iletişim | anı

Yarılma (1954-1972)

Gün Zileli

TMG 102845 DBY

GÜN ZİLELİ Kitapları: *Bürokrasi ve Sosyalist Demokrasi*, (Mehmet Gündüz adıyla), Ocak 1990, Koral Yayınları; *Anarşizm Bir Devrim Çağrısıdır* (Broşür), Hasan Bakü, Mine Ege ile birlikte, Ocak 1995, Kaos Yayınları; *Türkiye... Sosyal Patlamaya Doğru*, İlhan Tekin ile birlikte, Eylül 1995, Kaos Yayınları; *Deniz Orada* (Roman), Kasım 1995, Sel Yayıncılık; *Bahar ve Tipi* (Roman), Ekim 1998, Telos Yayıncılık; *Yarılma (1954-1972)*, (Otobiyografi) Kasım 2000, Ozan Yayıncılık; *Havariler (1972-1983)*, (Otobiyografi), Mart 2002, İletişim Yayınları; *Sapak (1983-1992)*, (Otobiyografi), 3. baskı Mayıs 2007, İletişim Yayınları; Ev *(1946-1954)*. Çevirileri: *Halk Silahlanınca*, Abel Paz, Nisan 1996, Kaos Yayınları; *Anafora Doğru*, Eugenia Ginzburg, Ekim 1996, Pencere Yayınları; *Anaforun İçinde*, Eugenia Ginzburg, Nisan 2000, Pencere Yayınları; *Yoldaş Lenin'e Açık Mektup*, Herman Gorter, Kemal Orcan ile birlikte, Ocak 2001, Günizi Kitaphğı.

gunzileli@hotmail.com

Ozan Yayıncılık, Kasım 2000

İletişim Yayınları 790 • Anı Dizisi 34
ISBN-13: 978-975-05-0031-2
© 2002 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1-5. BASKI 2002 -2010, İstanbul
6. BASKI 2015, İstanbul

KAPAK Utku Lomlu
KAPAK FOTOĞRAFI 1969 Şubatı'nda tütün mitingi için köyleri dolaşan, aralarında M.K. Çamkıran, Osman Kiper ve Cengiz Çandar'ın da bulunduğu gençler ve köy muhtarı. Yer: Ödemiş Kemenler köyü.
UYGULAMA Hasan Deniz
DÜZELTİ Rafet Adalı
DİZİN Ümran Küçükislamoğlu
BASKI ve CİLT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11
Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721
Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

GÜN ZİLELİ

Yarılma
(1954-1972)

iletişim

KİTABIN ADI ÜZERİNE

1960 yılından itibaren solla içiçe yaşadım. Erdemli insanların, isimsiz kahramanların, devrime, yaşamlarını, kendileri için hiçbir şey istemeden adadıklarını gördüğüm kadar, korkunç kariyer ve iktidar kavgalarına da tanık oldum. Liderlerin örgüt içi iktidar savaşları, sol hareketi paramparça etti, can yoldaşı yüzlerce militanı yapay olarak birbirinden koparttı ve birbirinin can düşmanı haline getirdi. Ne yazık ki, "68 nostaljisi"nin küllerini eşelediğimiz zaman karşılaşacağımız acı gerçek budur. Bu yüzden, belli bir aşamada lider roller oynadığım sol hareketle içiçe geçmiş yaşam öykümün başlığı olarak, hepimizi irkilten **yarılma** sözcüğünü kullanmayı tercih ettim. Zorlanarak, yukarıdan, bıçak, balta, acı ve kanla gerçekleşen yarılma, "bölünme"den çok daha fazla şey anlatmaktadır çünkü. Öte yandan, bu sözcüğün "r" harfinin kısa ucunu aşağı doğru biraz uzatıp "n" yaptığınızda ortaya çıkan yeni bir sözcük, tüm öykünün özünü ele verir.

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar 9
1960'lı Yıllardaki Belli Başlı Sol Gazete ve Dergiler 10

I. 1954-1960 Oluşum 11

II. 1960-1964 Uyanış 83

III. 1964-1967 Dönüşüm 149

IV. 1967-1969 Atılım 235

V. 1969-1970 Yarılma 321

VI. 1970-1971 Darbe 453

VII. 1971-1972 Kapanış 505

Ad Dizini 585

Kısaltmalar

AP	Adalet Partisi
ASD	Aydınlık Sosyalist Dergi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
ÇKP	Çin Komünist Partisi
DDKO	Doğu Devrimci Kültür Ocakları
Dev-Güç	Devrimci Güçbirliği
DİSK	Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DÖB	Devrimci Öğrenci Birliği
DP	Demokrat Parti
DTCF	Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
FKF	Fikir Kulüpleri Federasyonu
İTÜ	İstanbul Teknik Üniversitesi
MBK	Millî Birlik Komitesi
MDD	Millî Demokratik Devrim
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MİT	Millî İstihbarat Teşkilatı
ODTÜ	Ortadoğu Teknik Üniversitesi
PDA	Proleter Devrimci Aydınlık
RSDİP	Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi
SBF	Siyasal Bilgiler Fakültesi
SBKP	Sovyetler Birliği Komünist Partisi
SD	Sosyalist Devrim
SGÖ	Sosyalist Gençlik Örgütü
TDGF (Dev-Genç)	Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (FKF'nin devamı)
THKO	Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu
THKP-C	Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi
TİİKP	Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi
TİP	Türkiye İşçi Partisi
TKP	Türkiye Komünist Partisi
TMGT	Türkiye Millî Gençlik Teşkilatı
TMTF	Türkiye Millî Talebe Federasyonu
TÖDMF	Türkiye Öğretmen Dernekleri Millî Federasyonu
TÖS	Türkiye Öğretmenler Sendikası
YTP	Yeni Türkiye Partisi

1960'lı Yıllardaki Belli Başlı Sol Gazete ve Dergiler

Öncü, günlük gazete, İstanbul, 1961, Müşerref Hekimoğlu

Vatan, günlük gazete, İstanbul, 1962, Naim Tirali

Yön, haftalık dergi, Ankara, 1962, Doğan Avcıoğlu

Sosyal Adalet, haftalık dergi, İstanbul, 1963

Eylem, aylık teorik dergi, İstanbul, 1964, Sabahattin Hilav

Emekçi, 15 günlük gazete, İstanbul, 1964, Adnan Cemgil

Dönüşüm, 15 günlük gazete, Ankara, 1965

Akşam, Çetin Altan'ın köşe yazarı olduğu günlük gazete, İstanbul, 1965

ANT, haftalık dergi, İstanbul, 1967, Doğan Özgüden

Türk Solu, haftalık dergi, İstanbul, 1967, Bora Gözen

Çaltı, aylık dergi, Samsun, 1967

Proleter, aylık gazete, Ankara, 1967

Aydınlık - SD, aylık teorik dergi, Ankara, 1968, Doğu Perinçek - Vahap Erdoğdu

Emek, aylık teorik dergi, Ankara, 1968

İşçi-Köylü, aylık gazete, Ankara, 1969, Doğu Perinçek

Devrim, haftalık dergi, Ankara, 1969, Doğan Avcıoğlu

İleri, aylık gençlik dergisi, Ankara, 1969, Dev-Genç

Gençlik, gençlik dergisi, Ankara, 1969, SGÖ

Sömürücüye Yumruk, Zonguldak, 1969

Aydınlık - SD "Kırmızı Aydınlık", aylık teorik dergi, Ankara, 1970, Mihri Belli - Mahir Çayan

Proleter Devrimci Aydınlık, önce aylık, sonra haftalık, Ankara, 1970, Doğu Perinçek

Kurtuluş, aylık dergi, Ankara, 1970, Dev-Genç

Türkiye Solu, haftalık dergi, Ankara, 1970, Ahmet Say

Partizan, aylık dergi, İstanbul, 1971, Veysi Sarısözen

Şafak, PDA hareketinin illegal yayını, 1971

I.
1954-1960
Oluşum

1954 yazıydı. Bebek-Eminönü tramvayı, Boğaz sahilindeki dar, arnavut kaldırımlı yolda, sallantılarla ilerliyordu. Sekiz yaşındaydım. Babam, annem (Nihal Zileli), benden dört yaş büyük, abim Can (Zileli), ben ve aile dostumuz Sebahattin abi, Arnavutköy'le Bebek semtleri arasındaki Vezirköşkü Sokak'ta bulunan, babamın yeni satın aldığı evimize bakmaya gidiyorduk. O sırada ellidört yaşındaki Babam, süvari albayı Necati Zileli, nedense kendisinin kalp hastası olduğu gibi bir evhama kapıldığından, İstanbul'a tayinini yaptırmış ve Boğaz'da, kalp hastalığına iyi geleceğini umut ettiği, bol iyot havalı bir yerde yerleşmeye karar vermişti. Annemle evlenmeden önce yaşadığı, en büyük abim Nejat Zileli'nin dünyaya gelmesiyle sonuçlanan bir aşk macerası nedeniyle Kurmay okulunu terk etmek zorunda kalan babam, askerlik mesleğinde albaylıktan öteye gidemeyeceğine ve generalliğe terfi edemeyeceğine inandığından, mesleğe ilişkin bütün iddialarını bir kenara bırakmış ve daha o günden, emeklilik havasına girmişti. Boğaz kıyısında bir ev alma isteği, biraz da yaklaşan emekliliğe hazırlanma arzusundan ileri geliyordu.

Vezirköşkü Sokağı, "setler" denilen, eski adıyla Feyziati Lisesi'nin arazisinden yüksek bir duvarla ayrılan, kıvrıla büküle, yukarılardaki Rum mahallelerine uzanan, kırma taşlarla döşen-

miş bir sokaktı. Yokuş yukarı çıkarken, sağdaki doktor beylerin evinin hemen yanında, üst katı cumbalı, iki katlı yeni evimizi, babam, o zamanki parayla 40 bin liraya almıştı. Alt katta, mahalle muhtarı Yahya Bey ve ailesi yaşıyordu. Biz de üstteki, cumbalı katta oturacaktık. Ankara'nın, oyun alanlarına pek izin vermeyen sokaklarıyla karşılaştırıldığında, bu mahalle, yabani otlarla ve böğürtlen fundalıklarıyla kaplanmış geniş alanlarıyla, Rum mahallelerine tırmanan farklı farklı keçi yollarıyla, Osmanlı döneminden kalmış gizemli dehliz ve kuyuların beklenmedik bir anda karşınıza çıkıverdiği, içlerinde hâlâ kırmızı balıklar yüzen havuzları bulunan setleriyle, Çamlı Bahçe gazinosunun arka tarafında uzanan bol ağaçlıklı alanıyla, Rum mahallesinin üst kısmındaki tepeyi aşınca hemen ulaşılan Bebek Korusuyla, Ankaralı bir çocuğun tahayyül sınırlarını aşan, yeni yeni maceraları ve sabahtan akşama, sonu gelmez oyunları teşvik eden, yepyeni bir dünyaydı.

Eve henüz taşınmadığımızdan, geçici olarak, Sebahattin abinin, Sıraserviler'deki evinde kalıyorduk. Ben, dört erkek çocuğun en küçüğüydüm. Benden dört yaş büyük Can da bizimle birlikteydi. En büyüğümüz Nejat abim, İktisat Fakültesi'ni bitirip çoktan hayata atılmıştı. Benden onüç yaş büyük, Turgay (Zileli) abim ise, o sırada Ankara Hukuk Fakültesi son sınıfta olduğundan, Ankara'da, anneannemlerin yanında kalmıştı. Sebahattin abi, annem tarafından ailenin dostuydu. Hayatımda, kişiliğiyle dikkatimi çeken ilk kişi olarak onu hatırlıyorum. Ciddikomik denilen tiplerdendi. Yapılı, iri kemikli, derin, kara gözleri karşısındakini delip geçen, esmer, dalgalı saçlı, otuzlarında, yakışıklı bir adamdı. Hiç gülmezdi. Ama büyük bir humora sahipti. Hiç gülmeden, büyük bir ciddiyetle yaptığı esprilerle herkesi güldürürdü. Bir insanın "sağlam bir şahsiyete" sahip olmasının çok önemli olduğu fikrini ilk kez ondan kaptığımı hatırlıyorum. Kendisiyle ilk karşılaştığımızda, sanki kendi akranı büyük bir adammışım gibi, ayağa kalkmış, gözlerimin içine derin derin baktıktan sonra, elimi öylesine kuvvetle sıkmıştı ki, elim kopacak sanmıştım. Bu el sıkışmadan sonra, "birisinin şahsiyetinin" el sıkışmasından anlaşıldığını söylemişti. Ona göre, kuv-

vetli el sıkanlar, şahsiyeti kuvvetli insanlardı, gevşek el sıkanlar da tam tersi. Bu, o zamanki çocuk beynime öylesine yerleşmiştir ki, hâlâ el sıkışırken, karşımdakinin elini bütün gücümle sıkarım. Sebahattin abiden kaptığım bir diğer husus, kitabın, insanın en iyi dostu olduğu fikriydi. Okuyacak olsun ya da olmasın, nereye giderse gitsin, deri bir kitaplığın içinde daima bir kitap taşırdı. Sanki bu deri kitaplık ve içindeki kitap onun ayrılmaz bir parçasıydı. Sebahattin abi, yetişkinlerin küçük jestlerinin, çocukların hayatlarında ne büyük etki yaptığının, kendi deneylerimle yaşadığım, ilk ve başta gelen örneğidir.

Sebahattin abilerde kalırken, şimdi hatırlayabildiğim, iki olay var. Birincisi, Amerikalılarla, ikincisi de hayvanlarla ilgili. Turgay abim, Hukuk Fakültesi son sınıf sınavlarını vermiş ve bize katılmıştı. Sebahattin abinin dairesinin alt katında Amerikalılar kalıyordu. Abim epeyce büyük olduğu halde, bizim çocukça oyunlarımıza katılmaktan geri kalmazdı. Bir su tabancası ele geçirmiş, birbirimizi ıslatıyorduk. Bu ıslatma oyunu bir süre sonra, aşağı katın balkonunda güneşlenen Amerikalıları hedef almamızla ciddi bir mecraya dökülüdü. Anlaşılan Amerikalılar bizim şakalarımıza karşılık vermek niyetinde değillerdi. Kapı çalınmış, iri yarı bir Amerikalı, abimi bir güzel azarlamıştı. Abim, İngilizce bilmemesine rağmen, konuşmasının tonundan adamın ne demek istediğini çok iyi anlamış ve "yes," "okey," falan gibi kırık dökük İngilizce kelimelerle bu öfkeli Amerikalıyı yatıştırmak için akla karayı seçmişti. Bu, yabancılarla hayatımdaki ilk karşılaşmamdı ve ne yazık ki, ilk deney pek olumlu değildi.

Kendimi bildim bileli evlerde kediler eksik olmazdı. Anneannemlerin Ankara'daki uzun balkonlu evinde, en az dört beş kedi ve bir o kadar da kedi yavrusu vardı. Hayvan sevgisinin doğuştan gelme bir şey olmadığını kendi deneylerimden biliyorum. Çünkü bu zavallı kedilerin kuyruklarını çekip canlarını acıtan küçük bir canavar olduğumu çok iyi hatırlıyorum. Ama büyüdükçe, Turgay abimin aşırı hayvan sevgisinin de etkisiyle, hayvanlara karşı büyük bir merhamet ve sevgi duymaya başladım. Ankara'da, Kumrular Cadesi'ndaki evimizde de, Sarmoş adlı sarı bir tekir yavrusu besliyorduk. Onu da çok sever-

dim. İstanbul'a taşındığımızda onu ne yaptık, kime verdik, hatırlamıyorum.

Hayvan sevgisi denen şeyi, daha Ankara'dayken, Turgay abimin, aile içinde "anormal" sayılan davranışlarıyla öğrenmiştim. O zaman vejeteryanlık diye bir şey bilinmediğinden abim de vejeteryan değildi. Ancak, onun estirdiği "terör" yüzünden, dışarıdan canlı tavuk alıp (o zamanlar böyle bir âdet vardı) evde kesmek kesinlikle yasaktı. Sofraya tavuk geldiği zaman annem ve anneannem (Nazire Kızılkaya), abim tarafından, bu tavuğun evde kesilip kesilmediği konusunda uzun sorgulara tâbi tutulurlardı. Anladığım kadarıyla, bazen, gerçekten bunu yapıyor, ama abime yalan söylüyorlardı, dışarıdan kesilmiş aldık diye. Eğer abim bunu anlayacak olursa, sofranın altının üstüne gelmesi kaçınılmazdı, bu yüzden, zavallı anneannemin, yalan yere nasıl yemin billah ettiğini bugün gibi hatırlarım. Kurban bayramlarında ise, zaten çabuk öfkelenen bir karaktere sahip abim, deliye dönerdi. Bir keresinde, İstanbul'da, bizim evdeyken, komşunun kurban kesmesine müdahale etmiş, "burada, benim gözümün önünde kesemezsiniz," diye bağırmıştı. Komşularımız, önce, bu adam deli mi acaba diye bakakalmış, sonra, abimin görünüşünden, ısrar ederlerse bayram günü büyük bir kavga çıkacağını idrak edip, kurbanı kesmek için, bizim evden görülmeyecek bir yere gitmek zorunda kalmışlardı. Turgay abim, bir keresinde de, sokak köpeklerini vurmak için mahallede dolaşan eli tüfekli belediye görevlilerini önüne katıp kovalamıştı.

İstanbul'a taşındığımız sırada, işte bu tür etkilerle, hayvanlara büyük bir sevgi duyuyordum. Nerede bir kedi yavrusu görsem peşinden koşuyor, yakalıyor, seviyordum. Sebahattin abilerin evinin önünde oynarken, bir arabanın, sarı alacalı bir kediyi ezdiğini gördüğüm an korkunç bir acı duydum. Hemen ezilen kedinin yanına koştum. Zavallı kediciğin burnundan ve ağzından kanlar geliyor, çırpınıyor, can çekişiyordu. Onun, yanıbaşımda can çekişmesini ve gözlerinin donuklaşarak bu dünyadan ayrılışını hiç unutmam. Ölünceye kadar başucunda bekledim, onun için gözyaşları döktüm, kediyi ezdikten sonra çekip giden arabaya lânetler okudum. Sonra, gözlerimi gökyüzü-

ne kaldırıp, böylesi bir zalimliği ve adaletsizliği önlemediği için Allaha kızgınlığımı ifade ettim. Gözlerimin önünde derin, mavi bir boşluk uzanıyordu. Galiba, zalim bir dünyada yaşadığımı, bundan sonra da böyle bir dünyada yaşamımı sürdüreceğimi ilk kez, o anda sezinlemiştim.

* * *

Vezirköşkü Sokağı'ndaki yeni mahallemize çabuk alıştım. Mahalle muhtarı Yahya Bey'in oğlu Halidun'la, ailesi, Rum mahallesine tırmanan patika yolun üstündeki ahşap evde oturan, annesi Bebek'teki Amerikan askerlerine hizmetçiliğe giden Cemil'le, babası, Beykoz ayakkabı fabrikasında işçilik yapan çok dindar bir adam olan, Emin'le kısa sürede arkadaş oldum. Artık dağlarda, bayırlarda özgürlüğün tadını çıkarıyor, elimdeki tahta kılıçla, düşman olarak hayal ettiğimiz yabani diken ve ısırganlarla dövüşüyor, akşamları eve, yara bere içinde dönüyordum. Bu özgürlük ortamı içinde Rum mahallesinden Rum arkadaşlar da edinmiştim: Aleko ve Yani. Ama, Rum çocuklarıyla, aramızda, o gün pek akıl erdiremediğim tuhaf bir gerginliğin varlığını fark etmekte gecikmedim. Aleko ve Yani, bize çok yakındılar, ama diğerleri bize uzak duruyor, arkadaşlık yapmaktan kaçmıyorlardı. Bir gün, yukarıdaki Rum mahallesinde Rum çocuklarıyla oynarken, aramızda yarı şaka yarı ciddi bir kavga çıkmıştı. Ahşap Rum evlerinden kadınlar telaşla dışarı çıkıp, oğullarını Rumca uyardılar. Rumların konuşmaları, çok sayıda Türkçe sözcük de içerdiğinden ne dediklerini biraz olsun anlayabiliyordum. Annelerin sözcükleri arasındaki, Türkçe, "dikkat" ve "albayın oğlu" sözcüklerini seçtiğimde, Rumlarla Türkler arasındaki akıl erdiremediğim gerginliğin nedenini ilk kez sezmeye başladım. Ben, her şeyden önce "albayın oğlu"ydum. Albay ise, çekinilmesi gereken bir şeyi temsil ediyordu. Bunu anladığım an, "albayın oğlu" olmaktan dolayı büyük bir hoşnutsuzluk duydum.

Bizden büyük gençlerin anlattıklarından, mahalleye taşınmamızdan önce, Türklerle Rumlar arasında büyük bir kavga meydana geldiğini öğrenmiştim. Ergun ve Güner adlı, bizden

büyük iki kardeş vardı. Özellikle Ergun, bu olayı tekrar tekrar anlatmaktan ve Rumlara nasıl meydan okuduklarını destansı bir havada nakletmekten zevk alırdı. Kavganın nedeni belirsizdi. Muhtemelen çocuklar arasındaki bir kavga, büyüklere de sirayet etmiş ve "ulusal" bir kavgaya dönüşmüştü. Aşağıdaki Türk mahallesi, üç bir tarafını saran tepelerdeki ahşap Rum evleriyle çevriliydi. Ergun'un anlatımına göre, Rumlar sopalarla silâhlanmış ve tepelerde toplanarak, aşağıdaki Türk mahallesine saldırmaya hazırlanmışlardı. Ancak, azınlıkta olan aşağı mahalledeki Türkler de boş durmamış ve Rum saldırısına karşı uzun sopalarla silâhlanmışlardı. Bunu gören Rumlar, "kahraman Türklerle baş edemeyeceklerini" anlayıp dağılmışlardı.

Özellikle Kıbrıs olaylarının tırmandırıldığı gerilimli günlerde, biz Türk çocuklarının saldırgan tutumları artardı. Böyle zamanlarda milliyetçi ve dinci gösterilere girişmeyi bir marifet sanırdık. Örneğin, bizim mahalleden geçmek zorunda kalan Rum çocuklarının yolunu keser, iki tahta parçasını haç gibi tutarak onlara gösterdikten sonra bu "haç"a tükürür, yere atar, üstünde tepinirdik. Rum çocukları ise, muhtemelen büyüklerinin uyarısı nedeniyle, bizimle kavga etmekten kaçınırlardı.

O günlerde, radyodan kulaklarımıza, sürekli olarak, "kara donlu kara papaz Makarios" nakaratları üflenirdi. Bu propagandaların sonucunda iyice tahrik olmuş bir vaziyette, Rum mahallesine karşı gösterilere girişirdik. Yumruklarımızı yukarılara doğru sıkarak, "Kıbrıs Türktür, Türk kalacak" diye haykırırdık. Yakın arkadaşlarımız Aleko ve Yani de bize katılırdı. Rum olmalarına rağmen, bizim bu milliyetçi gösterilerimize katılmaları, onlara sevgimizi bir kat daha arttırırdı. Tabiî, yukarılardaki Rum rakiplerimizin onlar hakkında ne düşündükleri ayrı bir sorun.

Biz kendimizi Türk olarak enikonu hâkim bir konumda görmemize rağmen, aslında o zamanlar, Arnavutköy'ün reel yaşamında etkin olan, Rumlar ve Ermenilerdi. Mahallenin birbiriyle rekabet halinde iki bakkalı vardı. İkisi de Rumdu: bakkal Koço ve bakkal Tanaş. İkisinin de dükkânı, yukarıda, Rum mahallesindeydi, kocaman sepetlerini kollarına takar ve günde iki kez

kapımızı çalarlardı. Sepetlerinde ekmek vb. gibi her zaman satın alınabilecek şeyler bulunurdu. Siparişinizi defterlerine yazar, bir saat sonra getiriverirlerdi. Annem, fiyatlardaki anlaşmazlık dolayısıyla, sık sık biriyle ya da öbürüyle kavga eder, rekabetten yararlanarak bir Koço'nun, bir Tanaş'ın müşterisi olurdu. Koço, daha içine kapanık, onurunu ticaretin üstünde tutan birisiydi. Tanaş ise, tipik bir esnaftı. Annemi kandırmak için ne diller döker, Koço'yu gözden düşürmek için ne dedikodular yapardı. Her ikisi de, diğer Rumlar gibi, 1964'deki Kıbrıs olaylarından sonra, ülkelerini terkedip Yunanistan'a göç etmek zorunda kaldılar.

Özellikle yaz aylarında, Rumlar, o cânım laternalarını bizim mahalleye kadar getirmeye "cüret" ederlerdi. Yazın o cümbüşlü ortamında, biz Türkler de mahallemize getirilen laternanın hoş nağmelerini zevkle dinlerdik. Vezirköşkü Sokak'la Arnavutköy arasında bulunan Akıntıburnu'ndaki büyük kayalıklara oyulmuş mahzenlerde içkili Rum lokantaları vardı. Önünden geçerken içeriye bir göz atardık. Çalgıları genellikle bizim çalgılara benzerdi. Akşamları bu lokantalardan Rumca ve Türkçe şarkıların nağmeleri yükselirdi. 6-7 Eylül olayları sırasında hepsi yerle bir edildi, bir daha da açılmadı.

Cibilliyetsiz Tekir adlı kedimize ciğer satın aldığımız ciğerci Ermeniydi. Arasıra mahalleye de uğrayan, ama esas tezgâhları Akıntıburnu'nda bulunan bütün balıkçılar Rumdu. Vezirköşkü Sokağı'nın, Bebek'ten çok, Arnavutköy'le ilişkisi vardı. Arnavutköy'deki esnaf ise genellikle Rumlardan oluşuyordu. Gittiğimiz berber, kahve aldığımız, Beyazgül Caddesi'nin köşesindeki asırlık kahveci de Rumdu. Dağlarda, tepelerde dolaşırken, karşımıza genellikle Hıristiyan mezarlıkları ya da Meryem Ana tasvirleri çıkardı. Arnavutköy'le Etiler arasında çok güzel bir Ayazma vardı. Bebek Korusundan duvarla ayrılan diğer bir koruluk alandaki Fransız Manastır Okulunda Rum kızları eğitim görürdü. Şimdi, Arnavutköy'ün neresinde cami vardı diye sorsanız hatırlamam, ama Rum Kilisesi'nin yerini çok iyi biliyorum. Çünkü bu kilise, Arnavutköy'e arka taraftan iniş yolumuzun üzerindeydi, pazar günleri Rumlar, en iyi giysileriyle bu kiliseyi doldururlardı.

İstanbul'un işgâlinden beri, asırlar boyu içiçe yaşamış Türklerle, Rum ve Ermeniler arasındaki ilişkilerin kopmasında, 6-7 Eylül 1955 olaylarının belirleyici olduğu kesindir. Benim de bu olaylara ilişkin, bölük pörçük hatırladığım birşeyler var. O gece, Arnavutköy'de oturan, annemin kardeşten de yakın kuzeni Nebahat (Ergüder) teyze ve benden biraz daha büyük kızları, Bige (daha sonra Kırca) ile Oya (Ergüder), bize gelmişlerdi. Gece saat 10 sıralarında, sahil yolundan bağırışlar duyduk. Bizim cumbadan, Vezirköşkü'nün sahil yoluna açılan kısmı rahatça görülüyordu. Gecenin karanlığında, ellerinde uzun sopalar, kalaslar ve meşaleler taşıyan kalabalıkların Bebek'ten Arnavutköy'e doğru "allah allah" nidalarıyla koştuğunu gördük. Koşan kalabalığın ardı arkası kesilmiyordu. Annemin, babama, telaş içinde, "çapulcular ayaklandı Necati, ne yapacağız şimdi, aynı 31 Mart vakası gibi," dediğini hatırlıyorum. Kısa sürede bizim için bir tehlike olmadığı anlaşıldı. Hareket, Rumlara ve Ermenilere karşıydı. Bunu anlamak için, yukarıdaki Rum mahallesine kulak vermek yeterliydi. Kırılan cam çerçeve sesleri ve acı feryatlar bize kadar ulaşıyordu. Nebahat teyzeler, Arnavutköy'de, bir tarafı doğrudan Boğaz sularıyla kucaklaşan bir apartmanın üst katında oturuyorlardı. Nebahat teyzenin bütün korkusu apartmanın kundaklanmasıydı. Çünkü apartmanın zemininde, Pandelli adlı bir Rumun işlettiği içkili bir Rum gazinosu vardı. Babam resmi elbiselerini kuşandı, Nebahat Teyze ile kızlarını yürüyerek evlerine götürdü. Sonradan babamın anlattığına göre, Pandelli'nin gazinosunu kırıp geçiren nümayişçiler, babamı görünce yol açıp, "Türk ordusu çok yaşa" diye tezahüratta bulunmuşlar.

Yeni başladığı Nahiye Müdürlüğü görevinden izinli gelmiş Turgay abim, bağırtıları duyunca, atılgan bir Türk genci olarak, annemin yalvarmalarına aldırış etmeden kendini sokağa atmış ve sabaha doğru eve dönmüştü. Büyük bir millî şahlanış ruh hali içinde, Akıntıburnu'ndaki Rum lokantalarını nasıl kırıp geçirdiklerini, buzdolaplarını nasıl denize attıklarını iftiharla anlatırken babam tarafından susturuldu. "Çapulculuk efendim yaptığınız, başka bir şey değil," diye çıkıştı babam. Abim,

altta kalmak istemedi. "Ama baba, millî duygularım galeyana gelmişti," diye itiraz edecek oldu. Babam, abimin yaşına, artık bir devlet görevlisi olmasma filan aldırış etmeden, "sus," diye bağırdı, "başlarım şimdi senin millî duygularına."

Ertesi gün, tramvayla Beşiktaş'a gittik. Arnavutköy'ün görünüşü bana büyük hüzün verdi. Neredeyse bütün dükkânlar kırılıp dökülmüş, dükkânlardaki mallar sokaklara saçılmıştı. Sokak köpekleri, kırılıp dökülen mallar arasında dolaşıp, yiyecek birşeyler aranıyorlardı. Beşiktaş'ta da büyük hasar vardı. Sokaklardaki kalabalıklarda, bir gün öncesinin taşkınlığından eser yoktu.

6-7 Eylül olaylarında yakalananlar, olaylardan sonra ilân edilen sıkıyönetim mahkemelerinde yargılandılar. Tabiî, bütün günah, yağma olaylarına katılan garibanların sırtına bindirildi. Sıkıyönetim mahkemeleri asker üyelerden oluşuyordu. Babam da bu mahkemelerden birinin başkanlığını yaptı. Mahkeme başkanının hukukçu olması gerekmiyordu, bu yüzden, ömründe tek bir hukuk kitabı açıp okumamış babam, Sıkıyönetim Mahkemesi başkanlığı yapma yetkisine sahip olabilmişti.

Can, bu mahkemeleri izlemeye pek meraklıydı. Babam, beni de mahkemeyi izlemem için yanında birkaç kez götürmüştü. Nereden bilecekti, oğlunun ömrünün sıkıyönetim mahkemelerinde yargılanmakla geçeceğini.

Ömrümde ilk kez bir yargılamaya tanık oluyordum. Mahkeme salonu o kadar büyük değildi. Babamın ortalarında yer aldığı üç yargıç yüksekte bir yerde oturuyordu, sırtlarında dik yakalı cübbeler vardı. Babamın kürsüdeki görünüşü korkunçtu. Evdeki, pijamasıyla dolaşan, karısına ve biz çocuklarına bile söz geçirmekte güçlük çeken o mülayim adamın yerinde şimdi çatık kaşlı, resmi elbiseli, etrafına korkunç nazarlar fırlatan bir şahıs bulunuyordu.

Dinleyici olarak katıldığım duruşmalardan birinde, yağma sırasında mağazadan yedi palto çalan bir adam yargılanıyordu. Delil olarak, adamın, olaylar sırasında çekilmiş bir fotoğrafı gösteriliyordu. Sivrisinek gibi zayıf bu adamcağız, fotoğrafta bir dev gibi iri yarı görünüyordu. Çünkü yedi paltoyu da üstü-

ne giyivermişti. Diğer bir duruşmada ise babam, duruşmaya tanık olarak gelen bir Rumu fena halde azarlamıştı. Ne o, adam, tanık kürsüsünde hazırol vaziyetinde duracağına, ellerini arkasında kavuşturup durmuş. Babam, koca adamı bir çocuk gibi azarlarken yerin dibine geçmiştim.

* * *

Mahalleye taşındıktan kısa süre sonra, annemin Ankara'daki Saraçoğlu mahallesinden en iyi arkadaşı Perihan teyzeler, ailecek bizim mahalleye, Doktor Beylerin apartmanının alt katlarından birine taşındılar. Perihan teyzenin kocası Sırrı enişte de, babam gibi albaydı ve tayini İstanbul'a çıkmıştı. Perihan teyze, annemi çok sevdiğinden, ne yapmış ne etmiş, bizimle aynı mahallede bir ev kiralamanın yolunu bulmuştu. Perihan teyze, şiş, çekik gözleriyle, daima gülümseyen yüzüyle çok sevimli bir kadındı. Yıllar sonra beni görünce, "Perihan teyzene bacak apacak mısın yine bakayım, seni küçük yaramaz" diyerek sevgiyle boynuma sarılmıştı. Tabiî ben kıpkırmızı olmuştum. Perihan teyzelerin alt katımızda oturdukları, Ankara'nın Saraçoğlu Subay evlerinde kaldığımız dönemde, üç yaşlarında ya var ya yoktum. Ama bu küçük yaşıma rağmen, Perihan teyzenin sözünü ettiği yaramazlığı, bugün de çok iyi hatırlarım. Annemle Perihan teyze bizim evde, cama dayanır, bir yandan sohbet eder, bir yandan da dışarıyı seyrederlerdi. Onlar ne zaman cama dayansalar, hemen Perihan teyzenin eteklerinin altına girer, bacaklarını okşamaya başlardım. Bir süre sonra iyice kendimden geçer, okşamalarıma, daha yukarı bölgelere doğru devam ederdim. Önceleri beni fark etmeyen ya da küçük okşamalarıma ses çıkartmayan Perihan teyze, fazla ileri gittiğim zaman, eteklerini kaldırıp, benim gizli karanlık dünyama müdahale eder, "çık bakayım oradan küçük yaramaz seni," derdi. Annem de, gülerek, "ne yapıyorsun bakayım orada?" diye sorardı bana. Her seferinde cevabım, "Perihan Hanım'a bacak apıyorum," olurdu. Cinselliğe ilişkin bu ilk anım, nedense bana hem gülünç gelir, hem de ince bir sızı duyarım. Çünkü bu ilk cinsellik deneyimim, ne yazık ki, derin bir suçluluk duygusuyla içiçe yaşanmıştı.

Daha sonraki yıllarda, hayalimdeki, uzun, sarı saçlı kıza âşık oldum. Bu kız gerçek değildi, ama yüz hatlarıyla, masumiyetiyle kafamda son derece canlıydı. Bu kızın bir benzerine, günün birinde, Nebahat teyzelerde, *Yelpaze* adlı dergideki bir çizgi romanda rastladım. O günden sonra, ne zaman Nebahat teyzelere oturmaya gitsek, hemen *Yelpaze* dergilerini açıyor, bu uzun saçlı sarışın kızın öykülerini büyük bir hırsla okuyordum. Cemil'lerin alt katına bir aile taşındığında, bu sarışın kız, benim için ete kemiğe büründü. Ailenin oğullarından Özgür'le arkadaş olmuştuk. Özgür'ün küçüğü Lütfiye, hayalimdeki sarışın kızın tıpkısıydı. Uzun, düz, sarı saçları vardı. Bizim evden onların evi gözükürdü. Lütfiye'yi bir an için bile olsa görmek için saatlerce evlerini gözlerdim. Onu gördüğümde kalbim hızla çarpardı. Ama onunla konuşmaya hiçbir zaman cesaret edemedim.

Lütfiye'nin annesinin, kocasını, askerdeki büyük oğlunun karısıyla, yani geliniyle aynı yatakta, cürmü meşhut halinde yakalatması üzerine Lütfiye'ler mahalleden apar topar taşındılar. Lütfiye'yi, bu kez esmer bir kıza âşık olarak unutabildim ancak. Yuva Apartmanı'nın ikinci katında oturan "kara kızlar"ın en küçüğü Semra'ydı bu kız. "Kara kızlar", beş kız kardeşe, mahallelinin taktığı addı. Gerçekten, beşi de esmerdi. Söylentilere göre, büyük kızların mahallenin dışında sevgilileri vardı, onları sokağın başına kadar getiriyorlardı. Hattâ kızlardan birkaçının mahallenin gençleriyle de ilişkisi olmuştu. Mahallenin gençlerinin övünmeyle karışık dedikodularına inanmak pek doğru olmaz ama, bazılarının söylediğine göre, kızların babası, gençleri eve davet edip birlikte rakı içiyor, bu arada gençler, kızlarla da hoş vakit geçiriyorlarmış. Bu söylentilerin güvenilmezliğinin en iyi kanıtı, mahallenin gençlerinin, iddia ettikleri gibi, evi ziyaret etmek yerine, geceleri, "kara kızları" röntgenlemek için, Feyziati'nin Yuva apartmanına bakan duvarının yanında bulunan incir ağacına tırmanmalarıydı. Eğer gerçekten, söyledikleri gibi, kızların babası onları eve davet ediyor olsaydı, niye o incir ağacına tırmanma zahmetine girsinlerdi ki. Bu röntgen seanslarından birkaçına ben de katılmıştım. İncir ağacına bakan yatak odasının perdeleri ardına kadar açıktı, kızlar içeride yarı çıplak

dolaşıyor, hattâ aynanın karşısına geçip oryantal dans gösterileri bile yapıyorlardı. Röntgenci gençlerin iddiasına göre, kızlar aslında röntgenlendiklerini biliyor, perdeleri bu yüzden özellikle açık bırakıyorlarmış. Muhtemelen bu da, gençlerin, daha da tahrik olmak için uydurdukları bir masaldı.

Röntgenciliğin, bizim mahallenin gençleri için, neredeyse "baba mesleği" olduğu söylenebilirdi. Bu konuda büyük bir beceri edinmişlerdi, çevre koşulları da bu mesleği oldukça elverişli hale getiriyordu. Özellikle eski Feyziati Lisesi'nin setler denilen tenha bölümleri bu açıdan biçilmiş kaftandı. Setler, basamak gibi birbirinin üstüne uzanan üç taraçadan oluşuyordu. En alttaki birinci taraçada, içinde kırmızı balıkların yüzdüğü bir havuz bulunuyordu. İkinci taraçaya, bir yanından taş merdivenlerle, diğer yanından dar bir yolla tırmanılıyordu. Yine taş merdivenlerle üçüncü taraçaya çıktığınız zaman alttaki ikinci taraçada olan biteni rahatlıkla görebilirdiniz. En yukarıdaki Recep Zühtü'nün köşkünün duvarından üçüncü taraçayı da gözleyebilirdiniz. Çiftler genellikle ikinci taraçayı tercih ederlerdi. Nedense takım halinde çalışmayı tercih eden ve aralarında güçlü bir haberleşme ağı bulunan röntgenciler ise anında toparlanır, bir üstteki taraçada yerlerini alırlardı. Röntgencilerden bazılarının "itiraf"larına göre, setlere, yanında bir kızla gelecek arkadaşları, önceden onlara haber uçuruyormuş, gelip kendisini ve kızı röntgenlemeleri için.

Setlere çıkan yolun başındaki, bir inden farksız, derme çatma kulübede, çocuklarının sayısını kendisi bile bilmeyen, sabah akşam ispirto içerek kafayı bulan, karısı her zaman karnı burnunda dolaşan çok yoksul bir adam yaşardı. Bu adam ne iş yapardı, çok sayıda çocuğunu ve karısını nasıl geçindirirdi, bilemiyorum. Mahalledeki bizden büyük gençlerin yalancısıyım ama, onların söylediklerine göre, bu adamcağız, karısını, kıyıda arasıra demirleyen gemilerin tayfalarına satarak geçiniyormuş.

İspirto içmekten söz açılmışken, arasıra kıyıda gözüme çarpan, elindeki mavi ispirto şişesini saklamaya bile gerek görmeden kafasına diken yaşlı bir kadından da söz etmeliyim. Sanırım ispirto içtiği için, bu kadının yüzü mora çalardı. Yarı mec-

zup bir hali vardı, sürekli sarhoştu. Nerede yatıp kalkardı, bilmiyorum. Çok soğuk bir kış sabahı, arkadaşlarla birlikte yürüyerek Arnavutköy İlkokulu'na gidiyorduk, Akıntıburnu'ndaki, daha önce sözünü ettiğim, eskiden Rum lokantalarının bulunduğu, artık kullanılmayan, kemerli, boş dehlizlerin önünden geçerken, bir de baktık, ispirtocu kadın, o soğukta, üstünde sadece yırtık pırtık bir etek, yanında boş bir ispirto şişesi, kemerli bir dehlizin duvarına yaslanmış uyuyor. Merak ettik, yanına gittik, seslendik. Kadında hiçbir kıpırtı yoktu. Dokunduk. Mosmor vücudu kaskatı kesilmiş, donmuştu. İçtiği ispirtonun etkisiyle soğuğu hissetmeyerek orada uyuyup kalan kadıncağız, sabaha doğru donarak ölmüştü.

Kara kızların en küçüğü Semra'ya karşı platonik bir aşk duyuyordum. Oldukça güzel bir kız olan Semra, aşağı yukarı benim yaşlarımda olmasına rağmen, erken yaşta serpildiği için daha büyük yaştaki gençlerle ilgileniyordu. Onunla arkadaşlık kurma yolundaki bütün çabalarım sonuçsuz kalmıştı. Bir yaz gecesi, mahallede saklambaç oynuyorduk. Oyuncuların arasında Semra da vardı. Ay ışığının aydınlattığı boş arsaların kuytuluklarında Semra ile aynı yerde saklanmak için fırsat kolluyordum. Bir keresinde, onu yakından izledim. Avukat Enver Bey'in apartmanının arka tarafındaki garaja girdi. Ben de arkasından seğirttim. Ne var ki, garajın karanlığında gördüklerim beni derinden yaraladı. Semra, bizden yaşça daha büyük ve arkadaşım Emin'in ablası Nimet'in nişanlısı Okan'la öpüşüyordu. Yerimde donup kalmıştım. O sırada yanıbaşımda, arkadaşlarımdan Asaf'ı gördüm. O da aynı manzaraya gözlerini dikmişti. Asaf'm da Semra'da gözünün olduğunu biliyordum.

O geceden sonra olay son derece trajik bir biçimde sonuçlandı. Bizden birkaç yaş daha büyük olan Asaf, biz küçükleri örgütlemede büyük beceri sahibiydi. Semra ile Okan'ın öpüştüğünü bütün mahalleye yaydı. Dahası, bizleri örgütleyip, olayı bütün mahalleye ifşa eden büyük bir gösteri düzenledi. "Kara kızlar"ın oturduğu Yuva Apartmanı'na bakan aşağı arsada biz ufaklıkları toplayıp, hep bir ağızdan, "Okan Semra'yı sikti" diye bağırttı. Tabiî olay kısa sürede büyüklere intikal etti. Bunun

üzerine, mahallenin kadınları bizim evde bir "mahkeme" kurup, hem sanık olarak Semra'yı, hem de tanık olarak bizleri çağırdılar. Ben ve Asaf, aleyhte tanıklık yaptık ve mahallenin kadınlarına, o gece Semra ile Okan'ın öpüştüklerini anlattık. Zavallı Semra ise kendini savunmak için çırpınıyor, sakat bileğinin sargısının çözüldüğünü, sargıyı bağlaması için Okan'dan yardım istediğini, öpüşme falan olmadığını anlatmaya çalışıyordu. Bu iğrenç yargılama sahnesi gözlerimin önüne geldiğinde hâlâ utançtan yerin dibine geçerim.

Platonik sınırları biraz olsun aşan ilk aşkım, Tasula adlı bir Rum kızıydı. Sarışın, kıvırcık saçlı, mavi gözlü, güzel bir kızdı. Setlerin en alt taraçasındaki havuzun çevresinde oynarken birbirimize yakınlık duymuştuk. "Senin ne güzel kaşların var öyle," diyerek beni tam kalbimden vurmuştu. Bizim mahallede, sabah akşam rakı içen Dayı ile, Yenge diye hitap ettiğimiz karısı, yazlık sinema işletiyorlardı. Bu yazlık sinema, gençlerin birbirleriyle flört etmesi için oldukça elverişli bir ortam yaratıyordu. Tasula da anne ve babasıyla gelirdi. Hemen onun arkasındaki sandalyeye yerleşirdim. Ortalık kararınca elini arkaya uzatır, ben de elini tutardım. İşte, platonik sınırları biraz olsun aşmak derken, bu el tutuşmayı kastetmek istemiştim.

Cinsellik konusundaki ilk "eğitim"imizi, bütün platonik sınırlarının ötesinde, tüm çıplaklığıyla, Çamlıbahçe'nin arkasındaki "çıta evlerde" aldığımızı söyleyebilirim. Çamlıbahçe, Rum patronu tarafından işletilen bir randevueviydi aslında. O zaman randevuevi adını bilmediğimizden bunu kullanmıyorduk, ama şimdi baktığım zaman yarı yarıya böyle olduğunu söyleyebilirim. Randevuevinden tek farkı, oraya, kadmların ve erkeklerin, dışarıda buluşarak gelmeleriydi. Ön tarafı denizi gören Çamlıbahçe, dışarıdan bakıldığında, açık bir içkili gazinoydu. Yaz günlerinde buraya dışarıdan çiftler gelir, yemek yer, içki içerlerdi. Ancak önemli olan nokta, bundan sonrasıydı. Çamlıbahçe'nin bizim mahalleye doğru uzanan bir arka kısmı vardı ki, her şey burada olup bitiyordu. Bu arka kısımda, ağaçlar arasında, çapraz çakılmış çıtalardan yapılmış, birbirine bitişik, çatısı çinkoyla kaplı, uyduruk kulübeler vardı. Anlaşıldığı kadarıy-

la ön tarafta içilen içkilerden sonra, müşteriler arka taraftaki bu çıtadan kulübeleri kiralıyor ve oraya çekiliyorlardı. Bu çıta kulübelerde eski püskü, kumaşları yırtılmış, samanları çıkmış kanapeler vardı. Çiftler bunların üzerinde sevişiyorlardı. Ancak kulübeler öylesine derme çatmaydı ki, çoğunun kapısı bile yoktu. Biz ufaklık röntgenciler, kulübelere arkadaki ağaçlık alandan yaklaşıyor, olan biteni bütün açıklığı ile seyretme olanağı buluyorduk. Fakat bizden yaşça büyük röntgencilerden önemli bir farkımız vardı. Çiftlerin sevişmesini bir süre seyrettikten sonra, olayın en heyecanlı anında, başlıyorduk kulübeleri taş yağmuruna tutmaya. Kulübelerin çinko damlarına isabet eden taşlar büyük bir gürültü çıkarıyordu. Zavallı kadınlar ve adamlar neye uğradıklarını şaşırıp yarı çıplak, kulübeden dışarı atıyorlardı kendilerini. Biz ise bu manzaradan vahşi bir zevk alarak bombardımana devam ediyorduk. Kısa bir süre sonra, gazinonun Rum patronu ve garsonlar ellerinde sopalarla sökün ediyorlardı.

O zamanlar, İstanbul'un, bizim yaşadığımız Boğaz bölümü, hâlâ önemli ölçüde kırsal özellikler taşıyan bir yerdi. Çıngıraklı yoğurtçular, evlerinde kendi yaptıkları yoğurtları satar, kış gecelerinin ayrılmaz parçası bozacılar, yine ev ürünü bozalarıyla mahalle aralarında dolaşırlardı. Atlı ve eşekli zerzevatçılar, Arnavutköy'ün bostanlarında kendi yetiştirdikleri ürünleri pazarlarlardı. Mahallenin kadınlarıyla, bu zerzevatçılar arasındaki "pazarlık"lar, doğrusu seyirlikti. Mahallenin kadınları, zerzevatçıların söylediği fiyatın neredeyse üçte birini teklif etmeyi alışkanlık haline getirmişlerdi. İşin tuhafı, kısa bir çekişmeden sonra, zervevatçıların bu düşük fiyatı kabul etmeleriydi. Ürünlerinin fiyatını belirleyen, piyasa kuralları değil, salt kendi emekleriydi, bu yüzden, sürümden kazanmak için, fiyatları bazen emeklerini bile karşılamayacak düzeye indirirlerdi. Bu kırsal yaşamın bir diğer belirtisi, insanlarla hayvanların yaşamlarının içiçe olmasıydı. Mahalleye bazen, sahipsiz atlar ve eşekler iner, biz de bu at ve eşeklerle binicilik konusundaki deneyimimizi geliştirirdik. Gençlerden bazılarının bu sahipsiz eşeklere karşı bir takım münasebetsiz davranışlarda bulunduğu da yaygın söylentilerden biriydi.

Öte yandan, biz o zamanın çocukları, ilk "cinsel eğitimimizi" bu kırsal yaşamın doğal sonucu, "özgür" hayvanların fütursuzca çiftleşmelerinden alırdık. Bu tür bir cinsel ilişkiye ilk kez, daha kentsel bir çevrede, Ankara'da, Kumrular Caddesi'nde oturduğumuz sırada tanık olmuştum. Bir kedi, başka bir kedinin üzerine çıkmış, onu ensesinden ısırmıştı. Ben, bunun anlamını bilmediğimden, üstteki kedinin alttaki kediyi dövdüğünü sanmıştım, ne var ki, daha büyük abiler imdada yetişip benim endişelerimi izale ettiler. "Onlar s....yor, merak etme," dediler. Ben de yeni bir şey öğrenmiş olmanın heyecanıyla koşa koşa eve çıkıp, anneme, "anne, biliyor musun, aşağıda kediler s....yor," deyiverdim. Sen misin bunu diyen! Annem üstüme saldırdı, "seni terbiyesiz, nereden öğrendin onu bakayım," diyerek, ağzıma acı biberi boca etti. Böylece, "s....menin" çok acı sonuçları olabileceğini öğrenmiş oldum. İstanbul'a taşındıktan sonra, kediler ve köpekler arasında cereyan eden bu tür olaylar bizim için artık sıradan bir şeydi. Mart ayı geldiğinde bizim Cibilliyetsiz Tekir ortalıktan kaybolur, bir ay kadar sonra, her tarafı yara bere içinde, iyice zayıflamış, eve dönerdi. Onun bu deneyimi, bize, çapkınlığın öyle kolay bir iş olmayıp, büyük kavga ve çekişmeleri gerektiren belâlı bir iş olduğunu öğretmişti. Üstelik bizim Cibilliyetsiz Tekir'in "oğlancı" eğilimleri de vardı. Gözüne kestirdiği genç erkek kedileri de, aynı, bir dişi kediymişçesine altına aldığına çok kez tanık olmuştum. Mahalledeki abilerin söylediğine göre, bu doğalmış. Genç erkek kediler, ilk cinsel deneyimlerini, kendilerinden yaşlı erkek kedilerin bu tür "sapkın" eylemlerinden öğrenirlermiş. Bunun "bilimsel açıdan" ne kadar doğru olduğunu bilemiyorum tabiî.

Köpeklerin ilişkileri ise, mahallede rezalet boyutlarına varan manzaralara yol açardı. Cinsel ilişkinin ardından köpeklerin birbirinden ayrılması çok zor olurdu. Çünkü, söylendiğine göre, kızışan dişi köpeğin cinsel organı kasılıyor ve erkek köpeği bırakmıyordu. Köpeklerden iri olanı (dişi ya da erkek) öbürünü peşinden sürükleyip duruyordu. Bu "ahlâk dışı" manzara karşısında mahalleli harekete geçiyor ve en gözü pek ve "ahlâkçı" mahalleli, bir kova sıcak suyu köpeklerin "orasına" bo-

ca edince, dişi köpek can havliyle erkek köpeği salıveriyordu.

Zaman zaman eşekler ve atlar arasındaki ilişkilere de tanık oluyorduk. Mahalleye at arabasıyla su getiren bir sucu vardı. Sucunun atı, bir gün, karşıdan gelen zerzevatçının dişi atını görünce, kişnemeye başladı. Normal at kişnemesinin ötesinde, oldukça coşkulu ve duygusal bir kişnemeydi bu. Derken, dehşet içinde, sucunun atının cinsel organının neredeyse yere değecek kadar uzadığını gördük. Sucu, atının bu eyleminden kıpkırmızı olmuş, kamçılayarak hayvanı niyetinden vazgeçirmeye çalışıyordu ki, at, aniden şaha kalktı ve su arabasını devirerek iki yanında sebze küfeleri asılı dişi atın üstüne çıkıverdi. Dişi atın sahibi zerzevatçı, sanki karısına tecavüz edilmiş gibi, sucuya bağırıp çağırıyordu. Neyse, sonunda, iki satıcı atlarını zor belâ ayırdılar birbirinden.

Göz önündeki bu tür manzaralara rağmen, cinsellik, büyük bir tabuydu. Ve tabu olduğu ölçüde de, özellikle bizden büyük gençlerin çenesini en fazla yoran konu buydu. Bizim mahalledekiler, çoğunlukla "tahsili" yarıda bırakmış, yoklama kaçağı, işsiz ya da yarı işsiz, "ana-baba parasıyla" geçinen, karşı cinsle ilişkileri oldukça kısıtlı, bu yüzden de, cinselliği, lafta, hayallerinde ve o zamanın deyişiyle "elarabası" denen mastürbasyonla, ya da en fazlası, kırk yılda bir ellerine geçirdikleri 10 lirayla yolunu tuttukları, Beyoğlu'ndaki "Abanoz Sokağı" adlı genelevde yaşayan, güçlü bir heteroseksüel-maço kültürünün etkisi altındaki gençlerdi. Kuşkusuz, biz daha ufaklıklar da, heteroseksüel maço kültürümüzün esasını mahalledeki bu abilerimizin konuya ilişkin sohbetlerinden alıyorduk. Onlar, biz ufaklıkların, bu sohbetleri sessizce izlemesine ses çıkarmaz, hattâ bunu, maço eğitiminin başlangıç aşaması olarak yararlı bulurlardı. "İbne" ve "orospu" ya da "yollu karı" sözcükleri, bu maço eğitiminin baş köşesinde yer alırdı. Çevrede birisinden, küfür olarak değil ama, ciddi ciddi "ibne" diye söz edildiği an, o kişinin işi bitikti. Ancak homoseksüellik konusunda büyüklerin arasında bazı fikir ayrılıkları olduğu da anlaşılıyordu. Bazıları, hiç çekinmeden, hattâ övüne övüne, "oğlan düzdüklerini" anlatırlardı. Diğer bazıları ise, "oğlan düzen, kendini de düzdü-

rür, günün birinde," diyerek, oğlancılara muhalefet ederlerdi. Bütün bu tartışmalardan bizim çıkarttığımız sonuç, "düzmenin" iyi, "düzülmenin" ise kötü bir şey olduğuydu. Onun için biz oğlan çocuklarının arka nahiyemiz konusunda çok dikkatli olmamız gerekiyordu. "İbnelik" fobisi, bilincimizin derinliklerinde köklü bir şekilde yer etmişti.

Gençler arasında, o zamanın ünlü deyimlerinden biri de "iş almak"tı. "İş almak" sarkıntılığın, maço lügatındaki karşılığıydı. O dönemdeki ünlü "iş alıcılardan" biri de, Hilton otelinde şef garsonluk yaptığı söylenen "Amcabey"di. Çok sevimli, şen şakrak bir adam olan Amcabey, Sadıkzadelerin yalısının yanındaki doğal halk plajının gönüllü yüzme öğretmenliğini üstlenmişti. Özellikle küçük kız çocuklarına yüzme "öğretmek"te üstüne yoktu. Bütün mahalle, bu yüzme dersi seanslarının ne anlama geldiğini çok iyi bilir, fakat belki de Amcabeyin yaşı ve sevimliliği dolayısıyla, kimse onu mahçup etmez, ders sırasındaki ufak okşamaları hoşgörüyle karşılanırdı.

Bir de "diline vurmuş"lardan söz etmem gerekir. Mahallenin bir postacısı vardı. O anlatmaya başladığında, mahallenin bıçkınları bile susar, onun hikâyelerini dinlerlerdi. Postacı, her seferinde, meslek hayatı sırasında başından geçen kadın maceralarından birini anlatırdı. Bu maceralar o kadar çoktu ki, şimdi düşündüğüm zaman bunların çoğunun palavra olduğuna kesin gözüyle bakıyorum. Ama adamda büyük bir anlatım yeteneği vardı. Anlattıklarıyla, mahallenin gençlerinin "fantezi dünyası"na büyük katkılarda bulunurdu. "Kadın beni içeri davet etti, bir de baktım sobanın üzerinde, kocaman bir tencerede su kaynıyor? 'Ne yapacaksın bu kaynar suyu' diye sordum, 'birazdan görürsün' dedi ve içeri gitti, çırılçıplak soyunup geldi. Bana 'soyun' dedi, içeriye bir leğen getirip suyu döktü, sonra soğuk suyla biraz ılıştırdı suyu ve beni leğenin içine soktu. Başladı her yanımı oğalamaya... vb." Gençler, bu hikâyeleri dinledikten sonra, iyice kendilerinden geçmiş bir vaziyette, "bunun hakkını verelim" diyerek evlerine yollanırlardı. Maço lügatında, "hakkını vermenin" anlamı, anlatılan fanteziyi mastürbasyon amacıyla değerlendirmekti.

Cinsel faaliyetlerini, maço lügatının diliyle "fortçuluk" ya da "otobüs işçiliği" biçiminde sürdürenler de az değildi. Bu "fortçular", kalabalık otobüsleri hiç kaçırmaz, özellikle sabahları, kız öğrencilerin arkasına geçmek için birbirleriyle rekabet etmekten geri kalmazlardı. Can, Bebek'te oturan İrfan adlı birisini, "Boğaz'ın en usta fortçusu" olarak diline dolamış, bütün mahalleye reklam etmişti. Onun anlattığına göre, bu İrfan, bütün gün "fortçuluk" peşinde koşarmış. Bir sabah, "öğrenci otobüsü"nde tanık olduğum bir manzarayı ise hiç unutmam. Çoğu kız öğrencilerden oluşan, ancak "paso"su olanların binebildiği "öğrenci otobüsü" sabahları tıkabasa dolu olurdu. O sabah, kız öğrenciler, soğuk havada otobüs bekleyen ihtiyar bir adama acımış, biletçiye rica ederek bu adamı da otobüse almışlardı. Tam yolda giderken otobüsün içinde bir çıngırak sesi duyduk, herkes merakla bu ses nereden geliyor diye çevresine bakınmaya başladı. Bir süre sonra, kız öğrencilerin haykırışlarından sesin nereden geldiğini öğrenmiş olduk. İhtiyar adamın çevresinde bir boşluk oluşmuştu. İhtiyar adam, penisini pantalonundan dışarı çıkartmıştı, penisinin ucunda bir çıngırak asılıydı. Çıngırağa bağlı ipin ucu adamın elindeydi. Adam kendinden geçmiş bir vaziyette ipi çekip duruyordu. Otobüs durdu, "teşhirci" ihtiyar apar topar otobüsten aşağı indirildi. Kızlar feryat ederken, biz erkek öğrenciler kahkahadan kırılıyorduk.

Bütün bu "iş alıcılar", "röntgenciler", "fortçular", "teşhirciler" ve "diline vurmuşlar" kalabalığının arasında gerçek anlamda çapkın diyebileceğim tek kişi vardı: Avukat Enver Bey. O zamanlar elli yaşlarında, Clark Cable bıyıklı, yakışıklı bir adam olan Enver Bey, evli, bizden büyük ve yaşıtımız çocukları olmasına rağmen, aşağı yukarı gizlemeksizin, hattâ biraz da göstererek çapkınlık yapardı. DP devrinin yeni zenginlerinin hayat tarzının bir göstergesi, istendiği zaman üstü açılan Cadillac marka bir arabası vardı. Setlerin önünde oturup gevezelik yaptığımız yaz akşamlarında, aramızdan biri, "bakın çocuklar, Enver Bey bulmuş yine bir tane, garsoniyerine götürüyor," deyiverirdi. ("garsoniyer" sözcüğünün anlamını o zamanlar bilmediğimden, burayı, "garsonlu bir yer" sanırdım.) Gerçekten de, Enver

Bey, iyice göstermek istermiş gibi üstünü açtığı Cadillac arabasında, yanında genç bir hanım olduğu halde Bebek'e doğru geçer giderdi. Geçerken biz gençlere de şöyle hafifçe bir göz atmaktan geri kalmazdı. Enver Bey'in karısı, Pervin Hanım, muhtemelen gençliğinde hoş bir kadındı, ama artık iyice şişmanlamıştı. Zavallı kadıncağız, dertli dertli anneme gelir, gözyaşları içinde, Enver Bey'in çapkınlıklarından yakınırdı. Ne var ki, Enver Bey'in çapkınlığı hudut tanımazdı. Kendi apartmanının en alt katına taşınan yeni evli genç bir kadına bile bizim gözümüzün önünde kur yaptığına tanığım. Fakat bunu, çok ince, her an geri çekilmeye hazır, son derece kibar ve ustaca tavırlarla yapardı. Karşıdan alacağı sinyallere göre adım adım, sabırla ilerlerdi.

Nasıl olduysa, bir gün babamın cüzdanını karıştırırken, bir porno fotoğrafla karşılaştım. Yirminci yüzyılın başlarında çekildiği anlaşılan bu siyah beyaz porno fotoğrafta, iki erkek, bir masanın üstüne yatırdıkları bir kadınla cinsel münasebette bulunuyorlardı. Bu fotoğraf beni müthiş etkiledi, günlerce aklımdan çıkmadı. Fotoğrafı yerine koymuştum, ama fırsatını bulup sonradan birkaç kere daha göz attım. Mahalledeki eğitimimizden, "31 çekmek" diye bir şeyden haberdardım. Ama bunun nasıl yapıldığını bilmiyordum. Çocuklarla yaptığımız tartışmalarda, bunun, cinsel organın otuzbir kere ileri geri oynatılması olduğu sonucuna varmıştık. Evet ama, neden otuz bir kere? Otuz kere ya da otuz iki kere oynatılınca olmuyor muydu? Sonra, bir de "bel gelmesi" denen şey vardı. Bunun da nasıl bir şey olduğunu bilmiyorduk. "Bel" denen şeyin, salepe benzer koyu bir sıvı olduğu yönünde rivayetler vardı. Buna neden "bel" dendiği de tartışma konusuydu. Bazılarımız, bu sıvı "belden" geldiği için bu adın verildiğini söylüyordu. Kendimiz de dahil, bu dünya yüzünde gördüğümüz bütün insanların, bu "bel"in, kadınların yumurtalığına akmasıyla meydana geldiği bilgisi ise, bunu ilk öğrendiğimde, beni oldukça sarsmıştı. Daha doğrusu sarsıcı olan, hepimizin birer cinsel ilişki ürünü olduğumuzu öğrenmekti. İstanbul'a ilk geldiğimiz günlerdi. Can, bu meşum gerçeği nereden öğrendiyse öğrenmiş, gelip bana anlatmıştı. Önce inanmamış, ama inandıktan sonra da an-

neme ve babama kuşkuyla bakar olmuştum. Demek bu saygıdeğer şahsiyetler, ikide bir böyle "ayıp" şeyler yapıyorlardı, üstelik biz de bu "ayıbın" ürünüydük. Onlara olan saygımda büyük bir azalma olduğunu itiraf etmeliyim.

Evde, annemin, fellik fellik bizden sakladığı, cinsel münasebet biçimlerini anlatan küçük bir el kitabı vardı. Arayıp tarayıp bu kitabı buldum. Evde kimsenin olmadığı zamanlar, oturma odasının perdelerini çekip bu kitabı okuyarak mastürbasyon denemelerine giriştim. İlk denemeler başarısız oldu. Oldukça heyecanlanıyor, ama bir türlü sonuca varamıyordum. Neredeyse bende bir eksiklik olduğu sonucuna varacağım bir gün, aniden, o zamana kadar duymadığım ölçüde büyük bir heyecana kapıldığımı hissettim. Artık önümde yeni bir dünya açılmıştı. Bu zevkli işi her gün yapmadan rahat edemiyordum. Annemle babam gezmeye gittiklerinde, çıplak kadın resimleri yayımlayan *Pazar* dergisinin sayfalarını oturma odasının her köşesine yayıyor, kendi âlemime dalıyordum. Herhalde bu faaliyetlerim babamın gözünden kaçmamış olacak ki, bir gün beni karşısına oturttu ve şu tarihî sözleri söyledi: "Oğlum, suistimal yapılabilir, ama fazlası zararlıdır."

* * *

Kadınlar kendisine ne kadar sempati duyarsa duysun, Enver Bey, mahalledeki en büyük düşmanımdı. Bunun nedeni, Enver Bey'in "kuduz tehlikesi" nedeniyle, mahalledeki köpekleri ihbar ederek zehirletmesiydi. Enver Bey'den ilk kez, "Ana-kız"ın zehirlenmesi olayında kuşkulanmıştım. Ana-kız, durmadan doğuran, son derece sevimli, mahallenin kollektif olarak beslediği, biz çocukların sevgilisi bir köpekti. Günün birinde acı içinde kıvrandığını görünce deliye döndük. Bütün mahalleli seferber oldu, hayvana sarmısaklı yoğurt yedirdik, zehir kanla birlikte aksın diye kuyruğunu kestik, ama nafile. Ana-kız, kesik kuyruğunu sallaya sallaya, kara gözlerindeki yaşlarla bize veda etti, gitti. Korkunç bir üzüntü ve öfke içindeydik. Acı olan, öldüğü sırada Ana-kız'ın hâlâ memede iki yavrusunun olmasıydı. Ana-kız'ı kimin ihbar etmiş olabileceği konusunda

çocuklarla kafa yorduk ve kuşkularımız Enver Bey'in üzerinde toplandı. Çünkü Enver Bey, bu olaydan iki gün önce, kapıcı Ahmet'ten, Ana-kız'ın, apartmanının merdivenlerinde oynayan yavrularını, oradan uzaklaştırmasını istemişti. Ayrıca, bütün mahalle Ana-kız'ın yardımına koşarken, Enver Bey'in, olayı, apartmanının üst katındaki dairesinden, acımasız gözlerle izlediği gözümüzden kaçmamıştı.

Yavruları evlat edindim. Onları, emzikle besledim. Ne var ki, Ana-kız'ın ölümünden aşağı yukarı bir ay sonra, belediye ekipleri onları da alıp götürdü. Bu kez, ihbarı yapanın Enver Bey olduğu açıktı. Çünkü ekip geldiğinde, aşağı inip onlarla konuşmuş, yavruları alıp götürmelerine yardımcı olmuştu. Ekibin, yavruları almaya geldiğini görünce feryatlar içinde kendimi evden dışarı attım, ağlayarak Enver Bey'in ve ekip görevlilerinin üzerine saldırdım. Çocuk olduğum için beni çabuk savuşturdular, yavruları arabaya koyup uzaklaştılar. Enver Bey de, suçluluk duygusu içinde ortadan kayboldu. Çaresizdim. Yapabileceğim hiçbir şey yoktu. Korkunç bir isyan duygusuyla kavruluyordum. Elime bir tebeşir geçirdim ve Enver Bey'in apartmanının geniş girişinin duvarına büyük harflarla, "ENVER'E ÖLÜM!" diye yazdım.

Kedimiz, Cibilliyetsiz Tekir, çok zeki bir kediydi. Ermeni ciğerciyi ta sokağın başından feryat figan bağırarak peşine takar, eve getirirdi. Tuhaf sesler çıkararak bir ciğerciye bağırır, bir dönüp eve, anneme seslenirdi. Ciğerci, anneme, "hanım, bu yine kattı peşine beni getirdi," derdi, gülerek. Cibilliyetsiz Tekir, herkesin kişiliğine göre ilişki kurardı. Örneğin biz evin çocuklarıyla son derece yüz gözdü. Bizimle şakalaşırken ellerimizi tırmalar, aniden kucağımıza sıçrar, emirlerimize aldırış bile etmezdi. Ama aynı zamanda, örneğin eve almamız için balkon kapısının önünde boynunu bükerek yine bize yalvarırdı, çünkü ona ancak ve ancak bizim acıyacağımızı bilirdi. Annemden son derece çekinirdi. Çünkü annem ona hırsızlığından dolayı çok kızar, daima azarlardı. Bizim yanımızda laubali bir şekilde yatarken annem odaya girince, saygı icabı ayağa kalkar, annem gidince yeniden yatardı. Babamla iliş-

kisi ise, korkuya değil, sevgiye dayanan bir saygı ilişkisiydi. Babam, kırk yılın bir başı onu okşamaya görsün, zevkten dört köşe olur, babamın onu sevmesinin ne kadar önemli olduğunu her haliyle belli ederdi. Nitekim babamın ölümünden sonra, boğazına o kadar düşkün Cibilliyetsiz, aslında fazlasıyla cibilliyetli olduğunu gösterdi, üç gün boyunca ağzına lokma koymadan, gözlerini yumup öylece oturdu, sonra da ortadan kayboldu. Ölüsünü bile bulamadık.

Köpeğim Fazıl'ın zehirlenmesi, hayatımın en acı, asla unutamayacağım olaylarından biridir. Bu olayda Enver Bey'in dahli olup olmadığını bilemiyorum tabiî. Fazıl'a, günün birinde mahallede rastlamıştım. Başıboş bir sokak köpeği olarak ortalıklarda dolaşıyordu. Muhtemelen bir araba çarptığından arka ayağı sakattı ve topallayarak yürüyordu. Öndeki uzun, sivri dişlerinden biri kırıktı. Hemen dost olduk. O günden sonra da peşimden ayrılmadı. Çok sevimli, akıllı bir çoban köpeğiydi. Benim köpeğim olmasına rağmen, bütün mahallenin sevgilisiydi. Nitekim adını da mahallenin gençleri koymuşlardı. Mahallenin gençleri, ona, nedense, yoklama kaçağı gençleri her ay ziyaret edip, bir iki buçukluğu cebe attıktan sonra, dosyayı bir ay daha sallayan, Fazıl adlı, zayıf, uzun boylu polis memurunun adını takmışlardı. Belki de bunu, polis Fazıl'ı aşağılamak için yapmışlardı, bilemiyorum.

Fazıl, mahallede herkesin saat kaçta işine gittiğini bilir, tam o saatte gidip kapılarında beklerdi. Kapıdan çıkanı durağa kadar götürüp otobüse bindirdikten sonra, saati gelen diğer mahalleliyi almak üzere kapısında beklemeye başlardı.

Kimseyle kavgası, çekişmesi olmayan bir köpekti. Mahallenin kedilerine büyük saygı gösterir, hattâ zaman zaman onlardan dayak yemesine rağmen, karşılık vermezdi. Zavallı Fazıl'ın en büyük derdi, mahallenin dişi köpeklerinin ona yüz vermemeleri, üstlerine çıkma girişimlerini geri çevirmeleriydi. Fazıl'ın dişi köpeklerin peşinden dertli dertli bakıp iç çekmesine dayanamaz, kendi kendine böyle bir şeyi yapması imkânsız olduğundan, cinsel sorunlarını biraz olsun azaltmak kaygısıyla, ona mastürbasyon yaptırırdık. Kulaklarının içine ve dışı-

na yerleşip kanım emerek semiren, bazıları bir fasülye büyüklüğüne ulaşan kenelerini ayıkladığımız zamanlar, bunun kendi hayrına bir eylem olduğunu bilir, canı acımasına rağmen, bu tür operasyonlarımıza sessizce katlanırdı.

Peşimden bir an bile ayrılmazdı sokağa çıktığımda. Bu ise bazen benim için zorluklar yaratırdı. Örneğin Arnavutköy'e onunla gidemezdim. Çünkü bu tehlikeliydi. Arnavutköy'de belediye markası olmayan bir köpeğin zehirlenmesi tehlikesi daha büyüktü. Bazen onu atlatmak için kurnazca yollara baş vururduk, çocuklarla birlikte. Önüne yemek koyar ve o yerken koşarak kaçardık. Ne var ki, onu atlattığımıza iyice kani olmuş yürürken, bir de bakardık ki, yolumuzun üstünde bizi bekliyor. O yoldan gideceğimizi nasıl anlardı, oraya bizden önce nasıl gelirdi, bir sırdır.

Bir keresinde onu, belediyecilerin eline düşüp tahtalı köyü boylamaktan kıl payı kurtarmıştım. Sadıkzadelerin yalısının yanında, arkadaşlarla dalga geçiyorduk. Birden, çocuklardan biri bana, "Gün, Fazıl'ı belediyeciler götürüyor," diye seslendi. Bir de baktım, bir belediye işçisi, Fazıl'ın boğazına bir kanca takmış, içinde yakalanmış diğer sokak köpeklerinin bulunduğu kafesli belediye arabasına doğru sürüklüyor. Kendimi kaybettim. Haykırarak, can havliyle o yana doğru koştum. Bu arada Fazıl, kafesin içine atılmıştı bile. Bana oradan acıklı acıklı bakıyordu. Onun o halini görünce iyice kendimi kaybettim. Ağlayarak belediyecilerin üzerine saldırdım. Adamlar önce şaşırdılar, sonra bana, "zehirlemeyeceğiz, gelir Beşiktaş'tan alırsın," falan gibi birşeyler söylediler. Ama ben, araba bir kez hareket ederse, onu ebediyen göremeyeceğimi çok iyi biliyordum. Feryatlarımı üzerine olay yerine toplananlar, sahipli bir köpeğin götürülmesine karşı homurdanmaya başlamışlardı. Birkaç tanesi açıkça itirazlarını dile getirdiler. Belediyecilere, "görmüyor musunuz, sahibi bu çocuk işte," diye çıkıştılar. Kamuoyunun tepkisi ve benim dayanılmaz feryatlarım karşısında, belediyeciler yumuşadı. Şefleri, "bak bu seferlik bırakıyorum onu," dedi, "ama bir an önce aşısını yaptır, markasını al, yoksa bir daha sefere köpeğini kaybedersin." Onlara söz vermem üze-

rine, Fazıl'ı serbest bıraktılar. Fazıl'ın kendini arabadan bir dışarı atışı vardı ki, görülecek şeydi.

O zamanlar, benim gibi, burnunu mahalleden ancak çıkaran bir çocuğun, sokakta yatıp kalkan köpeğini, ta Beşiktaş'a götürüp aşılatması, bir takım bürokratik işlemleri yerine getirmesi, hayal edilmesi bile güç bir şeydi. Çevrede zehirlenme olaylarının artması üzerine, çocuklarla birlikte, Fazıl'ı korumak üzere "kurnazca" bir yol düşündük. Sarı bir yirmibeş kuruşu, iyice ezip, zımparalayarak kaygan hale getirdik, üzerine uydurma numaralar yazıp Fazıl'ın, bir kemerden imal ettiğimiz tasmasına taktık. Çocuk aklı işte. Böylece belediyeyi atlatabileceğimizi sanmıştık.

Bir gün, Can'la birlikte Mithatpaşa Stadyumuna, maça gidiyorduk. Fazıl her zamanki gibi peşimize takıldı. Bu doğaldı. Ancak doğal olmayan, o zamana kadar hiç yapmadığı bir şeyi yapıp, otobüse binmeye kalkışmasıydı. Zorla indirdik. İçime kötü birşeyler doğmuştu. Otobüsün arka camından, arkamızdan üzgün üzgün baktığını gördüm.

Maçtan sonra, Vezirköşkü'nün köşesini dönünce, yukarıda, bizim evin köşesinde bir kalabalık fark ettim. Cemil, beni görünce hızla yokuş aşağı koşmaya başladı. Daha o bir şey demeden, Can'a, "Fazıl'ı zehirlediler," dedim. Sonunda, korktuğumuz başımıza gelmişti. Fazıl, bizim evin arka tarafındaki arsada, yerde yatıyordu. Bütün mahalleli başındaydı. Kadınlar ağlıyordu. Birileri, ona sarmısaklı yoğurt yedirmeye çalışıyordu. Büyük ızdırap çektiği belliydi. Yanına gittim. Başım okşadım. "Fazıl, oğlum," diye seslendim ona. Büyük acı çekmesine rağmen, başını hafifçe kaldırıp bana baktı, kuyruğunu salladı. Sonra da büyük bir gayretle ayağa kalktı. Kadınlar, "Gün'ü görünce canlandı, ayağa kalktı, olacak şey değil," diye sevinçle bağırdılar. Fazıl, ayakta şöyle bir sallandı ve sonra, sanki öldüğünü bana göstermek istemezmiş gibi, hepimizin hayret dolu bakışları arasında, ilerideki yabani çalılıklara doğru koştu, orada yığılıp kaldı. Yanına gittiğimizde ölmüştü.

* * *

Belki de Ankara kökenli olduğumdan, kıyılı halkın edindiği alışkanlıkları bir türlü edinemiyor, örneğin yüzmeyi öğrenemiyordum. Bunda, annemin bende yarattığı boğulma korkusunun yanısıra, her yaz kıyıda birkaç kişinin boğulduğunu görmemin de rolü vardı sanırım. Oysa arkadaşlarım balık gibi yüzüyorlardı. Benim yüzme bilmememe de çok bozuluyorlardı. Bu yüzden, beni birkaç kere denize itekliediler, ancak gerçekten de yüzemediğimi görünce denize atlayıp boğulmaktan yine kendileri kurtarmak zorunda kaldılar. Sanırım yüzme öğrenememek, bende dağlara çıkma merakına yol açtı. Boğaz tepelerinin muhteşem manzarası, tek başına dağların özgür havasını tatma ve macera duygum, özellikle bahar ve yaz aylarında çeşitli bitkilerin, çiçeklerin dayanılmaz kokusu da bunu teşvik ediyordu. Yanıma bir bıçak alıyor, kendimi tepelere vuruyordum. Koruları geçiyor, Robert Kolej'in üst kısımlarından ilerliyor, sonunda Maslak yoluna çıkıyor, oradan da Tarabya'ya iniyordum. Dağlara tırmanmak benim için bir tutku haline gelmişti. Bu tutkum hâlâ geçerlidir. Tırmanılacak bir yükseklik gördüğüm zaman dayanamaz, kendimi doruklara vururum.

Kıyı halkı, bir hobi olarak, balık avlamaya bayılırdı. Yaz aylarında Arnavutköy'den Küçük Bebek'e, hattâ Rumelihisarı'na kadar bütün kıyı, amatör balıkçılarla dolardı. Kamışların ucuna bağladıkları ya da doğrudan, uçlarında kurşun bulunan misinalarla balık avlarlardı. Ben bunu hiçbir zaman beceremedim. Aslında beceremedim demek de yanlış, çünkü becermeyi denemedim, heves bile etmedim. Çünkü canlı canlı tutulan, bir kovanın içine konup, bir süre sonra can çekişerek ölen balıklara çok acır, tutulan balıkları kurtarmanın yollarını arardım. Sanki ayağım takılmış da yanlışlıkla çarpmışım gibi, arkadaşlarımın balık kovalarını kaç kere denize döktüm, bu yüzden onlarla ne kavgalar ettim. Bu kadar açık bir provakasyona girişmeyi göze alamadığım zamanlarda ise, onlara yardım ediyormuş gibi yapar, çaktırmadan, birkaç balığı denize atıverirdim.

Bir keresinde, mutfağa girdiğimde, bir de baktım, tezgahın üzerinde iki palamut balığı çırpınıp duruyor. Herhalde, annem, kıyıda balık tutanlardan canlı canlı alıp eve getirmişti onları.

O çocuk aklımla ne yaptım beğenirsiniz! Balıkların ikisini de mutfağın penceresinden aşağı bırakıverdim. Balıkların çırpına çırpına denizin yolunu bulmalarını en azından umut etmiş olmalıyım. Annem mutfağa girip de balıkları göremeyince kıyameti kopartıı. Bizim, hırsızlığıyla ünlü Cibilliyetsiz Tekir'in balıkları çaldığını sanmıştı. Ancak, kısa süre sonra, balıkların toprağa bulanmış cesetleri evin dışında bulununca, kuşkular benim üzerimde toplandı, ben de eylemimin balıklara bir yararının dokunmamış olduğunu görmenin verdiği hayal kırıklığıyla suçumu itiraf ettim.

Babam, daha da komiğini yapmıştı. Bir gün Arnavutköy'den istavrit balığı almış, sahil yolundan eve gelirken, bir de bakmış, kesekâğıdının içinde balıklar oynuyor. Kesekâğıdını açıp en üstte çırpınan balığı denize atmış. Ama ne fayda, bakmış ki, bir diğeri daha çırpınıyor, onu da atmış ve bizim sokağın başına geldiğinde, kesekâğıdının içinde hiç balık kalmadığını görmüş.

* * *

İstanbulluların balıkçılığını benimseyememiştim, ama futbol merakını çabuk benimsemiştim. Bu merak, dünyaya gözümü açtığım andan itibaren karşılaştığım düğme maçları aracılığıyla, Ankara'dayken de vardı. Bu, evde oynanan bir oyundu. Yemek masasını futbol sahası olarak kullanırdık, kalemle ya da tebeşirle santrayı, onsekizi, altı pası çizerdik. El hamurundan kale direkleri yapar, bununla da yetinmez, annemin eski naylon çoraplarını kale ağı olarak kullanırdık. Düğmeler oyuncu, küçük gömlek düğmeleri de top olurdu. Bu oyunun gerçek futbol maçından tek farkı, takımların onbir yerine, yedi oyuncudan oluşmasıydı. Diğer bir önemli nokta ise, takımların ve oyuncuların Türk değil, İngiliz takım ve oyuncularının isimlerini taşımalarıydı. Chelsea, Arsenal, Tottenham, Fulham vb. gibi takımlar ve Matheus, Lishman, Mcperson, Walker vb. gibi oyuncular... Bu oyunun mucidi, Turgay abimdi. Saraçoğlu mahallesindeki arkadaşlarına da öğretmişti. Can bile küçücük parmaklarıyla bu oyunu oynardı. Daha sonra, büyüdükçe, ben de baş oyuncular arasına katıldım. Abim, kaymakam-

lık yaparken bile, iznini alıp, koşa koşa İstanbul'a, düğme maçı oynamaya gelirdi. Bu oyunu, arkadaşlarım Cemil ve Emin'e de öğretmiştim.

Ancak İstanbul'dayken, futbol merakımız, düğme maçıyla kısıtlı kalmadı. Önce Mithatpaşa Stadyumunun, sonra da, iyice "hastalar" arasına girip, Şeref Stadındaki ikinci küme maçlarının müdavimi olduk. İlk futbol maçına beni, babam götürmüştü. Mithatpaşa Stadyumunda, Beşiktaş-Vefa maçı oynanıyordu. Tribünlerde siyah-beyaz bayraklar dalgalanıyor, herkes Beşiktaş lehine tezahürat yapıyordu. O maçta, renkleri çok hoşuma giden yeşil-beyazlı Vefa, Beşiktaş'a 3-1 yenildi. Bütün stadyumun Beşiktaş'ı tutması, Vefa'nın lehinde hiç tezahürat yapılmaması tuhafıma gitmişti. Mağlup olduğu için Vefa'ya biraz da acımıştım. Babama, Vefa'nın hiç taraftarı olup olmadığını sordum. "Vardır, ama çok azdır," dedi. "İyi o zaman," dedim, "ben de bundan sonra Vefa'yı tutayım." Gerçekten de o günden sonra Vefa'nın koyu bir taraftarı oldum ve maçlarını elimden geldiğince kaçırmamaya çalıştım.

Can, önce Galatasaraylıydı, daha sonra, ne olduysa Beşiktaş'a döndü. Tuttuğumuz takımlar ayrı olmasına rağmen, ikimizin de ortak düşmanı Fenerbahçe'ydi. Çünkü Fenerbahçe, o dönemin en iyi takımıydı ve üst üste şampiyonluk alıyordu. Lefter (Küçükandonyadis), Can (Bartu) gibi, çok usta oyuncuları vardı. Fenerbahçe'nin güçlü olması, bizim ona gıcık olmamız için yeterli sebepti. Bazen sırf, Fenerbahçe'nin aleyhinde tezahüratta bulunmak için, onun maçlarına giderdik.

Özellikle Galatasaray-Fenerbahçe maçlarında büyük izdiham yaşanır, maç "hastaları" stadyuma girebilmek için, polisten cop yemek de dahil, olmadık fedakârlıklara katlanırlardı. Yine böyle bir Galatasaray-Fenerbahçe maçına giremeyeceğimizi anlayınca, babamın devletsel torpiline sığınmayı tek çare olarak gördük, eve dönüp babama yalvarmaya başladık. Gerçi babam artık emekli olmuştu ama, yine de bazı ilişkilerini kullanabilir, Mithatpaşa Stadyumunun önündeki görevli inzibat birliklerinin bizi maça sokmasını sağlayabilirdi. Babam ise, böyle bir olay için, jandarma subaylarıyla muhatap olmak istemiyor,

bizi maça girmekten vazgeçirmek için her türlü taktiğe başvuruyordu. Emekli olduktan sonra iyice mülayim bir hal alan babamın, oyalama taktikleri özellikle beni çılgına çevirmişti. "Baba," diye yalvarıyordum, "bu maça girmek bizim için ölüm kalım meselesi." Babam ise, kâh, "evladım, telefon ettim, kimse çıkmıyor," diyor, kâh, "radyodan dinlemek neyinize yetmiyor," diyerek bizi iyice zıvanadan çıkartıyordu. Özellikle benim inatçılığım karşısında, dönüp, Sırrı enişteye, "bu en küçüğü var ya Sırrı Bey, kan kırmızı," deyişini hiç unutamam. Gerçekten "kan kırmızı"ydım, kafama koyduğumu illâ yapacaktım.

Sonunda, ısrarlarımıza dayanamayan babam, jandarma komutanına telefon etti. Komutan da, "gelsinler," dedi. Koşa koşa gittik. İki inzibat eri, bizi aralarına aldılar, kuyruklarda harap olmuş maç meraklılarının şaşkın ve kindar bakışları arasında bizi kuyrukların arasından geçirip içeri soktular. Ayrıcalık denen şeyin utanç vericiliğini ilk kez orada net bir şekilde yaşadım. Maça nihayet girmiş olmanın mutluluğu, ayrıcalıklı olmanın utancıyla gölgelenmişti.

İkinci küme maçları ise, daha yerel, daha amatör ve samimi havasıyla bizim için bir başka eğlence kaynağıydı. Mahalleden Güner abi, Galata'nın kalecisiydi. Bu kadar yakından tanıdığımız bir kişiyi sahada oyuncu olarak görmek bana tuhaf bir haz verirdi. İşin garibi, ikinci küme maçlarında da, en palas takımlar hangisiyse onları desteklerdik. Bildiğimiz kadarıyla, Galata ve Emniyet, en zayıf takımlardı. Biz de sarı-beyazlı Emniyet'ten ve kırmızı-siyahlı Galata'dan yana çıkardık. Gerçi, 1960'dan sonra, Emniyet'in, Emniyet Müdürlüğü'nün takımı olduğunu öğrendiğimde hafifçe burkulmuş, bu takımı tutmaktan vazgeçmiştim.

Katıldığım ve polisle çatışmayla sonuçlanan ilk gösteri de futbolla ilgiliydi. Can, Beşiktaşlı olduğundan ben de onun peşine takılır, Beşiktaş'ın maçlarına giderdim. O sırada, BJK'de, ünlü futbolcu Baba Recep'le, yine eski oyunculardan olup, kulübün yöneticiliğini yapan Baba Hakkı (Yeten) arasında büyük bir çekişme yaşanıyordu. Bu çekişmenin sonucunda, Baba Hakkı, Recep'i kızağa çekmiş, maçlarda oynatmıyordu. Beşik-

taş'ın yenildiği maçlardan birinde Mithatpaşa stadyumunun dışına çıktığımızda, Beşiktaş taraftarlarının, başlarında Baba Recep olmak üzere, Beşiktaş'ta bulunan Kulüp binasına doğru yürüyüşe geçtiklerini gördük. Tabiî ki, biz de katıldık yürüyüşe. Beşiktaş taraftarları, Recep'i kızağa çektiği için, Baba Hakkı'nın aleyhinde tezahürat yapıyorlardı. Beşiktaş Kulübü, taraftarlarca kuşatıldı, saatlerce bekledik orada. Sonunda polisler kalabalığa saldırarak dağıttılar. Bazıları gözaltına alındı. Can'la ben kaçmayı becerebildik.

Yalnızca maç seyircisi değildik. Aynı zamanda oyuncuyduk da. Elbette tamamen amatör oyunculardık. Kışları, Dayının yazlık sineması, futbol sahamız olurdu. Ayrıca bir mahalle takımımız da vardı: Acarspor. Ne var ki, bizim bu mahalle takımı, çevredeki diğer mahalle takımları arasında bile pek dikkate alınmayan, pek çerden çöpten bir takımdı. Formamız bile yoktu. Bazen, mahalle maçları yapmak için, arka yoldan Etiler'e gider, oradaki futbol sahasında oynardık. Takımımız genellikle yenilirdi. Yani, yalnız seyirci ve taraftar olarak değil, oyuncu olarak da yenilgiden yakamı kurtarabilmiş değildim.

Şimdi nasıl olduğunu hatırlamıyorum, bizim çocuklardan biri, ta Beykoz'dan bir takımla angajmana girmiş. Üstelik nizami sahada, onbir kişilik takımlar halinde oynayacakmışız. Bizi bir telaştır aldı. Çünkü ilk kez nizami bir sahada oynayacaktık. Üstelik ne onbir kişiyi tamamlayacak kadromuz vardı, ne de formalarımız. Bizim Acarspor'un rengi olarak, benim etkimle, Vefa'nın rengi yeşil-beyazı benimsemiştik. Cemil'in annesi, beyaz fanilalarımızın arkasına yeşil kurdelalarla numaraları dikince forma işini hallettik. Onbiri tamamlamak için de Arnavutköy'deki çocuklardan takviye aldık. Kranponlu futbol ayakkabısı yalnız Cemil'de vardı. Sağdan soldan birkaç çift daha bulduk. Geri kalanlarımız, çaresiz lastik ayakkabıyla çıkacaktı sahaya.

O gün büyük bir heyecanla Beykoz'a yollandık. Beykoz çayırında, sahici, kaleleri ağlı bir sahada oynayacaktık. Üstelik de küçümsenmeyecek sayıda bir seyircinin önünde. Beykozlu takım, Beykoz'un rengi sarı-siyah formalar giymişti. Üstelik onların forması bizim gibi uydurma, evde yapılma formalardan çok

farklıydı. Pırıl pırıl parlıyorlardı. Önce biraz moralimiz bozulur gibi oldu. Ancak karşı takımın oyuncularını görünce yeniden kendimize güven geldi. Pek ufaklık şeylerdi. Ne var ki, onlarla güreşmeyip, futbol oynayacağımızı unutmuştuk. Nitekim maç başlayınca, bu ufaklıkları küçümsemenin ne kadar hatalı olduğunu kısa sürede anladık. Ben, her zamanki gibi sol bekte oynuyordum. Valla doğrusunu söyleyeyim, bütün maç boyunca dört ya da beş sefer ayağıma top değdi. Ufaklıklar müthiş antrenmanlıydılar, çok güzel paslaşıyor, âdeta başımızı döndürüyorlardı. İlk on dakikada üç gol yiyince, moralimiz iyice bozuldu, birbirimize bağırmaya başladık. İlk on dakikada üç gol yediğimize göre, doksan dakikanın sonunda korkunç bir hezimete uğrayacağımız kesindi. Neyse ki, can havliyle kendimizi toparladık ve maçdan 5-0 yenik ayrılmayı başarabildik. Üstelik seyirci de onlardan yanaydı. Tek bir allahın kulu bizim şık bir hareketimizi bile alkışlamıyordu. Gerçi bu tür hareketler de son derece seyrekti. Nizami sahada yaptığı bu maç, Acarspor'un sonu oldu, bizim balkona asılı duyuru levhasına bir daha hiçbir maç duyurusu yazılmadı.

* * *

Günün birinde, büyükbabam Halil İnal, nam-ı diğger Zileli Deli Halil, Ankara'dan bize konuk geldi. O sırada doksanlarında olmasına rağmen, kızıl saçlı, uzun boylu, çok heybetli bir adamdı. Babamın anlattığına göre, Ankara'daki diğer evlatlarıyla, gelinleri ve damatlarıyla geçinememiş, son durak olarak, en büyük oğlu babamın yanına gelmişti. Ancak, bu ziyaretinin daha önemli bir nedeni daha vardı. Karısını genç yaşta kaybeden altı evlat babası Zileli Halil'in, bekarlık canına tak demişti. İzdivaç arayışının görünürdeki nedeni, çok ihtiyarlamış dedeme bakacak bir kadının gerekli olmasıydı. Kadın dedeme bakacak, karşılığında da öldükten sonra onun emekli maaşını almaya devam edecekti. Ne var ki, Zileli Halil, bu evlilik meselesini "bakımgörüm"ün ötesinde, bütün yönleriyle ciddiye alıyordu. Yani o, "bakıcı" değil, gerçek anlamda bir kadın arıyordu.

Zileli Halil hakkında çeşitli hikâyeler anlatılıyordu aile çev-

resinde. Kendisine "Deli" lâkabını kazandıran, Miralay Halil'in cephedeki çılgınca cesaretiydi. Anlatıldığına göre, geçtiğimiz yüzyılın sonlarındaki 93 harbinde, kendisine Zileli adını kazandıran Zile cephesinde, Ruslara karşı savaş sırasında, kılıcını çeker, atını mahmuzlayıp düşmanın üstüne tek başına yürür, kurşunlara kılıç sallayarak askerlere cesaret vermeye çalışırmış. Bu tür cesaret gösterilerinden birinde atı vurulup devrilmiş. O ise, atının oluk gibi kan akan yarasına pelerinini tıkayıp kurşunlara kılıcını sallamayı sürdürmüş.

Zileli Deli Halil'e, Arnavutköy'de nihayet bir gelin adayı bulundu. Gelin adayını görmek üzere çoluk çocuk, Arnavutköy'deki eve doluştuk. Zileli Deli Halil, gözlerini kısmış, birazdan içeri girecek gelin adayını incelemek için pür dikkat bekliyordu. Kapı açılıp içeri kırk yaşlarında hoşça bir kadın girince, Zileli Halil'in gözleri yerinden fırlayacak gibi oldu. Ne var ki, kısa süre sonra, içeri giren kadının, gelin adayının kendisi değil, kızı olduğu anlaşıldı. Gerçek gelin adayı yetmiş yaşlarında bir kadındı. Ancak, Zileli Halil, gelin adayını değil, kızını beğenmişti.

Evden çıktığımızda, sokağın ortasında, babamla dedem arasında meydana gelen münakaşa görülecek şeydi. Babam, dedeme, "yanlışınız var baba, o genç kadın zaten evli, siz annesiyle evleneceksiniz," deyince, dedem ne yanıt versin beğenirsiniz! "Ben o kocakarıya mı kaldım, istemem," diye gürledi, "Necati, aferin sana doğrusu, beni demek böyle moruklara layık görüyorsun."

Ne var ki, bu dünyada istek ve arzular belirleyici olamıyordu. Dedem, sonunda "moruk" dediği kadınla evlenmeye razı oldu. Evlilik muameleleri yapıldı, dedem, yeni gelinle birlikte Ankara'ya döndü. Haydarpaşa istasyonunda, motorlu trenle giderlerken onları uğurladık. Zileli Halil, yeni karısına yüz vermiyor, çevresine küskün küskün bakınıyordu.

* * *

Kendimizi yakın hissettiğimiz Arnavutköy'le, zenginlerin semti olarak bilinen Bebek, iki ayrı dünya gibiydi. Bebek'te de, azınlık bir nüfus vardı, ama Arnavutköy'le karşılaştırıldığında

bunlar gerçekten azınlıkta kalıyorlardı. Bebek'te oturanların büyük bölümünü zengin, seçkin aileler oluşturuyordu. Bunlar, esasen, DP döneminde palazlanmış ailelerdi. Bebek'e doğru giderken, Bebek Korusu'nun hemen yanında, yine korular içinde İpar'ların yalısı görünürdü. Bebek'e varmadan, Mısır Sefareti'nin yanında armatör Sadıkzadelerin, Amerikan "highlife" stili yeni villaları vardı. Bu villanın hemen yanında, halkın denize girdiği bir doğal plaj bulunurdu. Denize girerken, Sadıkzadelerin, bizlerin yaşamlarımızdan epey farklı yaşamlarını gözleme olanağı bulurduk. Sadıkzadelerin oldukça çok sayıdaki oğulları ve kızları doğrudan boğaza açılan kendi özel kıyılarında denize girerlerdi. Onların, bizden farklı olarak, dalma takımları, paletleri, deniz yatakları, uzanacak şezlongları, dahası, istedikleri zaman boğaz sularına açıldıkları yatları ve kriskırafları vardı, kızları, biz gençlerin büyük hayranlığını kazanan, kısa, dar, blucin şortlar giyiyorlardı. Bunlardan da önemlisi, bizimle aşağı yukarı yaşıt bu gençlerde, bizde olmayan bir kibirin varlığını gözlemlememizdi. Bizimle asla arkadaşlık kurmaz, "avam"ın yüzdüğü bizim bölüme şöyle bir göz attıklarında, gözlerindeki küçümseyici ifadeyi gizleyemezlerdi. Onların, yine kendileri gibi zengin arkadaşları vardı, birlikte yüzer, kendi aralarında eğlenirlerdi. Zenginlerle, fakirler diyemeyeceğim ama, zengin olmayanlar arasındaki sınıfsal farkı ilk kez Sadıkzadelerin yaşam tarzını, mahdumlarının kibirini gözlemem sayesinde algıladığımı söyleyebilirim.

Elbette Bebek'le aramızdaki farklılık Sadıkzadelerden ibaret değildi. Bebek'te oturan zengin ailelerin kızları genellikle Arnavutköy'ün ilerisindeki Arnavutköy Amerikan Kız Koleji'nde, mahdumları, Küçük Bebek'te bulunan, o zamanki adıyla Robert Kolej'de (şimdiki Boğaziçi Üniversitesi) okuyorlardı. Bu okullarda okuyan çocuklarla aramızda bir sınıf, kültür ve davranış farkı olduğunu algılıyorduk. Bunlar yine hep kendi aralarında arkadaşlık ederler, biz "avam"ın çocuklarıyla neredeyse hiç iletişim kurmazlardı. Bazılarının altlarında özel arabalar olur ve o zamanki Amerikan kültürünün bütün görüntülerini yansıtırlardı. Örneğin blucin giyerlerdi. O zamanlar blucin, ancak Türki-

ye'ye gelen Amerikalı askerlerin getirdiği bir şeydi, hem bulması zordu, hem de pahalıydı. Batı müziği dinlerlerdi. O zamanlar Elvis Presley çok popülerdi. Bazılarının gitarları olurdu. Saçlarını da Elvis Presley tarzında ya da Amerikan modasına uygun olarak "alebrus" kestirirlerdi. Sonra, bizlerin özlemini duyup, bir türlü gerçekleştiremediğimiz bir şeyi daha yapar, kızlı erkekli gruplar halinde dolaşırlardı. Onlarda, kızlarla erkekler arasındaki arkadaşlık çok doğaldı. Hattâ bazıları sevgiliydi, elele, sarmaş dolaş gezerlerdi. Biz yeni yetme, "avam"dan gençler, aslında onlar gibi olmak, biz de kızlarla aynı samimiyeti kurmak için can attığımız halde, bunu yapamadığımızdan, onların bu tutumlarına kıskançça tepki gösterir, "züppelikle" suçlardık. Böylece, giderek, kafamızda, kavramlar kutuplaşıyordu: Amerika, zengin, kolejli, züppe, ukala... Bunlar, bizim karşı olduğumuz, kendimize yabancı bulduğumuz şeylerdi ve hepsi de, yanıbaşımızdaki Bebek semtinde mevcuttu.

Bu semtte tanık olduğum umutsuz ve karşılıksız bir aşk öyküsü, "bizler"le "onlar" arasındaki aşılmaz duvarların, sadece servet farkından ileri gelmediğini, aynı zamanda kültürel kastların oluştuğunu göstermesi bakımından oldukça ilginçtir. Çok sonraları *Dersim* adlı romanın yazarı olduğunu öğrendiğim bir Barbaros (Baykara) abimiz vardı. Barbaros abi, koyu DP'li bir gazeteciydi. Sırtındaki kamburun, 6-7 Eylül olaylarından sonraki tutuklanması sırasında, dört ay sular içinde bir hücrede kalmasından ileri geldiğini anlatmıştı bize. Anlattığına göre, kendisi, 6-7 Eylül olayını örgütleyen gençlik liderlerindendi. Bu hareketi DP'nin talimatıyla örgütlemesine rağmen, aynı DP iktidarı, onu hapse atıp zulmetmekte bir sakınca görmemişti. Daha da garibi, bu zulme rağmen Barbaros abinin hâlâ DP taraftarı olup, durmadan bu partinin propagandasını yapmaya devam etmesiydi.

Sadıkzadelerin yalısının yanında sabah akşam denize giren Barbaros abi, yolun karşısında köşkleri olan bir ilâç fabrikatörünün kızına âşık olmuştu. O zamanlar çevrede güzelliğiyle ünlü bu kız, muhtemelen sözünü ettiğim sınıfsal duvarlar olmasaydı da kendisinden yaşça oldukça büyük Barbaros abiye bakmaz-

dı. Ama, ben bu karşılıksız aşkta belirleyici olanın, yine de kültürel çitlerle de desteklenen sınıfsal kastlar olduğunu düşünüyorum. Aynı fiziksel yapı ve yaştaki bir Barbaros abi, eğer başka bir sınıfsal konumda olsaydı, belki de, fabrikatörün kızına daha başka türlü görünecek, kız, onda, olmadık çekici yönler bulabilecekti. Barbaros abi, gözünü ilâç fabrikatörünün evinden ayıramıyor, sigaranın birini söndürüp birini yakıyordu. Aslında o da biliyordu aşkının karşılıksız olduğunu, bu yüzden kahroluyordu. Sonunda, araya DP iktidarının büyüklerini, milletvekillerini falan koydu, ama nafile. Sınıfsal barajları yıkmaya, politik iktidarların gücü bile yetmiyordu. Barbaros abi, karşılıksız aşkıyla, yıkıldı, eridi, bir süre sonra da ortalıktan yok oldu. Galiba romanlarını da, bu hüsranın ardından yazdı. Yıllar sonra, genç denebilecek bir yaşta öldüğünü duydum.

Boğaz'da, birbiri ardına gelen üç semt, sanki üç ayrı sınıfı temsil eder gibiydi: Kuruçeşme, Arnavutköy ve Bebek. Kuruçeşme sahilinde o zamanlar kömür depoları vardı. Buraya gemilerle kömür boşaltılır, koca vinçler kömürleri kamyonlara aktarırlardı. Bu yüzden bu semtte çok sayıda kömür taşıma işçisi oturuyordu. Kuruçeşme'nin sarp yamaçları, genellikle bu işçilerin oturduğu derme çatma gecekondularla doluydu. Bu anlamda, Kuruçeşme, esas olarak bir işçi mahallesiydi. Arnavutköy'ün eski sahil yalılarında oturan zenginleri saymazsak, bu semt, esas olarak, orta halli insanların, Rum, Ermeni ve Türk esnafının yaşadığı bir yerdi. Bebek'e doğru ise hava tamamen değişirdi.

Deminden beri, "biz avam çocukları" deyip duruyorum ama, aslında biz de subay çocukları olarak imtiyazlı bir kesimden değil miydik? Toplumsal olarak böyle sayılabilir (yukarıda "albayın oğlu" anektodunu aktarmıştım) ama, 1950'li yıllarda, ekonomik olarak durum hiç de iç açıcı değildi bizim açımızdan. Babamın maaşının o zamanki parayla 600 lira olduğunu hatırlıyorum. Esas hatırladığım ise, ayın sonuna doğru, babamın eline kâğıdı kalemi alıp, annemle, ayın sonunu nasıl getireceklerinin hesabını yapması ve annemle babam arasında ikide bir geçim sıkıntısı kavgaları çıkmasıydı. Evde öyle pek bir

kıtlık hatırlamıyorum. Hattâ, hastalandığımız zaman eve özel doktor çağrılması, bir lüks göstergesi olarak alınabilir. Yine evde, hatırladıkça hâlâ utanç duyduğum, bir emirerinin (bu uygulama şimdi de var mı bilmiyorum, o zaman, her subayın evinde bir asker hizmetçilik yapardı, evet evet bildiğimiz hizmetçilik! Bu askerlere "emireri" denirdi) varlığı da, önemli bir imtiyazlılık göstergesidir. Ama bunun ötesinde, ne çocukluğumda, ne de gençliğimde, cebimde doğru dürüst para olduğunu hatırlarım. Çocukluğumun ve delikanlılığımın tam bir züğürtlük içinde geçtiğini söyleyebilirim. O zamanlar, "harçlık" almak diye bir moda da yoktu.

Babamın, mesleğinden, şan şerefin ötesinde, ekonomik bakımdan memnun olmadığı açıktı. Bunun en iyi göstergesi, babam gibi subay olan, o sırada Beşiktaş'ta oturan Fuat (İnal) amcamın, karısı ve bizim yaşlarda, İlker ve Tezer adlı iki oğluyla birlikte her hafta sonu bize akşam misafirliğine geldiklerinde, babamla amcamın, subaylıktan istifa edip ticarete atılma, bol para kazanma hayalleri kurmalarıydı. Bir hafta, şapkacı dükkânı açmayı planlar, ciddi ciddi hesaplar yapar, ordudaki ilişkileri vasıtasıyla subay şapkalarının ihalesini almayı tasarlar, ertesi hafta bunu unutup, bu sefer yedek parça dükkânı açmak üzerine sohbetlere girişir, ondan sonraki hafta bir çimento fabrikasına ortak olurlardı. Tabiî bunların hepsi lafta kalırdı. Gerçi babam, bu planları yürürlüğe koymakta bazı adımlar da atmadı değil. Subayların, meslekteyken ticaret yapmaları yasak olduğundan, bir yerlerden borç alıp, gayriresmî olarak, nakliyecilik yapmaya kalktı. Bir kamyon satın aldı. Şöför, kamyonla ve içindeki mallarla birlikte ortadan yok oldu, böylece bu para da battı. İkinci girişim ise, yedek parça dükkânıydı. Babam, Taksim'de bir aile dostumuzun oğlunun işletmeciliğini yaptığı bir yedek parça dükkânına ortak oldu. Keza, aile dostumuzun oğlu da, babamdan habersiz, dükkânı devredip paralarla birlikte ortadan kayboldu. Böylece babamın, meslekten vazgeçmeden de olsa, ticarete adım atma hevesleri, bu iki girişimle hüsrana uğradı.

Bütün bu ticarete özenmelere rağmen, subaylar kastı, özel-

likle DP devrinde yükselişe geçen tüccar sınıfına karşı, ideolojik bir karşıtlık içindeydi. Bu, biz çocuklara bile yansımıştı. Amcamın oğullarıyla birbirimizi, "büyüyünce tüccar olacaksın" diye kızdırırdık. Hiç unutmam, bir gün, mahallede, arkadaşlarla, nereden bulduğumuzu şimdi hatırlamıyorum, yarı oyun yarı ciddi, taze soğan satmaya kalkışmıştık. Annem soğan sattığımı görünce, hemen eve çağırdı. Beni, "tüccar mı olacaksın sen" diye azarladı. Bu ticaret karşıtlığı, içime öylesine yer etmiştir ki, hâlâ bir şey satmaya kalktığımda büyük bir beceriksizlik gösterir, fiyatı birdenbire en alt düzeylere indirir, bir şey alırken de, satıcıya hemen inanır, pazarlık etmesini asla beceremem.

* * *

Sanırım mahalle kavgaları ve mahalle çeteleri, benim ya da bana yakın yaşlardaki herkesin çocukluk anılarının baş köşesinde yer alır. Her toplulukta olduğu gibi, çocuklar arasında da çeteleşme ya da "kendi takımını" kurma eğilimi güçlüdür. "Biz" fikriyatının bu ilkel biçimlerinin, daha büyük yaşlardaki "bizim millet" milliyetçi fikriyatına beşiklik ettiğini söylemek mümkündür.

Ankara'da, "çukur ev" dediğimiz, bahçe içinde, iki katlı bir evde oturuyorduk. Bahçenin yukarı kısmında, çitlerle ayrılan bir diğer bahçeli evde "Konyalılar" diye bilinen, oldukça kalabalık bir aile yaşıyordu. Biz mahallenin çocukları, Konyalıların çocuklarını, belki de taşralı oldukları için, yabancı olarak görür ve onlarla kavgaya tutuşurduk. Fakat, ilginç olan, bu kavgaların, nizami harbin kurallarına uygun olarak, karşılıklı anlaşmaya dayalı, bir nevi oyun biçiminde sürüp gitmesiydi. "Konyalılarla savaş var," dendiği an, mahallenin çocukları bizim bahçeye doluşurlardı. Komutanımız, Turgay abimdi. Turgay abim, bize defalarca okuduğu *Pal Sokağı Çocukları* adlı o harika Macar romanından fazlasıyla etkilenmiş olmalı ki, savaşın, kurallara uygun sürdürülmesine büyük özen gösterir, Konyalıların komutanına haberler yollayarak savaşın kurallarını birlikte belirlemeleri için görüşme talebinde bulunurdu.

Sıra, savaş hazırlıklarına gelirdi. En önemli nokta, "cephane"nin hazırlanmasıydı. Cephane, birkaç kat gazetenin içine kum ve taş doldurulup, ağızlarının iple bağlanmasıyla hazırlanıyordu. Bunlar kutulara istiflenerek "cephe"ye sevkediliyordu. Kurala göre, kendisine bu kum torbalarından üç tane isabet ettiği tespit edilenin "ölmesi", yani savaş ve oyun dışı kalması gerekiyordu. Ancak ortada bunu tespit edecek bir hakem bulunmadığından, üç isabetten sonra, "ben öldüm" diyerek kendini yere atan, benim gibi yaya akıllı birkaç küçüğün dışında kimsenin bu kurala aldırış ettiği yoktu. Savaş başlayınca göz gözü görmüyor, kum torbaları, havada dağıldığından, üstümüze toz toprak yağıyor, böylece gerçek bir savaş görüntüsü oluşuyordu. Savaşın galibi ya da mağlubu belli değildi. Zaten önemli olan, çocukların, "savaşma güdülerini" tatmin etmeleriydi.

Kumrular Caddesi'ne taşındığımızda da, çocuk çeteleri kurarak başka mahallelerin çocuklarıyla savaşmaya devam ettik. Kumrular Caddesi'nde oturduğumuz halde, arkadaşlarımızın çoğunun oturduğu, Kumrular Caddesi'ne açılan Menekşe Sokağı'nı benimsemiştik. Menekşe Sokağı çocuklarının, kendilerine özgü bir tekerlemeleri bile vardı: "Elli elli yüz, biz Menekşelüyüz, tahtadan tüfek, bamyadan fişek, keçi bokundan saçma, erkeksen kaçma!" Bir seferinde, bizim mahalle çetesi, diğer mahalle çetesinin mensuplarından birini önüne katmış kovalıyordu. Çocuk, onu yakalayıp hırpalayacağımızdan korkmuş olacak ki, evlerinin bahçesine kaçtı, feryat figan abisini yardıma çağırdı. İçeriden, bizden çok büyük yaşta bir delikanlı çıktı. Hepimiz donup kalmıştık. Yedi sekiz kişi vardık. Delikanlı, hepimize birden meydan okudu, kimseden ses çıkmadı. O da bundan cesaret alarak, iyice boyun eğdirmek amacıyla, bu sefer teker teker bizi aşağılamaya başladı. Her birimizin önüne geliyor, göğsümüzden itiyor, "sen mi lan," diyordu. Delikanlıdan korkan çocuklar da, "yok abi, ben değil," diyerek özür diliyordu. Delikanlı, böylece bizim çetenin mensuplarını teker teker aşağıladı ve gelip, en sonda bulunan benim önümde durdu. Göğsümden itekleyip, "sen mi lan," diye sordu. Çok öfkelenmiştim, dayak yiyeceğim kesin olduğu halde, "erkeksen kaç-

ma" tekerlemesine uygun olarak, ben de onu göğsünden itekleyip, "ben lan," dedim. Bunun üzerine oğlan, beni altına alarak bir güzel dövmeye başladı. Ben de, akla bakın ki, bizim "kahraman" çete mensuplarına güvenmişim. Dayak yerken bir yandan da bizimkilere sesleniyordum, "haydi çocuklar, gelsenize," diye. Fakat baktım onlarda bir hareket yok, bunun üzerine, bizim çetenin hinihacette lazım olur diye yanında taşıdığı urganı bana atmalarını istedim. Güya urgan elime geçerse daha iyi dövüşeceğimi sanıyorum. Ama ne urgan geldi, ne bir şey. Ben de dayağı yediğimle kaldım.

Arnavutköy'de, daha da tehlikeli bir çete örgütlenmesi vardı. Oğuz adlı, halter kaldıran, "vücut yapan" bir genç, belki de Amerika'daki muadilinden esinlenerek "Kara Panterler" adlı bir çete kurmuştu. Bu çetenin eylemleri, yol kesmekle falan sınırlı kalmıyor, kadınların çantalarını kapıp kaçmak gibi polisiye suçlara kadar uzanıyordu. Oğuz, çetenin tek ve değişmez başkanıydı. Çete mensupları, onun emirlerine itirazsız uymak zorundaydılar. Bir gün, Arnavutköy tepelerinde, "Kara Panter"lerle karşılaştım. Etrafımı çevirdiler. "Yaşasın Kara Panterler," diye bağırmamı istediler. Ben de genç bir şövalye dö Pardayyan[1] olarak, zorla hiçbir şey yapmayacağımı söyledim. Bunun üzerine üstüme saldırıp eşek sudan gelinceye kadar dövdüler ve okul kitaplarımı parçaladılar.

Bu durumu mahalledeki çocuklara anlattım. Bunun üzerine "Kara Panterler"e karşı bir çete kurmaya karar verdik. Feyziati'de bir dehlizi kendimize karargâh yaptık. İmal ettiğimiz ipten merdivenlerle indiğimiz mahzenlerde gizli toplantılar düzenleyerek, Kara Panterlerin hakkından nasıl geleceğimizi tartıştık, sopalarla silâhlandık. Ancak bir süre sonra, bazı "Kara Panter" mensuplarının polis tarafından yakalandığını öğrenip, çete faaliyetine son verdik.

Birkaç yıl sonra, Arnavutköy'le Bebek arasında muazzam bir semt kavgası patlak verdi. İki semtin şöförleri arasında başlayan kavga kısa sürede yaygınlık kazandı, Bebek'le, Arnavutköy ve Kuruçeşme arasında bir "sınıf kavgası"na dönüştü. Biz Ve-

1 Şövalye dö Pardayyan'a daha sonra değineceğim.

zirkösküllüler de, sınıfsal güdülerimize uygun olarak, Bebekli "züppe"lerin değil, hiç tereddüt etmeden Arnavutköy'ün yanında yer aldık. Sonunda, bir yaz gecesi, Bebek korusunun yakınlarında, iki taraf arasında, bizim de içinde yer aldığımız büyük bir meydan savaşı meydana geldi. Aşağı yukarı iki yüz kişinin katıldığı bir kavgaydı bu ve sonunda polis kuvvetleri duruma müdahale etti. Bu olay, gazetelere de yansıdı.

* * *

Ev içi şiddet pek tanık olduğum bir şey değildi. Bununla birlikte, "hiç" diyemiyorum. Babamın anneme el kaldırdığını hiç görmedim. Ama babamla Turgay abimin bazı önemli kavgalarına tanık oldum. Ben çok küçükken, benden onüç yaş büyük Turgay abim delikanlılığa adım atmış, hattâ üniversiteye başlamıştı. Ankara'da, çukurevde kalıyorduk. Bir akşam, herhalde can sıkıntısından, annem, Can ve ben, büyük bir ciddiyetle ders çalışan Turgay abimi kızdırmaya girişmiştik. Bu kızdırma eylemleri sırasında, ben, biraz ileri gidip, Turgay abimin notlarının yazılı olduğu defterden bir sayfayı yırtmıştım. Derslerinin üzerine titreyen abim de, çok sinirlenip beni dövmüştü. Abimin bizi dövmesi, hiç de mutad bir davranış değildi. Zaten babam buna asla izin vermezdi. Babam eve gelip de abimin beni dövdüğünü öğrenince büyük bir öfkeye kapılıp, abimi tokatladı. Delikanlılık onuru zedelenen abim babama karşı koymaya kalktı. Bunun üzerine abimle babam birbirlerine girdiler. Evde büyük bir facia yaşandı. Çünkü bu sefer babam abimi ayağının altına alarak "eşek sudan gelinceye kadar" dövmeye başlamıştı. Annem ve biz ufaklıklar ağlayarak babama yalvarıyorduk. Babamın böylesine öfkelendiğini ilk kez görüyordum. Onuruna çok düşkün ve öfkesi babamdan geri kalmayan abim bir yandan ağlıyor, bir yandan da, "bırakın beni, polise gideceğim," diye bağırıyor, annem, "elâleme rezil olduk," diye feryat ediyordu. Sonunda ortalık yatıştı. Abim odasına kapandı. Polise gitmedi, ama evde birkaç gün matem havası esti.

Benim yüzümden meydana gelen bir başka olayda, Turgay abimle babam yine karşı karşıya geldiler. Sümer Sokak'taki Aziz

Kalfa'nın evinde oturuyorduk. Oynarken serçe parmağımı tuvaletin kapısının arasına sokmuşum. Abim tuvalete girip kapıyı kapayınca parmağım arada sıkıştı ve serçe parmağımın uç kısmı koptu (sadece bir deri parçası tutuyordu). Benim acı feryatlarıma gelen babam manzarayı görüp, bunun abimin kapıyı kapaması yüzünden olduğunu anlayınca, abime "çık dışarı" ihtarında bulundu. Abim korkudan kapıyı kitlemiş, dışarı çıkmamak için direniyordu. Babamın üstünde resmi elbiseleri ve çizmeleri vardı. Çizmesiyle bir tekme attığı gibi kapının alt kısmını çökertti. Abim yalvarıyor, af diliyordu. Annem de, "Necati, bilmeden oldu, ne bilsin çocuk," diye abimi savunmaya çalışıyordu. Beni acele hastaneye götürdüler. Sonra ne oldu bilmiyorum.

Turgay abim, "babam Gün'ü, annem Can'ı, ben de kendi kendimi severim," derdi. Gerçekten de annemin Can'a aşırı bir düşkünlüğü vardı. Babam ise, herhalde çocuklarının en küçüğü olduğum ve ilerleyen yaşı dolayısıyla benim küçük yaşta öksüz kalacağımı tahmin ettiğinden, bana özel bir hoşgörü gösterirdi.

Kardeşler arasındaki ilişki açısından baktığımızda ise, Turgay abimle ben birbirimize daha düşkündük. Düğme maçı liglerini ikimiz organize ederdik, Can da iyi düğme maçı oynamasına rağmen bize pek katılmazdı. Ne bileyim, abimle benim ruhum daha çok uyuşuyordu, espri duygumuzun ortaklığı da buna katkıda bulunuyordu sanırım.

Can'la benim ilişkimde ise, belki de yaşlarımızın arasında fazla fark olmamasından ve benim kişilik olarak Can'dan daha gelişkin olmam dolayısıyla normal abi kardeş ilişkisine uymayan bir yan vardı. Hayata bakış, kendini yönetiş, çevreyle ilişkiler vb. açısından sanki o değil de, ben daha büyüktüm. "Akıl veren" daima ben olurdum. O da bu durumu kabullenmişti. Ancak, bu durum, zaman zaman onun "abiliğini" hatırlamasıyla, anında zıddına dönüşürdü. Yaşça büyük olduğundan kaba kuvvet olarak benden güçlüydü. Zaman zaman bu kaba kuvveti benim üstümde uygulamaya da kalkışırdı. Ben ise, abim olarak görmediğimden olacak, onun bu kaba kuvvet denemelerine büyük bir cengâverlikle karşılık verirdim, bu yüzden aramız-

da şiddetli kavgalar meydana gelirdi. Bu kavgalardan genellikle yenik çıkar, ama dikbaşlılığımı sürdürmekten geri kalmazdım. Çünkü Can'ın, üzerimde kişilik olarak bir hegemonya kurması mümkün değildi.

Neden olduğunu şimdi hatırlamıyorum, bir gün Can'la yumruk yumruğa girmiştik. Bu kavgadan yenik çıkmak onurumu fena halde yaralamıştı. Bu yenilgiyi ancak evi terk etmek paklardı. O öfkeyle, bir çantaya birkaç parça eşyamı tıkıştırıp evi terk ettim. Dışarıda korkunç bir tipi vardı. Bu fırtınada Akıntı Burnu'ndan ileri geçmek neredeyse imkânsızdı. Buna rağmen ilerlememi sürdürdüm. Kuruçeşme'ye geldiğimde bir kardan adama dönüşmüştüm. Bir an durup düşündüm. Nereye gidiyordum böyle? Cebimde de tek kuruş yoktu. Kalacak bir yer bulmam imkânsızdı. "Gün, oğlum, yol yakınken dön," dedim kendi kendime. Öfkem de biraz yatışmıştı. Döndüm.

Levent Koleji'nde, lise birinci sınıfı okurken devamsızlıktan sınıfta kaldım. Durum vahimdi. Şimdi anneme ne söyleyecektim? *Eve geldim, sakin görünmeye çalışarak devamsızlıktan sınıfta kaldığımı bildirdim anneme.* Yalnız annem feryat etmekle kalmadı, bir de "abi"liğini hatırlayan Can karıştı işin içine. İkisi birden üstüme saldırdılar. "Nasıl yapardım bu alçaklığı?" Yapmıştım işte! Daha doğrusu, bu "alçaklığı" yaptığımın ben de farkında değildim. Devamsızlığımın otuz günü geçmekte olduğu konusunda idare de beni uyarmamıştı ki canım! Ayıp, insan hiç değilse bir uyarı yapardı! Durumu şakaya vurarak işin içinden sıyrılmaya çalışıyordum. Bu arada, annem, "üst üste gitmediğin günler yok mu hiç, üç günlük doktor raporu alıp kurtarırdık belki," diye haykırınca, kelime oyunlarına yatkın espri tarzımla, "üst üste gitmediğim günler yok, alt alta gitmediğim günler var," deyince, Can, "utanmaza bak, bir de gırgır geçiyor bizimle," diye üzerime atıldı. Bu dehşetli saldırıdan, annemin araya girmesi sayesinde, birkaç yumrukla kurtuldum.

Biz üç kardeşin de kalıtımsal bir hastalığı vardı: geceleri yatağımıza işiyorduk. Koca adamlar olduğumuz halde bu huyumuzdan bir türlü kurtulamıyorduk. Sabahları annemin, sidik lekeleriyle modern ressamları bile kıskandıracak duruma gel-

miş şiltelerimizi kurusunlar diye balkona çıkartması, bir kurutma işleminin ötesinde, bizi bütün mahalleye rezil etme işlevi görüyordu. Arkadaşlarımızın arkamızdan "sidikliler" diye dedikodu yaptıklarını duyar gibi oluyor, başımız önümüzde dolaşıyorduk. Ne var ki, bu utancımız bile gecenin ılıklığında yataklarımıza bırakmamızı önlemiyordu.

Daha da komiği, evli barklı, çoluk çocuk sahibi kaymakam Turgay Zileli'nin bile arasıra yatağına kaçırmasıydı. Turgay abim bir sabah uyandığında yatağı ıslatmış olduğunu görünce, o pratik zekâsıyla çözümü anında buluvermiş. Yeni evlendiği karısı Bilsel'i uyandırarak, gördüğü gibi yatağın ıslak olduğunu söylemiş, acaba Bilsel'in yatağa işemek gibi bir huyu var mıymış, varsa bir an önce söylesinmiş de tedavi yoluna falan gitsinlermiş. Kızcağız, kaymakam beyin bu ciddi sorusu karşısında bu işi gerçekten de kendisinin yaptığına inanmış, "hiç olmazdı, ama olmuş işte," falan diye birşeyler mırıldanmış utanç içinde. Abim bu olayı bize, Birsel'in yokluğunda, kahkahalarla gülerek anlatmıştı.

Sönük bir aile hayatımız vardı. Geleneksel aile yapısı dağıldığından küçük bir çekirdek aile birimi olarak yaşıyorduk. Annemin akrabalarının çoğu Ankara'daydı. Fuat amcamları saymazsak, babamın İstanbul'daki akrabalarıyla da bağlarımız çok kuvvetli sayılmazdı. Yani öyle pek gelen gidenimiz olmadığı gibi, biz de kırk yılın başı misafirliğe giderdik. Babamla annem arasında onbeş yaş fark vardı. Annem henüz genç sayılırdı. Bu yüzden dışarı hayatına daha meraklıydı. Babam ise, artık yaşlandığından, evde oturmayı tercih ederdi. Bir yere misafirliğe gidip eve döndüğümüzde, babam, "anamın aşı, tandırın başı," tekerlemesini söylemeyi âdet haline getirmişti. Dışarılarda yorulmanın ne âlemi vardı, oturmalıydık oturduğumuz yerde.

En büyük gezmemiz, yılbaşlarında, Osmanbey'de bulunan Highlife restoranına gidip, dönerli ya da sosisli sandviç yemek, oradan da Beyoğlu'ndaki Alkazar Sineması'na gidip, "üç silâhşörler" türünden filmler seyretmekti. Bu, bizim için büyük bir olaydı. Ama ne yazık ki, ancak yılda bir kere gerçekleşirdi. Bir yıl başında, hiç unutmam, bunu da yapamamış, evde tıkılıp

kalmıştık. Artık delikanlılığa adım atan Can da arkadaşlarıyla bir yerlere gitmişti. Annem, babam ve ben evde yalnız kalmıştık. Mahzun kaldığımı gören annemle babam, beni eğlendirmek için "fırdöndü" denen oyunu icat etmişlerdi. Hepimizin önünde fasülyeler, fırdöndüyü masanın üstünde döndürüyoruz, fırdöndünün "bir koy", "iki al", "hepsini al" talimatlarını yerine getirip fasülyeleri alıp veriyoruz. Son derece sıkılmıştım. Ama, oyun bozanlık etmemek için oynar gibi yapıyordum. O sönük ışıkta, bu oyun ruhumu iyice sıkmış, mahzunluğumu arttırmıştı. Zor belâ onikiyi yapmış, birbirimize iyi yıllar dileyip yataklarımızı boylamıştık.

* * *

Türkiye'de, 1950'li yılları belirleyenin Amerika adlı zengin ülke olduğunu, şimdi geriye, elli yıl öncesine baktığımda daha iyi görebiliyorum. Bunun en iyi göstergesi müzikti. Örneğin Can ve ben, kolejli "züppelere" o kadar kızdığımız halde, onlar gibi Amerikan müziği dinlemekten hoşlanıyor, hattâ evde, onları da davet ettiğimiz, danslı partiler veriyorduk. Alaturka müzikle tek ilgimiz, Turgay abimin aşırı alaturka müzik merakının, ucundan bize de biraz bulaşmış olmasıydı. Aslında bu bile önemli bir göstergeydi. Turgay abim, ilk şekillendiği delikanlılık yıllarını 1940'larda yaşamıştı ve o zaman ortalığı henüz Amerikan kültürü istilâ etmemişti. Bu yüzden, Turgay abim, bütün ateist, modernist fikirlerine rağmen, kültür alanında tam bir muhafazakârdı. Bizim yöneldiğimiz Amerikan müziğine büyük bir tepkisi vardı, bu tür müzikleri dinlemezdi bile.

Amerika'nın 1950'lerdeki hâkimiyeti yalnızca kültürel alanla sınırlı kalmıyordu. Amerika'nın, biz gençlerin ulusal aşağılık duygusunu tatmamıza yarayan oldukça belirgin bir ekonomik üstünlüğü vardı. Bunu hayatın her alanında görebiliyorduk. Örneğin, bizim mahalleden Bebek'e giderken sol taraftaki Bebek korusuna varmadan yükselen, zamanın en modern apartmanlarında Amerikan askerleri oturuyordu. O apartmanlara girip çıkarken gördüğümüz sıradan bir Amerikan askeri bile, giyinişiyle, duruşuyla üstün bir konumda olduğunu belli ederdi.

Bir Amerikan erinin yaşadığı bu apartmanın kirasını, bir Türk generalinin bile ödeyemeyeceği kesindi. Bu lüks apartmanların arka tarafı Bebek korusuna bakardı, bazen çocuklarla oraya gidip, Amerikalıların arka tarafa bıraktıkları çöplerini karıştırırdık. Bunu yapmaktan kendimizi hem alıkoyamazdık, hem de birbirimizden bile gizlediğimiz bir utanç duyardık. Neydi aradığımız o çöplerde? Amerikan askerlerinin çocuklarının artık oynamaktan bıkıp attıkları oyuncaklardı elbette. Gerçekten, ara sıra olmayacak oyuncaklar bulduğumuz da olurdu. Hayalimizde bile göremeyeceğimiz, sarıya boyalı oyuncak demir bir kamyon örneğin. Bu oyuncaklardan birkaçını eve getirdiğimizi gören ailelerimiz, bunları Amerikalıların çöplerinden aldığımızı kısa sürede öğrenince, bu tür eylemlerimizin aleyhine müthiş bir propaganda başlattılar. Önce ulusal duygularımıza hitap etmeyi denediler. Türk çocuklarına, Amerikalıların çöpünü karıştırmak yakışır mıydı hiç! Buna kulak asmadığımızı görünce, bu kez, Amerikalıların çocuklarında yaygın çocuk felci hastalığı olduğu, mikropların bu oyuncaklara bulaşmış olabileceği söylentisini yaydılar. Bu, millî duygulardan daha somut, doğrudan sağlıkla ilgili bir sorun olduğu için üzerimizde daha etkili oldu.

Amerika'nın ekonomik üstünlüğünün göstergelerinden bazıları tiksindirici boyutlardaydı. Örneğin, yukarıda sözünü ettiğim lüks Amerikan apartmanlarının altında bulunan Et ve Balık Kurumu'nun buzluklarına, büyük miktarda "Amerikan eti" geldiği duyurulmuş, Et ve Balık Kurumu, Amerikan eti satışlarına büyük bir iftiharla başlamıştı. Amerikan etleri, kasapta satılan etlerden oldukça ucuz olduğundan, böyle ucuz şeylere pek meraklı halkımız, Et Balık Kurumu'nun önünde uzun kuyruklar oluşturdu. Ne var ki, bu etlerin, kasapta satılan etlerden önemli bir farkı vardı. Bunlar taze değil, donmuş etlerdi. Olsun, bunu Amerikalılar yaptığına göre kendileri de yiyiyor olmalıydılar, Amerikalıların bile yediği bir et kötü olamazdı. Halkımız kendini böyle teselli ederek bu donmuş ucuz etleri alıp, bütün tatsızlığına ve yavanlığına rağmen yutmaya çalıştı. Ama bir süre sonra gerçek, ortaya çıktı. Meğer bu etler, ta İkinci Dünya Savaşı sırasında dondurulmuş ve Amerika'nın elinde kalmış etlermiş. Amerikalılar, kendi

halkı tarafından katiyen yenmeyen bu etleri imha etmek yerine, Marshall yardımı uyarınca, Türkiye ve benzeri ülkelere çok düşük fiyattan hibe etmeyi ya da Amerikan yardımı adı altında kakıştırmayı uygun bulmuş.

Ya o Amerikan süt tozları! Bunun acısını en iyi, zamanın öğrencileri bilir. Amerika, yine depolarında biriken balık yağı haplarını ve kendi vatandaşlarına yutturamadığı, sulandırıldığı zaman sütten başka her şeye benzeyen o korkunç süt tozlarını, "iyilik olsun" diye biz Türk çocuklarına hibe etmişti. O zamanın gayretkeş Maarif Vekaleti'nin sorumluları da, bu hibe karşısında, birdenbire Türk çocuklarının yetersiz beslendiğini hatırlayıvermiş, okullarda balık yağı ve süt tozu içimini zorunlu kılmışlardı. Aman Allahım, ne işkenceydi o öyle! Dersin orta yerinde süt tozu arası verildiği an hepimiz suratımızı buruşturarak sıraya girer, sütü dökmek çok zor olduğundan, en azından balık yağı hapını avucumuzda nasıl yok edeceğimizin hesaplarını yapardık. Bizim bu "nankörce" tutumlarımızı tespit eden öğretmenler ise, beslenmenin önemi ve Amerika'nın bizim için yaptığı fedakârlıklar konusunda nutuk çekmeye başlarlardı. İlk Amerikan aleyhtarı duygularıma, bu süt tozlarının neden olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim.

Bir keresinde, İstanbul Boğazı'na, büyük bir Amerikan Deniz filosu demirledi. O sıralarda, 1960'larda olduğu gibi anti-emperyalist gösteriler filan söz konusu olmadığından hepimiz bu gri demir yığınını, kıyıdan büyük bir hayranlıkla ve biraz da eziklik duyguları içinde seyrettik. Arkadaşım Cemil'in annesi, Amerikalı askerlerin evinde temizlikçilik yaptığından bizim için iki davetiye ayarlayabilmişti. Cemil'le birlikte gidip filonun gemilerinden birini ziyaret edecektik. Amerikalılarla bu kadar içli dışlı olacağımız için hem sevinçli, hem de heyecanlıydık. Acaba geminin içinde neler vardı? Amerikalı askerler o devasa gemilerde nasıl yaşıyorlardı? Gerçi konuşamazdık, ama işaretlerle falan birşeyler anlardık belki. Gittik. Orada gördüğümüz her şey, bu Amerikalıların çok güçlü, çok ileri teknolojiye sahip, bizden çok üstün bir millet olduğuna ikna etti bizi. Orada bize gösterilenleri, hem hayranlıkla, hem de ulusal bir ezik-

lik duygusu içinde izledik. Amerikalılar da, sanki gösterdikleriyle, davranışlarıyla, bu ruh halimizi körükler gibiydiler. Gemiyi rehberler nezaretinde dolaştıktan sonra alt güvertede bir yemek salonuna indirildik. O zamana kadar hiç görmediğimiz güzellikte ve lezzette pastalar ikram edildi bize. Pastaları alıp terbiyeli terbiyeli bir köşeye sıkıştık. Masalarda, bizim yaşlarda, çok sayıda Amerikalı çocuk da vardı. Aralarında anlamadığımız birşeyler konuşuyor, gülüşüyorlardı. Bir süre sonra, hep birlikte Cemil'le bana bakıp güldüklerini fark ettik. Kıpkırmızı olmuştuk. Cemil'le birbirimize baktık, yekdiğerinde bir kusur bulmak amacıyla. Cemil buldu en sonunda. "Sana gülüyorlar," dedi, "çatalı sol elinle tutuyorsun ya." Bu doğru olabilir miydi, bilmiyorum. Ama büyük bir eziklik içinde, çatalı, sol elimden sağ elime geçirdiğimi hatırlıyorum.

* * *

Günümüzün çocuklarıyla karşılaştırıldığında, çocukluğumun hemen hemen oyuncaksız geçtiğini söyleyebilirim. Ankara'da, henüz üç yaşlarındayken, bir yılbaşı arifesinde, annem, babam, ben, o sırada çiçeği burnunda DP milletvekili, teyzemin kocası Pertev (Sanaç) enişte, Neriman teyze ve benden on beş gün küçük, kızları Aydan, hep birlikte, o zamanın en ünlü oyuncakçısı Japon Mağazasına gitmiştik. Bu mağaza, rengârenk oyuncakları ve ışıklarıyla, küçük bir çocuğun masal ve hayal dünyasını kışkırtmak için bütün özelliklere sahipti. Annesi ve babası, oradan, Aydan'a bir bebek almışlardı. Ben de herhalde oldukça pahalı bir oyuncağa sarılıvermiştim, sanki şimdiden benimmiş gibi. Madem ki, Aydan'a bir oyuncak alınmıştı, bana da alınmalıydı. Ne var ki, o zamanlar, subayların gelirleriyle milletvekillerinin gelirleri arasındaki büyük farklılıktan haberdar olmadığım gibi, para denen şeyin insanların mutluluklarında belirleyici bir faktör olduğunun da bilincinde değildim. Bu yüzden, "oyuncağımın" kucağımdan çekilip alınmasına bir anlam verememiş, onu yitirmenin acısıyla ağlamaya başlamıştım. Babam da, annem, bizi çeke çeke bu pahalı mağazaya getirdiği için bir güzel haşlamıştı.

Daha sonraki yıllarda, Can'ın ve benim tek kollektif oyuncağımız, kurşun askerlerdi. Babam her akşam eve dönerken bunlardan bir iki tane getirir, bizi sevindirirdi. Kurşun askerlerden kocaman bir ordu kurmuştuk. Daha sonra Kanada'ya yerleşen, Kore'de ölen albay Nuri Pamir'in oğlu Tolon (Pamir) abi, Turgay abimden de büyük olmasına rağmen, bizimle kurşun asker oyunu oynardı. Kurşun askerleri karşılıklı ordular halinde mevzilendirir, ağır demir bilyeler yuvarlayarak karşı ordunun askerlerini "öldürür"dük.

Kurşun asker merakım, biraz zayıflamakla birlikte İstanbul'da da devam etti. Elime toplu bir para geçince, Arnavutköy'deki küçük oyuncakçı dükkânının yolunu tutar, kutu dolusu kurşun asker alırdım. Galiba daha sonraları, elime pek toplu para da geçmediğinden olacak, benzeri bir oyunu kibrit çöpleriyle oynamaya başladım. Filmlerdeki "ranger"leri temsil eden beyaz kibrit çöpleri "kale"yi savunuyor, kızılderilileri temsil eden kırmızı kibrit çöpleri de onları kuşatma altına alıyor ve saldırıya geçiyorlardı. Kibrit çöplerini birbirine dayayarak dövüştürüyor, çöplerin güçlüsü öbürünü kırınca, kırılan "ölüp" oyun dışı kalıyordu. Bu oyunu Cemil'le Emin'e de öğretmiştim. Apartmanların mutfak pencerelerinden bulaşık sularının döküldüğü o pis çöplüklerde "askere almak" için az kibrit çöpü aramamışızdır.

* * *

Subay kastının ticaret karşıtlığı ideolojisini bir yana bırakırsak, aile içinde karşılaştığım ilk ciddi ideolojik tartışmaların, din konusunda olduğunu söyleyebilirim. Genellikle akşam yemeklerinde, din konusunda cereyan eden tartışmaların bir tarafında Turgay abim, öbür tarafında babam yer alırdı. Annem, Can ve ben bu tartışmaları sessizce, ama ilgiyle izlerdik. Tartışan her iki taraf da, İslamiyet'i reddetmekle birlikte, Turgay abim, sanırım biraz da gençliğinin verdiği dinamizmle daha radikal, babam ise daha ılımlı din karşıtıydı. Turgay abim, dini de, Allah'ı da toptan reddetmekten yanaydı. Babam ise, Allahın varlığı konusunda agnostik bir tutum içindeydi. "Bu kainatı bir ya-

ratan olsa gerek" diyordu, abimin tanrıtanımaz iddialarına karşı. Din ise, "cahil halk" için gerekliydi. Elbette "yobazca" olmayan bir din olmalıydı bu. Enikonu felsefi boyutlar içeren tartışmanın sonunda, babam bıkkın bir ifadeyle elini sallar, "neyse efendim," derdi, "bu terazi, bu sikleti çekmez."

Ailede hiçbir din eğitimi görmedim. Anneannem, pek düzenli olmamakla birlikte, zaman zaman, Ankara, Sümer Sokak'taki evlerinin yatak odasına sessizce çekilir, namaz kılardı. Ben de bazen, muziplik olsun diye, karşısına geçer, "Nazire, ben Allah'ım, aferim, iyi namaz kılıyorsun, dualarını kabul ediyorum," derdim, anneannem, gülmemek için kendini zor tutar, bazen namazı bozup gülerek beni kovalardı. Annemin, babam ya da Turgay abim geç kaldıklarında dudaklarını oynatarak, bazı dualar okuduğunu hatırlıyorum. Ama hepsi bu kadar. Namaz falan kılmazdı. Babamın öyle sessizce dua okuduğu da yoktu. Yalnızca, çok sinirlendiği zamanlar, sinirini bastırmak için, "ya mesabbirin yarabbi ve şeytani racim..." falan türü dualar okurdu.

Bayramlar da dahil, bizim ailenin hiçbir ferdi camiye gitmezdi. Camilere yoksul tabakanın ve "cahil"lerin gittiği gibi bir önyargımız vardı. Abdest almak, namaz kılmak vb. tümüyle yabancısı olduğumuz şeylerdi. Mahalledeki arkadaşlarımdan özenip, biraz da oyun gibi algılayarak, birkaç kere oruç tutmaya kalkışmış, ancak, çocuklarının aç kalmasına katiyen tahammül edemeyen babamın, "çocukların orucunun kabul edilmediği" yönündeki kehaneti üzerine, vazgeçmek zorunda kalmıştım.

Babam, bizim sünnet olmamıza da şiddetle direnmişti. Bu konuda, dedemler de dahil bütün aile, babamla çatışmaya girmişti. Ben dokuz yaşında, Can ise onüç yaşındaydı. Babam, sonunda, bütün aileye karşı direnemeyeceğini anlamış ve sünnet olmamıza boyun eğmek zorunda kalmıştı. Ancak, dedemlerin Ankara'daki evine sünnetçi geldiğinde, büyük bir kızgınlıkla şapkasını başına geçirip evi terk ettiğini çok iyi hatırlıyorum. Bizim acı çekmemize dayanamazdı. Her şey olup bittikten sonra, geç vakit döndü eve.

Bu kültürel ortam sonucunda, ben de on-oniki yaşlarımdayken, Allahı inkâr ettim. Bu, yine de kolay olmadı. Deneme-sınama yöntemini kullandım. İçimden Allaha küfürler savurdum ve çarpılmayı bekledim. Bir şey olmayınca, daha ağır küfürler ettim. Yine bir şey olmayınca, Allahın olmadığına karar verdim. Hani, Allaha karşı gelenler çarpılırdı! Hiç de çarpıldığım falan yoktu. En son denememi ise, annemin, bir örtüye sarıp sarmalayıp başucuna asmakta kusur etmediği Kuran'ı ayaklarımın altına alıp çiğneyerek yaptım. Yine çarpılmamıştım. Bu ampirist girişimlerim, beni Allahın olmadığına ikna etmişti. Biraz daha büyüyüp akıl yürütmelerim geliştiğinde ve konuyu daha toplumsal planda ele almaya başladığımda ise, eğer Allah gerçekten olsaydı, dünyadaki bunca felâketi, kötülüğü ve adaletsizliği önlerdi diye düşündüm, ilk ampirist girişimlerime kendi toplumsal mantığımı da katarak iç huzuruna kavuştum!

Ancak, bütün bunlara rağmen, Can'ın, mahalledeki bazı dindar gençlerle din konusunda tartışmalara girmesinden rahatsız oluyordum. Çünkü, bu tartışmalar bir süre sonra büyüyor, tartışmaya, gençlerin babaları falan da karışıyordu. Bu yetişkin adamlar, Can'a ve bana ayıplar nazarlarla bakıyor, "ananız babanız nasıl izin veriyor böyle şeyler düşünmenize," diye soruyorlardı. Ailenin toptan dinsiz olabileceğini akıllarınm köşesine bile getirmiyor, ancak babamızı, bizi iyi yetiştirmediği için ayıpladıklarını belli ediyorlardı. Bu noktada, Can, iyice patavatsız bir havada, "babam da inanmaz" dediği an, bundan büyük bir rahatsızlık duyuyor, Can'ı susturmaya çalışıyordum. Herhalde, ailemize bir zarar geleceğini düşünüyor, babamın ayıplanmasını istemiyordum. Sosyal baskıyı ilk kez hissettiğim olaylardan biridir bu.

Evde böylesi ileri düzeyde "entellektüel tartışmalar" cereyan etmesine rağmen, öyle pek fazla okuyan bireyler yoktu ailenin içinde. Annem, Kerime Nadir'in aşk romanlarını okurdu; babamın elinde, Genelkurmay'ın yayımladığı küçük boy, *Harp Tarihi* ciltlerinden başka bir kitap gördüğümü hatırlamıyorum. Can, delikanlılık döneminde iyi bir gazete izleyicisiydi, özellikle dış haberlere son derece meraklıydı. Ama hayatında eline tek bir kitap alıp okumamıştır. Nejat abim, ben küçükken evden

ayrıldığından onun kitap okuyup okumadığını hatırlamıyorum, ama daha sonra bankacılık alanında ilerleyen, ömrünün son yıllarına doğru oldukça zengin olan Nejat abimin de kitapla arasının pek iyi olmadığı belliydi. En fazla okuyanımız Turgay abimdi, ama onun okudukları da, sözünü edeceğim birkaç kitap dışında, oldukça çerden çöpten şeylerdi.

Gözümü açar açmaz, abimin 1001 roman ciltleriyle karşılaştım. Bu ciltlerin, sandıktaki o tuhaf rutubet kokuları beni büyüler, sayfaları uzun uzun koklardım. 1001 roman ciltlerinde, tefrika resimli romanlar ve kısa hikâyeler bulunurdu. Ben daha çok resimli romanları okurdum. Turgay abim de, kendisine masaj yapmamız karşılığı, buralardan okuduğu, korkunç, esrarengiz hikâyeleri bize anlatırdı. Hikâye merakım, Turgay abimin anlattığı bu hikâyelerle başlamıştır. Doğrudan okumadığım, ama kapakları, bugün gibi gözümün önünde olan, Nihal Atsız'ın *Göktürkler Diriliyor, Göktürklerin Dönüşü* vb. ciltlerindeki anekdotları, Turgay abim bize, gözleri yaşararak anlatırdı. Milliyetçi kahramanlık hikâyeleriydi bunlar. Gökbörü'nün, çöken köprünün altına girip, koca Göktürk ordusunun köprüden geçişini sağlaması, çocuk ruhumuzu tutuşturur, büyüyünce Gökbörü gibi fedakâr kahramanlar olmayı düşlerdik.

Büyük şövalye romanları yazarı Michel Zevago'nun, Cemil Cahit Cem'in çevirdiği, On ciltlik *Pardayyanlar* dizisi ise, önce Turgay abimin anlatımlarıyla, daha sonra, oniki yaşındayken, bir yaz, yemeyip içmeyip bu koca on cildi devirmemle, hayatımın sonraki safhasını derinden etkilemiştir. Pardayyan, öyle asil ruhlu bir şövalyeydi ki, Fransız kralının en yakın arkadaşı olduğu halde, her türlü mevki ve makamı, hiç tereddütsüz reddetmiş, yoksul bir şövalye yaşamı sürdürmeyi tercih etmişti. O, 1500'lü yıllarda, Fransa'da cereyan eden o korkunç iktidar entrikalarının dışında kalır, ama her seferinde, fazilet uğruna, bu kavganın mağdurlarının yanında yer alırdı. O, her zaman güçsüzden, zayıftan, yenilenden yana çıkar, en olmadık anlarda, güçlü bileği ve kılıcıyla, zalimlerin, entrikacıların, kendisine deli gibi âşık, kadın papa olmak için olmadık entrikalara baş vuran Fausta'nın karşısına dikilirdi.

Bir de, 1950'li yıllarda, evde, bir Aziz Nesin lafı dolaşır dururdu. Evde de bazı kitapları yok değildi. Özel olarak kim okurdu Aziz Nesin'i, şimdi hatırlayamıyorum, ama ondan, hem çekingenlikle, hem de sempatiyle söz edildiğini hatırlıyorum. "Komünisttir, ama çok iyi bir mizah yazarıdır," cümlesi o günlerden kafama takılmış. Yani, "komünist" olması kötü bir şeydi, ama buna rağmen mizah yazarlığı gibi büyük bir meziyete sahipti. Nazım Hikmet adı ise, Aziz Nesin'den daha korkunç bir addı. Onun adı geçtiğinde, ortalıkta gizemli bir sessizlik olurdu. Kimdi bu Nazım Hikmet? Şairdi. Evet ama komünisti. Üstelik Rusya'ya kaçmıştı ve Stalin'in ayaklarına kapanarak, "Stalin benim babamdır" demişti. Yani, bir "vatan haini"ydi. Onun için adı, besmeleyle ağza alınmalıydı. Peki ama, bu komünizm denen şey neydi? Komünizmle Rusluk özdeşti. Ruslar komünistti ve bizim düşmanımızdı. Can günün birinde, nereden bulduysa, o zamanın aşırı şovenist gazetelerinden birini alıp eve getirmişti. Gazetenin ortasında kocaman bir Türkiye haritası vardı. Haritanın bir yanında Türk bayrağı, ortasında, elinde süngü tutan ve elini kuzeydeki Rusya'ya karşı kaldırmış bir Türk askeri, onun da yanında, Metro Godwyn Mayer Film şirketinin sembolü aslana benzeyen ağzını açmış gürleyen bir aslan bulunuyordu. Haritanın altında, "dokunmayın bu aslana" yazısı vardı. Demek aslan gibi kükreyen kahraman Türkiye'ye dokunmak isteyenler vardı. Kimdi bunlar? Kim olacak! Komünist kızıl Ruslar! Bu komünizm denilen şey çok tehlikeliydi!

Günün birinde mahalleye Rus oldukları söylenen bir kadınla, benim yaşlarımdaki, Ali adlı oğlu taşındı. İri yarı, ak pak bir kadındı. Söylendiğine göre bu kadıncağız, "beyaz Rus"muş. Peki ama bu "Beyaz" takısı ne oluyordu? "Beyaz" da olsa Rus olduğuna göre, komünist olmalıydılar. Nitekim, kısa süre sonra arkadaş olduğumuz Ali'ye, "Rus Ali" ve "Komünist Ali" diye seslenir olduk. Zavallı Ali, bizim ne demek istediğimizi bir türlü anlamıyor, anladığı kadarıyla da, şakaya vurup geçiştiriyordu. Bir süre sonra, mahalle, Ali'nin annesinin "dostu" olduğu söylenen bir adamın kapıya kamyon dayayıp evin eşyalarını kaçırdığı haberiyle çalkalandı, zavallı kadıncağız, bu rezaletten

dolayı olacak, mahalleyi terk etmek zorunda kaldı, mahalle de kısa sürede, "komünist beyaz Rus"ları unutuverdi.

Ama bundan kısa süre sonra, gerçek bir komünist ailenin mahalleye taşınması, bütün mahallelinin gözlerinin, öğretmen Behice Hanım'ın "Yuva Apartmanı" adlı, bahçe içindeki evinin zemin katına çevrilmesine neden oldu. Mihri Belli ile karısı Sevim Belli'yi ilk kez, Vezirköşkü Sokağı'nın yokuşunu birlikte çıkarlarken gördüğümde, durup dikkatle inceledim onları. Sevim Belli, saçının orta kısmında hoş bir doğal meç bulunan, uzun boylu, güzel bir kadındı. Kocası Mihri Belli de, o zamanlar orta yaşlarda gösteren, uzun boylu, yapılı, etkili bakışlarıyla dikkat çeken bir adamdı. Onları uzun uzun inceledim, ama görünüşlerinden, "komünist"liklerine ilişkin bir özellik çıkaramadım. Bizim gibi insanlardı işte! Mahallede söylentilerin ardı arkası kesilmiyordu. Annem, Yuva Apartmanı'nın önünden geçen bütün satıcıların, çarçafçı kadınların, ayakkabı boyacılarının vb. kendilerini kamufle etmiş sivil polisler olduğunu iddia ediyordu. Abartmalar da taşısa, aslında bu doğru olabilirdi. Çünkü, o zamanlar, siyasî polisin, bir avuç komünisti izlemekten başka önemli bir işinin olmadığı kesindi. Bir söylentiye göre, bu komünist karı koca, Rusya'da uzun yıllar yaşadıktan ve "eğitildikten" sonra komünist faaliyetlerde bulunmak için Türkiye'ye gelmiş, faaliyetlerini yürütmek için nedense bizim mahalleyi seçmişlerdi. Bir diğer söylentiye göre ise -ki doğrusu buydu-, bu karı koca uzun yıllar hapiste yattıktan sonra cezalarını tamamlayıp tahliye olmuşlardı. Bazıları, bu karı kocanın, geceleri, Rusya'yla telsiz yoluyla bağlantı kurduklarını, Nazım Hikmet'ten talimat aldıklarını iddia ediyorlardı. Kiracımız Yahya Bey'in, röntgenciliği ile ünlü büyük oğlu Sungur, Feyziati'nin, Yuva Apartmam'na bakan duvarından, Yuva Apartmam'nın ikinci katında oturan "kara kızlara" yönelik röntgencilik faaliyeti sırasında zemin kattaki bu telsiz konuşmalarına tanık olduğuna yemin billah ediyordu, ama ona kimsenin kulak astığı yoktu. Hepimiz, onun gerçekte neye tanık olduğunu çok iyi tahmin edebiliyorduk.

Bir akşam üzeri kapı çalındı, esrarengiz görünüşlü, fötr şapkalı iki kişi anneme "albaylarıyla" görüşmek istediklerini söy-

lediler. Pimpirikli ve telaşlı yaratılıştaki annem, bu esrarengiz görünüşlü adamların karşısında neredeyse düşüp bayılacaktı. Adamları içeri buyur etmeden, telaşla babama koşup, "Necati, hiç tanımadığım iki adam seni görmek istiyor," diye fısıldadı. Babam kapının dışına çıktı, adamlar babama fısır fısır birşeyler söylediler. Bunun üzerine babam adamları içeri buyur etti, misafir odasının kapısını sıkı sıkı kapattı. Annem ve biz çocuklar büyük bir merak içindeydik. Kimdi bu esrarengiz yabancılar? Babamdan ne istiyor, onunla böyle gizlice neler konuşuyorlardı? Annem merakını yenemeyip kulağını misafir odasının kapısına dayadı, bizler de ondan geri kalmadık tabiî. Ancak hiçbir şey duyamıyorduk. Çünkü adamlar son derece alçak sesle konuşuyorlardı. Arada bir babamın, "evet," "haklısınız," "tabiî, olur" gibi birşeyler mırıldandığını duyuyorduk sadece. Yarım saat sonra adamlar geldikleri gibi çekip gittiler. Onlar gider gitmez, babam öfkeyle, "allah cezanızı versin sizin," diye bağırdı bize, "adamlara rezil oldum. Kapının buzlu camından gölgeleriniz olduğu gibi görünüyordu. Bizi dinlediğinizi gördüler." Annem babamın öfkesine genellikle pek aldırış etmezdi. Kavga ettiklerinde, babam, "alıp başımı gideceğim bu evden" diye bağırdığında, annem iyice sinik bir tavır takınır, "aman, başını bırak da git," diye alay eder, babamı iyice çileden çıkarırdı. Bu sefer de babamın bağırıp çağırmasına aldırış etmeden, "bırak canım şimdi rezil olmayı, neden gelmişler, ne istiyorlarmış onu söyle," dedi annem. Aniden öfkelenen ve yine aniden sakinleşen karakterdeki babam da olan biteni anlatmaya can atıyordu anlaşılan. Bir solukta her şeyi anlattı. Meğer gelenler Millî İstihbaratçıymış. Babam subay olduğu için, ondan gönüllü bir "vatani görev" talep etmişler ve karşıdaki Yuva Apartmanı'nda oturan (o sırada biz, babamın satın aldığı cumbalı daireyi kiraya vermiş, kaloriferli olduğu için, hemen yanındaki, Enver Bey'in apartmanının birinci katına taşınmıştık. Yuva apartmanı yeni evimizin tam karşısına düşüyordu) komünist karı kocayı izlemesini, kim geliyor, kim gidiyor kendilerine bildirmesini istemişlerdi. Babam bu "vatani görev"i ne derece yerine getirdi bilmiyorum, ama tanıdığım kadarıyla, böylesine polisiye işleri becerebilecek bir ka-

raktere sahip değildi. Onlara, ister istemez, "olur, yaparım" demişti, ama bu görevi yerine getirdiğine ilişkin hiçbir faaliyeti gözüme çarpmadı, zaten Mihri Belli'yle Sevim Belli de kısa süre sonra taşındılar. Yıllar sonra *Türk Solu* bürosunda bu olayı Mihri Belli'ye aktardığım zaman, "baban da 'vatani görevi'ni yerine getirdi mi bari?" diye sormuştu bana, gülerek.

Kendisi de Yuva Apartmam'mn en üst katında oturan, Mihri Belli'ye evini kiralayan öğretmen Behice Hanım, son derece açık görüşlü, sözünü esirgemeyen, saygıdeğer bir insandı. Bir gün bizde otururken, evini komünistlere kiraya vermesi konusunda kulağına gelen eleştiriler karşısında, "ne yani, komünist diye insanlar sokakta mı yatıp kalksınlar," demişti. Onun bu cesur ve adil tutumu, çocuk ruhumu derinden etkilemişti.

1950'li yılların sonlarına doğru, Demokrat Parti iktidarına karşı muhalefetin iyice arttığı günlerde, babamın ve Can'ın, evin perdelerini sıkı sıkı kapatıp, ateşli DP muhaliflerinden Behice Hanım'la başbaşa vererek, radyonun parazitleri arasından, etkili ve gizemli bir erkek sesini dikkatle dinlemeleri son derece ilgimi çekmişti. Gizli, tehlikeli bir iş yaptıkları her hallerinden belliydi. Neydi dinledikleri? Niye gizlice dinliyorlardı? Kısa süre sonra durumu öğrendim. Dinledikleri, gizli komünist, "Bizim Radyo"ydu. Son derece etkili bir sese sahip spiker, DP iktidarına ateş püskürüyordu. Tamam, hepimiz muhaliftik ama, "Rus düşmanlarımızın" Türkçe konuşan radyosuna kulak vermek de ne demek oluyordu? Babamın, Can'ın ve Behice Hanım'ın bu tutumları beni derinden sarsmıştı. Bu insanlar vatan hainı olmadıklarına göre neden bu radyoyu bu kadar can-ı gönülden dinliyorlardı? Bilmeden de olsa vatana ihanet etmek demek değil miydi bu? Çaresizlikle duvarlara vurarak, radyonun daha fazla parazit yapmasını sağlamaya, böylece onları "vatana ihanet etmekten" alıkoymaya çalışıyordum.

* * *

Okul hayatım, tek kelimeyle berbattı. Ankara'dayken, Demirtepe, Sarar İlkokulu'nda başlayan eğitim yaşamımın pek parlak olmayacağı, daha ilk günden belliydi. Okula kaydolma-

ya annem ve babam götürmüşlerdi beni. Henüz altı yaşındaydım. Okulun bahçesinde çocuklar sıra olmuşlardı. Dördüncü ve beşinci sınıflardaki çocuklar gözüme dev gibi gözükmüştü. Kaydım yapıldıktan sonra, müdüranım, annem ve babam beni, dersin başladığı sınıfa bıraktılar. Hapishaneye bırakılan bir mahkûmdan farkım yoktu. Kendimi o kadar yalnız ve terkedilmiş hissetmiştim birdenbire. Arka sıralardan birinde bana yer açan çocuklardan birinin yanına korka korka büzülüvermiştim. Dersi dinleyecek falan durumda değildim. Tenefüs zili çalar çalmaz kendimi, çantamla birlikte dışarı attım. Demirtepe köprüsünün altından geçip evin yolunu tuttum. Evden bu kadar uzak bir mesafeyi kendi başıma ilk kez yürüyordum. Amacım, bir an önce eve ulaşmak, geride bıraktığım, bana *timarhane*den farksız bir yer gibi görünen okuldan mümkün olduğu kadar uzaklaşmaktı. Annem kapıyı açıp, beni sırtımda çantayla görünce neredeyse düşüp bayılacaktı. Tabiî, okula yeniden götürüldüm. Hiç gitmek istemediğim halde. Zorunluklar dünyası bütün ağırlığıyla zayıf omuzlarıma çökmüştü.

Sarar İlkokulu'nda tutunamadığımı görünce, babam, beni oradan alıp, Kumrular Caddesi'ndeki evimizin tam karşısında bulunan Namık Kemal Ortaokulu'na kaydettirdi. İsmi ortaokul olmasına rağmen, bu okulun ilk bölümü de vardı ve tanıdıkların söylediklerine göre, bu okul, yeni yöntemler deneyen "örnek" bir okuldu. Ne var ki, bu yeni yöntemler, beni iyice şaşırtmaktan başka bir işe yaramadı. Sınıflarda, bildiğimiz, arka arkaya sıralarda oturulmuyordu da, grup grup masaların çevresinde oturuluyordu. Her masa bir grubu temsil ediyor, öğrenciler grup çalışmasına teşvik ediliyordu. Ne var ki, bu, benim gibi tembel öğrencilere göre değildi. Çünkü, sınıfın kalabalığı içinde kaynama, göze çarpmama ihtimalini ortadan kaldırıyordu bu gruplar. Üstüne üstlük, gruptaki çalışkan öğrenciler, tembellik yapıp, diğer gruplarla rekabet halindeki grubunuzun geri kalmasına neden olduğunuz için size kızma, kraldan daha kralcı bir tavırla öğretmenin işlevlerini yüklenme, hattâ bazen azarlama hakkına sahip oluyorlardı. Bizim grup, çoğunlukla çalışkan kız öğrencilerden oluşuyordu. Bu çalışkanlar, bir

süre sonra benden bir hayır gelmeyeceğini anlayınca, "gölge etme başka ihsan istemez" tavrına girdiler. Elimden geldiği ölçüde grubun çalışmalarına katkıda bulunmak istediğim halde, benim katkılarımı görmezden geliyor, muhtemelen "bu salak ne katkı yapabilir ki, şimdi onunla zaman kaybetmenin hiç anlamı yok," diye düşünüyorlardı. Hattâ katkı yapmakta fazla ısrarcı davranırsam, ters ters bakıyor, "sen sus, otur oturduğun yerde" diye azarlıyorlardı. Bu teşvik edici olmayan ortamda, iyice kabuğuma çekildim.

Bu başarısızlık ruh halini, kaçınılmaz olarak, evden habersiz, okulu asma eylemleri izlemeye başladı. Okula gidiyorum diye çıkıyor, okulun arka tarafındaki ağaçlık arazide, benim gibi okulu asanlarla birlikte oyun oynamayı tercih ediyordum. Ya da bazen hasta numarası yapıp, evde kalıyordum. Okulu astığım böyle günlerden birinde, okulun çevresinde dolaşırken, hiç beklenmedik bir anda bizim öğretmenle burun buruna geldim. Kadın benim gayet sağlıklı olduğumu görmüş, merak edip yolumu kesmişti. "Oğlum Gün, niye gelmedin bugün okula?" diye sordu. Ne cevap verecektim şimdi? O anda, sivri zekâmla şöyle bir çözüm buldum: Ben Gün değildim, öğretmen benzetiyor olmalıydı. Gün böyle topal mı yürüyordu, sonra ağzı böyle çarpık mıydı? Şu sakat ve öğretmenin söylediklerini bile anlamadan yoluna kös kös devam eden acaip yaratığın Gün'le ne ilişkisi olabilirdi? Zavallı hocanım, arkamdan hayretler içinde bakakalmıştı.

Derslere o kadar ilgisizdim ki, adlarını bile doğru dürüst bilmiyordum. Birinci sınıfı "orta" dereceyle geçince, elimde karnem sevinç içinde karşıya geçip bizim apartmanın merdivenlerini bir solukta çıktım. Annemin yüzünü ekşitmesiyle sevincim kursağımda kaldı. Annem "orta" dereceyi beğenmemişti. Hele hele, herkesin "pekiyi" aldığı Hayat Bilgisi dersinden bile "orta" almam, başarısızlığın zirvesiydi. Annem, "niye Hayat Bilgisi orta," diye sorunca, "ayaklarımı iyi yıkamıyorsun, herhalde o yüzden," deyiverdim. Annemin kahkahaları, "Hayat Bilgisi"nin "Ayak Bilgisi"yle bir ilgisi olmadığını idrak etmemi sağladı.

Namık Kemal Ortaokulu'nun ilk bölümündeki kötü anılarım bunlarla kalsa yine iyi. Bir seferinde sınıfta altıma kaçırdığımı hatırlıyorum. Sınıftaki çocuklar sıramın altındaki gölü farkedince her yana ilân ettiler tabiî. Rezil olmuştum. En büyük kaygım da, sınıfın en çalışkanı olan ve sınıfın diğer çalışkanı oğlan çocuğuyla hep elele dolaşan kızın bu rezaleti görmesiydi. Bu kıza büyük sempatim vardı, tembel olduğum için onunla arkadaşlık etmeye cüret bile etmemiştim, ama onu uzaktan hep izlerdim. Bu durumda, olan biteni görmemek en iyisiydi. Sırama kapanıp gözlerimi yumdum. Hiç değilse hasta zannetsinlerdi.

Bir seferinde de tembelliğim dolayısıyla öğretmen beni köşede cezaya durdurmuş, sınıftaki diğer öğrencilere, benimle iki gün hiç kimsenin konuşmamasını tembih etmişti. Yaşadığım tecrit ve eziklik duygusunu tarif etmem bugün bile imkânsız.

İstanbul'a taşındığımızda işler daha da kötüye gitti. Önce Bebek İlkokulu'nun 2. sınıfına kaydoldum. Şu şansa bakın ki, daha ilk derste öğretmen beni tahtaya kaldırdı ve bir toplama işlemi yapmamı istedi. Araya aylak geçen, aile açısından karmakarışık uzun yaz ayları girdiğinden, Ankara'daki okulda öğrendiğim her şeyi neredeyse unutmuştum. Öğretmenin hayret dolu bakışları arasında, tutup, toplama işlemine sol taraftan başladım. Bu şaşkınlıkta solak olmamın ne kadar payı var bilemiyorum ama, öğretmen ertesi gün annemi çağırtıp, seviyemin çok geri olduğu konusunda şikâyette bulundu. Zaten öğretmeni de sevmemiştim. Ağladım, sızladım, sonunda kaydımı Arnavutköy İlkokulu'na aldırdım. Yeşil renkli ikinci mevki tramvaya, "paso"lu öğrenci ücreti karşılığı üç kuruş ödeyerek (iki kişi, beş kuruş verdiğimizde biletçi bunu da kabul ederdi) gittiğim Arnavutköy İlkokulu'ndaki çocuklar, benim seviyeme daha uygun olduğundan fazla göze çarpmadan, sınıfları "orta" dereceyle de olsa geçmeyi başardım! Üstelik, "örnek" Namık Kemal Okulu'ndaki, istikbali parlak orta sınıf çocuklarından, onların canı gönülden benimsedikleri disiplinli ortamdan sonra, öğrencileri çoğunlukla Kuruçeşme'nin ve Arnavutköy'ün yoksul ailelerinden gelen çocuklardan oluşan Arnavutköy İlko-

kulu'nun disiplinsiz, cümbüşlü ortamı bana çok iyi gelmişti. Üçüncü sınıftan itibaren çanta taşımamaya, okula siyah önlük giymeden gitmeye başladım.

Babam, tahsilimize çok büyük önem verdiği halde, belki çocuklarının en küçüğü olduğumdan, belki de zekâ kapasitemi fark ettiği için, örneğin Can'a yaptığı baskıyı bana yapmazdı, kırık notlarımı daima hoşgörü ile karşılar, "olur efendim olur, bir daha sefere daha iyi not alırsın," derdi. Kardeşlerin en "tembeli" olduğum kesindi. Turgay abim, tahsil hayatında, aileye hiçbir sıkıntı vermemiş, Hukuk Fakültesi'ni daima birincilikle ya da ikincilikle bitirmişti. Evimizin önünden geçerken bize gösterdiği, kafası anormal ölçüde büyük bir Hukuk öğrencisiyle birincilik yarışı yapardı. O kadar çok çalışırdı ki, annemle babam, "oğlum, artık bırak çalışmayı, yat uyu," diye ısrar etmek zorunda kalırlardı.

Can ise, şizofreni hastalığına yakalanmadan önce, tek kelimeyle bir "harika çocuk"tu. Aile dostlarımız bize geldiklerinde, ellerine kâğıdı kalemi alıp, Can'a, örneğin, 518'le 625'i çarp derler, Can da bir iki saniye sonra onlara doğru yanıtı şıp diye söylerdi. Tanıdıklar hayretler içinde kalır, "bu çocuk Einstein olacak, bak görürsünüz," derlerdi. Bununla kalsa yine iyi. Aile dostumuz Saadet Hanım'ın büyük oğlu Güneri de, Can gibi tuhaf bir çocuktu. İkisi karşılıklı geçer, hiç duraksamaksızın, Türkçeyi tersten konuşurlardı.

Ne var ki, Can'ın tuhaflığı, zekâsının yanısıra, davranışlarına da yansıyordu. Daha küçük yaştan itibaren ellerini yıkamayı sevmez, banyo yapmaktan nefret eder, "partal hırkam" dediği, gerçekten de partal, yırtık pırtık hırkasını sırtından çıkartmamak için annemle büyük kavgalara girişirdi. Biraz daha büyüyünce, bu tuhaflıklara, gök gürlemesinden, karanlıktan korkmak gibi özellikler eklendi. İstanbul'a taşındığımızda, o zaman girmek için çok yüksek puan alınması gereken Moda Koleji'nin sınavlarını yüksek bir puanla kazanıp bu okula yatılı olarak kaydedilmesi ise, bence Can'ın, daha sonra ortaya çıkan şizofreni hastalığını körükleyen başlıca neden oldu. Pazartesi günleri, Moda Koleji'ne, zaten evcil bir çocuk olan, anneme düş-

künlüğü normal ölçüleri aşan Can'ın kendisi değil de cenazesi giderdi sanki. Her şey o kadar ayan beyan olduğu halde, annemin ve babamın bu duruma gözlerini kapamalarını bugün bile izah etmek zordur benim için. Cumartesi günleri ise, Can için âdeta bir bayram günüydü. Eve, üstü başı kir içinde, tırnakları uzamış, elleri bir haftadır yıkanmamaktan kapkara dönerdi. Artık onun için iki günlük mutluluk devresi başlamış olurdu. Ona aşırı düşkün olan annem de, bu mutluluk devresinin iyice abartılı bir hal almasına neden olurdu. Can'a kaymaklı baklavalar, tulumba tatlıları yedirilir, bir dediği iki edilmez ve iyice şımartılırdı. Annem, onu, kocaman yaşına rağmen kendisi yıkar, tırnaklarını keserdi. Bu yıkanma seansları ayrı bir hikâyedir. Can, annemin suyu fazla sıcak döktüğünü söyleyerek feryadı basar, banyoda ikisi arasında korkunç bir muharebe başlardı. Bağırışların iyice ayyuka çıktığı bir aşamada, babam evin "sıkıyönetim komutanı" sıfatıyla duruma müdahale eder, suvari subayı olduğu için evden eksik olmayan kamçısıyla, banyo kapısının buzlu camına uyarı vuruşları yapardı.

Can'm iki günlük mutluluk devresinden söz ettim ama, babam, dersleri konusunda bana gösterdiği hoşgörüyü ona göstermezdi. Belki de ondan beklentileri fazlaydı da ondan. Cumartesi gününün "karşılama törenleri" sona erip pazar günü her şey normale dönmeye başladığında babam, Can'ın derslerini kontrol etmeye girişirdi. Önce sakin bir tempoda başlayan bu kontrol işlemleri, kısa süre sonra büyük bir mübarezeyle son bulurdu. Babam elinde kamçıyla Can'ı kovalamaya başlar, Can da kamçı darbelerinden kaçmak için masanın etrafında fır dönerdi.

Can, benden dört yaş büyük olduğundan, ergenlik çağma daha erken girdi, ergenlikle birlikte şizofreni hastalığının belirtileri daha da arttı. Aşırı ölçüde mastürbasyon yaptığı, gözden kaçmayacak kadar belirgindi. Eve geldiğinde giydiği pijamasının ön tarafı, elinin sürtmesinden delinmişti. Öte yandan, kızlar karşısında son derece beceriksizdi, bu konuda hiçbir girişimi söz konusu değildi. Cinselliğini, o zamanın bütün delikanlılarının yaptığı gibi, genelevde denemeye de yanaşmıyordu. Korkuları ve saplantıları gittikçe arttı. Giderek saçma sapan şeyle-

ri kafasına takmaya başladı. Ancak, hastalığı esas, babamın ölümünden sonra üst boyutlara sıçradı. O dönem yaşadıklarımızı, bundan sonraki bölümde anlatacağım, ancak şu kadarını söyleyeyim, acı ama gerçektir ki, Can'ın varlığı, benim karakterimin gelişmesinde olumlu bir rol oynadı. Can'ı gördükçe onun gibi olmamak için zorladım kendimi. O anneme çok mu düşkündü, ben anneme düşkün olmayacaktım. Annem, onu yıkıyor muydu, ben kendimi yıkatmayacaktım anneme. Can karanlıktan korkuyor muydu, aslında ben de korktuğum halde, sırf ona benzememek için karanlıktan korkmamayı öğrendim. Can, gök gürültüsünden mi korkuyordu, o halde ben korkmamalıydım. Can, kızların karşısında çekingen miydi, o halde ben atak olmalıydım. Dahası, Can'm hastalığının ilerleyen safhalarında, ona yardımcı olabilmek için, ister istemez, ikna kabiliyetimi geliştirmek zorunda kaldım. Can'a, âdeta bir ruh hekimi gibi, korkularının neden yersiz olduğunu izah etme çabası içinde, bir de baktım ki, mantık yürütme mekanizmalarım gelişmiş. Tabiî, bunun çok sonraları farkına vardım.

Babam, hem okumamıza, hem de dil öğrenmemize çok önem veriyordu. Turgay abimi koleje vermediğine pişmandı. Bu yüzden, gelirinin darlığına rağmen, Can'ı Moda Koleji'nde okutmak için elinden geleni yaptı. İlkokulu bitirdiğimde beni de çeşitli kolejlerin sınavlarına soktu. O zamanlar, şimdiki gibi merkezî sistemler yoktu. Her kolejin kendi ayrı sınavı oluyordu. Girdiğim sınavların hiçbirini kazanamadım, böylece koleje gitme hakkımı da kaybetmiş oldum. Babam, herhalde moralim bozulmasın diye, birkaç puan farkla kaybettiğimi söylüyordu her seferinde, ama buna inanmam pek mümkün değildi, çünkü en azından Avusturya Lisesi sınavında boş kâğıt verdiğimi, o değil, ama ben biliyordum. Avusturya Lisesi sınavında boş kâğıt vermemin nedeni, rahibelerdi. Masalara oturduğumuzda, rahibeler içeri doluştular. Ölümü hatırlatan, hiç gülmeyen yüzleriyle sıraların arasında hayaletler gibi dolaştılar. Daha onları gördüğüm an kâğıda hiçbir şey yazmamaya karar verdim, gerekli süreyi doldurduktan sonra kâğıdı verip oradan sıvıştım. Dışarıda beni bekleyen babama hiçbir şey söylemedim

tabiî. Artık bana, devlet ortaokullarının yolu açılmıştı. Avusturya Lisesi'ndeki rahibelerden, kasvetli, karanlık sınav odalarından sonra Boğaz'ın sularıyla kucaklaşan eski bir Paşa konağı olan, Ortaköy'deki Gazi Osman Paşa Ortaokulu gözüme cennet gibi gözükmüştü.

Ne var ki, Gazi Osman Paşa Ortaokulu'nun ilk gününden itibaren başarısızlık yakamı bırakmadı. Daha ilk matematik dersinde, öğrencilerin, ikide bir elini cebine sokup önünü karıştırdığı için "Ospirik" adını taktıkları hoca, karatahtayı, işlemlerle öylesine hızla dolduruyor, dolan tahtayı silip birbiri ardından yenilerini yazıyordu ki, bırakın yazılanların içeriğini, hesapların ne anlama geldiğini anlamayı, tahtada yazılanları deftere geçirmeye bile zaman bulamıyordum. Birkaç sayfa denedikten sonra bıraktım yazmayı. Kollarımı kavuşturup, tahtadaki, benim için artık hiçbir şey ifade etmeyen rakamları seyre koyuldum. O ilk gün, babam, hem sandviç getirmek, hem de okuldan memnun olup olmadığıma bakmak için, öğlen arası okula gelmişti. Kafalarımızda o aptal ortaokul şapkaları, benim gibi birkaç çaylak arkadaşla bahçede oturuyorduk. Babam, "nasıl sevdin mi okulu, kolay mı dersler," diye sordu. Üç numaraya vurulmuş zavallı başımı sallayıp, soğukkanlılıkla, "kolay kolay, çocuk oyuncağı," dedim. Önemli olan, babamın içinin rahat etmesiydi.

İngilizce dersinde ise başarısızlığım doruktaydı. Mr. Brown ve ailesinin çeşitli aile içi faaliyetlerini izah eden İngilizce kitap bana hiçbir şey ifade etmiyordu. Yazıldığı gibi okunmayan İngilizce sözcükleri ağzımı çarpıtarak telaffuz etmek, bana büyük bir yapmacıklıkmış gibi geliyordu. Bir süre sonra, savunma mekanizmalarım harekete geçti, benim gibi birkaç tembel öğrenciyle birlikte dalga geçmeye başladım. Daha da kötüsü, "Teacher" diye hitap ettiğimiz, sanki Türkçeyi sonradan öğrenmiş yabancılar gibi bir aksana sahip kadın hocanın aklını iyice başından almak için, sınıfta geri zekâlı taklidi yapmaya başladım. Kadıncağız bana, "ön sıraya geç," diyor, ben sarsak hareketlerle, yan sıraya geçiyordum. "Oğlum buraya gel," diyor, ben tutup sınıfın kapısından çıkmaya teşebbüs ediyordum. Sonunda kadın, benim gerçekten geri zekâlı olduğuma inanmaya

başlamış olacak ki, dönüp sınıftaki diğer öğrencilere, benim geri zekâlı olup olmadığımı sordu. Zaten eğlence arayan öğrenciler de, hep bir ağızdan, "evet efendim, geri zekâlıdır, siz onun kusuruna bakmayın," deyince, kadın buna tam anlamıyla inandı, o günden sonra, benimle özel olarak ilgilenmeye gayret etti. Ben de böyle özel bir ilgi yakalamış olmaktan memnun, geri zekâlılığımı, hiç bozuntuya vermeden, yıl sonuna, daha doğrusu 1. sınıfta çakıncaya kadar sürdürdüm.

İşin garibi, sınıfta çakmak, beni ezeceğine, büyük bir özgüven edinmeme yaramıştı. Birinci sınıfa gelen çaylakların karşısında büyük bir üstünlüğüm vardı artık. Okulun huyunu suyunu, öğretmenlerin karakterini biliyor, bu zavallı acemilere nasıl hareket etmeleri, ne yapmaları, dersleri nasıl kaytarmaları konusunda tavsiyelerde bulunuyor, onları istediğim gibi yönlendirebiliyordum. Dahası, hocaların karşısında bazı fütursuz tavırlar takınarak, öğrencilere, korkulacak bir şey olmadığını göstermekten büyük zevk alıyordum. Bir gün, hocamız gelmediğinden boş derste gürültümüz ayyuka çıkınca, şişman bir kadın olan ve o gün nöbetçi öğretmenlik görevini deruhte eden müzikçi sınıfa daldı, sınıfı kollektif bir azarlamaya tâbi tuttu. Ortalığı bir ölüm sessizliği kaplamıştı. Hoca'nım diskurunu bitirdikten sonra, "bu sınıftan çıt çıktığını duymayacağım," dedi ve sınıftan çıkmak üzere kapıya yöneldi. Bunun üzerine benim ağzımdan, o koca sessizliğin orta yerinde, kocaman bir "çıt" çıktı. Kendisini açıkça tiye alan bu küstahın kim olduğunu anlamak için sabırsızlanan müzikçi hızla geriye döndü ve beni suçüstü yakaladı. Sınıftan dışarı çıkarttı, sivriltilmiş tırnaklarını, kanatıncaya kadar kulağıma geçiriverdi.

Gazi Osman Paşa Ortaokulu'nun çok şikâyetçi olduğum iki özelliği vardı: birincisi, aşırı disiplini, ikincisi ise, çift dikiş yaparak gelebildiğim 3. sınıftayken, artık ergenliğe ulaştığımdan ve kızlarla ilgilenmeye başladığımdan, okulda kızların olmayışı.

Öğrencilerin, "Kel" adını taktıkları, okul müdürü Kemal Bey, tam anlamıyla acımasız bir yöneticiydi. Cumartesi günleri, bütün sınıflar sıra halinde onun önünden geçerek resmi geçit yaparlardı. O ise, atmaca gibi gözlerini sıralara diker, kıravatı ya-

na kaymış, ortaokul şapkasının siperliği çatlamış (okuldan çıkar çıkmaz şapkaları çantamıza tıkıştırdığımızdan siperlikler genellikle çatlardı) ya da üç numaraya vurulu saçları biraz uzamış öğrencileri ayıklayıp cezaya bıraktırırdı. Cezaya kalmanın anlamı, akşama kadar okulda pineklemek ve o güzelim cumartesinin mahvolup gitmesiydi.

Daha da berbatı, müdürün, öğrencilerden oluşturduğu, "muaşeret kolu" denen, "inzibat kuvveti"ydi. Bu muaşeret kolları, genellikle en çalışkan, en fazla istikbal vadeden öğrencilerden seçilirdi. Kollarına, üzerinde "Muşeret K." yazılı kırmızı pazubentler takarlardı. Şaka değil, bu muaşeret kolları, müdürün en büyük yardımcılarıydı ve büyük yetkileri vardı. Öğretmenlerden çok, onlardan çekinirdik. Tenefüs zamanlarında, sınıflarda, koridorlarda kalmak ve dolaşmak kesinlikle yasaktı. Bu muaşeret kolları, çarşı pazarda zavallı erleri avlayan inzibatlar gibi, sınıfları dolaşır, koridorlarda rap rap yürür, avlayacak öğrenci ararlardı. Tabiî biz haylazlar da boş durmazdık. Muaşeret kollarıyla köşe kapmaca oynamak en büyük zevklerimizdendi. Koridorlarda saklanır, arkalarından bağırır ve kaçardık. Yakalandığımız an, doğru disiplini boylayacağımızı bildiğimiz halde hiçbir ceza tehdidi bizi bu zevki tatmaktan alıkoyamazdı.

Okulun son günüydü, dolayısıyla biz sıradan öğrenciler, son günün getirdiği özgürlük ortamından yararlanarak, kıravatları bir yana atmış, yakamızı bağrımızı açmış, bahçede gevezelik ediyorduk. Bizim sınıfta, fazlasıyla istikbal vadeden, "Titreyen Muhallebi" adını taktığımız Selçuk adlı bir muaşeret kolu vardı. Son günün getirdiği o özgürlük ve şenlik ortamında, Selçuk, bütün ciddiyetiyle koluma yapışmasın mı? Ne o efendim, kravatım neredeymiş, yakam niye açıkmış falan. Başka zaman olsa bir uzlaşma yolu bulurdum belki, ama "son gün özgürlüğü"me yapılmış bu alçakça tecavüze daha fazla dayanamadım, zaten uzun süredir gıcık olduğum Selçuk'un suratına bir yumruk patlatıverdim. Neye uğradığını şaşırdı, ağlayarak beni şikâyete gitti. Benim için yapılacak tek şey kalıyordu, tabanları yağlayıp, okuldan uzaklaşmak. Son gün kim toplaya-

caktı disiplin kurulunu da, zaten hazırlanmış olan karneme yeni bir ceza ekleyecekti!

* * *

1950'lerin sonlarına doğru, aşağı yukarı onüç yaşımda sigaraya başladım. Tabiî ki, herkes gibi, büyüklük özentisiyle. Arkadaşlarla parayı denkleştirip bir Bafra paketi ahyor, kimsenin görmemesi için setlere çıkıp sigaraları birbiri ardından karşılıklı tüttürüyorduk. Bütün derdimiz, sigaranın dumanını ciğerlerimize çekmesini öğrenmekti. Bunu bir türlü beceremiyor, aksırıp tıksırıyorduk. Bizden birkaç yaş büyük olan ve Arnavutköy'ün şöförleriyle düşüp kalktığı için esrar içmesini de bilen Taylan, bize dumanı nasıl içimize çekeceğimizi öğretti sonunda. O da bize katılıyor, ama biraz da ustamız olduğunu göstermek için, sigaraya esrar katıp içiyordu. Tuhaf olan, sigara içmeye o kadar heves ettiğimiz halde, esrar içmeye hiç heveslenmememizdi. Bu bize, oldukça uzak, yanma yaklaşmaya teşebbüs edilemeyecek tehlikeli bir şey olarak görünüyordu. Taylan'ın esrarı içine çekişini büyük bir saygıyla izliyor, ama "ver bir fırt da biz çekelim," demiyorduk nedense. Zaten Taylan da, abice bir tavırla, bu konuda bizi uyarmıştı. "Küçük yaşta alışmayın böyle şeylere," demişti, "sigara neyinize yetmiyor?"

Genellikle Bafra içiyorduk. Ama arada bir, Taylan'ın içtiği, kahverengi paketli Yeni Harman'a, yassı Yenice'ye, çok sert olduğu söylenen Kulüp'e, Sipahi'ye ya da kahverengi kâğıtlı Yaka'ya heveslendiğimiz de oluyordu. Mentollü Çamlıca piyasaya çıktığı zaman ise, onu ele geçirmek en büyük tutkumuz haline gelmişti. Çünkü piyasaya çıktığı ilân edilmesine rağmen, Çamlıca'yı bakkallarda bulmak mümkün değildi. Daha doğrusu büyük talep dolayısıyla Çamlıca karaborsaya düşmüştü, bakkallar ancak yakın tanıdıklarına tezgâh altından satıyorlardı bu sigarayı. Sonunda, ne yapıp edip biz de bir paket Çamlıca ele geçirebildik. Bu sigaranın çekiciliği de, onu elde ettiğimiz an sona erdi.

Yine onüç-ondört yaşlarında sinema artisti olma hevesine kapıldım. Özellikle kovboy filmlerine çok meraklıydım. Güzel bir kovboy filminden çıktıktan sonra birkaç gün, kendimi o

filmin kahramanı gibi görür, ortalıkta o havalarda dolaşırdım. Saçımın perçemini alnıma düşürdüğümden olacak, arkadaşlar beni Efgan Efegan'a benzetirlerdi. Ben de özellikle onun filmlerine gider, onunla kendi aramda gerçekten benzer yanlar var mı diye fiziğini, hareketlerini dikkatle incelerdim.

Günün birinde, hosteslik yapan, daha sonraları bir uçak kazası sonucu sakat kalan, Cemil'in ablası Zerrin, beni bir kenara çekti. "Bebek'te oturan Kristin adlı bir Yahudi kızı var, mahalleden geçerken seni görüp âşık olmuş. Senin, bir dergideki artiste tıpatıp benzediğini söylüyor. Seni onunla tanıştırmamı istedi. Ne dersin?" diye sordu. Ben de "olur," dedim. "Tamam, bir gün bana gelecek, o zaman tanıştırırım sizi. Sana benzettiği artisti de görmek ister misin?" diyerek, çantasından bir dergi çıkartıp uzattı bana. *Confident*, adlı, Fransızca bir fotoroman dergisiydi. Zerrin'in gösterdiği fotoromandaki genç, gerçekten de, neredeyse ikiz kardeşim kadar benziyordu bana. Sanırım bu ve buna benzer olaylar da bendeki artist olma hevesini körükledi.

O zamanlar *Ses* dergisi, genç artist adayları için bir yarışma açmıştı. Bu yarışmaya katılmaya karar verdim. Beyoğlu'nda kendi kendine aynanın karşısında poz verilip, yine kendi kendine düğmeye basılarak fotoğraf çekilen bir fotoğraf stüdyosu vardı. Oraya gittim. Bir boydan, bir de profilden iki fotoğraf çektirdim. Fotoğraflar fena çıkmamıştı, ama komik olan, boydan çektirdiğim fotoğrafta, elimde tuttuğum düğmenin ve kordonunun gözükmesiydi. Bu garabete rağmen fotoğrafları gönderdim ve tabiî kazanamadım.

Buna rağmen umudumu kaybetmemiştim. Günün birinde "keşfedilmeyi" bekleyip durdum. Bir seferinde, Sadıkzadelerin yalısının yanındaki alanda film çekildiğini görerek o tarafa yaklaştım. O zamanın ünlü oyuncularından Neriman Köksal'ı tanıdım oyuncular arasında. Rejisörün, bu yakışıklı delikanlıyı fark etmesini umut ederek çevrede, dramatik pozlarda dolaştığım halde kimsenin dikkatini çekemedim. Her şey gibi, artistlik hevesim de trajik bir şekilde noktalanmış oldu böylece.

* * *

Politika, daha küçük yaştan itibaren hayatımın bir parçası olmuştur. Bunun, Türkiye'nin o dönem içinde bulunduğu özel politik koşullardan mı, yaşadığım çevreden mi, yoksa her ikisinden birden mi kaynaklandığını bilemiyorum.

1950 seçimlerini DP'nin kazanması, annem ve babam da dahil olmak üzere, herkes tarafından sevinçle karşılanmıştı. Fakat sonra, ne olduysa olmuş, geniş aile çevremiz DP'ye muhalefet etmeye, 1954 seçimlerinden itibaren CHP'yi desteklemeye başlamıştı, üstelik DP'ye karşı muhalefetlerinin dozu yıllar içinde gittikçe artarak. Seçimler öncesinde bu muhalefet havası öylesine yoğunlaşırdı ki, bütün Türkiye'nin kendi çevrem gibi düşündüğünü sanan ben, seçimlerin yine DP tarafından kazanıldığını öğrendiğimde hayretler içinde kalırdım. Özellikle 1957 seçimlerinden sonraki şaşkınlığımı hiç unutamamam. Herkes DP'ye karşı olduğu halde nasıl oluyordu da seçimleri DP kazanıyordu, akıl sır erecek gibi değildi. Çevremde, "cahil köylüler DP'ye oy veriyor" türü laflar dolaşıyordu. Peki ama kimdi bu köylüler, niye bu kadar kötü bir partiye oy veriyorlardı?

6-7 Eylül olaylarından önce de, sonraki 1957 seçimlerinde de, Rumlar koşa koşa, büyük bir hevesle oy kullanırlardı. Söylendiğine göre, Rumların oyu, blok halinde DP'ye gidiyormuş. Bunun nedenini de o zamanlar bir türlü anlayamamıştım. Üstelik, o korkunç 6-7 Eylül olayını tertipleyen bizzat DP değil miydi? Rumların ve Ermenilerin, seçimlerde neden koşa koşa DP'ye oy verdiklerini yıllar sonra anlayabildim. O zamanlar, CHP iktidarı zamanında, 1940'larda uygulanan o korkunç, "Varlık Vergisi" olayı hakkında ne bir şey biliyordum, ne de çevremde böyle bir şeyden söz edildiğini duymuştum.

Can, hırslı ve coşkulu bir politika izleyicisiydi. Her gün gazeteler alır, haberleri anı anına bize aktarırdı. Daha o yaşında, hızlı bir DP muhalifi ve CHP'li olup çıkmıştı. Babam, genellikle ılımlı karakteri, belki biraz da mesleğinden dolayı, aşırı konuşmalardan kaçınırdı, ama o da DP'ye muhalifti. Büyük dayım, maliye müstaşarı Metin Kızılkaya, seçkinci tavırlarıyla, tipik bir CHP'liydi. Geniş aile çevresinin en zengin kanadını oluşturan Ergüder ailesi, CHP'nin daha da örgütlü kesimindendi. Ergü-

der'lerin büyük oğlu, Özcan Ergüder, *Ulus* gazetesinde yazarlık yapıyordu. 1950'li yılların başlarında, yazarlığa, Sait Faik'in teşvikiyle öykücü olarak başlayan ve benim öykücülüğe yönelmemde etkisi olan Özcan Ergüder, 27 Mayıs'tan sonra CHP taraftarı *Kim* dergisini çıkarttı. Aynı ailenin kızlarından Bige, önce ünlü CHP'li gazeteci Ahmet Emin Yalman'ın oğlu Tunç Yalman'la, daha sonra da, Özcan Ergüder'in yakın arkadaşı, CHP milletvekili Coşkun Kırca ile evlendi.

Gerçi, geniş aile çevresinin bir DP'li kanadı da yok değildi. Annemin büyüğü, teyzem Neriman Sanaç, esas mesleği MİT'çilik olan ve 1950'lerde DP Trabzon mebusluğuna seçilen Pertev Sanaç'la evliydi. Büyük kızları Ayhan, Trabzon'un önde gelen tüccar ailelerinden Karanis'lerin gelini olmuştu ve Karanis'ler de DP'li bir aileydi. Sanaç-Karanis bloku ile Ergüder bloku, aile çevremizin iki zıt politik kutbuydu. Fakat şu işe bakın ki, bu iki "zıt" kutup da, aile çevremizin en zengin iki kesimini oluşturuyordu. Peki ama, iktidar kavgasında doğrudan çıkarları olan bu zenginler kendi aralarında tepişirken, işin içine genel atmosferin etkisiyle karışan bizlere ne oluyordu?

Bizleri etkileyen politik olaylar, elbette sadece DP-CHP kavgasından ibaret değildi. Özellikle DP iktidarı tarafından körüklenen Kıbrıs olaylarının ve "kahraman Türk" hikâyeleriyle kendimizden geçmemize neden olan Kore Savaşı'nın yanısıra, dünyada meydana gelen bir takım önemli olaylar da bizi yakından ilgilendiriyordu. Örneğin 1956 Macar ihtilali bunlardan biriydi. Özellikle Can'ın çabalarıyla olayı yakından izleyebiliyorduk. Can, akşam gazeteleri de dahil olmak üzere bütün gazeteleri eve taşıyor, haberleri didik didik ediyor, olayları, günü gününe değil, neredeyse saati saatine bize aktarıyordu. Macaristan'da halk Ruslara karşı ayaklanmıştı. Hür Macaristan radyosu, Rus tanklarının yaklaşmakta olduğunu bildiriyor, Batı'dan yardım istiyordu. Ama Batı onlara yardım etmiyordu. Tankların kalabalıkları ezip geçtiğini hayal ediyordum.

Diğer bir olay da Irak ihtilaliydi. Albay Kasım'ın başında bulunduğu bir grup subay, Irak Kralı Faysal'a karşı ayaklanıp iktidarı ele geçirmişti. Kral Faysal öldürülmüştü. Hem de Türkiye'ye

yapacağı bir ziyaretin hemen öncesinde. Türkiye'nin kral Faysal'ı karşılama hazırlıkları yarıda kesilmişti. Gazetelerde, devrilen hükümet yanlılarının kanlı cesetlerinin fotoğrafları yer alıyordu. İngiltere, Ortadoğu'daki muhtemel gelişmelere karşı Süveyş kanalına çıkartma yapmıştı. Yeni bir dünya savaşı eşikteydi. Can, her zamanki gibi, bütün gelişmeleri bizlere yetiştiriyordu.

28 Nisan 1960 olaylarının patlak vermesi ise hayatımızı belirleyecek ölçüde önemli bir olaydı. Hayatımda ilk kez, doğrudan doğruya, hükümete ve onun silâhlı güçlerine, polisine karşı bir isyan olayına tanık oluyordum.

Babam devletin, resmi elbiseli bir görevlisi olmasına rağmen, nedense, küçüklüğümden beri polislerden çok korkardım. Yolda yürürken bir polis görünce annemin arkasına saklanırdım. Aşağı yukarı beş altı yaşımdayken, Ankara'da, Strazburg Caddesi'nin Maltepe tarafına bakan köşesinde, bir apartmanın ikinci katında oturuyorduk. Annem, aşağıdaki bakkaldan iğde almam için para vereceği vaadiyle beni öğle uykusuna yatırırdı. Öğle uykusundan kalkıp annemden parayı alır almaz aşağıdaki bakkala yollanırdım. Ne var ki, bu bakkal amca, beni "polis geliyor" diye korkutmaya bayılırdı. Onun, "ne o, polis mi o gelen," dediğini duyunca, o çok sevdiğim iğdeyi almayı bile unutup tabanları yağlardım.

İstanbul'da tanık olduğum bir olay ise, polis korkumun nefrete dönüşmesine yol açmıştı. Babamla birlikte yolda giderken, sanırım Eminönü taraflarında bir caddenin polis tarafından trafiğe kapandığını gördük. Polisler tarafından karşıdan karşıya geçmesi engellenen halk, caddenin iki tarafına birikmişti. Söylendiğine göre, birazdan Başbakan Adnan Menderes bu caddeden geçecekti. Ne var ki, arada bir, kalabalıktan bazıları, polis kordonundan sıyrılıyor, koşarak caddenin karşısına geçmeye teşebbüs ediyorlardı. Polisler de bu kaçakları coplarla kovalıyor, yakaladıklarını bir güzel pataklıyorlardı. Böylesi bir "kamusal" dayağa ilk kez tanık oluyordum. Derken, kalabalığın arasından yaşlı bir kadın karşıya geçmeye kalktı, polis yaşlı kadını coplayınca kadıncağız yere yığıldı, alnını kaldırıma çarptı ve kadının başından kanlar akmaya başladı. Kalabalık, bu man-

zara karşısında polisi yuhaladı. Çocuk ruhum, polisin zalimliğine karşı nefret ve isyan duygusuyla dolmuştu.

Biraz daha büyüyünce, Mithatpaşa Stadyumu'nun önündeki maç kuyruklarında atlı polislerin uzun coplarının acısını sırtımda bizzat duydum. Koca aygırlara binmiş atlı polisler, kılıca benzeyen uzun coplarıyla kalabalığın arasına dalıyor, coplarını rasgele sallıyorlardı. Özellikle Galatasaray-Fenerbahçe maçlarında, Mithatpaşa Stadyumunun önünde oluşan sonu gelmeyen maç kuyrukları bu yolla dağıtılıyor, geceden beri maça girmek için korkunç bir muharebe vermek zorunda kalan maç meraklıları, saatlerdir bekledikleri sıralarını kaybetmenin öfkesi ve sırtlarına yedikleri copların acısıyla "ibne polis" diye bağırarak sağa sola kaçışıyorlardı.

İşte polise karşı böylesi duygular içindeyken, 28 Nisan 1960 günü Beyazıt'ta üniversite öğrencilerinin hükümete ve onun polisine karşı ayaklandığını duyduğumda, tüm yüreğimle onların yanında olduğumu hissettim. Radyoda ve gazetelerde sansür olduğundan, bütün haberler, halkın kendi "Fısıltı Gazetesi"yle ulaşıyordu. Mahalleye gelen haberlere göre, polisin açtığı ateşle birçok genç öldürülmüş, birçok kişi tutuklanmış, polis, olayları önlemek için Galata köprüsünü açmıştı.

Bundan sonra olayların ardı arkası kesilmedi. Olayların Ankara'ya da sıçradığını duyduk. İstanbul'da ve Ankara'da her gün nümayiş yapıldığı haberlerini duyuyorduk. Bu olaylardan bazılarına Can da katılıyor, döndüğünde, polisleri nasıl taşladıklarını anlatıyordu. Bunları duyduğumda, Can gibi, biraz daha büyük olup olaylara katılamadığıma kahroluyordum. Yapabildiğim tek şey, okulda, sınıf arkadaşlarıma hükümet aleyhtarı propagandada bulunmaktı.

Şimdi nedenini hatırlamıyorum ama, Mayıs ayında, kısa bir süre için Ankara'ya gitmiştik. Babamla birlikte Kızılay'da yürürken, birden ortalık karıştı. Her yanda gençler "İsmet Paşa, çok yaşa," diye bağırıyor, herhalde polisin gelmesi ihtimali karşısında, ortadan hemen yok oluyorlardı. Söylendiğine göre, İsmet Paşa, bankada bir işi olduğu bahanesiyle Kızılay'a gelmişti. Muhtemelen yapmak istediği, gençlerin eylemine destek ol-

duğunu göstermekti. O gün babamla ortalığa epey bakınmamıza rağmen İsmet İnönü'yü göremedik. Ama nümayişlere tanık olduk.

O sırada emekliye ayrılmış, İzmir'de, atyarışlarında hakemlik yapan babam (emekli süvari subaylarına böyle işler bulunuyordu), görevi bitmediği halde, Mayıs'ın sonlarına doğru aniden İstanbul'a döndü. Sonradan öğrendiğimize göre, ordudaki ilişkileri dolayısıyla, yakında bir darbe olacağını öğrenmiş, böyle karışık bir ortamda ailesinin, çocuklarının yanında olmayı uygun bulmuştu.

27 Mayıs sabahı, saat altı sularında kapının zilinin canhıraş çalınışıyla uyandık. Can'la ben, evin tek yatak odası olduğundan, holde, karşılıklı iki yatakta yatıyorduk. Kapıyı annem açtı. Perihan teyze, üzerinde sabahlığı, içeri daldı. "Kalkın ayol ne yatıyorsunuz," diye bağırdı, "ihtilal oldu, ordu idareye el koydu." Can'la ben "yaşasın" diye bağırarak fırladık. Hemen radyoyu açtık. Marşlar çalınıyor, arada kalın bir erkek sesi, "ordunun idareye el koyduğunu, sokağa çıkma yasağı ilân edildiğini, idareye el koyan Millî Birlik Komitesi'nin (MBK) NATO'ya ve CENTO'ya bağlı olduğunu" bildiriyordu. O sırada babamı gördüm. Bizim coşkumuzla tam ters bir görünümü vardı. Parmağını dudağına götürmüş, bize "susun susun, ne olacağı belli olmaz" deyip duruyordu. Bizde onu dinleyecek hal mi vardı? Annemin, "sokağa çıkma yasağı varmış, çıkmayın, vururlar," feryatlarına aldırmadan kendimizi sokağa attık. İlk dikkatimizi çeken, kiracımız, DP'li muhtar Yahya Bey'in, penceresine bir Türk bayrağı asmış olmasıydı. Can, "arka taraftan Arnavutköy'e inip gazete alalım," dedi. Evet, arka taraftan, keçi yollarından gitmek daha güvenlikli görünüyordu. Yola düştük. Arnavutköy'e geldiğimizde, halkın sokağa çıkma yasağını filan dinlemeyip, bizim gibi sokaklara uğradığını, Beyazgül Caddesi'nde toplaşan kalabalığın gazete almak için itişip kakıştığını gördük. Bu itiş kakış sırasında bir bekçi, düdüğünü öttürerek kalabalığı dağıtmaya çalıştı. Kalabalığın arasından, o zamana kadar Arnavutköy'de hiç görmediğim, sivil takım elbiseli, gençten iki kişi, bekçinin üzerine yürüdü. "Yeter be, istibdat devri artık sona erdi. Senin

düdüğünü dinleyecek değil bu millet," diye bekçiye çıkıştılar. Her hallerinden yetkili oldukları belli olan bu adamlardan cesaret alan kalabalık da kendisine çıkışmaya başlayınca, bekçi pabucun pahalı olduğunu görüp ortalıktan toz oldu. Sonunda biz de elimize bir gazete geçirmiştik. Gazete haberlerini ulaştırmak üzere mahalleye yollandık.

Mihri Belli'lerden boşalan, Yuva Apartmanı'nın zemin katında bir süreden beri, annemin sevgili arkadaşlarından Radife hala (Pekman) ile bizden büyük oğlu Önder abi ve kızı Aliye abla oturuyorlardı. Bir Bahriye zabiti olan, Radife halanın kocası Sadi Bey (Pekman), adı, 1950'lerin başlarında, Deniz Kuvvetleri'ndeki büyük bir yolsuzluğa karıştığı için tutuklanmıştı ve yaklaşık on yıldır hapis yatıyordu. Hayatımda hapishane denen yeri, ilk kez, henüz Ankara'dayken, babamla birlikte Sadi Bey'i ziyarete gittiğimizde görmüşümdür. Sadi Bey, içinde sadece masa ve sandalyeler bulunan, demir parmaklıklı bir odada oturuyordu. Onun o görünüşü bana çok dokunmuştu.

Radife halalar, özellikle oğlu Önder abi, Sadi Bey, DP devrinde tutuklanmış ve on yıldır hapis yatıyor olmasına rağmen, nedense koyu DP'liydiler. Tabiî, darbeye en çok üzülen Önder abiydi. Ancak üzüntüsünü belli etmemeye çalışıyor, Adnan Menderes henüz yakalanmadığı için, darbeyi Menderes'in yaptırdığını iddia ediyordu. Ne var ki, öğlene doğru Menderes'in Eskişehir'de yakalandığı haberi gelince, Önder abinin son umutları da söndü, bu kez, sanki o güne kadar DP'yi savunan kendisi değilmiş gibi, DP'ye atıp tutmaya başladı.

Şimdi baktığım zaman, 27 Mayıs 1960'la birlikte, her şeyin renginin, kokusunun değiştiğini net bir şekilde görebiliyorum. Belki bunda, aşağı yukarı aynı tarihin, benim çocukluk devremin bitip, delikanlılık devremin başlamasına rastgelmesinin ve o yılın sonunda, kaydımı, Gazi Osman Paşa Ortaokulu'ndan, Emirgân Ortaokulu'na aldırmamın da etkisi olabilir. Mahalle aynı mahalle, ev aynı ev, çevremiz aynı çevreydi. Ama yine de her şey değişmişti. Türkiye de, ben de, yepyeni bir döneme girmiştik.

II.
1960-1964
Uyanış

1960 yılının sonbaharında okula, hayatımda ilk kez büyük bir hevesle gittim. O yaz, artık saçlarımı üç numaraya vurdurmak istemediğimi, bu yüzden Gazi Osman Paşa Ortaokulu'na gitmeyeceğimi yüksek sesle ifade etmiştim. Gerçi bu da önemli bir gerekçeydi, ama ifade etmediğim bir başka neden, aslında daha tayin ediciydi. Gazi Osman Paşa'da kız öğrenci yoktu. Emirgân Ortaokulu ise kız öğrencilerle doluydu. Gerçi kızlar sabahçı, erkekler öğlenciydi ama, öğlenleyin her iki kesim karşılaşıyor, bir araya gelebiliyor, arkadaşlık kurabiliyorlardı. Evdekiler, orta sona geldiğimden, bir sene daha dişimi sıkmam için ısrar ettilerse de Nuh dedim, Peygamber demedim, naklimi Emirgân'a aldırdım. O sonbahar, o zamanlar moda olan, düğmeleri bambudan, arkası yarım pelerinli, mavi bir pardesü de almıştım. Bu pardesüyü bir an önce giyip kızlara fiyaka yapabilmek için neredeyse yağmur duasına çıkacaktım. Aksiliğe bakın ki, havalar da yaz gibiydi. Günler geçiyor, afilli pardesümü giymek için bir türlü fırsat doğmuyordu.

Emirgân Ortaokulu, Emirgân'daki ünlü Çınaraltı'nın yanından çıkılan uzun bir yokuşun sonlarına doğru, soldaki bir yükseltinin üzerinde bulunan, duvarlarla çevrili, ahşap bir binaydı. Müdüranım, sertlik bakımından, bizim Kel Müdürden

hiç de geri kalmayan, oldukça aksi bir kadın olmasına rağmen, okulun disiplini, Gazi Osman Paşa'ya göre daha gevşekti. Belki de bu gevşekliğe, okulun karma oluşu yol açıyordu. Gerçi, kıyafet bakımından kızlara oldukça sert kurallar uygulanıyor, örneğin, koyu siyah çorap giymeleri şart koşuluyordu, ama, en azından, erkeklerin saçlarının üç numaraya vurulması, o sakil ortaokul şapkalarını giymemiz diye bir zorunluluk yoktu. Üstelik, kızların da bu siyah çorap nizamına uydukları pek söylenemezdi. Disiplinin en ufak gevşemesini fırsat bilen kızlar, siyah çoraplarını bir kenara atıp, bacaklarının daha hoş görünmesini sağlayan, kısa beyaz çorapları ayaklarına geçiriveriyorlardı.

Okula başladığım ilk günden itibaren, sabahçı kızlarla, öğlenci oğlanlar arasında oldukça yoğun flört ilişkilerinin varlığını tespit etmekte gecikmedim. Sahaya yeni çıkan bir oyuncunun dinamizmiyle ben de bu flört ortamına balıklama daldım. İlk planda, iki kızla bakışmaya başladım. Giderek adaylardan biri elendi, Şerife adlı, hafif çekik gözlü, koyu kumral saçlı, hoş bir kızla arkadaşlığım ilerledi. En yakın arkadaşlarımdan Hamit Sert'in kız arkadaşı Aysel'in, Şerife ile yakın arkadaş olması da, bu ilişkinin hızla gelişmesine yardımcı oldu. Şerife ile Aysel, okul çıkışında, eve gitmek yerine, okulun arka tarafındaki voleybol sahasında Hamit'le beni bekliyor, biz de dersi asıp kızların yanına gidiyorduk. Bu arka bahçe, öğrencilerin ve öğretmenlerin tenefüslerde bile nadiren uğradığı bir yerdi. Bu yüzden, bahçenin kuytuluklarında, sevgililerimizle hoşça vakit geçirmemiz mümkün olabiliyordu. Hoşça vakit geçirmek derken, aslında son derece masumane bir şeyden söz ediyorum. Örneğin, voleybol ağının bir tarafında ben, öbür tarafında Şerife durur, son derece mahçup bir edayla, birbirimize kırık dökük birşeyler söylerdik. Şerife'nin pürüzsüz yanakları, benimle konuşurken, utançtan iyice pembeleşir, ben de ona söyleyecek bir iki kelime bulmak için kafamı patlatır dururdum. Neydi konuştuklarımız? Hiç! Belki de ipe sapa gelmez, bağlantısız birkaç sözcük ya da tümce. "Okulu bitirince hangi okula gideceksin" diye bir soru, "bilmem ki," diye kısa bir yanıt. Ardın-

dan yerlere bakış, ayakkabının ucuyla toprağı eşeleyiş ve uzun bir sessizlik. Sonra, "beni seviyor musun," diye daha mahrem bir soru, "ya sen," diye yine soruyla verilen bir cevap. Ardından yine sessizlik. Böylece saatler geçerdi. Sanırım, Hamit'le Aysel'in arkadaşlıkları daha eski olduğundan, bizimkinden ileri boyutlara varmıştı. Çünkü arasıra gözden kaybolur, okulun bodrumunda bir yerlere gider, sonra da üstlerini başlarını silkeleyerek, ama hayatlarından memnun geri dönerlerdi. Gerçi, bu çekingen konuşmalar sırasında, bir gün, cesaretimi toplayıp Şerife'yi öptüm de. Aman Tanrım! Yüreğim yerinden fırlayacak sandım. Hayatımda ilk kez bir kızla öpüşüyordum. O kadar masum bir güzelliği, o kadar tatlı, körpe bir kokusu vardı ki, başım dönmüştü.

Arkadaşlığımız biraz daha ilerleyince, okulu asıp Emirgân korusuna da gitmeye başladık. Orada, yine masumiyet sınırlarını pek aşmamakla birlikte, öpüşmenin biraz daha ilerisinde, kucaklaşmayla karışık sevişmelerimiz oldu. Aramızdaki kırılgan çekingenlik ise, bütün ilişki boyunca sürdü gitti. Bu buluşmaların yanısıra, her gün mektuplaşıyorduk. Ben, okula gelince, pardesümü, alt kattaki vestiyere asıyordum. O gün sıra bendeyse, pardesümün cebinde Şerife'ye yazılmış, katlanmış bir mektup bulunuyordu mutlaka. Şerife, sınıftan çıkınca, pardesüsünü almak bahanesiyle vestiyere gelip, cebimden mektubu alıyordu ya da o gün sıra ondaysa, cebime mektubunu bırakıyordu. Bu mektuplaşma bütün bir yıl boyunca aksamadan devam etti. Yıl sonunda, evdeki sandık odası, Şerife'nin mektuplarıyla dolmuştu. Neler yazardık birbirimize? Belki çok şey, belki de saçma sapan şeyler! Gelecekten söz ederdik, evleneceğimizden, çocuklarımızın olacağından falan. Güzel, pembe, kirlenmemiş hayaller. Bir keresinde de bana, ortaokul çocuklarının doldurmaktan hoşlandıkları bir anket defteri vermişti. Sorulardan biri, "hiç kiss yaptınız mı"ydı. Bunun anlamını bir türlü çözememiştim. İngilizcemin zayıflığı Emirgân'da da devam ettiğinden "kiss"in, öpüşmek anlamına geldiğini bilememiş, bu soruyu boş bırakmıştım. Şerife, neden o soruya yanıt vermediğimi sordu bir gün. "Bilmem," falan diye birşeyler

geveledim. "Beni öptün ya," dedi. O zaman "kis yapmanın" ne anlama geldiğini öğrenmiş oldum.

Yaz gelmiş, her zamanki gibi matematikten çakmıştım. Okulun yaşlı, çok saygıdeğer matematik öğretmeni Ziya Bey, biz sınıfta kalanlara, okulda, bedava kurs veriyordu. Hem de kız erkek karışık. Bu, bizim için bulunmaz bir fırsattı. Çünkü benim gibi, Şerife, Aysel ve Hamit de matematikten kalmışlardı. Derste, Hamit'le ben kızların arkasına oturuyor, dersi izleyeceğimiz yerde onlarla mektup alışverişinde bulunuyor, elimizi uzatıp, sıranın altından ellerini tutuyorduk. O zamanlar, ortaokul bitirme sınavları hem yazılı, hem de sözlü yapılırdı. Yaz sonundaki bu sınavlar sırasında da, okulda bol bol buluşma, tenha köşelerde öpüşme fırsatı buluyorduk. Bir gün, üst kata çıkmak müdüranım tarafından yasaklandığı halde, biz, gizlice ikinci kattaki tiyatro ve konferans salonuna çıkmayı becerebilmiştik. Burası, bizim gibi yalnız kalmak isteyen çiftler için biçilmiş kaftandı, özellikle sahnenin arka tarafında, eski püskü perdelerin üzerine yanyana uzanmak bile mümkündü. İşte tiyatronun arkasındaki loşlukta, tam kendimizden geçtiğimiz bir anda, müdüranımın o korkunç sesini duyduk: "kim var yukarıda, kim varsa orada çabuk buraya gelsin..." Hapı yutmuştuk. Kızlarla birlikte yakalandığımız an, okuldan atılmamız işten bile değildi. Yapacağımız tek şey kalıyordu. Hamit'le ben pencereden atlayacak, kızlar da masumane bir tavırla aşağı inip, yukarıya ders çalışmak için çıktıklarını söyleyerek müdüranımdan özür dileyeceklerdi. Operasyonun önemli bölümü, bizim aşağı atlamamızdı. Pencereyi açtık. Atlayacağımız yer oldukça yüksek olmasına rağmen bunu göze almıştık, ne var ki, tam atlayacağımız yerde, aşağıda, kızlı oğlanlı öğrenciler ders çalışıyorlardı. Ama artık bunu düşünecek durumda değildik. Çünkü müdüranımın yaklaşan ayak seslerini duyuyorduk. Önce ben, ardımdan Hamit, öğrencilerin ortasına düşüverdik. Öğrenciler, gökten ortalarına inen bu "tanrısal yaratıklara" hayretler içinde bakarken, biz ortadan toz olmuştuk bile.

Emirgân Ortaokulu'nda da haylazlığım azalmadan devam etti. Özellikle İngilizce derslerinde, yaşlı başlı bir kadıncağız olan

İngilizce hocasını kızdırmak en büyük zevklerimden biriydi. Bir gün kadıncağız dayanamayıp, sınıfın en yaramaz ve haylaz dört öğrencisini müdüranıma şikâyet etti. Müdüranım biz dört haylazı karşısına dizdi. "Hocanızdan sınıfın önünde özür dileyeceksiniz, yoksa hepinizi disipline yollarım," dedi. Öbür üç çocuk yalvar yakar olup, özür dileyeceklerini söylediler. Ben ise tüm katılığımla, öylece duruyordum. Öbürlerinin "özür dileyecekleri" sözü vermesini, benim de aynı söze katılmam biçiminde yorumlayan müdüranım, "hadi bakalım, şimdi gidin sınıfın önünde özür dileyin, ben hocanızla konuşacağım," dedi. Derse girdik. İngilizce hocamız, müdüranımla konuşmuş olacak ki, bizim dördümüzü ayağa kaldırdı. Sınıfa dönerek, "çocuklar, arkadaşlarınız, şimdi sınıfın önünde tek tek, bir daha yaramazlık yapmayacaklarını söyleyip, benden özür dileyecekler," dedi. Öbür üçü, törenin gereklerini yerine getirdiler. Sıra bana gelince, sınıfın önünde özür dilemeyi onuruma yediremediğimden, "ben müdüranıma böyle bir söz vermedim, özür dilemeyeceğim," deyiverdim. Bütün sınıfın, bu sıra dışı davranışım karşısında küçük dilini yutmuş gibi bana baktığını görünce, büsbütün gururlandım. O an, İngilizce hocasıyla göz göze geldik. Sanırım, hocanım da benim onurlu tutumumdan etkilenmişti. Yüzünden hayırhah bir gülümsemenin geçip gittiğini fark ettim. "Peki, otur yerine," dedi bana. Oturdum. Birkaç gün idareye çağrılmamı bekledim. Hayır, hocanım beni yeniden şikâyet etmemişti. Bunun üzerine onun bu âlicenap tavrına yanıt olarak, sınıfta son derece sessiz kalmaya karar verdim. Hocanımla aramızda sessiz bir anlaşma oluşmuştu.

Müzik öğretmenimiz, son derece yumuşak kalpli, çok iyi bir adamdı. Ne var ki, biz canavarlar, onun iyiliğini istismar etmekten geri kalmıyor, derste azıttıkça azıtıyorduk. En azgınlar arasında ben de vardım. Günün birinde, beni okulun merdivenlerinde çevirdi, "oğlum Gün," dedi, "çok güzel, Mozart'a benzeyen bir yüzün var, ama yüreğin, ne yazık ki, Mozart gibi güzel değil," deyiverdi. Keşke beni dövseydi, idareye verseydi de, yüreğimi delip geçen bu sözleri söylemeseydi. Aslında tam onikiden vurmuştu. Utanç içindeydim. Kötü yürekli bir genç olduğum dü-

şüncesi günler boyunca aklımdan çıkmadı, bu acı sözleri bütün hayatım boyunca unutmadım. O günden sonra da, bir daha Müzikçinin dersinde en ufak bir haylazlık yapmadım. Sanırım, müzikçi de tavrımdaki bu değişikliği fark etmişti.

* * *

Emirgân Ortaokulu'ndaki en yakın arkadaşım Bülent'ti (Demirkut). Bülent'in babası oldukça genç yaşta ölmüş ve ailesine yüklüce bir servet bırakmıştı. Baltalimanı'nda, denizle içiçe bir yalıda oturuyorlardı. Bu yalıya sık sık gitmemin bir nedeni, Bülent'le yakın arkadaşlığımsa, diğer bir nedeni de, yalının, babası Baltalimanı Kemik Hastanesinde çalışan Şerife'nin ailesiyle birlikte kaldığı, Kemik Hastanesindeki lojmanı, uzaktan da olsa görmesiydi.

Bülent'in annesi, o zamanlar kırk yaşlarında, hoş bir kadındı. Zenginlere özgü bir takım alışkanlıkları olan bu kadın, çevresine soylu bir izlenim vermeye özen gösterirdi. Tuvaleti ayrıydı. Orada saatlerini geçirirdi. Bülent ya da ben tuvaletine yanlışlıkla girmeyegörelim, kıyameti koparırdı. Bu ve buna benzer tuhaf huylarının, aksiliklerinin dışında, oldukça hoş sohbet, gençlerle bağlantı kurmasını bilen bir kadındı. O sıralar, Bülent de ben de, delikanlılığımızın en azgın devresinde olduğumuzdan, bize kızlarla ilgili nasihatlarda bulunmaktan, kadınların karakteri konusunda bilgiler vermekten hoşlanırdı. "Çocuklar," derdi, açık açık, "vermeyecek kadın yoktur, yeter ki istemesini bilin." Bu sözlerde, kendisine ilişkin de gizli bir mesaj var mıydı bilemiyorum ama, bizi oldukça heyecanlandırdığı açıktı. Bu ve buna benzer tavsiyelerin ardından, bütün kadınların bizimle yatmaya hazır olduğunu sanırdık.

Aslına bakılırsa, Bülent'lerin, benim alışık olduğum, dar, mazbut çekirdek aile yaşamından oldukça farklı bir yaşantıları vardı. Yalıda, daha sonraları, Taksim'deki evlerinde verdikleri partilere zenginlerin oldukça bohem kesiminden kişiler gelirdi. Evde, onlarla birlikte, "Doktor bey" dedikleri, o zamanlar altmış yaşlarında, Yahudi bir doktor da yaşardı. Bu "Doktor bey"in onlarla ailevi ilişkisi neydi, neden o evde kalıyordu, be-

nim için hâlâ meçhuldür. Bülent'in yaşlı anneannesi de onlarla birlikte otururdu. Bülent, zengin çocuklarına özgü şımarık bir ortamda büyüdüğünden, beni ilk anda şok eden davranışlara sahipti. Örneğin, şakayla karışık, anneannesinin kalçasını ikide bir avuçlayıverir, "öf be, sende ne kalça varmış annaenne," derdi açık açık. Sevimli bir kadın olan anneannesi de, bu tür davranışlara alışık olacak ki, gülerek, "çek elini terbiyesiz," der, onu kovalardı. Bülent'in, evlerine ikide bir gelen, terzi Marika adlı, aşağı yukarı Bülent'in annesinin yaşlarında, Ermeni bir kadına yönelik davranışları ise, artık şaka sınırlarını da aşardı. Bülent, kadına ikide bir askıntı olur, arkadan sarılır, sürtünür, elini eteğinin altına sokup kadının kalçasını mıncıklardı. Arasıra eve yine kendisi gibi Ermeni sevgilisiyle de gelen terzi Marika, "aman Bülent, bırak serseriliği," der, ama onun öpmelerine, sarılmalarına da çok büyük bir tepki göstermezdi. Bülent, Marika'nın aşk hayatına ilişkin bütün ayrıntıları bana önceden anlatır, ben de iskambil falına bakıyorum diye, bütün bunları Marika'ya kâğıtlardan okuyormuşum gibi anlatırdım. Bunları bana Bülent'in anlatınış olacağını aklının köşesinden geçirmeyen Marika, "a valla, bu çocuk gerçek falcıdır, bilir her şeyi," diyerek hayretini ifade ederdi.

Hayır kurumlarında, CHP Kadın kollarında sosyal faaliyetlerde bulunan Bülent'in annesinin, çoğunlukla erkek, kendi özel arkadaşları, arasıra eve, onu ziyarete gelirlerdi. Örneğin bunlardan biri, "9 Subay vakası" olarak bilinen, 27 Mayıs darbesinden önceki ilk açığa çıkarılan darbe teşebbüsüne katılmış subaylardan, emekli albay Cemal Yıldırım'dı. Bülent'in annesinin hayranlarından olduğu anlaşılan Cemal Yıldırım, darbe anılarını anlatırken, beş dakikada bir cebindeki tarağı çıkarır, kıl gibi sert, sık saçlarını uzun uzun tarardı.

* * *

İlk geneleve gidişim, İngilizce kursunu asarak, bu kursun parasını geneleve harcamamla gerçekleşti. Beyoğlu'nda, Ağacamii'nin yanındaki yokuştan inerken sol tarafta bulunan Abanoz Sokağı adlı, devlet denetiminde işletilen genelev sokağı-

na, daha küçük yaştayken de bir kere gitmiştim. Enver Bey'in apartmanının kapıcısı Ahmet abi, Can ve Can'la yaşıt, Perihan teyzenin oğlu Baykan (Süberker), yaşım tutmamasına rağmen, geneleve giderken, sırf göreyim diye, beni de yanlarına katmış, kapıdaki polis kontrolüne rağmen, beni aralarına alıp kamufle ederek içeri sokmuşlardı. Oradaki şaşkınlığımı hiç unutamam. Bazı kapıların önünde birikmiş adamlar, içeriye bakıyorlardı. Arkada kalanlar, "haftaym beyler" deyince, öndekiler bu uyarının gereği olarak arkadakilere bırakıyorlardı yerlerini. Ahmet abi beni bir kapıya doğru itekledi, gözetleme yerini gösterdi, "buradan bak," dedi. Ben de baktım. Ne göreyim dersiniz? Yarı çıplak bir kadın, bacaklarını gözetleme yerinin iki yanına uzatmış, her tarafı olduğu gibi meydanda. Büyük bir dehşete ve paniğe kapıldım. Nereye gelmiştim böyle? Kendilerini o kapıdan o kapıya atan bu erkek kalabalığıyla, içerideki, iyiden iyiye küfürlü ve argo konuşan bu yarı çıplak kadınlar, o dar merdivenleri tırmanarak yukarılarda neler yapıyorlardı? Kapıların yanında oturan bu şişman, şalvarlı kadınların görevi neydi? Korku, endişe, merak, istek, hepsi biraradaydı. Ne var ki, bütün bunlar uzun sürmedi. Kapıdaki adamlardan biri beni görünce, yanımdaki abilere ters ters baktı, "bu çocuğu kim getirdi buraya," dedi, "ayıp değil mi, bu yaşta çocuk kerhaneye getirilir mi hiç?" Abilerim biraz utanmış, biraz da yakalanacaklarından korkmuş olacaklar ki, bu ziyareti tadında bırakıp beni genelevden dışarı çıkarttılar.

Büyüklerle arkadaşlık yapmaya bayılıyordum. Hem artık, çocuk görünümünden delikanlı görünümüne evriliyordum hızla. Can'ın Moda Koleji'nden arkadaşlarıyla Çiçek Pasajı'ndaki içki alemlerine ben de katılmaya başlamıştım. Tabiî ben onlar kadar içmiyor, sadece şaka, eğlence ve macera dolu bu gençlik ortamının tadını çıkarıyordum. Çiçek Pasajı'nda kafayı iyice bulan gençler, başlıyorlardı, Beyoğlu'nun muhallebicilerini dolaşarak, hesap ödemeden muhallebi yeme oyununa. Aç olduğumuzdan değil, sırf eğlence olsun diye işte. Topluca muhallebiciye giriliyor, birkaç masaya oturuluyor, muhallebi, keşkül, vb. ısmarlanıyor, gelen tatlıları en hızlı yiyenler, hesabın öbürleri

tarafından ödeneceğini söyleyerek ya da hiçbir şey söylemeden muhallebiciden çıkıp gidiyor, en arkada kalanlar, eğer garsonları atlatamazlarsa hesabı ödemek zorunda kalıyorlardı. Ya paraları yoksa! İşte o zaman kötüydü. Nitekim, bir seferinde garsonlar, muhallebicinin dışına çıktığımızda Can'la beni yakaladılar. İşin kötüsü, hesabı ödeyecek paramız yoktu. Garsonlara yalvar yakar olduk. Etrafımıza kalabalık toplandı. Garsonlar yumuşamak niyetinde değillerdi. Karakolu boylamamız an meselesiydi. Neyse, kalabalığın arasından "delikanlı" biri çıktı, hesabımızı ödedi de kurtulduk.

Muhallebici macerasından sonra sıra Abanoz Sokağı'na gelirdi. Artık saklanarak girmeme gerek yoktu. Çünkü boyum oldukça uzamıştı. Can'ın arkadaşları bir eve doluşup üst katlardaki odaları işgâl ediyor, bir kadıncağız da, bacağına doladığı külodunu çözmeye bile zaman bulamadan, o odadan bu odaya girip duruyordu. Can, bu işe sırf eğlencesine katılıyordu. Çünkü, bir genelev kadınıyla yatmaya cesareti yoktu. Ben ise hem küçük, hem de parasız olduğumdan, koridorda oturup bu ilginç trafiği izlemekle yetiniyordum.

Ama artık bıçak kemiğe dayanmıştı. Bir kadınla yatmanın nasıl bir şey olduğunu müthiş merak ediyordum. Denemeye cesaretim vardı, ama on lirayı bir türlü denkleştirip bir araya getiremiyordum. Sonunda bu şans da doğdu. İngilizcem zayıf olduğu için babam beni, Taksim'de, Atatürk lisesinde, akşamları verilen bir İngilizce kursuna yazdırmıştı. O zamanlar, kursun parası, her kurs bitiminde götürülüp öğretmene doğrudan veriliyordu. Babam, kurs parası on lirayı bana verdiği an, kanımın kaynadığını hissettim. Bu parayla kursa değil, geneleve gidecektim.

Büyük bir heyecanla geneleve girdim. Hoşuma gidecek bir kadın arıyordum. Heyecandan dilim kurumuştu. O kapı senin bu kapı benim dolaşırken, aniden, orta yaşlarda, oldukça esmer, hattâ siyah denebilecek bir kadın, beni kolumdan tutup "gelsene yavrum," diyerek içeri çekti. Artık olan olmuştu, ona direnecek durumda değildim. Kadın da benim toy olduğumu anlamıştı herhalde. "Çık 8 numaraya, bekle beni," dedi.

Çıktım. 8 numaranın kapısını açtım. İçeride solgun, kırmızı bir ışık yanıyordu. Yatağın çarşafı kirden neredeyse simsiyahtı. Köşede bir kova duruyordu. Yatağa oturdum, heyecan içinde beklemeye başladım. Dar tahta merdivenleri yüksek ökçeli terlikleriyle çıkan kadınların ayak seslerini dinliyordum. Sonunda kapı açıldı, kadın içeri girdi. "Aaaa, sen soyunmadın mı ufaklık, hadi soyun bakalım, böyle olmaz," dedi. Utana sıkıla soyundum. Her şey, neredeyse birkaç saniye içinde oldu bitti. Ne olduğunu anlayamamıştım bile. Ama yine de sevinçten uçuyordum, "başarmıştım".

O zamanlar, geceleri, Taksim Meydanı'nda da "kutlanan" Cumhuriyet Bayramları, delikanlıca azgınlıklarla milliyetçi saldırganlığın elele verdiği isterik nümayişlere sahne olurdu. Otobüslere atlayıp büyük bir hevesle Taksim'e yollanırdık. Önce fener alayları geçerdi. Bu aşamada durum henüz normal sayılabilirdi. Ancak gece saat dokuzdan sonra işin rengi değişmeye başlardı. Gençler, isterik milliyetçi gösterilere girişirlerdi. Yollar kapanır, Türk bayrağı taşıyan arabalar alkışlanırken, bunu ihmal eden arabalar yuhalanır ve yumruklanırdı. Hattâ, zaman zaman daha da ileri gidilir, arabanın içindekiler dövülür ya da araba ters çevrilirdi. Polis ancak, olayların çok ileri boyutlara tırmandığı durumlarda müdahale ederdi.

Derken, bu milliyetçi azgınlık, kendini cinsel bir isteri biçiminde dışa vurmaya başlardı. Türk bayrağına tapınan gençler, Taksim Meydanı'na o gece gelme gafletinde bulunan kadınlara, genç kızlara saldırarak, bayrağa tapınmanın gerisindeki saldırganlık dürtüsünün nereden kaynaklandığını ortaya koyarlardı. Bir seferinde üç kıza, neredeyse yüz genç erkeğin saldırdığına, meydana gelen kargaşalıkta herkesin kızlara sarkıntılık yapmak için birbirini ezdiğine, kızların elbiselerinin yırtıldığına gözlerimle tanık olmuştum.

Bu tür azgınlıklar yalnızca Cumhuriyet bayramlarına özgü olaylar değildi. Buna benzer bir olaya Kabataş Lisesi'nde de tanık olmuştum. Sebebini bilemiyorum, komşu Beşiktaş Atatürk Kız Lisesinden üç kız öğrenci Kabataş Lisesi'ne ziyarete gelmişti. Kızlar, okulun bahçesinde hanım hanımcık oturuyor, gali-

ba kendileriyle birlikte gelen öğretmenlerini bekliyorlardı. Tenefüse çıkmıştık. Bir erkek lisesinin bahçesinde üç öğrenci kızı görmek, öğrencileri nedense, normalin ötesinde etkilemişti. Sokakta her gün gördükleri bu ve buna benzer kızlar, bu koşullarda onların gözüne başka türlü gözükmüş olmalıydı. Birazdan laf atmalar başladı. Laf atmaların ardından, kızların etrafındaki çember daraldıkça daraldı. Sanki bir reklam filmi çekiliyordu da, sokaktaki meraklı kalabalık bu filmi seyretmek için çember oluşturmuştu. Zavallı kızlar, bu aşırı ilgiden korkuya kapılmış, kurbanlık koyunlar gibi birbirlerine sokulmuş, terbiyeli terbiyeli önlerine bakıyorlardı. Derken, öğrencilerin içinden en cüretkârları kızlara elle sarkıntılık yapmaya başladılar. Kızlar kendilerini korumak için eteklerini çekiştirmeye çalışırken, arka taraftakilerin baskısıyla ön taraftakiler kızlarla iyice yakın plana geldi, o anda olan oldu. Tanıdığım en pısırık öğrenciler bile kızlara bir çimdik atabilmek için aslan kesilmişlerdi. Kızlar, bu itiş kakış içinde yerlere yuvarlanıp, ayak altında ezildiler. Buna rağmen, azgınca saldırı sürüyordu ki, öğrencilerin "Boş Tencere" adını taktığı müdür muavini, kızların imdadına yetişti. Herkes çil yavrusu gibi dağıldı tabiî.

Bir diğer olay da Yeni Kolej'de meydana gelmişti. Koleje yeni bir İngilizce öğretmeni atanmıştı. Çok güzel, genç bir kızcağızdı. Bir gün tenefüsteyken, sınıftan dışarı doğru bir koşuşma oldu. Ben de çıktım, ne oluyor diye merak edip. Neredeyse yirmi kadar öğrenci, İngilizce öğretmeni genç kızın etrafını sarmış, elle sarkıntılık yapıyorlardı. Kız şaşkınlık içinde çemberden kurtulmaya çalışıyor, ama kalabalıktan bir türlü sıyrılamıyordu. Bu olaydan sonra, genç İngilizce öğretmeni, yukarı sınıflara daima, muavin Talat Bey'in koruması altında inip çıkmaya başladı.

* * *

Can, iyice azıtmıştı. Hastalığı nedeniyle, tabiat kuvvetlerinin yanısıra, devlet kuvvetlerinden de fena halde korkan, birisi tarafından fazla sıkıştırılırsa, "biliyor musun benim babam kim," ya da "biliyor musun eski Ankara emniyet müdürü benim ne-

yim oluyor," diyerek devlete sığınan Can, 27 Mayıs darbesiyle birlikte, bir aşırı coşku, hattâ yer yer saldırganlık ruh haline girmişti. Sokak'ta, Dayının açık sinemasında, olur olmaz yerlerde, "Yaşa varol Harbiye, yıkılmaz satvetinle," diye başlayan Harbiye marşını terennüm ediyor, kendine eğlence arayan ve olayın içeriğiyle aslında pek ilgileri olmayan mahallenin diğer gençlerini de peşine takarak militarist gösteri ve yürüyüşler tertipliyordu.

Bununla kalsa yine iyi. Can, sosyalist olmuştu. Ama bu, tuhaf bir "askerî sosyalizm"di. Ona göre 27 Mayıs'm açtığı yoldan ilerlenecek, ordu yeni bir darbe yapacak ve bu sefer sosyalizmi ilân edecekti. Bu sosyalizme göre, örneğin Bebek'teki zenginlerin bütün malına mülküne el konacak, arabaları ve yalıları devletleştirilecek, bütün hususi arabalar ordunun rengi hakiye boyanacak, zenginlerin yalılarına biz de dahil olmak üzere subayların ya da emekli subayların aileleri yerleştirilecekti. Her şey devlet malı olacaktı. Aslında bu propagandadan ben de etkilenmiyor değildim. Özellikle zenginlerin mallarına el konması hoşuma gidiyordu. Ama bütün arabaların haki renge boyanmasına pek aklım yatmıyordu. Öte yandan, Can'la tartışan bazıları, bunun sosyalizm değil, komünizm olduğunu ileri sürüyorlardı. Üstelik Can da bu "komünizm" iddialarını pek can-ı gönülden reddetmiyor, "komünizmse komünizm, ne yapalım," diyerek kesip atıyordu. Bu da beni tereddüte sevkeden bir noktaydı. Hadi arabaların haki renge boyanmasını anladık da, komünizme kaymak ne demek oluyordu? Hani, komünizm vatanımızın en büyük düşmanıydı? Hani, "bu aslana" dokunmak isteyenlere müsaade etmeyecektik? Bu Can'a ne oluyordu böyle?

Ama Can'ın siyasî faaliyetleri dur durak bilmiyordu. O zamanlar Müşerref Hekimoğlu tarafından çıkarılan, 1960 sonrasının ilk "aşırı sol" diye bilinen gazetesi *Öncü*'nün müdavimi olmuştu. Her gün bu gazeteyi alıp eve getiriyor, haber ve makaleleri bana okuyor, propagandasını özellikle benim üzerimde yoğunlaştırıyordu. "Görüyorsun," diyordu, "zenginler nasıl refah içinde yaşıyorlar, her şey onların. Nebahat teyzelerin

apartmanına gittiğimizde, kapıcı bile bizi apartmana almak istemiyor, kılık kıyafetimiz dolayısıyla. Bütün bunların intikamını almak istemez misin?"

Can'ın keşiflerinden biri de, Arnavutköy'deki "komünist Berber"di. Saçına başına bakmaya öyle pek meraklı birisi olmayan Can, ayda bir berbere gider olmuştu. Döndüğünde, berberin propagandalarını bana da aktarıyordu. Anlattığına göre bu berber çok bilgili, hoş sohbet bir adamdı. Berber koltuğuna oturttuğu müşterisiyle, kısa sürede günlük hayata ilişkin tatlı bir sohbete girişiyor, lafı döndürüp dolaştırıp sınıf farklarına getiriyor, ardından da başlıyordu Sovyetler Birliği'ni övmeye. Bu "Komünist Berber"i ben de enikonu merak etmeye başlamıştım.

Can'ın azgınlığı, aşırı 27 Mayısçı söylemlerde de kendini gösteriyordu. O günlerde, DP yöneticilerinin yargılandığı Yassıada Duruşmaları başlamıştı. Duruşmalar radyodan naklen veriliyordu. Akşamları, acımasız yüz ifadeleriyle ve intikam duygularıyla radyonun başındaki yerimizi alıyorduk. Duruşma başkanı Salim Başol'un o kalın, iktidar kokan sesine hayrandık. Onun, "sanıklar getirildiler, bağlı olmayarak yerlerine alındılar..." sözleriyle başlıyordu duruşma. Ardından sıra sanıkların sorgusuna geliyordu. Zavallı Adnan Menderes'in, Salim Başol'un sert sorularına, "hatırlamıyorum muhterem hâkim bey hazretleri," diye yalvarır gibi cevaplar vermesi, yüreğimizi yumuşatıp, merhamet duygularımızı harekete geçireceğine, basıyorduk kahkahayı. Şu koca Adnan Menderes'e bakınızdı! O koca adam meğer ne zavallı, ne korkak, ne aşağılık birisiymiş. Oh olsundu ona! Şimdi yerlerde sürünsün, böyle yalvarsındı işte! İçimden belli belirsiz acıma duyguları geçse de, bunları hemen bastırıyor, ben de Can gibi acımasız bir tavır takınarak, Adnan Menderes ve arkadaşlarının bir an önce asılmaları gerektiğini söyleyip duruyordum. Can, bu konuda benden de aşırı bir ruh hali içindeydi. Mümkün olsa, neredeyse kendisi çekecekti Adnan Menderes'in ipini. Teyzemizin kocası Pertev eniştenin, Yassıada sanıkları arasında olması dahi bu acımasız ruh halimizi biraz olsun yumuşatmıyordu. Ne yapalım efen-

dim, DP'ye hizmet etmeseydi o da. En azından 1957 seçimlerinde milletvekilliğinden çekilebilirdi. Çekilmediğine göre cezasını da çekmeliydi.

Sonunda arzularımız gerçekleşti. Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan, bir gün sonra da Başbakan Adnan Menderes, İmralı Adasında asılarak idam edildiler. O günkü gazeteler asla gözümün önünden gitmez. Arnavutköy'e gidip gazeteleri almıştım. Gazetelerin birinci sayfası, asılanların boy boy resimleriyle doluydu. Özellikle Adnan Menderes'in idamdan önceki fotoğrafları son derece etkileyiciydi. Bir fotoğraf, idama gitmeden önce son doktor muayenesini gösteriyordu. Üst tarafı çıplak Adnan Menderes ağzını açıp dilini çıkartmış, askerî doktor da bir kaşıkla onun dilini bastırmış, boğazına bakıyordu. Adnan Menderes, o fotoğrafta, çaresiz bir çocuktan farksızdı. Diğer bir fotoğrafta, üstüne beyaz idam önlüğü giydirilmiş, elleri arkadan kelepçeli Adnan Menderes, iki genç teğmenin arasında, bir iskelenin üzerinde ilerliyordu. Gözleri dalgınca bir noktaya dikilmişti. Artık dünyadaki son adımlarını attığını kendisi de biliyor olmalıydı. Gazetenin sol kısmını, uzunluğuna, boydan boya kaplayan fotoğrafta ise, Adnan Menderes ipin ucunda görüntüleniyordu. Beyaz idam önlüğüne, idam fermanı iğnelenmişti. Bu görüntüler karşısında altüst olmuştum. Bir yandan fotoğrafları inceliyor, bir yandan da Akıntıburnu'ndan ağır ağır yürüyerek eve geliyordum. Birden, içimde, Adnan Menderes'e karşı büyük bir merhamet duygusunun yükseldiğini hissettim. İçim kan ağlıyordu. Ne oluyordu bana böyle? İşte istediğimiz olmuş, onları asmışlardı. Sevinmem gerekmez miydi? Hayır, hayır! Kim olursa olsun, hiçbir insana bu muamele reva görülmemeliydi. Bu, insanlık dışı bir şeydi. Bu asılan insan, artık o eski iktidar sahibi Adnan Menderes değildi. O, askerî doktorun, "ağzını aç" talimatına itirazsız uyan, belki de o anda, hasta olduğu tespit edilip idamının ertelenmesi gibi umutsuz hayallere tutunmaya çalışan, elli yaşlarında bir çocuktu. Ne aşağılanması, ne de ipe çekilmesi gerekiyordu. Olması gereken, askerî doktorun onun kulağına eğilip, gülerek, "hadi bakalım Sayın Adnan

Menderes, bütün bunların hepsi bir şakaydı, seni asacağımıza gerçekten de inandın mı yoksa," demesiydi. Ama, ne yazık ki, hayat şaka kaldırmıyordu. Ve onbeş yaşında, yetişkinliğe yeni yeni adım atan bir çocuk, o yaşında bir takım insanların idamını istemiş olmanın verdiği ağır yükle omuzları çökmüş, büyük bir acıyla, ağır ağır evine doğru yol alıyordu.

* * *

İnsanın yaşamında bazı öyle acı olaylar vardır ki, sizin hayatınızı derinden etkilediği halde, başkalarıyla paylaşmaya kalkıştığınızda son derece sıkıcı olursunuz, çünkü benzeri acı olaylar, karşınızdaki kişinin başından da geçmiştir. Bu yüzden, 11 Haziran 1961'de kansere yenik düşen babamın ölümünden burada uzun uzun söz edecek değilim. Ölmeden bir yıl önce büyük bir kanama geçirdi. Hastaneye kaldırılıp ameliyata alındı, kanserin bütün iç organlarını sardığı görülünce, hiçbir müdahale yapılmadı. Bir yıl sonra da, kendi isteğiyle Haydarpaşa Hastanesine kaldırıldığı o sıcak yaz gününün bitiminde göçüp gitti.

Babamın cenazesini yeni kaldırmıştık. Evin kapısı çalındı, ufak tefek, eski, ama temiz bir takım elbise giymiş, kır saçlı, yaşlı bir adam, kapıda üzgün üzgün bize bakıyordu. "Rahmetli albay Necati Zileli'nin evi değil mi?" diye sordu bu üzgün suratlı adamcağız bize. "Evet," dedik. Bunun üzerine adam, teklifsiz tekellüfsüz eve daldı. Bir koltuğa kendini attı, cebinden temiz, beyaz bir mendil çıkarıp gözlerini silerek, "albayımı çok severdim," diye ağlamaya başladı. Söylediğine göre, babamın yakın arkadaşıymış. Onunla ne cephelerde bulunmuş, birlikte ne yararlıklar göstermişler. Öyle olaylar anlatıyor, öyle "cephelerden" söz ediyordu ki, bütün bunların cahili olduğumuz için büyük bir utanç içinde adamı dinliyorduk. Adamın uzun hikâyeleri ve ağlamaları bitince, bu kez, "eski subayların" nasıl sefalet içinde yaşadıklarını anlatmaya başladı. Zavallı adam, kulübe gibi bir yerde yaşıyordu. Karısı ölmüştü. Çocukları onu terk etmişti. Hayat çok acıydı. İnsan ne oldum dememeli, ne olacağım demeliydi. Albay Necati Zileli eğer vefat etmemiş olsaydı ona muhakkak yardım ederdi. Adamın bu söyle-

vi üzerine annem içeriye gidip babamdan kalan ne kadar elbise, ayakkabı vb. varsa adamın önüne yığdı. Adam da gayet soğukkanlı, iç cebinden bir çuval çıkarıp bunları içine tıktı, tekrar tekrar teşekkür ederek çıkıp gitti. Daha sonra, bu adamın, gazetede ölüm ilânları yayımlanan bütün albayların, binbaşıların "yakın silâh arkadaşı" olduğunu öğrendiğimizde, saflığımıza epeyce gülmüştük.

Bir yıl önce, Emirgân Ortaokulu'nun 3. sınıfında beklemeye kaldığımdan, o yaz, İngilizce ve kimya derslerinden bitirme sınavlarına girmem gerekiyordu. İngilizceden sözlü sınava girmiş, o kadar kızdırdığım İngilizce hocasının yardımlarıyla sınavı geçmiştim. Ancak, şu aksiliğe bakın ki, kimya sınavı babamın öldüğü güne rasgelmişti. Tabiî gidememiştim. Bu durumda, otomatikman bir yıl daha sınıfta kalıyor, işin kötüsü, iki sene üst üste kaldığımdan okuldan belge alıyordum. Ancak, sınava, babamın ölümü dolayısıyla girememem, yeni bir sınav hakkı kazanmam için önemli bir gerekçeydi. Ne var ki, ülkemizde, en doğal haklarınızı bile torpilsiz elde etmek mümkün olmadığından torpil aramaya başladık. O sırada İstanbul Defterdarlığı yapan Mesut Erez, Maliye müsteşarı dayım Metin Kızılkaya'nın arkadaşıydı. Metin dayım, Maarif Müdürlüğü'ne baskı yapması için Mesut Erez'i aradı. Mesut Erez, "babasının gazetelerde çıkan ölüm ilânını alsın gelsin" demiş. Babamın ölmeden birkaç saat önce bizi kendisine emanet ettiği Önder abiyle birlikte İstanbul Defterdarlığının yolunu tuttuk. Mesut Erez'in makamına kabul edildiğimizde, kendimi padişahın tören salonuna girmiş gibi hissettim. Hafifçe loş, koca salonun ucundaki, bana neredeyse bir voleybol sahası genişliğinde görünen lüks, yeşil meşin kaplı masanın başında oturan adamın yüzünü bile doğru dürüst seçememiştim. Bu, masanın ortasında neredeyse kaybolmuş şahıs Mesut Erez'den başkası olamazdı. Uzaklardan seslenerek, bize, kibarca, oturmamızı söyledi. İki meşin koltuğa saygıyla ilişelim dedik. Ama koltuklar öylesine konforluydu ki, bizi içlerine çekip neredeyse öğüttüler. Koca salonda bir sessizlik oldu. İki taraf da ne söyleyeceğini, lafa nereden başlayacağını tasarlıyor olma-

lıydı. Devletin ağırlığı üstümüze çökmüş, bizi ezdikçe eziyordu. Sonunda Mesut Bey, ilahi bir sesle bana seslendi. "Sizdiniz değil mi, Metin Bey'in akrabası," diye sordu, "neyi oluyordunuz?" Akrabalık ilişkilerine hiç aklım ermez, en yakın akrabalarımın bile benim neyim olduğunu tarif etmekte güçlük çekerdim. Kısaca, "dayım olur," diyeceğime, kulağımı tersten gösterme yoluna gittim. "Metin Bey, benim annemin kardeşinin..." diye gevelemeye başladım, işin içinden çıkamayacağımı anlayınca yeni bir tarife girişmeye kalktım, bu sefer iyice çuvalladım. "Daha doğrusu, ben, Metin Bey'in kız kardeşinin... kızı oluyorum," sözleri ağzımdan çıkıverdi. Mesut Bey, loşluğa alışınca hafifçe şiş olduğunu fark ettiğim gözlerini dikmiş, hayretle bana bakıyordu. Bir de baktım, Önder abi, kahkahalarını tutmak için iki elini böbreklerine bastırmış. Onun bu halini görünce dayanamayıp makaraları koyuverdim. Benim güldüğümü görünce Önder abi de gürültülü bir şekilde gülmeye başladı. Artık olan olmuştu. İkimiz de, meşin koltuklardan kendimizi yerlerdeki halıların üzerine atarak korkunç bir gülme kriziyle sarsılmaya başladık. Önder abi, arada bir, bu devlet adamına yaptığımız saygısızlığı affettirmek için, o tarafa doğru uzanıyor, "efendim... çok afedersiniz... babasının vefatı dolayısıyla... sinirlerimiz... çok bozuk da..." diye birşeyler söylemeye çalışıyordu. Mesut Bey ise, herhalde bizim kahkahalarımıza katılamamaktan dolayı biraz üzgün, yüzünde asabi bir gülümsemeyle, bir Önder abiye, bir bana bakıyor, arada da, "olur efendim, olur böyle şeyler, insanlık halidir," diyordu. Neredeyse beş dakika süren bu gülme krizinin ardından biraz yatıştık. Sorundan zaten haberdar olan Mesut Bey, Maarif Müdürlüğüne telefon açtı, iki dakikada meseleyi halletti. Bize, Maarif Müdürlüğüne gidip falanca beyi görmemizi, onun işi halledeceğini söyledi. Önder abi, kendisi ve benim adıma tekrar tekrar özür diledi, kendimizi dışarı attık. Salondayken, ah bir dışarı çıksam da şöyle doya doya gülsem diyordum. Ama dışarı çıktığımızda ne gülme kalmıştı, ne bir şey. Hattâ gülmek için kendimizi zorladığımız halde, gülemediğimizi gördük. Neyse, iş halledildi. Yeni bir sınav hakkı elde ettim, sınava girip, beş

yıllık umutsuz mücadelenin sonunda, nihayet şu allahın belâsı ortaokulu bitirebildim.

* * *

Babamın ölümü, Can'ın hastalığının korkunç boyutlara sıçramasına yol açtı. Artık ne ona, ne de anneme ve bana rahat huzur vardı. Beyni, sanki bir kurt tarafından kemiriliyordu. Önce, babamın gömülme törenini izlemiş olmanın etkisiyle olacak, "ya ölünce mezarda dirilirsem," diye tutturdu. Onu, böyle bir şeyin olamayacağı konusunda ikna etmek için ne akıllar yürütüyor, ne cin fikirler üretiyordum. Can'm benim söylediklerime, mantığıma, nedense büyük bir güveni vardı. Tıbben böyle bir şeyin mümkün olamayacağına ilişkin uzun "bilimsel" açıklamalar yapıyordum. İkna olup, "tamam, rahatladım şimdi," diyordu. Ama rahatlaması, ancak beş on dakika sürüyordu. Hastalık, mantık falan tanımıyordu. Baktım işin içinden "bilimsel" açıklamalarla çıkmak mümkün değil, bütün ikna yeteneğimi kullanarak, "sana söz veriyorum," dedim, "öldüğün zaman, mezarına bir mekanizma yaptıracağım. Diyelim ki gerçekten dirildin, düğmeye basacaksın, mezar açılacak, sen de dışarı çıkacaksın, tamam mı?" Yüzü aydınlandı. "Tamam," dedi, "bak bu iyi fikir. Neden bunu daha önce düşünmedik." Ancak beş dakika sonra, çökmüş bir vaziyette yeniden geldi. "Peki ya sen benden önce ölürsen ne olacak," diye sordu. Benim kendisinden genç olduğumu, ondan önce ölmemin zayıf ihtimal olduğunu, böyle bir şey olsa bile, vasiyet olarak bu mekanizmayı benden sonrakilere devredeceğimi, bu kişilerin onun özel mezarını yaptıracaklarını anlattım. Yine ikna oldu. Ama, artık, beş dakika sonra yeniden geleceğini biliyordum. Nitekim geldi. "Diyelim ki, mekanizma yapıldı. Ama ya çalışmazsa, bozulursa ne olacak?"

Allaha inanmayan Can, Allahın kendisini cezalandırıp mezarda dirilteceğine inanmaya başladı. Bunu önlemek için Allaha dualar etmeye başladı. Bu da yetmedi. Bir namaz hocası kitabı alıp günde beş rekât namaz kılmaya başladı. Ancak bu da kâr etmedi. Çünkü abdest alırken ya da namaz kılarken bir

şeyi eksik yaptığını düşünüyor, bu sefer namazı yeniliyordu. Böylece, beş rekât namaz, oluyordu on rekât, onbeş, yirmi, elli rekât namaz. Artık evin her yanı abdest sularından sırılsıklamdı. Bu manzara karşısında çaresiz kalan annem kahroluyordu. Annemin üzüldüğünü gördükçe daha da üzülüyordum. Annem çaresizlikle, Can'ı birkaç hocaya, okutup üfletmeye götürdü. İnsanlar çaresizlikle nelere sarılıyorlar! Ama hocaların üfürükleri de kâr etmedi. Psikologlar denendi. Onların epeyce pahalı seansları da bir işe yaramadı. Anneme ve bize babamdan kalan emekli maaşı artık olduğu gibi Can'ın hastalığına gidiyordu. Bu durumda Can'ın okula devam etmesi de imkânsızdı. Annem onun kaydını Moda Koleji'nden aldırmış, "palas" diye bilinen Levent Koleji'ne yaptırmıştı. Ama okula da doğru dürüst devam edemiyordu.

Nihayet, kaçınılmaz son geldi. Can, Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesinin özel bir bölümüne yatırıldı. Orada ona, şizofreni hastalarına uygulanan o korkunç şok iğneleri yapıldı. Onu ziyarete gittiğimizde, Can'm tamamen uyuşuk bir vaziyette olduğunu gördüm. O sinirli, yerinde bir saniye rahat duramayan Can gitmiş, yerine yarı uyur, konuşamaz, uyuşuk biri gelmişti. Şok iğneleri, her hastanın başka bir uzvunda kasılma yaparmış. Can'ın da çenesi kasılmıştı. Çenesini açamıyor, zorlukla konuşuyordu. "Nasılsın Can," diye soruyordum. "İyi," diyordu zorlukla, ama iyi olmadığı çok açıktı. Bana yalvarır gibi, son derece ağır bir tempoyla, "Gün... anneme söyle... beni buradan... aldırsın... Bütün saplantılarımı... unuttum artık..." diyordu. Bir süre sonra hastaneden çıktı. Dediği gibi gerçekten, şok iğneleriyle, saplantısını unutmuştu. Daha doğrusu, artık mezarda dirilme korkusu onu rahatsız etmiyordu. Ne var ki, bu, Can'ın iyileştiği anlamına gelmiyordu. Nitekim bir süre sonra, uyuşturucu şok iğneleri yüzünden erkekliğini kaybettiği saplantısına kapıldı. Bunu denemek için ikide bir mastürbasyon yapıyor, ama erkekliğini kaybetmediğine bir türlü ikna olmuyordu. Bunun üzerine, çevrede ne kadar doktor, eczane varsa ziyaret etmeye başladı. Talebi, cinselliği güçlendirecek ilâçtı. Ev bir süre sonra, her türden hap ve şurupla doldu. Bu sap-

lantı da geçince, yeni biri geldi gündeme. "Ya dünyaya bir daha gelişimde böcek olarak gelir de, insanların ayakları altında ezilirsem," diye tutturdu. Bunun ardından, "ya karşıdan karşıya geçerken bir araba tarafından ezilirsem," saplantısı geldi. Ezilip ezilmeyeceğini görmek için, başını önüne eğiyor, bir araba gelirken kendini yolun ortasına atıveriyordu. Annemin bütün korkusu, bu denemeler sırasında, Can'ın gerçekten bir arabanın altında kalmasıydı.

* * *

Bu arada benim okul da iyi gitmiyordu. Ortaköy'deki Kabataş Lisesi'nin 1. sınıfına kaydolmuştum. Ama bu erkeklerden müteşekkil okulun sert disiplini bana Gazi Osman Paşa'daki karanlık günleri hatırlatmakta gecikmedi. Müdür muavini "Boş Tencere", bizim Kel Müdürü aratmıyor, disipline sevkeceği öğrencileri yakaladıkça zevkten dört köşe oluyordu. Bu okulda da başım belâdan kurtulmadı.

İlk olay, Fizikçi Palandöken'in dersinde meydana geldi. Palandöken, kulakları ağır işiten, yaşlı bir hocaydı. Bir gün derste, arka sıralardan tahtaya, lastikle, defter sayfasının katlanmasıyla yapılmış bir "mermi" atıldı. Onuruna son derece düşkün bir hoca olan Palandöken, tek kelime söylemeden sınıfı terk etti. Biraz sonra içeriye "Boş Tencere" daldı. "Kim yaptıysa bu terbiyesizliği derhal ortaya çıksın, ya da aranızda bu terbiyesizi tespit edin, ben on dakika sonra geleceğim, aksi takdirde bütün sınıf disiplini boylayacak," dedikten sonra çekip gitti. Sınıfta bir panik havası doğmuştu. Son derece sinir bir oğlan olan sınıf mümessili, "arkadaşlar kim yaptıysa çıksın, yoksa hepimiz mahvolacağız," dedi. Kimse, "ben yaptım," demedi tabiî. Bunun üzerine, mümessil, yanındaki birkaç yaltakçısıyla birlikte "Şarlok Holmes"liğe başladı. Katlanmış defter yaprağını açtı, tek tek herkesin defterini kontrol edip, kâğıdın hangi defterden koparıldığını tespit etmeye girişti. Sınıfta, Beykoz Futbol takımının santrhafı Ekerbiçer'in, ikiz iki oğlu vardı. Onlar da benim gibi arka sıralarda otururlardı. Mümessil, kâğıdın, bu ikizlerden birinin defterinden kopartıldığı-

nı tespit etti, ikizlerin "biz yapmadık," türü yalvarmalarına aldırış etmeden, durumu "Boş Tencere"ye ihbar etti. "Boş Tencere", ölüm sessizliğine bürünmüş sınıfa girdiğinde kararımı çoktan vermiştim. İkizler, benim yanımdaki sırada oturduklarından kâğıdı onların atmadığından hemen hemen emindim. "Boş Tencere", "kalkın ayağa," dedi ikizlere, "niye yaptınız bu terbiyesizliği, okuldan atılın da görün gününüzü şimdi." İkizler, "biz yapmadık hocam," dediler, iyice ağlamaklı. "Boş Tencere", "gelin benle," dedi onlara. O sırada, parmağımı kaldırdım. "Boş Tencere" beni görmeyince, "hocam," diye seslendim. "Ne var," dedi, müdür muavini bana ters ters bakarak. "Bu arkadaşlar benim yanımda oturuyorlar, ben tanığım, kâğıdı onlar atmadı," dedim. "Boş Tencere", hapse atmak üzere olduğu avını elinden kaçırma ihtimaliyle karşılaşan bir gardiyanın huzursuzluğuyla, "ya, gördün demek, sen de onların suç ortağı olmalısın, üçünüz birden gelin bakalım," dedi. Göz göre göre başımı belâya sokmuştum, ama pişman değildim. İdareye götürüldük. Uzun sorgulamalardan sonra ikizler suçlarını "itiraf" etmek zorunda bırakıldılar. "Boş Tencere", bana, "sen de üstüne vazife olmayan işlere bir daha burnunu sokma, hadi yallah şimdi," dedi. Ama bir kere göze batmış, idarenin gözünde sabıkalanmıştım.

İkinci olay da gelmekte gecikmedi. "Cebirci Mayk" dediğimiz bir hocamız vardı. Kısa boylu, tıknaz bir adam olan "Mayk", elinin tersiyle bir tokat aşketti mi, kendinizi yerde bulurdunuz. "Mayk", yazılı yaptığı zaman, kâğıtları toplama zahmetinde bulunmaz, en ön sıradaki öğrencilere, arkadaki sıralarda bulunanların kâğıtlarını toplatırdı. O gün de yazılı olmuştuk. Soruların hiçbirini yanıtlayamamıştım. Sıfır almam kaçınılmazdı. Bir çare geldi aklıma. Sınav kâğıdını vermeyecektim, sonra da kendimi kayıtlardan sildirip, o gün okula gelmemiş gözükecektim. Benim bulunduğum sıra dizisinin en önünde, sınıf mümessili oturuyordu. "Mayk", "kâğıtları topla" talimatı verince, mümessil, büyük bir gayretkeşlikle kâğıtları toplayarak arkaya doğru gelmeye başladı. Yanıma gelince ona, "ben yokum, idare ediver," diyerek, kâğıdı vermedim. Ben de tam

adamından istemiştim idare edivermesini doğrusu! "Olmaz," dedi, "ver kâğıdı." "Oğlum gitsene başımdan," diye ısrar ettim, "ben bugün yokum, anlamıyor musun?" Bunun üzerine, bizim ihbarcı mümessil, "Mayk"a dönüp, "hocam bakar mısınız, kâğıdını vermiyor," diye seslendi. Neyse ki, "Mayk", o kargaşalıkta mümessili duymamıştı. Çaresiz kâğıdı verdim, ama verirken, "sen birazdan görürsün," diye tıslamayı da ihmal etmedim. "Mayk" kâğıtları alıp sınıftan çıkar çıkmaz, Palandöken olayından beri zaten gıcık olduğum mümessilin üzerine saldırdım. Kavgaya, mümessilin yardakçıları ve benden yana arkadaşlar da katılınca, sınıfta büyük bir arbede çıktı. Biraz sonra da "Boş Tencere", sınıfa damlamakta gecikmedi. Beni görünce, "yine mi sen, gel bakalım idareye," diye aldı götürdü ve hemen disipline sevketti.

Üçüncü olay ise, artık suyumun ısındığının en net göstergesiydi. Nasıl olmuşsa izciliğe heveslenmiş, okulun verdiği izci elbiselerini kuşanarak, Vatan Caddesi'nde yapılan 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı provalarına ben de diğer arkadaşlarla birlikte katılmıştım. Bu tür törenlerin, liseli oğlanların, liseli kızlara fiyaka yapmaları için bir fırsat olduğunu nereden bileyim? Bu fiyaka yarışı, bir süre sonra biz Kabataşlılarla, Vefa liseliler arasında bir sürtüşmeye, ardından da kavgaya neden oldu. Ben, olayın iç yüzünü, kavganın neden çıktığını dahi bilmediğim halde, arkadaşlarımın kavga ettiğini görünce kendimi ortaya attım. Birkaç yumruklaşmanın ardından oymakbaşı öğretmenlerimizin sert müdahalesi geldi. "İzci ahlâkına" yakışmayan davranıştan, biz beş kişiyi derhal ayıklayıp, törenden attılar. Kös kös okula gelip, elbiselerimizi iade ettik. Öbür arkadaşlar izcilik konusunda çok iddialıydılar. İzci elbiselerini kendileri diktirip üç gün sonraki törenlere katılmanın yollarını arıyorlardı. Ben ise izcilik konusunda en ufak bir heves duymuyordum artık içimde. Tek istediğim, bu allahın belâsı Kabataş Lisesi'nden, başımı daha fazla belâya sokmadan bir an önce naklimi aldırmaktı. Can'ın kaydının yaptırıldığı o "palas" Levent Kolej'ne kaydımı aldırmak için annemin başının etini yemeye başladım. Bu ısrarımın gerisindeki bir diğer önem-

li neden ise, Levent Koleji'nde disiplinin değil, ama kızların olmasıydı. Malî bakımdan iyice zor duruma düşmüş annem, "okumayı bırakacağım" tehditlerim karşısında çaresiz kalıp, İran'daki harbokulunda görevli olduğu sırada babama İran Şahı tarafından hediye edilmiş, çok değerli, o güzelim Acem halılarını, açık arttırmada, yok pahasına, o zamanın parasıyla 2 bin liraya satarak Can'ın ve benim okul taksitlerimizi ödedi. Artık ben de "palas" Levent Koleji'nin, parayla okuyan bir öğrencisiydim. Haylazlık için bütün yollar önümde açıktı.

* * *

Can'ın şizofreni hastalığına kendimce bir "çare" bulmuştum. Bence, Can'ın sorunu "cinsellik"ti. Oturup anneme bunu açık açık izah ettim. Üfürükçülere, modern üfürükçü psikologlara boşuna para yedirmemesini tavsiye ettim. Bir kadınla yatarsa Can'ın bir şeyciğinin kalmayacağını söyledim. Zavallı kadıncağız, çaresizlik içinde, benim "ikna edici" açıklamalarıma hak verdi. "Peki ama nereden bulacağız onunla yatacak kadını," diye sordu. "Kolay," dedim, "bize yeterli parayı verirsen, ben onu bir randevuevine götürürüm." Beykozlu futbolcu Ekerbiçer'in ikizlerinden, daha önce, bir randevuevinin telefon numarasını almış, buraya kişi başına ne kadar para ödendiğini öğrenmiştim. Annem, "ne kadar lazım," diye sordu. "Kişi başına yüz lira, yani ikimiz için ikiyüz lira," dedim, soğukkanlılıkla. Annemin gözleri yerinden uğradı. "Deli misin, ben bu kadar parayı nasıl veririm," dedi. "Valla sen bilirsin, doktorlara vereceğin parayı bu iş için versen iyi edersin," dedim. İki yüz lira, o zamanki rayiçlere göre, gerçekten de çok yüksek bir meblağdı. Annem, "yüz lira vereyim, Can girsin, sen dışarıda bekle," dedi. "Olmaz," diyerek, başımı salladım, "benim de yanında olmam gerekir, benden cesaret alması iyi olur, kendi başına kalıp başarısız olursa daha kötü olur." İtiraf edeyim ki, bunun Can'm tedavisi için gerekli olduğuna inanmakla birlikte, esas, randevuevinde bir kadınla birlikte olmayı kendim için istiyordum. Uzun tartışmalardan sonra annem parayı vermeye razı oldu. Şimdi sıra Can'ı ikna etmeye gelmişti. Ona da uzun

bir nutuk çektim. Bana güvenmesini, mutlaka başarılı olacağını söyledim. Sonunda razı oldu. Telefon ettiğim yerden, bir kadın, Tarlabaşında bir adres verdi bize. "Kapıyı iki kere vurun," demeyi de ihmal etmedi.

Gittik. Tarlabaşında ahşap bir evdi. Gözetleme deliği açıldı, bir kadın, bizi kimin yolladığını sordu. Ekerbiçer'in oğullarının ismini verdim. İçeri, salona alındık. Aman Tanrım! Salon "huri"lerle doluydu. Büyük çoğunluğu giyinikti. Bazıları, erkeklerle üst katlara çıkıyorlardı. Orta yaşlı ve yaşlı kadınlar bizi bir köşeye oturtup, sohbet havasında sorguya çektiler. Buraya daha önce gelmiş miydik? Bize telefonu kim vermişti? Ödeyeceğimiz ücreti biliyor muyduk? Sorularına makûl, ikna edici cevaplar verdim. Bu arada gözüm, çevrede dolaşan, bize el eden "huri"lerin üzerindeydi. İçimden, "hangisiyle istersem yatabilirim," diyor, bu "tarihî" anın zevkini çıkararak, hepsini uzun uzun inceliyordum. Bir ara gözüm Can'a takıldı. Can da kadınlara bakıyordu, ama çok sinirli ve tedirgindi. Bu tedirginlikle başarısız olacağını sezmekle birlikte, kaçınılmaz sona doğru ilerledim. Orta yaşlı kadınlar, "hadi seçin eşlerinizi bakalım," dediler. Daha önceden gözüme kestirdiğim sade görünüşlü, hoş bir kızı seçtim. Can ise, salondaki en frapan kadını seçti. Onları da alıp üst kata çıktık. Orta yaşlı bir kadın, "kardeşsiniz madem, aynı yatakta yatmanızda bir sakınca yok," diyerek bize çift kişilik kocaman bir yatak hazırladı. Sonra da bizden "peçete parası" istedi. İkibuçuk lira verdim. Çıkıp gitti. Şimdi dördümüz yalnız kalmıştık. Kadınlar parayı vermemizi istediler. Verdim. Aynı yatağa girdik. Bir süre sonra Can'ın güçlük çektiğini fark ettim, fakat o anda onunla uğraşacak halim yoktu. Biraz sonra kadınların ikisi de dışarı çıktılar, yine geleceğiz diyerek. Can'a baktım. Morali feci bozuktu. "Yapamadım," dedi. "Neyse, ikinci seferinde bir daha dene bakalım," dedim. "Benimki hoşuma gitmedi," dedi, "gel kızları değişelim." Bunu "ahlâk" kurallarına aykırı buldum. "Olmaz oğlum, kızlar bozulurlar böyle bir şey teklif edersek," dedim. Biraz sonra kadınlar yeniden geldi. Ama Can'ın yine başarısız olacağına kesin gözüyle bakıyordum artık. Nitekim öyle oldu.

Oradan süklüm püklüm çıktık. İkiyüz lira kanatlanıp gitmişti. Dahası, şimdi anneme ne diyecektim? Can'ı teselli etmeye çalıştım. "En azından bir kadın bedeniyle kucaklaştın, bunun nasıl bir şey olduğunu gördün. Başlangıç olarak bu da önemlidir," diyerek işin teorisini yapıverdim. Ne var ki, bu girişimin Can'ın hastalığını olumsuz yönde etkileyeceğini tahmin ediyor, cinsel heyecanın yatıştığı koşullarda, Can için artık gerçekten üzülüyordum.

* * *

1961 yılının sonlarıydı. Can, elinde yeni çıkmış haftalık bir dergiyle çıkageldi. *Yön* adlı bu dergiyi göstererek, "işte askerî sosyalizmin dergisi çıktı," dedi büyük bir heyecanla. "Derginin çıkış bildirisini çok sayıda aydın da imzalamış, bak." Derginin bu birinci sayısının iç kısmında gerçekten de uzun bir liste yer alıyordu. Bugün bu listeyi incelemek oldukça ilginç olacaktır. Türkiye siyasal yaşamının daha sonraki gelişmeleri içinde birbirinden çok farklı yerlere savrulan birçok ismin bu listede yer aldığını hatırlıyorum. Milliyetçi Hareket Partisi'nin (MHP) bugünkü başkan yardımcısı Tunca Toskay'ın da *Yön*'ün imzacıları arasında bulunduğunu hatırlatmak, sanırım bunu kanıtlayacak iyi bir örnektir.

Yön dergisinin sürekli izleyicisi olmuştuk. Can, benden daha hararetliydi. Askerî darbenin elinin kulağında olduğunu söylüyor, harbiye marşının dozunu arttırdıkça arttırıyordu. Ben de sosyalist olmuştum artık. Sadece *Yön* okumakla yetinmiyor, Naim Tirali'nin çıkarttığı günlük *Vatan* gazetesini de izliyor, Mehmed Kemal'in makalelerini kaçırmıyordum. *Yön*, kılavuzumuz olmuştu. Özellikle, Doğan Avcıoğlu'nun, "sosyalizmin stratejisine" ilişkin yazılarını dikkatle inceliyordum. Doğan Avcıoğlu, özetle, "önce Kemalizm, sonra sosyalizm," diyordu. Yani Türkiye'nin önce bir "Kemalist devrim" yaşaması gerekiyordu, sosyalizme geçebilmek için. Genel olarak Atatürkçü bir aile çevresinden gelmeme rağmen, toplumdaki genel geçer Atatürk hayranlığının ötesinde, Atatürkçülük konusunda öyle pek büyük bir tutkum yoktu. Benim esas istediğim, toplumda

eşitliği sağlayacak sosyalizmin gerçekleşmesiydi. Ama sosyalizme ulaşmak için madem önce Kemalizmin gerçekleşmesi gerekiyordu, öyle olsundu bakalım.

Sosyalizme öyle büyük bir tutkuyla sarılmıştık ki, her hafta merakla beklediğimiz *Yön*'ü izlemekle yetinecek göz yoktu bizde. Can enikonu darbeci olmasına, sosyalizmin işçilerin düzeni olduğu gibi bir düşünceye hiçbir şekilde kulak asmamasına rağmen, sırf meraktan, işçi eylemlerine de ilgi duyuyordu. Nitekim, 1960'dan sonraki ilk büyük işçi mitingi olan, Türk-iş tarafından düzenlenen Saraçhanebaşı'ndaki büyük işçi mitingine gitmemiz gerektiğinde ısrar eden de oydu. "İşçi" denen toplulukla ilk kez karşılaşıyor, onları topluca ilk kez birarada görüyorduk. Hatırladığım kadarıyla yağmurlu bir gündü. Buna rağmen, Türk-İş'in düzenlediği bu mitingde, Saraçhanebaşı'nı dolduran büyük bir kalabalık vardı. Lahmacun, simit, limonata satıcıları faaliyetteydi. Mitingdeki kalabalığı dikkatle inceliyor, bizden ne gibi farklılıkları olduğunu anlamaya çalışıyordum. İşçilerin giyimlerinde öyle büyük bir sefalet manzarası göze çarpmıyordu. Hattâ bazıları kıravatlıydı. Ama kitlenin bütününden bir yoksulluk havasının yükseldiği kesindi. Ayakkabılarının, boyalı bile olsalar, oldukça eski olduğu belliydi. Üzerlerindeki giysiler temiz, ama yıpranmıştı. Çoğu, avurtları çökmüş, solgun yüzlü, durmadan sigara içen, gerilimli insanlardı. Kadın işçilerin çoğu başörtülüydü. Kalabalık, genellikle sessiz, ama öfkeliydi. Kalabalığın arasından arasıra biri tek başına sesleniyordu kürsüye doğru. "Bizim bir aylık ücretimizi onlar bir gecede yiyiyor," diye bağırıyordu, örneğin, avurtları çökmüş bir erkek işçi. "Allah belâlarını versin onların, çocuklarımı evde aç bırakıp geldim buraya," diye bağırıyordu orta yaşlı bir işçi kadın. "Saraylarda yaşıyorlar, saraylarda," diye haykırıyordu kırçıl bıyıklı, yaşlı bir adam. Bu mitingde sosyalizme ilişkin herhangi bir şey duymadım, ama derinden hissettiğim şey, "işçiler" denen yoksul bir sınıfın varlığı ve bu sınıfın, "onlar" diye hitap ettiği zenginler sınıfına karşı öfkeyle dolu olduğuydu.

İşin tuhafı, buna benzer bir kalabalığa, o günlerde sık sık

katıldığım, çoğunluğu bizim gibi orta sınıf gençlerinden oluşan CHP mitinglerinde değil de, Taksim'deki bir AP mitinginde rastlamamdı. Levent koleji'nden dönerken karşılaştığım bu muazzam kalabalık, koyu CHP'li olmama rağmen, nasıl oldu bilmiyorum, bir anda beni de içine aldı. O kadar büyük bir izdiham vardı ki, sıkışıklıktan bir ara ayaklarımın yerden kesildiğini hissettim. Çoğunluğunu, Saraçhanebaşmdaki gibi yoksulların, işçilerin oluşturduğu öfkeli bir kalabalıktı bu. Beyoğlu'ndan aşağı doğru akıyorduk. Kalabalık, yeni kurulan AP'nin o zamanki Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala'nın lehinde tezahürat yapıyordu. Bir ara, "Gümüşpala çok yaşa," haykırışlarına kendimin de katıldığını hayretle fark ettim. Bu slogana o anda neden katıldığımı bugün bile izah etmem güçtür. Belki, çevremdeki öfkeli kalabalıktan çekinip, benim de onlardan birisi olduğumu gösterme güdüsüydü bu, belki de kitle psikolojisinden etkilenmenin ürünüydü. Kalabalık, Beyoğlu'nun yüksek binalarından CHP lehinde tezahürat yapan şık hanımları yuhalıyor, aralarından bazıları, "zengin karıları, ne olacak," diye sınıfsal öfkelerini dile getiriyorlardı. Bir süre sonra, "CHP'liliğimi" hatırladığımdan olacak, kendimi kalabalığın sıkışıklığından kurtarıp yürüyüşü kenardan izlemeye başladım. Bu arada kalabalık, Galatasaray Lisesi'nin önüne gelmişti. Lisenin demir parmaklıkları arkasında toplanmış Galatasaray Lisesi'nden gençler, CHP lehinde tezahürat yapınca, yoksul kalabalık iyice gemi azıya aldı. Galatasaraylılara saldırmaya kalktılar. Aralarından bazıları, "zengin piçleri," diye bağırıyordu. İyiden iyiye çelişkili bir konumda kalmış, hangi tarafı tutacağımı şaşırmıştım. Ben de kalabalık gibi, "zengin piçlerine" gıcık oluyordum. Ama öte yandan, ben de bu gençlerin savunduğu partinin, CHP'nin sempatizanıydım.

Bu arada, kalabalık, Galatasaray postanesinin önünde bir "zengin piç"ini eline geçirdi. Aşağı yukarı bir linç girişimiydi bu. Şık bir pardüsü giymiş, eli çantalı bir genç, kalabalık tarafından feci şekilde dövülüyordu. Bazıları genci kurtarmaya çalışıyordu. Kurtarmaya çalışanlar arasında bir resmi polis de vardı. Artık dayanamadım, ben de gencin savunması-

na koştum. Neyse, genci sonunda kurtardık. Ağzı burnu kan içindeydi.

O zamanlar "kuyruk" sözcüğü yaygındı. "Kuyruk", DP'nin devamı olan AP'lilere, CHP'liler ve 27 Mayısçılar tarafından verilen addı. Bir seferinde, yine Beyoğlu'nda, "kuyruk"ların kovalanması olayına rastladım. Bir kısım AP'li, sokakta, *Hür Söz* adlı bir gazete satıyordu. Aşırı sağcı ögeler de taşıyan, başlık altında, "Tanrı Dağı kadar Türk, Hira Dağı kadar Müslümanız" yazısı bulunan, bugünkü ülkücülerin öncellerinden sayılabilecek bu gazetenin birinci sayfasında Adnan Menderes'in kocaman bir portresi yer alıyordu. Bir süre sonra, CHP'liler kendiliğinden toparlanarak satışa müdahale ettiler. Şimdi düşünüyorum da, o zaman bu tür mücadeleler, yine de "centilmence" yürütülüyormuş. AP'li de olsa, gazete satıcısının zarar etmemesi için, hemen orada para toplanıp, gazeteler topluca satın alınarak yakıldı. Gazete satıcısı bu işi geçim için yapıyorsa, herhalde bu toplu satıştan memnun kalmıştır.

En büyük 27 Mayısçı eylem, 1963 yılının Mart ayında, Celal Bayar'ın affına karşı gerçekleşti. Celal Bayar, yaşı ve hastalığı dolayısıyla Kayseri Cezaevi'nden çıkartılmış, Ankara'ya gelişinde büyük gövde gösterileriyle karşılanmıştı. Bunun üzerine CHP'liler ve 27 Mayıs yanlısı gençler, Ankara'da büyük karşı gösteriler başlattılar. AP binası basılıp, eşyaları binadan aşağı atıldı. Daha büyük gösteriler ise İstanbul'da cereyan etti. O sırada Levent Koleji'nde okuyordum. Benim gibi solcu olan ve *Yön* okuyan Eli adlı Ermeni arkadaşımla birlikte sınıftaki diğer çocukları da örgütleyerek gösteriye gittik. Giderken sınıfta asılı bulunan Atatürk fotoğrafını da yürütüp yanımıza almayı ihmal etmedik. Yaklaşık elli bin kişilik büyük bir kalabalıktı. Topluluk Şişhane'ye doğru çıkarken, bütün apartmanlardan kadın erkek herkes bizi coşkuyla alkışlıyordu. Gençler, "araya yabancı unsurların sızmaması" için kenarlarda etten bir duvar oluşturmuşlardı. Gösteriye "sızmak" isteyen yoksul görünümlü bazı kişilerin, üniversiteli gençler tarafından yürüyüş kolundan çıkarıldığını gördüğümde bu biraz tuhafıma gitti, ama yapılacak bir şey yoktu, üniversiteliler böyle uygun görmüştü.

Önemli bir kısmı hali vakti yerinde CHP'li ailelerin çocukları oldukları anlaşılan gençlerin çoğunun ellerinde, Falih Rıfkı Atay'ın çıkarttığı, koyu CHP'li *Dünya* gazetesi ve *Kemalizm* adlı, parlak baskılı bir dergi vardı. Gençler bu dergiyi arada bir yukarı kaldırıyor, böylece ne kadar Kemalist olduklarını çevreye gösteriyorlardı.

Şişhane'de bulunan ve Gökhan Evliyaoğlu tarafından çıkarılan, o zamanın aşırı sağcı gazetesi *Yeni İstanbul*'un binası önüne geldiğimizde olaylar patlak verdi. 28-29 Nisan 1960 gençlik olaylarının kahramanlarından Öcal Okay, bir telgraf direğine tırmanıp, binanın taraçasından kalabalığı izleyen Gökhan Evlioğlu'na seslenerek, kendisine beş dakika mühlet verdiğini, bu beş dakika içinde binaya Türk bayrağı asılmadığı taktirde kalabalığın binaya saldırıya geçeceğini duyurdu. Gerçi arada epey mesafe olduğundan Gökhan Evliyaoğlu'nun bu "millî çağrıyı" ne kadar işittiğini bilemiyorum, ama saldırıya geçmemiz için durumun çok elverişli olduğu açıktı. Çünkü, göstericilerle bina arasında, ancak onbeş yirmi polisten oluşan, dostlar alışverişte görsün kabilinden ince bir polis kordonu bulunuyordu. Nitekim, daha beş dakika bile dolmadan, Öcal Okay, "hücum" emrini verdi ve iktidardaki CHP tarafından desteklenen kalabalık, binaya saldırıya geçti. Polis kordonu bir anda tuzla buz oldu. Ne var ki, binanın alt kapıları kapalıydı ve yukarılara tırmanmak çok zordu. Bunun üzerine binayı taşa tuttuk. Bazı gençlik önderleri, "millî servete zarar vermeyin," diye bizi uyarıp taşlamayı durdurmaya çalıştılar, ancak binada zaten sağlam cam kalmamıştı. Ertesi gün İstanbul Üniversitesi'nde buluşmak üzere Taksim Meydanı'nda dağıldık.

Ertesi gün, bu sefer tek başıma okulu asarak İstanbul Üniversitesi'ne gittim. Otobüste bir kısım üniversiteli gencin kendi aralarında konuşmalarına tanık oldum. Taşralı görünümlü bu üniversitelilerin konuşmalarından, bize karşı olduklarını ve bir karşı gösteriye gittiklerini anladım. Aralarından biri, "analarımız babalarımız bizi bunun için mi yolladı üniversiteye, vatanımıza milletimize ihanet edelim diye mi yolladı, komünistlere hizmet edelim diye mi yolladı," türü birşeyler

söylüyordu. İstanbul Üniversitesi'ne yaklaştığımızda otobüsten aceleyle inip, caddeden akan göstericilere katıldılar. Durum açıktı. Bir gün önceki gösterilere karşı sağcılar harekete geçmiş ve bir karşı yürüyüş düzenlemişlerdi. Yürüyüşçülerin baş sloganı, "kahrolsun komünistler," ve "komünistler Moskova'ya," idi. Aşağı yukarı beş bin kişiyi bulan topluluğu, taşra kökenli, yoksul ailelerden gelen üniversiteliler, İstanbul'un kenar semtlerinden, sakallı, takkeli cami halkı oluşturuyordu. Yanılmıyorsam, mitingi düzenleyen, o dönemde çok etkili bir reaksiyoner hareket olarak örgütlenen, başkanlığını İlhan Darendelioğlu'nun yaptığı Komünizmle Mücadele Derneği'ydi. Otobüsten inip sağcı göstericileri bir süre izledikten sonra, "bizimkileri" aramaya başladım. İstanbul Üniversitesi'ne yaklaştığımda, deminki sağcı gösteriyi neredeyse ona katlayacak büyüklükteki "bizimkilerle" karşılaştım. Yakın bir akrabama rastlamış gibi hissettim kendimi. Hemen daldım yürüyüşe. Bir gün önceki gibi o gün de yürüyüşün esas sloganları Celal Bayar'ın affına karşıydı: "Kahrolsun kuyruklar," "Al Bayar'ı koy çuvala, salla salla vur duvara," "katillere af yok," "hainlere af yok". Anlaşıldığı kadarıyla, sağcı göstericilerle aynı güzergâhı izliyorduk. Aramızda yalnızca onbeş dakikalık bir mesafe vardı. Nitekim *Yeni İstanbul* gazetesinin önüne geldiğimizde, sağcı göstericilerin bu gazetenin önüne bıraktıkları çiçek ve çelenkleri gördük. Çelenkler tabiî ki, anında paramparça edildi. Bu sefer *Yeni İstanbul*'a ikinci bir saldırı yapmayıp, Şişhane'den hızla Beyoğlu'na yöneldik. Yokuş yukarı çıkarken, ön sıralardakilerin koşmaya başladığını gördüm. Artık yürüyüş yerine, "koşuş" söz konusuydu. Beyoğlu'na vardığımızda olan biteni öğrendik. Sağcı göstericiler Taksim anıtına çelenk koyduktan sonra geldikleri yoldan geri dönmek istemiş, doğal olarak, aynı yoldan Taksim'e doğru çıkan 27 Mayısçı göstericilerin öncü kollarıyla Beyoğlu'nun ortasında karşı karşıya gelmişler. Ertesi gün gazetelerden öğrendiğimize göre, araya giren bir askerî birliğin komutanı, askerlerine süngü taktırıp sağcıların üzerine sürünce iyice cesaretlenen CHP'li gençler, sayısal üstünlüklerinden de yararlanarak sağcıları dağıtmışlar. Biz "savaş"ın

sonlarına yetiştik. Beyoğlu'nda tam bir "sağcı avı" başlamıştı. Sağcılar dağılıp kaçtıklarından sağcı olduğu tahmin edilen birileri yakalanıp bir güzel dövülüyordu. Benim doğrudan tanık olduğum bir olayda, kırılmış bir vitrinin içinde, cansız mankenlerin ve kumaşların arasında, ağzı burnu kan içindeki bir adam, kendine vuranlara, "abi valla ben onlardan değilim, vurmayın," diye yalvarıyordu.

Muzaffer yürüyüşçüler, galiplerin kendine güveni ve coşkusuyla Taksim'e gelip, sağcıların Atatürk anıtına bıraktıkları çelenkleri parçaladılar. Bu arada göstericiler arasından bazıları, bununla da yetinmeyip Taksim parkının duvarına sarmaşıkların sarınması için konmuş çıtaları sökmeye başlayınca yürüyüşün liderleri, bunlara müdahale ettiler. "Ne yapıyorsunuz, anarşist misiniz siz, neden millî servete zarar veriyorsunuz," diye azarladılar bu yıkıcıları. "Anarşist" sözcüğünü hayatımda ilk kez orada duydum. Demek bu "anarşist" denen şahıslar, her şeye zarar veren, işi çığırından çıkaran, "millî servete" zarar vermek isteyen yıkıcılardı.

Harbiye'ye gelindiğinde gençlerin arasında bir tartışma cereyan etti. Bir kısmı Şişli'ye, AP binasına yürümek istiyordu. Yürüyüşü düzenleyenler ise, "işi tadında bırakıp" Dolmabahçe'ye inerek yürüyüşe son vermekten yanaydılar. Küçük bir azınlık Şişli'ye doğru ilerledi. Onlara ne oldu bilmiyorum. Ben "meşrûiyetçi" ana kolun içinde kalıp, onlarla birlikte Dolmabahçe'ye indim.

Bu olaydan yaklaşık iki ay sonra Talat Aydemir'in liderliğindeki 21 Mayıs askerî darbe teşebbüsü meydana geldi. Harbokulu Komutanı Albay Talat Aydemir, bir yıl önce de, 22 Şubat'ta, "Harbiyeli aldanmaz" sloganıyla bir darbe girişiminde bulunmuş, ancak bu girişim, darbecilerle İnönü hükümetinin uzlaşmasıyla sonuçlanmıştı. Talat Aydemir Harbokulu komutanlığından uzaklaştırılmış ve emekliye ayrılmıştı.

Talat Aydemir, ordu içindeki aşırı 27 Mayısçı subaylar kesiminin temsilcisiydi. Onun kurduğu cuntanın Millî Birlik Komitesi'ne yaptığı baskının, Menderes'in idamında belirleyici olduğu söyleniyordu. Bu darbeci girişimlerinden dolayı Talat Ay-

demir, Can'ın idolü olmuştu. 22 Şubat darbe girişiminden beri Can, Talat Aydemir'le yatıyor, Talat Aydemir'le kalkıyordu. Ona göre Talat Aydemir aşırı solcuydu, eğer başarılı olursa, özlediğimiz sosyalizmi kuracak, zenginlerin canına okuyacaktı. *Yön* dergisinin de Talat Aydemir'i desteklediği söyleniyordu.

Ancak 21 Mayıs darbe girişiminden sonra, darbecilerin amacının ne pahasına olursa olsun iktidarı ele geçirmekten başka bir şey olmadığı aşağı yukarı ortaya çıktı. Bunun en iyi delili, Talat Aydemir'in, aşırı sağcı Alpaslan Türkeş kesimiyle de işbirliği yapmış olması, ancak son anda, Türkeş'in iç anlaşmazlıklar nedeniyle darbecileri hükümete ihbar etmesiydi. Can, bu ihbar olayını, Aydemir'in "solculuğunun" kanıtı olarak görüyordu, ama bu pek inandırıcı değildi. Çünkü, ortada, daha önce yapılmış bir işbirliği vardı.

21 Mayıs darbesinden sonra, İnönü hükümeti, 22 Şubat'taki gibi uzlaşmacı bir tutum göstermedi. Darbeciler tutuklandı. Tutuklananlar arasında, Talat Aydemir'in baş yardımcısı olarak adı geçen yarbay Fethi Gürcan da vardı. Süvari subayı Fethi Gürcan, babamın öğrencisiydi ve çok iyi bir biniciydi. Ayazağa kışlasında tertiplenen manialı at yarışlarından onu hatırlıyorduk. Fethi Gürcan'ı tanımamız, yenik Talat Aydemir ve arkadaşlarına sempatimizi daha da arttırıyordu.

Talat Aydemir ve Fethi Gürcan, yargılanıp kısa sürede idam edildiler. Bu, 27 Mayıs'tan bu yana yaşadığımız ikinci politik idam olayıydı. Zaten hasta olan Can, bu idam olayıyla iyice yıkılmıştı. Onu teselli temeye çalışıyordum, ama boşuna.

* * *

Levent Koleji'nin 1. sınıfında devamsızlıktan sınıfta kaldım. Bunun üzerine, Can'ı izleyerek, sahibi, Coşkun Kırca'nın babası Mehmet Ali Kırca olan, Sıraserviler'deki Yeni Kolej'e aldırdım kaydımı. Artık "çift dikiş" gitmek benim için doğal bir yaşam tarzı haline gelmişti. 1963 yılının sonbaharında, Can'la aynı okula, Yeni Koleje gitmeye başladım.

Daha okulun ilk günleriydi. Sıraselviler'den okula doğru giderken bir de baktım bizim okulun öğrencileri, ellerinde bay-

raklarla yollara düşmüşler, Can da en önlerde. "Ne oluyor," diye sordum. Can, "Kıbrıs'ta Türklere karşı girişilen katliamları protesto yürüyüşü yapıyoruz, haydi gel," dedi aceleyle. Ben de takıldım. Ara sokaklardan Atatürk Lisesi'nin önüne gittik. İstiklal marşı ve saygı duruşundan sonra, "Atatürk Lisesi buraya," diye bağırdık. Amacımız Atatürk Liselileri de kendimize katıp daha büyük bir yürüyüş kolu oluşturmaktı. Ne var ki, Atatürk lisesinin demir kapıları sıkı sıkı kapatılmıştı, nöbetçi öğretmenler, ızbandut gibi kapıya dikilmişlerdi. Ne de olsa devlet lisesiydi burası, bizimki gibi "dingonun ahırı" değil.

Beklemeyi sürdürdük. Atatürk Liseli "kardeşlerimiz" gelene kadar hiçbir yere ayrılmayacaktık. Bu arada bizim okulun öğretmenleri de arkadan yetişmiş, kendi "koyunlarını" "ağıla" sürmek için aramıza sızmışlardı. Kafamızı kızdırmamak için fazlasıyla ılımlı bir hal takınıyor, bizi okşayarak bu işten vazgeçirmeye çalışıyorlardı. Gerçi arada, "elebaşıların" okuldan atılacağına ilişkin ufak yollu tehditler de yok değildi. Ya aramıza "komünistlerin sızmış olabileceği" yollu, kuşku yayıcı sözlerine ne demeli! Bunu duyunca etrafıma bakındım. Fötr şapkalı, pardesülü, esrarengiz tavırlı birilerini aradı gözlerim. Herhalde "komünist" dedikleri böyle birileri olmalıydı. Ne var ki, aramıza sızmış öğretmenlerimizden başka yabancı göremedim ortalıkta. Atatürk Liseliler bütün umutlarımızı boşa çıkarınca biz de gevşemeye başladık. Öğretmenlerin propagandaları, gevşeyen öğrenci kitlesini dağınıklığa sürükledi, sonunda kuzu kuzu döndük okula. Zaten Kıbrıs meselesi de beni pek fazla ilgilendirmiyordu, doğrusunu söylemem gerekirse. "Millî duygularım" şahlanmış falan değildi. Amaç, biraz hareket olsundu işte!

* * *

O sonbahar yapılan 1963 mahalli seçimlerindeki radyo konuşmaları sırasında, Türkiye yepyeni bir sese kulak kabarttığı gibi, ben de solculuğuma yeni bir yön kazandıran farklı bir örgütün yepyeni söylemleriyle sarsıldım. Türkiye İşçi Partisi (TİP) adlı parti, o zamana kadar hiç duymadığımız birşeyler söylüyordu. Avukat Orhan Arsal, TİP'in propaganda ko-

nuşmalarına, "işçiler, köylüler, marabalar, yarıcılar, yoksullar, emekçiler, sabahın ayazından gecenin karanlıklarına kadar tezgâhlarının başında ter dökenler..." diye başlayan uzun bir tiradla giriyordu. Ardından, emekçilerin nasıl insafsızca sömürüldüğünü anlatıyor, diğer bütün partilerin, sömürücülerin, zenginlerin partisi olduğunu ekliyordu. Konuşmasını, diğer partiler gibi, "bize oy ver," diye bitirmiyor, "bütün bunlardan sonra iyi düşün taşın, sömürülmek istemiyorsan kendine oy ver," diyordu. Bu seste bir özgüven, haklı olmaktan gelen bir tokluk vardı. Yine TİP konuşmacılarından romancı Yaşar Kemal, neredeyse kaba saba denecek bir köylü şivesiyle, yoksulları, emekçileri, 1962 seçimlerinde AP'ye, düzen partilerine oy verdikleri için dobra dobra azarlıyordu. "Geçen seçim AP'ye oy verdin de iyi halt ettin," diyordu, "al bakalım gör sonuçlarını, ne oldu onlara oy verdin de, başın göğe mi erdi? Daha fazla sömürüldün, daha fazla ezildin, daha fazla yoksullaştın..." Bu seste de bir samimiyet, bir açık sözlülük dikkat çekiyordu. Yaşar Kemal, "dost acı söyler," atasözünün canlı bir timsali olarak, hiç çekinmeden halkı eleştiriyor, bir oy daha fazla almak için, diğer partiler gibi halk dalkavukluğu yapacağına gerçekleri halka açık açık anlatıyordu. Yaşar Kemal'in bu radyo konuşmalarından birini, Arnavutköy'de bir kahvede dinlemiştim. İnsanlar, bu yeni sese dikkatle kulak kabartmış, sessizce dinliyorlardı. Kahvedeki yoksul görünümlü biri, Yaşar Kemal'i kendinden geçmişçesine dinledikten sonra, "valla adam doğru söylüyor, gerçekten de eşeğiz biz," deyivermişti. Halk, kendini dobra dobra eleştiren bu sesten hoşlanmıştı. Bu arada, gazetelerde, Komünizmle Mücadele Derneği'nin, TİP'in seçim toplantılarını bastığına ilişkin haberler yayımlanmaya başlamıştı. Bu, TİP'in etkili olmaya başladığının işaretiydi. Geniş kitleler nezdinde sosyalizm, Hidayet Karagülle'nin gülünesi teatral gösterilerinden, ciddi bir alternatif olarak algılanmaya doğru hızla evriliyordu.[1]

1 1960'lı yılların başlarında Hidayet Karagülle adlı bir şahıs, "Sosyalist Parti" adlı bir parti kurmuştu. Partinin başkanı ve tek üyesi olarak Karagülle, olur olmaz yerlerde, çift taraflı merdivenine çıkıyor, çevrede toplanan meraklılara, parti-

TİP'in propagandasından kuvvetle etkilenmiş, Yeni Kolej'deki arkadaşlarıma bu partinin propagandasını yapmaya başlamıştım. Seçimlerde TİP'in çok oy alacağını iddia ediyordum. AP'li bir arkadaşımla, seçimi AP'nin değil, TİP'in kazanacağına ilişkin iddiaya girme cüreti bile göstermiştim. Tabiî seçim sonuçları umut kırıcıydı. TİP, seçime girdiği bölgelerden 30 bin civarında oy almıştı. Ertesi gün AP'li arkadaşım koşa koşa geldi, "gördün mü," dedi gülerek. "Gördüm, ne olmuş," dedim, hiç bozuntuya vermeden, "TİP yeni bir parti, ama gittikçe güçleniyor." Bu sonuç moralimi hiç de bozmuş değildi. Önemli olan TİP'in aldığı oy değil, onun yüreklerimizi alevlendirmesiydi.

TİP'e yönelmemle birlikte, izlediğim yayınlarda da bazı gelişmeler olmuştu. *Vatan* gazetesini ve *Yön* dergisini izlemeye devam ediyordum. Ancak, bunlara, TİP çizgisinde ve *Yön* boyutlarında çıkmaya başlayan *Sosyal Adalet* adlı haftalık dergi de eklenmişti. Ayrıca, o sırada *Milliyet* gazetesinde yazan Çetin Altan'ın da tiryakisi olmuştum. Çetin Altan henüz TİP'li değildi, ama güçlü kalemiyle, TİP gibi, emekçilere seslenen bir çizgi tutturmuştu. *Sosyal Adalet*'in vurgusu da *Yön*'den epeyce farklıydı. Bu dergi, *Yön* gibi seçkinci-Kemalist bir söylem yerine, işçi ve emekçilere vurgu yapıyor, sosyalizm için bir Kemalizm aşaması öngörmüyordu. Eşitlikçi bir sosyalizm için sabırsızlandığımdan, TİP'in ve *Sosyal Adalet*'in vurgusu bana daha cazip geliyordu. Artık, nerede olursam olayım eşitlikçi bir sosyalizmin propagandasını yapmaktan geri kalmıyordum. Hiç unutmam, bir gün, aynı propagandayı, bizim evde, komşumuz, öğretmen Behice Hanım'a da yapmıştım. CHP'li, modern fikirli bir öğretmen olan Behice Hanım'la, fikirsel konularda ilk kez karşı karşıya geliyorduk. Annem, benim Behice Hanım'la fütursuzca tartışmaya girmemden telaşlanmış, "aaa, Gün o ne biçim

---

sinin ve "sosyalizmin" propagandasını yapıyordu. Basının da "eğlendirici" bir figür olarak kendisine yer verdiği bu şahsın sosyalizm adına söyledikleri, gülünç, mizahi, hattâ sosyalizmi hafifsemek için fırsat kollayan sağ basına malzeme sağlayıcı nitelikteydi. Bu şahsı bir kere ben de, Beşiktaş'ta, merdiveninin tepesinde, çevresine toplananlara, bir komedyen edasıyla nutuk çekerken görmüştüm. Karagülle, ya kafadan kontağın biri ya da siyasî şube görevlisi bir polis ajanıydı. TİP'in parlamasıyla kendiliğinden piyasadan silinip gitti.

söz öyle, bak Behice Hanım'ı bir dinlesene," deyip duruyordu. Behice Hanım, "evladım," dedi, "eşitlik istiyorsun, genç yüreğin eşitsizliğe dayanamıyor, seni anlıyorum," dedi, "ama söyler misin bana, herkes eşit olursa, yani herkes okursa, mesela çöpleri kim toplayacak, kim lağımları temizleyecek?" O günkü bilgi birikimimle bu tür kritik sorulara akılcı yanıtlar vermem beklenemezdi elbette. "Eşitlik olursa her şey hallolur," diye geveleyip duruyordum, "daha olmazsa hep birlikte yaparız bu tür işleri de." İkna edici olamadığım kesindi. Behice Hanım, parmaklarını bana doğru uzatıp o klasik soruyu sordu: "beş parmağın beşi de bir mi evladım?" Behice Hanım'ın gözümün önünde uzanan kısa, tombul parmaklarına baktım. O anda bu beş parmağın eşit uzunlukta olmasını ne kadar isterdim. Hattâ bir an için eşitmiş gibi bile gözüktüler bana. "Gerekirse onları da eşit hale getiririz," deyiverdim.

Bir seferinde de, yine bizim evde, Neriman teyzemin damadı Kadri Karanis'le tartışmıştım. Kadri Karanis, koyu Adalet Partili, bir hayli zengin, Trabzonlu bir kumaş tüccarıydı. Bilgi düzeyi Behice Hanım'dan geri olduğundan ve onu siyasî bakımdan iyice karşı kutupta gördüğümden, bütün gücümü kullanarak onunla baş etmeye çalıştım. Adamın yüzüne karşı, "siz sömürücüler," türünden oldukça hakaretamiz sözler söyledim. Yaratılıştan uzlaşmacı, mahçup bir karaktere sahip annem "aaa Gün ne biçim konuşuyorsun öyle," diyerek yine müdahale etti. Benim ise anneme kulak asacak halim yoktu. "Efendim, çalıştık da kazandık," deyip duran bu sömürücünün karşısında iyiden iyiye tahrik olmuştum. "Ne çalışması? İşçiler çalışıyor da niye kazanamıyorlar," diye sorduktan sonra, "bütün mallarınıza el konduğu zaman görürsünüz," yollu tehditlerde bulunmaktan da kendimi alamadım. Tartışmanın sonunda, Kadri Karanis, tevvekkülle anneme dönerek şöyle dedi: "Nihal Hanım, üzülmeyin. Gençlik işte. Bunların hepsi geçer. Şu anda eli ekmek tutmuyor. Hele bir hayata atılsın. Evlensin, çoluk çocuğa karışsın, o zaman göreceksiniz, ne solculuk kalacaktır, ne bir şey." Son derece ağırıma giden bu sözlere karşı, "görürüz," diye tısladım ve o anda içimden, koşullar ne olursa olsun, açlık-

tan ölsem de, hayatımın hiçbir aşamasında sömürücülere teslim olmayacağıma dair yemin ettim.

Benim TİP'e yönelişim, Can'la aramızda belirgin bir siyasal ya da ideolojik ayrılığa yol açmıştı. Can, darbeci çizgide ısrarlıydı. Bana, işçilerin "hiçbir halt" edemeyeceklerini telkin edip duruyordu. "İşçilerin silâhı var mı oğlum," diyordu, "nasıl kuracaklar sosyalizmi?" Aslına bakılırsa iktidar sorununu o zamana kadar hiç düşünmemiştim. Bu işin nasıl olacağı konusunda belirgin bir fikrim yoktu. Ancak, yoksullar çoğunlukta olduğuna göre bir gün gerçeği kavrar, TİP'i iktidara getirirler diye düşünüyordum. Can, "seçimle sosyalizmin geldiği nerede görülmüş," diye soruyordu, "ya bir halk ayaklanması lazım ya da bir ordu darbesi. Bu kafasız halkın ayaklanma yapacağını hiç bekleme. O zaman tek yol olarak ordu darbesi kalıyor." Can'ın argümanlarına yanıt veremiyor, ama TİP'in çizgisine gittikçe daha fazla sarılmaktan da kendimi alıkoyamıyordum.

* * *

Bu siyasal ve toplumsal gelişmeler, günlük yaşantılarımızda henüz büyük değişikliklere yol açıyor değildi. Siyasal ve ideolojik bakımdan gelişiyordum, ama bu, günlük yaşamıma çok az yansıyordu henüz. Bülent'le, Emirgân Ortaokulu'nda başlayan arkadaşlığım, okullarımızın farklılaşmasına rağmen sürüyordu. Artık birlikte çapkınlık da yapmaya başlamıştık.

Bir seferinde Beyoğlu'nda aylak aylak turlarken, mini etekli, oldukça seksi görünüşlü iki kızın peşine takıldık. Kızlar yaşça bizden büyük ve oldukça deneyimli gözüküyorlardı. Bu arada, her halleriyle davetkâr bir tutum sergileyen kızlara asılan başka rakiplerimiz olduğunu da fark ettik. Kızlar, talipleri arasında kısa sürede bir seçim yaptılar ve bizimle gelmeye razı oldular. Gözümüz iyice kararmıştı. Böyle güneşli, güzel bir havada kızlarla bir Boğaz sefası yapmak işten bile değildi, ancak yanımızda yeterli para yoktu. Bunun üzerine, Bülent yakındaki evlerine giderek annesinden elli lira alıp, geri döndü. Artık önümüzde hiçbir engel kalmamıştı. Bir taksiye bindik, ver elini Emirgân. Emirgân'da bir sandal kiralayıp denize açıldık.

Kızlar Ankaralıydı. İstanbul'a gezmeye, oğlanlarla hoşça vakit geçirmeye gelmişlerdi. Benim de Ankaralı olduğumu öğrenince sevindiler, Ankara üzerine sohbete giriştik. Bu sohbet sırasında Bülent biraz kenarda kaldı tabiî. Kızların daha seksi görüneniyle ben ilgilendim. Bülent ise kürek çekmekten, biraz daha durgun gözüken diğer kızla fazla ilgilenememişti. Biz kızla sandalda öpüşmeye başladık. Hattâ daha da ileri gittik. Bülent, gözünün önünde bu kadar ileri gitmemize biraz bozulmuştu, ama yapacağı bir şey yoktu. Benim düşüp kalktığım kız, Ankara'daki aşk maceralarını, en yakın arkadaşıyla sevgilisini nasıl aynı yatakta yakaladığını anlatıyor, böylece seks ilişkilerinde oldukça deneyimli olduğunu ortaya koyuyordu.

Bir başka gün buluşmak üzere sözleşip kızlardan ayrıldık. Buluşma günü geldiğinde bir de baktık, öbür kız yok, yalnızca "benim" kız gelmiş. Önce buna bir anlam veremedik. "Benimki", arkadaşının hastalandığını, bu yüzden gelemediğini söyledi. Ancak bunun palavra olduğunu kısa süre sonra anladık. Kızın amacı, tek başına gelip ikimizi birden idare etmekti. Daha doğrusu, kız, bu sefer Bülent'e göz koymuştu. Birlikte, Sıraserviler'de bulunan Kulüp 12'ye gittik. Daha bir köşeye oturur oturmaz, "benim" kız, Bülent'le öpüşmeye başlamasın mı! Çok bozulmuştum, ama yapılacak bir şey yoktu. Yine de umudumu tamamen kesmemiştim. Çünkü o gün anneme evi boşaltmasını söylemiştim. Birlikte eve gidebilirsek kızın bu sefer yeniden bana yöneleceğini umut ediyordum. Ne var ki, Kulüp 12'den çıktığımızda, kız, "yaaaa, eve geleyim de ikiniz de üstümden geçin, değil mi," diyerek bizimle birlikte eve gelmeyi reddetti. Niyetimizi anlamıştı demek ki! Bu sözleri söyledikten sonra, bir taksiye el etti ve binip uzaklaştı. Bülent'le ikimiz, oracıkta, öylece kalakalmıştık.

Bülent'le bir diğer maceramız daha da ilginçtir. Birlikte, Beyoğlu'nda bulunan, "Moulen Rouje" adlı, kapısında ışıklardan yapılma kırmızı bir değirmenin döndüğü bir pavyona gittik. Ancak, ne akılsa (belki de ilgi çekmek için), orada kendimizi Alman turisti olarak tanıttık. Bülent daha önce Almanya'da kaldığından Almanca biliyordu. Ama ben tek kelime Al-

manca bilmiyordum. Bülent, "sen ağzını açma, ben idare ederim," demişti. Bir süre sonra, pavyonun konsomatrisleri etrafımızda dolanmaya başladılar. Öyle ya, bu Almanlarda bol para bulunurdu, bunları esaslı bir "yolmak" gerekirdi. Bizim Türkçe bildiğimizi akıllarına getirmediklerinden yanımızda da açık açık konuşuyor, "şu keriz Almanları biraz yolalım," diyorlardı. Gülmemek için kendimizi zor tutuyorduk. Kadınlar Bülent'le kırık dökük Almanca birşeyler konuşuyorlardı. Bu kadınlardan bazıları daha önce Almanya'da bulunduklarından biraz Almanca öğrenmişlerdi. Bu arada, pavyonun pezevenklerinden biri, Bülent'le sohbete girişti. Adam oldukça iyi Almanca biliyordu. Pezevenk, bana da Almanca birşeyler sorunca kıpkırmızı oldum. Şimdi ne yapacaktım? Bülent'e baktım. O, adama Almanca birşeyler söyledi, bundan sonra adam benimle konuşmaya teşebbüs etmedi. Daha sonra öğrendiğime göre, Bülent, adama, benim Almanya'nın çok değişik bir bölgesinden olduğumu, benim Almancamın "normal" Almancadan çok farklı olduğunu söylemiş.

Bu arada masaların arasında oryantal dans yapan, ufak tefek, ama çok güzel vücutlu bir dansöz dikkatimizi çekmişti. Dansöz kız, küçücük bir bikiniyle kalıncaya kadar soyundu. Küçük ama dik göğüsleri tamamen meydandaydı. Son derece biçimli, küçük kalçaları vardı, üstelik yerlere yatarak enikonu seks çağrısı ifade eden hareketler yapıyordu. Bu arada iki konsomatris kadın, Bülent'le beni bir locaya çekmiş, sevgililerimizmiş gibi bizimle elele tutuşmuşlardı. Garson geldi, kadınlar iki içki söyledi. Bunun anlamı, içki paralarını bizim ödeyeceğimizdi. Bülent'le gözgöze geldik. Yanımızda toplam kırk lira kadar bir para vardı. Gerçi gelecek bu içkilerin parasını ödeyebilirdik, ama sonrası ne olacaktı? Bülent masaya bir onluk atıp kalktı. Böylece kadınları atlattık. Ama ikimizin de aklı deminki dönsöz kızdaydı. Âdeta çarpılmıştık. Bu "çarpılmayı" fark eden başkaları da vardı anlaşılan. Orta yaşlarda bir konsomatris kadın yanımıza yaklaştı. Bülent'e Almanca, "dansöz kızı ister misiniz, kardeşim olur, bana bir içki ısmarlarsanız gösterisi bittikten sonra onu size getiririm, birlikte olursunuz," dedi (Bülent kadının

söylediklerini bana fısıldayarak özetliyordu). Bülent içkiyi ısmarlamaya razı oldu. Ancak bu sefer on lirayla kurtulamayacağımız kesindi. Çünkü kadın arka arkaya iki içki ısmarladı ve otuz liraya yakın bir hesap geldi. Cebimizde kalan son paralarla hesabı ödedik, kadın ortadan yok oldu. Pavyon kapanıncaya kadar beklediğimiz halde, ortada ne dansöz kız, ne de onun ablası olduğunu söyleyen kadın vardı. Pavyonun ışıkları sönünce, "dolandırıldığımızı" anlayıp oradan büyük bir hayal kırıklığıyla ayrıldık. Beyoğlu'nun arka sokaklarında bir merdivene otururak, bu "dolandırılmanm" intikamını nasıl alacağımızı planladık. Mutlaka acısını çıkartmalıydık bunun. "Dolandırılmak" çok ağırımıza gitmişti.

Ertesi gün planımızı yürürlüğe koyduk. Önce sahte iki "polis kartı" düzenledik. Bülent, Taksim'deki evlerinin bağlı olduğu muhtarı tanıyordu. Bir bahaneyle muhtarın bürosuna girip sahte polis kartlarına muhtarın mührünü vurduk. Artık ikimiz de birer "sivil polis"tik. Planın ikinci aşamasına geçebilirdik. O gece Taksim'den bir taksi kiraladık. Bülent, rol yapmasını çok iyi beceriyordu. Sahte polis kartını taksiciye göstererek, bizim "polis" olduğumuzu, bir pavyondaki, uyuşturucu kullanan iki kadını takip edeceğimizi söyledi. Şoför merak etmesindi, taksi ücreti ödenecekti. Resmi polis arabası yerine böyle sıradan bir taksiyi tercih etmemiz doğaldı, tanınmamak için. "Sivil polis" olduğumuzu öğrenince taksi şoföründe şafak attı. "Elbette polis abi," "üstümüze düşeni yaparız abi," "önemli değil, para ödemeseniz de olur," falan diyerek yağ çekmeye başladı. Bu arada Bülent, mütehakkim bir edayla, "2. Şubeye işin düşerse hiç çekinme gel, benim ismimi söyle, hemen hallederiz," falan diyerek şoföre iyice güven verdi. Şoför de polisten bir "hami" bulmuş olmaktan memnun, hizmette kusur etmedi. Saat sabaha karşı dörde kadar bekledik. Sonunda pavyon kapandı, çalışanları birer ikişer dışarı çıkmaya başladılar. Dansöz kızla "abla"smı hemen tanıdık tabiî. Bir taksiye bindiler, Bülent, "tamam, şu taksiyi takip et," diye talimat verdi şoföre. Kadınların bindiği taksi Maçka taraflarında, bir yokuşun başındaki, büyük bir apartmanın önünde durdu. Kadınlar içeri girip asan-

sôre bindiler. Biz de arkalarından seğirttik. Neyseki apartmanın kapısı kapanmamıştı. Asansörün durduğu yerden, kadınların en üst katta oturduklarını anladık. Şimdi sıra, planımızın üçüncü aşamasına gelmişti.

Ertesi gece, apartmanın önünde pusuya yattık. Gece saat ona doğru iki kadın bir taksiye binip gittiler. Ancak üst katta ışık yanıyordu. Demek ki, evde başkaları da vardı. Kadınlar gittikten yarım sonra üst katın zilini çaldık. Otomata basıldı. İçeri girdik. Asansörle yukarı çıktık. Yaşlı bir kadın açtı kapıyı. Ancak konuşmalardan, içeride başka yaşlı kadınların da olduğu anlaşılıyordu. Bülent, gayet soğukkanlı, "abla beni pavyondan yolladı, hırkasını unutmuş," dedi. Yaşlı kadın, "hangi hırkaymış evladım, ben bilmem ki, gel sen bak içeri istersen," dedi, bize sonsuz bir güven duyarak. Bülent koridordan ilerleyip, kadınların oturduğu salona girdi. Ben koridorda kaldım. Planımıza göre, evden otuz lira değerinde bir şey yürütecektik. Vestiyere baktım. Bir deri pardesü ilişti gözüme. Onu alıp çıktım, hızla indim aşağı. Biraz sonra Bülent de elinde bir hırkayla çıkageldi. Hemen uzaklaştık oradan.

Sıra deri pardesüyü satmaya gelmişti. Kapalı çarşıda, hırsızlama malların elden satıldığı bir bölüm vardı. Ertesi gün oraya gittik. Umudumuz, pardesüyü en az otuz kırk liraya satmaktı. Ama alıcılarda yaş tahtaya basacak göz yoktu. Bu tür elden satılan şeylerin hırsızlama olduğunu bildiklerinden çok düşük fiyat veriyorlardı. Sonunda pardesüyü on liraya satmak zorunda kaldık. Evet, zararımızı çıkaramamıştık, ama aslında kırk liradan da değerli deri pardesüyü yürüterek intikamımızı almıştık.

Bu, "sivil polislik" işi hoşumuza gitmişti. İnsan "sivil polis" olunca enikonu otorite kazanıyordu. Yukarıda anlattığım olaydan sonra, bu oyunu bir süre daha sürdürdük. Bülent'lere gelip giden genç bir kadıncağız vardı. Bülent, bu genç hanımın, oldukça zengin bir müteahhit sevgilisi olduğunu öğrenmişti. Akıl işte, bu müteahhitten, "vereceğimiz bilgi" karşılığında "para sızdırmaya" karar verdik. Bülent, evlerine gelip giden bu kadının çantasını karıştırıp adamın telefon numarasını öğ-

rendi. Adamı telefonla arayıp, kendisinin "dedektif" olduğunu, sevgilisinin başka erkeklerle düşüp kalktığını bildiğini, eğer isterse bu konuda kendisiyle görüşüp gereken bilgileri verebileceğini söyledi. Adam, enikonu heyecanlanarak bizi bürosuna çağırdı. Levent'e doğru, yeni bir inşaatın alt katındaydı büro. Odaya girdik. Masanın başında, orta yaşlarda, kabak kafalı, şişman bir adam oturuyordu. Tuhaf olan, adamın bir elini sürekli masanın çekmecesinde tutmasıydı. Sonradan öğrendiğimize göre, çekmecede adamın tabancası bulunuyormuş, herhangi bir "yanlış hareketimizde" bizi çekip vurmaya hazır bir vaziyette. Gerçi biz de kuşkulanmıştık, elini sürekli çekmecede tutmasından, ama eğilip bakmaya teşebbüs etmediğimizden tabancayı net bir şekilde görememiştik.

Bülent, büyük bir ciddiyetle, "dedektif" olduğumuzu, bir başka olayın takibi sırasında, tesadüfen sevgilisinin bazı ilişkileri olduğunu öğrendiğimizi anlattı adama. Eğer isterse, "tahkikatı" daha da derinleştirebilir, kendisine "gerekli bilgileri" getirebilirdik. Elbette bunun karşılığında belli bir "ücret" de talep ediyorduk. Adam, kanı beynine sıçramış bir vaziyette, teklifimizi kabul etti, "ne kadar istiyorsunuz," diye sordu. Bülent, gayet soğukkanlı, "bilgi başına 50 lira," diye yanıtladı. Tamam, anlaşma sağlanmıştı. Bürodan çıktık.

Ancak içim rahat değildi. Biraz eğlence olsun diye katıldığım bu oyunun bazı yönleri beni vicdani bakımdan tedirgin ediyordu. Bir kere, kadının bir başka sevgilisi olduğuna ilişkin söylediklerimiz tamamen palavraydı. Bülent'lerde birkaç kere gördüğüm bu hanıma iftira atmaktı yaptığımız. Öte yandan, adam pek sağlam ayakkabıya benzemiyordu. Muhtemelen silâhlı külâhlı, insana güven vermeyen bir tipti. Ya bizim iftiralarımız sonucunda sevgilisini vurursa ne yapacaktık? Bu endişelerimi Bülent'e söyledim. O, "boş ver canım, bize ne, biz alacağımız paraya bakarız," falan diyerek işi hafife aldı. Artık, arkadaşlık uğruna sürükleniyordum. İşi yarıda bırakmayı arkadaşlık kurallarına aykırı bulduğumdan sonuna kadar gittim. Bülent'e, "peki ne anlatacağız adama," dedim. Düşündü, "şöyle yaparız," dedi, biraz da benim uyarımdan etkilenmiş, "ka-

dını takip ettiğimizi, fakat birlikte olduğunu sandığımız adamın bir akrabası olduğunu öğrendiğimizi söyleriz. Böylece hem adamı rahatlatmış, hem de kadını aklamış oluruz." Buna aklım yattı.

Bir hafta sonra adamı yeniden ziyaret ettik. Adam bu sefer biraz daha rahatlamış görünüyordu, hattâ bize bıyık altından gülüyormuş gibi geldi. Anlattıklarımızı dinledi. Teşekkür etti, söz verdiği gibi 50 lirayı ödedi. Bülent, "takibe devam etmemizi ister misiniz," diye sordu. Adam, durumun açıklığa kavuştuğunu söyleyerek bizi savdı. Sonradan her şey açığa çıktı. Hikâyenin, bizim dışımızda cereyan eden arka planını Bülent'in annesinden öğrendik. Adam bizi görünce, "dedektif" falan olmadığımızı şıp diye anlamış, ancak bozuntuya vermemiş. Durumu sevgilisine açıp bizim tipimizi tarif etmiş. Kadın da bizi anında tanımış tabiî. Gelip durumu Bülent'in annesine anlatmış. "Eğer bir yanlış hareket yapsalardı, bizimki çekip onları vurmaya hazırmış, çekmecesinde silâhı hazır bekliyormuş, söyle onlara, böyle tehlikeli şeyler yapmasınlar," demiş. Durumumuz açığa çıkmasına rağmen, müteahhit bizi neden yüzlemeyip o 50 lirayı ödedi, bilmiyorum. Belki de bu çocuk oyununu yarıda kesip hevesimizi kırmak istememişti.

Gençliğim züğürtlük içinde geçtiği halde, annemin çantasını karıştırmak gibi bir âdetim yoktu. Ne var ki, günün birinde bunu da yaptım. Alev adlı bir kızla buluşacaktım. Bir dans salonuna ya da kulübe gidecektik. Cebimde tek kuruş yoktu. Annemden istesem onun da birkaç lira dışında para vermeyeceğinden emindim. Oysa bana en az 20 lira lazımdı. Bu zor koşullar beni, hayatımda ilk kez annemin çantasından hırsızlık yapmaya sevketti. Gardrobun içindeki çantasına uzanıp aceleyle bir 50 liralık çekip cebime attım. Paranın üstünü daha sonra getirir koyarım diye düşünmüştüm.

Alev'le buluşup Beşiktaş'ta gazinomsu bir yere gittik. Akşama kadar hoşça vakit geçirdik. Sonunda hesabı istedim. Hatırladığım kadarıyla 15 lira kadar bir hesap geldi. Elimi cebime attım. Kâğıt parayı çıkarttım, hesabı ödemek için. Tabağa koydum. Garson parayı görüp, "aman kardeşim, bozuğunuz yok

mu, bu kadar büyük parayı biz nasıl bozalım," deyince, tabağın üzerindeki paranın 50 değil, 500 lira olduğunu dehşetle fark ettim. Demek aceleyle, 50 diye 500 lira çalmıştım annemin çantasından. Bu para, babamdan anneme kalan, üç ayda bir alınan emekli maaşının aşağı yukarı yarısı kadar bir şeydi. O anda bozuntuya vermedim tabiî. Üstelik bu kadar fazla param olduğunu gören Alev'in yanında da enikonu gururlanmıştım. Garsona, "kusura bakma, gerçekten yok," dedim, tam bir zengin çocuğu havasında. Garson parayı alıp gitti. O anda bende de şafak attı. Adam, ya parayı geri getirmezse! Annem paranın yerinde olmadığını görünce kıyametleri koparacak, baygınlıklar geçirecekti. Öte yandan önümüzdeki üç ay nasıl geçinecektik? Ter kan içinde, bütün vücudum kasılmış, garsonu bekledim. Gelişi geciktikçe, yerimde âdeta ufaldım kaldım. Offf, garson sonunda çıkageldi, bir tomar kâğıt parayla. Soğukkanlı görünmeye çalışarak paraları sayıp, cebime tıkıştırdım.

Alev'den ayrılır ayrılmaz koşa koşa eve geldim. Gardrobun kapısını açıp paraları çantaya düzenli bir şekilde yerleştirdim. Bir iki gün kulağım kirişte dolaştım. Şu işe bakın ki, annem çantasındaki 500'lüğün alınıp yerine dört 100'lük, bir sürü 10'luk konduğunun farkına bile varmamıştı.

* * *

Birdenbire birisine kanınızın kaynadığını hissedersiniz, zaten bu duygu karşılıklıdır. O anda samimi olursunuz ve bu böylece gider. Annemden kalıt bir çekingenliğim olmasına ve arkadaşlık için ilk adımı daima karşımdakinden beklememe rağmen, aniden kanımın kaynadığı, anında samimiyet kurduğum kişiler de olmuştur. İşte Suat, böylesine kaynaştığım arkadaşlarımdan biriydi. Soyadını hâlâ bilmem. Ama yaşamımdaki en samimi, en sevdiğim arkadaşlarımdan biri olduğunu söyleyebilirim. Üstelik, Suat benden aşağı yukarı on yaş büyük olduğu halde.

Suat, esas Önder abinin arkadaşıydı. Onlara gelip giderdi, bu vesileyle tanışmıştık. Ama arkadaşlığımız Önder abiden bağımsız gelişti. Yeni Kolej'de okuduğum yıl, Beyoğlu'ndaki aylaklık

günlerimde yakın arkadaş olduk. Çünkü o da bir Beyoğlu aylağıydı. Son derece yumuşak karakterli, yüzünden eksik olmayan sevimli gülümsemesiyle karşısındakini çabucak sarıveren bir kişiliğe sahipti. Beni esas saran yanı ise, son derece espiritüel oluşuydu. İkide bir "Gün, artık sana tahammül edemem," deyişi vardı ki, işte buna bayılırdım.

Suat, başlı başına büyük bir karakterdi. Hiç çalışmazdı. Bütün arkadaşları bohem çevredendi. Bir bakardınız, Suat gayet şık giyinmiş, yanında çok güzel bir sosyete kızıyla Beyoğlu'nda yürüyor. Böyle zamanlarda, o zamanın en pahalı pastanelerinden, Harbiye'deki Divan pastanesinden çıkmazdı. Çünkü, nasıl yapmışsa eline önemli bir miktar para geçirmiştir. O zaman gelsin lüks pastaneler, gelsin güzel sosyete kızları. Ama bundan bir hafta sonra, Suat'ı, üstü başı dökülür bir vaziyette, sakalları uzamış, aç biilâç Beyoğlu'nu arşınlarken görebilirdiniz. Bir haftadır ağzına lokma koymamıştır, hattâ belki kalacak bir yeri bile yoktur, kapağı bir arkadaşının evine atmak ya da yolda rastlayacağı bir arkadaşından "borç" almak (hiçbir zaman geri ödenmeyecek bir "borç"tur bu) için fırsat kollamaktadır. "Hiç çalışmazdı," demek belki biraz haksızlık olur. Bir Beyoğlu aylağına uygun "işler" yaptığı da olurdu. Örneğin, Beyoğlu'nda bir rastlaşmamızda, *Hürriyet* gazetesindeki Hüdaverdi çizgi romanının esprilerini ürettiğini, bu işten parça başı para kazandığını söylemişti. Gerçekten güzel espriler de üretiyordu. Bunlardan birini bugün de hatırlıyorum. Hüdaverdi, babasına, "baba, zeytinin bacakları olur mu," diye sorar. Babası, "hiç olur mu oğlum," diye yanıtlar. Hüdaverdi, "o zaman, yediğim, zeytin değil, hamamböceğiydi," der.

Suat'la "solculuk" açısından da anlaşıyorduk. O, daha çok İlhan Selçuk'a meraklıydı. Benim TİP'e ilişkin propagandalarıma da açıktı, ama TİP'dense, İlhan Selçuk'un darbeci eğilimine daha yakındı. Buna rağmen, genel solculukta anlaşmamız, aramızdaki yakınlığı arttıran bir öğeydi.

Bir seferinde de, Önder abi ve diğer arkadaşlarıyla birlikte, ***İstanbul*** adlı bir magazin dergisi çıkarttıklarını söylemişti. Derginin "idarehanesi"ne birlikte gitmiştik. Bu, Beyoğlu'nun ar-

ka sokaklarında, bir apartmanın bodrum katında, garsoniyere benzeyen bir yerdi. "Garsoniyere benzer," diyorum, çünkü oldukça loş olan bu kata girdiğimizde, odanın ortasından uyduruk bir perde çekildiğini, perdenin öbür tarafındaki yatakta iki, mini etekli "artist adayı" kızın oturduğunu gördüm. O kızların orada işi neydi, ne yapıyorlardı, bilmiyorum. Derginin "yazı kurulu"nu oluşturan erkekler, odanın öbür yarısında, dergi üzerine "ciddi" tartışmalar yaparken, o kızlar öbür bölümde, tartışmalara katılmadan kıkırdayıp durdular.

Suat'ın, Yeşilçam'ın girdisi çıktısıyla, benim aklımın ermediği karmaşık ilişkileri vardı. Artistlerin çoğunu tanıyordu. O günlerde sola yöneldiğimden artık artistlik hevesim geçmişti, bu yüzden onun bu tür ilişkileriyle ilgilenmedim bile. Bir gün, bana, Yeşilçam'ın tanınmış vamplarından Devlet Devrim'le bir gün boyunca elele, İstanbul'u teptiğini, ama ne yazık ki, bir ev bulamadıkları ve yanında da hiç parası olmadığı için "fırsatı kaçırdığını" anlatmıştı.

Suat'ın büyük bir aşkı vardı. Kendi yaşadığı bohem çevreyle hiçbir ilgisi olmayan bir kızdı bu. Beyoğlu'nda bir büroda sekreter olarak çalışıyordu. Kızı, aile çevresinden tanıyordu, aralarında büyük yaş farkı olduğu için kıza bir türlü açılamamıştı. Üstüne üstlük, Suat, kızın bir başka sevgilisi olduğundan kuşkulanıyordu. Bir gün, benden kızı takip edip, başka bir sevgilisi olup olmadığını öğrenmemi rica etti. Hiç tereddütsüz kabul edip, bu "dedektiflik" işine daldım. Bana kızın çalıştığı büroyu ve kızı uzaktan gösterdi. Üç gün boyunca kızı sıkı bir takibe aldım. İşten çıkışında kızın peşine takılıyor, onun bindiği dolmuşlara biniyor, evinin kapısından içeri girene kadar takibi sürdürüyordum. Bu üç günlük takibin sonunda kız "temiz" çıktı da, bizim Suat da biraz rahatladı.

Suat'la arkadaşlığımız, tamamen Beyoğlu'ndaki tesadüfi rastlaşmalara bağlı olduğundan, bir süre sonra onu görmez oldum. Biz Ankara'ya taşındıktan sonra ise bağımız tamamen koptu. Buna rağmen onu hiç unutmadım. 1971 yılında ben hapisteyken, Ankara'da annemleri ziyaret edip, beni sormuş. Hapisten çıktıktan sonra bir keresinde ona Haydarpaşa garında rastla-

dım. Ayaküstü lafladık. Yüzünden eksik olmayan gülümsemesiyle, bana yine, "Gün, sana daha fazla tahammül edemem," diyerek çekip gitti. 1980'li yıllarda, kaçak gezerken, Şişli Pasajında rastladım son kez. Yanında malûm sosyetik-bohem arkadaşları vardı yine. Onlardan ayrılıp yanıma geldi. "Sen hâlâ hayatta mısın," dedi gülerek. Biraz konuştuk, sonra, bana "daha fazla tahammül edemeyeceğini," söyleyip, uzaklaştı. Karşılaşmalarımız ne kadar tesadüfi ve uzun aralıklarla olursa olsun, onun sıcak yüreğini her zaman duymuşumdur.

* * *

Bülent'le yakın arkadaşlığımız devam etmesine rağmen, giderek aramıza bir gölge girmeye başlamıştı. Sosyalist fikirleri benimsememdi bu gölge. Giderek aramızda bir uzaklık oluşuyordu. Çünkü Bülent, bu tür politik ve sosyal konularda "zırcahil"di. Böyle şeylere aklının ermemesi bir yana, sınıfsal güdüleri de, onu, benim fikirlerime karşı çıkmaya sevk ediyordu. "Tutturmuşsun bir eşitlik," diyordu, "sana ne fakirden fukaradan, senin ailen işçi ailesi mi? Hem, zenginler olmasa, fakirler nasıl karınlarını doyuracak? Zenginin fabrikası olmasa, işçilere kim iş verecek?" "O fabrika zenginin değil ki, aslında işçilerin, zengin o fabrikayı işçinin sırtından yaptı," dediğimde zıvanadan çıkıyor, "sen aklını kaçırmışsın," diyordu. Bir gün bizim evde, amcamın oğulları İlker ve Tezer'in yanında da tartışmıştık onunla. Daha doğrusu bu, amcam Fuat İnal'ın da karıştığı bir tartışmaydı. O sırada henüz albay olan Fuat amcam (daha sonra general oldu), benim "Amerikan emperyalizmine" atıp tutmamı hoş karşılıyor, ama eşitlikçi fikirlerimi aşırı buluyordu. Tezer'le İlker de, onlardan daha küçük yaşta olmama rağmen böyle fikirler taşımamı, fikirlerimi sebatla savunmamı takdirle karşılıyorlardı. Türk Ordusunun, demode olmuş Amerikan silâhlarıyla silâhlandırılmasını "ulusal onur"a aykırı buluyor, benim anti-emperyalist söylemlerime katılıyorlardı. Aslında "ulusal onur" falan benim umurumda olmadığı halde, sırf onları sola çekmek için "patriyotik" duygularını ustaca "istismar" etmekten geri kalmadığımı itiraf etmeliyim. Anlaşı-

lan, daha o yaşta, politikacılığın bir takım temel taktiklerini öğrenmeye başlamıştım. Bülent, bu tartışmada, benim aşırı solcu fikirlerime karşı amcamın ve oğullarının "aklı selimine" hitap edip, onları kendi safına çekmeye çalıştı. Ben ise, ulusalcı argümanları da kullanarak Bülent'i köşeye sıkıştırmaya, amcamları safıma kazanmaya gayret ettim. Bülent'in ailesi zengin olduğundan ve sınıfsal güdülerine uygun tavırlar aldığından, baş hedefim onu çıkmaza sokmaktı. Bülent bir ara iyice şaşaladı, "yahu Gün, durmadan halk halk deyip duruyorsun, halk kötüyse millet ne yapsın," deyiverdi.

Tartışmalardaki argümanlarımın zayıflığına rağmen, inatçı bir tartışmacıydım. Bende kolay kolay pes edecek göz yoktu. Kafamı iyice zorluyor, mantığımı son sınırına kadar işletmeye çalışıyor, rakibimin görüşlerini ne yapıp edip çürütmenin yollarını arıyordum. Dahası, küçük yaşıma rağmen bu tür sol fikirleri savunmanın ve tartışmanın, bana toplumsal bir itibar sağladığını tespit etmiştim. Yaşı benden hayli büyük kişiler, bu delikanlının, bu tür "ilginç" görüşleri cesaretle savunması karşısında çekingenlikle karışık bir saygı gösteriyor, hattâ zaman zaman takdirlerini bile belirtiyorlardı. Öte yandan, enikonu fütursuz ve cüretkâr bir tartışmacı olmam ve tartışmadan kaçınmamam için başka önemli nedenler de vardı. Benim sol görüşlerimle tartışanların ya da sağ görüşlülerin de bu konularda pek o kadar bilgili olmadıklarını, fazla kafa yormadıklarını fark etmiştim. Yani korkulacak bir şey yoktu. Girdiğim tartışmalardan en azından hezimete uğramadan çıkma ihtimalim yüksekti. Sonuç olarak, o günün toplumsal ve fikirsel ortamının, benim gibi yeniyetme solcu bir genci oldukça teşvik edici olduğu söylenebilir.

* * *

Kızlarla ilişkilerim açısından duruma bakacak olursak, başımda kavak yelleri estiği kesindi. Bülent'le yaşadığımız yukarıdaki türden maceraların yanısıra, çok sayıda kızla yüzeysel bir sürü ilişki yaşıyordum. Bunlara ilişki demek bile doğru olmaz. Gündelik, duygu derinliğinden yoksun, şimdi baktığım zaman

çoğu saçma sapan gençlik maceralarıydı işte. Ne kadar çok kızla gezip tozarsam başım o kadar göğe eriyor, kendimi bir Kazanova zannederek ortalıklarda daha bir güvenle boy gösteriyordum. Buna rağmen, oldukça ciddi duygusal boyutları olan bir aşk ilişkim de oldu: Sevgi. Ama hemen baştan söyleyeyim ki, bu aşk hikâyesinin böylesi derin bir şekilde yaşanmasını sağlayan ben değil, Sevgi'ydi.

1963 yılının 17 Mayıs günü arkadaşlarla topluca okulu asıp Çamlıca'ya gezmeye gitmeye karar vermiştik. Taksim Meydanı'ndaki otobüs kuyruğunda beklerken, bizim gibi okulu asmış bir başka kız grubuyla karşılaştık. Bu kızlar, Beyoğlu Olgunlaşma Enstitüsünün öğrencileriydi. Kısa sürede arkadaş olduk. Şu işe bakın ki, onlar da Çamlıca'ya gidiyormuş. Birlikte gittik tabiî. Hava çok güzeldi, Çamlıca'nın tepelerinde aşk rüzgârları esiyordu. Kısa sürede her birimiz, gözümüze kestirdiğimiz bir kızla ilgilenmeye başladık. Sevgi, benden iki yaş büyüktü. Ufak tefek, elâ gözlü, düz, sarışına yakın kumral saçlı, hoş bir kızdı. Ama beni esas etkileyen, Sevgi'nin duygusal derinliği ve aklıydı. O günden sonra arkadaşlığımız gelişti, her hafta buluşmaya başladık. O yaz, Set'lerde, Emirgân Korusu'nda ve Yıldız Korusu'nda yaşadığımız fırtınalı bir aşktan sonra, artık birbirimizden ayrılmaz olmuştuk.

Doğrusunu söyleyeyim, bu aşk ilişkisinde, o bana daha düşkündü. Onu sevmeme rağmen, fırsat buldukça başka kızlarla ilgilenmekten geri kalmıyordum. Ama onun güçlü sevgisinden de etkilenmemek, karşılık vermemek mümkün değildi benim için. Öğlenleri Yeni Kolej'in önüne gelir, beni beklerdi. Arkadaşlar, "Gün, senin kız gelmiş, bekliyor yine," derlerdi. Bundan müthiş gururlanırdım. Elinde daima *Milliyet* gazetesi olurdu. Çünkü benim Çetin Altan'ı sevdiğimi ve okuduğumu bilirdi. Ben sevdiğim için o da Çetin Altan'ı okumaya başlamıştı. Birlikte, Gümüşsuyu'na inen köşedeki, daha sonraki yıllarda Varan otobüslerinin bürosu haline getirilen pastaneye giderdik. Benim ilk işim, hırsla Çetin Altan'ı okumak olurdu. O, sessizce beni seyrederdi.

Ortak melodimiz, o zaman çok ünlü, "Portofino" adlı bir

İtalyan parçasıydı. Denizin dalgalarının kıyıya vurmasıyla başlayan son derece romantik bir parçaydı bu. Bizim havamıza çok uygundu. Yine beni okuldan almaya geldiği bir yağmurlu gün, ona "artık ayrılmamız gerektiğini" söyledim, damdan düşer gibi. Bunu neden yaptığımı şimdi bile bilmiyorum. Çocukluk işte. Sevgi, bu ani kararımla sarsılıp, ağlamaya başladı. Sessizce ağlıyor, gözyaşları yanaklarından aşağı sicim gibi süzülüyordu. Yüreğim paramparça oldu. Bir kızın benim için ağladığını ilk kez görüyordum. Bu, bana gurur değil, büyük bir acı verdi. Onu teselli etmek için neler vermezdim o anda. Ağlaşarak, elele Tophane'ye indik. Güzel Sanatlar Akademisi'nin yanındaki parkta oturduk. Deniz, yağmurdan yemyeşildi. Öpüşürken gözyaşlarımız ve yağmur suları birbirine karışıyordu. O gün birbirimize, hiç ayrılmayacağımıza söz verdik.

Sevgi'yle ilişkimiz, bir sevgili ilişkisinin yanısıra, bir abla kardeş ilişkisi gibiydi. Çünkü o, benden çok daha olgundu, benim çocukça hareketlerimi bazen olgunlukla karşılıyor, bazen de incitmeden küçük eleştiriler yapıyordu. Bir yaz günü Beyoğlu'nda dolaşırken, dansingholl denilen yerlerde çalışan iki kızın peşine takılmıştım. Bu tür salonlarda genellikle Pangaltılı kızlar çalışıyordu. Sanırım bu kızlar da Pangaltılıydı. Kızlar sağa sola pas attıklarından peşlerinde benden başka kişiler de vardı. Neyse, epey uğraştıktan sonra, kızları benimle sinemaya gelmeye razı etmiştim. Ne var ki, bu faaliyetim, Sevgi'nin arkadaşları tarafından tespit edilip, ona yetiştirilmiş. Sevgi, kızlara asıldığımı duyduğunu son derece üstü örtülü ve kibarca imâ etti, "sen bilirsin ama, bana sorarsan bu tür kızlardan sana hayır gelmez," dedi. Kıpkırmızı oldum, "yok canım, önemli bir şey değildi," filan diye geveledim.

Sevgi'ye çok güvendiğim için bir gün Can konusunda onun da yardımını istedim. Can'ın bir kız arkadaşı olursa iyileşeceğine inandığımdan, bir kız arkadaşını Can'la tanıştırıp tanıştıramayacağını sordum. Memnuniyetle kabul etti. Can'ı da alıp o gün Taksim'deki randevuya gittim. Sevgi yanında, çok hoş, çikolata rengi bir arkadaşını getirmişti. Can'la kızı tanıştırdık, dördümüz birlikte yürümeye başladık. O sırada arkamızdan kı-

sa boylu, kabak kafalı bir adam öfkeyle gelip Sevgi'yi omuzundan tuttu, "yakaladım işte," diye bağırdı. Adamı hiç tanımıyordum. Şaşkınlık içindeydik. Adam, "şüphelenmiştim zaten, nereye gidiyorsunuz, ha, söyle bana," diye bağırmasını sürdürdü. Sevgi'nin o andaki dirayetli tutumu bugün gibi gözümün önündedir. "Baba, çabuk dönüp eve gider misiniz lütfen," dedi sertçe, ama son derece soğukkanlı, "bunu sizinle evde konuşacağım, burada değil. Şu anda arkadaşlarımla birlikteyim, sokağın ortasında size hesap verecek değilim." Demek bu kabak kafalı, orta yaşlı adam Sevgi'nin babasıydı! O zamana kadar çok şeyi paylaştığımız halde ailelerimiz hakkında pek bir şey konuşmamıştık. Sevgi'nin babası, bu sert çıkış karşısında enikonu sarsılmıştı. Bir kelime daha söylemeden çekip gitti. Sevgi, bize dönüp, açıklama olarak sadece, "utanmadan beni takip etmiş koca adam, kusura bakmayın," demekle yetindi.

Pastanede, Can'ın kızla ilgilenmesini sağlama teşebbüsümüzün tamamen başarısızlığa uğradığını görmek neşemizi iyice kaçırdı. Can, dizini sinirli sinirli oynatıyor, kızla tek kelime konuşmadan çevresine ürkek ürkek bakınıyordu. Kızın da canı sıkılmıştı. Bir saat kadar oturduktan sonra kalkalım diyerek hesabı istedik. Son felâket, hesabın gelişiyle yaşandı. Hesap 12 liraydı ve benim yanımda ancak 8 lira para vardı. Sevgi, çok düşünceli, anlayışlı bir kızdı. İnsanın yüzünden geçen gölgeden bile ne olup bittiğini anlayacak kadar zekiydi. Benim ceplerimi karıştırdığımı görünce, masanın altından usulca elimi tuttu, parmaklarımın arasına gizlice bir 10 liralık tutuşturdu. O zamanki âdetlere göre bir delikanlının, kızların yanında hesabı ödeyememesi çok utanç verici bir durum olarak kabul edilirdi. Sevgi, benim küçük düşmemem için bu önleme başvurmuştu.

O kadar yakın bir ilişkimiz olduğu halde aramızda "evlilik" denen şey, tek kelimeyle bile geçmemişti. Çünkü o benim koşullarımı, meteliksiz, başarısız bir öğrenci olduğumu biliyordu. Ayrılışımız da çok hüzünlü oldu. 1964 yazında artık Ankara'ya taşınacağımız belli olmuştu. Birkaç haftaya kadar hareket edecektik. Bana hiçbir tarizde bulunmadığı gibi, sonraki yaşa-

mımıza ilişkin hiçbir şey de söylemedi. Artık ebediyen ayrıldığımız belliydi. O bir şey demedi, ama ben diyebilirdim. "Arada sırada İstanbul'a gelirim, buluşuruz," dememem için hiçbir neden yoktu, hattâ normali buydu. O günkü salak kafamla nedense böyle bir şey söylemeyi akıl etmedim. Bunu benden beklemiş olabilir, ama aklı bir karış havada sevgilisinden böyle bir talep gelmeyeceğini tahmin etmişti belki de. Son kez buluşup Setler'e gittik. Orada tutku ve hüzünle seviştik. Sonra da ayrıldık. Son kez el sallayıp uzaklaştı.

Ankara'ya taşındıktan sonra Sevgi'yi müthiş özledim, onu gerçekten çok sevdiğimi anladım, birkaç ay sonra ikmal imtahanları için İstanbul'a geldiğimde hemen onu aradım. Onu bulabileceğim tek bir telefon numarası vardı elimde. Bir arkadaşının telefon numarasıydı bu. Aradım. Arkadaşının telefonun ucundaki zayıf, biraz da sitemli sesi, bana Sevgi'nin evlendiğini ve nerede oturduğunu bilmediğini söyledi. Şok olmuştum. Telefonu kapadım. Bu kadar kısa zamanda evlenmiş olması imkânsızdı. Buna inanmak güçtü. Belki de arkadaşına, beni arayan olursa böyle söylersin demişti, kimbilir. O an dünyada yapayalnız kaldığımı hissettim birden. Sevgi yok olup gitmişti. İnsan, güzel şeyler yanıbaşındayken değerini gerçekten de bilemiyordu.

Aradan bunca yıl geçmiş olmasına rağmen, bazen Sevgi'nin, benim ismimi tanıyıp bir kitapçıdan kitabımı aldığını, okuduğunu tahayyül ederim. Bunu düşleyince içimi hem tatlı bir ılıklık sarar, hem de büyük bir acı duyarım.

* * *

Zengin düşmanlığımız, artık Arnavutköy'den Şişli'ye taşınmış Nebahat teyzelerin Halaskârgazi Caddesi'nin üstündeki Erenyol Apartmanı'nda bulunan yeni evlerine ya da o sırada, ünlü gazeteci Ahmet Emin Yalman'ın oğlu Tunç Yalman'la evlenip Maçka taraflarına taşınan, Nebahat teyzenin kızı Bige'nin evine gittiğimizde ayyuka çıkar, zenginlere karşı iyice tahrik olurduk. Bunu, Bige'nin evinin tam bir "sosyete solcusu" dekorasyona sahip olması bile azaltmıyor, tersine zengin düş-

manlığımıza, bir de "salon sosyalistlerine" kızgınlığımız ekleniyordu.

Bige Yalman'ın evi, Nazım Hikmet'in hapishane arkadaşı, köylü-ressam Mehmet Balaban'ın orijinal tablolarıyla süslenmişti. Kapıdan girince, daha antrede, Balaban'ın o kendine özgü köylü figürlerini ihtiva eden kocaman bir tabloyla karşılaşıyordunuz. Bu tablo, antreyle salonu ayıran bir paravan görevi yapıyordu. Salonda da duvarlar, Balaban'ın kocaman tablolarıyla doluydu. Bu tabloları oraya, bizzat gelerek Balaban'ın kendisi yerleştirmişti. Bige'nin anlattığına göre, Balaban, bu işçiliği sırasında, Bige'nin kendisine sunduğu mükemmel yemekleri elinin tersiyle geri çevirmiş, kendisine sahanda iki yumurta kırılmasını istemişti. Balaban'ın bu "halkçı" ve "solcu" davranışını takdirle karşılamamıza rağmen, bu zengin evine "hizmette" bulunmasını içimize sindirememiştik.

Gerek Bige, gerekse Nebahat teyzeler, İstanbul'un zengin Şişli sosyetesiyle içiçeydiler. İşin tuhaf tarafı, bir yanında Nili'ler, Hakko'lar, Vakko'lar, Bezmen'ler bulunan bu sosyetenin öbür ucunun "solcu" bir sosyeteye açılmasıydı. Örneğin, Nebahat teyze, Sebahattin Eyüboğlu'nun evine gittiğini, koca evde, duvarlarda asılı otantik birkaç köylü çorabı ve bohçasıyla yerlerdeki minderlerden başka bir eşya olmadığını, büyük bir ilginçlik örneği olarak anlatıyordu. Ya da bir gece önce gittikleri kulüpte Ruhi Su'yu dinlediklerinden söz ediyordu. Solcularla sosyete arasındaki bu tür ilişkilere bir türlü akıl erdiremiyordum. Hele hele, bir yıl sonra (1965 seçimlerinden sonraydı), Ankara'dan geldiğimizde Oya'larla birlikte gittiğimiz bir gece kulübünde gördüğüm bir manzara kafamı iyice karıştırmıştı.

Çok güzel, sarışın İsveçli kızların da dansöz olarak görev yaptığı Harbiye'deki bu kulübün pistinde dans edenlerin arasında, oradaki sosyetik havaya pek uymayan, uzun boylu, iri yarı bir adam dikkatimi çekti. Bu adamı bir yerden tanıyordum, ama nereden? Adam, yine oradaki sosyete hanımlarındansa, Pangaltı'nın "kenar mahalle" kızlarına benzeyen iki kadınla dans ediyordu. Üstelik danslarında da bir uyumsuzluk vardı. Herkes Batı dansları yaparken adam ve iki kadın kar-

şılıklı gôbek atıyorlardı. Sonunda adam, ceketini çıkarıp şöyle bir havada salladı, kulüptekilere meydan okurcasına, "işte biz böyle dans ederiz," diye gürledi. Daha da komiği, orada bulunanların bu meydan okumayı alkışlayarak geçiştirmeleriydi. Adamı o anda tanıdım. Bu, TİP mitinglerinde onca alkışladığımız, "işçilerin temsilcisi", sendikacı Rıza Kuas'tı. Peki ama burada ne işi vardı? Gerçi davranışlarıyla oradaki havaya yabancı olduğunu göstermek istiyordu, ama bir işçi temsilcisi milletvekilinin zenginlerin kulübünde onlarla bu kadar içli dışlı olması doğru muydu?

Zenginlerin havasını teneffüs etmeye başlamamız daha Erenyol apartmanının kapısından adımımızı attığımız anda başlardı. Camlı bir bölmede oturan apartmanın kapıcısı başlı başına bir kurumdu. Bizi tepeden tırnağa şöyle bir süzer, "nereye gittiğimizi" sorardı. Kıyafetimizi bu apartmanda oturanlara pek yakıştıramadığını her haliyle belli ederdi. Uzun sorgulardan sonra bizi bırakırdı. Bahriye subayıyken emekliye ayrılıp nakliyecilik yoluyla zengin olan Nazif Ergüder'le evli olan Nebahat teyzenin katı, XIV. Lui stili döşenmişti. Koca salonun yumuşak halıları ya da cilalı parkeleri üzerinde yürürken, başka bir dünyada yürüdüğünüz hissine kapılırdınız. Üst katlardaki bu lüks apartman dairesinden Halaskârgazi Caddesi'nden geçen aşağıdaki "küçük" insan kalabalıklarına baktığınız zaman, bir onlardan "farklılık", "üstünlük" duygusuna kapılırdınız. Tabiî solcu olduğumuzdan, kendimizi hemen toparlar, bizim, bu dairenin zengin atmosferine değil, aşağıdaki "ufaklık" yığınlara ait olduğumuzu hissederek, içinde bulunduğumuz ortama karşı nefretimizi geliştirirdik.

Erenyol Apartmanı'nın sahibi Güler Erenyol, en üst katta otururdu. Bu kadın, zengin kibrinin, küstahlığının ve melankolisinin zirvesini temsil ediyordu bizim gözümüzde. Can sıkıntısıyla ikide bir aşağı kata iner, Nebahat Teyzelerin kapısını çalardı. Öyle muazzam bir sınıfsal koku alma hassası vardı ki, içeri girdiğinde karşılaştığı bizlerin, birer "yabancı sınıf unsuru" olduğumuzu hemen anlar, yüzümüze bile bakmazdı. Ne olacak, bu delikanlılar herhalde Nebahat Hanım'ın ba-

zı fakir akrabaları falandı. Bu yüzden birer insan, birer kişi olarak dikkate almaya değmezdi onları. Dünya böyleleriyle doluydu. Gözlerinde, bize karşı kibirden çok, bir umursamazlık, bir adam yerine koymazlık okunurdu. Kibir bile, bir ölçüde dikkate almayı ifade eder. Bizim ise onun gözünde bir böcek kadar önemimiz yoktu. Sıkıntıyla girer oturur, Oya'yla birkaç kelime konuşur, sonra yine sıkılarak çıkıp giderdi, yüzümüze bile bakmadan. Onun bu tavrı bizi iyice çileden çıkarır, sınıfsal güdülerimizi keskinleştirirdi.

Böylece kendimizi Nebahat teyzenin ahçısı Hasan'ın yanında, mutfakta bulurduk. Bu emekçiyle bir sınıfsal kardeşlik içinde hissederdik kendimizi. O da, patronlarının akrabası bu gençlerin kendisi gibi bir "ahçı parçasıyla" ilgilenmesinden memnun, bize güler yüz gösterirdi. Çetin Altan propagandası yapardım ona. Başını sallar dururdu. Sonra zengin düşmanlığı propagandasına geçerdim. Önce genel olarak zenginlerin fakirleri nasıl sömürdüklerini anlatır, sonra da özel örneklere geçerdim. Şu evdeki zenginlik nereden geliyordu acaba? Nebahat teyzenin kocası Nazif enişte, ahçı Hasan'dan fazla mı çalışıyordu? Nasıl oluyordu da ahçı Hasan ocağın başında bunca ter döktüğü halde iki yakasını bir araya getiremezken, Nazif Bey ve ailesi, bunca zenginlik içinde yüzebiliyordu. Hasan bunu hiç düşünmüş müydü? Hasan, patronlarının yakınlarıyla çatışmama güdüsüyle bu söylediklerime itiraz etmez, ama patronlarına karşı propagandayı aşırıya götürdüğüm zaman, "patronlarının iyi insanlar olduğunu", "kendisine iyi davrandıklarını" vb. söyleyerek ufak yollu muhalefet şerhleri düşerdi. Üstelik, kazancı, yalnızca aldığı ücretle kısıtlı değildi. Geceleri düzenlenen poker partilerinde kazananlar kendisine oldukça iyi bahşişler veriyorlardı. İçimden, "işte henüz bilinçlenmemiş bir emekçi," diye düşünürdüm. Ama bir gün gelecek, sınıf çıkarlarının ne olduğunu mutlaka anlayacaktı.

* * *

Bir gün eve gelirken, Akıntıburnu'nun tepelerinde o sırada inşaat halindeki zengin villalarının yapımında çalışan bir inşaat

işçisinin, göçen toprağın altında kaldığını öğrenerek oraya seğirttim. Olay yerine geldiğim sırada zavallı işçi, yarı ölü bir vaziyette toprağın altından çıkarılmıştı. Uzun süre nefes alamadığı için mosmor kesilmiş işçinin yüzü gözü kan içindeydi. İşçiyi apar topar ambulansa taşırlarken büyük bir üzüntü içinde onun arkasından bakakaldım. Bu olay, solculuğumu, salt fikirsel ve bireysel propaganda aşamasından örgütlü mücadele aşamasına yükseltmeye karar vermemde önemli bir kilometre taşıdır. Bu adaletsiz dünyaya lânetler okudum, genç yüreğim isyan ateşiyle yandı. Orada kendi kendime, ömrüm boyunca zenginlere karşı emekçiler için mücadele edeceğime yemin ettim. Bu işçi, zenginlerin keyifleri için yaptırdıkları lüks villaların inşaatında, bir ekmek parası için didinirken toprak altında kalmış, ölümün eşiğine gelmiş, belki de hastanede ölmüştü. "Seni namussuz Kadri Karanis," diye haykırdı genç yüreğim, "bu işçi çalışıyor, ama onu bekleyen, servet değil, ölüm, çocuklarının yetim kalması, ailesinin sefaletinin daha da koyulaşması. Sen hiç eline kazma kürek aldın mı, hiç böyle toprak altında kaldın mı? Kalmadın ama, servetine servet eklemeye devam ettin. Senin çocukların hiç sefalet çekmeyecek, lüks içinde yaşamaya devam edecek. Lânet olsun hepinize! Eğer bu adaletsiz dünyayı yıkmak için elimden geleni ardıma korsam, bana da Gün demesinler. Yarından tezi yok, gidip TİP'e kaydolacağım, ne görev düşerse yapacağım. Yemin ediyorum!"

O günden sonra TİP'le bağlantı kurmanın yollarını aradım. Bunun en iyi yolu, Can'ın tanıdığı, Arnavutköy'deki "komünist berber"le arkadaşlığı geliştirmekti. Ben de berber Hüseyin'in müşterisi oldum. Berber Hüseyin benim Can'ın kardeşi olduğumu öğrenince yakından ilgilendi. Berber Hüseyin, o zamanlar kırk yaşlarında, gözlüğü burnunun ucunda sallanan, kısa boylu, tombul bir adamdı. Dışarıdan bakınca herhangi bir berberden farklı bir özelliği göze çarpmıyordu. Ama konuşmaya başlayınca farklılık hemen ortaya çıkıyordu. Bir yandan makasını şakırdatırken, bir yandan da sohbete girişiyordu. Lafa, genellikle günlük bir gazete haberiyle giriyordu. Örneğin, o gün gazetede yer alan bir cinayet olayından söz açıyordu. Adamın

biri cinnet getirmiş, karısıyla çocuklarını öldürmüştü. Bir insan niye durup dururken cinnet getirirdi acaba? Bunun nedeni sakın geçim sıkıntısı olmasındı? Yanıtı yine kendisi verirdi. Evet, olsa olsa buydu neden. Şimdiye kadar işi tıkırında bir zenginin cinnet getirip çoluğunu çocuğunu öldürdüğünü hiç duymamıştı. Oradan lafı sınıf farklarına getiriyor, baştaki mülayim konuşma tarzı giderek ajitatif bir biçime bürünüyordu. Fakirler eğer örgütlenip kendi çıkarlarına sahip çıkmazlarsa bu çark hep böyle dönecekti. O halde örgütlü mücadele etmek gerekirdi. Küçük balıklar bir araya gelirlerse büyük balık tarafından yutulmaktan kurtulurlardı. Nitekim Sovyetler Birliği'nde böyle olmuştu işte. Laf Sovyetler Birliği'ne gelince, Berber Hüseyin sesini biraz kısar, daha esrarengiz bir tonda konuşmaya başlardı. Orada patron yoktu, sömürü yoktu, emekçiler kendi kendilerini yönetiyorlardı. Çin'de de durum buydu, ama Çin, Sovyetler Birliği ile kavgaya tutuşarak iyi bir yol izlemiyordu. Emekçilerin iktidarda olduğu ülkeler, dünya kapitalizmine karşı ortak bir cephede yer almalı, aralarından su sızdırmamalıydılar vb. Tıraşın sonunda elime mutlaka birkaç TİP broşürü tutuşturur, dikkatle okumamı söylerdi.

Bu broşürleri hırsla okuyordum, ancak bunlarla yetinmem mümkün değildi. Bilgi boşluklarımı hızla gidermem gerektiğinin bilincindeydim. Bu yüzden kitaplara yöneldim. Kitap okuma konusunda bir kılavuz ya da bir yol gösteren olmadığından seçimlerim genellikle yerinde olmuyordu. Örneğin, 1940'larda Maarif Vekaleti Yayınları tarafından yayımlanmış, Spinoza'nın çok ağır bir felsefi eserini elime geçiriyor, kitabı, tek bir satırını anlamadan, ama inatla okuyordum. Bir gün Radife halanın kızı Aliye abla, bu kitabı elimde görmüş, "peki Gün'cüm bu kitabı okuyorsun, ama anlıyor musun bari," diye sormuştu. "Bazı yerlerini anlayamasam da genellikle anlıyorum," diye yanıtlamıştım. "Anlat bakalım, ne anladın," diye sorsa çuvallayacağım kesindi, neyse ki böyle bir şey sormamıştı Aliye abla. Buna rağmen, okuma konusundaki hevesim kırılmıyor, okuya okuya en sonunda birşeyler anlayacağımı umut ediyordum. Okula giderken, Beyoğlu'nda, aynı zamanda kitap da satan bir gaze-

te bayiinin kitaplarına göz atmadan geçmezdim. Oradan birkaç mizah kitabı almış, şimdi ismini hatırlamadığım bir İtalyan mizah yazarının kitabını *okuduktan sonra*, ben de yazar olmaya heveslenmiştim. Yazdığım birkaç mizah öyküsünü, okulda yakın arkadaşlarıma da okumuştum. "Mizah yazarlığı"na başladığımı öğrenen bir arkadaşım, "bravo *Gün*, senden de bu beklenirdi," demişti övgüyle.

Bir gün Yeni Kolej'de bir "Tevfik Fikret'i anma günü" düzenlendi. Konferans salonunda, bütün öğretmen ve öğrencilerin katılımıyla yapılacak bu konferansta öğrenciler, Tevfik Fikret'in çeşitli yönlerini, şiirlerini vb. ele alan konuşmalar yapacaklardı. Aynı zamanda müdür muavinliğini deruhte eden *edebiyat hocamız Talat Bey*, bu tür konuşmalara talip olan öğrencileri tespit etmeye çalışıyordu. Konuşma konularından biri de, "Tevfik Fikret'in fikirsel yönü"ydü. Hiç duraksamadan konuya talip oldum. Tevfik Fikret *hakkında bütün* bildiğim, Fikret'in, dini reddeden ilerici bir şair olduğuydu. Konuyu aldıktan sonra Tevfik Fikret hakkında bir kitap bulmaya çalıştım, şu tesadüfe bakın ki, bu konuda yazılmış en önemli kitaplardan birini buldum: Sabiha Sertel'in Tevfik Fikret hakkındaki kitabıydı bu. Sürgündeki solcu bir yazar olduğunu duyduğumdan, Sabiha Sertel'in yargılarına çok güveniyordum. Sertel, bu kitapta Tevfik Fikret'le Mehmet Akif Ersoy'u karşılaştırıyor, Ersoy'un dinciliğine karşı Fikret'in din karşıtlığının yanında saf tutuyordu.

Çok başarılı bir konferans oldu. Sabiha Sertel'in görüşlerini, özetleyerek sundum. Enikonu solcu fikirler içeren bu konuşma, öğretmenleri şaşırtmış, hattâ biraz da ürkütmüş olmasına rağmen, o günün sola açık atmosferi içinde *takdirle karşılandı*. Yüzü pek gülmeyen, çatık kaşlı bir adam olan Talat Bey memnuniyetini bana bizzat ifade etti. Bu başarı, bende büyük bir özgüven duygusunun gelişmesine yol açmıştı.

Artık yazarlık hevesim önüne geçilmez bir hal almıştı. 1964 yılının ilkbaharında, kesin olarak yazar olmaya karar verdim. Çok küçükken anneannemle ziyaretlerine gittiğimiz bir aile dostumuzun oğlu Ayhan Hünalp'in *Küçük İstasyonlar* adlı bası-

lı kitabının beni daha o zamandan büyülemesinin, daha sonraki yıllarda, Nebahat teyzenin oğlu Özcan Ergüder'in öykücülüğünün bende tuhaf bir merak yaratmış olmasının bu yönelişimde ne kadar rolü vardı bilemiyorum, ama etkili oldukları kesindi. Ne kadar başarılı olacağımı bilmiyordum, bunu düşünecek durumda da değildim, ama kararım kardı. Kendimi şimdiden yazar olarak görüyordum. Bir yazar öncelikle ne yapardı? Tabiî ki, meyhanelere gidip içki içerdi. Öyleyse ben de içki içmeliydim. Tek başıma, Çiçek Pasajının arka tarafında bulunan Balık Pazarının salaş meyhanelerini ziyaret etmeye başladım. Ucuz kırmızı şarap ve leblebi yeter de artardı benim gibi fakir bir yazara. Yoksul ayyaşların kendi başlarına, dertli dertli demlendikleri bu loş meyhanelerde tek başıma oturuyor, ben de onlar gibi yavaş yavaş demleniyordum. Ucuz şarapla kafayı buldukça, kafamdan öykü ya da romanlar tasarlıyor, çevremdeki tipleri birer roman ya da öykü kahramanı olarak uzun uzun inceliyor, özelliklerini zihnime kaydediyordum. Hattâ bazen kalemi kâğıdı çıkarıp birşeyler karaladığım da oluyordu. O sırada Varlık Yayınları'ndan bütün eserleri yayımlanmaya başlayan Sait Faik'in öykülerini yeni yeni okumaya başlamıştım. İşte ben de meyhane köşelerinde birşeyler karalayan genç bir Sait Faik'tim artık.

Herhalde propagandalarına oldukça olumlu cevap vermiş olmalıyım ki, günün birinde Berber Hüseyin, bana, kendisiyle TİP'in Beşiktaş İlçesine gelmek isteyip istemediğimi sordu. İşte benim de beklediğim buydu. Sevinerek hemen kabul ettim. Beşiktaş İlçesine gitmek üzere sözleştik.

Bizi, Beşiktaş İlçe Başkanı Halil Oyman karşıladı. Orta yaşlarda, şişman bir adam olan Halil Oyman, ismimi ve yaşımı sordu. Söyledim ve partiye üye olmak istediğimi de ekledim. Ah ne yazık! Onsekiz yaşımı doldurmama dört beş ay vardı. Bu yüzden yasal olarak üye olmam mümkün değildi. Ama olsundu. Bu, partide fiilen çalışmama engel değildi. Yaşım dolunca da hemen üye olurdum. Buna biraz üzüldüm, ama partide ilgiyle karşılanmam bu üzüntümü hafifletti. Halil Oyman, bu dinamik, hevesli genci karşısına alıp hemen eğitime giriş-

ti. Eğitim dediysem, öyle ideolojik bir eğitim falan değildi bu. İlçenin pratik işlerine ilişkin kısa bir kurstu. Oyman, bana evrakların nasıl dosyalanacağını öğretti. Kâğıtları delgeçle delmeden önce ikiye katlayıp orta noktasını belirlemek gerekiyordu. Bu orta nokta, delgeçin ortasındaki çizgiye denk getirilmeliydi ki, kâğıt tam orta yerinden delinmiş olsun vb. Bu tür şeyleri kısa sürede öğrendim, giderek İlçenin devamlı çalışanı haline geldim. Çalışkanlığım kısa sürede Halil Oyman'ın takdirini kazanmıştı.

Bir gün bana, partinin genel merkezinde "adama" ihtiyaç olduğunu, orada çalışmak isteyip istemediğimi sordu Halil Oyman. Uçarak kabul ettim. Onun tavsiyesiyle, Babıâli yokuşunda, İstanbul valiliğinin karşısına düşen Genel Merkez binasına (o sırada TİP'in Genel Merkezi henüz Ankara'ya nakledilmemişti) yollandım. Eski, ahşap bir binanın üçüncü katında bulunan Genel Merkezin büyük bir salonu vardı. Özellikle akşamları işçiler ve diğer üyeler geliyor, aralarında sohbet ediyorlardı. Kısa sürede güven kazandım ve sabahları partiyi açmam için bana anahtar verdiler. Ne kadar gururlandığımı tahmin edersiniz. Koca TİP'in Genel Merkezinin anahtarları bana emanet edilmişti. 1964 yılının yazıydı. Sabah erkenden kalkıp, partiye yollanıyordum. Partinin kapısını ben açıyordum, düşünsenize, bu, yaşı tutmadığı için partiye resmen üye olamayan bir gençte ne büyük bir gurura ve özgüvene yol açardı. İçeri girdiğimde ilk işim, pencereleri yukarı kaldırıp salonu havalandırmak ve temizlemek oluyordu. Pencereleri açtığımda temiz sabah havasını içime çekiyor, kendi kendime, "işte Gün, sen de bu mücadelenin bir parçasısın, üzerine düşen görevleri yapıyorsun, bundan büyük mutluluk olur mu," diyordum.

Bir gün, edebiyat öğretmeni, TİP'li genç bir hanım, benden, üniversite harçlarıyla ilgili bir bildiri yazımına yardımcı olmamı istedi. Seve seve kabullenip, kolları sıvadım. Bir başka üyeye daha aynı görev verilmişti. İkimizin yazdıkları karşılaştırılacak, daha güzel yazanın bildirisi kabul edilecekti. Edebiyat öğretmeni hanım benim yazdığımı beğendi. Yaşça benden büyük diğer üye sanırım buna biraz burkuldu. Benim bildiri esas alın-

makla birlikte onun yazdığı birkaç cümle de, ayıp olmasın kabilinden bildiriye eklendi, mumlu kâğıda yazılıp teksir makinesinde basıldı. O anda ne kadar gururlanmıştım. Benim kalemimden çıkan bir bildiri yüzlerce adet çoğaltılıyordu. Hiç tanımadığım insanların eline ulaşacaktı.

Bildiri yazımındaki bu başarım üzerine, Genel Merkez bünyesinde çıkan onbeş günlük *Emekçi* gazetesinde de çalışmam uygun görüldü. Gazete, Adnan Cemgil'in yönetiminde çıkıyordu. Adnan Cemgil, o sıralar elli yaşlarında gösteren, çok bilgili, çalışkan bir adamdı. O zamanlar onun tanınmış bir çevirmen ve düşünür olduğunu bilmiyordum, ama önemli bir adam olduğunu hemen anlamıştım. Adnan Cemgil, gençlerle çalışmasını çok iyi biliyordu. Bana bazı küçük haberler de yazdırıyordu. Yine aynı üniversite harçları konusunu, bu sefer *Emekçi*'ye haber olarak yazdım. Haber gazetede çıktığında heyecandan neredeyse düşüp bayılacaktım. İnanılacak şey değildi, benim kendi cümlelerim matbaa harflerine bürünmüş, gazetenin bir köşesinde boy göstermişti. Ben oradaydım işte, benim düşüncelerim satırlar halinde orada akıyordu. Çevreme belli etmemeye çalışarak haberi belki elli kere döne döne okumuştum.

Bu arada gazetenin "ayak işlerini" de ben yürütüyordum. Matbaaya gidip provaları alıyor, Genel Merkeze getiriyordum. Adnan Cemgil'le birlikte tashihleri yapıyorduk, düzeltilmiş provaları gerisin geri matbaaya götürüyordum. O zamanlar bilgisayar diye bir şey olmadığından, yazılar kurşunla dizilirdi. "Operatör" denen bir adam, devasa bir dizgi makinesinin başında yazıları dizerdi. Dizilen yazılar, makinenin ucundaki kanca gibi bir uzantıdan kurşun satırlar halinde dökülürdü. Çırak çocuklar bu kurşun satırları bloklar halinde iple bağlar, tahta bir kadranın üzerine dizerlerdi. Bu blokların üzerinden silindirle mürekkep geçirildikten sonra provalar alınırdı.

İşim sadece bu değildi. Arada bir, Adnan Cemgil beni dergi için yazılmış yazıları toplamaya da yollardı. Örneğin Sirkeci'deki bir hana gidiyor, o handaki izbe bürolardan birinde bulunan Moris Gabbay'dan, yazdığı yazıları alıp getiriyordum. İşlerimden biri de muhabirlikti. Örneğin, TİP Beşiktaş İlçesi'nin

Ortaköy'deki bir kahvede yapılan kongresini izlemiş, bunu haber haline getirip gazeteye yetiştirmiştim.

İşler bununla da bitmiyordu. Aynı zamanda gazetenin satıcılarından biriydim. Bir seferinde, birkaç üniversite öğrencisiyle birlikte Karaköy'de gazete satışına çıkmıştık. Bu, hayatımdaki ilk siyasî gazete satma eylemimdi. Üniversite öğrencileri benden ustaydı. Karaköy iskelesinin çıkışında, gazetelerini, sloganlar eşliğinde bir güzel satıyorlardı. Birkaç kere onlar gibi ben de slogan atayım dedim. Kendi sesimi zor duydum. Bağırarak dikkat çekmeyince de kimse gelip gazete almıyordu. Bütün gazeteleri onlar satmışlardı. Benim gazeteler ise elimin teriyle ıslanmış, boyunlarını bükmüş öylece bekliyorlardı. Sonunda, efendiden bir adam yanıma yaklaştı, elime bir yirmibeş kuruşluk tutuşturup, bir gazete aldı. Sevinçten neredeyse adamın boynuna sarılacaktım. Şu dünyada ne iyi insanlar vardı! Nasıl olmuştu da onlardan değil de, benden gazete almayı akıl etmişti bu adam?

Gazete satışını mahallede de sürdürüyordum. Aslında buna satış demek pek doğru olmaz. Çünkü tanıdığım kişilerden para istemeye utanıyor, gazeteyi bedava veriyordum. Onların yerine kendi cebimden ödüyordum gazetelerin parasını. Olsun, önemli olan fikirlerin yayılmasıydı, alsınlar okusunlardı, parasını biz ödeyiverirdik, ne olacak!

Adnan Cemgil, konuşkan bir adamdı. Ortak çalışmamız sırasında ya da birlikte matbaaya giderken sürekli, solculuğa ilişkin birşeylerden söz ederdi. Onu saygıyla dinler, her söylediğini zihnime kazımaya çalışırdım. Bir seferinde, bana, çok laf edip, iş yapmayan "entellektüel gevezelerden" söz etmişti. O zamana kadar adlarını hiç duymadığım bazı filozofların adlarını ardı ardına sıraladıktan sonra, "bunların adlarını işte şimdi benim yaptığım gibi ardarda sıralarsan, herkes seni bir şey zanneder, ama işe gelince ortadan toz oluverir böyleleri," demişti.

Bir de gazetenin paketlenmesi ve postalanması işi vardı. Gazete çıktığı gün, partinin salonunda bulunan bütün TİP üyeleri seferber olurlardı. Bu çalışmaya Adnan Cemgil'in büyük oğlu

Dumrul Cemgil ve onun küçüğü Sinan Cemgil de katılırdı. O sırada Dumrul daha aktifti. Daha doğrusu, onu ortalıklarda daha çok görüyordum. Dumrul, ilk bakışta "sarsak" birisi izlenimi vermesine rağmen, aslında zeki ve çalışkan bir çocuktu. Sinan Cemgil ise, Dumrul'un tersine, daha ilk bakışta kararlı, iradeli birisi olduğu izlenimi veren, çok yakışıklı bir gençti.

Emekçi dergisindeki çalışmamıza, bir süre sonra Bülent Habora da katıldı. Bülent Habora, benden yaşça daha büyük, yirmibeş yirmi altı yaşlarında, çekirdekten gazetecilikten gelme bir gençti. Benim Ankara'ya taşınmam yaklaştığından ve Adnan Cemgil'in de başka parti görevlerine yönelmesi söz konusu olduğundan, dergiyi bizden devralmaya hazırlanıyordu. Son birkaç sayı birlikte çalıştık. Kısa sürede arkadaş olmuştuk. Bir gün Habora, bana, kendisinin magazin gazeteciliği yaptığını da anlatmıştı. Biraz şaşırmıştım. Solcu bir gazetecinin, çıplak kadın resimlerinin basıldığı magazin gazetelerinde çalışmış olabileceğini o zamana kadar hiç düşünmemiştim. Habora, şaşırdığımı farkedip, "geçim için mecbursun bu tür işleri yapmaya," demişti bana. O zamana kadar geçim derdi diye bir olayla karşılaşmamış benim gibi aylak bir öğrencinin bunu kavraması biraz zor olmuştu. Sonra Habora, magazin gazeteciliği yaparken, artist hanımlarla başından geçen birkaç macerayı aktarmıştı. Şaşkınlığımı bir yana bırakıp, zevkle dinlemiştim onu.

Partiye gittiğim zamanlar, üst ve orta kademelerden birçok kişiyi tanıma, gözlemleme fırsatım da olmuştu. O sırada partinin Genel Sekreteri Cemal Hakkı Selek'ti. Cemal Hakkı Selek, oldukça yaşlı, sert görünüşlü, ciddiyetle işlerine yoğunlaşan, pek gülmeyen bir zattı. Çevresinde bir çekingenlik duygusu yaratırdı. Bir keresinde, derginin bir yazısını göstermek için odasının kapısını tıklatmak zorunda kalmıştım. Kendisini kapının aralığından görüyordum. Kapının tıklatıldığını duyduğu kesindi. Ama uzun süre yanıt vermeyip beni orada öylece bekletti. Sonunda dönüp, "masaya bırak," diye buyurdu. Partinin başkanı Mehmet Ali Aybar'ı da bir kere görmüştüm. Aybar da bende, Cemal Hakkı Selek'e benzer bir kişilik olduğu izlenimini bırakmıştı.

Behice Boran ise bana daha sempatik görünmüştü. Bir gün parti salonunda parti üyeleriyle sohbet ederken rastlamıştım ona. O anlatıyor, üyeler de dinliyordu. Anlattığı konu, sosyalizmde kol emeği ile kafa emeği arasındaki farkın nasıl giderileceğiydi. Behice Boran, sosyalist ülkelerde, örneğin mühendislerin, efendilik taslamayıp işçilerle birlikte madenlere girdiklerini, ellerinin dirseklerine kadar çamura bulandığını, son derece canlı hareketlerle, kavratıcı bir şekilde anlatıyordu. Aradan o kadar zaman geçtiği halde, dirseklere kadar çamura bulanmış kolları gösteren hareketleri, bugün gibi gözümün önündedir.

Orta kademe yöneticiler ve sendikacılar arasında daha sıcak, daha dostça bir hava olduğu dikkatimi çekmişti. O zamanlar bütün sosyalistleri birer melek gibi gördüğümden, her parti üyesini, her yöneticiyi dikkatle inceliyor, bu "melek"lerin özelliklerini kendime mal etmeye çalışıyordum. Örneğin sendikacı Sina Pamukçu, yazar Rasih Nuri İleri, yazar Yusuf Ziya Bahadmlı vb. gibi, bana göre oldukça yaşlı görünen (o zamanlar otuz, kırk yaşlarında olmalıydılar) TİP'lilerin kendi aralarındaki konuşmalarına, şakalaşmalarına kulak kabartıyordum. Bir gün, Rasih Nuri İleri'nin, Sina Pamukçu'ya, "ne tıkınıyorsunuz yahu, bana da verin," demesi çok hoşuma gitmişti. Demek sosyalistler de şakalaşabiliyorlardı!

Partiye gelen işçileri de dikkatle inceliyordum. Çünkü bunlar, bildiğimiz sıradan işçilerden farklı, "bilinçli" işçilerdi. Bu "bilinçli" işçiler, nasıl konuşuyor, nasıl tartışıyor, sorunları nasıl ele alıyorlardı acaba? "Normal" işçilerle aralarında ne gibi farklar vardı? Ortaköy'lü tütün işçileriyle tanışmıştım. Bu işçiler esasen Beşiktaş ilçesinin üyesi olmalarına rağmen, arada bir Genel Merkez'e de uğruyorlardı. Aralarından biri, bana, kendisinin eski bir komünist olduğunu, 1951 yılındaki TKP tevkifatında tutuklandığını, ama hüküm yemediğini söylediğinde çok şaşırmış, ona büyük bir saygı duymuştum. İlk kez komünist olduğunu söyleyen "bilinçli" bir işçi görüyordum ömrümde.

Cağaloğlu'ndaki TİP Genel Merkezine gidip gelirken, en büyük zevkim Babıali kitapçılarına göz atmaktı. Yeni yeni kitap-

larla tanışıyordum. Özellikle sosyal konularda, sosyalizme ilişkin kitaplar okumaya çok hevesliydim. Gerçi, 1964 yılında bile, henüz bu tür kitaplar çok azdı. Sosyal Yayınları, Plehanov'un tarihsel materyalizm üzerine bir kitabını basmıştı, ancak bu kitap bana çok ağır gelmişti. Sol Yayınları henüz kurulmamıştı. Vitrinde dikkatimi çeken kitaplardan biri, *İştirakiyun Fırkası ve Sosyalist Hilmi*'ydi. Sosyalist Hilmi'nin kimin nesi olduğunu çok merak edip bu kitabı satın almış, hemen okumuştum. Filozof Bertrand Russell'ın küçük bir kitabı da dikkatimi çekmişti. Sarı kapaklı bu kitabın adını şimdi hatırlamıyorum. Onu da satın alıp okumaya çabalamıştım. Bu arada, daha teorik nitelikte, sanırım Selahattin Hilav'ın denetiminde, *Eylem* adlı aylık bir solcu dergi de çıkıyordu. Bu dergiyi de birkaç kere alıp içindeki ağır makalelerle boğuşmuştum. Öte yandan, edebiyat kitaplarını okumayı da sürdürüyordum. Sıra, Sait Faik'ten sonra, yine Varlık Yayınları'ndan çıkan, Dostoyevski'nin *Ezilenler* adlı romanına gelmişti. Bu romanı özellikle seçişimin nedeni, ismiydi. Dostoyevski, bu romanda, mutlaka, "ezilen"lerle ilgili birşeyler anlatıyor olmalıydı!

* * *

Artık İstanbul'da geçinemez hale gelmiştik. Can'ın ve benim okul taksitlerimiz, evi emekli maaşıyla geçindirmek zorunda olan annemin belini bükmüştü. Öte yandan Can'ın hastalığı annemin sinirlerini iyice bozmuş, Ankara'daki yakın akrabalarımızın moral desteğine ihtiyaç duymasına yol açmıştı. Annemin Ankara'ya taşınmaya karar vermesinin bir diğer nedeni, benim enikonu siyasete bulaşıp, TİP'e falan gitmeye başlamamdı. Ondaki de akıl işte! Sanki Ankara'da siyaset yoktu! Belki bir başka neden de, annemin, babamın ölümünden sonra İstanbul'da oturmak istemeyişi olabilir. Her neyse, sonuç olarak yeniden büyük bir göç gelip kapımıza dayanmıştı. Ankara'ya taşınıyorduk. Çocukluk ve gençliğimizin en güzel günlerinin geçtiği on yıllık İstanbul hayatımıza veda etmek üzereydik.

Ertesi gün Ankara'ya doğru yola çıkacaktık. Gerekli eşyalar bizden önce toparlanıp Ankara'ya gönderilmişti. Geri kalanlar

da sağa sola dağıtılmıştı. Son geceyi Radife halalarda geçirecektik. On yıla yakın zamandır yaşadığımız evin bomboş hali insana hüzün veriyordu. Evde kimse yoktu. Mutfakta birşeylerle uğraşıyordum. O sırada kapının açıldığını duydum. Can'dı gelen. Mutfakta olduğumdan beni görmemişti. Oturma odasına gittiğini duydum. Yüksek sesle, "allahaısmarladık oturma odası," dediğini duyunca kulak kesildim. Sonra hole geldi. "Allahaısmarladık hol," dedi hüzünle. Bir zamanlar annemle babamın yattığı yatak odasına geçti. "Allahaısmarladık yatak odası, allahaısmarladık baba," dedi, sesi iyice ağlamaklı bir hal almıştı. Onun odalarla bu dramatik vedalaşmasına tanık olduğumu görmesini istemiyordum, ama kaçacak hiçbir yer yoktu, ister istemez bekledim. Mutfağa gelip aynı veda sözlerini söylemek üzereyken beni görünce korkuyla irkildi. İşi şakaya vurup dramatik ortamı dağıtmak için, mutfağın sözcülüğünü üslenip, "güle güle Can," dedim. Can, aniden hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Onu yatıştırmak için kırık dökük birşeyler söylemeye çalıştım, ama boşunaydı. Can'ı kendiyle başbaşa bırakıp çıktım evden.

On yıl önce taşındığımız gibi, sıcak bir Ağustos sabahı mahalleden bir taksiyle ayrıldık. Başta Radife halalar, bütün komşular evin köşesinde toplanmışlardı. Radife hala elindeki bir tas suyu arkamızdan döktü göz yaşları içinde. Taksi hareket etti. Arka pencereden geriye baktım. Geride kalanlar, öylece arkamızdan bakıyorlardı. Koca bir on yıl, sevdiklerimiz, ölülerimiz, gülüşlerimiz, gözyaşlarımız orada, o mahallede kalmıştı. Araba köşeyi döndü. Artık hiçbir şeyi görmemiz mümkün değildi.

III.
1964-1967
Dönüşüm

Günlerden 28 Ağustos 1964'dü. Ankara'ya geleli henüz üç gün olmuştu. Kendimi Ankara'nın ortamına alıştırmaya çalışıyordum. Her akşam, yalnız, genç bir yazar olarak Kızılay'da "piyasa" yapıyordum. O akşam da ceketimin cebine, Varlık Yayınları'nın küçük cep kitaplarından ikisini, Dostoyevski'nin *İnsancıklar*'ını ve Mahmut Makal'ın *Bizim Köy*'ünü yerleştirip Kızılay'a dolaşmaya çıkmıştım. Akşam beş sularıydı. Henüz ortalık çok sıcaktı. Buna rağmen, bana daha olgun bir görünüm verdiğini düşündüğüm koyu renk ceketi üzerimden çıkartmamakta kararlıydım.

Kızılay'ın Sıhhiye tarafında bulunan Zafer Anıtının çevresinde yüz kişilik bir kalabalık görünce o yana seğirttim. Anıtın etrafında, ellerinde pankartlar taşıyan gençler toplanmıştı. Pankartların çoğu Amerikan aleyhtarıydı: "Yankee Go Home", "Amerika, bizi dolarlarınla satın alamazsın". Bazı gençler, ellerindeki, İsmet İnönü'nün damadı, yazar Metin Toker'in çıkarttığı *Akis* dergisini sallıyorlardı. Bu derginin kapağında da, aynı "Yankee Go Home" başlığı dikkat çekiyordu. Pankartlardan birinde ise, "Acheson planına hayır!" yazılıydı. O sırada "Acheson planı"nın ne olduğunu bilmiyordum. Gösteri, Amerikalı danışman Acheson'un Kıbrıs'la ilgili planını protesto et-

mek için, CHP'li gençler tarafından düzenlenmişti. Daha doğrusu bu gösteri, iktidardaki CHP tarafından, Amerika'ya, Kıbrıs konusunda baskı oluşturması amacıyla sahneye konmuştu. *Akis* dergisi de bu amaçla, kapağına "Yankee Go Home" sloganını atmıştı. Tabiî ben o sırada bütün bunlardan haberdar değildim. Hattâ yürüyüşün esasen Kıbrıs konusunda düzenlenmiş milliyetçi eğilimde bir gösteri olduğunu bile tam olarak algılayamamıştım. Benim için o an önemli olan, gençlerin Amerika'yı protesto ediyor olmalarıydı. Bu, yürüyüşe balıklama dalmam için yeterli nedendi.

Zafer anıtının önündeki konuşmalardan sonra kalabalık, "gençlik buraya" sloganıyla Bakanlıklar istikametinde yürüyüşe geçti. Daha iki yüz metre ancak yürümüştük ki, kalabalığın bir anda binleri bulduğunu gördüm. O sırada Can'a rastladım. O da büyük bir heyecan içinde yürüyüşe katılmıştı. Birlikte yürümeye başladık. Kızılay'ı geçip Bakanlıklara doğru ilerlerken, sol tarafta TİP Ankara İl örgütünün tabelasını gördüm. Yürüyüşçüler, balkona birikmiş TİP'lilere sempati gösterisinde bulunmalarına rağmen, TİP'lilerin yürüyüşe katılmayıp seyretmekle yetinmeleri, hattâ lehte herhangi bir tepki göstermemeleri biraz tuhafıma gitti, ama o anda bunun üzerinde düşünecek durumda değildim.

Meclis'e yaklaştığımızda, arkamızdan gelen bir polis arabası, elli metre kadar ilerimizde durdu, arabadan inen, kısa boylu, kabak kafalı, sivil bir zat ile on kadar polis önümüzde barikat kurmaya kalktı. Polislerle aramızda kısa süren bir arbede meydana geldi. O sırada henüz, gençlerin "Frukolar" adını taktığı miğferli "toplum polisi" teşkilatı kurulmamıştı. Karşımızdaki polisler, bildiğimiz, şapkalı karakol polisleriydi. O itiş kakış sırasında, bir polisin şapkasına vurup yere düşürdüm. Polisler suçlu olarak beni değil, bir başka genci yakalayıp polis arabasına almak istediler. Direndik ve arkadaşımızı teslim etmedik. Olayların büyüme eğilimi gösterdiğini gören, yürüyüşün başını çeken birkaç genç, "geri dönüyoruz arkadaşlar," diyerek yürüyüşü yeniden Zafer Anıtına yönlendirdi. Polis barikatını geçememiştik, ama dağılmamıştık da. Sloganlar atarak ve "ey va-

tan göz yaşların dinsin yetiştik çünkü biz" diye başlayan Siyasal Bilgiler Fakültesi marşını söyleyerek (o sırada Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne ait olduğunu bilmediğim bu marşı ilk kez orada duymuş, hemen benimsemiştim) geri döndük.

Kalabalık, Zafer Meydanı'nın önüne gelince, bir genç çıkıp kısa bir konuşma yaptı, konuşmasının sonunda, "yarın, aynı saatte, aynı yerde" buluşacağımızı söyledi. Böylece kalabalık dağıldı. Can'la birlikte, olayın heyecanı ve coşkusuyla konuşa konuşa Kızılay'dan yukarı doğru yürümeye başladık. Büyük Sinemanın önlerine gelmiştik ki, arkamdan birisi omuzuma dokundu. Döndüm. Karşımda hiç tanımadığım, ceketli iki adam duruyordu. "Afedersiniz kardeşim," dedi, omuzuma dokunanı, gayet kibar, "Müdür bey sizinle görüşmek istiyor, arkadaşınızla birlikte bizimle emniyete kadar biraz gelebilir misiniz?" Zaten sinirleri son derece zayıf olan Can, telaşlanmıştı. "Neden gelecekmişiz, ne yaptık ki," falan diyerek itiraz etti. Baktım, itiraz etmekle yapılacak bir şey yoktu. Adamlar bizi götürmekte kararlıydı. Can'a dönüp, "boş ver, gidelim bakalım, neymiş," dedim. Adamlar, hemen bir taksi ayarladılar, bindik. Arabaya biner binmez, o kibar hallerini hemen bir yana bıraktılar. Can'ın kendisine "memur bey," diye hitap etmesine bozulan sivillerden biri, "memur bey değil, komiser bey," diye sertçe düzeltti onu. Can, telaşla, "benim amcam eski Ankara emniyet müdürüdür," (Nebahat teyzenin babası, annemin amcası Ahmet Rıfat Kemerdere'yi kastediyordu) deyince de, "bunlar para etmez, karakolda anlatırsın," diye kesip attı.

Necatibey Caddesi'nin üzerinde bulunan Çankaya Karakolu'na götürüldük. Bir odaya alındık, kimliklerimiz tespit edildi, sonra nezarete atılmak yerine, karakolun girişindeki geniş bölümde beklememiz söylendi. Gireni çıkanı görüyorduk. Bir süre sonra başkalarını da getirdiler. Getirilenlerden biri, sonradan adının İsmet Umarusman olduğunu öğrendiğim, Zafer Anıtı'nda konuşma yapan gençti. Yakalanan diğer gençleri, bizden ayrı bir odada tutuyorlardı.

Can tir tir titriyor, ikide bir bana, "Gün, bize ne yapacaklar," diye soruyordu. Bu, benim de hayattaki ilk tutuklanmamdı. Bu

yüzden ne yapacaklarını tahmin etmem imkânsızdı. Ama, en azından soğukkanlı olmak gerektiğini biliyordum. Bu yüzden, önemli bir şey olmadığını, en fazla birkaç saat tutup bırakacaklarını söyleyerek Can'ı yatıştırmaya çalıştım.

Bu arada, sonuna kadar açılmış radyodan, akşam 19.00 haberlerini dinledik. Spiker, "gençlerin yürüyüşünü" son derece olumlu cümlelerle vermekle yetinmedi, haberin sonunda, "gençlerin ertesi gün aynı saatte, Zafer Meydanı'nda yeniden toplanacaklarını söyleyerek dağıldıklarını" anons etti. Haberin bu veriliş tarzı, her şeyi açıkça ortaya koyuyordu. Hükümet, göstericilerin arkasındaydı. Bu, Can'ı biraz rahatlattı. Hattâ ruh hali birden değişip şaka bile yapmaya başladı.

Saat dokuz sularında, karakolun geniş girişinde bir aşağı bir yukarı voltalarken, zaten doğuştan telaşlı bir insan olan dedemin (Fuat Kızılkaya) pür telaş karakolun kapısından içeri daldığını gördük. Avazı çıktığı kadar bağırıyordu: "Neredesiniz, anneniz ölüyor..." Dedemin her şeyi abartan karakterini, annemin malûm meraklılığını bildiğimden, annemin gerçekten değil, sadece "meraktan öldüğünü" anlamıştım tabiî. Tam dedeme doğru birkaç adım atmıştık ki, bir odadan çıkan kırmızı yüzlü bir komiser, torunlarla dedenin arasına şişman gövdesini paravan yaptı. Dedeme, "burası bir polis karakolu beybaba, öyle cumburlop dalamazsın, üstelik bu çocuklar da tutuklu," deyiverdi. Dedem, bu müdahale karşısında, devlet görevleriyle ilgili sicilini ortaya dökmesinin sağlayacağı mesleksel ortaklık duygusunun komiseri yumuşatacağını düşünmüş olacak ki, kendisinin de eski bir jandarma binbaşısı olduğunu söyledi, ama nafile. Görev başındaki polis komiseri, miyadını doldurmuş mütekait jandarma binbaşısı karşısında yumuşamak niyetinde değildi. "Ne olursanız olun, karakola giremezsiniz ve tutuklularla görüşemezsiniz," diye kesip attı. Dedem, zaten griye çalan açık renk gözlerini, kırgın ve mağdur olduğu zamanlarda hep yaptığı üzere iyice donuklaştırıp adama acıklı acıklı birkaç saniye baktıktan sonra, "ya, öyle mi," dedi ve keskin bir emekli jandarma binbaşısı dönüşüyle karakolu terk etti.

Neyse, dedemin gelişine yine de sevinmiştik. En azından ar-

tık nerede olduğumuz biliniyordu, devlet nezdinde hatır gönül ve mevki sahibi eş dostun araya girmesi mümkün olabilecekti. Nitekim bu tahminimizde yanılmamıştık da. Yakalanan diğer gençlerle aynı odaya konmamızdan bir süre sonra, odanın penceresinden, o sırada generalliğe terfi edip Ankara'ya taşınmış Fuat amcanın ince, süzgün yüzünü gördük. Onun ardından aile dostlarımızdan doktor Nedret ve Devlet Su İşlerinde Hukuk Müşavirliği yapan Semin (Kızılkaya) dayı da sökün etti. Bu bizi iyice rahatlattı. Artık bırakılmamızın an meselesi olduğunu görmenin verdiği rahatlıkla diğer gençlerle sohbete giriştik.

Can'la benim dışımda, yakalanan dört genç daha vardı. Bunlardan biri, CHP gençlik kollarından, yürüyüşün baş örgütleyicisi, Adanalı İsmet Umarusman'dı. Diğeri, tiyatro oyuncusu Çetin Öner'di. Üçüncüsü, İbrahim Öktem adlı, bizden oldukça yaşlı gösteren bir üniversite öğrencisiydi. Esmer, yapılı diğer gencin adını ise ne yazık ki unutmuş bulunuyorum.

Polislerin kibarlaşmalarından, atmosferin lehimize iyiden iyiye değişmekte olduğunu fark etmekte gecikmedik. Geceyarısına doğru, yukarıya, Emniyet Müdürü'nün odasına çıkarıldık. Masanın başındaki, kendisinin Emniyet Müdürü Orhan Zaim olduğunu öğrendiğimiz, Arşak Palabıyıkyan'a benzeyen kişi, gündüz, Meclis'in önündeki çatışmada, polislerin başında bizi geri dönmeye ikna etmeye çalışan adamın ta kendisiydi. İçimden, inşallah beni teşhis etmez diye dua ettim. Çok şükür, Orhan Zaim suçlayıcı bir havada değildi. Hattâ bizlerle şaka bile yaptı. "Hepiniz güçlü kuvvetli gençlersiniz maşallah, bana bir tane vursanız uçurursunuz valla," dedi, gülüştük. Demek, böyle soğuk karakol odalarında bile, yerine göre, insanî bir sıcaklık yayılabiliyordu. "Çocuklar," dedi, Orhan Zaim, aynı samimi havasını sürdürerek, "kanunen sizi sabah mahkemeye çıkana kadar burada tutmamız gerekir, ama yakınlarınız gelmiş, rica ettiler, biz kefil olalım, bırakın dediler, biz de onları kıramadık, şimdi sizi bırakıyoruz, ama yarın mahkemeye gelmezseniz sizin için imza veren kefillerinizi zor duruma sokarsınız." Söz verdik. Gelen "yakınlar" bizim akraba-i taalukattan başkası de-

ğildi. Amcam, dayım ve hısım akrabadan doktor Nedret Bey, diğer gençlere de kefil oldular ve o gece yarısı karakoldan serbest bırakıldık.

Ertesi sabah mahkemenin kapısındaydık. Basın, duruşmaya büyük ilgi göstermişti. Fotoğrafçıların yanısıra muhabirler de vardı. Muhabirlerden Ahmet Kahraman, biz sanıklarla yakından ilgilendi, gösteriye ilişkin sorular sordu. Hayatımda ilk kez basının ilgisine mazhar olduğum için gururlanmıştım. Ancak mahkeme salonu, bu ilgiyle ters orantılıydı. Kızılay'ın arkalarında alelâde bir binanın içindeki küçük bir odaya sıkış tepiş doluştuk. Yargıç, alelâde bir masanın başına ilişmişti, yanında da zabıt kâtibi oturuyordu. Basın mensupları ve dinleyiciler de içeri doluşunca, avukatlara neredeyse oturacak yer kalmamıştı. Semin dayım, kendi arkadaşlarından Vecihi Ünal'ı bize avukat olarak tutmuştu. Avukatlığımızı yapacak olan Vecihi Ünal'ın AP'li olduğunu öğrenince (Semin dayım da AP eğilimliydi) biraz bozuldum, ama o anda belli etmedim.

Yargıç, bıkkın bir havada hüviyet tespitini yaptı. Hüviyet tespitinden sonra sorgulara geçildi. İlk sorgusu alınan İsmet Umarusman, "olaylara, oradan geçmekteyken, merak saiki ile" karıştığını, "toplantı ve gösteri yürüyüşlerine muhalefet etmek gibi bir niyeti" olmadığını söyleyince çok şaşırdım. Ben, onun, kalkıp, Amerikan emperyalizmini niçin protesto ettiğini anlatacağını umut etmiştim. Can dahil diğer sanıklar da aynı mealde ifade verince hayal kırıklığım öfkeye dönüştü. En son, sıra bana geldi. Ayağa kalktım, bir adım ileri attım ve yüksek sesle, "ben olaylara merak saiki ile değil, bilerek katıldım, amacım Amerikan emperyalizmini protesto etmekti, çünkü Amerika yurdumuzu sömürmektedir," dedim. Odada büyük bir sessizlik oldu. Gururla başımı, Semin dayımın ve avukat Vecihi Ünal'ın bulunduğu köşeye çevirip baktım. Semin dayı bana işaretler yapıyor, Vecihi Ünal ise, biraz şaşkın, biraz kızgın, önündeki kâğıda birşeyler karalıyordu. Benim için önemli olan ise basındı. Muhabirler ne yapıyorlardı? Güzel! Söylediklerimi harıl harıl not ediyorlardı, demek sözlerim ertesi günkü gazetelerde yer alacaktı.

Yargıcın yılgın ruh halinde ise hiçbir değişiklik göze çarpmıyordu. Sözlerim bitince, "peki, otur yerine," dedikten sonra, zabıt kâtibine dönerek, ifademi zapta geçirmeye başladı. O ne? Yargıç benim ağzımdan çıkanlarla alâkası olmayan şeyler söylüyordu zabıt kâtibine: "benim olaylarla bir ilgim yok, oradan geçerken merak saikiyle bakarken polisler beni yakaladı, suçlamayı kabul etmiyorum." Allah allah! Bu, ne demek oluyordu şimdi? Niçin benim Amerikan emperyalizmine karşı sözlerimi zapta geçirmiyordu, niçin ancak "bilinçsiz bir vatandaş"ın söyleyebileceği sözleri benim adıma zapta geçiriyordu? Önce itiraz etmeyi düşündüm. Ancak dayımın bana telaşla işaretler yaptığını görünce bundan vazgeçtim. Ben söyleyeceğimi söylemiştim. Basın sözlerimi kaydetmişti. Varsın, zapta böyle geçilsindi. Anlaşılan yargıç beni, benden çok düşünüyordu!

Duruşmanın sonunda serbest bırakıldık. Vakit hayli ilerlemişti. Akşam, "aynı saatte, aynı yerde" verilen randevuyu unutmamıştım. Can'a, "hadi Kızılay'a gidelim," dedim. "Deli misin," dedi Can, telaşla, "bir daha yakalanırsak canımıza okurlar." "Ne var canım," dedim, "şöyle kenardan seyrediveririz olan biteni." Bu "aklıselim sahibi" önerim üzerine ikna oldu, Kızılay'a yollandık.

Kızılay'da, saat beşe doğru olağanüstü bir kalabalık vardı. Devlet dairelerinin boşalmasıyla bu saatte Kızılay zaten kalabalıklaşırdı. Ama bu seferki kalabalık, normal kalabalığın neredeyse on misliydi. İnsanlar kaldırımlarda bir aşağı bir yukarı, sanki normal bir gezintidelermiş gibi dolaşıp duruyorlardı. Ama herkesin beklediği bir şey vardı. Ve o beklenen şey, kısa süre sonra gerçekleşti. Zafer Parkından çıkan on onbeş kişilik bir gençlik grubu, Zafer Anıtına doğru ilerleyip, aniden, "gençlik buraya," diye bağırmaya başladı. Bu çağrı üzerine, kaldırımlarda turlayan kalabalık, bir anda Zafer Anıtına aktı. Birkaç dakika içinde Anıtın çevresinde, onbinleri bulan büyük bir kitle toplandı. Bu manzara karşısında dayanamazdım, Can'ın bütün önleme çabalarına rağmen, onun elinden sıyrılıp kalabalığa karıştım. Anti-Amerikan sloganlar atarak Bakanlıklara doğru yürüyüşe geçtik. Bu sefer, Meclis'in yakınların-

da muazzam bir atlı polis ve asker barikatı kurulmuştu. Önce atlı polis barikatıyla karşı karşıya geldik. Kalabalığın atları ürkütmesi üzerine atlı polis barikatını yarıp, ilerledik. İkinci barikat askerlerden ve cemselerden oluşuyordu. Yürüyüşün en önlerindeydim. Barikatın yakınlarına geldiğimizde, genç teğmenlerin, emirleri altındaki askerlere, "gençlere kötü muamele etmek yok, vurmak yok, ona göre," diye talimat verdiklerini duydum. Barikata dayanan kalabalık, ordu lehinde gösteri yapmaya başladı. Yüksek rütbeli bir subay omuzlara alındı. Bu subay, kalabalığa, "olaysız dağılmaları" yönünde son derece dostane bir konuşma yaptı. Kalabalık, subayı alkışladı, ama dağılmak yerine, asker ve cemse barikatını yarıp geçti. Askerler, dostlar alışverişte görsün kabilinden biraz direndiler, ama boşuna. Kalabalık Amerikan elçiliğinin önüne geldi, burada aleyhte büyük bir gösteri yapıldı. Ancak, elçiliğe saldırı teşebbüsü, güvenlik kuvvetleri tarafından püskürtüldü. Bunun üzerine, kalabalığın içindeki bazı milliyetçi unsurlar, "Yunan elçiliğine" sloganları atmaya başladı. Bu konuda, göstericiler arasında görüş ayrılığı meydana geldi. Benim de içinde bulunduğum bir kesim, Amerikan elçiliğinin önünde gösteriye devam etmekte ısrar ediyordu. Bu noktada, kitlede bir bölünme oldu. Kalabalığın bir kesimi, Küçük Esat taraflarında bulunan Yunan elçiliğine yürüdü, biz Amerikan elçiliğinin önünde kalmakta ısrar ettik. Daha sonra, Yunan elçiliğinin taşlandığını öğrendim.

Ertesi gün büyük bir hevesle gazetelere baktım. Ne yazık ki, duruşmamıza o kadar ilgi gösteren basın, haberi birkaç satırla geçiştirmişti. Buna çok bozuldum. Demek, bu basının görünüşteki ilgisine fazla güvenmemek gerekiyordu.

Üçüncü gün yine gösteriler oldu. Bu sefer yağmurlu bir gündü. Yürüyüşe katılmak için gelenler, Kızılay'da turlamak yerine, Kızılay'ın pasajlarına sığınmışlardı. Elimizdeki *Cumhuriyet* ve *Akşam* gazeteleri ya da *Yön* dergileri, birbirimizi tanımak için bir parola işlevi görüyordu. Yağmura rağmen yine yürüyüşe geçildi. Bu seferki kalabalık, bir gün öncekine göre daha azdı. Fakat ilginç olan, bu sefer karşımıza herhangi bir polis ya

da asker barikatının çıkmamasıydı. Meclisin önünden geçerek Kavaklıdere'ye yöneldik ve Kavaklıdere'deki Amerikan Yardım Teşkilatı (AID) binasına taşlarla saldırdık. Koca binanın bütün camları tuzla buz oldu. Bütün bu olaylar sırasında ortalıkta tek bir polis gözükmedi.

Ertesi gün, Yavuz Ulusu'nun ikinci başkanı olduğu Millî Türk Talebe Birliği (MTTB), gösterileri kendi denetimi altına almak ve girilen anti-emperyalist mecradan, milliyetçi bir mecraya yöneltmek amacıyla legal bir miting düzenledi. Bu mitinge de katıldım. Elli bin kişiyi bulan büyük bir yürüyüştü. MTTB yöneticileri, "araya yabancı unsurların sızmaması" amacıyla, kendi yakın üyelerine görevli pazubentleri dağıtmıştı. Yürüyüş bunların denetiminde yapılacaktı. Ne var ki, üç gündür katıldığım nümayişler boyunca, göstericilerin arasında epeyce popüler olmuş, birçok tanıdık edinmiştim. Bu yüzden, pazubentlilerin denetiminde, sıradan bir yürüyüşçü olmaya hiç niyetim yoktu. Pazubentlerin dağıtıldığı noktaya yaklaştım, hiç tereddüt etmeden bir pazubent alıp koluma taktım. Pazubenti dağıtan görevliye aşina gelmiş olmalıyım ki, bana hiçbir şey sormadı.

Yürüyüş, son derece muntazam sıralar halinde başladı. Aşağı yukarı her bin kişilik topluluğun başında bir MTTB görevlisi bulunuyor, bu görevliler, kalabalığa, MTTB'nin tespit ettiği sloganları attırıyordu. Aykırı slogan atmak isteyenler uyarılıyordu. Ne yazık ki, bu sloganların çoğu, genel geçer milliyetçi sloganlardı ve Amerikan aleyhtarı sloganların kullanılmasından özenle kaçınılmıştı: "Kıbrıs Türktür, Türk kalacaktır!" "Hain Yunan, kalleş İngiliz!" vb. Bu denetime rağmen, kitlenin Amerikan aleyhtarı sloganlar atma eğiliminde olduğu açıkça görülüyordu. İnisyatifimi kullanarak, bir MTTB görevlisinin denetimindeki bin kişilik kalabalığa ben de slogan attırmaya başladım. MTTB görevlisi benim de pazubentli olduğumu görünce itiraz edemedi. Böylece, görevliyle benim aramda ilginç bir slogan attırma yarışı başladı. Onun, kalabalığa attırdığı "hain Yunan, kalleş İngiliz!" sloganı biter bitmez, ben, "kahrolsun Amerika!" sloganını attırıyordum. Bu arada o beklemek zorun-

da kalıyor, ancak benim slogan bitince hemen devreye giriyor, yine kendi milliyetçi sloganını attırıyordu. Bu slogan çekişmesi yürüyüşün sonuna kadar devam etti.

Türkiye'nin, dört gün üst üste süren ilk anti-Amerikan gösterileri böylece sona erdi.

* * *

Yeni Kolej'deki öğrenim yılım, tahsil hayatımın en başarılı yılı olmasına rağmen, büyük bir şanssızlık eseri, sınıfta çakıp 9. sınıftan beklemeye kaldım. Evet, gerçekten de benim açımdan başarılı bir yıldı, çünkü her yıl en az üç dört dersten ikmale kalırken, o yıl yalnızca İngilizceden ikmale kalmıştım. Ama şu şansa bakın ki, o yıl CHP hükümeti, "tek dersten borçlu geçme" uygulamasını kaldırmıştı.

Eylül ayında İngilizce ikmal sınavını vermek için İstanbul'a gittim. Sınav sözlüydü. Bir masanın etrafında toplanmış öğretmenler heyetinin İngilizce sorularına yanıt vermeye çalıştım. Sınavdan çıktıktan sonra, bütün öğrencilerin yaptığı gibi, benden sonra sınava girenlerden, durumumu öğrenmeye çalıştım. Arkadaşlarımdan biri, "sen geçtin Gün," dedi. Onun sözlerine inanıp gönül rahatlığıyla Ankara'ya döndüm. Anneme de "geçtiğimi" söyledim. Ancak bir hafta sonra gerçek sonuç tarafıma bildirildi: kalmıştım.

Ankara'ya geldikten sonra anneannemlerin yakınında tuttuğumuz dairenin kirası fazla gelince anneannemlerin Sümer Sokaktaki evine taşınmıştık. Zaten küçük bir evdi. Semin dayım da, kırk yaşlarında olmasına rağmen hâlâ evlenmemiş olduğundan anneannem ve dedemle birlikte kalıyordu. Dipdeki, sandık odası büyüklüğünde bir odaya yerleşmiştik. Odanın sol tarafında altlı üstlü bir ranzada Can'la ben yatıyorduk. Onun hemen yanındaki yatakta da annem.

Beklemeye kalmam, edebiyata kesin bir şekilde yönelmemde tayin edici oldu. Artık, okuyup yazmaktan başka yapacak bir şeyim yoktu. Bir de, 10. sınıfa geçebilmem için, sonbaharda gireceğim İngilizce sınavına hazırlanmam gerekiyordu, ama bu, okuma yazma faaliyetimin en son sırasında yer alıyordu.

Sofada bulunan yemek masasını aynı zamanda çalışma masam olarak ihdas etmiştim. Masanın üstü, son derece titiz bir şekilde düzenlediğim, okuduğum kitaplarla, "roman"larımı ya da hikâyelerimi yazdığım defterlerle dolmuştu. Kendime göre bir çalışma tarzı tutturmuştum. En aşağı altı yedi kitabı birarada okuyor, bu okumaların yanısıra bir "roman", aralarda hikâye ve her gün bir gazete fıkrası uzunluğunda bir siyasî makale yazıyordum. Kendimi, aynı zamanda, hem hikâye ve roman yazarı, hem de gazetelerdeki fıkra yazarlarından biri olarak görüyordum. Hattâ, fıkraları yazdığım defterdeki sayfaları, İlhan Selçuk'un "Pencere" köşesindeki gibi dizaynlamış, köşemin adını da, "Pencere" koymuştum. Okuma ve yazma faaliyetlerimi şöyle sürdürüyordum: Bir romandan bir bölüm okuma; sonra roman yazımına geçip dört beş sayfa yazma; ardından felsefi ya da politik bir kitabın bir bölümünü okuma; onun ardından günlük makalemi yazma; sonra elimdeki hikâye kitabından bir hikâye okuma, takiben bir hikâye yazma denemesine girişme; sonra o ayki *Varlık* dergisinden bir yazı okuma... vb. Bu arada, o zamanlar çok revaçta olan öztürkçe çalışmalarımı da sürdürüyor, Türk Dil Kurumu'nun, Türkçedeki Arapça ve Farsça eski sözcüklerin yerine önerdiği öztürkçe sözcükleri öğrenip kullanmak için büyük bir çaba gösteriyordum.

Böylece, sabah erkenden oturduğum masadan akşam saatlerinde kalkıyor ve elime, okuduğum kitaplardan birini alarak Kızılay'ın akşam piyasasına çıkıyordum. Kızılay'da en çok sevdiğim yerlerden biri de ikinci el kitapçıların bulunduğu Koca Beyoğlu Pasajı'ydı. Oradan kitapları daha ucuza almam mümkün olabiliyordu.

Yerli yazarlardan en çok Sait Faik ve Sabahattin Ali'yi, bir de köy yazarlarını okuyordum. Bu yüzden, yazdığım öyküler de daha çok köy tipi, bazıları da Sait Faik taklidi öykülerdi. Turgay abimin anlattığı, bir köylü kızın intiharı olayını konu alan "Sarı Kemer" adlı, son derece dramatik bir köy öyküsü yazmıştım. Turgay abim, belki, biraz da kendi yaşadığı bir olay olduğu için bu dramatik öyküden çok etkilenmiş, beni, bu öyküyü yayımlatmam için teşvik etmişti. Onun verdiği ce-

saretle, öyküyü, *Varlık* Dergisi'nin yönetmeni Yaşar Nabi Nayır'a gönderdim. Mektubuma yanıt bile gelmedi. Kimbilir, benim gibi gençlerden, dergiye her gün böylesi ne kadar çok öykü geliyordu.

Ancak, okudukça, edebiyat duygum gelişiyordu. Giderek daha avantgarde yazarlara yönelmeye başladım. Yerli yazarlardan, Ferit Edgü, Demir Özlü ve Bilge Karasu, bu yazarların başında geliyordu. Ferit Edgü'nün *Kaçkınlar,* Bilge Karasu'nun *Troya'da Ölüm Vardı* adlı öykü kitapları beni özellikle etkilemişti. Giderek, John Steinbeck, Panait Istrati, Andre Gidé, Jean Paul Sartre, Albert Camus, Franz Kafka, Samuel Beckett gibi yabancı yazarları, *Varlık* dergisinin yanısıra, dönemin en kaliteli edebiyat dergisi, *Yeni Dergi*'yi de okumaya başlamıştım. John Steinbeck'in *Bitmeyen Kavga*'sı başucu kitabım olmuştu. O romandaki komünist tipleri kendime örnek almıştım. John Steinbeck'in *Gazap Üzümleri* romanındaki, allahsız papazın, grev kırıcılar tarafından beyzbol sopalarıyla öldürülmesi sahnesini okuduğum zaman, gözyaşları içinde ayağa kalkmış, kendi kendime, "alçak grev kırıcılar, göstereceğiz size gününüzü," diye bağırmıştım, büyük bir isyana kapılarak.

Edebiyat zevkim derinleştikçe, köy öyküleri yazmayı bırakıp, "bunalım edebiyatı"nı taklit eden öyküler yazmaya yöneldim. Artık, öykü yazarı Erdal Öz'ün, Kızılay'daki Büyük sinema pasajında bulunan kitabevinin müdavimi olmuştum.

1964 yılının sonlarına doğru, dayım Metin Kızılkaya ve eşi Enise (Kızılkaya) yenge, dayımın Paris'teki görevi sona erdiği için, o sırada on yaşında olan kızları Hayal (Kızılkaya) de yanlarında olmak üzere Ankara'ya dönmüşlerdi.

Havanın çok güzel olduğu bir gün, Metin dayımla Enise yenge bize geldiler. Metin dayımın okul arkadaşı Sadun Aren ve ailesiyle birlikte, Atatürk Orman Çiftliği'ne, pikniğe gideceklerini söylediler. Ben de gelmek ister miydim? Sadun Aren'in adını duyunca yerimden hopladım. Sadun Aren, o sırada *Yön*'de yazan, aynı zamanda TİP'le yakın bağları olan ünlü bir solcu profesördü. Elbette gidecektim. Hemen hazırlandım, bu arada yanıma solcu bir kitap almayı da ihmal etme-

dim. Sadun Aren, bu kitabı görünce benim solcu bir genç olduğumu şıp diye anlayacaktı.

Sadun Aren ve ailesi, özel arabalarıyla geldiler. Metin dayımların da özel arabası vardı. İki araba halinde gittik. Piknik sırasında, Sadun Aren, umut ettiğim gibi, elimdeki solcu kitabı görünce, benimle sohbete girişti. Bir süre sonra, İstanbul'da, *Emekçi* gazetesinde çalıştığımı, Ankara'daki anti-emperyalist gösterilerde gözaltına alındığımı öğrenmiş oldu. Solcu bir gençle tanışmış olduğuna sevindiği her halinden belliydi. Bana, "TİP Ankara il örgütüne niye uğramıyorsun?" diye sordu. "Tanıdığım kimse olmadığı için gelmeye çekiniyorum," diyemedim elbette. "Yerini bilmiyorum," diye uydurdum. Aslında bildiğim yeri bana bir kere daha tarif etti. Ben de uğrayacağımı söyledim.

O gün piknikte, Metin dayımla Sadun Aren, "Türkiye'nin kalkınma sorunu" üzerine sohbet ettiler. Metin dayım, CHP'nin yönelimine uygun olarak "karma ekonomi"yi savunuyordu. Sadun Aren ise, o zamanki solun anlayışları çerçevesinde, "hızlı kalkınma" için, "devletçi ekonomi"nin şart olduğunu ileri sürüyordu. Ekonomik terimlerle dolu, oldukça yüksek düzeyde bir tartışmaydı bu. Onları, araya girmeye teşebbüs bile etmeden, sessizce izlemekle yetindim.

* * *

O yıllarda açık oturumlar moda olmuştu. Bunda, gelişen sol hareketin etkisi belirleyiciydi. Özellikle gençlerde ve aydınlarda, bu tür açık oturumlara katılma konusunda çok büyük bir heves vardı. TİP'e gitme konusunda, içimde, kendime bile izah edemediğim tuhaf bir çekingenlik hissettiğimden, ben de, sol faaliyet adına, o açık oturum senin, bu açık oturum benim dolaşıyordum.

Ankara'ya geldiğim günlerde, Bakanlıklar tarafında, "Toprak Reformu" konusunda yapılan bir açık oturuma gitmiş, orada, ellerinde *Yön* dergisi olan bazı gençlerle de tanışmıştım. Açık oturumun en "sol" kanadında, CHP'li Turhan Feyzioğlu bulunuyordu. Diğer konuşmacılar çoğunlukla toprak reformu-

na karşı çıkarken, Feyzioğlu, toprak reformunu savunan etkili bir konuşma yapmış, biz solcu gençlerin alkışlarını toplamıştı.

1965 yılında, Ahmet Güryüz Ketenci'nin başkanlığındaki Türkiye Millî Talebe Federasyonu (TMTF), "millî petrol" kampanyası başlattı. Bu kampanya çerçevesinde çeşitli açık oturumlar düzenleniyordu. DTCF'deki böyle bir açık oturuma gitmiştim. Konuşmacılardan Profesör Muammer Aksoy, "millî petrol" davasını savundu. "Millî Petrol"e karşı çıkan sağcı konuşmacılar ise, salonda hâkim konumda olan solcular tarafından yuhalandılar.

Bir başka yuhalama olayına da Hukuk Fakültesi'ndeki bir açık oturumda tanık olmuştum. AP'yi temsilen açık oturuma katılan kişi, Süleyman Demirel adlı, kabak kafalı, orta yaşlarda birisiydi. Hukuk Fakültesi salonunu hıncahınç dolduran SBF'li ve Hukuk Fakülteli gençler, şimdi hangi sözlerinden dolayı olduğunu hatırlamıyorum, AP temsilcisi Süleyman Demirel'i yuhalamışlardı.

O dönemde, öğrenci kitlesinin yanısıra, öğretmen kitlesi de büyük bir hareketlilik ve sola yöneliş içindeydi. Türkiye Öğretmen Dernekleri Millî Federasyonu (TÖDMF) adlı öğretmen örgütü, Tandoğan Meydanı'nda, öğretmen haklarıyla ilgili büyük bir miting düzenlemiş, ülkenin her yanından öğretmenler Ankara'ya akın etmişti. Bizim evin bulunduğu Demirtepe'den Tandoğan Meydanı'na doğru akın eden öğretmenleri uzun uzun incelemiştim. Ellerinde solcu gazeteler ve *Yön* dergileri bulunan öğretmenlerin büyük çoğunluğunu köy öğretmenleri oluşturuyordu. Aşağı yukarı yirmi bin kişilik bu mitingde, TÖDMF Başkanı Şükrü Koç'un konuşmasını dinlemiş, ancak o gün bir kızla randevum olduğu için mitingin yarısında ayrılmıştım. Hattâ bu yüzden, Can'ın eleştirilerine marûz kalmıştım. "Ne biçim solcusun sen," demişti Can, "bir kız yüzünden böyle bir mitingi terkediyorsun."

Aslında Can'ın eleştirisi o kadar da haksız sayılmazdı. Benim için gündemin baş maddesi her zaman kızlardı. Kızlar söz konusu oldu mu, gözüm kararıyor, solculuğu, edebiyatı, her şeyi bir yana atıveriyordum. Bu yüzden, kızların peşinden koş-

mama elveren, solculukla falan hiçbir ilgisi olmayan arkadaşlar da edinmiştim. Bunlardan biri de Yaşar'dı. Yaşar da, benim gibi, boş gezenin boş kalfasıydı. Akşamları Kızılay'da buluşuyor, kızların peşine takılıyorduk. Kısa sürede, Yaşar aracılığıyla, ona benzeyen başka arkadaşlar da edinmiştim. İşimiz gücümüz, Kızılay'da piyasa yapıp kız "tavlamak"tı. Bazen de, akşam daha geç vakitler, Maltepe'deki Gölbaşı Sineması'nın altında bulunan "Baba'nın Meyhane"sine gidip, "afyonlu şarap" içiyorduk. Bu şarap, gerçekten, söylendiği gibi afyonlu muydu bilmiyorum ama, damacana gibi koca bir şişeyle gelen kırmızı şarabı içince hepimiz kafayı buluyorduk. Baba'nın Meyhanesi, küçücük bir yerdi. İnsanlar burada, neredeyse kucak kucağa oturuyordu. Buna rağmen herkes halinden memnundu. İlginç olan, herhalde Türkiye'nin o zaman içinde bulunduğu sosyal ve politik ortamın etkisiyle, bu meyhanede de ateşli siyasal ve felsefi tartışmalar yapılmasıydı. Özellikle "allahın varlığı-yokluğu" üzerine yapılan geyik muhabbetlerinin tadına doyum olmuyordu.

Gelirimiz son derece dar olduğundan ve okuma yazma faaliyetim aile çevresinde "aylak"lığımı affettirecek bir "iş" olarak görülmediğinden, o yıl beklemedeyken bir işe girmem önerildi, ailenin büyükleri tarafından. O zamana kadar "çalışmak" denen şeye hiç yeltenmemiştim. Bu yüzden iş aramanın nasıl yapılacağından da bihaberdim. Zaten ailenin büyükleri de benden bu kadar büyük bir performans beklemiyorlardı. Ailenin nüfuzlu dostları vasıtasıyla devlet kapısında bir iş bulunabilirdi pekalâ. Çeşitli mekanizmalar yoklandı, sonunda, mesleği gereği devlet kapılarında iş çevirmenin ustası olan kaymakam Turgay Zileli'nin ilişkileri sayesinde bana bir iş bulunacağı söylendi. Yapacağım şey son derece basitti. Sıhhıye'deki bir randevuya gidecek, bir AP milletvekili ile buluşacaktım. O bana yapacaklarımı söyleyecekti. Torpil denen şeyden zaten rahatsız oluyordum, bir de, torpili yapacak olanın AP milletvekili olduğunu öğrenince iyice midem bulandı. Ancak itiraz edecek durumda değildim. Asalaklığın lüzûmu yoktu, çalışıp eve biraz para getirmeliydim. İçimden, inşallah gelmez, buluşamayız diye du-

alar ederek buluşma yerine gittim. Bir de baktım, aynı yerde, sekiz on gariban daha bekliyor. Onların da iş için marûzatta bulunan insanlar olduğu hemen anlaşılıyordu. Nitekim, beş on dakika sonra torpili yapacak AP milletvekili maiyetiyle birlikte sökün etti. Takım elbiseli, esmer, iri yarı, taşralılığı üzerinden akan bir adamdı. Hepimizin elini teker teker sıktı, büyük bir ciddiyetle. Onun elini sıktığım zaman, elimde, henüz fırına verilmemiş ekmek yufkası tuttuğum duygusuna kapıldım. AP'li milletvekili, askerlerini teftiş eden komutan edalarında hepimizi gözden geçirdikten sonra, "hazır mıyız," dedi, "şimdi beni takip edin, bakanlığa gidiyoruz." Çok komik bir manzaraydı. Tek sıra olmuş bir manga asker gibiydik. En önde milletvekili yürüyordu hantal adımlarla. Onun arkasında, tek sıra halinde, dört beş kişiden oluşan maiyeti geliyordu. Onların arkasından da, yine tek sıra halinde, biz iş marûzatçıları. Ben manganın en arkasındaydım. Bu manzaraya bir yandan için için gülüyor, bir yandan da böyle sefil bir işe dahil olduğum için hem ailenin topuna küfürler ediyor, hem de kendime kızıyordum. Böylece elli metre kadar yürüdüm ve sonunda manganın arkasından sessizce ayrılıp eve yollandım. Manga komutanı, müfrezesinden bir askerin kaçtığının farkına bile varmamıştı. Böylece, hayattaki ilk işe girme "girişimim" daha yarı yolda başarısızlığa uğramış oldu.

Bir akşam, anneannemlere, karşıdaki, geniş bahçeli evde oturan, anneannemlerin yakın dostu, komşu kadın ziyarete geldi. Kadının esrarengiz hareketleri, anneannemle fiskos birşeyler konuşması, annemi, âdeta bizden kaçırır gibi alıp kendi evine götürmesi dikkatimizi çekmişti. Ne olup bitiyordu? Can'la ben durumdan şüphelendik. Gecenin karanlığında evin bahçesine girip pencereden gizlice içeriyi izledik. İçeride komşu hanım ve annemin yanısıra, yaşlıca bir adamın varlığı da dikkatimizi çekti. Bunun, bir "görücü" ziyareti olduğunu sezmiştik aslında. Annem geri dönünce Can'la birlikte ona yüklendik. Ne olup bitiyordu, bize anlatsa iyi olurdu. Annem önce, inkâr etmeye kalktı, sonra yarın ağızla kabul etti. Komşu hanım, annemi "görücüye" çıkartmıştı. Pencereden gördüğümüz yaşlı-

ca adam, anneme talipti. Annem o sırada elli yaşında olmasına rağmen, daha genç gösteriyordu. Aslında yeniden evlenmemesi için hiçbir neden yoktu. O yaşta bir erkek dul kalsa, kesin olarak evlenirdi. Ama toplumun genel geçer yargılarının kurbanı olan biz erkek çocuklar, bunu içimize sindirecek durumda değildik. Kıyameti koparttık tabiî. Babamızın ruhunun "muazzep" olmasını istemiyorduk. Torun sahibi bir kadının evlenmesi (o sırada Turgay abimin ilk evliliğinden, oğlu Ümit [Zileli], beş yaşlarındaydı) ne demek oluyordu? Böyle bir şey olursa bizi yok bilmeliydi. Evi terkeder giderdik. Bu azgın ataerkil saldırı karşısında, zaten ürkek ve çocuklarına çok düşkün bir insan olan annem hemen geri çekildi, bir daha da evde "evliliğin" sözü edilmedi.

1965 kışında Turgay abim, Konya'nın Cihanbeyli ilçesinde kaymakamlık yapıyordu. Bize haber yolladı. Karısı Bilsel'le kavga etmişler, Bilsel de çocukları Ümit'i yanına alarak evi terk etmiş, Ankara'daki babasının evine gelmiş. Abimin morali çok bozukmuş, evde yalnız başına kalmaktan çok sıkılıyormuş. Acaba Gün, bir haftalığına yanına gelebilir miymiş?

Otobüse atlayıp Cihanbeyli'ye gittim. O zamana kadar bütün hayatı Ankara ile İstanbul arasında geçmiş benim gibi bir genç için Anadolunun kasvetli taşra kasabalarının o kendine özgü ortamını gözlemlemek oldukça ilginçti. Turgay abimin evinde eşya namına bir şey yoktu. Soba bile yanmıyordu. Gece geç vakitlere kadar memurlar kulübünde oturuyor, ancak yatmak için eve gidiyorduk. Hava öyle soğuktu ki, sabah kalktığımızda camların ve kovadaki suyun kalın bir buz tabakasıyla kaplandığını görüyorduk. Ramazan olduğundan, bu müteassip kasabada hiç kimse ortalıkta birşeyler yiyemiyordu. Evde de yemek pişmediğinden, abimle birlikte, neredeyse gizlenerek, perdeleri çekik bir lokantaya gidiyor, burada alelacele karnımızı doyuruyorduk.

Abim beni, diğer devlet erkânına, "bütün klasikleri devirmiştir," diye, iftiharla tanıtıyordu. Abimin devlet makamında, başkalarının yanında takındığı pozlar çok komiğime gidiyor, yalnız kaldığımız zamanlarda onun bu pozlarıyla dalga geçerek takli-

dini yapıyordum, birlikte kahkahalarla gülüyorduk. Derin bir humora sahip olan abim, "nihilist" karakterde bir insandı. Hayat onun için bir tiyatro sahnesinden ibaretti. Bu sahnede herkes gibi o da oynuyordu işte. Görünüşte çok ciddiye alırmış gibi davrandığı devlet görevlerini aslında hiç de ciddiye almıyor, yalnız kaldığımız zamanlarda, kendisi de dahil, bütün devlet görevlileriyle dalga geçiyordu. Bazı devlet işlerini ciddi ciddi konuştuğu emniyet müdürü, makamından çıkınca, arkasından "nanik" yapıyordu. Bana, şakayla, "Gün bak, akıllı davranırsak ikimiz de yükselebiliriz," diyordu. "Sen çevrende benim aleyhimde konuş. Benim, ne kadar anti-komünist, ne kadar şovenist, faşist olduğumu anlat. Bu, nasıl olsa devletin kulağına gidecektir. O zaman beni takdir edip, valiliğe yükseltirler. Bunun karşılığında ben de senin aleyhinde konuşayım. Senin ne kadar azılı, alçak bir komünist olduğunu söyleyip durayım çevreme. Bu da sizin partinin kulağına gider, o zaman seni yönetici kademelere getirirler." Kahkahadan kırılıyorduk.

Ben oradayken, Kuşçu köyünde bir çatışma olduğu haberi geldi. O zamanlar otuzlarında dinamik bir insan olan abim, jandarma komutanını da alıp yola koyuldu. Tabiî ben de onların peşine takılmaktan geri kalmadım. Tipi halinde kar yağıyordu, her yan bembeyazdı. Abim yolda, gittiğimiz köyün bir Kürt köyü olduğunu söyledi. Çok sevinmiştim, hayatımda ilk kez bir köyü, hem de bir Kürt köyünü görecektim. Bu arada abim, kulağıma eğilip, Kürt köylü kadınlarının uzun boylu ve çok güzel olduklarını (kendisi, benim tersime kısa boylu olduğu halde, uzun boylu kadınlara bayılırdı), ancak köy çok müteassıp olduğundan kadınlara fazla bakmamamı tembihledi. Zaten ben de oralarda değildim. Beni esas ilgilendiren, bir Kürt köyündeki yaşamı ve insanları gözlemlemekti.

Köylüler bizi köy odasında konuk ettiler. Oda, Kürt halılarıyla, sert saman yastıklarla süslenmişti. Küçük bir saç sobada tezek yakılıyordu. Tezek atıldığı an soba nar gibi kızarıyor, bütün odayı ısıtıyordu. Ama bu kısa sürüyordu, neredeyse her on dakikada bir sobaya tezek atmak gerekiyordu. Köyün yaşlı ve önde gelenleri, devlet erkânıyla birlikte odaya doluşmuştu. Kadın-

lar, çocuklar ve gençler, o soğukta, evin dışında birikmiş, camdan içeriyi görmeye çalışıyorlardı. Turgay abim çatışmayı sordu, muhtar gayet sakin, bunun çatışma olmayıp, köy çocuklarının kendi aralarındaki bir kavga olduğunu söyledi. Bu arada odadaki köylüler yüksek sesle Kürtçe konuşarak, kendi aralarında tartışmaya başladılar. Tabiî, konuşmalarından hiçbir şey anlamıyorduk. Abim enikonu bozulmuştu. Sonunda onları susturdu, "burada devlet var, Türkçe konuşun," dedi sertçe. Bunun üzerine köylüler Türkçe konuşmaya başladılar. Ama artık münakaşa etmiyor, kavgalı her iki taraf da *devleti*, bu köyde bir kavga cereyan etmediğine inandırmaya çalışıyordu. Yemekler geldi. Bulgur, turşu ve ayrandan oluşan yemekleri afiyetle yedik. Sonunda olay tatlıya bağlandı. Abim, usul gereği, köylülere, devletsel bir nutuk çekti ve gerisin geri döndük.

1964 yılının sonbaharında yapılan AP Kongresi'nde Süleyman Demirel'in, AP Genel Başkanı seçilmesinden sonra, sol, Süleyman Demirel'e karşı bir kampanya başlatmıştı. Çünkü Demirel'in Amerika'nın adamı olduğu, Amerikan Morrison şirketinin başından, doğrudan AP'nin başına Amerika tarafından atandığı düşünülüyordu. *Yön* dergisi, o haftaki kapağına "Morrison Süleyman" başlığını atmıştı. Tabiî ben de bu tutumu hemen benimsemiş, Süleyman Demirel'e düşman kesilmiştim. Süleyman Demirel, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü yaptığı dönemden, aynı kurumda Baş Hukuk Müşavirliği yapan Semin dayımla yakın arkadaştı ve Semin dayım, Süleyman Demirel'e toz kondurmuyordu.

İstim üzerinde olduğum o günlerde, Semin dayımı ziyaret eden, Devlet Su İşlerinde onun gibi hukuk müşavirliği yapan, arkadaşı Fahir Sabuniş'le karşılaştım. Fahir Sabuniş de Süleyman Demirel'in yakın arkadaşıydı. Kısa sürede, onunla benim aramda, Süleyman Demirel konusunda ateşli bir tartışma başladı. Ben, lafımı esirgemeden, Demirel'in "Amerikancı" olduğunu söyleyiverdim. Fahir Sabuniş, "delikanlı, tecrübesizlikle böyle konuşuyorsun," falan gibi birşeyler söyledi. Ama bende geri adım atacak göz yoktu. Dediğim dedik, öttürdüğüm düdüktü. Bunun üzerine, Sabuniş, "peki, nereden biliyorsun De-

mirel'in Amerikancı olduğunu," diye sordu. En büyük kanıtım, o haftaki *Yön* dergisinin kapağıydı, dergiyi gösterip, "işte buradan biliyorum," diye kesip attım. (1980'li yılların sonlarında Fahir Sabuniş, ANAP'tan milletvekili oldu.)

* * *

Zonguldak Karadon ve Kozlu maden ocaklarında çalışan işçilerin ücretleri için direnişe geçmesi üzerine, işçilerle jandarma kuvvetleri arasında çatışma çıkmış, jandarmanın açtığı ateş sonucunda Satılmış Tepe ve Mehmet Çavdar adlı işçiler ölmüştü.[1] Bu olayı protesto etmek üzere, SBF Fikir Kulubü, Cebeci'ye yakın Kurtuluş Meydanı'nda bir yürüyüş düzenledi. Yürüyüşü duyunca SBF'ye gittim. Kimseleri tanımıyordum. Buna rağmen yürüyüş hazırlıklarını yürüten gençlerin peşine takılarak onlarla beraber Kurtuluş Meydanı'na geldim.

Yürüyüşçülerin sayısı çok azdı. Yüzelli kişi ya var ya yoktu. Hiç tereddüt etmeden ben de elime bir pankart geçirdim, aralıklı ve düzenli sıralar halinde dizilmiş yürüyüşçülerin arasında yerimi aldım. Sivil ve resmi polislerin sayısı, neredeyse yürüyüşçülerin üç misliydi. Sıkı bir kuşatma altındaydık. Kameralı sivil polisler ağaçların üzerinden bizi filme almakla yetinmiyor, herhalde sayımızın azlığından dolayı iyice küstahlaşarak, yanımıza gelip hepimizin cepheden, profilden tek tek fotoğraflarını çekiyorlardı.

O sırada, yürüyüşün örgütleyicilerinden olduğu anlaşılan, daha sonra adının Nihat Akseymen olduğunu öğrendiğim gözlüklü bir genç (daha sonraki yıllarda, Londra'daki Türkiye Komünist Partisi [TKP]-İşçinin Sesi örgütünün lideri R. Yürükoğlu olarak tanınacaktır) yanıma yaklaşarak, bana "hangi okuldan" olduğumu sordu. Bu sorudan son derece rahatsız oldum. Bu kadar küçük bir toplulukta herkes birbirini tanıyor olmalıydı. Herhalde tanınmayan tek kişi bendim. Belki de polis ajanı olduğumdan kuşkulanmışlardı. Öte yandan, bu üniversiteli yü-

1 Bu olayın tarihi 11 Mart 1965 olarak verilmektedir. Olayı protesto için yapılan yürüyüşün tarihi ise 17 Mart 1965'dir. Bkz. Turhan Feyizoğlu, *Mahir*, Gökkuşağı Basın Yayın, İkinci Baskı, Haziran 1996, İstanbul, s. 14.

rüyüşçülerin arasında, liseden beklemeli olduğumu söylemek ağırıma gidiyordu. Bu yüzden, "Hukuk Fakültesi'nden," diye yalan söyledim. Nihat Akseymen bu cevap üzerine yanımdan uzaklaştı. Ancak içime bir kurt düşmüştü. Ya beni yürüyüşte bulunan Hukuk Fakültelilere sorar da Hukuk Fakültesi'nden olmadığımı öğrenirlerse? Ya beni polis ajanı sanırlarsa? Ya yürüyüşten çıkartırlarsa? Olaysız geçen yürüyüşün sonuna kadar bu tedirginliğimden kurtulamadım.

Bu olaydan birkaç gün sonra, Kızılay'da dolaşırken Sadun Aren'e rastladım. Aren yine sıcak davrandı. Partiye gidip gitmediğimi sordu. Henüz vakit bulamadığımı söyledim. Ankara İl örgütünün ve Çankaya İlçe örgütünün bulunduğu, Angora Pastanesinin üstündeki yeri bir kere daha tarif etti bana. Mutlaka gideceğimi söyleyip ayrıldım ondan. Artık çekingenliğimi yenip TİP'e gitsem iyi olacaktı. Hem böylece, Zonguldak yürüyüşü gibi yürüyüşlerde boş yere tedirgin olmaktan kurtulur, İstanbul'da olduğu gibi partide aktif görevler alır, yeni solcu arkadaşlar edinirdim. TİP'e gitmeye kesin olarak karar verdim.

Bir akşam çekine çekine parti binasının kapısını çaldım. İçeride on-onbeş kişi vardı. Kimseyi tanımadığım için bir köşeye büzülüp oturdum. Benimle kimse ilgilenmedi. Çelişkili bir konumdaydım. Hem, orada bulunanların gözüne çarpmak istemiyor, hem de bu ilgisizlikten dolayı için için alınıyordum. Sessizce, salonda bulunanların tartışmalarını izledim.

Sonradan adının Rüknettin olduğunu öğrendiğim, saçları yarı yarıya dökülmüş, gözlüklü bir genç durmadan konuşuyor, muhataplarını ikna etmek için bin dereden su getiriyordu. Tartışılan konu existansiyalizmdi. J.P. Sartre'ın *Bunaltı* ve Albert Camus'un *Yabancı* ve *Veba* romanlarının yanısıra, existansiyalizm üzerine yayımlanmış birkaç kitap da okuduğum için, en azından konunun fazla yabancısı sayılmazdım. Rüknettin, existansiyalizmi savunuyor, bu akımın da sosyalizmin bir parçası olduğunu ileri sürüyordu. Muhatapları ise aynı fikirde değildi. Sonradan adının Atilla Sarp olduğunu, o sırada TİP Gençlik Kollarının başkanlığını yaptığını öğrendiğim genç ve kızkardeşi Tebessüm Sarp, existansiyalizmin bir "burjuva akımı" olduğu, sos-

yalizmle bir ilgisinin bulunmadığı kanısındaydılar. Sonra tartışma, nasıl olduysa, Namık Kemal'e sıçradı. Bu sefer Rüknettin, Namık Kemal'in "burjuva hürriyetçisi" olduğunu ileri sürüyor, Atilla ile Tebessüm ise var güçleriyle Namık Kemal'i savunuyorlardı. Rüknettin'in Namık Kemal'in naiflikleriyle dalga geçer bir havada konuşması beni de şok etmişti. Çünkü o zamana kadar ben de Namık Kemal'i "büyük vatan ve hürriyet şairi" olarak biliyor, büyük saygı duyuyordum. Ama çekingenliğimi yenip tartışmaya katılmaya cesaret edemedim.

O arada, ikide bir, "Çankaya İlçe Örgütü" yazılı kapıdan çıkıp, elindeki kâğıtlarla, "Ankara İl Örgütü" yazılı kapının ardında kaybolan, gözlüklü, sert görünüşlü, insanda çekingenlik duygusu yaratan, "Stalin bıyıklı" bir adam dikkatimi çekti. Sonradan, adının Yalçın Cerit olduğunu ve o sırada Çankaya İlçe Başkanlığı yaptığını öğrendiğim bu şahsın, tartışmalara katılamayacak kadar meşgûl olduğu, hattâ salondakilerin "iş yerine laf üretmesinden" pek de hoşnut olmadığı anlaşılıyordu.

Şeytanın bacağını sonunda kırmıştım. Artık TİP binası benim için yabancı bir yer değildi. Birkaç kere gidip gelince orada bulunanların gözünde tanıdık bir sima haline gelmiştim. Hattâ giderek, salonda bulunanlarla birkaç laf da eder olmuştum. Bir keresinde, Atilla Sarp'a, biraz da yaranmak için olacak, Rüknettin'le yaptıkları "Namık Kemal tartışmasında" kendisine hak verdiğimi söyledim. Atilla Sarp, sanırım bu tarafgirlikten hoşlanmadı, bana, "biz aramızda her türlü tartışmayı yaparız, kimin neyi savunduğu önemli değildir," deyince yerin dibine geçtim. O anda yalaklık yaptığımı ben de fark etmiştim.

Evet ama, ben kimin nesiydim, nereden ortaya çıkıvermiştim böyle aniden? Günün birinde, yanıma yaklaşan TİP görevlilerinden Gazi Apa, bu konuda beni, sohbet havasında ufak çaplı bir sorguya tâbi tuttu. Sorularını kısaca yanıtladım. Ancak, sıra "nerede okuduğuma" gelince, "üniversitelilik kompleksim" yine depreşti ve "Hukuk Fakültesi'nde" okuduğum yalanını tekrarladım. Sonra da, bu yalanımın her an ortaya çıkacağı korkusuyla büyük bir tedirginlik duydum. Neyse ki, yalanımı yüzüme vuran olmadı.

Bir gün öğlen vakti yine TİP'e gitmiştim. Kapıyı çaldım, kimse açmadı. Tam geri dönmek üzereyken Atilla Sarp'ın merdivenlerden çıkmakta olduğunu gördüm. "Kimse yok galiba," dedim. "Nasıl olur, çaycı çocuk içerideydi," dedi Atilla. Kapıyı ısrarla çaldı. Gerçekten kapının ardında birisi vardı. Atilla, "açsana," diye bağırdı. Kapının ardındaki kıkırdamadan, çaycı çocuğun şaka yapıp kapıyı açmadığı anlaşıldı. Sonunda, çaycı çocuk gülerek kapıyı açtı, içeri girdik. O anda Atilla Sarp, çaycı çocuğun suratına bir tokat aşkediverdi. Çocuk şaşkınlıkla yanağını tuttu. Atilla Sarp, "bir daha böyle bir şaklabanlık istemem," diye bağırdı. Ben ise, çaycı çocuktan daha fazla şok olmuştum. Benim gözümde çağdaş "melek"lerden oluşan sosyalist saflarda bir parti yöneticisinin, orada çalışan emekçi bir çocuğa tokat atabileceğine, rüyamda görsem inanmazdım. Tokat, sanki benim suratıma inmişti. Yaşadığım, korkunç bir hayal kırıklığıydı. Olay üzerinde günlerce düşündüm. Sonunda, bunun, Atilla Sarp'la ilgili münferit bir olay olduğuna karar verdim. Atilla Sarp'ın, belki de sadece o anki sinirliliğinden doğan bu inanılmaz davranışını bütün sosyalistlere maletmek yanlış olurdu. Buna rağmen, ruhumun derinliklerinde bir yerlerde, gizli bir yaranın sızladığını biliyordum.

Partiye gidip gelenlerin yakalarında, TİP'in "çark başaklı" ambleminden oluşan parti rozetlerini gördükçe ben de bir parti rozetine sahip olma hevesine kapılmıştım. Günün birinde, o sırada partinin pratik işlerini yürüten Tebessüm Sarp'a bu isteğimi açtım. Atilla Sarp da oradaydı. Tebessüm'le Atilla birbirlerine baktılar. Ortada bir sorun olduğu anlaşılıyordu. Atilla, parti üyesi olup olmadığımı sordu. İstanbul'dayken partiye üye olmak istediğimi, ama o sırada yaşım tutmadığından olamadığımı söyledim. Atilla, "Gün," dedi, "parti rozeti yalnızca parti üyelerine veriliyor, ama sen yabancı değilsin, bu yüzden sana bir parti rozeti verelim." Bunu duyunca, birden içimde bir soğukluk hissettim. Partiye üye olanlarla üye olmayanlar arasında böyle bir ayrım yapılması hoşuma gitmemişti. Üstelik, madem öyle, benim de rozeti takmamam gerekiyordu. Göğsümde rozeti görenler beni parti üyesi sanacaklardı. Ama üye olmadığımı öğrendiklerin-

de, bu rozeti neden taktığımı sorabilirlerdi. Partiye üye olayım desem, bu da mümkün değildi. Çünkü, o sırada, lise öğrencilerinin, yaşları tutsa da, parti üyesi olamayacaklarını öğrenmiştim. Halil Oyman, herhalde bunu bilmiyor olmalıydı ki, bana, onsekiz yaşımı tamamlayınca üye olabileceğimi söylemişti. Tebessüm'le Atilla'ya, "sonra alırım," deyip, oradan ayrıldım. Parti rozeti takma hevesim tamamen kırılmıştı.

Günün birinde partide otururken, Yalçın Cerit, biz içeride bulunanlara, birazdan Genel Başkan Mehmet Ali Aybar'ın, parti binasına geleceğini, Aybar içeri girdiğinde herkesin ayağa kalkmasını tembihledi. Merak ve heyecanla Aybar'ı beklemeye başladık. Nitekim Aybar, bir saat kadar sonra, yanında başka parti yöneticileri olduğu halde, kapıdan içeri girdi. Hepimiz ayağa kalktık. Aybar, tek sıra halinde dizilmiş biz partililere doğru ilerledi, tek tek gözlerimizin içine bakarak sertçe ellerimizi sıktı. Bu el sıkışma merasimi, bizleri çok mutlu etmişti.

27 Mayıs hareketinin lideri, Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel öldüğünde, Cemal Gürsel'in top arabasının üstüne konmuş naaşının parti binası önünden geçişini izlemiştik. Bizim esas merakımız, protokolde yer alan, başkanımız Aybar'ı görmekti. Bu tür cenaze törenlerinde, devlet protokolünde yer alanlar, resmiyete uygun olarak, arkadan kuyruklu frak ve silindir şapka giymek zorundaydılar. Oysa, sosyalist gelenekte, frak ve silindir şapka giymek reddediliyordu. Aybar'ın da bu geleneğe uygun olarak bu tür şeyleri giymeyip, normal takım elbiseyle protokoldeki yerini alacağı söylenmişti bize. Aybar'ın, fraklı devlet erkânı içindeki aykırı görünümünü izlemek, bizim için tarihî bir sahneye tanık olmaktı. Gerçekten de, Aybar'ı fraklıların arasından seçebildik. Frak giymeyen tek kişi oydu. Göğsümüz gururla kabarmıştı.

...[2]

2 *Yarılma*'nın 1. ve 2. baskılarında yer alan, bu ve bundan sonraki baskılarda üç nokta işaretiyle belirteceğim, Aslan Başer Kafaoğlu ve eşiyle ilgili paragrafı kitaptan çıkartmaya karar verdim. Bunun nedeni, bu paragrafta yazdıklarımın bir dedikodudan ve yanlış bilgilenmeden kaynaklandığını öğrenmemdir. Bu vesileyle, Aslan Başer Kafaoğlu ve eşinden özür dilerim.

Bir akşam, taraçada, iriyarı, bir gözü yarı yarıya kapalı bir adamın konuşmaları dikkatimi çekti. Adam, köylü aksanıyla ve gür bir sesle konuşuyor, daha da önemlisi, arada bir kaba saba küfürler savuruyordu. Yanımda bulunan bir arkadaş, bu adamın tavırlarıyla ilgilendiğimi görünce, kulağıma eğildi, "kim o biliyor musun," diye sordu. Bilmediğimi söyledim. "Yazar Yaşar Kemal," dedi.

* * *

1965 yılının güzel bir bahar akşamı Kızılay'a dolaşmaya çıkmıştım. Sergen pastanesinin bulunduğu, Mithatpaşa Caddesi'ne uzanan geniş aralığın ön tarafında, bazı TİP'li gençlerin, sloganlar atarak *Dönüşüm* adlı bir dergiyi sattıklarını gördüm. Kızılay'daki kalabalık, gençlere büyük ilgi gösteriyor, dergiler kapış kapış satılıyordu. Kısa süre sonra, değişik bir ilgiyi, yakalarında bozkurt rozeti taşıyan bir grup sağcı gencin de gösterdiği, *Dönüşüm* satan gençlere karşı bazı sloganlar atarak sataştıkları dikkatimi çekti. Ortam bir anda gerginleşmişti. Bunun üzerine ben de TİP'li gençlerin arasına katılarak, onlarla birlikte dergi satmaya başladım.

Bozkurt rozetli sağcı gençlerin arasından bir ikisinin, grubu yönlendirdiği anlaşılıyordu. Daha sonraki yıllarda meydana gelen bazı olaylar sonucunda adının Yılmaz Yalçıner olduğunu öğrendiğim, çıkık elmacık kemikli, gözleri çukura kaçmış, sinirli görünümlü bir gençle, onun zıddına, şişmanca, kırmızı yanaklı bir diğeri, gruba liderlik ediyorlardı. Özellikle Yılmaz Yalçıner, çevreye, son derece teatral hareketlerle ajitatif konuşmalar yapıyor, Kızılay'daki kalabalığı bizlere karşı kışkırtmaya çalışıyordu. Ne var ki, Kızılay'da akşam piyasasına çıkan, genellikle memur ve gençlerden oluşan kalabalığın bu kışkırtmalara pek kulak astığı yoktu. Bu ajitatif konuşmalarla kendi kendilerine tahrik olan on-onbeş kişilik sağcı grup giderek iyice yakınımıza sokuldu. Bu arada, birdenbire hava kapamış, ani bir yaz yağmuru başlamıştı. Bu yağmura rağmen iki tarafın da dağılmaya niyeti yoktu. Nitekim, SBF'li öğretim üyesi Mehmet Selik olduğu söylenen, tombulca, sevimli bir adam, sağcılara göstere göstere bizden dergi

alıp, solcu gençlere sempatisini ifade edince, sağcılar fiilî saldırıya geçtiler. Önce Mehmet Selik'e saldırmaya kalkıştılar. Duruma müdahale ettik. Bunun üzerine sağcılarla aramızda kısa süren bir kavga meydana geldi. Gerçi iki tarafın da elinde, kavgada kullanacakları bir sopa bile yoktu. Birkaç yumruklaşmadan sonra taraflar birbirinden ayrıldı. Sağcılar aleyhte tezahüratlarına bir süre daha devam ettiler. Gazete satışını biraz daha sürdürdük, sonunda, zaman hayli ilerlediği için satışa son verme kararı alıp oradan ayrıldık. Türkiye siyasî hareketinde önemli bir dönemeç olarak değerlendirilen ünlü *Dönüşüm* olaylarının ilki böylece kapanmış oldu.

Onbeş gün sonra, *Dönüşüm*'ün yeni sayısı, aynı yerde, aynı biçimde satılmaya kalkışılınca olaylar büyüyerek, Kızılay çapında sağ-sol çatışmasına dönüştü. O gün de olaya, Kızılay'da dolaşırken görüp, katılmıştım. Sağcılar bu sefer daha kalabalık ve örgütlü gelmişlerdi. Sergen pastanesinin bulunduğu, bizim dergi sattığımız aralıktaki kaldırımın tam karşısında aniden toplanıp, "kahrolsun komünistler," diye slogan atıyor ve ortadan kayboluyorlardı. Gerçi biz de, bir öncekine göre daha kalabalık ve hazırlıklıydık. Dergi satanların yanında, onlardan daha kalabalık bir koruyucu grubu oluşmuştu. Derken, o sırada Alpaslan Türkeş'in başkanlığını yaptığı Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) çatısı altında örgütlenen, bozkurt rozetli bu sağcı gençler, doğrudan doğruya bize saldırmaya cesaret edemeyip, Kızılay'ın çeşitli yerlerinde anti-komünist nümayişler düzenlemeye, solcu diye belledikleri gençleri tek tek yakalayıp dövmeye başladılar. Akşam kalabalığında bir ara ortalık iyice karıştı. Dergi satmayan TİP'li gençler de sağcılara karşı gösterilere giriştiler. Herkes o kalabalıkta birbirine öylesine karışmıştı ki, kimin sağcı, kimin solcu olduğunu ayırt etmek iyice güçleşmişti. Aynı yönde koşan topluluğun içinde, kimi, "kahrolsun komünistler," kimi de "kahrolsun faşistler," diye bağırıyor, insanlar, birbirlerinin dost mu yoksa düşman mı olduklarını ancak atılan bu sloganlardan anlayabiliyorlardı. O günkü olaylar da, böylece kapandı. Artık herkes, *Dönüşüm*'ün yeni sayısının çıkmasını bekliyordu.

Neriman teyzemin kocası, DP Mebusu Pertev Sanaç, 1963 yılında ilân edilen afla Kayseri Cezaevi'nden tahliye olmuş, Bahçelievler-Emek mahallesindeki evlerinde, akşamları şarabını yudumlayarak emekli hayatı yaşamaya başlamıştı. Kızları Aydan, o sırada, evin geçimine yardımcı olmak için Amerikan Yardım Teşkilatı'nda (AID) sekreter olarak çalışıyordu. Yüzlerine karşı açıkça söylemiyordum ama, Aydan'ın bir Amerikan kuruluşunda çalışıyor olması, bu ailenin "Amerikancı"lığına en büyük delildi benim gözümde. Dahası, 27 Mayıs mağduru bu insanlara nispet olsun diye, göğsüme 27 Mayıs Gençlik Derneğinin, üzerinde Atatürk resmi bulunan kocaman 27 Mayıs'ı kutlama rozetini takıp evlerine gitmeme, bastıra bastıra "kuyruk"ların aleyhinde konuşmalar yapmama ne demeli? Çocukluk işte! Teyzem ve eniştem bu tavrıma bir hayli bozulur, aramızda giderek bir gerilim oluşurdu, ama yine de beni evlerinden kovmama olgunluğunu gösterirlerdi.

Ankara'nın, *Dönüşüm* olaylarıyla çalkalandığı o günlerde, teyzemle enişteme akşam yemeğine gitmiştim. Annemle Can da oradaydı. Derken laf, dönüp dolaşıp *Dönüşüm* olaylarına geldi. O sırada AP Kadın kollarında aktif olarak çalışan Neriman teyze, dayanamayıp, "bir daha satın da o dergiyi, başınıza ne geleceğini görün," dedi ve bu tehdidini daha somut hale getirmek için, *Dönüşüm* dergisinin satılacağı gün, sağcı gençlerin de, AP taraftarı *Zafer* gazetesinin sahibi Muammer Kıraner tarafından finanse edilen, yeni çıkacak *Kuva-i Milliye* dergisini satacaklarını ekledi. O anda, Pertev enişte, eski bir MİT'çi olmanın verdiği uyanıklıkla, Neriman teyzeye müdahale etti. "Ona neden söylüyorsun," diye teyzeme çıkıştı. Teyzem bu uyarı üzerine yaptığı hatayı anlamış olacak ki, konuyu değiştirmeye çalıştı. Ben de üzerine gitmedim. Bu kadar bilgi bana yetmiş de artmıştı bile. Demek sağcılar, önümüzdeki *Dönüşüm* satışında daha büyük bir provakasyonun peşindeydiler.

Ertesi gün koşa koşa TİP'e yollandım. *Dönüşüm* olaylarından aşina olduğum, Ataol Behramoğlu'nu bir kenara çekip, duyduklarımı harfi harfine ona aktardım. O da, "tamam," dedi, "gereğini yaparız."

Gerçekten de gereği yapılmıştı. *Dönüşüm*'ün satılacağı gün, Kızılay'a bütün TİP'li gençler yığılmış, dergiyi satan on kadar gencin etrafında yoğun bir koruma çemberi oluşturulmuştu. Nitekim, kısa süre sonra, Kuva-i Milliyecilerin, Kızılay'ın daha aşağı kısmında bulunan Piknik restoranının önünde dergi satmaya başladıkları haberi geldi. Bir kısım arkadaş, aşağı tarafa doğru yürüyerek Kuva-i Milliyecilerin kaç kişi olduklarını, saldırı niyetinde olup olmadıklarını saptamaya çalıştı. Gelen haberlere göre, sağcılar oldukça kalabalıktılar. Üstelik bu kez, bozkurt rozetli CKMP'li gençlere, AP Gençlik Kollarından, aslında gençlikle hiçbir ilgisi olmayan, kalın enseli, bir kısmı taşralı, bir kısmı kent mafyası görünümlü, bıçkın tipler de katılmıştı.

Dergi satışını nöbetleşe sürdürüyorduk. Dergi, sloganlar eşliğinde satıldığından, yaklaşık yarım saatte bir, yeni satıcılar, yorulanlardan görevi devralıyordu. Bir ara ben de satış işini üstlenmiştim. Sol yanımda, Barış Derneği başkanı, SBF'li Erdal Yavuz dergi satıyordu. Onun yanında şair İsmet Özel ve Şirin Yazıcıoğlu (daha sonra Sinan Cemgil'le evlenip Cemgil soyadını aldı) vardı. Sağ yanımda, Abdullah Nefes, kaldırıma oturmuş, bozuk paraları sayıyordu. İşte tam o sırada, arkamda, "kahrolsun komünistler" diye bir bağırtı duydum. Başımı döndürmeye fırsat bulamadan belime yediğim bir tekmeyle kaldırıma savruldum. Bozuk paralar her tarafa saçıldı. Tekme öyle şiddetli gelmişti ki, kendimi, anında, patlak veren kavgayı seyreden kalabalığın içinde buldum. Kalabalığın oluşturduğu çemberin ortasında bizim arkadaşlarla sağcı saldırganlar kıyasıya bir kavgaya tutuşmuşlardı. Ressam Mehmet Sönmez'in ve şair Ataol Behramoğlu'nun gömlekleri paramparça olmuştu. Ama arkadaşlar, geri çekilmeyi akıllarına bile getirmeden yiğitçe dövüşüyorlardı. Bütün bu anlattıklarım, ancak birkaç saniye içinde cereyan etmişti. Arkadaşlarımın dövüştüğünü görünce ben de yeniden kavgaya daldım. Taşralı görünümlü, iriyarı bir adamın belinden yapışmaya çalıştım. Adam çok güçlüydü, beni kolumdan tutup, lunaparktaki dönen salıncaklar gibi döndürmeye başladı. O zamanlar, uzun boylu, ama hayli zayıf, narin yapılı bir gençtim. Normalde bu adamla

başa çıkmam imkânsızdı. Üstelik, o yaşıma kadar kişisel kavgalardan genellikle kaçındığımdan, yumruk yumruğa kavga deneyimine de sahip değildim. Adam beni öylece döndürürken, can havliyle hayalarına bir tekme salladım. Sanırım bunun etkisiyle adam beni bırakmak zorunda kaldı. Zaten o arada, aşağı tarafa Kuva-i Milliyecileri seyretmeye giden arkadaşlar da kavgayı haber alıp, koşarak yetişmişlerdi. Arkadaşların yetişmesi üzerine, sağcılar, kaldırımın cadde tarafında toplanıp, "Komünistler Moskova'ya," diye slogan atmaya başladılar. Biz de, omuz omuza verip Sergen pastanesine doğru çekildik ve "kahrolsun faşistler," diye bağırmaya başladık. O sırada polis olaya müdahale etti. Ama ne müdahale! Polis, saldırganların önünü keseceğine, onları da arkasına alarak bize karşı saldırıya geçmişti. Saldıran polislerin bir kısmı resmi, bir o kadarı da sivildi. Öyle ki, bu saldırı sırasında, bazı sağcılar sivil polis rolüne bile girmişlerdi. Kimin sağcı, kimin sivil polis olduğunu ayırdetmek oldukça güçtü. Polisin saldırısına karşı direndik ve Sergen pastanesinden geriye doğru çekildik. O arada ben, biraz, oldukça genç olmamdan, biraz da polisin yaptığı haksız saldırıdan fazlasıyla infiale kapılmamdan olacak, ağlamaya başladım. SBF'lilerden Savaş Dizdar, beni "ağlamak yok, Gün," diye uyarınca kendimi toparladım. Bu arada polisin saldırısı devam ediyordu. Bazı arkadaşlarımız şimdiden polis tarafından gözaltına alınmıştı. O arada, iki resmi polisin, SBF'li öğrencilerden Ümit Hassan'ı gözaltına almaya çalıştıklarını gördüm. Ümit Hassan, gitmemek için polislere direniyordu. Gözaltına alınmasını önlemek için Ümit Hassan'ın beline sarıldım. Bunun üzerine polisler, onu bırakıp beni sürüklemeye başladılar. İçimden, "işte bir kere daha polisin eline düştün Gün," diye geçirirken, olağanüstü bir şey oldu. Uçları hafifçe yukarıya doğru burkulmuş, kalın siyah bıyıklı, esmer, sivil giyimli bir adam, polislere, "bırakın bırakın, ben onu tanıyorum," dedi. Adam yetkili birisi ya da komiser filan olmalıydı ki, resmi polisler, onun bu sözleri üzerine beni bıraktılar, o arada adam bana dönüp, "haydi, toz ol," anlamında göz kırptı. Ben de hemen uzaklaştım tabiî. O adam neyin nesiydi, be-

ni neden kurtarmıştı, neden öyle dostane göz kırpmıştı, bunca yıl geçtiği halde, benim için hâlâ sırdır.

* * *

1965 yılının yaz aylarını, dedem ve anneannem de dahil olmak üzere, annemin amcası ve Nebahat teyzenin babası Ahmet Rıfat Kemerdere'nin, Çınarcık'taki yazlık evinde geçirdik. Ahmet amcanın torunları Oya ve o sıralarda ilk kocası Tunç Yalman'dan ayrılmış Bige de oradaydı. Çınarcık, o zamanlar, yerli turizme yeni yeni açılan bir köydü. Çınarcık köyünün biraz ilerisinde başlayan kıyıda ancak on, onbeş kadar yazlık ev, birkaç kıyı kahvesi ve sahiplerinden biri tarihçi Cemal Kutay olan, iki ya da üç kıyı oteli bulunuyordu. Binaların önündeki şose, giderek toprak bir yola dönüşüyor, Kestanelik denen, ağaçlıklı boş alanlara uzanıyordu. Binaların arka tarafından başlayan, bodur ağaçlarla kaplı tepeler giderek dağ silsilelerine dönüşüyordu. Bir kere daha, tırmanacağım vahşi dağlara kavuşmuştum.

1940'lı yıllardaki "Millî Şef" döneminde Ankara Emniyet Müdürlüğü ve Polis Koleji Müdürlüğü yapmış olan Ahmet Rıfat Kemerdere, o zamanlar yetmişbeş yaşlarında olmasına rağmen, kendine çok iyi bakan, son derece dinç görünümlü, yakışıklı bir adamdı. O güne kadar altı kere evlenmiş, karılarının bazıları ölmüş, bazılarından da boşanmıştı. İlerlemiş yaşına rağmen yeniden evlenmek için fırsat kolladığı her halinden belli oluyordu. Hayatta gam, kasavet bilmeyen, en üzüntülü anlarda bile kahkahalarıyla çevresini şenlendiren Ahmet amcanın, köydeki, çoluk çocuk sahibi köylü bir kadınla gizli bir ilişkisi olduğu söyleniyordu. Hattâ, söylentilere göre, kadının, o sıralarda dört-beş yaşlarında olan küçük kızının gerçek babası, aslında Ahmet Rıfat Kemerdere'ydi. Bu söylenti, aramızda giderek şaka konusu bile olmuştu. Annem, o sıralarda elli yaşlarında olan, Ahmet amcanın kızı Nebahat teyzeye, yerlerde oynayan beş yaşındaki küçük kız çocuğunu gösteriyor, "Nebahat, kardeşinle niye ilgilenmiyorsun," diye dalga geçiyordu.

Çok şenlikli bir yazdı. Gençliğimin en neşeli, muzipliklerle dolu aylarını orada geçirdiğimi söyleyebilirim. Şimdi bakı-

yorum da, en gencinden, en yaşlısına, o sırada o evde bulunan herkes aynı neşeli ruh halindeymiş gibi geliyor bana. Evi her an kahkahadan kırıp geçiren ne komik olaylar olmazdı ki ya da ortalığı neşelendirecek ne muziplikler yapmazdık ki! Bu muzipliklerin baş aktörleri ise, Oya'yla bendim.

Başta annem ve Nebahat teyze olmak üzere, anında hepimize sirayet eden bir gülme krizi hastalığımız vardı. Annem ve Nebahat teyze, koca bir konakta, daha küçük yaştan, birlikte, ikiz kardeş gibi büyümüşlerdi. Bu yüzden, aralarında belli işaretler, tikler oluşmuştu. En ufak bir bakışlarından, en ufak bir hareketlerinden, birbirlerinin kafasından geçeni anlarlardı. Özellikle resmi ortamlarda bu bakışmalar, korkunç bir gülme kriziyle sonuçlanırdı. Örneğin, dedemin kardeşi Ramis amca ölünce baş sağlığına gittikleri o dramatik anda, gözgöze geldikleri an, gülme krizine kapılmış, kuzenleri, Rasim amcanın oğlu Kemal tarafından evden kovulmuşlardı. Buna benzer bir olay, o yaz Çınarcık'ta da meydana geldi. O akşam, Nebahat teyzelerin bir ahbapları akşam yemeğine davetliydiler. Arka taraftaki, bahçeye açılan camlı bölmede büyük bir sofra hazırlanmıştı. Ailecek sofradaydık. O sırada Semin dayı da kısa bir süre için bize katılmıştı. Konukların, Damdisyön adlı Fransız okulunda okuyan, onbeş yaşlarında, oldukça terbiyeli bir kızları vardı. Nebahat teyze, diplomatik ilişkileri çok iyi bilen, insanları överek gönüllerini kazanmakta son derece maharet sahibi bir insandı. Yemeğe yeni başlamıştık ki, Nebahat teyze, sofradakilere, "kızımız da çok güzel piyano çalar ve şarkı söyler," dedi, ardından kızın anne ve babasına dönerek, "izin verir misiniz, kızımızdan bir melodi dinlesek," diye sordu. Ebeveynler başlarıyla onay işareti yapar yapmaz, kız, sanki sabırsızlıkla o anı bekliyormuş gibi, hiç nazlanmadan, o zamanın ünlü melodilerinden, "arrive derçi Roma" parçasını, dramatik bir havada söylemeye başladı. İlk önce sessizce dinliyorduk. Ortada hiçbir muzırlık yoktu. Ama bu sessiz dinleyiş çok sürmedi. Ortadaki yemek masası hafif hafif oynamaya başladı. Bir de baktım, annemle Nebahat teyzenin göbekleri yerinden oynayıp duruyor. Gülme krizi başlamıştı, ama henüz herkese sirayet etmiş değildi. Annem de, Ne-

bahat teyze de bütün güçleriyle gülmelerini bastırmaya çalışıyorlardı, ama ne fayda. Kısa sürede, kriz biz gençlere de yayıldı. Can, Oya ve ben, kıkırdamaya başladık. Derken bizim kıkırdamamız, Semin dayıya sirayet etti. Semin dayı, kendi gülme krizini örtbas etmek için, "gülmesenize çocuklar, niye gülüyorsunuz," deyince, kızın anne ve babası dışında, dedem ve anneannem de dahil, masada bulunan bütün aile efradı, bu sefer yüksek sesle gülmeye başladı. Yemek masası artık oynamıyor, zangır zangır sallanıyordu. İyi eğitimli kız, bu terbiyesizce gülme krizine rağmen, hiç bozuntuya vermeden, melodiyi sonuna kadar okudu. Şarkı bittikten sonra Nebahat teyze, bu rezaletin kasıtlı bir davranış olmadığını, psikolojik kökenleri bulunduğunu izah etmeye kalkışıp, "efendim, kusura bakmayın, bizim ailede böyle bir gülme krizi hastalığı vardır," deyince, makaraları iyice koyuverdik.

Oya ile benim tertiplediğimiz muziplikler, aile efradını korkutma temeline dayanıyordu. Elbiselerin bulunduğu gardroba, birimizden birimiz giriyor, öbürümüz, bir kurbanı yakalayıp bir bahaneyle elbise dolabının önüne getiriyor, dolapta bulunanımız aniden dışarı fırlayıp kurbanı korkutuyordu. Ne var ki, kısa süre sonra bu şakanın suyu çıktı. Çünkü oyunu artık herkes öğrenmişti. Bunun üzerine, başka bir çareye başvurduk. Oya, Can'a, dolaba girip birisini korkutmasını teklif etti. Tabiî, Can tuzağa kolayca düştü. Ben dolaba daha önceden gizlenmiştim. Can, yeni bir kurbanı korkutacağı hevesiyle dolaba girdi. Tabiî karanlıkta beni görmüyor. Aradan bir iki dakika geçtikten sonra, ben, sesimi korkunçlaştırıp, "Can ne arıyorsun burada," diyerek bacağını çimdikledim. Can'm, "burada hayalet var," diye kendini bir dışarı atışı vardı ki, görülecek şeydi.

Derken, Oya'yla, evde bir hayalet dolaştığı söylentisini yaymaya karar verdik. Bunun için koşullar da son derece elverişliydi. Çünkü o sırada Çınarcık'ta henüz elektrik yoktu ve evler lüks lambasıyla aydınlatılıyordu. Gece kıyıya vuran dalgaların sesi, bu esrarengiz ortama katkıda bulunuyordu. Ancak, hayalet söylentisini inandırıcı kılmak için bazı olaylar tertiplemamiz gerekiyordu. Ev ahalisi çok kalabalık olduğundan salo-

na bir perde gerilmiş, böylece salonun bir kısmı yatakhane haline getirilmişti. Bir gece, geç vakit, salonun yatakhane kısmında yatarken, ömür bölümdeki masanın başında dedemle Ahmet amcanın sohbet ettiklerini duydum. Memleketleri Yugoslavya'nın Koçana ilçesini genç yaşta terkedip Türkiye'ye gelmek zorunda kalmış iki kardeş, gençlik günlerini yâd ediyor, "ah efendim, nerede o Koçana'nın pirinçleri" diye dertlenip duruyorlardı. Bu hüzünlü anda, Ahmet amca, dedeme, "abi, sana bir kahve yapayım," diyerek mutfağa gitti. "Hayalet"in ortaya çıkması için çok elverişli bir andı. Yatağımdan kalktım. Perdeyi hafifçe aralayıp baktım. Dedemin yüzü perdeye dönüktü. Zavallı dedecik düşüncelere, gençlik günlerinin anılarına dalmış olmalıydı. Onun tarafında lüks yandığından ben onu görüyordum, ama onun karanlıklar içinde duran beni görmesi mümkün değildi. Korkunç ve gizemli bir sesle, "Fuaaaattt," diye seslenip, elimi perdenin arasından dışarı uzattım ve ona "gel" işareti yaptım. Dedem başını kaldırıp elimi gördü, gözleri dört açıldı, ben ise elimi yavaş yavaş perdeden içeri çekip, hızla kendimi yatağa attım ve uyurmuş gibi yaptım. Aradan on saniye geçmeden dedemin perdeyi açıp bizim tarafı gözden geçirdiğini ve perdeyi yeniden kapadığını gördüm. Ahmet amca gelince, acaba "hayalet"ten söz edecek mi, diye bekledim, ama hiçbir şey söylemedi Ahmet amcaya.

Ertesi gün olayı Oya'ya anlattım. Oya, "tamam, şimdi anlarız hayalete inanıp inanmadığını," dedi. Akşam, herkes taraçada otururken, Oya, pürtelaş taraçaya geldi, "anne, valla ben burada daha fazla duramam, bu evde hayalet var," dedi. Tabiî, benim gözüm dedemde. Onun tepkilerini ölçüyorum. Dedem, Oya'nın bu sözlerini duyunca, kulaklarını dört açmıştı. Oya, devam etti: "gece yatıyordum, kapı aralandı, bir el içeri uzandı, korkunç bir ses, 'Oya' diye seslendi ve içeri uzanan el, bana 'gel' işareti yaptı." Bu sözleri duyan saf dedecik, daha fazla dayanamadı, ayağa fırlayıp, "kızım Oya, inan olsun sana, aynı şey dün gece benim de başıma geldi," diye bağırdı.

On kişiyi bulan bir gençlik grubu oluşturmuştuk. Geceleri, ilerideki, müzikli sahil gazinosuna gidiyor, dans ediyorduk.

Aslında o yaz, çelişkili bir konumda kalmıştım. Nebahat teyzeleri, "burjuvazi"nin temsilcisi olarak gördüğüm halde, Çınarcık yazlığında bir "burjuva" hayatı yaşıyordum. Bebek'teyken gıcık olduğumuz "züppe"ler gibi gazinolarda dans ediyordum. Bu konuda içimde bir rahatsızlık duymama rağmen, gençliğin neşeli ortamına kendimi kaptırmaktan da geri kalmıyordum. Üstelik, grubumuzda, tam da Bebek'teki gıcık olduğum zengin çocukları cinsinden biri vardı. Bu, tarihçi Cemal Kutay'ın oğlu Faruk'tu. Faruk, zengin çocuklarının bütün kibrine ve davranışlarına sahipti. Cebinde daima bol parası bulunurdu. Gazinoda hesabı kimseye bırakmaz, masaya bir 50 liralık atarak bütün hesabı öderdi. Parasal üstünlüğü, elbette ona grup içinde bir ayrıcalık sağlıyor, gruptaki kızların onun çevresinde dolanmasına neden oluyordu.

Biz "burjuva" çocuklarının Batı stili, danslı, kızlı yaşam tarzımız, kısa sürede, Çınarcıklı köylü gençlerinin hasmane tutumlarını üzerine çekti. Bu konuda da büyük bir çelişki içindeydim. Arnavutköy'deyken biz mahalleli gençler, Bebekli "züppe"lerin yaşam tarzına gıcık olup, onlarla kavga çıkartmak için bahaneler ararken, şimdi aynı şeyi, *Çınarcıklı gençler bize karşı* uyguluyorlardı. Nitekim bu hasmane tutumlar, bir gece ürününü verdi. Öyle sanıyorum ki, köylü gençler esas Faruk'a, onun burnu havada, kibirli tavırlarına, çevresinde çok sayıda kız olmasına bozuluyorlardı. Bir gece, sahilde, dağınık bir şekilde yürürken, bazı köylü gençler Faruk'un yolunu kestiler. Faruk'a her ne kadar ben de gıcık oluyorsam da, gözümün önünde dayak yemesine göz yumamazdım. Yardımına gitmeye kalkıştım. Köylü gençlerden bazıları benim de yolumu kestiler. "Sen burada dur bakalım, onlar kendi aralarında hesaplaşacaklar," diyerek, Faruk'un yardımına gitmemi önlediler. Benim de köylü gençlerle kavga etmeye hiç isteğim yoktu zaten. Köylü gençlerle Faruk'un münakaşalarını elli metre öteden izledim. Ancak, Faruk ne yaptıysa yaptı, köylü gençlerin elinden dayak yemeden kurtuldu. Belki de gençler, Faruk'un babasının nüfuzlu birisi olduğunu bildiklerinden, işi fiilî kavgaya dökmekten çekinmiş, gözdağı vermekle yetinmişlerdi.

Grubumuza yeni yeni gençler katılıyordu. Bunların çoğu Ankaralı gençlerdi. İşin kötüsü, çoğu SBF öğrencisiydi. İşin kötüsü diyorum, çünkü, daha önce de sözünü ettiğim "üniversitelilik kompleksim" dolayısıyla, gruba ilk girdiğimde, kendimi SBF öğrencisi olarak tanıtmıştım. Yalanımın ortaya çıkmaması konusunda Oya'yla anlaşmıştık. Bu yalanı uydurduğumda grupta hiçbir SBF öğrencisi yoktu. Ama bir süre sonra durum değişti. SBF'liler geldikçe, arkadaşlar, "Gün bak, senin okuldan bir arkadaş," diye beni tanıştırıyorlardı. SBF'nin sınav sistemi, bölümleri vb. hakkında çok az şey biliyordum. Tanıştırıldığım SBF'li öğrenci, "hangi bölümdensin," diye sorunca, önce, "ya sen," sorusuyla karşılık veriyordum. O, "maliye," derse, ben "hariciye," diyordum. SBF'li gençler, okuldaki baraj sisteminden yakınıyorlardı. Ben bu konuda hiçbir şey bilmediğimden, onları onaylamakla yetiniyordum. Biri, "nedir baraj sistemi, söyle bakalım," dese tek bir kelime söyleyemezdim. Daha da berbatı, yeni gelenler arasında, "hariciye" bölümünde okuyanların da bulunmasıydı. Hariciye bölümünde okuyan çocuk, "sizi hiç görmedim," deyince, "bir yıl ara verdim de," diye yalanlarıma yeni yalanlar kattım. Bütün bunları uydururken, sırtımdan soğuk terler dökülüyordu.

Ahmet amcanın evi, yeni konuklarla iyice kalabalıklaşmıştı. Konuklar arasında, o zamanlar *Kim* adlı CHP yanlısı haftalık dergiyi çıkartmakta olan, Nebahat teyzenin büyük oğlu Özcan Ergüder'in arkadaşı, CHP milletvekili Orhan Birgit'in eşi Sevim Birgit de vardı.

Bir akşam, bütün aile efradı ve konuklarla birlikte taraçada oturuyorduk. Ufak tefek, zayıf bir adam, büyük bir heyecan içinde taraçaya daldı, doğru Ahmet amcaya yönelerek, "bugün Bursa'da komünistlerin hesabını gördük, beyefendi," dedi yüksek sesle. Taraçada bulunan herkes kulak kesilmişti. Adamı daha iyi duyabilmek için o tarafa doğru yaklaştım. Ahmet amca, bütün Ergüder ailesi gibi CHP'liydi. Fakat görmüş geçirmiş bir adam olduğu için, duygu ve düşüncelerini karşısındaki kişiye belli etmez, büyük bir nezaketle dinlerdi. Yine öyle yaptı, karşısındaki adamın, el kol hareketleriyle anlattığı olayı sessizce ve

tebessümle dinledi. Adam, TİP'in Bursa Kongresi'ni bastıklarını, "komünistleri yerlerde sürüklediklerini" anlatıyordu, kendinden geçmişçesine. Artık daha fazla dayanamayıp müdahale ettim. "Bir marifet mi yaptığınızı sanıyorsunuz," diyerek adamın karşısına dikildim, yüreğim çılgınca çarpıyordu, her şeyi göze almıştım. Bu beklenmedik müdahale adamı şaşırttı. Bu yeni yetme de nereden çıkmıştı şimdi, tam komünistleri hakladıklarını düşünüp mutlu olacakken, en beklenmedik bir anda bir tane daha komünistin karşısına çıkması talihsizlik değildi de neydi? "Zenginlerden ne kadar para aldınız böyle bir eylemi yapabilmek için," diye devam ettim fütursuzca, artık olan olmuştu, sonuna kadar gitmem gerekiyordu. Adam gözlerini kısıp bana baktı, "sen ne diyorsun delikanlı," dedi, "ne zenginlerden para alması, biz milliyetçiyiz, kimseden para almayız." "Yani zenginlerin gönüllü uşaklığını yapıyorsunuz," dedim bunun üzerine. Atmosfer iyice gerginleşmişti. Yumruk yumruğa bir kavganın çıkması an meselesiydi. Ahmet amca, o anda bütün deneyimini kullanıp durumu yumuşatmaya çalıştı. "Efendim," dedi, "fikir münakaşası her zaman yararlı bir şeydir. Ne demiş şair. Hakikatler fikirlerin çarpışmasıyla bulunur demiş..." Diplomatik ustalıkta üstüne olmayan Nebahat teyze de araya girmekte gecikmedi. "Efendim, hepimiz milliyetçiyiz, hepimiz vatanımızı, milletimizi severiz, vatanseverliğin ilk şartı da vatanımızın bütün evlatlarını, fikir farklılıklarına bakmadan sevmektir," diyerek toplumsal barış çağrısında bulundu. Bunun üzerine, sonradan Çınarcık'm sağlık memuru olduğunu öğrendiğim adam, taraçadan ayrıldı. Olaya Sevim Birgit de tanık olmuştu. Bu olay, onun sayesinde, bir hafta sonraki *Kim* dergisinde hikâye edilmiştir. Ertesi gün gazetelerden, TİP'in Bursa Kongresi'nin, Komünizmle Mücadele Derneklerince basıldığını, diğer TİP'lilerin yanısıra, ustam Adnan Cemgil'in de ağır yaralandığını öğrendim.

O akşam, arkadaşlarla gazinoya gidip dans etmiştik. Tam biz dans ederken, akşam münakaşa ettiğim sağlıkçı, yanında, Çınarcıklı oldukları anlaşılan bazı adamlarla birlikte gelip bir masaya kuruldu ve bizim masaya, özellikle de bana pis pis bakma-

ya başladı. Biz hiç bozuntuya vermeden dans etmeye devam ettik. Bir ara, onların masasının yakınındayken, sağlıkçı, benim duyacağım şekilde, "bu züppeler mi emekçilerin hakkını savunacakmış," diye laf attı. Duymazlığa geldim. Hattâ içten içe adama hak bile verdim. Burjuva hayatı yaşayarak emekçileri savunmak gerçekten de olacak şey değildi!

Birkaç ay sonra, aynı sağlıkçının, koyu bir TİP taraftarı haline geldiğini, 1965 seçimlerinde, kapı kapı dolaşıp TİP'in propagandasını yaptığını ve Ahmet amcaya da uğrayıp, kendisine karşı çıkan "o yürekli gence" selâm söylediğini öğrendim.

* * *

Lise ikiye başlayabilmem için, beklemede olduğum İngilizce sınavını vermem gerekiyordu. Bütün bir yıl boyunca dalga geçmiş, İngilizcenin yanına bile uğramamıştım. İngilizce sınavını veremeyeceğim aşağı yukarı kesindi. Bu durumda, torpil kurumunu çalıştırmaktan başka çare kalmıyordu. Turgay abim, Cihanbeyli'den, Aydın'ın Sultanhisar ilçesine tayin edilmişti. İngilizce sınavına, onun mağrifetiyle, Aydın lisesinde girmeme karar verdik. Abim, her şeyi ayarlamıştı.

Sivri zekâlılıkta, annemin, Can'ın ve benim üzerime yoktu doğrusu! Yolculuğu ucuza çıkartalım diye, Sultanhisar'a posta treniyle gitmeye kalkışmak işte bu sivri zekâlı üçlünün eylemlerinden biriydi. Hem de, Ağustos sonunun o en sıcak günlerinde! O zamanlar posta treniyle bir yere gitmek, neredeyse yürüyerek gitmek gibi bir şeydi. Tren, en ufak köy istasyonunda bile duruyor, bazen karşıdan gelecek treni saatlerce bekliyor, belli istasyonlarda su almak için zaman geçiriyor, kaplumbağa hızıyla ilerliyordu. Treni, yanında koşan birisi uzun süre rahatlıkla izleyebilirdi.

Bu uzun, meşakkatli yolculuk sırasında, mahzun, çorak Anadoluyu yakından gözlemleme, yakınından geçtiğimiz kerpiç iç Anadolu köylerinin yoksulluğunun bütün hüznünü acıyla içime çekme, trene, sepetleriyle, yiyecekleriyle, çoluk çocuklarıyla bir istasyonda binip birkaç istasyon sonra inen, bu arada trenin koridorlarını tıka basa dolduran, pislikten geçilmeyen tren

tuvaletlerinin önüne sakınmaksızın çöküveren köylülerin sefaletine tanık olma fırsatı buldum. Bütün bu acı veren görüntüler, yüreğimdeki isyan duygusunu, yoksullar için mücadele etme bilincimi biledi. Trenin koridorlarında yığılmış, kuru ekmeklerini çiğneyen köylü kadınlara, sümükleri dudaklarının üzerinde kurumuş, ayakları çıplak, koca gözlü çocuklara bakıyor, sonra Şişli'deki zenginlerin, tanık olduğum refah içindeki yaşamlarını, Güler Erenyol'un, yılın on ayını Avrupa kentlerinde, lüks seyahatlerde geçirişini düşünüyor, bu, birbiriyle asla bağdaşmayan iki farklı ve zıt dünyayı uzun uzun kıyaslıyor, sosyalizm için mücadelenin ne kadar kutsal bir dava olduğuna bir kere, bir kere daha kanaat getiriyordum, beynimi kavuran bu sınıfsal zıtlığı yerle bir etmek için mücadeleye atılma duygusu yüreğimi coşkuyla kabartıyordu.

İçinde yolculuk yaptığımız, sekiz kişi alan ikinci mevki kompartman çok havasız olduğundan ve daha iyi gözlem yapabildiğimden, yolculuğun büyük kısmını trenin koridorunda geçiriyordum. Üstü başı yoksulluktan dökülen, söylediklerini bile zor anladığım, orta yaşta bir köylüyle ahbaplık kurmaya, hattâ ona propaganda yapmaya kalkıştım. Ne var ki, adamı zor anlıyordum, o da benim söylediklerimi, neredeyse hiç anlamıyor, sadece kafasını sallamakla yetiniyordu. Çabamın boşuna olduğunu kısa sürede anlamakta gecikmedim. Bu durum, beni karamsar düşüncelere sevketti. En basit şeyleri bile anlamakta güçlük çeken bu yoksul insanlara derdimizi nasıl anlatacaktık? Bunun bir yolu olmalıydı, ama neydi bu? Ben böyle kara kara düşünürken, yanımdaki yoksul köylü, onunla ilgilenmemden cesaret alarak, benden "yardım" istedi. Nasıl yardım edebilirdim ona? Biraz para! İstediği bir sigara parasıydı. Bir iki buçukluk verebilir miydim ona? İnsanların bu tür yardımlarla kurtulamayacağına inanmama rağmen, onu geri çevirmeye de gönlüm razı olmadı. Koridoru doldurmuş köylü yığınının üzerinden atlaya atlaya bizim kompartmana gittim, annemden ikibuçuk lira alıp, adama verdim. Adamcağız çok sevindi, minnetle elimi sıktı, birkaç istasyon sonra da trenden inip, kendisi gibi kadersiz insanların arasında gözden kayboldu.

Trende beklenmedik bir olay da cereyan etti. Birkaç kompartman ilerimizde, Denizlili kalabalık bir aile yolculuk yapıyordu. Ailenin, dört beş kızı vardı. Kızların hepsi kardeş değildi, ama yakın akrabaydılar. Bu kez, her zamankinin tersine, kızlardan en güzelinin ilgisi, benim değil, Can'ın üzerinde yoğunlaşmıştı. Kız, Can'a açıkça pas atıyor, onunla bağlantı kurmak için elinden gelen her şeyi yapıyordu. Onlar da bizim gibi, genellikle koridorda yolculuk yaptıklarından, bir süre sonra, trenin pencerelerinden sarkarak konuşmaya başladık. Can da benim teşvikimle, bu sohbetlere katıldı. Adının Aysen Kandemir olduğunu öğrendiğimiz, oldukça alımlı, Denizlili kız, Can'ın bütün çekingenliğine rağmen, daha trendeyken, Can'a neredeyse ilân-ı aşkta bulundu. Yani, açıkçası, Can'ı kız tavladı. Adresler alındı, verildi. Aysen, daha sonra Can'm nişanlısı olacaktı. Ah talihsiz kız! (Bu nişanlılık olayına daha sonra değineceğim.)

Yirmidört saat süren bu acıklı yolculuğun sonunda nihayet Sultanhisar'a vasıl olabildik. Sultanhisar, İç Anadolunun çoraklığından sonra bize cennet gibi gözüktü. Her taraf meyve, özellikle portakal ve mandalina ağaçlarıyla doluydu. Turgay abim, karısı Bilsel'le barışmıştı. Oğulları Ümit, biraz da kaymakam oğlu olmaktan cesaret alarak, yaramazlıklarıyla ilçeyi kasıp kavuruyordu. Sultanhisar'da kaldığımız on gün, bizim için gerçekten güzel bir tatil oldu. Bu arada, Aydın Lisesi'nde sınava girdim ve ayarlanmış öğretmenlerin, laf olsun kabilinden sordukları son derece basit bir iki soruyu yanıtlayarak sınavı geçtim. Artık lise ikinin yolu açılmıştı bana.

* * *

1965 seçimleri gelip kapıya dayanmıştı. TİP'liler olarak tam bir seferberlik halindeydik. O seçim mitingi senin, bu seçim mitingi benim, koşturup duruyorduk.

Halkta TİP'e çok büyük bir merak ve ilgi göze çarpıyordu. Bir keresinde, SBF'den Kutlay Ebiri ile birlikte, Cebeci istasyonuna, işten dönen işçileri taşıyan trenlere, TİP'in seçim bildirilerini dağıtmaya gitmiştik. İşçiler, camlardan sarkarak, büyük bir ilgiyle bildiri talep ediyorlardı. Dönüşte, yanımızdan geçen bir

polis, elimizdeki bildirileri görünce peşimize takıldı. Tedirgin olup, adımlarımızı hızlandırdık. Polis peşimizden koşarak geldi, "dursanıza yahu," diye seslendi bize sonunda, "TİP'in bildirisi mi o elinizdeki? Bir tane verin allahaşkına, çok merak ediyorum bu partiyi!" Hem şaşırmış, hem de sevinmiştik.

Dışkapıdaki miting son derece cesaret kırıcıydı. Görevli pazubenti takmış biz TİP'li gençlerin dışında, ancak elli kişilik bir topluluk izlemişti mitingi. Ama ağır toplarımızı henüz ortaya sürmüş değildik.

Samanpazarı mitingi daha kalabalıktı. Bu mitingde, Çetin Altan, Mehmet Ali Aybar gibi ağır toplarınız henüz sahneye çıkmamıştı ama, örneğin Can Yücel gibi yetenekli konuşmacılarımız vardı. Can Yücel, o mitingde, siyah direnişçilerin, "We shall overcome" adlı ünlü şarkısını Türkçe sözlerle kürsüden söyledi. Onun, "cevabı bunun rüzgârda dostum, cevabı esen rüzgârda," diye gürleyişi, hepimizin yüreğini tutuşturmuştu. Ne var ki, Can Yücel'in keçi sakalı, köylü kökenli emekçilerce, o zamanlar tuhaf karşılanmıştı. Yaşlı bir köylü, bana eğilip, Can Yücel'in keçi sakalını göstermiş, "neden zülüfünü aşağı indirmiş," diye sormuştu.

Aybar'ın Büyük Sinemadaki kapalı salon toplantısında büyük bir izdiham yaşandı. Ben ve bazı arkadaşlar, sinemanın dışında görevliydik. Büyük sinema, kalabalığı almamış, insanlar Kızılay'ın kaldırımlarına taşmışlardı. İçeride, izdihamdan sinemanın koltuklarının kırıldığı söyleniyordu. Aybar'ın konuşması, dışarıya hoparlörlerle veriliyordu. Herkes büyük bir coşku içindeydi. Kalabalıkla coşan Aybar, konuşması sırasında "maya tuttu," demiş, bu söz, sonradan çok ünlenmiş, dillerde dolaşır olmuştu.

Tandoğan mitingine giderken, parti binasının önünde sıra olmuştuk. Biz görevliler, Kızılay'dan Tandoğan'a, düzgün sıralar halinde yürüyerek gidecektik. Daha yürüyüşe geçmeden önce, yanımızdan CHP'lilerin bulunduğu kamyonlar geçti. Kamyonlara doluşmuş CHP'liler bize büyük sempati gösterdiler. Yanımda bulunan Aslan Sonat'a, "şu CHP'lilerin bize olan aşırı sempatisini bir türlü anlayamıyorum," demiştim, "bu ka-

dar sempati duyuyorlarsa bize katılsalar ya!" CHP'lilerden sonra yanımızdan, AP taraftarları geçti. Bizi yöneten, Çankaya İlçe Başkanı Yalçın Cerit, yürüyüş kolumuzun harekete geçmesi için, önce AP'lilerin geçip gitmesini uygun gördü. O sırada, binici kıyafetli bir hanımın, "Demirkırat"ın sembolü bir kırata bindirilmiş olduğunu gördük. Bir anda biz görevli sıralarından "yuh" sesleri yükseldi. Niye yalan söyleyeyim, buna ben de katılmıştım. O anda, zaten sert görünüşlü bir insan olan Yalçın Cerit, bizi susturdu ve sertçe uyardı: "disipline aykırı davranamı derhal yürüyüş kolunun dışına atarım, ona göre," dedi. Hepimiz suspus olmuştuk.

Tandoğan ve Cebeci mitingleri, TİP seçim mitinglerinin doruğu olmuştu. Bu mitinglerde, Aybar'ın yanısıra, halk nezdinde ondan daha popüler olan ve esprili konuşma tarzıyla dinleyicileri âdeta büyüleyen Çetin Altan da konuşma yapmıştı. Bu mitinglere, insanların büyük bir kısmı, sırf Çetin Altan'ı dinlemeye geliyorlardı. TİP'ten bağımsız aday olarak seçimlere katılan Çetin Altan'ın bu kadar popüler olması ve Aybar'ı bile gölgede bırakması, parti yöneticilerini endişelendiriyordu. Hattâ yöneticiler, kolluk görevi yapan biz TİP militanlarına, Aybar kürsüye çıktığında özellikle daha coşkulu tezahürat yapmamızı, böylece Aybar'ın, Çetin Altan'm gölgesinde kalmasını önlememizi tembihlemişlerdi. Bu talimata uyduk, ama kâr etmedi. Çetin Altan kürsüye çıkıp konuşmaya başlayınca kalabalıklar coşkuyla dalgalanıyor, Çetin Altan'm esprileri insanları kahkahadan kırıp geçiriyordu. Çetin Altan'm, hayatımda dinlediğim en güçlü hatip olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim.

Sonunda seçim günü gelip çattı. Dışkapıda bir yerlerde sandık görevlisiydim. Yalçın Cerit, bizi görev yerlerimize göndermeden önce uzun uzun talimatlar verdi, hilelere karşı dikkatli olmamızı tembihledi. Tam görev yerime hareket edecekken, Yalçın Cerit, benim gibi sandık görevlisi olan, Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nden (ODTÜ) Ercan Enç'i bir köşeye çekti, ona bir seçmen kartı vererek, görev yerine giderken, yakındaki sandıkta bu kartla oy kullanmasını istedi ondan. Kulaklarıma inanamadım. Bizi hilelere karşı uyaran Cerit, bir arkadaşa hileli

oy kullanmasını öneriyordu. Ercan, dudaklarından eksik olmayan hafif gülümsemesiyle, bu görevi kabul edip, seçmen kartını cebine yerleştirdi. Yalçın Cerit'in bu tutumunu, o zamanlar aramızda moda olan, Çetin Altan'ın, "sosyalist yalan söylemez," sözüne aykırı bulmuştum, ama Yalçın Cerit'e itiraz edecek cesareti bulamamıştım kendimde.

Sandık başındaki diğer parti görevlileri, TİP adına geldiğimi öğrenince bana büyük ilgi ve sempati gösterdiler. O zamanlar birleşik oy pusulası uygulaması yoktu. Her partinin kendi ayrı listesi vardı ve ilgili görevliler tarafından, seçmenlerin oy kullandığı odadaki masanın üzerine konuyordu. TİP'in oy pusulalarının çalınacağı korkusuyla ikide bir odaya girip pusulaları kontrol ediyor, bu arada, acaba hiç TİP'e oy veren oldu mu diye, üstteki işaretlediğim pusulanın yerinde durup durmadığına bakıyordum. Benim sandıktan TİP'e onbir oy çıktı. Sanki bu oyları bizzat ben kazandırmıştım TİP'e. Yüreğim pırpır, sonuçları merkeze ulaştırmak üzere partiye koştum. Parti binası ana baba günüydü. Gelen sonuçlar, görevliler tarafından listelere ekleniyordu. Benim sandığımın sonucunu da kaydettiler.

TİP, bu seçimlerde, gösterilen ilgiye göre az sayılabilecek, % 3 oranında oy aldı, ancak millî bakiye sistemi sayesinde Meclis'e onbeş milletvekili sokarak büyük bir başarı sağlamış oldu. Göğüslerimiz iftiharla kabarmıştı, artık Meclis'te "biz" de vardık.

Onbeş solcu milletvekili, AP ağırlıklı Meclis'e yetti de arttı bile. TİP milletvekillerinin her konuşması olay oluyordu. Aybar'ın Meclisteki ilk konuşması, AP'lileri hiddetle ayağa kaldırmıştı. Çünkü Aybar, Amerikan üslerini kastederek, "Türkiye'nin 35 bin metre kare toprağı Amerikan işgâli altındadır," demişti. Bu konuşmayı ve Aybar'a gösterilen tahammülsüzlüğü radyoda dinlediğimde, hem parti başkanımızla iftihar etmiş, hem de AP'lilere duyduğum öfkeyle radyonun başında hop oturup hop kalkmıştım.

TİP'liler, milletvekillerinin Meclis'teki faaliyetlerini izlemek için zaman zaman, partiye gelen davetiyeleri kullanıp Meclis oturumlarını izlemeye gidiyorlardı. Bir keresinde, bir TİP'li grubunun peşine ben de takılmıştım. Ne var ki, davetiyeler,

oturumu izlemek isteyen partililerin sayısına göre azdı. TİP'li arkadaşlardan Fehmi Erbaş, "önemli değil, birkaçımız aradan kaynarız," demişti. Ben de aradan kaynayacak olanlardan biriydim. O güne kadar böyle bir iş çevirmemiştim hiç. Bu yüzden, kapıdaki polis kontrolü sırasında epeyce heyecanlanmış, heyecanlandığım zamanlarda hep olduğu gibi, boğazıma kadar kıpkırmızı kesilmiştim. Neyse, polis fark etmeden içeri girebildik sonunda. İçeri girdikten sonra, yüzümün kıpkırmızı olduğunu gören Fehmi Erbaş, "amma da kızardın be Gün," demişti pişkince göz kırparak, "sen illegal çalışma yapamazsın valla." "İllegal çalışma" sözcüklerini ilk kez ondan duymuştum.

* * *

1965 sonbaharında Ankara Atatürk Lisesi, edebiyat bölümünde ikinci sınıfa başladım. Fen bölümünü beceremeyeceği için edebiyat bölümüne kaydolmuş olanların yanısıra, gerçekten edebiyatı seven öğrencilerin sayısı da az değildi. Sınıfta kısa sürede arkadaşlar edindim. En yakın arkadaşım İstemi Levent'ti. Bunun nedeni, ikimizin de edebiyata meraklı olmasıydı. Edebiyata meraklı bir diğer arkadaşım, sonraki yıllarda Kızıldere'de katledilecek, Sinan Kazım Özüdoğru'ydu. Sinan Kazım, o zamanlar romantik şiirler yazan, karakter olarak son derece yumuşak, romantik bir gençti. Okul faaliyetlerinde çok aktifti. Benim de bir iki yazımın yayımlandığı okul gazetesini çıkarıyor, tiyatro faaliyetlerini örgütlüyordu. İkinci sınıfta edebiyat öğretmenimiz, Enise Hanım'dı. Lise üçte ise edebiyat hocamız Hicran Hanım oldu. Biz edebiyata meraklı öğrenciler, gerek Enise Hanım'ın, gerekse Hicran Hanım'ın gözdeleriydik. Hicran Hanım, bir edebiyat parçası okutacağı zaman mutlaka Sinan Kazım'ı seçerdi. Çünkü Sinan Kazım'ın bariton, etkili bir sesi vardı, metnin anlamını vererek, teatral bir havada okurdu. Felsefe öğretmenimiz Hayrünisa Köni'nin gözdelerinden biriydim. Hayrünisa Hanım, felsefeye ilgimi keşfetmişti. Sınıfın önünde benimle, sorulu cevaplı felsefi tartışmalar yapardı. Bu, son derece saygıdeğer bir kadın olan, gümüş gibi bembeyaz saçlı Hayrünisa Hanım'ın, dersi öğrencilerine kavratma yöntemiydi aslında. Sınıf-

taki diğer bir arkadaşım, Oktay'dı. Oktay'ın edebiyatla ya da fikri meselelerle hiçbir ilgisi yoktu. İstemi, ben ve Oktay, arkadaşlığımızı okul dışında da sürdüren bir üçlüydük. Bu üçlünün ortak konusu, kızlardı. Sınıftaki bir diğer arkadaşım, daha sonraki yıllarda Mamak Cezaevi'nde birlikte hapis yattığım ve aynı davada yargılandığım Arif Toraganlı'ydı. Onunla daha çok solculuk temelinde bir arkadaşlığımız vardı. Benim gibi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'ne (DTCF) kaydolup solcu saflara katıldıktan sonra, başına, ileriki sayfalarda sözünü edeceğim talihsiz bir olay gelen Timur Bilgiç ise, lisedeyken, bizim solcular listesinde henüz yer almıyordu. Sınıf mümessili Erdinç, sağcı olmasına rağmen, onunla da belli ölçülerde bir arkadaşlığım vardı. Daha sonra solcu bir avukat olarak temayüz edecek olan Emcet Olcaytu, o zamanlar, daima ön sırada oturan, evden okula okuldan eve giden, bizim gibi okul asmayı filan bilmeyen uslu bir çocuktu. İstemi ile, romantik edebiyat duygularımızı paylaştığımız daha özel bir arkadaşlığımız vardı. Birlikte, Kızılay'daki Angora pastanesine gider, yazdığımız öyküleri birbirimize okur, yekdiğerinin edebiyat bilgisini sınayan anketler hazırlar, bir yandan da pastanedeki, hayran olduğumuz kızları seyreder, onlara poz atardık. İstemi, çok yakışıklı bir çocuktu. Cumartesi günleri okuldan çıkınca soluğu Kızılay'da alırdık. Çünkü o saatte, Ankara Atatürk Kız Lisesi'nin kızları da Kızılay'a piyasaya çıkarlardı. Kızlar, gözlerini İstemi'den alamazlardı. İstemi'nin yakışıklılığının beni gölgede bırakmasına biraz bozulurdum aslında. Ama onun, yeşile çalan elâ gözleriyle kızları romantik romantik süzmenin ötesine geçmeyen tavrının tersine benim kızlara yönelik fazlasıyla aktif tutumum, bu gölgede kalmayı biraz olsun dengelerdi.

Sınıf, sağcılar ve solcular diye ikiye bölünmüştü. Solcuların başını ben, sağcıların başını da sınıf mümessili Erdinç çekiyordu. Bazen ders sırasında, sınıfta solcu olarak kaç kişi olduğumuzu sayardım. Epeyce vardık aslında. Sağcılar bize göre biraz azınlıktaydılar. İstemi ve Oktay en yakın arkadaşlarım oldukları halde, sınıftaki solcular listesine girmiyorlardı. İstemi, biraz benim, biraz da edebiyata duyduğu eğilimin etkisiyle solcu-

luğa yatkındı, ama aktif olmaktan kaçınırdı. İstemi'yle edebiyat zevklerimizde de bazı uyuşmazlıklar vardı. O, daha çok Cronin gibi romantik yazarlara eğilimliydi. Ben ise avantgarde edebiyatın izleyicisiydim. Bazen, boş derslerde, sağcılarla solcular arasında fikir tartışmaları yapılırdı. Özellikle toprak reformu konusunda büyük tartışmalar cereyan ederdi aramızda. Ama bu tartışmalar, hiçbir zaman fikir tartışmasının ötesine geçip, sertleşmeye yol açmazdı. Bütün tartışmalara rağmen, sınıftaki sağcılarla solcular arasındaki arkadaşlık ilişkileri sürerdi. Okulda, bozkurt rozetli birkaç aşırı sağcı da vardı. Ama onlar başka sınıflardaydılar. Birbirimizi uzaktan uzağa süzer, ama ne tartışır, ne de herhangi bir arkadaşlık ilişkisi kurardık. Onlar da biz solcuları tek tek bilirlerdi.

Liseye başladıktan kısa süre sonra, *Yön* dergisinde, kendi imzamla bir mektubum yayımlandı. Basılı bir yazının altında ilk kez kendi imzamı görüyordum. Çok heyecanlanmıştım. Mektup, Talat Aydemir darbesine karıştığı için hapiste yatan bir harbiye öğrencisinin birkaç sayı önce yayımlanmış mektubundan hareketle, ona hitaben yazılmıştı. Mektupta, esas suçluların dışarıda dolaştığı, vatanı için, yoksullar için mücadele eden bu harbiyeli gibi vatanseverlerin ise hapis yattığından vb. söz ediliyordu. *Yön*'de mektubumun yayımlanması beni cesaretlendirmişti. O günlerde Doğan Avcıoğlu, *Yön*'de, TİP üzerine bir tartışma açmıştı. Bu tartışmaya, gerek TİP'li, gerekse TİP dışından birçok ünlü isim katılmıştı. Bütün yazıları dikkatle okuyor, tartışmanın içeriği ve taraflarını anlamaya çalışıyordum. İki eğilim söz konusuydu: *Yön* eğilimi ve TİP eğilimi. *Yön* eğilimi, TİP'in, bağımsızlık mücadelesinin önemini yeterince kavramadığını, parlamenter mücadeleye fazla önem verip, anti-emperyalist mücadeleyi ihmal ettiğini ileri sürüyordu. TİP eğilimi ise, *Yön* eğiliminin, işçi sınıfının önemini kavrayamadığını, "zinde kuvvetler" diye ifade edilen ordudaki ilerici subaylara ve aydınlara bel bağladığını belirtiyordu. Bu tartışma, birkaç yıl sonraki Millî Demokratik Devrim (MDD), Sosyalist Devrim (SD) tartışmasının rüşeymiydi. Tartışmaları dikkatle izledikten sonra, TİP eğiliminin doğruluğuna kanaat getirdim. TİP'in emekçilere

önem veren çizgisi bana daha sıcak geliyordu. Bu kararı verdikten sonra, o günkü yetersiz bilgi birikimime rağmen, ben de tartışmaya katılan bir mektup döşendim *Yön*'e. Bu mektup, *Yön*'ün 1966 yılı başındaki sayılarından birinde, bir yanlışlık eseri, "Gül Zileli" adıyla yayımlandı.

1966 yılında, başımdan, hayli ilginç bir aşk macerası geçti. Aslında bu, daha önce, İstanbul'da başlayan bir maceranın Ankara'daki devamıydı. Zerrin'le, İstanbul'dan tanışıyorduk. O zamanlar aramızda kısa süreli bir flört yaşanmıştı. Ankara'ya yeni taşındığımız günlerde, bir gün Kızılay'da ona rastlayınca çok şaşırdım. Ankara'yla İstanbul benim için iki ayrı dünya gibiydi. Ankara'ya taşınmamızla, İstanbul döneminin tamamen kapandığı duygusu içindeydim. Bu yüzden, Zerrin'le Ankara'da karşılaşmak beni çok heyecanlandırmıştı. O da bana rastladığına çok sevinmişti. Ankara'ya, teyzesinin yanına, gezmeye gelmişti. Birlikte, Ankara'ya yeni geldiğimizde tuttuğumuz eve gittik (böyle zamanlarda annemi ve Can'ı evden sepetlemek âdetimdi). Burada, çok ileri gitmemekle birlikte ateşli bir şekilde seviştik. Bundan sonra birkaç kere daha buluştuk, sonra Zerrin, İstanbul'a, ailesinin yanına döndü. Zerrin, o zamanlar yaşı küçük olmasına rağmen, erken serpilmiş, çok seksi bir kızdı.

Bu olayın üzerinden bir yıldan fazla bir zaman geçmişti. Bir akşam İstemi'yle her zamanki gibi Angora pastanesindeki romantik seanslarımızdan birini yerine getirirken, ileriki masalarda, Zerrin'e çok benzeyen bir kız çarptı gözüme. Kızın yanında, üç dört genç çocuk vardı. Kız, Zerrin'e çok benziyordu, ama o olduğuna kesin olarak emin değildim. Çünkü, benim tanıdığım Zerrin'den farklı olarak, çok koyu bir makyaj yapmıştı, davranışları da oldukça değişikti. Bu kızda, Zerrin'de tanık olmadığım, bir ölçüde bayağılığa kaçan, "hafifmeşrep" kadın tavırları vardı. Durumu kısaca İstemi'ye özetledim, bu kızın Zerrin olup olmadığından emin olmam gerektiğini söyledim. Bunun tek yolu, kendimi ona gösterip tepkisine bakmaktı. Yanlarındaki masa boşalır boşalmaz oraya geçtik ve kıza ısrarla bakmaya başladım. Bir süre sonra kız benim farkıma varıp, o da bana bakmaya başladı. Ama bu, eski bir tanıdığını gören birinin

bakışları değildi. Açıkçası, kız bana pas atmaya başlamıştı. Bir süre sonra kız, bana gülümseyerek tuvalete gitti. Ben de peşinden tabiî. Tuvaletten çıkışta yakaladım. "Zerrin," diye fısıldadım, anlamazlığa vurup, hafifçe gülümseyerek yanımdan sıyrılmaya çalıştı. Bileğinden tuttum. "Bana numara yapma, Zerrin olduğunu biliyorum, kimlik mi değiştirdin, nedir bu değişik havalar," diye sordum. Daha fazla inkâr edemeyeceğini anlayıp, "tamam benim, sana sonra anlatırım, başımdan çok şeyler geçti, buraya gel yine, bir gün görüşürüz, ama şimdi beni tanıdığını belli etme," dedikten sonra uzaklaştı.

Zerrin'in bu gizemli hali bende büyük bir merak uyandırmıştı. Her akşam Angora'ya gidip ona bakınıyordum. Birkaç gün sonra ona yeniden rastladım. Bu sefer yanında iki genç çocuk vardı. Ama bu kez daha rahat hareket eder gibiydi. Nitekim onların masasından kalkıp benim yanıma geldi. "Anlat bana, ne geçti başından," dedim. Aynı gizemli hali devam ediyordu. "Her şeye rağmen beni kabul eder misin," diye sordu bu sefer. Evet, ederdim, hattâ eğer isterse, her şeyi göze alıp onunla evlenirdim de. Ama bana başından neler geçtiğini anlatmalıydı. "Şimdi beni zorlama, bir gün anlatırım," dedi ve sonra ağlamaklı, sordu: "sahiden evlenir misin benimle, bütün olanlara rağmen?" Sonra da kalkıp, birlikte geldiği çocukların yanına gitti. O akşam eve çok mutsuz döndüm. Zerrin'in başından mutlaka çok kötü şeyler geçmiş olmalıydı. Aklıma gelen en büyük ihtimal kadın tüccarlarının eline düşmüş olmasıydı. Bu ihtimale o kadar inanmaya başlamıştım ki, artık yanındaki gençleri de birer beyaz kadın taciri olarak görüyordum. O akşam anneme, büyük bir hüzünle, "anne, evleniyorum," dedim. Annem deliye döndü. Nasıl evlenirdi benim gibi beş parasız bir öğrenci. Kendimi geçindirmekten acizdim, bu halde aile kurmaya kalkan birisine ancak deli ya da hayalperest denirdi. Evlenmeyi tasarladığım kızı tanımıyordu, ama ona da yazık etmesem iyi olurdu. Bu sözler beni etkilemedi desem yalan olur, ama yine de Zerrin'i "düştüğü bu çirkeften" çıkartmak için elimden geleni yapacak, mecbur kalırsam da evlenecektim.

Bundan birkaç gün sonra Zerrin'i, aynı kalabalık grupla, yeni-

den pastanede gördüm. Bu sefer ona gözükmeyecek, ama takip edecektim."Düştüğü batakhaneyi" bulmam gerekiyordu öncelikle. Bir süre sonra pastaneden çıkan kalabalık grubu takibe koyuldum. Allahtan arabaya filan binmeden yürümeye başladılar. Ne o, Zerrin'in de içlerinde olduğu bu kalabalık grup doğrudan doğruya Saraçoğlu Mahallesine gidiyordu. Bunun anlamı, Zerrin'in konuk olduğu evin, bir subay evi olmasıydı. Takibimi sürdürdüm. Kalabalık bölündü. Zerrin ve birkaç genç çocuk, bir eve girdiler, arkalarından yetiştim ve evin alt katına indiklerini gördüm. Onlar girdikten sonra da kapının zilindeki ismi okudum. Burası bir albayın eviydi. Gençler de onun oğulları olmalıydılar. Albayın ismini bir kâğıda kaydettim ve öbür taraftan dolanarak evin bahçesine girdim. Bahçeden evin içi olduğu gibi görünüyordu. Çok mahrem sahneler göreceğimi tahmin etmeme rağmen, tersi oldu. Zerrin'le gençler içeride oturuyor, arkadaşça şakalaşıyorlardı. Zerrin'in, gençlerden biriyle daha yakın ilişkisi olduğu anlaşılıyordu, ama bu bile kesin değildi. Kafamdaki "batakhane" paranoyası kısmen dağılmıştı, ama aydınlatıncaya kadar sorunun üzerine gitmekte kararlıydım.

Ertesi gün, İstemi ve Oktay'a olan biteni anlattım. Telefon rehberinden albayın telefon numarasını bulduk. Eve telefon açtım. Telefona albayın oğullarından biri çıktı. Zerrin'i nereden tanıdıklarını sordum. Soruyla karşılık verdi. Ben kimdim? Açıkladım. Ben Zerrin'in nişanlısıydım. Peki, ne istiyordum? Zerrin'e ne kötülük yaptıklarını açıklamalarını istiyordum. Telefonun öbür ucundaki çocuk biraz şaşırır gibi oldu önce. "Ne demek istiyorsunuz," dedi. "Sen ne demek istediğimi çok iyi bilirsin," diye daha da diklendim. Bunun üzerine, telefonu daha dirayetli birisi aldı. Başladı bağırıp çağırmaya, oraya gelirse beni mahvedermiş, ayağımı denk almalıymışım falan. Bu açık saldırı karşısında, bütün saldırgan güdülerimi serbest bıraktım. Vay vay vay, o kadar kabadayıysalar gelsinler bir yerde buluşalımdı da hesaplarımızı görelimdi. İstemi ve Oktay, benim telefonda meydan okuyuşumu endişeyle izliyorlardı. Karşıdaki ses, bu açık düello çağrısı karşısında biraz duraklar gibi oldu, ama geri çekilmeyi de kendine yediremedi ve çağrımı karşıladı. Nerede,

ne zaman istersem gelecek, benim canımı okuyacaklardı. Ya öyle mi, o halde onları Meclis'in önündeki yuvarlak küçük meydanda bekliyorduk, saat tam üçte. Merak etmesinlerdi, ben onları tanıyordum ve kendimi tanıtmakta da gecikmeyecektim. Telefonu kapattım. Yanıma kocaman bir bıçak aldım, üstüme bir ceket geçirdim. İstemi'yle Oktay'a benimle gelmek isteyip istemediklerini sordum. Biraz mırın kırın ettikten sonra, bu meydan savaşında beni yalnız bırakmanın ayıp kaçacağını düşünerek peşime takıldılar. Her şeyi göze almıştım. Meclis'in önündeki, çevresinde taştan banklar olan küçük meydanda beklemeye başladım. İstemi'yle Oktay'a, "siz biraz ileride durun, onları tek başıma karşılayacağım," dedim. Saat üçü on geçe, meydana bir hususi araba yaklaştı. İçinde dört beş genç vardı. Birkaçını tanıdım. Meydanın ortasına doğru yürüdüm onları karşılamak için. Ne var ki, araba sert bir dönüş yaptıktan sonra hızla uzaklaştı. İçindeki gençler, merak ve biraz da korkuyla beni süzüyorlardı. Kavgayı göze alamamışlardı.

O akşam albayın evini yeniden aradım. Neden korkup kaçtıklarını sordum gençlere. Bu sefer, telefondaki ses, aşağıdan aldı. Benim duygularımı anladığını, ama kendilerinin, benim düşündüğüm gibi kötü insanlar olmadığını söyledi. Zerrin'e sadece yardımcı olmak istemiş, evlerinde barındırmışlardı. Zerrin'in başından kötü şeyler geçtiğini o da biliyordu, ama bunu yapan onlar değildi. Zerrin, kötü bir adama rastlamış ve adam onu iğfal etmişti. Üstelik, belki inanmayacaktım ama, adam bunu, cinsel yetersizliği nedeniyle bir jilet kullanarak yapmıştı. Çocuk bunları anlatırken, gözümün önünden korkunç sahneler geçiyordu. "Peki bütün bunları siz nereden biliyorsunuz," diye sordum. Söylediğine göre Zerrin, onlara güvenip bütün olan biteni anlatmıştı.

Ertesi gün, Zerrin'i pastanede yeniden buldum. Bu sefer yanında, iki değişik adam vardı. Bunlardan birinin, sözü geçen "jiletçi" olduğunu düşünerek, doğrudan masalarına gittim. Zerrin, masadaki adamlardan birini, teyzesinin oğlu, öbürünü de onun arkadaşı olarak tanıttı. İkisini de gözüm tutmamıştı. Pastaneden birlikte çıktık. Zerrin'in "teyzesinin oğlu"yla ar-

kadaşı önden yürüdüler. Hava kararmıştı. Onlar önden yürürken, biz, karanlık köşelerde uzun uzun öpüştük. Zerrin'e, "birlikte olacağımız bir yer var mı," diye sordum. Bana bir adres verip, sabah saat onda bu adrese gelmemi söyledi. Orada birlikte olacaktık. Hem, o zaman bana her şeyi anlatacaktı. Verdiği adres, "teyzesinin oğlu"nun arkadaşının eviydi. Zerrin şimdilik orada kalıyordu.

Ertesi sabah Zerrin'in verdiği adrese gittim. Beşevler tarafında, bodrum katında bir bekâr eviydi. Zerrin beni karşıladı. İkimiz yalnızdık. Beni bir odaya aldı. "Biraz bekle," diyerek gözden kayboldu. Beş dakika sonra çırılçıplak yanıma geldi. Ben de soyundum. Sedirin üzerinde sevişmeye başladık. Aradan on onbeş dakika geçmişti ki, kapı çalındı. Fırladık. Zerrin, ev sahibi çocuğun geldiğini, hemen giyinip, ortadan kaybolmamı söyledi. Giyinmek kolaydı da, ortadan nasıl kaybolacaktım? Bu arada, kapıdaki şahıs, pencereye gelmiş, şiddetle camı vuruyor, bir yandan da, "Zerrin aç," diye bağırıyordu. Onun pencerede olmasından yararlanarak kapıdan çıkıp, merdiven altına saklandım. Biraz sonra adam kapıya geldi, Zerrin kapıyı ona açtı, adamın içeri girerken, "neden açmıyorsun, teyzen öldü, hastaneden geliyorum," dediğini duydum. Kapı kapandıktan sonra merdiven altından çıkarak apartmanın kapısına yöneldim. Dışarıda Zerrin'i beklemeye başladım. Nitekim on dakika sonra Zerrin de geldi. "Teyzem hastanede yatıyordu, bu sabah ölmüş, hastaneye gitmem gerek," dedi, sonra bana dönüp, ağlamaklı, "çok günahlarım var, Gün," dedi, "insan ancak ölümle karşılaştığı zaman bunu anlıyor." Onu teselli etmeye çalıştım. Ayrıldık. Onu yıllar sonra, Karaköy'de, bir Arap zenginin, son derece lüks arabasının içinde gördüm.

* * *

1966 yılının Mart ayıydı. Mehmet Ali Aybar'ın SBF'de konferans vereceğini öğrenince, İstemi ve Oktay'ı da yanıma katmış, SBF'ye yollanmıştım. Konferans çok kalabalıktı. Salona girmeden önce, kapının yanında biriken kalabalığın içinde, *Dönüşüm* olaylarından tanıdığım, bozkurt rozetli bazı CKMP'liler dikka-

timi çekti. Salona girdik. İçerisi hıncahınç doluydu. İnsanlar, sağ tarafında yazma tahtası bulunan demir, ders sandalyelerinden kalan en ufak bir boşluğu bile değerlendirip içeriye sıkış tepiş doluşmuşlardı. İstemi ve Oktay'ı bırakıp salonun ortalarına doğru ilerledim. Orada Atilla Sarp'ı gördüm. Yanına yaklaşıp, dışarıda faşistlerin olduğunu söyledim. Atilla, "biliyoruz," dedi, "her türlü önlemi aldık. Sen de buradan ayrılma." Sağcılar içeri girmek için kapıyı zorluyorlardı. Nitekim girdiler de. Kapının bulunduğu arka tarafta, ayakta bulunanların çoğunluğunu sağcıların oluşturduğu anlaşılıyordu. Salonda gergin bir bekleyiş hüküm sürüyordu.

Derken Aybar kürsüye çıktı. Alkışların arasında, arka taraftan gelen yuh sesleri duyduk. Biz TİP'li gençler, herhangi bir saldırı ihtimaline karşı yüzümüzü arka tarafa dönmüştük. Aybar konuşmasına başladı. Sağcılar, laf atarak müdahale ettiler. Buna rağmen Aybar konuşmasını sürdürdü. SBF Fikir Kulübü'nden bazı görevliler, sağcıları sessiz olmaları için uyardılar, ama boşuna. Laf atmaların dozu gittikçe artıyordu. Bir kavga çıkması an meselesiydi. Nitekim, salonun balkon kısmı bir anda karıştı, yukarıdan ağır, demir sandalyeler yağmaya başladı. İnsanlar yukarıdan yağan sandalyelerden kaçınmak için salonun önüne ve arkasına doğru kaçıştılar. O arada, salonun pencereleri de dışarıdan taşlanmaya başlandı. Elimize geçirdiğimiz ağır demirden ders sandalyelerini salonun arka kısmına doğru fırlatmaya başladık. Bu sandalye yağmuru ile sersemleyen sağcılar, arka tarafa sıkıştılar ve birbirlerini ezerek, salonun kapısından kendilerini dışarı zor attılar. Bunun üzerine peşlerine düştük. Sağcılar Hukuk Fakültesi'ne doğru kaçıyorlardı. Elimize geçirdiğimiz taşlarla kovaladık. Ben, kendimi kaybedip fazla ileri gitmişim. Arkama baktığımda bizim arkadaşların epeyce geride kaldığını, kaçışan sağcıların ise çok yakınımda olduğunu gördüm. Elimdeki taşı bir sağcıya fırlatıp geri dönecekken, böğrüme ağır bir tuğla yedim. Buna rağmen geriye, arkadaşlarımın yanına koşmayı becerebildim.

Yeniden salona girdiğimde, içeride bir zafer havasıyla karşılaştım. Sosyalist gençler sloganlar atarak, sağcıları kovalamala-

rını kutluyorlardı. Her taraf kırılıp dökülmüş, ders sandalyeleri birbirinin üzerine yığılmıştı. Aybar, bir elini arkasına koymuş, bütün azametiyle, kürsüde dimdik duruyor, "dağ başını duman almış" marşını söylüyordu. Biz de katıldık marşa. Biraz sonra, okulun bahçesine polisin girdiği haberi geldi. O günlerde üniversite özerkliği hâlâ yürürlükte olduğundan, polisin okulun bahçesine girmesi olağanüstü bir şeydi. Hep birlikte dışarı çıkıp, polisi protesto ettik. Sağcılar Hukuk Fakültesi'nin bahçesinde toplanmış, anti-komünist sloganlar atıyorlardı. Polis, bizimle onlar arasında barikat kurmuştu. Hava kararıncaya kadar karşılıklı, sloganlar atmaya devam ettik.

1966 yılının Nisan ayında, Amerikan Dışişleri Bakanı Dean Rusk'ın Ankara'ya gelişi münasebetiyle daha büyük olaylar cereyan etti. O gün, İstemi'yle birlikte okulu asmış, Kızılay'a çıkmıştık. Orduevinin karşı kaldırımında bir kalabalık gördüm. Bir de baktım, hepsi, tanıdığım bizim arkadaşlar. "Ne oluyor," diye sordum. ABD Dışişleri Bakanı Dean Rusk'ın, birazdan ordu evine geleceğini ve onu yuhalayacaklarını söylediler. Bu kadar bilgi benim için yeterdi de artardı bile. Ancak, bir an önce elimdeki ders kitaplarından kurtulmam gerekiyordu. Neyse, İstemi'nin, Kızılay'da tanıdığı bir eczacı varmış, kitaplarımızı onun dükkânına bırakıp, Orduevi'nin önüne geldik. Gerçekten de, biraz sonra siyah arabalar gelip Orduevinin önünde durdular. Gelenlerin arasında Dean Rusk da olmalıydı. Bir anda, kalabalıktan bir yuh sesi yükseldi. Dean Rusk, maiyetiyle birlikte alelacele Orduevi'ne girdi. Bu kez çıkışını beklemeye başladık. Ne var ki, ortalık sivil polis kaynıyordu. Kümelendiğimiz an, yanıbaşımızda bir sivil polis bitiveriyordu. Ama bizim onlara aldırış edecek halimiz yoktu. Bu bekleyiş sırasında, sanırım o anda adapte edilmiş bir şarkı söylenmeye başladı: "Gül ağacı değilem, her gelene eğilem, çek elini yurdumdan, ben sömürgen değilem..." Tam bu marşı hep bir ağızdan söylemeye başlamıştık ki, arkamdan, "kahrolsun komünistler," diye bir bağırış duydum, başımı çevirmeye fırsat bulamadan kafama bir sopa yedim. Sivil polislerin desteğindeki sağcılar, ellerinde, tornadan çıkmış kalın sopalar, solcu olarak belledikleri gençlere saldırıyorlardı. Kısa bir

arbededen sonra, küçük bir grup halinde Kızılay'ın yukarılarına doğru çekildik. Grubun içinde ODTÜ'den Ural Ateşer'i hatırlıyorum. Ural, tanıdığı TİP'li bir terzinin yakındaki dükkânına gidip orada biraz soluklanmamızı önerdi. On-onbeş kişilik bir grup halinde onun belirttiği dükkâna gittik. Şimdi ne yapacaktık? Ural, SBF'ye gidip takviye kuvveti almamızı önerdi. Kabul ettik. Doğru SBF'ye yollandık.

SBF'ye bizden önce de gelenler olmuştu. Arkadaşlar gruplar halinde okulu dolaşıyor, Kızılay'daki olayları anlatıyor, yeniden Kızılay'a gidileceğini duyuruyorlardı. SBF'den önemli bir güç toparlayarak yeniden Kızılay'a geldik.

Kızılay, ana baba günüydü. Gerek sağcılar, gerek solcular, gruplar halinde nümayiş yapıyor, rakip gruplar, karşılaştıkları yerde birbirlerine giriyorlardı. Polis de biz solcuların peşindeydi. Solcuların gruplaştığını görür görmez, polis güçleri anında saldırıya geçiyordu. "Toplum Polisi" adıyla sokak hareketlerine karşı o günlerde organize edilmiş, bizim "Frukolar" adını taktığımız, beyaz miğferli polis kuvvetlerini durdurmak için, birkaç kez "İstiklal Marşı" söylemeyi denedik. İstiklal marşı söylenirken esas duruşa geçmek âdetten olduğundan, polisin de, en azından marş söylenirken hazırola geçeceğini umuyorduk. Ne var ki, polisin marşa falan aldırış ettiği yoktu, marş söylenirken de saldırıya devam ediyordu. Bunu görünce istiklal marşı söyleme taktiğinden vazgeçmek zorunda kaldık.

Bir ara, Gökdelenin yanındaki Amerikan Haberler Merkezinin önünde toplanıp, arkadaşlarımızın gözaltına alınmasını protesto etmek için oturma grevine gittik. Polis, dağılmamızı ihtar etti. Yoksa hepimizi gözaltına alacaklardı. O sırada, yeni kurulmuş, TİP yanlısı gençlik örgütü Fikir Kulüpleri Federasyonu'nun (FKF) önde gelen isimlerinden, şair İsmet Özel, boşu boşuna gözaltına alınmamızı önlemek için, bizlere oturma grevine son vermemizi söyledi. Gerçekten de haklıydı. Polisin hepimizi birden içeri alması an meselesiydi. Oturma grevine son verdik. Ama dağılmadık da.

O gün, Kızılay'daki olaylarda, sağcıların başını, CKMP'lilerden çok, AP Gençlik kollarının militanları çekiyordu. Bunlar,

gençlikle falan ilgisi olmayan, her biri, en az otuz yaşında, mafya fedaisi tipinde AP beslemeleriydi. Hepsi de çok şık giyimliydiler. Çoğu taşralı görünümlü, kalın enseli, göbekli, iri yarı, bıçkın tiplerdi. Bazıları, yüzlerindeki bıçak yaralarıyla, yeraltı dünyasının fedailerine benziyorlardı. Polis tarafından açıkça desteklenmenin verdiği cüretle, aramıza korkusuzca dalıyor, içimizden bir ikisini yakalayıp, kaçırmaya çalışıyorlardı. Aramızdan kaçırılan arkadaşların, bu bıçkınlar tarafından bir taksiye atılıp, Ankara dışına, Eskişehir yoluna çıkarıldığı, orada feci bir şekilde dövüldükten sonra yarı baygın halde yola atıldığı söyleniyordu. Bunun için, bu kaçırma olaylarına karşı çok dikkatli olmamız, aramızdan çekilip götürülmeye çalışılan arkadaşların taksiye bindirilmesine engel olmamız gerekiyordu.

Kızılay'daki nümayişler sırasında, bu tür kaçırma olaylarından ikisine bizzat tanık oldum. Belki de olaylarla hiçbir ilgisi olmayan bir genç, sırf üzerinde kırmızı kazak bulunduğu için, "komünist" olarak bellenip, bir grup AP'li mafya bıçkını tarafından bir arabaya doğru sürükleniyordu. AP'li mafyacılar, bir taksi çevirmiş, genci arabaya sokmaya çalışıyorlardı. Genç, arabaya binmemek için bütün gücüyle direniyor, kapının kenarlarına tutunarak kendini dışarı atmaya çalışıyordu. Gencin yardımına koştuk. O sırada genç, arabaya sokulmuştu. SBF'li sosyalist gençlerden Yusuf Küpeli, ben ve bazı arkadaşlar, arabanın kapısını tutarak, kapının kapanmasını önlemeye çalıştık. Kapı kapandığı an, arabanın hareket etmesi işten bile değildi. AP'liler kapının bir tarafından, biz de öbür tarafından çekiştiriyorduk. Bu güç denemesi, bizim yenilgimizle sonuçlandı, kapı kapandı ve araba hareket etti. O gencin nereye götürüldüğünü bilmiyorum.

Bu olaylar cereyan ederken, benim kendimi kollamam gereken birisi daha vardı: annem. Nihal Hanım, Kızılay'da büyük olaylar olduğunu duyunca, Gün de muhakkak oradadır diye kalabalığın arasına dalmış, beni arıyordu. Bir ara, kalabalığın içinde annemi görünce, eğilerek başka tarafa kaçtım. Artık onu arkadaşlar bile tanımış, annemin yaklaştığını bana haber verir olmuşlardı.

Hava kararmaya yüz tutmuştu. Sabahtan beri devam eden olaylar, hepimizi fazlasıyla yormuştu. İnsanlar yavaş yavaş dağılıyordu. Biz de SBF'ye gitmek üzere, birbirimizden ayrılmadan, bir grup halinde Cebeci'ye doğru yürümeye başlamıştık ki, o anda, Ulus Sineması'nın yakınında, SBF'den Erhan Tezgör'ün, AP'lilerce kaçırıldığını gördük. Aslında sayımız azdı. Buna rağmen, Erhan'ın kaçırılmasını önlemek için AP'lilere saldırdık. AP'li mafyacılar dört kişiydiler. Üçünü, giyim kuşamlarıyla sivil polisten ayırt etmek mümkün değildi. Biri ise, neredeyse iki metre boyunda, yağız bir taşralıydı. Erhan'ı kollarından tutmuş, o sırada Ulus Sineması'nın yanında bulunan AP Genel merkezine doğru sürüklüyorlardı. Bizim müdahale ettiğimizi görünce, Erhan'ı kendilerine siper ederek geri çekilmeye başladılar. Arkadaşlardan biri, kemerini çıkartmış, AP'lilere kamçı gibi sallıyordu. Benim ise yumruklarımdan başka kullanacak bir şeyim yoktu. Onların da pek etkili olduğunu söyleyemem. Adamların geri çekilmelerinden epeyce cesaretlenip, yanlarına fazla sokulmuş olmalıyım ki, iki metre boyundaki adam, aniden alnıma bir yumruk patlattı. Ayaklarımın resmen yerden kesildiğini bugün gibi hatırlıyorum. Havada uçup, yumuşak bir yere düştüm. O şaşkınlıkla dönüp gerime bakınca annemi gördüm. Meğer havada uçtuktan sonra annemin kollarına düşmüşüm. Annem, "allah cezanı versin senin, hınzır evlat" dedi, "gebereceksin buralarda, yürü, eve gidiyoruz." Çevreme bakındım. Ortalıkta ne AP'liler, ne de Erhan Tezgör vardı. Kızılay, kendi normal kalabalığına kavuşmuş gibiydi. Bizim çocuklardan kimseleri göremiyordum. Herhalde dağılmışlardı artık. Bu durumda annemle eve dönmeye razı oldum. Zaten başım da çok kötü ağrıyordu. Annemle birlikte eve dönerken kalabalığın arasında Şirin Yazıcıoğlu'nu gördüm. Bana göz kırpıp geçti. Bu göz kırpma, acaba her şey yolunda anlamına mı geliyordu?

* * *

Can'ın başı, askerlikle, İstanbul'dan beri belâdaydı. Hastalığı nedeniyle liseyi bitirememiş, yaşı geçtiğinden yoklama kaçağı durumuna düşmüştü. Yaratılıştan ürkek bir adam olan Fu-

at amca, bütün çekingenliğine rağmen, Can'm askere gitmesini geciktirmek için elinden geleni yapmıştı. Ama artık, daha fazla idare etmek mümkün değildi. O zamanlar, Bakırköy Akıl Hastanesinden açıkça deli raporu almadan, psikolojik rahatsızlıklardan dolayı sakata çıkmak da yoktu. Bu durumda Can'm askere gitmesi kaçınılmaz olmuştu. O zamana kadar askere gitmemekte direnen Can, bu tutumunu, "NATO ordusuna hizmet etmem," diye haklı çıkartmaya çalışırdı. Ne var ki, NATO ordusu, onun yakasını bırakmıyordu. Mecburen gidecekti. Artık yapılması gereken şey, NATO ordusunun içindeki torpil mekanizmalarını çalıştırıp, askerliği mümkün olduğu kadar rahat bir yerde yapmaktı. Nitekim, torpil mekanizmasının o sessiz çarkları tıkır tıkır çalışmaya başladı ve Can, kısa bir acemilik döneminden sonra Ankara Orduevine garson-er olarak atandı. Her hafta sonu evdeydi artık.

O yıl, *Yön* dergisi, ilk kez Nazım Hikmet'in şiirlerini yayımlayarak, Nazım Hikmet tabusunun üzerine yürüdü. Bu iyice çürümüş tabunun yıkılışıyla birlikte, Nazım Hikmet'in bütün şiirleri yayımlanmaya başladı. Özellikle, *Kurtuluş Savaşı Destanı* ve *Memleketimden İnsan Manzaraları* başlıklarını taşıyan uzun-destan şiirleri dilimizden düşmez, Nazım Hikmet, yeniden gençliğe esin veren büyük şair olarak günlük mücadelelerimizde ve yaşamımızda, yambaşımızdan ayrılmaz olmuştu. Şair Ahmet Arif'in, 1969 yılında yayımlanan *Hasretinden Prangalar Eskittim* adlı kitabı ise, şiire yeni bir soluk getirecek, hepimizin başucu kitabı olacaktı.

Şiir ve edebiyatın yamsıra, tiyatro ve sinema da, üzerimizde çok büyük etkiler bırakan sanat dallarıydı. Ankara'da, dönemin en etkili tiyatrosu Ankara Sanat Tiyatrosu'ydu (AST). Daha sonra Halk Oyuncuları (HO) da AST'a yakın bir işlev görmüştür. Öte yandan, Ali Haydar Cilasun ve Rüçhan Tolgay'ın başını çektikleri Sahne Anadolu da, kasaba kasaba, köy köy dolaşarak tiyatroyu kitlelere götürmede öncü bir rol oynamıştır. Sermet Çağan'ın *Ayakbacak Fabrikası* adlı epik oyunu, iki yıl boyunca AST'ın sahnelerinde kaldı ve bizim kuşağımızı etkileyen başlıca oyunlardan biri olarak belleklere kazındı.

Ayak Bacak Fabrikası, 1970'li yıllarda moda olan türden, basit ve kaba bir propaganda oyunu değildi. Bertolt Brecht tarzında, iyi bir sanat eseriydi. Bu oyunda, o günün Türkiyesi'ne ilişkin her şey, sol bir bakış açısıyla anlatılmasına rağmen, asla kaba bir propagandaya kaçılmıyordu. Öte yandan Orhan Kemal'in *72. Koğuş* oyunu da, dramatik yapısıyla, son derece yetenekli oyuncu kadrosuyla, hepimizi büyülemişti. Erkan Yücel'i, ilk kez bu oyunda, "İzmirli" rolünde, büyük bir hayranlıkla seyretmiştim. O yıllarda en beğendiğim, hattâ gizliden gizliye âşık olduğum kadın tiyatro oyuncusu ise, son derece kendine özgü yüz hatlarıyla, özellikle dramatik oyunlardaki başarısıyla, Işık Yenersu'ydu.

Onat Kutlar'ın başında bulunduğu Sinematek, hepimiz için bir sanat okulu rolü oynamış, daha o günden, bir sinema duygusu geliştirmemizi sağlamıştı. Eisenstein'ın *Potemkin Zırhlısı* filmini, tekrar tekrar seyretmiştik. Öte yandan, Türk Sinemasında da sol bakış açısıyla yapılmış filmler ortaya çıkmaya başlamıştı. 1963 yılındaki ünlü Kavel grevinden hareketle çevrilen, Vedat Türkali'nin senaryosunu yazdığı, tiyatro oyuncuları Beklan Algan ve Ayla Algan'ın baş rollerini oynadığı *Karanlıkta Uyananlar*, sahneye ilk kez işçi sınıfının yaşam ve mücadelesini getirirken, Fakir Baykurt'un romanından uyarlama, *Yılanların Öcü* ve Necati Cumalı'mn öyküsünden uyarlama, *Susuz Yaz*, "köy gerçekçili"ğinin öncüleri olarak ortaya çıkıyor, sonraki yıllarda, "köy gerçekçiliği"nin dar sınırlarını aşan Yılmaz Güney Sineması'nın habercileri oluyorlardı.

Edebiyat alanında, Memed Fuat'ın yönettiği *Yeni Dergi*'nin yanısıra, yayın hayatına başlayan, Cemal Süreya'nm çıkarttığı *Papirüs* de, özellikle şiir alanında önemli bir işlev yerine getiriyordu. Nazım Hikmet geleneğini devralan modern genç kuşak devrimci şairleri, Ataol Behramoğlu, İsmet Özel, Özkan Mert, Süreyya Berfe vb. 1960 Türk şiirine yeni bir soluk getiriyorlardı.

Öte yandan, Alevi kökenli âşık geleneği de, solda önemli bir damar oluşturuyordu. Ruhi Su ve Rahmi Saltuk'un, bu geleneği, bir ölçüde modernize ederek, toplumun entellektüel kesimlerine yaymalarının yanısıra, doğrudan doğruya köy kökenli ozanlar

da, TİP çevresinde seslerini duyurmaya başlamışlardı. Mahsuni'nin türküleri dilden dile dolaşıyor, "kısa çöp uzun çöpten hakkın alacak" âşık deyişi, TİP mitinglerinde slogan olarak dalgalanıyordu. Yeni parlayan ve iyiden iyiye radikal söylemleri türkülerine konu yapan halk ozanı ise, Aşık İhsani'ydi. Onun türküleri, biz solcu gençlerin ayrılmaz bir parçası haline gelmişti. İki üç kişi biraraya gelmeyegörelim, başlıyorduk, İhsani'nin, "baltacıydı, adı İlyas'tı," diye başlayan, "arkasından baltasını biledi biledi biledi..." nakaratıyla devam eden türküsünü söylemeye. Aşık İhsani ile, karısı Güllüşah'ı, bir gün, Kızılay'da, otantik köylü kıyafetleri içinde, şiirlerinden oluşan kitaplarını satarken görmüş, bir kitap da ben almıştım onlardan.

Bu arada, sol yayınların sayısı da gittikçe artıyordu. Muzaffer Erdost ve İlhan Erdost kardeşlerin yönettiği Sol Yayınları, Marksist klasikleri basmaya başlamıştı. Artık, kitapçı vitrinlerini, Marx, Engels, Lenin, Stalin, Mao Çetung'un (o zamanki yazılışı böyleydi) eserleri gittikçe daha fazla doldurur olmuştu. Sol Yayınları, Marx'ın *Kapital*'inin bir özetini yayımlamıştı. Bu özetten bile hiçbir şey anlamayınca moralim biraz bozulur gibi olmuştu, ama bu, beni, ısrarla okumaktan vazgeçirmemişti. Süleyman Ege'nin yönettiği Bilim ve Sosyalizm Yayınları da, klasiklerin yanısıra, örneğin, Macaristan'daki devrim mücadelesini anlatan, *Dün Köleydik, Bugün Halkız*, gibi, nispeten daha kolay anlaşılır el kitapları basıyordu. Daha sonra bu sol yayınları silsilesine, Doğan Özgüden'in yönettiği, *Ant* dergisi ve daha çok Latin Amerika gerilla mücadelelerine ağırlık veren Ant Yayınları da eklenecekti. Klasikleri okudukça, Marksizme gittikçe daha sıkı sarılıyor, Kemalizmle sosyalizm karışımı bir anti-emperyalizmden, doğrudan doğruya komünist ideolojiye doğru yol alıyordum.

Bu arada, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, Çin-Sovyetler Birliği ayrılığını anlatan bir kitap da yayımlamıştı. Bu kitabı okuyunca Çin sosyalizmine daha çok sempati duyar olmuş, aslında bu ayrılığın gerçek içeriğine vakıf olmadan, Sovyetler Birliği'ni "revizyonist" olarak nitelendirmeye başlamıştım. Bu eğilim, o zamanın sol hareketi içinde, özellikle gençler arasında oldukça

yaygındı. Aynı yıl, Çin'de Büyük Kültür Devrimi de başlamıştı. Kültür Devrimine büyük sempati besliyorduk.

Stalin, Türkiye'de, eskiden beri korkulan bir addı. O dönemde de, komünizmi kötülemek isteyenler, "Stalin'in ne kadar çok insan öldürdüğünü biliyor musunuz," diye sorarlardı. Stalin hakkında, doğru dürüst bir şey bilmediğim halde, "burjuvalar onu kötülediğine göre iyi birisi olmalı," diye düşünüyordum. Nereden duyduysam duymuş, Stalin'in "burjuvaları öldürdüğünü" öğrenmiştim. Birisi, Stalin'i kötüleyince, hemen cevabı yapıştırıyordum: "Stalin, burjuvaları öldürdü, biz de aynı şeyi yapacağız."

Çin Kültür Devrimine ve Çin sosyalizmine duyduğum sempatinin etkisiyle, çevremde, aile içinde, Çin'deki gibi büyük bir kitlesel ayaklanmanın propagandasını yapmaya girişmiş, kendimi Çin'deki "Kızıl muhafız"lardan biri gibi görmeye başlamıştım. Böyle bir kitlesel ayaklanmanın burjuvaları nasıl tir tir titreteceğini düşünmek bile bana zevk veriyor, örneğin Metin dayının eşi Enise yengeye, "korkunç sosyalizm" tabloları çizerek, onun korkuyla titrediğini görüp, bu manzaraları abarttıkça abartıyordum. Sosyalizm gelince, Enise yenge de dahil bütün kadınların saçını üç numaraya vuracak (acaba neden böyle yapacaktık?), ellerine birer çalı süpürgesi tutuşturup, yolları temizlemeye sevkedecektik. Kadınların süslenmesi, makyaj yapması, topluma yük, gereksiz lükslerdi. Herkes eşit bir şekilde, sabahtan akşama çalışacaktı. Mutfaklar ve tuvaletler ortak olacak, her aileye sadece bir oda verilecek, böylece konut sorunu da halledilmiş olacaktı. Enise yenge, "valla Gün, ben öyle herkesle aynı tuvaleti kullanamam," dedikçe gülmekten kırılıyor, "alışırsın Enise yenge, ne varmış aynı tuvaleti kullanamayacak, onlar da senin gibi insan," diyordum. Yerleri süpürmekten imtina etmesini ayıplıyor, "ne var canım, yer süpürmek o kadar zor bir şey mi," diye soruyordum. Kendi evini bile hizmetçiye temizleten Enise yengeyi, saçları üç numaraya vurulmuş, üzerinde kaba kumaştan bir çöpçü elbisesiyle, sokakları süpürürken tahayyül etmekten neredeyse sadistçe bir zevk alıyordum.

Bu konularda, Semin dayıyla, zaman zaman, büyük tartışmalara girişiyordum. Semin dayı, Enise yenge gibi, benim çizdiğim korkunç sosyalizm manzaraları karşısında ağlamaklı bir hal alacak yerde, beni fikren çürütmeye girişiyordu. "Bir başkası da seni burjuva olarak görebilir," diyordu, "her şey izafidir. 'Zenginleri temizleme' dediğiniz şey başladığı zaman, herkes birbirini temizlemeye girişecektir. Çünkü, herkes bir başkasını kendisine göre zengin addedecek, bu da büyük bir boğazlaşmaya yol açacaktır." Semin dayının argümanlarıyla baş etmem oldukça zordu. Yaşça benden büyük olduğundan ve akıl yürütme mekanizmaları bana göre daha fazla geliştiğinden, ona karşı ikna edici olamıyordum. "Peki," diyordu, "halk ihtilalinden söz ediyorsunuz. Nasıl olacak bu halk ihtilali? Bütün halkın ihtilali desteklemesi mümkün mü? Bakın bugün halkın çoğunluğu AP'ye oy veriyor. Nasıl ikna edeceksiniz bütün halkı?" Bu argümana karşı, Rus devrimini, Çin devrimini örnek veriyor, buralarda halk nasıl topyekûn ayaklandıysa, Türkiye'de de bir gün aynı şeyin olacağını söylüyordum. Daha fazla işin içinden çıkamadığım zaman da, "canım, tek tek halkın bütün bireyleri ayaklanmaya katılmasa da olur," diyordum, "halkın dinamik kesimleri ayaklanır, geri kalanı da bu dinamik kesimi izler."

Daha politik nitelikli tartışmaları ise Coşkun Kırca ile yapıyordum. Bige Yalman, kocası Tunç Yalman'dan ayrıldıktan sonra, abisi Özcan Ergüder'in yakın arkadaşı, CHP milletvekili Coşkun Kırca ile evlenip, Ankara'ya yerleşmişti. Kavaklıdere'de, mükellef bir dairede oturuyorlardı. Salonun dört duvarı da, yerden tavana kadar, Coşkun Kırca'nın kitaplarıyla kaplanmıştı. Büyük kısmı yabancı dildeki bu kitapların çokluğu, zaten oldukça kibirli tavırlara sahip bir kişi olan Coşkun Kırca'nın ne kadar bilgili bir adam olduğu konusunda, insanın üzerinde ezici bir etki bıraksa da, korkup geri çekilmiyor, aklımın erdiğince sol fikirleri, ona karşı da savunmaya çalışıyordum. Coşkun Kırca, o zamana kadar adını bile duymadığım, çoğunluğu Fransız, çok sayıda düşünürden alıntılarla ve örneklerle "sosyalizmin imkânsızlığını" ne kadar anlatırsa an-

latsın, bunlar bir kulağımdan giriyor, öbür kulağımdan çıkıyordu. İnancım sonsuzdu. Onun argümanlarına karşı yeterli cevaplar veremesem bile, Türkiye'nin Amerika'nın sömürgesi olduğu, yoksulların zenginler tarafından ezildiği, kalkınmanın ancak sosyalizmle olacağı yönündeki fikirlerimi döne döne, papağan gibi tekrarlayıp duruyordum. Bu tartışmalar sırasında, bir gün, Coşkun Kırca, "bütün bunları Doğan Avcıoğlu'ndan ve eski tüfeklerin lideri Mihri Belli'den öğreniyorsunuz, değil mi," diye bir cümle sarfetti. Doğan Avcıoğlu'nu *Yön*'deki yazılarından biliyordum. Mihri Belli'yi ise, bizim mahalledeki, "Rusya'dan gelmiş komünist" olarak tanıyordum, ama o zamanlar ne yapıp ne ettiğinden haberim bile yoktu. Üstelik, bu "eski tüfek" de ne demek oluyordu? Gözümün önünde, eski püskü, çakar almaz bir tüfek canlanmıştı. Mihri Belli'ye ilişkin ilk merakı bende yaratan, bizzat Coşkun Kırca olmuştur.

* * *

İstemi'yle, Angora pastanesindeki romantik seanslarımıza ara vermemekle birlikte, İstemi ve Oktay'la, Gökdelenin üçüncü katında yeni açılan Set Kafeterya'ya da gitmeye başlamıştık. Bu yeni yerin ortamı, romantizm yerine, doğrudan doğruya çapkınlığı davet eder nitelikteydi. Nitekim, İstemi'yle Oktay, Set Kafeterya'da, benim yokluğumda, çok ilginç iki kadınla tanışmışlardı. Daha doğrusu, biri evli bir kadın, diğeri ise, onun yeğeni olan genç bir kızdı. İstemi ile Oktay'ın söylediklerine göre, daha sonra benim de tanıştığım, o zamanlar otuz yaşlarında gösteren, hafif tombulca, kelebek gözlük takan, ilk bakışta mütevazi bir ev hanımı izlenimi veren kadın, bir avukatın karısıydı. Kadın, bizimkilerle buluşmaya gelirken, normal bir gezinti havası vermek için yanma yeğeni olan, zayıf, sarışın genç kızı da alıyordu. Annesiyle birlikte, Kızılay'a yakın arka sokaklardan birinde oturan Oktay, annesini sepetleyip, evde seks partileri düzenliyordu. Anlattıklarına göre kadın, her ikisiyle de yatıyormuş. Biri kadınla, yatak odasında yatarken, öbürü de genç kızla ilgileniyormuş.

İstemi'nin ortalıkta görünmediği bir gün Oktay, avukatın karısıyla yeğenini çağırmamızı önerdi. Bu kez İstemi'nin rolünü ben üstlenecektim. Oktay, kadının evine telefon etti. Söylediğine göre, telefona kadının kocası çıkınca, konuşmadan kapatıyormuş. Şansımıza, telefona kadın çıktı ve çağrıyı memnuniyetle kabul etti. Bir saat sonra, avukatın karısıyla yeğeni, Oktay'ların evine geldiler. Ben genç kızla ilgilendim. Müzik eşliğinde dans ederken, Oktay'la kadın ortalıktan yok oldular ve yatak odasının kapısını sıkı sıkıya kapattılar. Ben kızla biraz daha ilgilendim. Aradan yarım saat geçmemişti ki, Oktay, yatak odasından çıkıp, bana, "onu bana bırak, öbürü seni yatak odasında bekliyor," dedi. Talimata uyarak yatak odasına girdim. Orada da kadının talimatlarına uydum. Doğrusunu söylemem gerekirse, bu kısa süren ilişkiden hiçbir şey anlamamış, doğru dürüst tat almamıştım. Odadan çıktık. İyice azıtmış olan Oktay, bir kez daha kadına yöneldi. Bütün hevesim kaçmıştı. Kızla geçip karşılıklı oturduk. Sanki kız da bu azgın seks gösterilerinden rahatsız olmuş gibiydi.

Bir keresinde de, Oktay'ların evine, bizim sınıf mümessili Erdinç, üç hemşire kız getirdi. Kızlardan biri, Erdinç'in önceden sevgilisiydi. Oktay, hemşirelerden birini asılmaya başlayınca, üçüncü hemşireyle de benim ilgilenmem gerektiğini düşündüm. Ne var ki, bu üçüncü hemşire, bana karşı hiç de olumlu bir tavır içinde değildi. Kendisine karşı hiçbir kabalığım olmadığı halde, benim, "kendini beğenmiş bir züppe olduğumu," söyledi. Demek, ona öyle görünmüştüm. Buna rağmen, Oktay ve Erdinç'ten geri kalmama güdüsüyle kızı öpmeye yönelik girişimlerimi sürdürdüm. Bu girişimlerim sırasında, kız, kasıtlı olarak, ağzında çiğnediği elmayı, doğrudan benim ağzıma kusunca iyice bozuldum ve parti bitinceye kadar bir kenara çekilip somurttum.

Bir gün, İstemi, Oktay ve ben, Set Kafeterya'da oturuyorduk. İlerideki masada iki kız vardı. Kızlardan biri, kısa boylu ve esmer, diğeri ise orta boylu ve kumraldı. Aramızda iddiaya girdik. Hangimiz, kızların masasına gidip, hiçbir şey söylemeden, masalarındaki kibriti alarak sigarasını yakacak, yine hiçbir şey

söylemeden geçip yerine oturacaktı? Sen yaparsın, ben yaparım derken, bu egzantirik göreve ben talip oldum. Kalkıp kızların masasına gittim ve söylendiği gibi yapıp yerime oturdum. Bu tuhaf tutum kızların çok hoşuna gitmiş olacak ki, kahkahalarla güldüler. Biz de bundan cesaretlenip kızlarla birkaç laf ettik, böylece tanışmış olduk. Kısa boylu kızın adı Güler'di. Diğerinin adı ise, Nalan. Daha da ilginci, kızlar da solcu ve TİP taraftarıydı. Bu ideolojik ortaklık sonucu, arkadaşlığımız kısa sürede ilerledi. Oktay, Nalan'la ilgilendi, ben ise Güler'le.

O günden sonra, neredeyse, her hafta Oktay'ların evine gider olduk. Güler'le sevgili olmuştuk artık. Bu arkadaşlığımız sırasında, onunla yalnız başımıza, birkaç kere, evde kimse olmadığı zamanı kollayıp, anneannemlerin evine de gitmiştik. Nalan, Oktay'ın "boş kafa"lılığından hoşlanmadığını zaman zaman belli etmesine rağmen, onunla ilişkisini sürdürüyordu. Benle Güler ise, boylarımızdaki nispetsizliğin dışında, her bakımdan halimizden memnunduk.

* * *

12 Kasım 1966 günü, eski adı Kurtuluş Meydanı olan, SBF'nin yakınındaki Cemal Gürsel Meydanı'nda, Türkiye-İş sendikası, NATO işyerlerindeki grevle ilgili, anti-Amerikan bir miting düzenlemişti. Mitinge, tahminen kırk bin kişi katılmıştı. Ben de okuldan çıkıp koşa koşa mitinge gitmiştim.

Mitingi, Türkiye-iş Sendikası Başkanı Cemal Akın açtı ve konuşmasını, "Türkiye'nin ikinci millî kurtuluş savaşını ilân ediyorum," diye bitirdi. Çok coşkulu, elektrikli bir hava vardı ve mitingin sonunda bazı olaylar çıkacağı seziliyordu. Diğer konuşmacılar da, Amerikan aleyhtarı, ajitatif konuşmalar yaptılar. En son konuşmacı, Vahap Erdoğdu'ydu. Erdoğdu, konuşmasının sonunda, "Kızılay'a doğru dağılıyoruz arkadaşlar," diyerek işareti vermiş oldu. Erdoğdu'dan sonra, miting tertip komitesinden birinin, usulen, zayıf bir sesle, "miting bitmiştir, dağılıyoruz arkadaşlar," diye anons yaptığını çoğu kimse duymadı bile. Kolkola girip, sloganlar atarak Kızılay'a doğru yürüyüşe geçtik. O arada, SBF Fikir Kulübü'nün ve FKF'nin

pankart ve flamalarını taşıyan gençlerin, flamalarını toplayıp bir kenara çekilerek, kendi üyelerini, Kızılay'a yürümemeleri yönünde uyardıkları dikkatimi çekti. Ama büyük çoğunluğun, FKF'lilere kulak astığı yoktu. Biraz ileride, atlı polislerden ve "frukolardan" oluşan bir polis barikatı kurulmuştu. Kalabalık, barikata yüklendi. Barikatı aşamayan kalabalığın bir bölümü, Cemal Gürsel Parkının tellerini ezerek parkın içinden akmaya başladı. Benim de içinde bulunduğum kalabalığın diğer bölümü polis barikatıyla göğüs göğüse geldi. Atlı polislerin atlarını, kuyruklarını çekerek ürkütmeye çalıştık. Bu, etkili oldu. Atlar ürkünce barikat yarıldı ve ilerledik. Kalabalığın bir kısmı barikatı yarıp öbür tarafa geçtikten sonra barikat yeniden kapandı. Bunun üzerine, öbür tarafa geçen bizler, barikata ters tarafından yüklendik. İki taraflı basınç altında kalan polis barikatı yeniden yarıldı. Bunun üzerine şefleri, polislere hücum emri verdi. Atlı polisler, bizim tarafa doğru saldırıya geçti, Ankara Koleji'ne doğru kaçışıp, elimize geçirdiğimiz taşları polislere atmaya başladık. Birkaç karşılıklı saldırı ve kaçışmadan sonra, içinde bulunduğum yüz yüzelli kişilik grubun oldukça geride kaldığını, atlı polislere taş atarken onlara fazlaca yaklaştığımı fark ettim. Geriye kaçmama fırsat kalmadan yaya polisler peşime takıldılar. Onları şaşırtmak için, geri kaçacağıma yolun karşı tarafına doğru kaçmaya başladım. Ne var ki, peşimdeki polisler gittikçe kalabalıklaşıyorlardı. Koşarak onların elinden kurtulamayacağımı anlayınca bir evin bahçesine girerek kurtulmayı denedim. Polisler beni bahçede yakaladılar. Cadde seviyesinden oldukça aşağıda bulunan bahçe duvarından beni, omuzları üzerinden, yukarıda bekleyen diğer polislere verdiler. Gelen giden, copla ve yumrukla vuruyordu. Sonunda bir polis cipine bindirildim. Cip tam hareket edeceği sırada, basamağa sivil bir şahıs atlayıp, bana, adımı ve soyadımı sordu. Bu, iki yıl önceki gözaltına alınmamdan tanıdığım, gazeteci Ahmet Kahraman'dı. Polisler onu engellemeye ve cipin basamağından indirmeye çalışıyor, ama o, inmemek için direniyor, ismimi, hangi okuldan olduğumu sorup duruyordu. Annemin, eve dönmeyince beni ne kadar merak edeceğini bil-

diğimden, Ahmet Kahraman'ı o an can kurtaran simiti gibi görüp, ismimi ve soyadımı söyledikten sonra, "ne olur, anneme haber verin," diye bağırdım. O anda, bunun imkânsız olduğunu, çünkü Ahmet Kahraman'ın bizim evin adresini bilmediğini bile düşünemedim. Jipin şöförü gaza basınca, Ahmet Kahraman basamaktan atlamak zorunda kaldı. Ahmet Kahraman gibi gerçek gazeteciler, işte böyle, çeşitli zorluklarla boğuşarak, polisle itişip kakışarak yetişmiştir.

Toplum Polisi Merkezine götürüldüm. Bir odaya alındım. Odada, resmi polis elbiselerinin önünden kordonlar sarkan iki komiser vardı. Bana, oraya neden getirildiğimi, suçumun ne olduğunu sordular. Ben de, atlı polislere taş atarken yakalandığımı söyledim. Komiserlerden biri güldü, "bak," dedi, "suçunu açıkça itiraf eden birisi işte. Herkes senin gibi olsa işimiz ne kadar kolaylaşırdı. Alın götürün bunu aşağı." Kahramanca, polislere taş attığımı söylememin polis şefini sevindirmesine epeyce bozulmuştum, demek ki, bunlara doğruyu söylememek ya da "sosyalist yalan söylemez" sözünü daha *akıllıca* uygulamak gerekiyordu.

"Aşağı"sı, hangar gibi, büyük, karanlık bir yerdi. İnsan, burada, cehenneme düştüğü izlenimine kapılıyordu. Yakalananlar geldikçe sayımız artıyordu. Getirilenlerden bazıları yaralıydı. Emin Dereli adlı lise öğretmeni mendiliyle başını tutuyordu. Mendil kan içindeydi. Yeni getirilenlerin anlattığına göre, Kızılay'da büyük çapta olaylar meydana gelmiş, Amerikan Haberler Merkezi binasının önünde göstericilere, polisin yanısıra, Amerikan binasının bahçesine gizlenmiş sağcılar da taş ve sopalarla saldırmıştı.

Bu arada polisler, ikide bir mahzene dalıp tutuklulardan birkaçını gözümüzün önünde dövüyorlardı. Yılmaz Şekerbay adlı arkadaşı bir ara alıp götürdüler. Biraz sonra Yılmaz, bitkin bir vaziyette geri getirildi. Polisler, "komünist bıyığı" diye bütün bıyıklarını tek tek yolmuşlardı. Gözaltına alınanlar arasında, Türkiye-İş Sendikasının başkanı Cemal Akın, sendikanın genel sekreteri Şükrü Ünal ve sendikacı Rüştü Ölçer de vardı.

Orada birkaç saat kaldıktan sonra yukarı katlara çıkarılıp,

asansör büyüklüğündeki odalara kurbanlık koyunlar gibi sıkış tepiş doldurulduk. Anlaşılan bu da bir işkence yöntemiydi. Havasızlıktan neredeyse boğulacaktık. Bu koşullara rağmen aramızda şakalaşmaktan geri kalmıyor, "İçişleri Bakanı Faruk Sükan, nefes alışımızı dinliyor,"[3] diyerek gülüyorduk. Kanlı mendili başında tutmakta ısrar eden öğretmen Emin Dereli, şimdiden, vereceği ifadeyi hazırlamış, önüne gelene anlatıyordu. Tutuklulardan biri, Emin Dereli'nin ifadesini çok beğenip, kendisinin de aynı yönde ifade vereceğini söyleyince, öğretmenimiz feryadı bastı: "Hayır, aynı ifadeyi veremezsin. Patenti bana ait." Kahkahalarla güldük.

Gece geç vakit, kantin gibi bir yere alındık. Burada masalar ve sandalyeler vardı. Hiç değilse masaların etrafında oturup konuşabiliyor, rahatça dolaşabiliyorduk. Hattâ arasıra nöbetçi polislerden birkaçı bile aramıza gelip bizimle sohbet ediyordu. Böylece sabahı bulduk.

Sabah, Toplum Polisi arabalarıyla mahkemeye sevkedildik. Duruşmamız, Ulus'taki Adliye Binasında yapılacaktı. Tutuksuz arkadaşlar bize moral vermek için Adliye'ye gelmişlerdi. Ayrıca avukatlar da oradaydı. Uzunca bir süre Adliyenin nezarethanesinde bekletildikten sonra, nihayet mahkeme salonuna alındık. Burası ağır ceza davalarının görüldüğü büyük salonlardan biriydi. Nihayet "şanıma layık" bir duruşma salonuna kavuşmuştum. Her şey istediğim gibiydi. Biz sanıklar, dinleyici sıralarından tahta parmaklıklarla ayrılan sanık bölümünde oturuyorduk. Avukatların yeri de ayrıydı. Beş altı kişiden oluşan avukatlar grubunun sözcülüğünü, eski TİP senatörü avukat Niyazi Ağırnaslı yapıyordu. Basın, yerini almıştı. Mahkeme heyeti, yüce bir makam olarak yükseklerde oturuyordu. Arkamızda, sinemaların balkon bölümlerinde olduğu gibi, kat kat yükselen dinleyici sıraları uzanıyordu. Salonun koca, uzun pencerelerinden sızan akşamın loş ışıkları salona egzantrik bir görünüm veriyordu. O gün tatil olduğu için davamıza, üç kişiden oluşan yargıçlar heyeti değil, tek bir nöbetçi hâkim bakacaktı.

3 AP iktidarının İçişleri Bakanı olan Faruk Sükan'ın, "solcuların nefes alışlarını bile dinliyoruz," sözleri, o dönem çok ünlenmişti.

Yargılama uzadıkça uzadı. Tek tek hüviyet tespitlerinin yanısıra, çok sayıda tanık polisin ifadeleri çok zaman alıyordu. Sonunda sıra karara geldi. Niyazi Ağırnaslı savcının, çok sayıda tutuklama isteğine karşı, hepimizin adresinin belli olduğunu, tutuklamanın kaçma ihtimaline karşı bir önlem anlamına geldiğini, bizlerin kaçma gibi bir durumu olmadığını ileri sürdü. Esmer, zayıf, kabak kafalı, nöbetçi hâkim biraz sonra kararı yüzümüze karşı tebliğ etti. Altı kişinin tutuklanmasına karar verilmişti ve bu altı kişinin içinde ben de vardım. Tutuklama kararı, avukatlar da dahil hepimizi şok etmişti. Bu, o zamana kadar, öğrenci olaylarında verilen ilk tutuklama kararıydı. O ana kadar tutuklanıp hapishaneye konacağımızı aklımızın ucundan bile geçirmemiştik. O zamanlar hapishane bambaşka bir dünyaydı bizler için, yaptığımız mücadeleyle polis nezarethanesi arasında ne kadar yakın bir ilişki görüyorsak, hapishaneyi de bir o kadar uzak görüyorduk. Ama bu da olmuştu işte! Jandarma, derhal, tutuklananlarla, serbest bırakılanların arasına girip, bizi sıkı bir çember içine aldı. İşte o zaman, artık değişik bir dünyanın içine düştüğümün, o güne kadar yaşadığım "özgür" dünyadan, kalın bir duvarla ayrıldığımm bilincine vardım. Sanırım diğer tutuklu arkadaşlar da benimle aynı şoku yaşıyorlardı. Birden kendimi tutamayarak ağlamaya başladım (bu tür dramatik anlardaki sulu gözlülüğümden dolayı, sonradan kendimi hep azarlamışımdır). Ne var ki, bu ağlamanın yanlış anlaşılacağı, bir teslimiyet anlamına geleceği düşüncesiyle kendimi hemen toparladım.

Artık vakit geceyarısını da geçmişti. Adliyenin sönük ışıklı koridorları ölüm sessizliği içindeydi. Tevkif müzekkerelerimizin düzenlenmesi için zabıt odasına götürüldük. Koridorda, bizi tutuklayan hâkime rastladık. Sanki hâkim de bizi tutukladığına üzülmüş gibiydi, hemen, o gece, tutukluluğa itiraz dilekçesi yazabileceğimizi söyleyip, sulanmış, boncuk gibi kara gözleriyle yanımızdan uzaklaşıp gitti. Zabıt odasında bir kâtibe, müzekkereleri düzenliyordu. Ufak tefek, zayıf, esmer bu kâtibenin gözleri de hâkimin gözlerine benziyordu. Tuhaf ama, birdenbire, gecenin o saatinde, bu kâtibeye karşı korkunç bir

şehvet hissi uyandı içimde. Kadının özel olarak seksi bir yanı yoktu, ama belki de yaşadığım olayların absürdlüğü bende böylesi münasebetsiz duygulara yol açmıştı.

Ankara Merkez Cezaevi'nin ağır demir kapısından, avlu gibi bir boşluğa girdik. Üstümüz başımız arandı, cebimizdeki bütün şahsi eşyalara el kondu ve gardiyanların eşliğinde götürülüp dar, havasız bir yere kilitlendik. Ben önce, burayı sürekli kalacağımız koğuş sandım. Meğerse burası, tutukluların koğuşlara konmadan ve saçları kesilmeden önce konduğu, "Tecrit" denilen yermiş. Bütün tutuklular burada birkaç gün kaldıktan sonra koğuşlara sevkediliyormuş. Tecritte, bizden başka dört beş tutuklu daha vardı. İçeri girince bizimle ilgilendiler, öğrenci olduğumuzu öğrenince ilgileri daha da arttı. Hepsi de "iftira"dan gelmişti buraya. "İftira"nın hapishane dilindeki anlamının, hırsızlık olduğunu daha sonra öğrenecektik. Hepsi de sohbet etmeye pek hevesliydi, ama biz çok yorgunduk.

İçerisi felâket pisti. Tahta ranzaların üzerinde doğru dürüst battaniye bile yoktu. Köşede, kokusu burun direğini kıran, kapısız, pis bir helâ göze çarpıyordu. Aslında burası, biraz büyükçe bir hücreden başka bir şey değildi. Tahtaların üzerinde uyuyup kalmışız.

Sabah, Tecrit hücresinin penceresinden, bir tutuklu, "talebeler burada mı," diye seslendi. Sabahın bu erken saatinde nereden öğrenmişti tecritte talebelerin olduğunu? Evet, buradaydık. Tutuklu, demir parmaklıkların arasından taze simitler uzattı bize ve "albayımın selâmı var, daha sonra sizi görmeye gelecekmiş," diyerek uzaklaştı. Allah allah! Kimdi bu iyiliksever albay? Simitlerimizi yiyerek tahminler yürütürken, pencerede, iki adam belirdi. "Merhaba, gençler," diye bize dostça seslendiler, "geçmiş olsun." Adamlardan biri, şişmanlığıyla dikkat çekiyordu. Diğeri ise, daha atletik görünümlü, yeşil gözlü, kır saçlı, yakışıklı bir adamdı. Kendilerini tanıttılar. Şişmanı, Albay Yaşar Başaran'dı, diğeri ise, Albay Rıfkı Erten. İkisi de, Talat Aydemir'in 1963 yılındaki darbe girişimine katılmaktan dolayı, burada üç yıldır tutukluydular. Simitleri de onlar göndermişti. Avlusu tecrit bölümüne bakan

ve diğer koğuşlarla teması olmayan, "memurlar koğuşu" adı verilen 10. Koğuş'ta kalıyorlardı. Hapishanede hatırlı kişiler olmalıydılar ki, gardiyanlar, onların bizimle sohbet etmesine ses çıkartmadılar. Ayaküstü, bize hapishaneye ilişkin ilk gerekli bilgileri aktardılar.

O gün tecrit hücresi, yeni gelen tutuklularla tıka basa doldu. Her yeni gelenin yüzünden, tutuklanıp, böyle bir yere tıkılmış olmanın şaşkınlığı ve bedbinliği okunuyordu. Aynı bizim gibi, bir süre sonra ortama alışıyor, ilk baştaki suskunluklarını bozuyorlardı. Derken, dışarıdan ilk paketimiz geldi. ODTÜ'lü arkadaşlar, sigara ve yiyecek birşeyler yollamışlardı. Bir sigara paketinin üzerine de isimlerini yazmışlardı. İsimlerden şimdi aklımda kalan, Ercan Enç ve Müfit Özdeş'tir.

O gece de tecritte kaldık. Ertesi gün tecritin önündeki küçük aralıkta voltalamamıza izin verdiler. Böylece bu pis kokulu yerden, biraz olsun kurtulmuş olduk. Öğlene doğru bir berber, biz de içlerinde olmak üzere bir kısım tutuklunun saçlarını üç numaraya vurdu ve koğuşlara sevkedildik.

Bizi, 8. Koğuş'a vermişlerdi. 8. Koğuş, diğer büyük koğuşlardan farklı olarak, bir koridorun üzerinde bulunan altı, yedi odadan oluşuyordu. Bize, 8. Koğuş'un, bir hücre büyüklüğündeki, 4 nolu, en küçük odası ayrılmıştı. Halimizden memnunduk. Hep biraradaydık hiç değilse. Hem diğer koğuşlardaki tutuklularla avluda volta atma olanağımız vardı, hem de kendi özel "talebe koğuşu"muz. 8. Koğuş'taki bizim küçük hücre, tutuklular arasında, kısa sürede bu adla ünlenmişti. Mapuslar, kendine has kuralları ve yasaları olan dünyalarında, ilk kez siyasî suçtan gelmiş talebelerle karşılaşıyorlardı. Bu yüzden bize büyük ilgi ve saygı gösteriyor, arkadaşlık kurmak için can atıyorlardı. Biz de, solcu olduğumuzdan, halkın bu en talihsiz kesiminden insanlara ilgi gösteriyor, onlardan ayrıcalıklı bir yanımız olmadığını, onlarla eşit konumda bulunduğumuzu kanıtlamak için büyük çaba gösteriyorduk.

Mapuslara gösterdiğimiz bu ilgi, kısa süre sonra, koğuşumuzun bir şikâyet mercii haline gelmesine neden oldu. Tutukluların en büyük sorunu, sağlıktı. Hepsi de, hapishane idaresi-

nin kendilerine ilgi göstermediğinden, hapishane doktorunun, hastalara doğru dürüst bakmadığından, hastaneye sevkedilmeleri gerekirken, bunun reddedildiğinden, sağlık nedeniyle hapishanede "boku bokuna" can verenlerin bile olduğundan şikâyet ediyorlardı. Bir tutuklu, bir keresinde, bizi iyice inandırmak için, açıp hayalarını göstermişti. Gerçekten de adamın hayaları fena halde şişmiş, morarmış ve neredeyse dizine kadar sarkmıştı. Adam, bizden medet umarak, "bakın talebe abiler," dedi, öfkeyle, "siz doktor olsanız beni hastaneye sevketmez miydiniz? Geberip gideceğim burada. Ama onların umurunda değil." Gerçekten de etkileyici bir sahneydi. Ama bizim elimizden ne gelirdi ki!

Bir süre sonra, bazı tutukluların, bizim sıradan mahkûmlara karşı gösterdiğimiz sıcak ilgiyi, bir ölçüde "istismar ettiklerini" fark ettik. Bunlar, "hapçı" adı verilen tutuklulardı. "Hapçı"lar, o berbat hapishane koşullarına dayanabilmek için, uyuşturucu ele geçiremedikleri ya da uyuşturucu alacak paraları olmadığı zaman, optalidon, aspirin gibi haplarla "kafayı bulmaya" çalışıyorlardı. Bu yüzden, hapishane idaresi, viziteye çıkan tutuklulara, ihtiyaç olduğunda bile bu hapları vermemekte ısrar ediyordu. Ama biz talebeler için böyle bir durum yoktu. Viziteye çıktığımız zaman, doktor bize istediğimiz kadar hap veriyordu. "Hapçı"lar, bize hap verildiğini farkedince çevremizde dönmeye başlamışlardı. Hattâ bazıları gelip, açık açık, "abi viziteye çıkıp biraz hap alsana benim için," diyorlardı. Bazı arkadaşlar da onları kıramayıp isteklerini yerine getirince, "talebe koğuşu", "hapçı"ların özel ilgi odağı haline gelmişti. Bunu farkedince, mecburen talepleri geri çevirmek zorunda kaldık.

Mahkûmlar arasında, en ufak bir kıvılcımda patlamaya hazır, çok gergin bir ortam vardı. Bir gün bizim 4 nolu odada, kendi aramızda, yüksek sesle "dağbaşını duman almış marşım" söylemiştik. Kapı ardına kadar açıldı, 8. Koğuş'un ağası hışımla içeri girdi, "ne yapıyorsunuz, isyan mı çıkaracaksınız, hepimizin başını belâya sokacaksınız," dedi telaşla. Bu telaşının bizim marş söylememizden ileri geldiğini anlamakta bile güçlük çektik ön-

ce. Bu, bize göre son derece masum bir davranıştı. "Çıkın bakın koridora," dedi, "siz marş söylemeye başlayınca mahkûmlar, koridorda ayaklarını vurarak yürümeye başladılar. Sizin marş söylemenizi bir isyan işareti olarak anladılar. Kesin şunu allahaşkına. Burası hapishane, mahkûm isyan etmek için zaten en ufak bir işaret bekliyor. Üstelik sizin buraya gelişinizden de cesaret almış durumdalar." Gerçekten de, koridora baktığımız zaman, tutukluların, avlu yerine, daracık koridorda voltaladıklarını ve bizim koğuşa kulak kabarttıklarını gördük. Ancak o zaman durumun ciddiyetini farkedebildik.

Onsekiz yaşından küçüklerin kaldığı "sübyanlar" koğuşu, ortak avlunun ucunda, ayrı bir bölümdeydi. "Sübyanlar" koğuşundaki çocuklara, hapishanenin ne kadar pis, angarya işi varsa yaptırılıyordu. Örneğin, akşamları hapishanenin bütün çöpleri "sübyanlar" koğuşundaki çocuklara taşıttırılıyor, tıkanan lağımlar onlara temizlettiriliyordu. Bu köleler ordusunun, gardiyanların nezaretinde, düzgün sıralar halinde, el arabalarına yüklenmiş çöpleri, "kapıaltı" denen hapishanenin dış kapısının bulunduğu bölüme taşıyışları bugün gibi gözümün önündedir. Bu kimsesiz, sahipsiz, kadersiz, insafsızca istismar edilen, horlanan çocuk-kölelerden, bu lânet olası dünyaya biraz olsun iyimserlikle bakmalarını beklemek gerçekten büyük bir haksızlıktı. Bunca büyük kötülüklerle yoğrulan bu hamurdan, zehir gibi acı bir ekmekten başka bir ürün beklenebilir miydi?

Akşam olunca, tutuklular sığır sürüleri gibi tek tek sayılarak koğuşlara alınıyor ve koğuşların kapıları kapanıyordu. Böylece 8. Koğuş'un da diğer koğuşlarla bağı kesiliyordu. O zaman, 8. Koğuş'un içindeki odalarda akşam ziyaretleri başlıyordu. Bazen biz konuk oluyorduk bir odaya, bazen tutuklulardan birkaçı bizim küçük odaya geliyorlardı. Akşam olup, kapılar kapanınca, hapishanenin kasvetli ortamı, insanın içine iyice sıkıntı veriyordu. Bu sıkıntıyı hafifletmenin tek yolu, akşam ziyaretleri ve sohbetleriydi. Tavşan kanı çaylar demleniyor ve dertli mapusların dertli sohbetleri başlıyordu.

Akşam koğuş kapıları kapandıktan sonra, bir gardiyan, 8. Koğuş'un koridorunda bağıra bağıra, ertesi gün mahkemeye gi-

deceklerin isimlerini okurdu. Mahkemeye gideceklerde bir heyecan başlardı. Kimi umutlu, kimi umutsuzdu. Tahliye umudu taşıyanlar, daha o akşamdan, tahliye olduklarında yataklarını, yorganlarını verecekleri garibanları belirlerlerdi. Âdet, tahliye edilenin, döşeğini ve yorganını, hali vakti yerindeyse, münasip gördüğü kişisel eşyalarını, geride kalan garibanlara bırakmasıydı.

Her koğuşun, bizim 8. Koğuş'ta da, bizim hücre hariç, her odanın bir meydancısı vardı. Bu meydancılar, koğuşun en yoksul, en çok gelire muhtaç insanlarıydı. Genellikle onların hiçbir ziyaretçisi gelmez, dışarıdan yiyecek ve sigara alamazlardı. Bu yüzden, hizmetleri karşılığında, diğer tutukluların vereceği üç beş kuruşa muhtaçtılar. Sabahtan akşama kadar ortalığı temizler, çayı yapar, yemeği hazırlar, banyo suyunu ısıtırlardı. Koğuşlarda eşcinsellik vakalarını önlemek için ışıklar sürekli açık tutulur, bununla da yetinilmez, her iki saatte bir değişen tutuklu-nöbetçiler, sabaha kadar nöbet tutarlardı. O iki saat içinde, koğuşta meydana gelecek her türlü olaydan, hırsızlıktan ya da eşcinsel ilişkiden o nöbetçi sorumlu tutulurdu. Hali vakti yerinde olanlar, gece uykularını bölmemek için, kendi nöbetlerini, para karşılığı, bu meydancılara tuttururlardı. Bazı enikonu zengin tutukluların, koğuş meydancısının dışında, uşağı gibi kullandığı kişisel meydancıları da vardı.

Hapishanenin karavana yemekleri yenecek gibi değildi. En zengin tutuklular yemeklerini tamamen dışarıdan getirtirlerdi. Orta halli tutuklular, taze suya tirit hapishane yemeğini alır, suyunu döker, geriye kalan taneleri soğan ve domatesle terbiye edip, mutfaktaki gaz ocaklarında saatlerce uğraşarak, yeni yemekler üretirlerdi. Hapishane yemeğini terbiye edecek kadar bile parası olmayan en garibanlar, ellerindeki naylon yoğurt kaplarına aldıkları yemekleri, görülmeyecek köşelerde alelacele mideye indirirlerdi. Bunu görülmeyecek köşelerde yapmaya çalışırlardı, çünkü hapishane yemeğini terbiye etmeden yiyen birisi, mahkümların gözünde büyük bir statü kaybına uğrardı.

Hapishanede yıkanmak da büyük dertti. Meydancıya su ısıtma parası verilir ve suyun gazocağının sönük ateşinde ısınma-

sı için saatlerce beklemek gerekirdi. Yıkanılan yer ise, neredeyse bir tabut büyüklüğünde küçücük bir bölmeydi. Burada üstünüze ılıtılmış suyu alelacele döker, bir iki sabunlanır ve çıkardınız. Yıkanılan yer oyalanmaya zaten elverişli değildi, üstelik her zaman sırada bekleyenler olurdu.

Haftada iki kere "görüş" günü vardı. O günlerde hapishanenin havası değişirdi. Hapishanenin müebbete mahkûm berberinin önünde kuyruklar oluşurdu. Herkes üstüne mümkün olduğu kadar yeni birşeyler giyer ve mahkûm grupları, avluda sinirli sinirli volta atarak, isimlerinin okunmasını dört gözle beklerlerdi. Akşama doğru, ziyaretçisi gelmeyenlerin, sabahki canlılıklarının tam tersine duvarların diplerine çömelip dertli dertli sigara içtikleri gözlenirdi. Mektup için de aynı şey söz konusuydu. Bir mahkûm mektupları getirir, yüksek sesle okuyarak, mektupları, havaya uzanmış ellere doğru fırlatırdı. O postada da mektubu gelmeyenler, küskün, koğuşlarına gider, yataklarına uzanır, battaniyelerini başlarına çekerlerdi.

Hapishanenin, tutukluların, sinema gösterileri ve dini vaazlar dışında pek uğramadığı, ama bizim uğrak yerimiz bir kütüphanesi de vardı. Günümüzün bir bölümünü, burada kitap okuyarak geçiriyorduk. Gerçi pek dişe dokunur bir kitap yoktu, ama yine de kitap okumak ve hapishane ortamını biraz olsun unutmak için iyi bir yerdi. Burada, "Kürtçülük" suçlamasından tutuklanmış, "memurlar koğuşu"nda kalan, TİP yöneticilerinden Mehmet Ali Aslan'la da buluşup konuşuyorduk. Uzun boylu, yapılı, sarışın bir adam olan Mehmet Ali Aslan, Kürt'tü. Bize sürekli olarak "Kürt halkının haklarının çiğnendiğinden, Türklerin Kürtleri ezdiğinden" söz ediyordu. Kürt sorunuyla, ilk kez, Mehmet Ali Aslan aracılığıyla yüzyüze geldiğimi söyleyebilirim.

Her koğuşun bir mahkûm yöneticisi, daha doğrusu "koğuş ağası" vardı. İdare, bu koğuş ağalarıyla işbirliği halindeydi. Bu ağalar, genellikle, nüfuz sahibi, yeraltı dünyasında ve hapishanelerde yıllarını geçirmiş ağır mahkûmlardı. Onların yatakları koğuşun en güzel köşesinde bulunurdu. Diğer mahkûmların ranzalara perde germeleri yasak olduğu halde, onların ranzala-

rına perde germe ayrıcalıkları vardı. Söylendiğine göre, bazı koğuş ağaları, bu perdeli bölmelerinde, "karı"ları ile birlikte kalıyorlardı. Bize koğuş ağalarının "karısı" olarak gösterilen birkaç delikanlıyı hatırlıyorum. Bu gençlerin davranışlarında, "karı" olduklarını belli edecek en ufak bir şey gözlemek mümkün değildi. Bunların hepsi de, hapishanenin en gariban kesiminden gençlerdi. Hattâ bazı söylentilere göre, koğuş ağaları, gardiyanlarla işbirliği yaparak, yataklarına, "sübyanlar" koğuşundan çocukları da getirtiyorlardı. Mahkûmlar arasında, hapishanede açığa çıkan eşcinsel ilişkinin adı, "boru cinayeti"ydi.

Koğuş ağaları, büyük yetkilere sahipti. Örneğin, koğuşta "suç" işleyen birisini, mutfağa çekip adamlarına dövdürebiliyorlardı. Şikâyetin hiçbir yararı yoktu, çünkü idare bu dayak olaylarından haberdardı. Koğuş ağalarının, daha büyük "suçluları" bazen idareye teslim ettikleri de oluyordu. İdareye teslim edilen tutuklu, "kapı altına" götürülüyor, orada gardiyanlar tarafından esaslı bir "ıslatıldıktan" sonra hücreye atılıyordu.

Hapishanenin en ünlü kabadayısı, Erol Seven'di. Hapishane idaresi tarafından "çok tehlikeli" bulunduğundan, sürekli olarak tek başına bir hücrede tutuluyordu. Mahkûmların anlattığına göre, biz gelmeden önce, bir keresinde, Erol Seven, hücresinden kaçmayı başarmış, eline geçirdiği bir şişle, hapishanenin bütün gardiyanlarını önüne katıp kovalamıştı. Bir keresinde, Erol Seven'i, mahkemeye götürülürken görmüştüm. Çevresinde sürüyle gardiyan vardı. Onlara, "uşak takımı sizi," diye hakaretler yağdırmasına rağmen, gardiyanların gıkı çıkmıyordu.

Hapishanede sürekli gergin bir hava vardı. Söylendiğine göre, mahkûmlar arasında çeteler oluşmuştu. Bu çeteler, hapishane içindeki uyuşturucu satışının ve koğuşlarda oynanan kumardan "mano"[4] alma tekelini ellerine geçirmek için birbirleriyle rekabet halindeydiler. Rakip çetelerin, icabında birbirlerine karşı kullanmak üzere, ranza demirlerinden, bol sayıda şiş, bıçak gibi kesici aletler imal ettikleri söyleniyordu.

---

4 Kumar oynayanlar, koğuş ağasına ya da o koğuşta hâkim olan çeteye, oynadıkları kumar karşılığında belli bir pay vermek zorundaydılar.

Hapishane idaresi, sabaha karşı, ani koğuş baskınları düzenliyordu. Bu baskınların amacı, uyuşturucu ve silâh bulmaktı. Aşağı yukarı kırk elli gardiyan, aniden koğuşlara dalıyor, tutukluları tatlı uykularından hoyratça uyandırıyor, üst araması yaptıktan sonra, herkesi sabahın ayazında avluya çıkartıyor, yatakları didik didik ettikten sonra avluya atıyor, bütün eşyaları kırıp dökülyorlardı. Mahkûmların yataklarını ve eşyalarını toplamaları akşamı buluyordu. Aslında bu aramaların göstermelik olduğunu kısa sürede öğrendik. Çünkü hapishane idaresi, koğuş ağalarıyla, koğuş ağaları da hapishane çeteleriyle yakın işbirliği halindeydi. Koğuş ağaları, baskın yapılacağını gardiyanlardan önceden öğreniyor, adamlarına, "zulalarına" sahip olmalarını tembihliyorlardı. Bu yüzden bu baskınlarda, ancak çetelerle bağlantısı olmayan birkaç garibanın kendi özel imalatı kesici aletler ele geçirilebiliyordu.

Birçok mahkûmla arkadaşlık kurmuştuk. Akşam sohbetlerinin yanısıra, avludaki volta sohbetleri de önemliydi. Volta atmak, mahkûmluğun "racon"larından biriydi. Avluda birinin voltasını kesmek, en büyük hakaretti. Bunun için, herkes birbirinin voltasını, yanlışlıkla da olsa kesmemeye büyük özen gösterirdi. "Dincilik" suçlamasıyla tutuklanmış, "Müslüman Kardeşler" örgütünden iki tutukluyla da arkadaş olmuştuk. Bizim solcu olduğumuzu öğrenince, daha da büyük ilgi göstermişlerdi. Bizimle felsefi tartışmalar yapmaya bayılıyorlardı, özellikle, mühendis olanı, bana "Allahın varlığını" matematik hesaplar yoluyla ispatlamak için büyük çaba göstermişti. Eline kâğıdı kalemi alıyor, hiçbir şey anlamadığım uzun cebir denklemleriyle Allahın varlığını ispatlamaya çalışıyordu. Onu saygıyla dinliyor, ancak tartışmanın sonunda, çabalarının ürün vermediğini göstermekten geri kalmıyordum.

Akşamları, mahkûmların en büyük eğlencesi, "pişirmece" denen oyunu oynamaktı. Kaba saba bir oyundu. Özellikle koğuşa yeni gelenler ebe yapılıyor, iki ebe ellerini arkaya koyarak yüzlerini yastığa bastırıyorlardı. Diğer mahkûmlar da gelip ebenin eline tokatı yapıştırıyorlardı. Ebenin, vuranı bulması gerekiyordu. Bulursa, vuran ebe oluyordu. Ama vuran hiç bulun-

muyor, böylece ebe, eli şişene kadar dövülüyordu. Ebe, vuranı bulamıyordu, çünkü ikinci ebe, vuranların adamı olduğundan, çaktırmadan yanındaki diğer ebenin eline şaplağı yapıştırıyordu. Kurban durumundaki ebe, kendisiyle aynı kaderi paylaşan arkadaşının kendine vurduğunu hiç aklına getirmediğinden, tabiî ki, başkalarını gösteriyor ve bulamadığı için tekrar tekrar cezaya yatıyordu. Zavallı ebe, dayak yerken, diğerlerinin gözleri, kırk yılın bir başı aldatan ve döven konumunda bulunmanın zevkiyle parlıyordu.

Yeni gelenlere yapılan diğer bir "şaka" "yargılama" oyunuydu. Yeni gelen tutukluya, suçunun ne olduğu soruluyor, sonra, bu koğuşta kanunları çok iyi bilen kişilerin olduğu, eğer isterse, kendisini yargılayıp beraat edip edemeyeceğini kendisine söyleyecekleri bildiriliyordu. Yeni gelen tutuklu bu ökseye kolayca yakalanıyordu tabiî. Elbette isterdi kendisine ceza verilip verilmeyeceğini öğrenmeyi. Böylece, seyirlik bir yargılama sahnesi başlıyordu. Hâkimler heyeti, yüksek bir ranzada yerini alıyor, mahkûmlar, mübaşir, jandarma, avukat vb. rollerini çok güzel oynuyorlardı. Tutuklu, hâkimler kurulunun önüne getirilince, hâkim, tutukluya, gayet ciddi, "neden tutuklandığını" soruyordu. Tutuklu, gerçekten neden tutuklanmışsa bunu söylüyordu. Yargıçlar, önlerine kalın kitaplar açıp suçun gerektirdiği cezayı inceliyor, sonra tutukludan savunmasını yapmasını istiyorlardı. Tutuklu, gerçekten de, mahkemede ne söyleyecekse, onu söylüyordu. Bu savunmanın ardından yargıçlar kendi aralarında fısıldaşıyor, sonunda, tutuklunun yanındaki jandarmalara, "idamına karar verildi, götürün," diye acımasızca sesleniyorlardı. İşte ne oluyorsa o anda oluyordu. Tutuklunun getirildiği zemine önceden serilmiş uzun kilim, yargıçlar heyetinin bulunduğu ranzanın arkasına önceden gizlenmiş iki kişi tarafından hızla çekilince, tutuklu sırt üstü yeri boyluyordu.

Bizim koğuşta da neşeli günler geçiriyorduk. Bizim arkadaşlar arasında en renkli tip, Trabzonlu Kenan Ölmez'di. Kısa boylu, kalın gövdeli, kalın kısa parmaklı, daha görünümüyle insanı güldüren, konuştuğu zaman ise kahkahadan kırıp geçiren bir arkadaştı. Ciddi bir şey söylediği zaman bile insanın gülmesi ge-

liyordu. Laz şivesiyle, "ha o bizi tutikliyen hekim var ya, piştovi çektiğüm gibi oni kovalamazsam ben ne oliyim," der dururdu ikide bir. Gerçekten de, Laz olduğu için olacak, silâha kûlâha pek meraklıydı. Diğer arkadaşlardan Mehmet Güneş, taşralı bir öğretmendi. Atilla Elçi ise, ODTÜ'de öğrenciydi. Kenan Ölmez, akşamları, diğer mahkûmlara "sihirbazlık" gösterileri yapardı. Kenan Ölmez'i dışarı çıkarır ve bir eşyayı saklayıp bulmasını isterdik. Kenan Ölmez de bu eşyayı muhakkak bulur, mahkûmları gerçekten sihirbaz olduğuna inandırırdı. Tabiî mahkûmlar, içeride onun önceden ayarlanmış bir adamı olduğunu ve "tiyō" verdiğini akıllarına bile getirmezlerdi.

Onbeş gün sonra, yeniden mahkemeye çıkarıldık. Bu duruşmada da çok sayıda arkadaş izleyici olarak hazır bulundu. İzleyicilerin arasında Turgay abim, Güler ve Nalan da vardı. Gözlerim, İstemi ve Oktay'ı da aradı, ama boşuna. Onlar gelmemişlerdi.

Soyadı Köylüoğlu olan duruşma yargıcı, soyadına uygun olarak köylü gibi, "k"ları "g" diye söyleyen, sert, ama babayani bir adamdı. Duruşma başladıktan az sonra, bir önceki duruşmada tutuklanmayan, yürüyüşün örgütleyicisi, Türkiye-İş Sendikası Başkanı Cemal Akın söz aldı, sert bir konuşma yaptıktan sonra, eğer tutuklu arkadaşlarının tutukluluk hali devam edecekse kendisinin ve sendikanın Genel Sekreteri Şükrü Ünal'ın da tutuklanması talebinde bulundu. Olayın örgütleyicisi olduğu halde tutuklanmamasının, kendisine karşı bir komplo olduğunu, herkesin kendisinden "polis" diye şüphelenmeye başladığını da sözlerine ekledi. Bir sanığın, kendisinin tutuklanması yönünde talepte bulunması, yargılama tarihinde az rastlanır olaylardandı.

Duruşmaya ara verildi. Tutuklu arkadaşlardan Mehmet Güneş'in, tuvalete götürülürken, kelepçeli bileklerini kaldırıp izleyicilere göstermesi, salonda bir heyecan dalgasının esmesine neden oldu. İzleyicilerin, bir tutuklunun tuvalete götürülürken bile kelepçelenmesine tepki göstermesi üzerine, salondaki jandarma önlemleri arttırıldı.

Duruşmanın sonunda, Köylüoğlu kararı açıkladı. Tutuklu-

luğumuz devam ediyor, bize ilaveten, sendikacı Cemal Akın, Şükrü Ünal ve Rüştü Ölçer de tutuklanıyordu. Cemal Akın'ın talebi mahkemece kabul edilmiş, böylece tutuklu sayısı dokuza çıkmıştı.

Bir sonraki duruşmada, sanıkların lehindeki tanıklar dinlenecekti. Bunun için acilen lehimizde tanıklar bulmamız gerekiyordu. Ben, avukatlara, İstemi ve Oktay'ın adını verdim. Onların lehimde tanıklık yapacaklarından hiç kuşkum yoktu. Ne var ki, gelen yanıt olumsuzdu. İstemi ve Oktay, tanıklık yapmayı reddetmişlerdi. Bu, benim için büyük bir hayal kırıklığıydı. Onlara bütün güvenimi kaybetmekle kalmamış, arkadaşlık duygularımın zedelendiğini de hissetmiştim. Sonunda, Güler ve Nalan'ı tanık olarak gösterdim. Seve seve kabul ettiklerini öğrenince, onlara büyük bir şükran duydum.

Onbeş gün sonraki duruşmada tanıklar dinlendi. Güler ve Nalan, tanık kürsüsüne çıkıp lehimde ifade verdiler. Duruşma sonunda Yargıç Köylüoğlu hepimizin birden tahliyesine karar verdi.

Yatak ve yorganlarımızı hapishanenin garibanlarına bırakıp, geride kalanlara veda ederek, gece karanlığında hapishaneden tahliye edildik. Dışarıda arkadaşlar bekliyorlardı. Cezaevinin ağır demir kapısı açılıp dışarı çıktığımızda bir alkıştır koptu. Kucaklaştık. Bir taksiye bindirildim ve eve götürüldüm. Ev, akraba, eş ve dostlarla tıklım tıklım doluydu. Ben, üç numaraya vurulmuş saçlarımla bir koltukta sessizce oturuyor, öbür dünyaya gitmiş, orayı tanıyıp, yeniden bu dünyaya dönmüş Lazarus gibi, çevreme yabancı gözlerle bakmıyordum.

Öykülerimi yazmak için bir daktiloya sahip olmak en büyük idealimdi. Annem, çok pahalı olduğu gerekçesiyle bu talebimi hep geri çevirmişti. Herhalde tutuklanmamdan sonra bu, annemin içine dert olmuştu. Hem de bir daktilo alındığı zaman, öyküyle falan oyalanıp siyasî gösterilerden uzak duracağımı hesap etmiş olmalı ki, annem, tahliye olmamdan hemen sonra, bana bir daktilo almayı önerdi. Sevinerek kabul ettim tabiî ki. Semin dayımın bir arkadaşının Ulus'taki dükkânına giderek bana, taksitle, toplam fiyatı 600 liraya, Admiral marka, Çekoslo-

vak malı bir daktilo aldık. Büyük bir hevesle daktilonun başına geçip öykülerimi daktiloya çekmeye başladım. Benimle birlikte daha sonraları hapishanelere girip çıkan bu daktilo hâlâ sapasağlam, yanımdadır.

Bir öğrencinin tutuklanmış olması okulda büyük bir olay olmuştu. Solcu arkadaşlar beni kahramanlar gibi karşıladılar. İstemi ve Oktay'ın başları önlerindeydi elbette. Yine de onları utandırmamaya, hiçbir şey olmamış gibi davranmaya çalıştım. Diğer öğrenciler ise, bana uzaktan, biraz çekingenlik, biraz merakla bakıyorlardı. Okula gelir gelmez, okul müdürü Hidayet Bey'in makamına çağrıldım. AP eğilimli olduğu söylenen Hidayet Bey, beni büyük bir azametle karşıladı, yukarıdan aşağı şöyle bir süzdükten sonra, "sensin demek," dedi. "Benim," diye yanıtladım. Sert bir sesle, "okulda solculuk falan istemem," dedi, "dışarıdaki faaliyetlerin beni ilgilendirmez, ama okulda asla. Anlıyor musun beni? Üstelik bir lise öğrencisinin vatanına yapacağı en büyük hizmet derslerine çalışmaktadır. Sözlerim kulağına küpe olsun. Şimdi sınıfına git. Hakkında hiçbir şey duymayayım."

Sınıfa döndüm. Felsefe öğretmenimiz Hayrünisa Köni'nin dersiydi. Geçip yerime oturdum. Sınıfta tam bir sessizlik vardı. Hayrünisa Hanım, bana, "ayağa kalk, oğlum Gün," dedi. Kalktım. "Ne oldu evladım, duyduğuma göre tutuklanıp hapse girmişsin, bir süredir ortalıkta görünmüyordun. Anlat bakalım bize, neden tutuklandın." "Amerikan emperyalizmine karşı Türkiye'nin bağımsızlığı için yürüyüş yapmıştık. Bu yüzden polisler tarafından gözaltına alındım ve dövüldüm, hocam," dedim, "sonra da mahkeme tarafından tutuklandım ve hapse atıldım. Bir aydır içerideydim." Hayrünisa Hanım, gümüş gibi beyaz saçlarıyla pırıl pırıl parlayan güzel başını sınıfa çevirdi, "işte çocuklar," dedi, "kendinize örnek almanız gereken bir arkadaşınız karşınızda duruyor. Hepinizin onun gibi vatanı ve halkı uğruna hapse girmeyi göze alacak bir yüreğe sahip olmanızı isterim." Oracıkta ağlayacaktım neredeyse, kendimi zor tuttum, göğsüm gururla kabarmış, bu büyük öğretmene duyduğum saygı ve hayranlıkla iliklerime kadar ürpermiştim.

Güler ve Nalan'la arkadaşlığımız devam ediyordu. Nalan, Oktay'ın kaypak tutumunu görünce onunla ilişkisine son vermişti. Nalan'a, okul müdürü Hidayet Bey'in, yarı yollu tehdit içeren sözlerini aktarınca, "neden bunları yazmıyorsun, bu açıkça tehdit," dedi, "kimse senin siyasal faaliyet özgürlüğüne karışamaz." "Nereye yazabilirim ki," diye sordum. "Ben, *Forum* dergisinde yazan, SBF'li öğretim üyesi Beşir Hamitoğulları'nı tanıyorum," dedi, "eğer başından geçenleri yazarsan, onun aracılığıyla *Forum* dergisinde mektubunu yayımlatırız." Onun tavsiyesine uyup bir mektup döşendim. Nalan beni alıp, Doçent Beşir Hamitoğulları'nın odasına götürdü. Mektuptakileri bir kere de ona anlattım. Hamitoğulları, mektubu aldı ve yayımlatacağını söyledi. Nitekim, bu mektup, *Forum* dergisinin 1967 yılı başındaki bir sayısında yayımlandı.

Nalan, bana, bu kadar aktif olduğum halde neden FKF'ye gitmediğimi sordu. Bunun belli bir nedeni yoktu aslında. TİP'e gidiyordum, ama FKF'nin yerini bile bilmiyordum. "Birlikte gidelim bir gün, seni FKF yöneticileriyle tanıştırırım, orada da çalışırsın," dedi. Kabul ettim. Bir gün beraber FKF'ye gittik. TİP'ten oldukça farklı bir ortamı vardı FKF'nin. Gittiğimiz o gün hafta sonu olduğundan bir dans partisi düzenlenmişti. Kızılay'ın arka tarafındaki İstiklal Caddesi'nin üzerinde, Mülkiyeliler Birliği'ne yakın bir binanın ikinci katındaki FKF'nin camları, kırmızı ve mavi elişi kâğıtlarıyla kapatılarak içerisi loşlaştırılmıştı. Alçak sehpaların başına oturmuş gençler, bardağını ikibuçuk liraya aldıkları şaraplarını yudumluyor, leblebi yiyiyor ve hep bir ağızdan Aşık İhsani'nin türkülerini terennüm ediyorlardı. Sonra pikaba Batı parçaları kondu ve kızlı erkekli dans edilmeye başlandı. Bu, TİP binalarında hiç tanık olmadığım bir manzaraydı. O zamanlar batı parçaları eşliğinde dans etmek bizim için "burjuvalık"tı ve bizler bütün gücümüzle bu "burjuva geçmiş"ten kopmaya çalışıyorduk. Çabalarımız tam bu yönde ilerlerken, solcu bir öğrenci örgütünde "burjuva" eğlencesiyle karşılaşmaktan bir hayli rahatsız olmuş, bunu Nalan'a da ifade etmiştim. Benim bu eleştirim üzerine, Nalan, kalabalığın arasından iri gövdeli, şişmanca, sarışın, sevim-

li bir genci çekip yanıma getirdi, bana "Ayı Atila" diye tanıştırdığı Atilla Arsoy adlı gence, "bak, Gün'ün bir eleştirisi var," dedi. Ben de aynı eleştiriyi "Ayı Atilla"ya tekrarladım. "Ayı Atilla", bu dans partilerinin, köylü gençleri, içinde yetiştikleri muhafazakâr ortamdan kurtarmaya hizmet ettiğini izah etti, ayrıca bu tür partiler çok sayıda genci çekiyor, FKF'nin bina giderlerine katkı sağlıyordu. Tartışmayı uzatmadım, ama bu konu, kafamda bir soru işareti olarak kalmaya devam etti.

* * *

Öykülerimi daktiloya çeker çekmez, aralarından seçtiğim ikisini, Hüseyin Cöntürk'ün yönetimindeki *Yordam* adlı, üç ayda bir çıkan edebiyat dergisine gönderdim. Kısa süre sonra, Hüseyin Cöntürk'ten yanıt aldım. Öykülerimi beğendiğini, önümüzdeki sayıda ikisini de basacağını belirtiyor, benden kısa bir özgeçmiş istiyordu. İlk kez bir edebiyat dergisinde öykülerim yayımlanacaktı. Sevinçten uçuyordum. Hüseyin Cöntürk, bir devlet kurumunda mühendis olarak çalışıyordu. Çalıştığı yere giderek kendisiyle tanıştım ve "kısa Özgeçmişimi" verdim. Cöntürk, orta yaşlarda, orta boylu, saçları dökülmüş, ciddi bir adamdı. Boncuk gibi koyu renk gözleriyle karşısındakini derinden incelediği, ruhuna nüfuz ettiği izlenimini veriyordu. Onun inceleyici, delici bakışlarından biraz rahatsızlık duydum, bu rahatsızlığımı, dağınık, hafif bohem genç sanatçı davranışlarıyla örtmeye çalıştım. Cöntürk, öykülerimin yayımlanmasından sonra, kendi evinde, öykülerim üzerine bir toplantı düzenleyeceğini söyledi bana. Önemli edebiyatçıların katılacağı böyle bir toplantıda öykülerimin tartışılacak olması beni hem sevindirmiş, hem de tedirgin etmişti. Kendimi şimdiden, çığ projektör ışıklarının altında çırılçıplak kalmışım gibi hissediyordum.

Öykülerim, *Yordam* dergisinin Kış '67 sayısında yayımlandı. Son derece gururlanmıştım. Elimde *Yordam* dergisi Kızılay'da dolaşırken, herkesin bu dergiyi okuduğu ve beni uzaktan uzağa incelediği gibi bir duygu içindeydim. Öykülerin yayımlanmasından kısa süre sonra, Cöntürk'ün sözünü ettiği edebiyat

toplantısına gittim. Toplantıda, önceden hiçbirini tanımadığım yirmiye yakın kişi vardı. İşte, bütün projektörler üzerimdeydi. Toplantıda bulunanlar, öykülerimin, özellikle *Ölü* adlı öykümün ardındaki ruhsal kaynakları didik didik ediyor, aralarında hararetli tartışmalar yapıyorlardı. Sırtımdan soğuk terler dökülüyordu. Çoğunu anlamadığım bu ruhsal tahliller konusunda ben ne diyecektim şimdi? Öykülerimi yazarken, doğrusu, onların ileri sürdükleri derin ruhsal tahlillerin hiçbirinden haberim yoktu. Meğer ben neler düşünmüşüm, ne derin ruhsal tahlillere girişmişim, farkında olmadan ne büyük işler yapmışım? Öykülerim benim boyumu aşmış, hattâ başıma iş açmıştı. Tartışan taraflar, ikide bir bana dönüyor, "öyle değil mi?" "yazarına soralım, öyküyü o yazdığına göre, bu cümleyi ne amaçla kullandığını o hepimizden iyi bilir?" diye soruyorlardı. Cahilliğimi belli etmemek için, tartışmacıların birbiriyle çelişen yorumlarının her birine kafa sallıyor, "evet, öyle," "çok doğru bir tahlil," "ben de aynen öyle düşünmüştüm," "çok doğru saptadınız," gibi kısa cümlelerle işin içinden sıyrılmaya çalışıyordum. İçimden ise, inşallah bundan sonraki toplantılar başka konularda olur da ben de sorgulanmaktan kurtulurum diye geçiriyordum. Toplantıda, eşcinsel olduğu, konuşma tarzından ve efemine davranışlarından anlaşılan birisi de vardı. O zamana kadar adını bile duymadığım yazarlardan söz ediyor, "aaa, hiç de öyle değil, ben ona bayılırım, hani romanının sonunda gökyüzünden yağan konfetiler sahnesi vardır ya işte o eşsizdir," falan gibi şeyler söylüyordu. Sözü geçen şair ve romancıları tanımadığım için yerin dibine giriyor, "meğer ne cahilmişim, bu insanların yanında bir çırak bile sayılmam," diye geçiriyordum içimden.

Bu toplantılar, ayda bir yapılıyordu. Artık yavaş yavaş bu edebiyat çevresine girmiş, yabancılığımı atmış, başlangıçta benim için birer gölgeden ibaret olan şahısları teker teker tanımaya, kişiliklerini öğrenmeye başlamıştım. Çoğu aynı zamanda *Yordam*'ın yazarı olan bu edebiyat çevresinde yer alanların her biri ayrı birer kişilikti. Öykücü Oya Eyş'le evli Şair Haluk Aker, ipek gibi sakalıyla bana İsa'yı hatırlatırdı. Son derece yumuşak

bir insandı, ruhani bir havada, ağır ağır konuşur, bazen karşısındakinin elini tutup uzun uzun gözlerinin içine bakardı. Böyle anlarda ne yapacağımı, durumu nasıl normale döndüreceğimi şaşırır kalırdım. Öykücü Bilgin Adalı, uzun boylu, yakışıklı bir gençti. Aynı zamanda öykü de yazan Haluk Aker'le karşılaştırılınca, bana biraz daha gerçek dünyadan birisi izlenimini vermişti. Edebiyat eleştirileriyle de dikkat çeken Güven Turan, derin bir edebiyat bilgisine sahipti. İçimden, ah ben de onun gibi derin bir edebiyat bilgisine sahip olsam günün birinde diye geçirirdim. Kişilik olarak, Haluk Aker'le kıyaslandığında, tanımadıklarına, özellikle benim gibi yenilere karşı daha uzak bir duruşu vardı. Hüseyin Cöntürk de, ciddiyetle humoru birleştirebilen yapısına rağmen, yanma kolay yaklaşılmayan, davranışlarıyla, bir noktadan sonra, orada dur, daha fazla yaklaşma diyen, karşısındakinde çekingenlik duygusu yaratan bir insandı. Şu ana kadar söz ettiğim edebiyatçılar, her şeylerini edebiyata adamış, sol siyasete uzak duran kişilerdi. Aynı çevrenin içinde, edebiyatla ilgilenmekle birlikte, aynı zamanda, benim gibi sol faaliyetin çeşitli alanlarında yer alan edebiyatçılar da vardı. Bunlardan biri, öykü de yazmakla birlikte, daha çok edebiyatın felsefesi ve eleştiriyle ilgilenen Ziya Öztan'dı. Daha ilk bakışta son derece zeki birisi olduğunu belli eden Ziya Öztan, aynı zamanda SBF Fikir Kulübü'nün üyesiydi ve sol siyasetle yakından ilgiliydi. SBF Fikir Kulübü'nden diğer bir edebiyatçı, Hüseyin Cevahir'di. Son derece yumuşak bir karakteri olduğu izlenimini veren Kürt kökenli Hüseyin Cevahir de, özellikle eleştiri yazılarıyla dergiye katkıda bulunanlardan biriydi. Tuncer Gönen de solcu şairler kesimindendi. Aynı çevrenin en parlak öykücüsü Gürsen Topses'di. Gürsen Topses, uzun cümleli, karmaşık yapılı öyküleriyle daha o zamandan, avantgarde öykü tarzının öncülerinden biri olarak dikkat çekiyor, kendine özgü öykü tarzıyla beni de etkiliyordu. Gürsen Topses de, DTCF Fikir Kulübü'nün üyesiydi. Daha sonra aramıza genç bir şair daha katıldı: Arkadaş Z. Özger. Zayıf, narin yapılı, sarışın, sevimli bir gençti. Onun, bir edebiyat gecesine gelip ilk şiirini okuyuşunu anımsıyorum. Fil figürünü işleyen son derece güzel bir şiirdi. Yetenekli bir şair

olduğunu daha başından ortaya koymuştu. Dönemin ünlü genç şairleri, Ataol Behramoğlu ve "ha deyip sırtımızı halklara dayamışız, kavga özgürlük için, yığınlar için kavga" diye başlayıp devam eden FKF marşının yazarı İsmet Özel, *Yordam* çevresinden değillerdi. Onlar, daha önce çıkmış *Devinim* adlı dergi çevresini oluşturuyorlardı. Ancak, örneğin Haluk Aker'in onlarla da bağı vardı. Adı, Ataol Behramoğlu ve İsmet Özel gibi 1960'lı yılların devrimci şiir öncüleriyle birlikte anılan İzmirli Özkan Mert de *Yordam* çevresine uzak duruyordu. O, bir kavga şairi olarak daha çok solcu edebiyatçıların toplandığı mahfillerde, o zamanlar edebiyatçıların ve solcuların uğrak yeri Tavukçu meyhanesinde boy gösteriyordu. Ataol Behramoğlu'nun kardeşi Nihat Behram da, solcu bir şair olarak yeni yeni adını duyuruyordu. Solcu şairler kuşağının önemli isimlerinden Süreyya Berfe ve Refik Durbaş ise, sanırım İstanbul'da yaşadıklarından bizim çevrelerde görünmüyorlardı.

Bu edebiyat toplantıları devam ederken, edebiyatçılıkla solculuğu birleştirenler, kısa sürede kendi aralarında daha yakın bir ruhsal ilişki içine girdiler. *Yordam* çevresinden ben, Ziya Öztan ve Gürsen Topses, *Yordam* çevresinin dışında duran Özkan Mert'i de içimize alarak küçük bir solcu-edebiyatçı çevre oluşturduk. Bu çevreye zaman zaman Hüseyin Cevahir, felsefeci-yazar Veysel Öngören ve edebiyatçı olmadıkları halde bizimle arkadaşlıkları dolayısıyla Yusuf Küpeli ve Cüneyt Akalın da katılıyordu. Hep birlikte içer, hep birlikte dolaşır, hattâ hep birlikte (Cevahir, Akalın ve Öngören hariç) geneleve gider olmuştuk. Bu solcu edebiyatçılar çevresi, aşağı yukarı bir yıl boyunca *Yordam*'la bağını sürdürmesine rağmen, giderek *Yordam*'ın edebiyata ağırlık veren diğer üyelerinden koptu ve o günün hızla sola kayan ortamı içinde gittikçe daha fazla politik mücadeleye yöneldi.

Yordam'da öykülerimin yayımlanmasıyla birlikte, hem *Yordam* çevresine katılışım, hem de ondan ayrı bir solcu-edebiyatçı arkadaş çevresine sahip olmam, beni öykü yazma konusunda son derece teşvik etmişti. Öykülerimi yayımlatmak için, İstanbul'da, Halil İbrahim Bahar tarafından çıkartılan *Soyut* der-

gisiyle de bağ kurmuştum. Artık öykülerim, hem *Yordam*'da, hem de *Soyut*'da yayımlanıyordu. O yıl, her iki dergide yedi öyküm yayımlandı. Bununla da kalmadım. Hüseyin Cöntürk'ün, dergiye katılanları, edebiyata iyiden iyiye yöneltmek için çok ilginç bir yöntemi vardı. Cöntürk, öykü ya da şiirleri yayımlananlardan, her sayı bir kitap eleştirisi yazmalarını talep ediyor, hattâ bunu zorunlu kılıyordu. Bu sayede, hızla, roman ve hikâye kitapları okuyup, kitap eleştirileri de yazmaya başlamıştım. Edebiyat bilgim gün be gün artıyor, edebiyatı, bir disiplin olarak geliştirmeye çalışıyordum.

Ne var ki, edebiyata böylesine yoğun bir şekilde yönelmeme rağmen, günün gelişen olayları içinde, siyasetten kopmak ne kelime, siyasete gittikçe daha fazla yoğunlaşıyor, giderek, ikisinden birini tercih etmem gerektiğini hissediyordum. Çünkü, toplumsal gelişmeler büyük bir ivme kazanmaktaydı. Artık siyasî ve toplumsal olayların gittikçe şiddetlenen fırtınası bizleri önüne katmış sürüklüyordu. O günün koşulları içinde, bu iki uğraşı aynı yoğunlukta sürdürmek imkânsız görünüyordu. Her geçen gün, hepimizin önüne bu tercih kendini getirip dayatıyordu. Kavga şairi Özkan Mert, bu ikilemi, şiiriyle mücadeleyi ustaca birleştirerek aştı. Ama ben aynı şeyi beceremedim, 1968 yılının yoğun olayları sonucunda, edebiyatı bırakıp siyasete yöneldim. O dönemdeki en iyi öyküm olarak gördüğüm, 1968 Kışında *Yordam*'da yayımlanan son öyküm *Yüreğe Yağan Kar*, aslında yaşadığım bu çelişkinin de öyküsüdür. Öykünün kahramanı, örgütün yöneticileri tarafından, mücadeleden kaçmakla suçlanır, o ise kaçmadığını, hasta olduğunu izah etmeye çalışır, ama öykünün kahramanı aslında mücadeleye katılmakla katılmamak arasında bocalamaktadır. Sonunda kararını verir. Öykünün kahramanı, beyaz karın üzerindeki siyah karaltıya doğru ilerler. Öykü, "Yaklaşıyorum. Y a k l a ş ı y o r u m. **Y A** K L A Ş I Y O R U M" sözcükleriyle biter. Aslında yaklaşan, **68**'in büyük gümbürtüsüdür.

IV.
1967-1969
Atılım

1967 yılının başında, anneannemlerin evinden, Strazburg Caddesi'nin Maltepe'ye yakın bir yerinde bulunan, arka taraftaki balkonu Gölbaşı Sineması'nın yan duvarına bakan bir evin üçüncü katına taşındık. 1969 yılı sonuna kadar oturduğumuz, Strazburg Caddesi'ndeki bu ev, benim gözümde, fırtınalı 1968 döneminin sembolü gibidir. Hayatımın en önemli olaylarından bir kısmını bu evdeyken yaşadım.

Can'ın, Denizlili Aysen'le mektuplaşmaları, nişanlılıkla sonuçlanmıştı. Aysen, zaman zaman, ailesiyle birlikte akrabalarının yanma geliyor, bu arada Can'la buluşuyordu. Nişanlıları, bizim evde yalnız bırakıyorduk. Ne var ki, Can, kızlara karşı çekingenliğini, nişanlısı Aysen'in karşısında da yenemiyordu. Eve girdiğimde, ikisini, sıkıntılı bir şekilde yanyana otururken buluyordum. Bu sıkıntılı durum, yıl sonuna kadar devam etti ve Can'ın hastalığının artması nedeniyle, trajik bir ayrılıkla sonuçlandı. Bizim evde, Aysen'in babasıyla, Can'ın son konuşmalarına tanık olmuştum. Devlet Demir Yolları'nda istasyon şefi olan Aysen'in babası, Can'a, nişanı bozmaması için neredeyse yalvarıyordu. Denizli gibi bir taşra kentinde, nişanı bozulan bir kıza iyi gözle bakılmayacağını, Aysen'in evlenme şansının aşağı yukarı ortadan kalkacağını anlatmaya çalışıyordu. Ama Can'ın

elinden ne gelirdi ki! Gerçekten hastaydı. Aysen'i sevdiği halde, onunla ilişkisini evliliğe doğru götürmekten acizdi. Sonunda ayrıldılar.

Turgay abim de karısı Bilsel'den ayrılmış, Haymana'da kaymakam olduğu sırada, Haymana kaplıcalarına gelip giden bir kadınla tanışmıştı. Kadının yetişkin iki kızı vardı. Kızlardan büyüğü, Devlet Tiyatrosu'nda oyuncuydu. Küçüğü Nurten ise, o sırada, henüz lise öğrencisiydi. Abim, Nurten'le kısa sürede nişanlandı, sonra da evlendi. Bu evlilik, ancak iki yıl kadar sürdü.

Annemin babası, dedem Fuat Kızılkaya, 1967 yılının başlarında, 75 yaşında öldü. Gençlik dönemini bilemem, ama yaşlılığında son derece saf ve iyi bir insandı. Ne yazık ki, o yaşlı halinde, ölmeden beş yıl kadar önce ağır bir trafik kazası geçirmiş, bir omuzu sakat kalmıştı. Yaşamının en büyük acısı, İsmet İnönü'nün Millî Şef döneminde, 1939 yılında yapılan büyük "tensikat"ta, erken yaşta emekliliğe sevkedilmesiydi. İlgili ilgisiz her yerde bundan söz eder, konuyla hiç ilgisi yokken, "efendim, büyük jandarma tensikatı sırasında..." diye lafa girerdi. Hattâ bir seferinde, annemin kadın arkadaşları oturmaya geldiğinde, kadınlar, uyuklayan bu ihtiyarın odadaki varlığını unutarak, kendi aralarında, gençlik aşklarını konuşuyorlarmış. Böylesi romantik bir ortamda, dedem, koltuğundaki uykusundan uyanıp, aniden, "efendim, bakın ben de size İsmet Paşa zamanındaki büyük jandarma tensikatını anlatayım..." deyince annemin arkadaşları kahkahayı basmışlar. Bu "tensikat" dolayısıyla dedem, İsmet Paşa'ya çok kızgındı ve sırf bu yüzden DP taraftarıydı. Ne zaman Ankara'ya gelsek, Ankara Gar'ından eve taksiyle giderken, bize yeni açılan yolları gösterir, Menderes'in Türkiye'yi nasıl "müreffeh" bir ülke haline getirdiğini anlatırdı yol boyunca. Ne var ki, dedem, ömrünün son yıllarında, birdenbire, çok eski bir tarihte, İsmet Paşa'nın "hayatını kurtardığını" hatırlayıverdi. Ağdalı bir Osmanlıcayla, İsmet Paşa'ya bu "hadiseyi" anlatan, hiçbir zaman yanıt alamadığı uzun mektuplar döşendi. Mektuplarının sonuna, emekli maaşının az-

lığını eklemeyi de ihmal etmedi. Osmanlı eğitimiyle yetişmiş dedem, Osmanlıca sözcüklerle konuşmaya bayılır, bunu bir sosyal statü göstergesi olarak ele alırdı. Özellikle yabancı birini gördüğü zaman iyice ağdalı bir Osmanlıca konuşur, "mümaileyhin," türünden sözcükleri birbiri ardından sıralarken, karşısındakinin kendisini ne ölçüde anladığına aldırış bile etmezdi. Özellikle yüksek rütbeli ordu mensuplarıyla karşılaştığı zaman dedem iyice tuhaf bir hal alır, yüksek rütbeli muhatabına Osmanlıca iltifatlarda bulunup, onun karşısında neredeyse iki büklüm olurdu. Onun bu halini görmek, biz gençler için eğlence konusuydu. Dedemin, hayatta en çok korktuğu iki şey vardı: birincisi devlet, ikincisi de, karısı Nazire Hanım. Nazire Hanım'dan azar işittiği zamanlar gözleri donuklaşır, gülünesi bir ciddiyet havası içinde, "yine mi tenkit Nazir'anım," derdi.

O yıl, karmakarışık bir bohem hayatı yaşıyordum. Bizim küçük sanat çevresiyle, genellikle bizim evde toplanıyor, sonra, hedefsiz bir şekilde sokaklara düşüyorduk. Bazen Tavukçu lokantasında içmeye, bazen hep birlikte Geneleve, bazen, Özkan Mert'in, Ankara Koleji'nin yakınlarındaki evine, bazen de Gürsen Topses'in Yeni Mahalle'de, annesiyle birlikte oturduğu eve gidiyorduk. Önceden belirlenmiş hiçbir planımız yoktu. Rüzgâr nereye eserse oraya savruluyorduk.

Bir gece, nasıl olduysa, Ziya Öztan, Gürsen Topses, Özkan Mert ve ben, soluğu, daha önceki bölümde sözünü ettiğim, Cöntürk'ün evindeki ilk toplantıda rastladığım eşcinsel edebiyatçının evinde aldık. Küçükesat taraflarında, zemin katta, yerden aydınlatmalı, hoş bir evdi. Şimdi adını unuttuğum, esmer kıvırcık saçlı, koyu renk gözlü eşcinsel edebiyatçı bizi sevinerek ağırladı. Ancak, onun evinde, orada rastlayacağımızı rüyamızda görsek inanmayacağımız birisine rastladık. Modern edebiyata meraklı eşcinsel bir edebiyatçının evinde, kocaman bir pufun üzerinde, *Bizim Köy* adlı kitabıyla köy gerçeğini ilk kez Türkiye entelijensiyasmm gündemine getiren Köy Enstitüsü kökenli yazar Mahmut Makal oturuyordu. Mahmut Makal, oldukça yapılı, geniş alınlı, gözlüklerinin arkasında zeki gözleri

parlayan, çok tipik bir adamdı. Makal, tevazuyla, biz genç edebiyatçılarla da sohbet etmekten geri kalmadı.

Atatürk Lisesi'nin son sınıfındaydım. Hicran Hanım'ın edebiyat ve kompozisyon, Hayrünisa Köni'nin Felsefe dersleri, en sevdiğim derslerdi. Hicran Hanım'ın, kompozisyon derslerinde uyguladığı ilginç bir yöntem vardı. Bir hafta önce yazdırdığı kompozisyonlardan en beğendiklerini seçiyor ve sahiplerini tahtaya kaldırıp bütün sınıfa yüksek sesle okutuyor, sonra da sınıfı, kompozisyondaki fikirler üzerine tartışmaya davet ediyordu. Sınıfta hararetli tartışmalar cereyan ediyordu. Benim kompozisyonlarım, neredeyse her hafta, seçilen kompozisyonlar arasında yer alıyordu. Yazdığım fikirlerin ertesi hafta tartışma konusu olacağını bildiğimden, kompozisyonlarda sol fikirlere ağırlık vermeye özen gösteriyordum. Hicran Hanım, bir keresinde de şiir okuma yarışması düzenlemişti. Herkes, beğendiği bir şairin şiirini seçiyor, tahtaya kalkıp okuyordu. *Yön* dergisinin, Nazım Hikmet tabusunu yıkmasının üzerinden henüz çok az zaman geçmişti ve Nazım Hikmet'in şiirini okulda okumaya o zamana kadar cüret eden olmamıştı. Ben, buna cüret ettim. Şiir yarışmasında, kalkıp, Nazım Hikmet'in, *Kurtuluş Savaşı Destanı*'ndan, "onlar ki suda balık, havada kuş kadar çokturlar" diye başlayan giriş bölümünü okudum, şiir bitince, "Nazım Hikmet" adını telaffuz edip yerime oturdum. Sınıfta bir sessizlik oldu. Hicran Hanım, hiç bozuntuya vermedi. Sınıftaki sağcılar da seslerini çıkaramadılar.

Oktay'ın en büyük zorluğu, kompozisyon yazmaktı. Bir gün benden, kendisi için bir kompozisyon yazmamı rica etti. Ben de yazıp verdim. Kendi el yazısıyla temize çekip, Hicran Hanım'a takdim etti. Ertesi hafta, Oktay'ın kompozisyonu, seçilen kompozisyonlar arasında yer alınca, Hicran Hanım, Oktay'ı tahtaya kaldırdı. Oktay şimdi ne halt edecekti! Orada yazan fikirlerden tamamen habersizdi. En ufak bir soruda çuvallayacağı kesindi. Benim de o an, kendimin bile anlamakta güçlük çektiğim, zaman zaman ortaya çıkan "hainlik damarın" tuttu. Parmak kaldırıp, kendi yazdığım Oktay'ın kompozisyonunu yerin dibine geçirdim. Bu kompozisyondaki fikirler, Aristo man-

tığından başka bir şey değildi. Acaba Oktay, şu şu noktalara ne diyecekti? Şu şu noktaları yazarken iyi düşünmüş müydü? Zavallı Oktay kıpkırmızı olmuş, bana yalvaran gözlerle bakıyordu. "Efendim bu eleştirdiği fikirleri yazan bizzat Gün'ün kendisidir," diyemiyordu ki! Ben de bunu söyleyemeyeceğini bildiğimden yüklendikçe yükleniyordum kompozisyonuma. Tabiî Oktay, benim argümanlarıma tek kelimeyle cevap veremedi, kemküm edip, yıkılmış bir vaziyette yerine oturdu. Dersten çıktığımızda, Oktay'dan önce İstemi geldi üzerime. "Yaptığın kalleşlikten başka bir şey değil," diye çıkıştı bana. Gerçekten de haklıydı. Yaptığım kalleşlikti. Oktay'dan neyin intikamını almıştım, bilmiyorum!

Bu arada FKF'ye gidip gelmeyi de sürdürüyordum. Hattâ, artık, TİP'ten çok FKF'ye gider olmuştum. Danslı partiler beni pek sarmasa da, buranın ortamı bana daha hareketli geliyordu. Daha çok arkadaş edinme olanağım vardı. Nitekim, yavaş yavaş buranın müdavimlerini tanımaya başlamıştım. Binadan eksik olmayan kişilerden biri, Fen Fakültesi'nden Ömer Özerturgut'tu. Üstelik herhalde gözü tutmuş olmalı ki, bana çok yakın davranıyordu. FKF'ye her okuldan, çok değişik kökende ve tipte kişiler geliyordu. Örneğin, Eğitim Enstitüsü'nden gelenlerin büyük çoğunluğunun köy kökenli gençler olduğu anlaşılıyordu. Bu gençlerin daha popülist bir havalarının olduğu seziliyordu. İçlerinde dikkatimi çekenlerden biri de Zeki Saruhan'dı. SBF'den gelen gençler, daha şehir, hattâ burjuva kökenliydiler. Konuşmalarından, entellektüel tavırlarından bunu kolayca algılamak mümkündü. Örneğin, bu tür şehir kökenli bir gencin konuşkanlığı ve "malûmatfuruş"luğu dikkatimi çekmişti. Bir gözü hep sabit bir noktaya bakan bu gencin adı, Nuri Çolakoğlu'ydu. Sabit bakan gözünün, Robert kolej'deki bir beyzbol oyunu sırasında, beyzbol sopasının çarpması sonucunda çıktığını ve takma olduğunu, daha sonraki yıllarda öğrenecektim.

FKF'nin o zamanki başkanı Kudret Ulutürk'tü. Kudret Ulutürk, başkan olarak öyle çok fazla dikkat çeken bir kişi değildi. Ama çalışkan, örgütlenmeye meraklı bir genç olduğu anlaşılıyordu. Hüseyin Ergün, Alper Aktan, Asaf Köksal gibi, FKF

yönetiminde etkili kişiler de vardı. Bu yöneticiler ya da yönetimde etkili kişiler, daha çok kendi aralarında oturup kalkarlardı. Biz tabandakilerle ilişkileri biraz kopuk gibiydi. Bu da kaçınılmaz olarak, tabanla yönetim arasında, çok belirgin olmasa da, bir kopukluğa, hattâ gerilime yol açıyordu. Nitekim, bir keresinde, FKF binasında, o zamana kadar sol örgütlerde tanık olmadığım ölçüde sert bir tartışmaya rasgeldim. Haklarında, alttan alta "Kürtçü" oldukları dedikodusu yapılan Mümtaz ve Orhan Kotan kardeşler, âdeta bir baskın havasında FKF'ye gelmiş, yöneticilerle, nedenini bilmediğim sert bir münakaşaya girişmişlerdi. Sakin biri gibi görünen Kudret Ulutürk, onlara, "bu kutsal halk örgütünü basmaya nasıl cüret edersiniz," diye bar bar bağırıyordu, eşikte. Sonra Mümtaz Kotan ve Orhan Kotan, "kutsal halk örgütü"nün kapısını şiddetle çarpıp gittiler.

Kudret Ulutürk, herhalde, biz tabandakileri de işin içine katmak için, bir gün, FKF binasında seminer verecek Sadun Aren'in konferansını benim takdim etmemi istedi. O anda panikledim. Söyleyeceklerim son derece beylik, önemsiz birkaç cümle de olsa, böyle bir topluluğun önünde, hayatımda ilk kez konuşacaktım. Takdim konuşmasını zor belâ yerine getirdim. Kıpkırmızı olmuştum. Yine de, rezil olmadan atlatınıştım işte!

Mayıs ayında, FKF, "Ormanlar bizimdir," yürüyüşü düzenledi. Bu yürüyüşün düzenleniş sebebini bilmiyordum, ama benim için önemli de değildi. Madem "ormanlar bizim"di, bana düşen, bu yürüyüşe katılmaktı. Tandoğan'dan Samanpazarı'na kadar süren, ikiyüz kadar FKF üyesinin katıldığı bu yürüyüşte, bir FKF'li, "biz halkız," diye bağırıyor, biz de aynısını tekrarlıyorduk, sonra aynı üye, gür bir sesle, "önümüzde kimse duramaz," diye bağırıyor, biz de aynı sözleri hep bir ağızdan söylüyorduk. Bize slogan attıran gençlerden biri dikkatimi çekti. Kısa boylu olmasına rağmen, son derece atletik yapılı, kıvırcık saçlı, yarı yarıya Afrikalı siyahları andıran, lastik top gibi yerinde duramayan, gür sesli bu gencin adının, Mustafa Kemal Çamkıran olduğunu daha sonraki yıllarda öğrenecektim. Bu yürüyüş, salt FKF üyelerine dayandığından bir kitle gösterisi

değil, örgüt gösterisi niteliğindeydi. Yürüyüş, Samanpazarı taraflarına yaklaştığında, herhalde bu semtte daha yoksul kesimler yaşadığından, onların muhafazakâr güdülerini tahrik etmemek düşüncesiyle, yürüyüş kolu oluşturmak için kolkola giren FKF'li kızlarla erkeklerin, bu kolkola girme durumuna son vermeleri istenmişti, yürüyüşün yöneticileri tarafından. Demek, "halka ters düşmemek" denen popülist eğilim, daha o zamanlar başlamış bulunuyordu.

O yaz, Cemal Akın'ın başkanlığını yaptığı Türkiye-İş Sendikası, Ankara Belediyesi'ne karşı bir "çöpçü" grevi başlattı. "Çöpçü" demek ayıp kaçtığı için daha sonra adları "temizlik işçisi" olarak değiştirilen ve Türkiye-iş Sendikası saflarında örgütlenen çöpçüler, çöplerin toplanmamasının, yaz aylarında daha etkili olacağını düşündüklerinden, yılın en sıcak günlerini seçmişlerdi greve gitmek için. Gerçekten de, Ankara'nın her tarafı, toplanmayan çöp yığınlarıyla kokmaya başlamıştı. Grev sürerken, Türkiye-İş sendikası, Tandoğan Meydanı'nda bir gösteri düzenledi. Gri renk abalarını giyerek gösteriye gelen çöpçüler, meydanı gri bir bulut gibi kaplamışlardı. Biz kenardan izliyorduk. Gerçekten de görülecek manzaraydı. Toplumun en çok ezilen kesiminden bu temizlik işçileri, "açız" diye feryat ediyor, "sağlık karne"lerini havada sallayarak, yaptıkları iş dolayısıyla tutuldukları bulaşıcı hastalıklara çare olarak kendilerine aspirinden başka bir şey verilmediğini haykırıyorlardı.

Çöpçü grevi yenilgiyle sonuçlandı ve işçiler koğuşlarına geri dönmek zorunda kaldılar. Üstelik, grevin öncüsü üç işçi de işten atılmıştı. Dahası, bu yenilgi, Cemal Akın'ın temizlik işçileri içindeki desteğini de sarsmıştı. Cemal Akın'm düşmanları, onun hakkında bir sürü söylenti yayıyorlardı. Bu söylentilerden en meşumu, Cemal Akın'm, "genelevden bir kadınla evlendiği"ydi. Bu yolla, temizlik işçilerinin muhafazakâr güdülerine hitap edilmek istendiği açıktı. 12 Kasım mitinginden sonraki tutuklanma günlerinden, Cemal Akın'la aramızda bir bağ kurulmuştu. Bir yardıma ihtiyacı olduğu zaman bize haber salar, biz de elimizden geldiğince ona yardım etmeye çalışır, çöpçü koğuşlarına bildiri dağıtmak falan gibi faaliyetlere

katılırdık. Bu faaliyetler sırasında Türkiye-İş sendikasına gittiğimde, bir seferinde, dokunsanız devrilecek gibi, sağlıksız, titrek bir görünümü olan Cemal Akın'ın, "genelevden çıkarttığı" söylenen karısına da rastladım. Hanım hanımcık bir kızcağızdı. Söylentinin ne kadar doğru olduğunu bilmiyorum, ama doğru olsa bile, bu kızcağızı gören biri, bu kasıtlı söylentinin vicdansızlığına anında karar verebilirdi. Nitekim, temizlik işçilerinin de bu noktaya fazla kulak astıklarını sanmıyorum.

Cemal Akın, greve öncülük yaptıkları gerekçesiyle işten atılan işçiler için bir yürüyüş düzenledi. Ben, Cemal Akm, ODTÜ'den Mehmet Ali Zarifoğlu ve işten atılan üç işçi de dahil sekiz kişilik bu yürüyüş, belki de işçi ve sol hareketin, en az katılımlı yürüyüşü olarak tarihe geçecektir. Yine de moralimiz bozulmamış, üç işçi en önde olmak üzere, sekiz kişi, tek sıra halinde, Samanpazarı'ndan Tandoğan'a kadar yürümüştük.

O yılın bahar aylarında, Kıbrıs konusunda, solcuların ağırlıkta olduğu bir yürüyüş düzenlenmişti. "Solcuların ağırlıkta olduğu" diyorum, çünkü, bazı milliyetçi temalar taşıması dolayısıyla, bu kalabalık yürüyüşe sağcılar da katılmıştı. Öyle sanıyorum ki, bu yürüyüş, 1960'lı yıllarda, sağcılarla solcuların birlikte seyrek olarak yer aldığı yürüyüşlerin sonuncusuydu. Nitekim, yürüyüş kolu Genelkurmay'ın önlerinden geçerken, sağcılarla solcular arasında büyük bir kavga çıktı. Kalabalık dolayısıyla uzaktan izleyebildiğim bu kavgada, sağcıların üzerine saldırıp, esaslı yumruklar indiren, parkalı, yakışıklı bir genç dikkatimi çekmişti. Daha sonraları, bu gencin adının Mahir Çayan olduğunu öğrenecektim.

Yürüyüşün heterojen yapısı dolayısıyla, biz solcuların bir araya gelerek, yürüyüşü istediğimiz hedeflere yöneltmemiz ve sloganlarımızı yürüyüşe hâkim kılmamız gibi zor bir görev duruyordu önümüzde. Genelkurmay'm önündeki kavgadan sonra yürüyüşe hâkim olmuştuk. Kızılay'a doğru ilerlerken, daha önceki yürüyüşlerden aşina olduğum ODTÜ'lü Atilla Keskin, kulağıma, "arkadaşlara haber ver, Kızılay'da Amerikan hedeflerine yöneleceğiz," diye fısıldadı. Ben de aynı mesajı tanıdığım arkadaşlara ulaştırdım. Nitekim, Sıhhiye'deki Amerikan Hava

Yolları'nın önünde, ortalık bir anda karıştı ve polisin müdahalesine rağmen, Amerikan Hava Yolları'nın camları taş ve sopalarla yerle bir edildi.

TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar, tanınmış İngiliz Filozofu Bertrand Russell'ın önderliğinde kurulan, Amerika'nın Vietnam'daki savaş suçlarını yargılayan Russell Mahkemesine üye seçilmişti. Amerika'yı mahkûm eden Russell mahkemesinin yargılama safahatına katıldıktan sonra yurda dönen Aybar, Amerika'nın savaş suçlarını anlatan bir konferans verecekti, Ulus'taki bir düğün salonunda. Ben de oradaydım. Aybar, Amerikan askerlerinin Vietnam'ın Mai Layi köyünde düzenlediği, bütün dünyayı ayağa kaldıran katliamı, beyazperdeye slaytlarla yansıtılan görüntüler eşliğinde dinleyicilere anlattı. Ardından, slaytlarla, Amerika'nın kullandığı kimyasal silâhlar sonucu sakatlanmış Vietnam'lı köylülerin görüntülerini aktardı. Slaytı idare eden TİP üyesi, arada bir beyazperdeye yanlış görüntüler yansıttıkça, Aybar'dan azar işitip durdu. Artık Aybar'm sertlikleri yabancım değildi, bir ölçüde alışmıştım.

Toplantıda, önümde oturan iki üniversiteli kız dikkatimi çekmişti. Kızların birbirleriyle arkadaş oldukları anlaşılıyordu. Daha esmer olanı, yanındaki bir emekçiyle birşeyler konuşuyor, daha açık renk saçlı, yüzü pütürlü olan diğeri de arada bir söze karışıyordu. Daha sonra adının Gülay Kurnaz (Göktürk) olduğunu öğrendiğim genç kız, yanındaki emekçinin, "bize komünist diyorlar," türü şikâyetlerine karşılık, komünizmin aslında, anlatıldığı gibi bir şey olmadığını izah etmeye çalışıyor, ama yaşlı emekçi, yapılan izahatı anlamakta güçlük çekiyor olacak ki, onun anlattıklarının ardından aynı şikâyeti tekrarlıyordu. Benim dikkatim ise, esas, Gülay Kurnaz'ın yanındaki, kısa çeneli, yüzü pütürlü kızdaydı. Çok güzel bir kız değildi, ama, pütürlü yüzündeki hafif hüzünlü ifade, bende tuhaf bir şehvet duygusuna yol açmıştı. Arka taraftan durmadan onu inceliyordum. O ise, benim farkımda bile değildi. Çünkü, salondaki pazubentli bir görevli gençle ilgilendiği çok açıktı. Orta boylu, gözlüklü, entellektüel görünümlü bu genç, ikide bir, sonradan adının Gönül Erendil olduğunu öğrendiğim bu kı-

za bakıyor, göz göze geldiklerinde birbirlerine belli belirsiz gülümsüyorlardı. ODTÜ'de okuyan Can Savran adlı bu gençle, Gönül Erendil'in o sırada nişanlı olduklarını, yaklaşık altı-yedi ay sonra, Can Savran'ın, Elmalı köylülerinin mücadelesine destek vermeye giden bir grup gencin arabalarının devrilmesi sonucunda ölmesi üzerine öğrenecektim.

* * *

Atatürk Lisesindeki iki yılı kalmadan geçerek, sonunda liseyi bitirdim. Üniversiteye giriş sınavlarında orta derecede bir puan tutturup, tercihim olan Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nin (DTCF) Felsefe Bölümü'ne kaydoldum.

Felsefe Bölümü, tarihî DTCF binasının en üst katındaydı. Komşu koridorda Coğrafya Bölümü bulunuyordu. Felsefe Bölümü'nün gündüz ve akşam bölümleri vardı. Dikkatimi çeken, benim yazıldığım gündüz bölümüne göre, akşam bölümü öğrencilerinin, oldukça yaşlı başlı şahıslardan oluşmasıydı. Herhalde bu öğrenciler, gündüz çalışıyor, akşam da üniversiteye devam ediyorlardı. Bizim sanatçı grubunun bağlantı içinde olduğu yazar Veysel Öngören de akşam bölümünde öğrenciydi.

Daha okula başlar başlamaz, yanımda, o günlerde "eski tüfek" denen, 1951 TKP tevkifatından komünistlerin çıkartmaya başladıkları *Türk Solu* dergisini götürmeye başladım, bir yandan da çevremi kolluyor, solcu öğrencileri, daha da önemlisi, Fikir Kulübü üyelerini bulmaya çalışıyordum. Umduğum gibi, *Türk Solu* dergisi, bu araştırma faaliyetime yardımcı oldu. Daha ilk günden, Nazım Yazar adlı güneyli bir öğrenci, elimdeki *Türk Solu* dergisiyle ilgilendi. Kısa bir sohbetten sonra, ikimiz de birbirimizin solcu olduğunu anladık. O da Fikir Kulübü'nü arıyordu. Araştırma faaliyetini birlikte sürdürdük, kısa süre sonra, Felsefe Bölümü'nden Alev Ateş'le tanıştık. Alev Ateş, sert görünümlü, sendikal faaliyetlerle iştigal eden biriydi. Onun aracılığıyla Fikir Kulübü'nün diğer üyelerini bulduk. Bu gençleri, FKF'de daha önce hiç görmemiştim. Faaliyetlerini, daha çok okul düzleminde sürdürdükleri anlaşılıyordu.

İlk tanıştığımız gençlerden Ünal Çelenk, bize okuldaki du-

rumu kısaca açıkladı. Bir zamanların en ilerici Fakültesi olan ve Behice Boran'ları barındıran DTCF, 1940'ların sonundaki bir "temizlik" harekâtından sonra reaksiyoner bir okul haline getirilmişti. İçinde barındırdığı her bölüm bir fakülte işlevini yerine getirdiği için aslında bir üniversite kapasitesinde olan DTCF'nin Dekanı, Demirel'den önce AP Genel Başkanlığı yapan Sadettin Bilgiç'in kardeşi Emin Bilgiç'ti ve Emin Bilgiç, baskıcı ve sağcı yönelimiyle, kardeşinden hiç de geri kalmıyordu. Fakülte'nin Talebe Cemiyeti, AP'li ve sağ eğilimli "cemiyet ağa"larının elindeydi. Hepsi de otuz yaşının üzerinde, talebe cemiyetinin malî olanaklarını arpalık olarak kullanan bu cemiyet ağaları, öğrencileri siyasî faaliyetten uzak tutmak için, DTCF'yi bir "çay ve pasta" fakültesi haline getirmişlerdi. Sabahtan akşama kadar kantinde kızlı erkekli zaman geçiren öğrencilerin görünümü de bu adlandırmayı, ilk bakışta doğrulayıcı nitelikteydi. Öğrenciler, bütün tavır ve davranışlarıyla, gününü gün etmekten, okullarını bitirip hayata atılmaktan başka bir şey düşünmeyen apolitik gençler oldukları izlenimini veriyorlardı. Tabiî ki, bu, Fakülte yönetiminin ve cemiyet ağalarının empoze ettiği, görünüşteki davranış tarzıydı. Atmosfer değiştiğinde, aynı öğrenci kitlesi, bunun sadece görünüşten ibaret olduğunu kanıtlayacaktı.

Fakülte'de her türlü siyaset yasaktı. Diğer okulların tersine, burada, çeşitli eğilimlerdeki kulüplerin ve derneklerin çalışmalarına, panolarını asmalarına izin verilmiyordu. Bir yıl önceki cemiyet seçimlerine, DTCF Fikir Kulübü, "sosyalist grup" adıyla, bağımsız katılmış, propaganda çalışmaları sırasında, "sosyalist grup", sağcılar ve cemiyetçiler tarafından kışkırtılan bir kısım öğrenci tarafından yuhalanmıştı. Sağcılar, özellikle, Türk Dili ve Edebiyatı, Tarih ve Coğrafya bölümlerinde okuyan, çoğunlukla taşra kökenli gençler arasında yuvalanmışlardı. Tarihi binanın arkasındaki yeni binada eğitim gören filoloji öğrencileri, genellikle kolejlerden gelen şehir kökenli gençler olduklarından, sağcılarla fazla bağlantıları yoktu. Ancak, bu tür öğrenciler, sola da pek açık değildiler. Dil-Tarih'in "pasta-çay" fakültesi olma niteliği, bunların konformist eğilimlerine

uygun düşüyordu. Solcuların, Rus Filolojisi, Sinoloji, Tiyatro ve Felsefe bölümlerinde, görece daha yoğun oldukları söyleniyordu. Ama bu, bütün solcuların Fikir Kulübü üyesi oldukları anlamına da gelmiyordu elbette. Solcu kesim, baskılardan dolayı sessizdi ve solcuların en yüreklisi olan Fikir Kulübü üyeleri bir avuçtan ibaretti.

Ünal Çelenk, bizi, Fikir Kulübü'nün etkili üyelerinden Ali Orhan Yücelalp, Gökhan ve Fikir Kulübü Başkanı Ertan Çelikkol ile tanıştırdı. Edebiyat çevresinden arkadaşım Gürsen Topses'in de onlarla bağlantı halinde olduğunu öğrendim. Fikir Kulübü'nün faaliyetlerine balıklama daldım. Bu faaliyetlere başladıktan kısa süre sonra, Fikir Kulübü'nün en aktif ve önde gelen üyelerinden biri haline geldiğimi hayretle gördüm. Öyle ki, benden eski Fikir Kulübü üyeleri, bu tür faaliyetlerde ilerlemem, daha çok sorumluluk almam için beni arkamdan neredeyse itekliyorlardı. Bir örgüte girdiğiniz zaman, genellikle, eskiler önünüzde engel olur, değil mi? Burada tam tersi söz konusuydu. Eskiler, neredeyse ayağımın altına kırmızı hah döşeyeceklerdi. Çünkü ben, sorumlulukları birbiri ardından sırtlandıkça, onların üzerinden ağır bir yük kalkmış oluyordu.

Derken, o yılki cemiyet seçimleri gelip dayandı. Seçim taktiğimizi tespit etmek için FKF'de toplantılar yapmaya başladık. Bu toplantılara katılan aktif üyelerin sayısı onla onbeş arasında değişiyordu. Bu aktif üyelerin dayandığı solcu kesim ise, toplasanız, bütün okul çapında, ancak kırk elli kişiye ulaşabiliyordu. Sayımızın azlığına rağmen, inancımız büyüktü. Karşımızdaki "cemiyet ağa"lığı sisteminin çürüdüğünü, öğrenci kitlesinin yavaş yavaş da olsa hareketlendiğini görüyor ve inatla ilerliyorduk.

DTCF'nin talebe cemiyeti seçimleri, o sıralar, diğer üniversite ve fakültelere göre, belli farklılıklar gösteriyordu. Diğer okullarda, sağcı, sosyal demokrat ve solcu eğilimler, kendilerini gruplar halinde açıkça ifade ederlerken, DTCF'nin apolitik yapısına uygun olarak, grupların çoğu apolitik isimlerle ve bildirgelerle ortaya çıkıyorlardı. Bunların bir kısmı gerçekten apolitik, kantindeki "çay-pasta" arkadaşlığı çevrelerinden oluşu-

yordu. Diğer bir kısmı ise, aslında belli politik eğilimleri temsil etmelerine rağmen, kendilerini apolitik bir görünüm altında kamufle ediyorlardı. Özellikle AP eğilimli cemiyet ağaları bunu çok iyi beceriyorlardı. Ortaya asla kendi politik kimlikleriyle çıkmıyor, gruplarına "çiçek", "böcek" gibi adlar takıyorlardı. CHP'li sosyal demokratların da bu konuda onlardan geri kalır yanı yoktu. Bu apolitiklik geleneğini yaran bir tek sosyalistler olmuştu geçen seçimde ve bu dürüst ve net tutum da bir kısım öğrencinin "yuha"larıyla taltif edilmişti. Ancak bu seçimde, CHP'li sosyal demokratların kamuflaj çabalarını ortadan kaldıran çok önemli bir durum söz konusuydu, çünkü sosyal demokrat grubun başkan adayı, ünlü CHP'li Celal Kargılı'ydı. Celal Kargılı, Kasım Gülek döneminden gelme kıdemli bir CHP'liydi. CHP'nin propagandasını yapmak için köy köy dolaşmasıyla ünlenmişti. O zamanlar yaşı kırka yakın olan Celal Kargılı da, aslında, "cemiyet ağa"larıyla aynı kumaştan dokunmaydı. Ömrü "cemiyetçilik"le geçmiş birisiydi. Cemiyetçiliğin her türlü ayak oyununu, kurnazlığını çok iyi biliyordu.

Yaptığımız toplantılar sonucunda, bağımsız bir sosyalist grup olarak seçimlere katılmanın doğru olmayacağına kanaat getirdik. Bize sempati duyan birçok öğrencinin, sağcılar kazanmasın diye sosyal demokratlara oy verecekleri belliydi. Bu durumda seçime katılıp kendimizi olduğumuzdan da zayıf göstermenin anlamı yoktu. Üstelik, Celal Kargılı gibi popüler bir rakiple baş edemeyeceğimiz belliydi. Bu yüzden, seçimler sırasında bağımsız bir grup olarak propaganda yaptıktan sonra, seçim günü seçimlerden çekilmeyi ve üyelerimizi oy verme konusunda serbest bırakmayı uygun bulduk. Bunun somut anlamı, elbette, Celal Kargılı'nın başkanı olduğu sosyal demokratlara dolaylı bir destekti. DTCF gibi, idaresiyle, öğretim üyelerinin çoğunluğuyla ve cemiyet ağalarıyla, sağcı baskı altında olan bir okulda, sosyal demokratların seçimi kazanması, "ileri" bir adım olarak görünmüştü bize. Celal Kargılı, kendisiyle yaptığımız görüşmelerde bize de mavi boncuk dağıtmaktan geri kalmıyordu zaten. Nitekim, seçimleri Celal Kargılı kazandı. Bu gelişme de, okulun değişmeye yüz tutan atmosferine katkıda bulundu.

* * *

Türk Solu dergisinin çıkmaya başlamasıyla birlikte FKF çevrelerinde, bazı şahıslar hakkında, "Mihrici", "MDD'ci" ("Millî Demokratik Devrim" stratejisini savunanların kısa adı) söylentileri dolaşmaya başlamıştı. Ben de zaman zaman *Türk Solu* dergisi okuduğum halde, "Mihrici"liğin ya da "MDD'ci"liğin ne anlama geldiğini doğru dürüst bilmiyordum. Ancak, FKF'ye gidip gelen bazı kişilerin gizlice işaret edilerek, "dikkat et, o Mihricidir," denmesi, bende, daha önce Coşkun Kırca'nın sözleriyle uyanan "Mihrici"lik konusundaki ilginin daha da yoğunlaşmasına neden oldu. Neyin nesiydi bu "Mihrici"ler, ne yapar, ne ederlerdi? Diğer sosyalistlerden ne gibi farklı özellikleri vardı? FKF'liler neden onları görünce cin çarpmışa dönüyorlardı? Bir gün FKF'de otururken, içeri, *Dönüşüm* ve Dean Rusk olaylarındaki yiğitliğine gözlerimle tanık olduğum, bizim küçük edebiyat çevresinden de arkadaşım Yusuf Küpeli'nin girdiğini gördüm. Üzerinde, o zaman solcu gençler arasında yavaş yavaş moda haline gelmeye başlayan bir asker parkası vardı. Dahası, bu parkanın cebindeki *Türk Solu* dergisi ucundan görünüyordu. Yusuf Küpeli, bir köşeye oturdu, cebindeki *Türk Solu*'nu fütursuzca çıkarıp okumaya başladı. O arada, nasıl olduysa Yusuf Küpeli ile bazı FKF'li gençler arasında bir fikir tartışması patlak verdi. Bu gençler, kendisine karşı bazı nitelendirmelerde bulunmuş olacaklar ki, zaten burnundan soluyan öfkeli bir tip olan Yusuf, "ne var yani, Mihrici olmak suç mu," diye çıkıştı. Salonda bulunan herkes başını çevirmiş onu süzüyordu. Bu olay, beni "Mihrici"lik denen şeyi daha yakından araştırmaya teşvik etti.

1967 yılının Kasım ayında, İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) öğrencilerinin İstanbul'dan başlattıkları "Özel Okulları Protesto" yürüyüşünün Ankara'ya girmesi sırasında yapılan büyük karşılama ve gösteride, "MDD'ci"lerle, FKF yönetiminin temsil ettiği "SD'ci"ler (MDD'ci eğilime karşı çıkan, TİP taraftarı "Sosyalist Devrimci"lerin kısaltılmış adı) arasındaki slogan yarışına ilk kez tanık oldum.

İstanbul'dan yürüyerek gelen İTÜ'lüleri, Ankara'nın Kızılcahamam yolunda karşıladık. Uzun yürüyüşçü İTÜ'lülerin görünümü beni derinden etkilemişti. Büyük çoğunluğu sarkık, gür bıyıklı, nedense o sırada bana hepsi iri yarı, güçlü kuvvetli görünen bu gençlerin sakalları iyiden iyiye uzamıştı. Kalın yün çoraplarını pantolonlarının üzerine çekmişlerdi. Bazıları, uzun yürüyüş sırasında yıpranan ayakkabılarını kalın bezlerle bağlamışlardı. Neredeyse hepsinin kafasında kalın, örme yün takkeler vardı. Sanki yorgun bir "Bolşevik Kızıl Ordu birliği" cepheden dönüyordu. Yorgun İTÜ'lüler, ayaklarını sürüyerek yürüdükleri halde dimdik ve onurluydular. Yorgunluklarına rağmen, slogan atarken gür bir sesle haykırıyorlardı.

Ankara'dan katılanlarla yürüyüş kolu bir anda onbinleri buldu. Ben, Ziya Öztan'la birlikte SBF'lilerin içinde yürüyordum. Önümüzde ODTÜ'lüler vardı. Benim de içinde bulunduğum SBF'liler, ısrarla "sosyalist Türkiye" sloganını atıyorlardı. Fakat, Bekir Harputlu'nun başını çektiği ODTÜ'lülerin saflarından da, ısrarlı bir şekilde "Bağımsız Türkiye" sloganı yükseliyordu. Ben önce, bu farklılığın bir slogan yarışından ileri geldiğini anlayamamıştım. Her iki sloganı da bağırıyordum. Ama kısa süre sonra, iki grup arasında bir slogan yarışının cereyan etmekte olduğunu fark ettim. Çünkü, bazı ODTÜ'lüler, bizim de "bağımsız Türkiye" sloganını bağırmamızı istiyor, "sosyalist Türkiye" sloganının yanlış olduğunu, safları böldüğünü söylüyorlardı. Bu, "özel okulların devletleştirilmesi" hedefiyle düzenlenen bir yürüyüş olmakla birlikte, temelde anti-emperyalist bir gösteri olduğuna göre, "bağımsız Türkiye" sloganı, duruma daha uygundu. Durumu kısaca muhakeme edip, ODTÜ'lülerin haklı olduğuna karar verdim. Bunda, o zamanki şiddetli anti-Amerikan duygularım da önemli rol oynadı. Önemli olan, o sırada Vietnam halkına karşı bir işgâl savaşı sürdüren Amerikan emperyalizminin tecrit edilmesiydi, "bağımsız Türkiye" sloganı bu amaca daha iyi hizmet ediyordu. Sanırım, MDD'cilik eğilimim bu yürüyüşte ilk kez ağır bastı. Ama, henüz MDD'ci olarak falan görmüyordum kendimi. Bunun için, aradan dört beş ay daha geçmesi gerekecekti.

İTÜ'lülerin başını çektiği "Özel Okulları Protesto" yürüyüşü, Cemal Gürsel Meydam'ndaki bir mitingle sona erdi. Burada, çeşitli konuşmacılar içinde, İTÜ Öğrenci Birliği Başkanı Hasan Yalçın'ın konuşması dikkatimi çekmişti. Hasan Yalçın'ı ilk kez bu mitingde yaptığı konuşmada tanımıştım.

1968 yılma, Gökhan'ın evinde girdik. Ertan Çelikkol, Gürsen Topses ve başka birkaç Fikir Kulübü üyesi de vardı. Nâzım Hikmet'ten şiirler okuduk. Gökhan'ın müzik dolabından Rus folklor şarkıları dinledik, omuz omuza verip "Volga Volga" diyerek sallandık. Gece yarısından sonra da, iyice kafayı bulduk. Koltukların üzerinden atlayarak, daire olup masanın etrafında dönerek, kızılderililer gibi sesler çıkararak tuhaf bir dans yapmaya başladık. Bu yeni yıl bize, yaşamlarımıza, mücadelemize, arkadaşlıklarımıza neler getirecekti, herbirimiz nerelere savrulacaktık, o sırada hiçbirimizin bunu bilmesine imkân yoktu.

* * *

1968 yılının başında, DTCF Fikir Kulübü'nün çevresine yeni giren bir kız dikkatimi çekti. Saçlarını kısacık kestiren, hafif renkli gözlüğü oval yüzüne çok yakışan bu kızın adı Bilge'ydi. Fikir Kulübü'nün faaliyetlerine ilgi duyan Bilge, kısa sürede çalışmalara katılmaya başladı. Ona karşı büyük bir eğilim duyuyor, ancak Fikir Kulübü'nün ciddi politik faaliyetleri içinde, arkadaşlık teklif etmeye bir türlü cesaret edemiyordum. Fikir Kulübü'nün çevresindeki kızlara, diğer kızlara yaptığım gibi sıradan "zampara" numaraları çekmenin yersiz kaçacağı düşüncesi, bende kızlara karşı, o zamana kadar semtime uğramayan bir çekingenliğe yol açmıştı. Beni bundan alıkoyan diğer bir etken, Bilge'nin, duygulu, sessiz bir kız olduğu kadar, son derece ciddi bir tavra sahip olmasıydı. Onun bu ciddiyetini gördükçe, açıkçası, teklifimi reddeceğinden korkuyordum. Açıkça teklifte bulunmak yerine, işi doğal arkadaşlık seyrine bırakmayı doğru buldum. Ancak, ona gösterdiğim ilginin, arkadaşlık sınırlarının ötesinde olduğunu belli etmekten de geri kalmadım. O da bunun farkındaydı. Ama, beni cesaretlendirecek herhangi bir

davranışta bulunmuyordu. Hayatımda ilk kez, bir kız karşısında atak davranmaktan çekiniyordum. Belki o da, ciddi bir politik faaliyet içinde bulunan benim gibi bir FKF'liye duygularını belli etmekten kaçınıyordu. Ona olan duygularımın basıncı gün be gün artıyordu.

Karlı bir günün öğleden sonrasında, ona, Behice Boran'ın ODTÜ'deki konferansına birlikte gitmemizi önerdim. Kabul etti. ODTÜ'nün büyük anfisi hıncahınç doluydu. İçeride, salonu dolduran öğrencilerin paltolarındaki karların erimesiyle meydana gelen tuhaf bir ıslak kumaş kokusu vardı. Anfinin ortasında bir yerlerde kendimize zar zor yer bulabildik. O sıkışıklıkta, bazen kollarımız birbirine değdikçe elektrik çarpmış gibi titriyor, bütün gücümle kendime hâkim olmaya çalışıyordum.

Behice Boran'ın konferansı başladıktan bir süre sonra, aniden salonun elektrikleri kesildi ve Boran'm sesi duyulmaz oldu. Öğrenciler, elektriklerin kesilmesinin kasıtlı bir provakasyon olduğunu düşünüp, bağırarak ve ıslıklayarak protestoda bulundular. Herkes cebindeki çakmak ve kibritleri yaktı. Salon, çakmak ve kibrit ışıklarıyla yıldız yıldız aydınlandı. Behice Boran, gür sesiyle, "biz mikrofonsuz da konuşmasını biliriz," diye haykırdı ve öğrencilerden büyük alkış aldı. Salonun bu egzantrik havasında konuşmasını sürdürdü. Onun sesinin duyulabilmesi için, öğrenciler âdeta nefes alışlarını bile kontrol ediyorlardı. Bu arada, Bilge, önümüzdeki sıraya yaslanmıştı ve sağ eli sıranın üzerindeydi. Farkında değilmişim gibi ben de sol elimi masaya, tam onun elinin yanıbaşına koydum. Benim serçe parmağımla onun serçe parmağı arasında yalnızca bir santimlik mesafe vardı. Büyük bir ciddiyetle konferansı dinliyor görünüyordum, gözlerim Behice Boran'daydı, ama aslında yan gözle ellerimizin konumunu gözlüyordum. Serçe parmağımı biraz daha yaklaştırdım, sanki farkında değilmişim gibi onun parmağına dayadım. Böylece birkaç saniye geçti. Birdenbire, Bilge, elime sarıldı. Benim sinsice parmak yanaştırma faaliyetime karşılık, o, açıktan açığa elimi tutmayı tercih etmiş, aslında benim yapmam gerekeni o yapmıştı. Bundan biraz utandım, ama o anda bunun üzerinde düşünecek durum-

da değildim. Artık eleleydik, hırsla ve sevgiyle birbirimizin elini tutuyor, okşuyorduk. Artık iki sevgiliydik. Sevinçten uçuyordum. Ama, çekingenliğimi hâlâ tam anlamıyla yenebilmiş değildim. Ellerimizle seviştiğimiz halde, başımı çevirip ona bir kere bile bakmamıştım. Bu arada, bana çok büyük sıkıntı veren bir başka durum daha vardı. Feci şekilde çişim gelmişti, neredeyse sidik torbam patlayacaktı. Ama o durumda, onu bırakıp tuvalete gitmeye kalkışmam olacak şey değildi. Kaldı ki, buna teşebbüs etsem bile başarmam zor görünüyordu. Çünkü gençler, birbirlerinin üstüne yığılmış bir vaziyette konferansı izliyorlardı. O anda tuvalete gitmek için kendime yol açmam imkânsızdı.

Neyse, sonunda konferans bitti, kendimizi kalabalığın akışına bırakarak elele, dışarı doğru sürüklendik. Hem büyük bir aşk sevinci, hem de çişimi tutmak zorunda kaldığım için korkunç bir fiziki acı içindeydim. Dışarıda hava çoktan kararmıştı, tipi halinde kar yağıyordu. Apar topar ODTÜ otobüslerine doluştuk. Otobüsde de, kalabalıktan kıpırdayacak durumda değildik. ODTÜ'lü Tuncay Çelen'in başını çektiği otobüsteki öğrenciler, devrimci şarkılar söylüyorlardı. Bilge'yle yine eleleydik. Artık onun gözlerinin içine bakma cesaretim de vardı. Ama fiziki ızdırabım dayanılmayacak bir noktaya gelmişti. Otobüsün kalabalığı içinde salıverdim. Bacaklarımdan süzülen ılık sıvıyı duyuyordum, neyse ki, o kalabalıkta ve ıslak havada kimse pantolonumun sırılsıklam olduğunu ve ayaklarımın dibinde oluşan gölü farkedecek durumda değildi. Acım sona ermişti. Artık yeni aşkımın sevinciyle başbaşaydım.

O günden sonra Bilge'yle aramızda, bir ay kadar süren, ateşli bir aşk yaşandı. Bir keresinde, akşam karanlığında, Gençlik Parkında uzun uzun öpüştük. Ancak, ona karşı büyük bir aşk duyduğumdan, bu sefer cinsellikte ileri gitmeye çekiniyordum. Sanki böyle bir şey yaparsam aşkımız "kirlenecek", alelade bir ilişkiye dönüşecek, "kutsallığı" bozulacakmış gibi bir duygu içindeydim. Ne var ki, Bilge, benim tersime, cinsellikte ileri gitmemizi istiyordu. Benim çekingenliğimi, sanırım deneyimsizliğime yormuştu. Bir gün bizim eve gittik. Ben öpüşmekle yeti-

nip ileri gitmeye karşı direndim, o ise bunu zorladı. Yattığımız yerden kalktığımız zaman, beni zorladığı için özür dilermiş gibi, "beni anlamanı istiyorum," dedi. Aslında üzgündüm bütün bu olanlardan. Kutsal aşkımın kirlendiği, sıradanlaştığı gibi bir duygu içindeydim.

Nitekim, o günden sonra, ne olduysa oldu, birbirimizden uzaklaşmaya başladık. İlişkimiz hemen bitmedi elbette. Yine sık sık buluşuyor, ortak faaliyetlere birlikte katılıyorduk. Bir keresinde, birlikte, TİP'in parlamentoya girmesiyle birlikte Ankara'ya taşınmış TİP Genel Merkezi'ndeki zarflama işine yardımcı olmaya gitmiştik. Orada ilk kez karşılaştığım TİP Genel Sekreteri Nihat Sargın, bana çok bürokrat bir tip gibi görünmüştü. İkide bir odasından çıkıp salona giriyor, biz gençlere ters ters bazı talimatlar verip yeniden odasının kapısının ardında kayboluyordu. 1980'li yıllarda, Necmi Demir'in çok güzel ifade ettiği gibi, o zamanlar, bizim için devrimci faaliyetin her türü, ister yürüyüş, ister o anda olduğu gibi zarflara pul yapıştırmak olsun, bir şenlik, bir neşeydi. Nihat Sargın'ın asık suratlı hali, bu şenlik havasını hissetmemize izin vermemiş, bizim de somurtarak işlerimizi bitirip kendimizi bir an önce dışarı atma isteğimizi kamçılamıştı.

Bilge ile ilişkimizin gittikçe soğuduğunun farkındaydım. Ama bunun önüne geçmek için hiçbir şey yapamıyordum. Kız erkek ilişkilerinde kendimi fazlasıyla tecrübeli gören ben, âşık olunca beceriksiz bir çocuğa dönmüştüm. Onu kendime çekmeyi sağlayacak hiçbir şey yapamadığımı gördükçe kahroluyor, gittikçe içime kapanıyordum. Hâkimlik yapan babasıyla birlikte kaldığı Küçük Esat taraflarındaki evlerinin önünde, geceleri deliler gibi dolanıyor, ama gündüz okulda onu görünce nutkum iyice tutuluyordu.

Daha da kötüsü, bir süre sonra, Bilge'nin, yine Fikir Kulübü çevresinden Tarık isimli bir arkadaşa ilgi duymaya başladığını fark ettim. Bunu farkedince, beceriksizliğin de ötesine gidip, onunla ilişkimi neredeyse tamamen koparttım. Zaten o da hızla Tarık'a yaklaşıyordu. Yapabileceğim hiçbir şey yoktu.

Bir gün, DTCF'li kız arkadaşların Küçük Esat taraflarında

düzenlediği bir dans partisine Ali Orhan Yücelalp'le birlikte gittik. Bu, bizim gibi hızla "proleterleşen" sosyalistlere göre fazlasıyla "burjuva" bir partiydi. İçkiler içiliyor, kızlı erkekli dans ediliyordu. Derken kızlardan birkaçı Ali Orhan'la beni de dansa davet ettiler. Ali Orhan Yücelalp, Antalya'nın dağlı "tahtacı" köylerinden olduğundan, gerçekten dans bilmiyordu. Ama kızların onun itirazlarına kulak asacak halleri yoktu. Tersine, Ali Orhan'ın nazlanması onları daha da teşvik etmişti. Zorla kolundan çekerek dansa kaldırdılar. Beni de bir başka kız sürükledi. Zavallı Ali Orhan, salonun ortasında, bir kızın belinden hafifçe tutmuş, baston yutmuş gibi, büyük bir ciddiyetle dans eder gibi yapmaya çalışıyordu. Dans etmesini bildiğim halde, ben de Ali Orhan'ı taklit ettim, beceriksiz hareketlerle ortada dönmeye başladım. Halimiz görülmeye değerdi, kızlar kahkahadan kırılıyorlardı, bize bakıp. O sırada, geniş salonun, dans edilmeyen bir köşesinde Bilge'yle Tarık'ı gördüm. Yerde oturmuş, sırt sırta vermiş, kuru yemiş yiyiyor, içkilerini yudumluyorlardı. Belli ki, artık sevgili olmuşlardı. İçim cız etti. Oradan hızla kaçıp uzaklaşmak istedim.

İşte böyle bir ruh hali içinde olduğum Şubat ayının başlarında, Ali Orhan Yücelalp'in, bir zamanlar köy öğretmenliği yaptığı Haymana'nın köylerine, TİP propagandası yapmaya gitmemiz önerisine, can kurtaran simidi gibi sarıldım. Evet, beni ancak Ankara'nın dışındaki böyle bir köy çalışması paklardı.

O gün, Samanpazarı'ndan otobüse binip Haymana köylerine doğru yola çıkacaktık. Ali Orhan Yücelalp, yanında bir çuval TİP propaganda malzemesiyle beni Samanpazarı'nda bekliyordu. Samanpazarı'na doğru giderken, Ankara Gar'ının yakınlarında Bilge'yle Tarık'a rastladım. Duygularımı belli etmemek için kendimi bütün gücümle zorlayarak onlarla ayaküstü birkaç laf ettim. Bana, "nereye," diye sordular. "Haymana'nın köylerine, propagandaya," diye yanıtladım, "ya siz?" "Biz de bir klasik müzik konserine gidiyoruz," diye yanıtladı Tarık. Vedalaşıp ayrıldık. Dönüp, onların ardından kısa bir süre baktım. Ben köylere, onlar ise klasik müzik konserine gidiyorlardı. Bu

bana, o anda, sınıfsal bir yol ayrımı gibi gözükmüştü. Belki de benim için bir teselliydi bu.

"Küçük burjuva" kent ve üniversite ortamından sonra Haymana köyleri benim için yepyeni bir dünyaydı. Sürekli olarak, köy yaşamının görüntüleriyle kent yaşamını karşılaştırıyor, işçi ve köylülerin devrimi için mücadele etmenin ne kadar kutsal bir dava olduğuna, yeniden ve yeniden ikna oluyordum. Bu köy çalışması sırasındaki tek kaygım, Turgay abimin, o sırada Haymana kaymakamı olmasıydı. Abimin bu ilçenin kaymakamı olduğunu Ali Orhan'a da söylemiştim. O da bunun önemli olmadığını, bizim köylerde dolaştığımızı abimin ruhunun bile duymayacağını belirtmişti. Onun bu telkini üzerine biraz rahatlamıştım.

Hedefimiz, Ali Orhan'ın iki yıl önce öğretmenlik yaptığı köye ulaşmaktı. Ancak, bu köye varmadan önce geçmemiz gereken köyler vardı. Bu köylerde de Ali Orhan'ın tek tük tanıdıkları çıkıyor, bu tanışıklıklar, köylerde barınmamız açısından olumlu koşullar yaratıyordu.

Örneğin, Ali'nin tanıdıklarının bulunduğu bir köyde, köyün imamı da TİP'liydi. Akşama kadar onun evinde sohbet ettik. Namaz vakti yaklaşınca, imam bize, "haydi namaza gidelim, köylünün sizi namaz kılarken görmesi çok önemli. Böylece, gençlerin dinsiz olduğu propagandasına da bir darbe indirmiş oluruz," dedi. Mecburen gittik camiye. Ali'yi bilmiyorum, ama ben hayatımda, bırakın namaz kılmayı, camiye bile adım atmamıştım. Nasıl abdest alınacağını da bilmiyordum. İmam bize göz kırptı, "ben ne yaparsam onu yapın," dedi. Abdest alırken onu taklit ettik. Namazda da aynı şekilde. O eğilince biz de eğiliyor, o kalkınca kalkıyorduk. Dudaklarımızı dua ediyormuş gibi kıpırdatması da cabası. Namazdan sonra imam, cemaate doğru diz üstü oturdu, hepimize birer tespih attı. Biz de tesbihi çekmeye başladık. Ardından, imamın vaazı geldi. İmam, vaazında, eşitlikten, Allahın yoksulların koruyucu olduğundan söz etti.

Gerçi arasıra bazı aksiliklerle karşılaştığımız da olmuyor değildi. Bir seferinde, gündüz vakti bir köyün kahvesine vardık.

İçerisi kalabalıktı. İşin aksi tarafı, bu köyde Ali Orhan'ın da hiç tanıdığı yoktu. Kahvedeki köylüler uzaktan bize yabani yabani bakıyorlardı. Bazılarının başlarında yeşil sarıklar vardı. Köy konusunda epeyce deneyimli Ali Orhan, bu köyün dinci olduğunu şıp diye anladı. Propaganda yapmadan köyden ayrılmamızı önerdi bana. Doğrusu da buydu.

Ali Orhan, alevi bir köy çocuğuydu. Koyu renk gözlüklerinin ardındaki gözleri çevreyi her zaman kuşkuyla süzerdi. Dudaklarını oynatmadan, dişlerinin arasından konuştuğundan söyledikleri zor anlaşılırdı. Arada bir, "dur hele şöyle," der, beni karşısına alır, benimle konuşuyormuş gibi yapıp, tehlike sezmiş bir kertenkele gibi çevreyi incelerdi. Ben de onun karşısında sessizce beklerdim. Derken, araştırması yeterli sonuçlar vermiş olacak ki, "hadi yürüyelim," derdi.

Köyler arasındaki yürüyüşlerimiz sırasında uzun uzun konuştuk. Bu konuşmalardan, Ali'nin bu köy çalışmasını, propagandanın yanısıra, beni daha yakından tanımak için düzenlediğini fark ettim. Uzun uzun ailemi soruyor, beni sosyalizme getiren etkenleri öğrenmeye çalışıyordu. Öyle ya, benim gibi, emekçi kesimlerle doğrudan ilişkisi olmayan bir subay çocuğu acaba neden sosyalist olmuştu? Ali'nin sorularını yanıtlıyor, içimden de, acaba polis olduğumu düşünüyor olabilir mi diye kaygılanıyordum. Bu kaygımda o kadar haksız da sayılmazdım, çünkü Ali, ortak tanıdıklarımızdan bazıları hakkındaki kuşkularını ifade eder olmuştu bana. Gerçi, bunlardan söz etmesi, aynı zamanda bana bir güven ifadesiydi, ama kuşkularının gerekçeleri benim için rahatsızlık kaynağıydı. Çünkü, bazı kuşkuları tamamen sınıfsal ölçütlerden üretilmişti. Eh, ben de bir emekçi çocuğu olmadığıma göre, neden hakkımda bu tür kuşkular duyulmasındı.

Yolculuğumuz sırasında, Ali Orhan, bana, o zamana kadar hiç duymadığım bir örgütten de söz etti: Türkiye Komünist Partisi (TKP). Merkezinin Doğu Avrupa'da olduğunu söylediği bu örgüt hakkında acaba ben ne düşünüyordum? Bu konudaki bilgisizliğimden utandım, ama bilmiyorum demeyi de göze alamadım. Bir iki kelime geveledim bu parti hakkında, ama esas

onun düşüncesini öğrenmek istedim. Belirsiz birşeyler söyledi. TKP'yi hem eleştirir, hem de belli belirsiz över gibiydi. Galiba TKP'nin gizli bir örgüt olması ilgisini çekiyordu. Belki o da kafasının içinde tartışıyordu.

Ali Orhan, bana, FKF yönetimiyle ilgili eleştirilerini de açtı. FKF yönetiminden hoşnutsuzdu, ama bunu da pek belli belirsiz ifade ediyordu. Benim tam zıddım bir karakteri vardı. Ben, bilir bilmez, o andaki düşüncem neyse onu güm diye ortaya koyan bir tiptim, o ise, lafı dolandırıp duruyor, bir şeyi eleştiriyor mu, yoksa beğeniyor mu, o bile zorlukla anlaşılıyordu. Laf arasında, sanki öylesine sormuş gibi yapıp, MDD konusundaki düşüncelerimi de öğrenmek istedi. Bu konuda çok az şey bildiğim ortadaydı elbette. Onun MDD eğilimli olduğunu fark ettiğim için, bu yolculuk sırasında daha yakın arkadaş olmamız güdüsüyle olacak, MDD fikrine sempatiyle baktığımı ifade ettim. O da, sanırım bundan memnun oldu. Bir ay sonra yapılacak FKF kongresi için ne düşündüğümü sordu. Benim düşüncem önemliydi, çünkü kısa süre önce yapılan DTCF Fikir Kulübü Kongresi'nde, FKF Kongresi'ne delege seçilmiştim. Ne var ki, yakında gerçekleşecek FKF Kongresi konusunda da doğru dürüst bir düşünce ileri süremedim. Ali Orhan Yücelalp, bu bilgisizliğimi de hoşgörüyle karşıladı, gizemli bir havada, "dönüşümüzde seni bazı önemli delegelerle tanıştırırım," dedi.

Dört beş köyde propaganda yaparak, köylülerle tatlı sohbetlere girişerek, Ali'nin öğretmenlik yaptığı köye adım adım yaklaştık. Köylüler, propagandamıza genellikle olumlu yanıt veriyor, TİP'in kendilerine ne gibi bir fayda getireceğini merak ediyorlardı. Haymana yöresinde öyle pek büyük toprak ağaları yoktu. Köylüler, genellikle yoksul ve orta halliydi. Tek tük zengin köylüler de vardı. Topraklar çok verimli olmadığından, toprak reformu konusundaki propagandamız, yalnızca en yoksul, tamamen topraksız köylülerin ilgisini çekebiliyordu.

Geceleri köylüler tarafından konuk ediliyorduk. Sert saman yastıklar, kalın yün yorganlar ve yer yatakları benim için yepyeni bir olaydı. Gece uyumadan önce, yattığım köy odasının kirişlerinde, köşede üstüste yığılmış yorganlarda gözlerimi gezdi-

riyor, köyün sessizliği içinde havlayan köpeklerin seslerini dinliyor, odadaki o tuhaf saman kokusunu içime çekiyor, bu gizemli atmosferi soluyarak, "neredeyim," diye soruyordum kendi kendime. Köylerin, yaşamımda yeni bir perde açtığını hissederek mutlulukla uykuya dalıyordum.

Ali Orhan'ın köyüne doğru yola çıkacağımız gün şiddetli bir kar fırtınası başladı. Köylüler yola çıkmamamızı, bunun çok tehlikeli olduğunu söylediler. Biz yola çıkmakta ısrar ettik. Köylüler bu kahramanlığımız karşısında hayrete düştüler, hem hayranlık, hem de endişeyle bizi yolcu ettiler. Kardan yolumuzu kaybettik. Dönüp dolaşıp aynı yere geliyorduk. Ali Orhan durumu çaktırmıyordu, ama o da endişe içindeydi. Sonunda, uzaktan, bir cami minaresi gördük. Oraya doğru ilerledik. Kırmızı kiremit damlı evlerin görünümü, diğer Haymana köylerinin kerpiç evlerinden oldukça farklıydı. Ali, evleri inceleyip, buranın bir göçmen köyü olduğuna karar verdi. Bulgaristan göçmeni köyler, topluca hükümet tarafından yapıldığından, kiremit damlıydı ve hepsi bir örnekti. Ali Orhan, "göçmenler sosyalizme karşıdır, ama yine de girelim bakalım," dedi. Bir soluk almamız açısından bu zorunlu görünüyordu.

Köy kahvesine vardık, içeri girdik. İçerideki köylüler bizi, kasketlerinin altından kuşkuyla süzdüler. Sessizce bir köşeye oturup kahveciye çay söyledik. Köylülerden biri, "hayırdır, gençler," diye sordu. Ali Orhan, bu soruyu hayırlı bir soru olarak yorumlamış olacak ki, hiçbir girizgâha gerek duymadan, TİP'den geldiğimizi, köyleri dolaştığımızı söyledi. Köylüler ilgilenmez gözüktüler. Eğer olumlu bir tutum takınmış olsalardı, sandalyelerin bize doğru çekildiğini görürdük. Kimse sandalyesini bize yaklaştırmadığı gibi, pat küt kâğıt oyunlarını sürdürdüler. Derken, soruyu soran köylü de, hiçbir girizgâh yapmadan, âdeta tehditkâr bir havada, "biz İşçi Partisi'ni biliyoruz Bulgaristan'dan," dedi, "sosyalistler adamın tavuğuna bile el koyar, her şey devletindir sosyalizmde." Köylünün bu sözlerinden sonra, kahvedeki birkaç köylü, neredeyse bir protesto havasında kalkıp kahveyi terk etti. Durum pek parlak görünmüyordu. Ali Orhan, geriye çekilmiş gözükmemek için,

TİP'in vazettiği sosyalizmin farklı olduğunu anlatmaya çalıştı birkaç kırık dökük cümleyle. Ama köylüler, bu sözlere kulak asmaya hiç niyetli gözükmüyorlardı. Aralarından biri, "burada propaganda yapamazsınız," diye açık açık çıkıştı, bunun üzerine Ali Orhan, "eh, biz de o zaman yolumuza devam ederiz," diyerek aşağıdan aldı.

O sırada kahvenin kapısı açıldı, içeri bir jandarma eri girdi, doğru bize yöneldi. "Komutanım sizinle görüşmek istiyor," dedi. Bu nazik davetin, bir gözaltına alma emri olduğunu anlamamak için aptal olmak gerekirdi. Hiç itiraz etmedik, içi TİP bildiri ve broşürleriyle dolu propaganda çuvalamızı ve çantalarımızı sırtlanıp, köylülerin düşmanca bakışları altında, jandarma erinin arkasından seğirttik.

Kolundaki pırpırlardan jandarma başçavuşu olduğu anlaşılan "komutanımız", bizi, köy muhtarının evindeki, köylerde pek görülmeyen cinsten bir koltuğa kurulmuş bekliyordu. Sert bir yüz ifadesiyle bizi uzun uzun süzdükten sonra ilk sorusunu yöneltti: "Ne yapıyorsunuz bu köyde? Amacınız nedir?" İki kişilik grubumuzun sözcüsü Ali Orhan Yücelalp, TİP adına köyleri dolaştığımız yanıtını verdi. "Hımın, demek TİP adına," diye mırıldanan başçavuş, aniden sesini yükseltti: "Şehirleri karıştırdığınız yetmiyor, şimdi de köyleri mi tahrik etmeye geldiniz." Ali Orhan, TİP'in yasal bir parti, parti propagandasının yasal bir hak olduğunu söyledi. Bu dik başlılık hoşuna gitmemişti "komutanımızın". Kimliklerimizi istedi. Verdik. Uzun uzun inceledi. "Zileli" soyadından dolayı Turgay abimle bağlantı kuracak diye ödüm kopuyordu, bu arada, bizim köylerde olduğumuzu, Turgay abimin "ruhunun bile duymayacağını" söyleyen Ali Orhan, kulağıma eğilip, "abinin Haymana kaymakamı olduğunu söylesene," deyince, hayretler içinde kaldım ve bu isteğini yerine getiremeyeceğimi belli eden ters bir tutum takındım. Jandarma başçavuşu, sanki kimlikleri değil de, hayran kaldığı bazı sanat harikalarını inceliyordu. Gözlerini kimliklerden ayıramıyor, eviriyor, çeviriyor, dönüp dönüp yeniden gözden geçiriyordu. Ali Orhan, bu uzun incelemeyi fırsat bilip araya girdi, kısık bir sesle, "kay-

makam beyin kardeşi olur," deyiverdi beni göstererek. Jandarma başçavuşunun asık suratı bir anda aydınlandı. Sonunda, önünde duran bu sanatsal harikanın sırrını çözmüştü işte! "Hah yahu," dedi, "ben de deminden beri bu isim benzerliğinde bir iş var deyip duruyordum içimden." Bu zekice tutumundan dolayı kendisini tebrik etmemizi bekler gibi bir hali vardı. Bize, biraz muzipçe, biraz da dostça gülümsedi. Sanki demin aramızda geçen sert konuşmaya hiç tanık olmamış gibi bir rahatlıkla, "eee, çocuklar siz açsınızdır," dedikten sonra, muhtarı çağırıp derhal yemek hazırlatması emrini verdi. Atmosfer tamamen değişmişti.

Şimdi, muhtarın masasında (kentten geldiğimiz için bizi masada ağırlamayı uygun görmüşlerdi) bir yandan karnımızı doyuruyor, bir yandan da muhtara ve "komutanımıza" bol bol TİP propagandası yapıyorduk. Canım gençler de o kadar haksız sayılmazlardı, geleceğin idarecisi gençler eğer memleket için bu kadar çırpınıyor, taa köylere kadar geliyorlarsa bunun bir anlamı olmalıydı. Değil mi muhtar bey? Siz bakmayındı bu cahil köylüye. Onlar nerede menfaat görürlerse o tarafa giderlerdi. Yarının idarecisi gençler, vaadlerini daha anlaşılır hale getirirlerse, bu köylüler de onları izlerdi, hiç kuşkumuz olmasındı. Yemeğin ve sohbetin sonunda, jandarma komutanıyla iyiden iyiye dost olmuştuk. Teklif etsek, neredeyse bizimle birlikte TİP propagandasına çıkacak kadar TİP yanlısı oluvermişti bir anda.

Bizi köyün dışına kadar uğurladı. Yolu tarif etti. Ayrılacağımız sırada, "abine de uğrayacak mısın," diye sordu. Uğramayacağım demek ayıp kaçacağı için, yarım ağızla uğrayacağımı söyledim. Ve bu samimi ayrılık anını fırsat bilerek, kimliklerimizi vermeyi unutmamasını söylemeyi de ihmal etmedim. Yooo, o kadar da uzun boylu değildi. "Onları da abinden alırsın artık," dedi başçavuş, samimiyet havasını bozmadan, "ben görevimi yapmak zorundayım." Bir taşla iki kuş vuracağı kesindi. Hem bizi yakalayarak görevini yapmış oluyordu, hem de bizi bırakarak kaymakam beye olan saygısını ifade etmekten geri kalmıyordu. Kimlikleri ilçeye ulaştırmazsa, onun bu hayırhah eyleminden nasıl haberdar olacaktı kaymakam bey?

Oradan ayrıldıktan sonra, Ali'nin tanıdığı Çekirge adlı bir Çingene köyüne uğradık. Ali, bu köyden TİP'e geçen seçimlerde yetmiş oy çıktığını söylüyordu. Bu yüzden, bu köy, çevre köylerin gözünde, Çingeneliğinin yanısıra, "komünist" köy olarak da nam salmıştı. Çok yoksul bir köydü. Buranın köylüleri, çevre köylerin düğünlerinde davul çalarak hayatlarını kazanmaya çalışıyorlardı. Tüm yoksulluklarına rağmen, bizi en iyi şekilde ağırladılar. Karılarının ve çocuklarının yiyeceğini bizim önümüze sürdüklerini, ancak, kapının eşiğinden, kadınların ve çocukların sinideki artıklara üşüştüğünü gördüğümüz zaman anladık.

Ali'nin öğretmenlik yaptığı köyde bir gün kadar mola verdik. Çoraplarımızı yıkayıp biraz yenilendik, kimliklerimizi almak üzere, çaresiz, yürüyerek Haymana'ya yollandık. Hükümet Konağına vardık. Ali dışarıda bekledi. Ben içeri girip "kaymakam bey"in odasını buldum. Kapıyı tıklatıp içeri girdim. Turgay abim, ayakta, bir köy muhtarıyla konuşuyordu. Beni gördü, ama görmezliğe geldi. Muhtara, "ben sana sonra haber salarım," diyerek onu çabucak savdı. İkimiz yalnız kaldığımız an, "Allah senin cezanı versin, şu koca memlekette komünizm propagandası yapacak başka ilçe bulamadın mı," diye bağırmaya başladı. Benim niyetim, kimlikleri alıp bir an önce oradan sıvışmak olduğundan, tartışmayı uzatmadım. "Kimliklerimizi ver," dedim. "Orada, masanın üzerinde, al onları çabuk defol git," diye haykırdı. Gidip aldım kimlikleri, ancak altta kalmak da istemedim, tam kapıdan çıkarken, "ne bağırıp duruyorsun be," dedim, "sen de bu devlete hizmet etme o zaman." Cevabını bile beklemeden kapıyı çarpıp çıktım.

Ayağımın tozuyla Ankara'ya varır varmaz, bu kez, bizim Fikir Kulübü'nden Ertan Çelikkol, Gürsen Topses ve Gökhan'ın, Ege bölgesine düzenlediği yeni bir köy propaganda gezisine katıldım. Ege'de bahar şimdiden gelmiş, her taraf çiçek açmıştı, Ankara bozkırındaki o kar kıyametin hemen ardından Ege'nin harika doğasıyla kucaklaşmak olağanüstü bir şeydi.

TİP'ten önceden alınan ilişkilere dayanarak İzmir'in Tire İlçesine gidip, Tire TİP İlçe başkanını bulduk. İlçe Başkanı, kun-

duracı Cafer, küçücük kunduracı dükkânında, biz şehirden gelen TİP'li gençleri ağırlamaya çalıştı. Tire'nin köyleri hakkında bilgi verdi. Elbette, öncelikle, TİP'in kalesi sayılan Kızılcaavlu köyüne gitmeliydik. Oradan da diğer köylere geçerdik. Şimdi adını unuttuğum, TİP'e oldukça yüksek oy çıkmış, bölgenin tek "tahtacı" köyünü de ihmal etmemeliydik.

Kunduracı Cafer'in verdiği bağlantılarla yollara düştük. İlk durağımız Kızılcaavlu'ya vardık. Köyün TİP'li muhtarının söylediğine göre, seçimler sırasında bu köye Behice Boran bizzat gelmiş, köyde büyük bir toplantı düzenlemişti. Muhtar başta olmak üzere TİP taraftarı köylüler bizi bağırlarına bastılar. Köylüler tarafından böylesine sıcak karşılanmak moralimizi çok yükseltmişti. Bizi kahveye davet ettiler. Masada da etrafımızdan ayrılmadılar. Kahvedeki köylülerle sıcak bir sohbete girdik. Bu arada, yanıbaşımızdaki TİP'li bir köylünün Nazım Hikmet'ten söz etmesi, "sosyalizm" terimi yerine açık açık "komünizm" terimini kullanması bizi hayretler içinde bırakmıştı. TİP'li köylülerden öğrendiğimize göre, bu köyde sol fikirlerin temeli, 1950'li yıllarda köye gelen bir öğretmen tarafından atılmıştı. Burada, altı yedi köylüden oluşan, sol klasikleri okuyan, son derece ileri bilinçte bir çevre vardı. Köyde kalaycılık işleri yapan esmer bir yoksul köylü, köyden ayrılacağımız sırada yanımıza gelip, büyük bir ciddiyetle, TİP'in ne zaman iktidara geleceğini sordu. Ona ne cevap verecektik? "Yakında" demek büyük kolaycılık olacak, onda, boş umutlar yaratmamıza yol açacaktı. "Uzakta" desek, bu sefer de beklentilerini boşa çıkaracaktık. Tereddüt ettiğimizi gören TİP taraftarı yoksul köylü, bir sır verircesine, ilkokul çağında iki kızı olduğunu, eğer TİP'in iktidara gelmesi yakınsa, canını dişine takıp onları ilkokula göndereceğini söyledi. TİP iktidara gelince de artık ortaokula devam etme koşulları oluşmuş olurdu.

Kızılcaavlulların verdiği bilgiler çerçevesinde yolumuza devam ettik. Bir ova köyünde, bazı köylüler bizi kuşkuyla süzüp, köylerde ne aradığımızı sordular. Onların bu kuşkucu tavırlarından çekinip, biz de niyetimizi gizledik. Aralarından biri, oldukça düşmanca bir havada, "biz sizin niyetinizi, köyleri niçin

dolaştığınızı biliyoruz," diye mırıldandı. Bu sözler üzerine, o köye uğramaktan vazgeçtik.

Uğradığımız her köyde, köylüler bize, bir gün önce, başka bir TİP'li gencin de köylerine uğradığını söylüyorlardı. Bu meçhul TİP'li gençle, neredeyse aynı rotayı izliyorduk. Epeyce meraklanmıştık. Kimdi bu? Sonunda bir köyde karşılaştık kendisiyle. ODTÜ'lü, Bekir Harputlu'nun takımından bir gençti. Bizimle ayaküstü birkaç laf etti, ama çok da sıcak bir tutum takınmadı. Gizemli bir havası vardı.

Kunduracı Cafer'in sözünü ettiği "tahtacı" köyüne giderken, yolda rastladığımız köylüler bizi merakla süzüyor, hattâ bazıları, nereye gittiğimizi soruyordu. Biz de "tahtacı" köyünün adını vermekte bir sakınca görmüyorduk. Bu köyün adını duyan köylüler, bizi uyaran bir havada, oraya gitmememizi, o köyün alevi ve dinsiz olduğunu söylüyorlardı. Köyün, çevre köylüler tarafından tecrit edilmeye çalışıldığı açıktı.

Sonunda "tahtacı" köyüne vardık. TİP'li gençler olduğumuzu öğrenince bizi büyük bir sevgiyle bağırlarına bastılar. Uzun, alevi bıyıklı bir köylünün evine konuk edildik. O zamana kadar köylerde hiç rastlamadığımız bir manzarayla karşılaştık. Köylerde kadınlar genellikle yanımıza pek gelmez, tepsiyle yemeği bırakıp, uzaklaşırlardı. Burada ise, önce oniki onüç yaşlarında bir kız, omuzunda havlu, elinde testi ve ağız kısmı yarım kesilmiş bakır bir kovayla geldi, kovayı önümüze koyduktan sonra, sabun verip testiyle elimize su döktü. Sonra da omuzundaki havluyla elimizi kurulamamızı bekledi. Bir tören havasında hepimiz teker teker ellerimizi yıkadık. Ardından, köylüler, kadınlı erkekli sıraya girip tek tek elimizi sıktılar. Bu merasimden sonra, kadınlar çıkıp gitmek yerine odanın bir köşesine, erkeklerin yanına oturdular. Alevi köylülerle bu ilk karşılaşmamdı.

Bizi konuk eden uzun bıyıklı köylü, lafa "Ali"den girip "Kerbelâ" ile devam etti. O zamana kadar hiç duymadığımız bir takım halk hikâyeleri anlatarak alevi inancının temellerini bize aktardı. Biz buraya TİP propagandası yapmaya gelmiştik, esaslı bir alevi propagandasıyla karşılaşınca nutkumuz tutuldu. Başı-

mızla onaylayarak köylünün anlatımlarını saygıyla dinlemenin ötesinde pek bir şey yaptığımız söylenemez.

Bir ova köyünün kahvesinde, meraklı köylüler etrafımızı çevirdi. Aramızda ateşli bir sohbet başladı. Onlar TİP hakkında sorular soruyor, biz de elimizden geldiğince yanıtlamaya çalışıyorduk. O zamanın propaganda temalarına uygun olarak, Başkanımız Ertan Çelikkol, köylülere, "meclise siz gireceksiniz," diyordu. İşte köylülerin buna bir türlü aklı basmıyordu. "Biz nasıl gireriz meclise," diyorlardı, "bizim gibi kasketli, poturlu köylünün mecliste ne işi var, hem girsek ne yapabiliriz ki, bizi konuşturmazlar, hem bizim gibi cahiller konuşsa ne diyecek ki!" Birbirlerine bakıp gülüyor, milletvekili olduğunu farzettikleri aralarından birini gösterip, onunla dalga geçiyorlardı. "Düşünsene, bizim Hüseyin emmi mebus olmuş, ha ha ha, kürsüde çıkmış konuşuyor ha ha ha." Ne dediysek ikna edemedik onları.

Gezimizin sonlarına doğru, yolumuz bir dağ köyüne rastladı. Bu köyde sefalet, tütün üreticisi ova köyleriyle kıyaslandığında çok daha belirgindi. Dağ köyündeki sert havaya rağmen çocuklar yalın ayaktı. Vaktinden önce çökmüş köylüler sobanın başında pinekliyorlardı. Bu köyün halkı, tütün kırma mevsiminde ovaya inip ırgatlık yaparak geçiniyordu. Ova köylüleri, politik olaylardan az çok haberder oldukları halde, dağ köylülerinin hiçbir şeyden haberi yoktu. TİP'in adını bile duymamışlardı. Bize konukseverce davrandılar, ama aramızda diyalog kurulması çok zor oldu. Onların somut sorunlarından haberdar olmadığımızdan yaptığımız genel propaganda pek etkili olmuyordu. Toprak reformu propagandamızı anlamakta güçlük çekiyor, "nasıl olur, zenginlerin topraklarını bize bedavadan kim verir," diye soruyorlardı, inanmazlıkla. O akşam köy kahvesinde otururken, bütün köy, köylerinde ve çevrelerinde hiç görmedikleri, "talebe" denen bu acaip, şehirli yaratıkları seyre gelmişti kahveye. Kadınlar ve çocuklar bizi dışarıdan, kahvenin camlarından seyrediyorlardı. Gürsen Topses, köylülerle diyalog kurma zorluğumuzu ortadan kaldırmak için, aniden Ruhi Su'dan bir türkü okumaya başladı. Köylüler, bu tür-

küyü sessizce dinlediler, ama yüzlerinden, bu ilahiye benzeyen türküyü yadırgadıkları ayan beyan anlaşılıyordu. İşin kötü yanı, Gürsen'in türküsünün sonuna doğru, kahveye sızmayı becermiş çıplak ayaklı köy çocuklarının kıkırdamaya başlamalarıydı. Köyün ihtiyarları ufaklıkları dışarı kovalayarak bir skandalın patlak vermesini önlemiş oldular.

Gezimizin sonlarına doğru, rehberliğimizi, şimdi hangi köyde tanıştığımızı hatırlayamadığım TİP yanlısı bir köylü yaptı. Bu köylünün görünümü, o yörenin normal köylülerinden oldukça farklıydı. Orta yaşlarda, ince, uzun boylu, kır saçlı bir adam olan Rıfat Çelik, kasket giymiyordu. Elinde uzun bir şemsiye taşıyordu. Diğer şeylerin yanısıra, üstündeki pardesü de ona kentli bir görünüm veriyordu. Konuşması da köylülerden çok, kentlileri çağrıştırıyordu. Yollarda yürürken, Rıfat bize, Marx'ın *Kapital*'ini okuyup okumadığımızı sorunca hayretten düşüp bayılacaktık neredeyse. Bir köylünün bu kadar bilgili ve kültürlü olabileceğini hiç aklımıza getirmemiştik. Tamam, ilk şoku, Kızılcaavlu köylülerinin Nâzım Hikmet'ten söz etmesiyle yaşamıştık, ama işin Marx'a ve *Kapital*'e kadar uzanacağını tahmin etmemiz de beklenemezdi. Dört yıl sonra, hapishanede, bambaşka koşullarda yeniden karşılaşacağım Rıfat Çelik, sanki bizi hayretlere düşürmekten zevk alırmış gibi, gösterişli bir havada, Marx'ın *Kapital*'ini okumadan ve "artı-değer teorisi"ni öğrenmeden hiçbir yere varılamayacağını, gayet düzgün bir şehirli Türkçesiyle eklemeyi de ihmal etmedi. Köylere, TİP propagandası yapmak için gitmiş, Tireli bir köylüden "artı-değer" üzerine kısa bir ders alıp, Ankara'ya dönmüştük.

* * *

Ankara'ya döner dönmez Ali Orhan beni buldu. Haymana gezimiz sırasında söz verdiği gibi, beni "önemli" FKF delegeleriyle tanıştırmak istiyordu. SBF'de asistanlık yapan Erdoğan Güçbilmez'in odasına gittik. Erdoğan Güçbilmez, kısa boylu, hafif tıknaz, hareketli biriydi. Ali Orhan, beni onunla tanıştırırken, FKF delegesi olduğumu söylemeyi de ihmal etmedi. Odada başkaları da vardı ve Erdoğan Güçbilmez, odasına girip çıkan diğer zi-

yaretçilerle de ilgilenmek zorundaydı. O sırada odaya, bir ayağı hafifçe aksayan, yeşil gözlü, gür, sert, kıvırcık saçlı birisi girdi. Ali Orhan, onu görünce, yanına gidip birşeyler söyledi. Sonra bana doğru gelip, "seni asistan Doğu Perinçek'le tanıştırayım," dedi. Hukuk Fakültesi asistanı Doğu Perinçek, sanırım, Ali Orhan'ın biraz önce verdiği bilgiden dolayı, benimle yakından ilgilendi. İlk sorusu, "FKF delegesiymişsiniz, öyle mi," oldu. "Evet," dedim. FKF delegesi olarak önemsenmek hoşuma gitmişti, ancak, bu ilginin, doğrudan bana değil de, o sırada taşıdığım delegelik sıfatına gösteriliyor olması, belli belirsiz bir rahatsızlık da yaratmıştı. Doğu Perinçek'le ayaküstü birkaç laf ettik. Ne var ki, Erdoğan Güçbilmez gibi, o da epeyce meşgûl görünüyordu. Odaya yeni girenlerle ilgilenmeye başladı. Biz de, Ali Orhan'la birlikte oradan ayrıldık.

FKF Kongresi, 23 Mart 1968 günü, Cebeci'de, SBF'ye yakın bir düğün salonunda toplandı. Geçip yerime oturdum. Olup bitenleri izlemeye başladım. Biraz geç kaldığım için divan başkanlığı seçimlerine yetişememiştim. Divan Başkanlığı'na, İstanbul delegelerinden, Osman Saffet Arolat seçilmişti. Kongreyi, bir ara, TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar da izledi. Çeşitli konuşmaları dinledim. Ortada tartışmalı bir durum olduğu açıktı. Ancak tartışmanın taraflarını tespit etmekte zorluk çekiyordum. Ali Orhan, arasıra yanıma uğruyor, beni, olup bitenler hakkında bilgilendiriyordu. Dinlediklerimden ve Ali Orhan'ın anlattıklarından anladığım kadarıyla, esas kapışma, Doğu Perinçek'in başını çektiği bir kısım Ankaralı delegeyle, FKF'nin eski yönetimi ve bu yönetimi destekleyen İstanbul delegasyonu arasında cereyan ediyordu. Doğu Perinçek yanlılarının MDD'ci olduğu söyleniyordu. Ne var ki, tartışmalardan bunu anlamak pek mümkün değildi. Herhalde "MDD'ci"lik ve partiye karşı olma suçlamaları nedeniyle, bir ara Doğu Perinçek kalkıp ateşli bir konuşma yaptı ve "MDD'cilik" suçlamasını üstü kapalı reddetti, partiye karşı olma söylentilerini ise kesin bir dille yalanladı. Rahatlamıştım. Çünkü, MDD'ciliğe karşı bir tutumum olmadığı, hattâ içten içe biraz sempati duyduğum halde, "partiye karşı olma" suçlaması beni de etkilemişti. Eğer Do-

ğu Perinçek ve taraftarları, gerçekten partiye karşıysalar onları desteklemeyecektim. Ama Doğu'nun konuşması içime su serpmişti. Demek partiye karşı olmak gibi bir durum yoktu. O halde, yeni muhalefeti desteklememem için bir neden kalmıyordu. Öte yandan, Doğu yanlısı konuşmacıların konuşmaları bana daha etkili gözükmüştü. Bir ara Hukuk Fakültesi'nden Atıl Ant söz alıp, Doğu'yu destekleyen etkili bir konuşma yaptı. Ardından Erdoğan Güçbilmez konuştu. İkisini de beğenmiştim. Hele, FKF'den tanıdığım ve saygı duyduğum Ömer Özerturgut da muhalefeti destekleyen bir konuşma yapınca kararımı kesin olarak verdim. Muhalefete oy verecektim. Zaten FKF yöneticilerinin, o hep kendi aralarında oturup kalkan tutumuna karşı da içten içe bir rahatsızlığım vardı.

Akşam, seçimlere geçilmeden önce, Ali Orhan yanıma geldi, "seni muhalefetin Genel Yönetim Kurulu listesine koyuyoruz, ne dersin," dedi. Doğrusunu söyleyeyim, o sırada, Genel Yönetim Kurulu'nun fonksiyonunu bile tam anlamıyla bilmiyordum. Buna rağmen, geride durmanın ayıp kaçacağını düşünerek kabul ettim. Akşam, çıkan iki liste çerçevesinde herkes oyunu kullandı, ben, kendimin de içinde yer aldığı muhalefetin listesine oy verdikten sonra, sonuçları beklemeden ayrıldım.

Ertesi gün, öğleye doğru FKF binasına girdiğimde, büyük bir kalabalıkla karşılaştım. "Ne oluyor," diye sordum, şimdi hatırlayamadığım bir arkadaş, "Genel Yönetim Kurulu toplantısının" yapılmakta olduğunu, benim de, Genel Yönetim Kurulu tarafından Merkez Yönetim Kurulu'na seçildiğimi söyledi. Merkez Yönetim Kurulu'nun, FKF'nin en üst yönetimi olduğunu biliyordum. Her şey benim dışımda olup bitmişti. Bana bu açıklamayı yapan arkadaş, "geçip yerine otursana," dedi, Doğu Perinçek'in oturduğu masayı gösterip. Baktım, Doğu Perinçek, seçilen diğer Merkez Yönetim Kurulu üyeleriyle bir masada oturuyor. Masanın karşısında dizilmiş sıra ve sandalyelerde, GYK'nın diğer üyeleri bulunuyordu. Yeni Genel Başkan Doğu Perinçek'le İstanbul delegeleri arasında ateşli bir tartışma cereyan ediyordu. Göğsüm gururla kabararak, ama bir yandan da çekinerek, geçip masaya, Doğu'nun yanına oturdum. Doğu be-

ni görünce gülümsedi ve MYK üyeliğimi kutladı. Bu arada, nereden duymuşsa, "senin bir tutukluluğun varmış, öyle mi," diye fısıldadı kulağıma. "Evet," dedim. "Ceza aldın mı," diye sordu bu sefer, "evet, altı ay ceza aldım, ama tecil edildi," dedim. Bunun üzerine, "neyse, bir şey olmaz," dedi. Onun bu sözleri üzerine rahatladım. Bir an için, ceza almış olmamın, MYK üyeliğimi önleyeceğinden korkmuştum.

İstanbul delegeleri, birbiri ardından ayağa kalkıp, yeni seçilen MYK'na ağır eleştiriler yöneltiyorlardı. Somut tartışma konusu, yeni yönetimin, GYK'na sunduğu, "Tartışmada Hoşgörü, Eylemde Birlik" adlı karar önerisiydi. İstanbul delegeleri, bu karar metnine şiddetle itiraz ediyorlardı. Bu metnin, "anti-emperyalizme" vurgu yapan, "anti-kapitalist" mücadeleyi ihmal eden, MDD'ci bir metin olduğunu ileri sürüyorlardı. Sonunda metin oylandı, ben de, doğal olarak, yeni seçildiğim yönetim kurulu istikametinde oy kullandım. İstanbul delegasyonunun aleyhte oylarına rağmen karar kabul edildi. Bunun üzerine, İstanbul delegelerinden, Osman Saffet Arolat, Veysi Sarısözen, Işıtan Gündüz, Fahri Aral, Elif Gönül Tolon, Nabi Yağcı (sonradan Haydar Kutlu adını kullandı) ve şu anda adlarını hatırlayamadığım diğerleri, tek tek MYK'nın oturduğu masanın önüne gelip, kararı protesto ederek toplantıyı terk ettiler. Bundan kısa bir süre sonra, GYK toplantısı sona erdi.

Toplantıdan sonra, MYK, ilk toplantısını yapmak üzere içeri odaya çekildi. Salon ise tıklım tıklım doluydu. Ankaralı FKF'liler yeni yönetimin sevinciyle FKF'yi doldurmuş, şarap içiyor, devrimci türküler söylüyorlardı. Yeni yönetim, şunlardan oluşuyordu: Doğu Perinçek (Genel Başkan), Ömer Özerturgut (ilk toplantıda Genel Sekreter seçildi), Adnan Altıparmak, Gün Zileli, Ruhi Koç, Gürhan Germiyan, Ahmet Kozat, Ekrem Öztürkler, Yavuz Tarakçıoğlu. Görev bölüşümü yapılan, kısa süren ilk toplantıdan sonra, biz de salona geçip, yeni yönetimi kutlayan FKF'li kalabalığın arasına karıştık.

Alçak sehpalardan birinin çevresinde, diğer FKF'lilerle birlikte oturmuş çene çalıyordum. O sırada, yönetim kurulu odasından aceleyle çıkan Doğu Perinçek, benim bulunduğum tara-

fa doğru gelip, "arkadaşlar, içinizde bisikleti olan var mı," diye sordu. Bunun üzerine, bizim masadan birkaç arkadaş, bu soruyu espri sanıp güldüler. Böyle sanmaları çok doğaldı, çünkü o zamanlar, bisiklet kullanmak yaygın değildi, FKF'ye bisikletle gelip giden tek bir kişi bile hatırlamıyorum. Doğu, gülen arkadaşlara ters ters bakıp, "gülme, ne gülüyorsun," diye tersledi. Doğu'nun, gülenlere tepkisi, hepimizin üzerinde soğuk duş etkisi yapmıştı. Öğretmeninden azar işitmiş çocuklar gibi suspus olduk. Kimse bir şey diyemedi. Doğu da, haşin bir tavırla yönetim kurulu odasının kapısına doğru yürüyüp gitti. Bu beklenmedik sertlik beni bir hayli huzursuz etmişti.

Artık yepyeni bir atmosferin içine girmiştim. Evet, FKF'nin yabancısı değildim. Ama, artık FKF'nin sıradan bir üyesi değil, en üst organında bir yöneticiydim. Bu yeni atmosfer tarafından şekillenmeye başladığımı hissediyordum. Gerçi, yönetici olmam, pratik faaliyetlerimde büyük bir değişikliğe yol açmamıştı, ama yine de eskisine göre daha dar ve sıkı bir çerçevenin içinde hareket etmek zorunda olduğumun farkındaydım. Bu, devrimcilik yönelimimde de belli bir daralmaya yol açıyordu. Örneğin, FKF'ye yönetici seçilmeden önce, kendimi hem devrimci, hem de edebiyatçı olarak görüyordum. Halbuki yeni atmosferde, edebiyatçılığın pek para etmediğini, hattâ belli belirsiz bir küçümsenme ile karşılandığını fark ettim. "Sen öykü de yazıyormuşsun ha," diye öyle bir soruşları vardı ki, bu sorunun altındaki, "kardeşim bunca işin gücün arasında, böyle boş şeylerle ne diye zaman öldürüyorsun," tavrını sezinlemek mümkün değildi. Edebiyatla uğraşmak, neredeyse, eskrim yapmak gibi bir "burjuva hobisi"olarak kabul ediliyordu. Bu atmosfer beni etkilemekte gecikmedi. Artık, "öykü de yazıyormuşsun ha," sorusuna, "eh bir zamanlar yazardım," diye yanıt veriyordum. Gerçekten de öykü yazmayı bırakmıştım. Okuduğum kitaplarda da ağırlık gittikçe, edebiyat yapıtlarından Marksist klasiklere doğru kayıyordu.

Bütün bu atmosfer değişikliğine rağmen, DTCF Felsefe Bölümü'ndeki dersleri izlemeyi sürdürüyordum. Profesörlerimizden Aydın Sayılı, bilim tarihi dersine giriyordu. Tam ken-

dimi matematikten kurtulmuş, soyut felsefi tartışmalar ortamına girmiş gibi hissettiğim bir sırada, eski Mısır'daki cebir denklemleriyle karşılaşmak benim için hiç de hoş bir şey değildi. Bilim tarihi dersleri, lisedeki cebir derslerinden de beter bir şeydi ve hiç ilgimi çekmemişti. Profesör Nusret Hızır'ın anlattığı felsefe tarihi dersleri çok daha ilginçti. Eski Yunan felsefesi gerçekten ilgimi çekiyordu. Şişman gövdesiyle Nusret Hızır, çok sempatik bir adamdı. Güzel bir anlatımı vardı. Ağzından çıkan tek bir sözcüğü bile kaçırmıyordum. Profesör Necati Akder'in, tutucu eğilimde olduğu daha ilk dersten anlaşılmıştı. Devamlı olarak "dil devrimi"nin aleyhinde konuşuyor, öztürkçe sözcüklerle alay ediyordu. Alt kısmı kısa kesilmiş saçlarıyla, bana Alman faşistlerini anımsatıyordu. Onun "faşist" olduğuna ilişkin bir önyargı yerleşmişti kafama. Bu yüzden, derslerde zıddına gitmeye başladım. Bir keresinde, "dil devrimi"nin aleyhinde yaptığı bir konuşmadan sonra, parmak kaldırıp, Necati Akder'in fikirlerini sert bir tarzda eleştirdim. Fikirlerimi daha yumuşak bir tonda ifade etseydim, belki de Necati Akder bu kadar büyük bir tepki göstermeyecekti. Ama benim meydan okuyan, hattâ diğer öğrencileri de kendisine karşı kışkırtan konuşmam karşısında sabrı tükenip, beni susturmaya kalkıştı. Susmadım ve yerime oturmadım, konuşmamı sürdürdüm. Bunun üzerine, sınıfı terk etmemi istedi. Bu isteğini yerine getirdim. Ancak, çıkmadan önce, sınıftaki diğer öğrencileri de benimle birlikte dersi terk etmeye davet ettim. Bu çağrıma birkaç solcu arkadaş uydu.

Bu arada, yeni FKF yönetimi, iyiden iyiye TİP çizgisinden çıkmaya, MDD'ci bir çizgi izlemeye başlamıştı. Bunun en belirgin işareti, FKF'nin, Devrimci Güçbirliği (Dev-Güç) denilen cephe örgütlenmesine girmesiydi. Dev-Güç'ün başında, Kadri Kaplan, Mucip Ataklı gibi, 27 Mayısçı, eski MBK üyesi, emekli subaylar bulunuyordu. Bu örgütlenmeye, Sencer Güneşsoy'un başkanı olduğu Türkiye Millî Talebe Federasyonu'nundan (TMTF), Türkiye Öğretmenler Sendikası'na (TÖS) ve Devrimci işçi Sendikaları Federasyonu'na (DİSK) kadar, o dönemin hemen hemen bütün 27 Mayısçı, Kemalist ve solcu ör-

gütleri dahildi. Dev-Güç'ün toplantılarına ben de, birkaç kere, FKF adına katıldım. Bu toplantılardan birinde, eski tüfeklerden Şevki Akşit de vardı. Şevki Akşit de, bütün eski tüfekler gibi, MDD'ci *Türk Solu* kesimindendi. Belki de toplantıya *Türk Solu* adına katılmıştı. Toplantı sırasında Şevki Akşit, bir konuşma yaptı. Bir "eski tüfek"i ilk kez dinliyordum. Tek bir sözcüğünü bile kaçırmamaya çalışarak izledim konuşmasını. Şimdi içeriğini hatırlayamıyorum, ama vurgulu ve etkili bir konuşma tarzı vardı. Toplantının sonunda, *Türk Solu*'nun Ankara bürosu temsilcilerinden, Hacettepe Üniversiteli Ersen Olgaç, kulağıma eğilip, Şevki Akşit'i kastederek, "işte tam bir komünist," diye fısıldamıştı. Ben de onun bu sözleri üzerine, dönüp Şevki Akşit'i yeni baştan dikkatle incelemiştim, "tam bir komünistin" nasıl bir şey olduğunu belleğime iyice yerleştirmek amacıyla. Ersen Olgaç, o sırada, hep birlikte dolaşan, hep birlikte yatıp kalkan, FKF'li gençlerden biraz uzak, sekter bir görünüm arzeden, "Mihrici" denen, küçük bir gruba dahildi. Bu gruba, Atilla Sarp, Tebessüm Sarp, Fehmi Erbaş, Cengiz Çandar, Ahmet Yanar ve her zaman Ersen Olgaç'm yanında gördüğüm, güzel bir kız olan, avukat Halit Çelenk ve eşi Şekibe Çelenk'in kızları Serpil Çelenk de dahildi.

Dev-Güç toplantılarının sonunda, 28 Nisan 1960 gençlik hareketinin yıldönümünün, Kızılay'da düzenlenecek bir mitingle kutlanmasına karar verildi. FKF, bütün gücüyle mitinge hazırlanmaya girişti. Bu miting, MDD'cilerin Kemalist "asker-sivil aydın zümre" ile "cephe" taktiğinin, pratikteki ilk uygulaması olacaktı.

Kızılay'ın Zafer anıtı önündeki 28 Nisan mitinginde büyük bir kalabalık vardı. FKF'liler olarak alana, MDD'cilerin baş sloganlanlarından, "ordu-gençlik elele, millî cephede" sloganını atarak, ayrı bir yürüyüş kolu halinde girdik. Mitingin konuşmacıları, birçok tanınmış şahsiyetten oluşuyordu: Profesör Muammer Aksoy, köşe yazarı İlhan Selçuk, yazar Aziz Nesin ve AP milletvekili olduğu halde o sırada sola yaklaşmış Reşat Özarda, hatırladığım isimler.

Miting başlarken, kalabalığın arasına, üzerinde subay ceke-

ti, elinde Türk bayrağı, subay ceketinin üzerine çeşitli rozetler, armalar tutuşturmuş, elli yaşlarında bir kadın karıştı. Bu kadını, aynı kıyafetle, daha önceki birkaç gösteride de görmüştüm. Herhalde deli olmalıydı. Marş söyleyip duruyor, çevresindekilere asker selâmı veriyordu. Gençler, bu yarı deli kadına hoşgörüyle yol açıyorlardı.

Mitingin başlamasından kısa süre sonra, sağcıların kalabalığın arasına sızdığı anlaşıldı. Sağcılar, "yuh" çekerek, konuşmacılara müdahale ediyorlardı. Son konuşmacı Aziz Nesin'in konuşması sırasında iyice gemi azıya aldılar ve kürsüye taş atmaya başladılar. Bunun üzerine, saldırıya geçtik, kısa bir çatışmadan sonra sağcıları püskürttük. Bir kısmı, Zafer Parkı'na kaçtı. Burada sıkıştırılanlar, kendilerini parktaki havuzun sularına atarak kurtulmaya çalıştılar. Yakalananlar fena halde dövüldü.

Dev-Güç cephe hareketinin bu eyleminin ardından, TİP yönetiminin, Dev-Güç'ten oldukça rahatsız olduğu, bu örgütlenmenin, sol mücadeleyi, Kemalist bürokrasinin kuyruğuna takmaya, "sol" cuntacı faaliyetlere zemin hazırlamaya çalıştığını düşündüğü ayan beyan ortaya çıktı. Tam o günlerde, Aybar, yaptığı çeşitli konuşmalarda ve verdiği beyanatlarda, "ceberrut devlet bürokrasisi" tezini işlemeye başladı. MDD'cilerin "asker-sivil aydın zümre" diyerek pohpohladığı "sol-Kemalist", 27 Mayısçı kesime, Aybar'ın taktığı addı bu. Yani, MDD'cilerle, TİP yönetiminin, bu kesimi değerlendirişi, birbirine taban tabana zıddı. DİSK'i temsilen Dev-Güç toplantılarına katılan, Aybar'la çok sıkı bağı olduğu bilinen TİP'li sendikacı Uğur Cankoçak, DİSK'in, Dev-Güç toplantılarından çekildiğini açıkladı. TİP yönetimi, FKF yönetimine de, Dev-Güç'ten çekilmesi yönünde baskı yapmaya başladı. Aybar, Doğu Perinçek'i bizzat çağırarak, bu talebini bildirdi. Biz FKF MYK üyelerine verdiği bilgiye göre, Doğu Perinçek, TİP Genel Başkanının bu talebini geri çevirdi. Durum MYK'da da değerlendirildi ve Dev-Güç'te kalmaya karar verildi. Bunun anlamı, TİP yönetimine karşı bayrak açmaktı. Artık ok yaydan çıkmıştı. Bunun, TİP yönetiminin, FKF yönetimini devirmek için harekete geçeceği anlamına geldiği açıktı. Her şeyi göze almıştık. MDD'ci cep-

he taktiğini sonuna kadar uygulayacak, Aybar'm "ceberrut bürokrasi" dediği, yeni bir darbe peşindeki 27 Mayısçı kesimle ittifak politikasını sürdürecektik. Artık, kendimi tam anlamıyla bir "MDD'ci" olarak görüyordum.

Mayıs ayında, FKF Genel Yönetim Kurulu toplandı. Yönetime muhalif İstanbul delegasyonu, TİP yönetiminin, Doğu Perinçek yönetimine tavır almasından da yararlanarak, bu toplantıda, muhalefetinin dozunu arttırdı. Muhalifler, toplantıda, FKF'nin Dev-Güç'ten ayrılması yönünde bir önerge verdiler. Bütün toplantı, bu önerge konusundaki tartışmalarla geçti. Tartışmaların sonunda oylamaya geçildi. Bu oylama, aynı zamanda, Doğu Perinçek yönetiminin kaderini de belirleyecekti. Eğer delegelerin çoğunluğu, Dev-Güç'ten çekilme yönünde oy kullanırlarsa, bu, aynı zamanda, Perinçek yönetiminin çizgisinin onaylanmadığı anlamına gelecekti, bu durumda, Doğu Perinçek ve yönetimi ya istifa etmek zorunda kalacak ya da yeni bir güvensizlik önergesiyle devrilecekti. Çok heyecanlı ve çekişmeli bir oylamaydı. Oylama, o zamana kadar yapılageldiği gibi, el kaldırma usûlüyle değil, tek tek her GYK üyesinin, ayağa kalkıp oyunu net bir şekilde belirtmesiyle yapılıyordu. Dev-Güç'ten çekilme önergesini kabul edenler, "kabul", reddedenler ise "red" diyorlardı. Doğu Perinçek, yanıbaşımda, verilen oyları, iki ayrı bölüme ince çubuklar çizerek kaydediyordu. Çoğunluk oy kullanmıştı, "kabul" oyları 22, red oyları ise 21'di. Oyunu kullanmayan en sondaki İzmir delegesine gelmişti sıra. İşin ilginç yanı, şimdi adını hatırlayamadığım, soluk yüzlü, ufak tefek bu İzmir delegesi, sanki GYK'daki bu hassas dengeyi, olduğu gibi kendi şahsında barındırıyordu. Bütün başlar ona dönmüştü. Ancak İzmir delegesinin, ne tarafa oy vereceği konusunda hayli tereddütlü olduğu gözleniyordu. Onun vereceği oy her şeyi belirleyecekti. O gergin sessizlikte, yaklaşık bir dakika kadar düşündü, sonunda, Doğu'ya dönerek, "eğer partiye karşıysanız, yönetimin aleyhinde oy vereceğim," dedi, "partiye karşı olmadığınıza söz verir misiniz?" Usta bir politikacı olduğu daha o zamandan belli olan Doğu Perinçek, hiç tereddütsüz, "partiye karşı değiliz, söz veriyorum," de-

di. Bunun üzerine İzmir delegesi genç, "red" oyu verdi. Oylama böylece, 22-22 sonuçlanmıştı. Doğu, hiç duraksamaksızın, "böyle durumlarda başkanın oyu iki oy sayılır" kuralını uyguladı, böylece, FKF'nin Dev-Güç'ten çıkması ve FKF yönetiminin devrilmesi girişimi akim kalmış oldu.

O günlerde, şimdi hatırlayamadığım bir nedenden gözaltına alındım ve Ankara Emniyet Müdürlüğü'nün, adi suçlara bakan 2. şubenin ve siyasî suçlara bakan 1. Şubenin vb. bulunduğu Emniyet Sarayı'na götürüldüm. Bu, daha sonradan defalarca geleceğim Emniyet Sarayı'nı ilk ziyaretimdi. Buradaki sivil polisler, normal karakol polislerinden çok daha haşin ve acımasızdılar. Sivil Polisler, tutukluları, bodrumdaki, "müteferrika" denen, gözaltına alınanların tıkıldığı yerden, asansörle, 1. Şubenin bulunduğu 6. kata çıkarırken, tutukluda umutsuzluk duyguları yaratabilmek için en aksi tavırlarını takınmakla kalmıyor, "eh yukarıda ne yapacaksın bakalım, şimdi göreceksin hanyayı konyayı, hapı yuttun, seni Allah bile kurtaramaz," gibi moral kırıcı laflar ediyorlardı. Bu tavrın ve sözlerin onlara önceden öğretildiği, bunun klasik bir polis yöntemi olduğu açıktı, ama insan yine de etkilenmekten kendini alamıyordu.

Müteferrika denen yer bir felâketti. Üstünde küçük bir gözetleme deliği bulunan ağır demir kapı kapandığı an, dünyayla her türlü ilişkiniz kesiliyordu. Yan tarafta ayrı bir kadınlar bölümü de vardı. Buraya, gece yarısı yakalanan her türlü insan getiriliyordu. Asayiş ekipleri, gece taramalarında, sabıkalı "hırsız"ları toplayıp buraya atıyorlardı. Kadınlar kısmına daha çok yankesici kadınlar ve fahişeler konuyordu. Polislerin, "hırsız"lıktan toplanan, sefalet içindeki çocuklara muamelesi tiksindiriciydi. Nöbetteki bütün polisler, bu zavallı çocukları ve gençleri dayaktan geçiriyorlardı. Dünyada tutunacak hiçbir dalları kalmamış bu zavallılar, insana özgü tüm özelliklerini yitirmiş gibiydiler. Tüm düşündükleri, biraz daha az dayak yemekti. Bunun için, polislere yaltaklanmaktan geri kalmıyorlardı. Eğer size güvenirlerse de, fısıldayarak, polisleri bir güzel kalaylıyorlardı elbette. İçerisi, buz gibiydi. Yukarıdan, asfalttan geçen ağır vasıtaların vınlayan tekerlek sesleri duyuluyordu. Bu

sinir bozucu gürültüden ve soğuktan dolayı uyumak mümkün değildi. Zaten içerisi de fena halde bok ve sidik kokuyordu. Tuvalete gitmeyi talep etmenin anlamı, esaslı bir dayak yemek olduğundan, tutuklular, bu tür ihtiyaçlarını müteferrikanın bir köşesinde gidermeyi uygun buluyorlardı. Diğer tutuklular, aynı şeyin kendi başlarına da geleceğini bildiklerinden, bu tür ihtiyaç görmeye ses çıkartmıyorlardı.

Müteferrikada bir süre kaldıktan sonra, bir polis nezaretinde, 6. kattaki 1. Şube'ye çıkarıldım. Bir odaya alındım. Odanın kapısı aralıktı. O sırada, hayretle, son olarak 28 Nisan mitinginde rastladığım, üzerine madalyalar ve rozetler takılmış subay ceketi giyen, eli bayraklı "deli" kadını gördüm. Masanın başında durmuş, bir komisere rapor veriyordu. O anda deliliğine ilişkin hiçbir belirti göstermiyordu. Demek, bu kadın, deli taklidi yapan bir polis ajanıydı. Gençlerin arasına kolayca dalabilmek ve olayları daha yakından izleyebilmek için "deli" kılığına girdiği açıktı.

Şişman bir karadenizli komiser, beni sorguladı. Hatırladığım kadarıyla, FKF'ye ilişkin birşeyler öğrenmek istiyordu. Bildirileri kimin hazırladığını, afişlerin nerede basıldığını soruyordu. Sorduğu bütün sorulara bilmediğim yanıtını verince, sinirlendi, "ulan namussuz, ben şimdi gösteririm sana bilmiyorumu," diyerek, dışarıdan çağırdığı bir polise falakayı hazırlamasını söyledi. Ayakkabılarımı ve çoraplarımı çıkarttı. Daha önce de gözaltına alınmıştım, ama "işkence" denen şeyle ilk kez karşılaşıyordum. Soğukkanlılığımı bir an için de olsa kaybeder gibi oldum, çoraplarımın çıkarılıp yere yatırıldığımı görünce. Aslına bakılırsa sorduğu şeylerin çoğunu gerçekten de bilmiyordum. Kaldı ki, bildiğim kadarını da söylememekte kararlıydım. Böyle bir şey yapmak benim için yıkım olurdu, bunun bilincindeydim. Kimsenin yüzüne bakamazdım, devrimci yaşamım kararırdı. Buna rağmen küçük bir panik yaşadım, ancak kısa sürede kendimi toparladım. Sanırım, bu toparlanmada, Komiserin blöf yaptığını fark etmemin de rolü oldu. Ayaklarıma vurulmadan yerden kaldırıldım. Komiser bu sefer nasihat verir bir havaya girmişti. "Oğlum, bak daha çok gençsin, kendini harca-

ma o topalın peşinden gidip," dedi, Doğu'yu kastederek. Bundan sonra kısa bir ifade zaptı tutuldu ve aşağı indirildim. Sabaha kadar, müteferrikada uykusuz bekledikten sonra, savcılığa bile sevkedilmeden serbest bırakıldım.

O günlerde, Kızılay'da bir pastanede, Felfese Bölümü'nden arkadaşım Emine Aşan'a rastladım. Yanında, o zamana kadar hiç görmediğim bir kız arkadaşı vardı. Emine, "Gün, bak sana Doğu Perinçek'in kızkardeşi Feyza'yı tanıştırayım," dedi. Doğu'ların, Emek mahallesi-Mebus Evlerindeki evine birkaç kez gittiğim halde kız kardeşleriyle tanışmak nasip olmamıştı. Doğu'nun çalışma odası ayrıydı. Arasıra kapı tıklatılır, bir el, içeriye tepsiyle çay uzatırdı. Bu elin sahibi, muhtemelen Doğu'nun kızkardeşlerinden biriydi, ama nedense biz konuklara yüzünü göstermemeyi tercih ediyordu. Bu, kentli bir aile açısından, oldukça ilginç bir durumdu.

Feyza, uzunca boylu, zayıf, esmer, kalın kaşlı, Doğu gibi, sert kıvırcık saçlı bir kızdı. Sert bir görünüşü vardı. El sıkışmakla yetindik ve pek bir şey konuşmadan ayrıldık.

Daha sonraki günlerde, Doğu'nun, Feyza'dan birkaç yaş daha büyük diğer kız kardeşi, Işık'ı da tanıdım. O sırada Doğu'ların şevrole marka bir arabaları vardı ve bu arabayı Işık kullanıyordu. Işık'ın sürdüğü bu arabayla, AST Tiyatrosu'nda bir oyunu izlemeye gitmiştik. Işık o sırada, ODTÜ'den Vedat Soner'le nişanlıydı. Işık'ın ten ve saç rengi, Feyza'ya göre biraz daha açıktı. Gözleri, Doğu gibi renkliydi. Ciddiyet ve sertlikte, Feyza'dan hiç de geri kalır yanı yoktu. En azından, her ikisi de, ilk temasta böyle bir izlenim bırakıyorlardı. Vedat'ın ise, çok şen şakrak ve neşeli birisi olduğunu, o tanışmamızda değil, ama daha sonraki yıllarda anlayacaktım.

MDD'ci muhalefet, FKF'de yönetimi ele geçirmenin yanısıra, TİP içinde de gelişmeye başlamıştı. TİP'in çeşitli ilçe teşkilatlarında, MDD'ci muhalefet grupları oluşuyordu. Bu durumda, bir MDD'ci olarak benim de parti üyesi olmam gerektiğini söyledi arkadaşlar. Artık yaşım tuttuğuna ve lise öğrencisi de olmadığıma göre, üye olmamın önünde hiçbir engel kalmamıştı. Şimdi adlarını hatırlamadığım iki asil üyenin

referansıyla partinin Çankaya örgütüne üye oldum. Ne tuhaf! TİP'i bütün gönlümle desteklediğim dört yıl boyunca bu partiye üye olamamıştım da, şimdi, artık TİP yönetiminin bir muhalifi olarak, sırf muhalefete güç vermek amacıyla partiye kaydolmuştum.

Mayıs ayının ikinci yarısında, DTCF Dekanı Emin Bilgiç'in bir "açığını" yakaladık. DTCF konferans salonundaki devasa Atatürk portresi, Fakülte yönetimince yerinden kaldırılmıştı. Yönetim, bu işlemin, Atatürk portresinin "onarılması" amacıyla yapıldığını söylüyordu. Ama, bizim bu tür "bahaneleri" dinlemeye hiç niyetimiz yoktu. "Açığı" yakalamıştık bir kere, bunu sonuna kadar kullanacaktık. Fikir Kulübü Başkanı Ertan Çelikkol, TİP yönetimine bağlı olduğu halde, henüz bu tür ayrılıklar, ortak mücadele yürütmemizi önleyecek derinliğe varmamıştı. Ertan'la oturup, DTCF'deki Atatürk portresinin kaldırılması üzerine bir basın bildirisi hazırladık ve basına dağıttık. Basın bildirimiz, *Akşam* ve *Cumhuriyet* gazetelerinde yayımlandı. Bu olay, büyük yankı yarattı. Dekan Emin Bilgiç, Fikir Kulübü'nün bildirisini yanıtlayan bir demeç verdi ve portrenin kaldırılmasında bir kasıt olmadığını belirtti. Bunun üzerine bir karşı bildiri daha yayımlayarak olayın üzerine gittik. "Atatürkçü gençlik" olarak, bu uygulamaya asla ve asla sessiz kalmayacaktık! Talebe Cemiyeti Başkanı Celal Kargılı da bizi destekliyordu. Bu olayla, Fakülte'deki sağcı hegemonya, ideolojik bakımdan oldukça sarsılmıştı.

* * *

Haziran ayı, imtihan ayıydı. O zamanki sisteme göre, Felsefe Bölümü'nde, baraj sınavları, ikinci ve dördüncü yılın sonunda yapılıyordu. Birinci sınıftan ikinci sınıfa geçişte yalnızca kürsü dersinden sınava giriliyordu. Ben de Haziran başında, kürsüm olan Felsefe Tarihi'nden sınava girdim. Eski Yunan Felsefesi hakkındaki soruları, Macit Gökberk'in kitabında anlatılan formlar içinde değil de, kendi kafamdan, mantığıma göre cevaplandırdım. Aristo'nun eleştirisinden girdim, Sokrat'ın değerlendirilmesinden çıktım. Kitaplarda yazılanlar umurumda de-

ğildi. Ne not alacağım ya da sınıfı geçip geçmeyeceğim de öyle! Önemli olan benim kendi fikirlerimdi, gerisi boştu.

10 Haziran günü, hem sınavın sonuçlarını öğrenmek, hem de Fikir Kulübü'nden arkadaşlara rastlamak umuduyla, DTCF'ye gittim. Sıcak bir gündü. Fakültenin bahçesinden, giriş kapısına doğru ilerlerken, okulun geniş kapısının önünde bir kalabalık dikkatimi çekti. O tarafa doğru yaklaştım. Kalabalığın arasında, Talebe Cemiyeti Başkanı Celal Kargılı'yı tanıdım. Otuz kırk kadar öğrenci etrafını sarmış, ondan birşeyler talep ediyorlardı. Ne olup bittiğini öğrenmek için Celal Kargılı'nın etrafını çeviren öğrencilerin arasına daldım. Öfkeli öğrenciler, sınav sisteminden şikâyet ediyor, Talebe Cemiyeti Başkanından, işe el koymasını, birşeyler yapmasını istiyorlardı. Bu öğrencilerin sınavdan çıktıkları ya da sınavı terk ettikleri anlaşılıyordu. Sınavdan yeni çıkan öğrencilerin katılımıyla topluluk büyüdükçe büyüyordu. Celal Kargılı, öğrencileri yatıştırmaya çalışıyordu. Çünkü çevresindeki öğrenciler, neredeyse Celal Kargılı'yı itekleyecek kadar öfke içindeydiler. Kargılı, "tamam arkadaşlar, sakin olun, gerekeni yapacağız," gibi birşeyler söylemeye çalışıyor, ancak o zamana kadar ne Fikir Kulübü'nün çevresinde, ne de okul içindeki politik faaliyetlerde rastladığım bu öğrenciler, onun yakasını bırakmak niyetinde görünmüyorlardı. Eğer bir şey yapılacaksa, hemen, şimdi yapılmalıydı. Hemen, şimdi! Bir öğrenci, "boykota gidelim," diye bağırdı, onun yanındaki bir başkası, "boykota değil, işgâle," dedi. Bir başkası, "Avrupa'da öğrenciler nasıl yapıyorsa biz de öyle yapalım," diye haykırdı, Mayıs ayında Fransa'da başlayan büyük öğrenci hareketini kastederek. Öğrencilerin bu atak ve eylemci ruh halinden son derece etkilenmiştim. Çevreme bakındım, bizim Fikir Kulübü'nden arkadaşları görmek umuduyla. Kimse çarpmadı gözüme. Bir öğrenci hareketi patlak vermek üzereydi ve Fikir Kulübü uyuyordu! Bir an bile tereddüt etmeden, kalabalığı yarıp Celal Kargılı'nm yanma gittim. "DTCF Fikir Kulübü olarak öğrencilerin haklı taleplerini destekliyor, yapılacak her türlü eylemin yanında yer alacağımızı bildiriyoruz," diye kısa bir konuşma yaptım. Birisi çıkıp,

"neymiş öğrencilerin haklı talepleri, söyle bakalım," dese tek kelime söyleyecek durumda değildim. Neyse ki, böyle bir şey soran olmadı! Ancak, kalabalıktan bazı öğrenciler beni alkışlarken, bazıları da, Fikir Kulübü'nün adını duyunca, "biz siyaset değil, haklarımızı istiyoruz," diye hoşnutsuzlukla homurdandılar. Ne var ki, şimdi böyle yan meselelerle kaybedilecek zaman yoktu. Demirin tavında dövülmesi gerekiyordu. Aşağı yukarı yüz kişiyi bulmuş öğrenci topluluğunun içinde bir anda "işgâl" sözcüğü yayıldı, öğrenciler, Celal Kargılı'yı da aralarına alarak, okulun kapısına yöneldiler. Kapıdaki görevlilerin kapıları ardına kadar açmaktan başka çareleri yoktu. O anda, kazaklarını çıkarıp kafalarına sararak, bir savaşçı havasına bürünmüş bazı öğrencilerin, nereden bulduklarsa sopalarla silâhlandıklarını gördüm. Biri, "işgâl başlamıştır, okulu boşaltalım," diye bağırdı, gerçekten de o anda, işgâl başladı. Kimsenin örgütlemesi, kimsenin talimatı, kimsenin planlaması olmadan. Bir anda, yüz kadar öğrenci, sanki kendilerine daha önceden ayrıntılı planlar verilmiş gibi, sınıflara dağıldılar ve öğrencileri, sınavları terk etmeye davet ettiler. Sanki sınavdaki binlerce öğrenci de bu işareti bekliyordu. Bir anda sınıflar boşaldı. Öğretim üyeleri de, kendilerine "kibarca" refakat eden öğrencilerin yanında okulu terk etmek zorunda kaldılar. Öğrenci kitlesi, DTCF'nin geniş bahçesini doldurdu. Celal Kargılı, burada öğrencilere kısa bir konuşma yaptı ve konuşması coşkuyla alkışlandı. 1968 büyük öğrenci hareketlerinin ilk fitili böylece, DTCF'de ateşlenmiş oluyordu.

Bundan sonra ne yapılacaktı? Benim ve o sırada işgâlci kalabalığın içinde olduğunu gördüğüm Ali Orhan Yücelalp'in de aralarında bulunduğu, harekete "önderlik" edenler, bundan sonra yapılacakları planlamak üzere okul binasına çekildiler, okulun hemen girişinde, ayaküstü bir görüşme yaptık. Kürt devrimcilerinden Özgün Nas ve Nezir Şemikanlı, derhal bir "İşgal Komitesi" kurulmasını önerdiler. Bu öneri kabul edildi. Ali Orhan ve ben, hiç tereddüt etmeden "İşgal Komitesi"ne girdik. İşin ilginç yanı, İşgal Komitesi'ne, AP yanlısı Hür Düşünce Kulübü üyelerinden üç kişinin de girmesiydi. Hatırladı-

ğım kadarıyla, Kargılı'nın başkanlığında, on kişilik bir komite oluşturulmuştu. Komitede, Kürt devrimcilerinden iki kişi, Fikir Kulübü'nden iki kişi, Hür Düşünce Kulübü'nden üç kişi yer almıştı. İlginçtir ki, işgâli fiilen başlatan öğrenciler, sanki görevleri bitmiş gibi, ortadan yok olmuş, dışarıdaki öğrenci kalabalığının ya da kapılarda nöbet tutan eli sopalı diğer öğrencilerin arasına karışmışlardı. İşgalin fiilî önderliği, anında, işgâl konusunda hiçbir hazırlık yapmamış oldukları gibi, işgâlin başlaması anında da "sıradan" dediğimiz öğrencilerin atak eyleminin açtığı yoldan ilerleyen, birbirine rakip politik grupların eline geçmişti.

Durumu ayrıca değerlendirmek için FKF'ye gittik. Orada, Fikir Kulübü Başkanı Ertan Çelikkol'u gördük. Ertan Çelikkol, Fikir Kulübü yönetiminin kararını beklemeden işgâl komitesinde yer aldığımız için, Ali Orhan'ı ve beni eleştirdi. Ona, bu kararı bekleyecek zamanımız olmadığını, o anda kendi inisyatifimizle karar vermek zorunda olduğumuzu anlatmaya çalıştık, ama Ertan, bizi anlayacak bir ruh hali içinde görünmüyordu. Diğer Fikir Kulübü üyelerinin de katılımıyla kısa bir değerlendirme toplantısı yaptık. Başta Ertan Çelikkol olmak üzere, TİP yönetimi yanlısı Fikir Kulübü üyelerinin, böyle bir eyleme, Parti'nin izni olmadan katılmaya karşı oldukları ortaya çıktı. Biz MDD'ci eğilimde olanlar ise, bunun bürokratik bir davranış, spontane bir hareket için partiden izin beklemenin saçma olduğunu ileri sürüyorduk. Önemli olan, eylemin doğru olup olmadığıydı, eğer bu öğrenci hareketi devrimci bir yönelimi temsil ediyorsa, buna katılmak için partiden izin almaya gerek yoktu. Eğer yanlış bir hareketse de, zaten yine izin almadan ona katılmamaya kendimiz karar verebilirdik. Bu tartışma, DTCF Fikir Kulübü'nde iki kesimin yollarının kesin olarak ayrılmasını getirdi. Ertan Çelikkol ve onun gibi düşünenler, "partinin izni alınmadığı" gerekçesiyle eylemin dışında kaldılar ve desteklememeye karar verdiler. Ali Orhan ve ben başta olmak üzere, MDD'ci eğilimdeki Fikir Kulübü üyeleri ise bütün güçleriyle eylemi destekleme kararı aldılar.

DTCF işgâlinin hemen ardından, 11 Haziran'da Hukuk Fa-

kültesi de işgâle gitmiş, bunun ardından işgâller, 12 Haziran'da İstanbul Üniversitesi'ne sıçramıştı. Onları, İzmir ve Erzurum Üniversiteleri izlemiş, böylece, tüm Türkiye çapında, aşağı yukarı bütün üniversiteler ve yüksek okullar, birkaç gün içinde öğrenci kitlesi tarafından işgâl edilmişti. Başlangıçta öğrenci hareketi, toplumda hem şaşkınlık, hem de sempati yaratmıştı. O sıralar CHP'nin Genel Başkanı olan İsmet İnönü, öğrenci hareketini, "öğrencilerin haklı eylemi" olarak selâmlamıştı.

İşgal Komitesi'nin görevi gerçekten ağırdı. Her gün Fakülte'nin bahçesinde toplanıp işgâli destekleyen gösteriler yapan öğrenci kitlesinin beklentilerini boşa çıkartmamamız gerekiyordu. Öte yandan, bu beklentileri tespit edip kâğıda dökmek, bildiri haline getirmek ve yaymak, bu talepler çerçevesinde[1] Fakülte idaresiyle görüşmeleri sürdürmek, hem de tavizsiz sürdürmek durumundaydık. Öte yandan, işgâl komitesi de yekpârelikten uzaktı. Bırakın yekpâreliği, komitenin içindeki sağcılar, öğrenci taleplerini sulandırmak ve eylemi bir an önce sona erdirmek için ellerinden geleni yapıyorlardı. Uyanıklığımızı bir an bile bırakmamamız gerekiyordu.

Bu yüzden, Ali Orhan'la ben, "vardiya" usulü çalışıyorduk. Ben uyuduğum zamanlar o uyanık kalıyor, komitede olup bitenleri izliyor, o uyuduğu zaman da ben aynı şeyi yapıyordum. Bir keresinde, ikimiz de uyuyakalmışız. Sabah uyandığımız-

---

1 DTCF işgâlinin talepleri şunlardı:

"1. Fakülte dekanı ya Atatürk ilkelerine saygılı olmalı ya da görevi derhal terk etmelidir.

2. Fakülte mezunları layık oldukları görevlere layık oldukları ücretlerle atanmalıdır.

3. Filolojilerde Latince dersleri kaldırılmalıdır.

4. Lisan barajı tamamen kaldırılmalıdır.

5. Öğrencilere Şubat hakkı verilmelidir.

6. Belge tamamen kaldırılmalıdır.

7. Harçlar dondurulmalıdır.

8. Birinci sınıftan sınav kaldırılmalıdır.

9. Filolojilerde, üçüncü sınıfta sınav kaldırılmalıdır.

10. Yönetmelik öğrenci lehine değiştirilmelidir.

11. Fakülte yönetimine öğrenciler de katılmalıdır.

12. Fakülteye öğrenci alınu belli bir oranda yapılmalıdır.

13. Bir günde birden fazla sınav yapılmamalıdır."

da bir de baktık, "İşgal Komitesi" yeni bir talepler bildirisi hazırlamış. Bildiriyi okuyunca şok olduk. İmtihan sisteminin değiştirilmesine ilişkin can alıcı bütün talepler kaldırılmış, bunun yerine, "öğretim üyelerinin derse girerken cübbe giymeleri," türü saçma sapan "talepler" konmuştu. Anlaşılan, sağcılar, bizim uyumamızdan ve işgâl komitesinin diğer üyelerinin dağınıklığından yararlanarak inisyatifi ele geçirmişlerdi. Derhal müdahale ettik. Komitedeki sağcılar, kemküm ettiler. Bazı talepleri yazmayı "unuttuklarını" söylediler. Bildiri, yeniden yazıldı. Eğer müdahale etmemiş olsaydık ve sabah okulun önüne gelen öğrenci kitlesine bu bildiri dağıtılmış olsaydı, öğrenciler kesinlikle ihanete uğradıklarını düşünecek, o zamana kadar birlik halinde yürütülen eylemin kararlılığında büyük bir sarsılma olacaktı.

İşgal eylemini fiilen yürüten, yüzelli kadar öğrenciydi. Geceleri okulu, vardiya usulü nöbete gelen elli kadar öğrenci koruyordu. Akşam saatlerinde gönüllü olarak nöbet tutacak öğrenciler, kimsenin emri ya da talimatı olmadan, kendiliklerinden gelip Fakülte'nin bahçesinde toplanıyorlardı. Hava kararınca bahçede ateş yakılıyor, grup grup koyu sohbetlere giriliyordu. Nöbete gelen öğrenciler daha çok sol eğilimli olduklarından, bu sohbetler zaman zaman politik konulara ve memleket sorunlarına da kayıyordu. Öğrenciler, şenlikli bir düğün havasını boykota uyarlamışlardı: "Geliyor boykot alayı/devrimciler çeksin halayı."

Gecenin ilerleyen saatlerinde işgâl komitesinden birileri, nöbete gelen öğrencileri gruplar halinde örgütlüyor, her grubun başkanını tespit ediyor, Fakülte'nin kritik yerlerine yerleştiriyordu. Aralarında Daşar Karadağ, Abdurrahman Taşçı, Kamil Erdem, Sedat İşçi, Necla Ülkü gibi öğrencilerin de bulunduğu bu nöbet gruplarında sorumluluk alan öğrencilerin çoğu, daha sonraki günlerde Fikir Kulübü'nün üyeleri olacaklardı.

Sabaha kadar süren nöbetlerde "memleket meseleleri" üzerine sohbeti koyulaştırıyorduk. Bazı öğrenciler, biraz da saflıkla, "yahu şu TİP iş başına gelse de, biz de kurtulsak," türünden kolaycı sonuçlara varıyorlardı. Mevzularımızdan biri de o sıra-

da merkezini Paris'in oluşturduğu batıdaki öğrenci olaylarıydı. Bu konudaki bilgilerimiz neredeyse tamamen kulaktan dolmaydı. Batıda ayaklanan öğrencileri kardeşlerimiz olarak görüyorduk, ama batıdaki öğrenci hareketinin yönelimi hakkında doğru dürüst bir şey bilmiyorduk. O sırada Türkçeye de çevrilmiş olan Herbert Marcuse'ün *Tek Boyutlu İnsan* adlı kitabından sadece isim olarak haberdardık. Hiçbirimiz kapağını açıp okumadığımız halde, bu kitabın içeriği hakkında ahkâm kesenlerimiz de yok değildi.

Sabah dokuz cıvarında öğrenci kitlesi, yeni gelişmeleri öğrenmek ve işgâle desteğini bildirmek için Fakülte'nin bahçesinde toplanıyordu. Nöbet tutan öğrenciler de, uyumak için yurtlarına ya da evlerine gidiyorlardı. Ben ve Ali Orhan, aşağı yukarı her gece Fakülte'de kalıyorduk. Öğleye doğru Celal Kargılı, Fakülte'nin Yönetim Kurulu Toplantı Salonu'na açılan geniş balkonundan, yanında İşgal Komitesi'nin diğer üyeleri olmak üzere, öğrencilere bir konuşma yaparak son gelişmeleri aktarıyor, kitlenin, "işgâle devam" yönündeki desteğini alıyordu. Arasıra, İşgal Komitesi, durumu, bildirilerle de öğrenci kitlesine aktarıyordu. Bu bildirilerin yazımı sırasında, ben, araya, belli belirsiz "solcu" sözcükler sıkıştırmaya da gayret ediyordum. Bir bildirinin sonuna, o sıralar Bilim ve Sosyalizm Yayınları tarafından yayımlanan, Lin Biao'nun *Halk Savaşının Zaferi* adlı kitabının başlığını çağrıştıran "Hak Alma Savaşımızın Zaferi" sözcüklerini sıkıştırmıştım.

Fakülte'nin bahçesine, gündüzleri, başka okullardan öğrenciler de geliyordu. Bunların arasında, TİP'te ve FKF'de arasıra gözüme ilişen Erdal Gökyüzü adında birisi de vardı. Erdal Gökyüzü, bize göre yaşça büyüktü ve olur olmaz yerlerde "teorik" laflar etmesiyle dikkati çekerdi. Örneğin, FKF binasında otururken, birdenbire, "hadi ben artık Anti-Dühring'imi okumaya gidiyorum," derdi, gösterişli bir havada. Kendisinin "komünist kültür"ünün bizden daha "derin" olduğu kesindi. Çünkü, bir takım eski komünist şarkılarını biliyordu. Örneğin, "Jandarma biz, komünistiz, biziz yalnız dost sana," diye başlayan şarkıyı sık sık söylerdi. "Kızıl Bursa" şarkısı dilinden

düşmezdi. "Avusturalya İşçi Marşı"nın nakaratını ve Türkçe sözlerini Fakülte'nin bahçesinde, bir akşam, biz Fikir Kulübü üyelerine o öğretmişti: "Din farkı bilmeyiz/Dil farkı bilmeyiz/sanki doğduk bir anadan/Anamız amele sınıfıdır/Yurdumuz bütün cihandır bizim/Hazırlandık son kanlı kavgaya/Başta bayrağımız Leninizm." Daha sonraki günlerde iyice yaygınlaşan bu marşın son dizesini, TİP yanlıları, "sosyalizm", biz MDD'ciler ise, inadına, "Leninizm" diye söyler olmuştuk. Erdal Gökyüzü de bize, bunu, "Leninizm" versiyonuyla öğretmişti zaten.

Sağ eğilimli "Hür Düşünce Kulübü"nün üyeleri, işgâli içeriden saptırmak amacıyla, eylemin içinde yer alır görünürken, aşırı sağcı ülkücüler, eylemin tamamen dışında kalmışlardı. Gece nöbetlerimiz sırasında, ülkücü faşistlerin Fakülteye saldırmaları ihtimaline karşı özel önlemler alıyorduk. Nitekim, bir gece böyle bir saldırı gerçekleşti de. Bu saldırının, ülkücüler tarafından yapılıp yapılmadığını kesin olarak bilemiyorum, ama öğrenciler arasındaki genel kanı bu yöndeydi. Gece, nöbet gruplarını denetlemek için, Fakülte'nin boş, karanlık koridorlarında dolaşıyordum, birdenbire birinci kattan büyük bir patlama sesi duyuldu. O tarafa doğru koştum, koridorlar toz bulutuyla kaplanmıştı. Fakülte'nin, iskemle ve sıralarla baraj kurduğumuz arka kapısına vardığım zaman, koca kapının içeri doğru göçtüğünü gördüm. Birileri, arka kapının dış tarafından dinamit atmışlardı. Kısa süreli bir panik yaşandı. Okulun dışına çıkıp baktık, dinamiti atanlar çoktan tabanları yağlamışlardı. Ertesi gün, bu olay öğrenci kitlesine aktarıldı. Öğrenciler, "eylem kırıcıları" protesto ettiler.

İşgaller sırasında, Fikir Kulübü'nün dışında duran bir başka "solcu" grubun varlığı dikkat çekiyordu. Bu küçük grubun başını, oldukça yaşlı bir öğrenci olan ve Sıvaslı Sami diye tanınan, Sami Gürler ve Karadenizli Tahsin Aşık çekiyordu. Sami Gürler, geniş alınlı, gür bıyıklı, daha görünüşüyle, çevresine, öfke ve şiddet sinyalleri veren, hafif şişman, iri yarı bir adamdı. Okula silâhla girip çıktığını neredeyse herkese belli ederdi. Bir gece, Fakülte'nin bahçesinde ateş yakmış sohbet ederken, Sami Gür-

ler, yanında Tahsin Aşık ve birkaç arkadaşı olduğu halde, bir baskın havasında okula geldi. İçkiliydiler. Sami, durup dururken, oradaki birkaç öğrenciyle kavgaya tutuştu, "bu okulda sağcıları barındırmam ulan," diye bağırarak tabancasını çekip havaya ateş etmeye başladı. Böyle bir olay çıkartması için ortada hiçbir haklı neden olmadığı gibi, bu başıboş davranış, o zamana kadar öğrenci kitlesinin hiç alışık olmadığı tabanca çekmek, sağa sola ateş etmek gibi bir eylem, polisin müdahalesini davet eden, tipik bir provakasyondu. Neyse ki, olay, bizlerin müdahalesi sonucu, Sami'nin olay yerinden uzaklaştırılmasıyla, daha fazla büyümeden önlendi. Sami Gürler'in daha sonraki provakatif davranışlarına ileride yeniden değineceğim.

Eylemin ilk haftasının sonunda, Celal Kargılı'nın başkanlığındaki İşgal Komitesi, DTCF öğrencilerinin katılımıyla bir yürüyüş düzenledi. Fakülte'nin bahçesinden, ellerimizde taleplerimizi ifade eden pankartlarla, düzgün sıralar halinde yürüyüşe geçtik. Zafer Anıtı'na doğru ilerlerken, Celal Kargılı, sol kolunu kaldırarak yürümeye başladı. Biz solcular buna anında katıldık. Öğrenci kitlesi de bu "sol yumruk" kaldırma tavrını hemen benimsedi ve bütün kitle sol kollar havada yürümeye başladı. Daha sonra solcu öğrenci hareketinde büyük bir yaygınlık kazanan "sol kol kaldırma" geleneği, bu yürüyüşte ortaya çıkmıştır. Yürüyüşümüz, polisin hiçbir müdahalesi olmadan, Kızılay'a, oradan yeniden okula dönene kadar sürdü ve olaysız sona erdi.

İşgalin devam ettiği günlerde, SBF Fikir Kulübü'nden, TİP yönetimi yanlısı Murat Koğacıoğlu, Fakülteye gelerek benimle konuşmak istediğini söyledi. Fakülte'den biraz açılarak konuştuk. Murat Koğacıoğlu, eylemin seyrini ve amaçlarını öğrenmeye çalışıyordu. Ben de olan biteni kendisine aktardım. Konuşmanın sonunda, Murat Koğacıoğlu, TİP Ankara İl Başkanı Münir Cerit'in (Çankaya İlçe Başkanı Yalçın Cerit'in abisi) bizlerle konuşmak isteğini söyledi. Ertesi gün, Ali Orhan'la ben, Ankara il örgütüne giderek Münir Cerit'le görüşüp, işgâlin seyri hakkında bilgi verdik. Bu arada, TİP yönetiminden yana FKF üyelerinin eyleme katılmamasını eleştirmeyi de ihmal et-

medik. Münir Cerit, ılımlı birisiydi. Sorular soruyor, bizi doğrudan karşısına almadan endişelerini ifade ediyordu. Onun, bu eylemlerin CHP'nin oyunu olduğu yönündeki endişelerini gidermeye çaba gösterdik, bunun spontane bir öğrenci hareketi olduğunu, solcuların bu hareketin dışında kalmasının son derece olumsuz sonuçları olacağını anlatmaya çalıştık.

İşgal eylemi, DTCF Yönetim Kurulu'nun, öğrenci taleplerinin çoğunu kabul ettiğini açıklaması üzerine sona erdi. Böylece, DTCF işgâlinin ilk perdesi kapanmış oluyordu. Ama bu, elbette öğrenci kitlesinin huzursuzluğunun sona erdiği anlamına gelmiyordu. Nitekim, genel işgâlin hemen ardından başlayan Felsefe Bölümü işgâli, bunun göstergesiydi.

Felsefe işgâli, genel işgâlin bitmesinin hemen ardından başladı. Felsefe Bölümü öğrencileri, kendi aralarında bir toplantı yaparak, Felsefe Bölümü'nün özel talepleri kabul edilinceye kadar işgâle devam kararı aldılar. Fikir Kulübü'nün, benim de içinde bulunduğum MDD'ci kesimi de işgâli destekledi. Ancak bu seferki katılım, doğal olarak azdı. Felsefe Bölümü öğrencileri işgâli destekliyorlardı, ancak diğer öğrenciler, işgâle karşı hayırhah bir tarafsızlık tutumu içindeydiler. O gece, sayımızın azlığı dolayısıyla Fakülte'nin bütününü koruyamayacağımızı düşünerek, ana kapıya masa ve sandalyeleri yığdıktan sonra Felsefe Bölümü'ne çekildik. "Düşmanı" orada bekleyecektik.

Sabaha doğru, aşağıdan gelen gürültülerle uyandık, hepimiz elimize, sopa, şişe vb. gibi birşeyler geçirip aşağıya indik. Fakülte'nin sağcıları, Hukuk Fakülteli sağcılardan da takviye alarak, koca kalaslarla ön kapıyı kırıp içeri girmişlerdi. Ceketlerinin altında silâh taşıdıkları kesindi. Onlarla çatışacak gücümüz yoktu. Çatışmaya girmeden canımızı kurtarırsak iyiydi. Elimizdeki sopaları ve şişeleri bırakıp, kalaslarla içeri giren ve meydan okurcasına bağıran sağcıların yanından geçerek sessizce dışarı çıktık. Anlaşılan, sağcıların da bizimle çatışmaya niyeti yoktu. Çatışmadan kaçınmamızı, teslim olduğumuz şeklinde yorumlamış olacaklar ki, Fakülte'den çıkıp gitmemize ses çıkartmadılar. Niyetleri, işgâli kırmaktı ve bunu da tereyağdan kıl çeker gibi başarmışlardı işte!

Dışarıda yeniden bir araya geldik. Yirmi kişi kadar vardık. Aramızda bulunan, aynı zamanda sendikacı olan bir öğrenci abimizin, hemen yakındaki sendikasına gidip acil bir toplantı yaptık ve bundan sonraki taktiğimizi tespit ettik. Bütün umudumuz, gündüz Fakülteye gelecek Felsefe Bölümü öğrencilerindeydi. Nitekim, bu beklentimizin boş olmadığı, gündüzki olaylarla kanıtlandı.

Bizim de aralarına karıştığımız Felsefe öğrencileri, Fakülteye gelip, işgâlin sağcılar tarafından kırıldığını öğrenince büyük bir öfkeye kapıldılar. Hele, Felsefe Bölümü'nün koridorlarında, Hukuk Fakülteli sağcıların jandarma gibi dolaştığını görmek onları çileden çıkarttı. Felsefe koridorları, "yabancıların dışarı" çıkmasını talep eden sloganlarla inledi. Bu durum, Felsefe bölümü hocalarının da onuruna dokunmuştu. Başta Nusret Hızır olmak üzere, Felsefe Bölümü'nün öğretim üyeleri de, yabancıların Felsefe Bölümü'nü boşaltmasını istediler. Ancak, sağcı kabadayıların bu talebe uymaya pek niyetleri yoktu. Kısa bir sürtüşmeden sonra, Felsefe bölümü öğrencileriyle sağcı kabadayılar arasında çatışma çıktı. İsmini Kemal Çevik diye hatırladığım, Hukuk Fakültesi'nden sağcı cemiyet ağası tabancasını çekip ateşledi. Silâhından çıkan mermiler, Felsefe Bölümü'nün tavanına saplandı. Öğrenciler arasında kısa süren bir panik ve kaçışma yaşandı. Ancak öğrenciler kısa sürede toparlanıp sağcıların üzerine yürüdüler. Öğrenci hareketleri sırasında ilk kez sağcı mermilerle karşılaşan öğrencilerin direnci sonucunda sağcılar Felsefe Bölümü'nü terk etmek zorunda kaldılar.

Bu olaydan hemen sonra, orada bulunan tüm Felsefe Bölümü öğrencileri, bazı asistanların ve öğretim üyelerinin de katılımıyla durumu değerlendirmek üzere bir toplantı düzenlediler. Felsefe Bölümü, tüm öğrenci ve öğretim üyeleriyle birlikte, sağcı saldırganlığın karşısında tek bir yumruk halinde birleşmişti. Felsefe Bölümü'nün bu birliği karşısında, ufak tefek eğilim farklarının ve politik farklılıkların hiçbir önemi kalmamıştı. Değerlendirme toplantısının sonunda, işgâle son vermeye, taleplerin yeni öğrenim döneminde değerlendirilmesine oy birliğiyle karar verildi ve Felsefe öğrencileri, zorbalık karşısın-

da boyun eğmemenin verdiği gururla, gözleri ışıl ışıl, hep birlikte okulu terk ettiler.

Tam Felsefe Bölümü'nden ayrılmak üzereyken, arkadaşlar, Prof. Nusret Hızır'ın beni görmek istediğini söylediler. Yanına gittim. Nusret Hızır, sevimli yüzüyle bana gülümsedi, "Gün Zileli sen misin," diye sordu. "Evet, hocam," dedim. "Yahu ne cesur kalemsin sen," dedi Nusret Hızır, "hiç böyle bir sınav kâğıdı okumamıştım. Kitapları filan boşvermiş, cesurca fikirlerini yazmışsın. Başka bir hoca olsa belki sana sıfır verirdi, ama ben özgüveninden dolayı sana on verdim. Bu sınav kâğıdının sahibini de ayrıca tanımak istedim." Müthiş gururlanmış, böyle durumlarda hep olduğu gibi kıpkırmızı olmuştum.

Felsefe işgâlini değerlendiren bir yazım, daha sonraki haftalarda *Türk Solu* dergisinde çıktı. 1951 Tevkifatının tutuklularından, yıllar sonra, İngiltere'de tanışacağım ve açık sözlülüğüne bizzat tanık olacağım, edebiyat adamı Orhan Suda'nın bu yazıyı çok beğendiği, "işte yazı dediğin böyle olur," dediği, *Türk Solu* çevresinden bana ulaştırılmıştı. Bu övgü, yıllarca aklımdan çıkmadı.

* * *

İşgaller sona erdikten sonra, Cemal Akın'ın Başkanı olduğu, Cebeci'de bulunan Türkiye-iş Sendikasında, 450 lira maaşla, sekreter olarak çalışmaya başladım. Hayatımda ilk kez, ücretli bir işte çalışıyordum. Yaptığım iş öyle pek zor sayılmazdı. Sendikaya gelen işçilere kapıyı açıyor, isteklerini dinleyip Cemal Akın'a ulaştırıyor, işçilerin üye fişlerini düzenliyor, daktiloda sendikanın yazışmalarını yapıyordum.

Ne var ki, dıştan kolay gibi görünen bu işin, içine girdikçe hiç de öyle kolay olmadığı ortaya çıktı. Zorluk, sendika faaliyeti denen işin, uzaktan farkedilmeyen, birçok hileli hurdalı yanının olmasından ileri geliyordu. Sekreter olarak, benim de bu hilelere bulaşmam, en azından göz yummam gerekiyordu. Örneğin, o günlerde, Belediye temizlik işçilerinden, noter kanalıyla yığınlar halinde istifalar gelmeye başlamıştı sendikaya. Bir süre sonra fark ettim ki, Cemal Akın bu istifaları mecburen yü-

rürlüğe koyuyor, ama istifa eden işçileri hemen ardından yeniden sendikaya kaydediyordu. Böylece, istifa eden işçinin ücretinden sendika aidatı kesilmeye devam ediyordu. Bu yeniden kayıt işleminin yapılabilmesi için, işçinin imzasını taşıyan yeni bir üyelik fişinin olması gerekiyordu. Cemal Akın, bunun önlemini önceden almıştı. İşçilere üye fişini imzalatırken, fişin altına üç kopya daha koyuyordu. Böylece işçi, istifa etse bile, imzaladığı fişin kopyası yeniden yürürlüğe konuyordu. Yani işçinin tam anlamıyla istifa edebilmesi için, noterden dört kere istifa belgesi yollaması gerekiyordu. İstifalarına rağmen, sendika aidatının kesilmeye devam ettiğini gören işçiler, öfkeyle sendikanın kapısına dayanıyorlardı. Sendikadaki bir görevli olarak, bu öfkeli işçilerle yüzyüze gelmek zorunda kaldığım için son derece sıkıntı içindeydim. Gerçi ben orada sıradan bir görevliydim. Olup bitenlerde bir sorumluluğum yoktu, ama yine de durumdan haberdar olduğum için, kendimi, Cemal Akın'ın "gıllı gışlı" işlerine bulaşmış gibi hissediyordum.

Cemal Akın'ın, öfkeli işçileri nasıl "kafeslediğini" gördükçe hayretten hayrete düşüyordum. Gruplar halinde sendikanın kapısına dayanan işçiler, içeri dalar dalmaz, büyük bir kızgınlıkla Cemal Akın'ın nerede olduğunu soruyorlardı. Onların bu öfkesini gördüğünüz zaman, Cemal Akın'ı ele geçirdiklerinde bir kaşık suda boğacaklarını sanırdınız. Derken Cemal Akın, gayet sakin ve gizemli bir havada odasından çıkıyor, hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi bir yüz ifadesiyle kızgın işçileri, "dertlerini dinlemek" üzere odasına davet ediyordu. O odada neler konuşuluyordu, bilmiyorum. Ancak, yarım saat sonra, o gözlerinden ateşler fışkıran işçiler, odadan süt dökmüş kedi gibi çıkıyorlardı. Hem de Cemal Akın'a tekrar tekrar "teşekkürler" edip, diğer arkadaşlarını da istifadan vazgeçireceklerine söz vererek! Bu Cemal Akın, gerçekten bir sihirbazdı!

Sendikanın bu koşullarında çalışmaya ancak bir ay tahammül edebildim, bir ay sonra, derslerime çalışacağım bahanesiyle, maaşımı alıp istifayı bastım. Hayatımda elime ilk kez böyle toplu bir para geçiyordu. Soluğu doğru Erdal Öz'ün kitapçı dükkânında aldım. Parayı olduğu gibi kitaba yatırdım.

FKF'nin, TİP yönetimi çizgisindeki muhalefeti, Doğu Perinçek yönetimini devirmek için yeni bir atılım yapmaya hazırlanıyordu. GYK toplantısının normal olarak Temmuz ayının ortasında yapılması gerekiyordu. Ne var ki, TİP'in baskısıyla GYK'da yönetime destek vermiş bazı GYK üyelerinin TİP yanlısı muhalefetin saflarına geçtiğini, bu GYK toplantısında yönetimimizin kesin olarak devrileceğini biliyorduk. Doğu, bu yüzden, GYK toplantısını ertelemenin, böylece zaman kazanmanın yollarını arıyordu. FKF tüzüğünde, ertelemeye ilişkin bir madde bulunmuyordu. Doğu, böyle durumlarda devreye giren Meclis iç tüzüğünün tartışmalı bir maddesine dayanarak, FKF Başkanı sıfatıyla, GYK toplantısını, ikinci bir çağrıya kadar ertelediğini ilân etti. Ne var ki, muhalefetin sabrı iyiden iyiye tükenmişti. Çoğunluğu elde ettiği bir sırada verilen bu erteleme kararma uymaya hiç mi hiç niyetli görünmüyordu. Ancak, GYK toplantısını en az bir MYK üyesinin açması, tüzüğün gereğiydi. Bizim yönetim ise taş gibiydi, o ana kadar tek fire vermemişti.

Bunun üzerine TİP yönetimi, işe bizzat el koydu. Behice Boran, aynı zamanda parti üyesi de olan FKF Genel Sekreteri Ömer Özerturgut'u partiye çağırarak, GYK toplantısını açmasını "emretti". Ömer Özerturgut, ideolojik bakımdan MDD'ci olmasına rağmen, bu baskıya dayanamadı, "parti disiplini"ne uyarak, İstanbul'a gidip, İstanbul delegelerinin hazır bulunduğu, şaibeli "GYK toplantısını" açtı. Bu toplantının şaibeli olduğunun, İstanbul delegeleri de farkındaydılar. Bu yüzden, toplantı, çalışmalarına Ankara'da devam etme kararı aldı. Böylece, İstanbul'da toplantının kazasız belasız açılması sağlanmış, Ankara'da devam kararıyla da, toplantının meşrûluğu garanti altına alınmış oluyordu.

O günlerde Doğu'nun, küçüklüğünde çocuk felci geçirdiği için diğer bacağına göre daha ince olan ve topallamasına yol açan sağ bacağında bir burkulma olmuştu ve bacağı sargıdaydı, yürüyemiyordu. İstanbul'da olan bitenleri ve toplantının Ankara'da devam edeceğini öğrenmiştik. Bu toplantıyı meşrû saymıyorduk, ne yapıp edip toplantıyı ertelemekte kararlıydık. Bu-

nun için, her şeyden önce, toplantının yapılacağı gün ve saatte FKF binasında bulunmamız gerekiyordu.

Doğu'nun koltuklarına girerek bir arabaya koyduk, aynı şekilde, FKF binasına çıkarttık. Biraz sonra GYK toplantısı, İstanbul delegeleri ve onlara iltihak etmiş bir kısım Ankaralı delegeyle açıldı. Divan Başkanlığı'nı, Kürt sosyalistlerinden Zülküf Şahin yapıyordu. Ömer Özerturgut, İstanbul'daki açılışı yaptıktan sonra ortadan kaybolmuş, muhtemelen memleketi Turgutlu'ya gitmişti.

FKF salonunda tuhaf bir görüntü ortaya çıktı. Salonun bir bölümünde GYK toplantısı yapılıyor, öbür bölümünde ise GYK toplantısını tanımayan bizler, güya MDD üzerine bir seminer veriyorduk. Cengiz Çandar, ben, Doğu Perinçek vb. GYK toplantısını provake etmek için yüksek sesli konuşmalar yapıyorduk. GYK ise, her ne şart altında olursa olsun, toplantısını yapıp bitirmekte kararlı görünüyordu. Alelacele eller kalkıp iniyor, birşeylere karar verilip hızla başka bir gündem maddesine geçiliyordu. Doğu baktı, bu seminer numarasıyla GYK'nın çalışmalarını önlemek mümkün değil, yeni bir taktiğe baş vurdu. "Bir dakika," dedi, "ben halen FKF'nin başkanıyım, madem ki, GYK toplanmış bulunuyor, o halde toplantıyı ben yöneteceğim." Delegeler önce inanmazlıkla baktılar Doğu'ya. Acaba doğru mu söylüyordu, gerçekten yola gelmiş, GYK toplantısının meşrûluğunu tanımaya karar vermiş miydi? Eğer böyleyse, bu işlerine gelirdi, çünkü böylece hem toplantının üzerindeki şaibeyi ortadan kaldırmış, hem de oy çoğunluğuna dayanarak böyle meşrû bir toplantıda yönetimi devirmiş olacaklardı. Biraz tereddüt ettikten sonra, Doğu'nun önerisini kabul ettiler. Zülküf Şahin başkan sandalyesinden kalktı, "gel bakalım" dediler, Doğu'ya. Doğu, sağlam bacağının üzerinde sıçraya sıçraya, GYK Başkanlık sandalyesine geçip kuruldu ve sandalyeye oturur oturmaz, ilk sözü şu oldu: "GYK toplantısı ertelenmiştir, bu toplantının GYK toplantısıyla ilgisi yoktur." İstanbul delegeleri öfkeyle ayağa kalktılar. Doğu'nun oyununa gelmişlerdi. Ona inandıkları için pişmandılar. Evet ama, bu, sakat bacağını bir sandalyeye dayamış adamı, GYK başkanlık sandalyesinden

nasıl uzaklaştıracaklardı? Tek çare kalıyordu, onu yaptılar. Doğu'yu orada kendi kaderiyle başbaşa bırakıp sandalyelerini tam ters yöne, salonun öbür yanına çevirdiler. Zülküf Şahin de bir sandalye alarak yeniden karşılarına oturdu. GYK, toplantısına böylece devam etmeye çalıştı.

Doğu, toplantıyı provake edebilmek için şansını bir kere daha denemekte kararlıydı. Oturduğu yerden GYK toplantısını sürdürenlere seslendi. "Tamam arkadaşlar," dedi, "ikna oldum. Bu sefer size söz veriyorum, gerçekten yöneteceğim toplantıyı." Ben, içimden, artık bu sefer inanmazlar diyordum, ne var ki, delegeler, Doğu'ya bir kere daha inanma gafletini gösterdiler. Doğu, deminki gibi, kalkıp, sıçraya sıçraya Zülküf Şahin'in sandalyesine geçti. Oturur oturmaz da aynı sözler çıktı ağzından: "Toplantı falan yok. GYK toplantısı tarafımdan ertelenmiş bulunuyor." Artık delegeler öfkelenmeye bile gerek duymadılar. Alışmışlardı zahir! Otomatik hareketlerle, sandalyelerini bir kere daha salonun öbür tarafına çevirdiler ve Zülküf bir kere daha geçip karşılarına oturdu. Artık bu kadarı da komediydi!

Eller hızla kalkıp indi. Önce Dev-Güç'ten çıkma kararı alındı. Ardından Zülküf Şahin'in başkanlığında yeni MYK seçildi. Artık akşam oluyordu. Salon, dışarıdan yeni gelenlerle tıklım tıklım dolmuştu. TİP örgütü, ne olur ne olmaz diyerek, kendine bağlı üyeleri FKF'ye yığmıştı. İşyerlerinden çıkan TİP'li işçiler de, "parti karşıtlarını" gerekirse zor yoluyla ezmek için binaya doluşmuşlardı. Kürt sosyalistleri, neredeyse tam kadro, MDD'cilere karşı direnmek için binadaki yerlerini almışlardı. Çevreme bakındım, GYK'da azınlıkta kaldığımız yetmiyormuş gibi, binada da fiilî anlamda epeyce azınlığa düşmüştük. Koyu Mihrici kesimden ne Atilla Sarp, ne Ersen Olgaç, ne de diğerleri ortada görünüyordu.

Buna rağmen, Doğu, toplantının meşrû olmadığında diretmeye kararlıydı. Bize yönetim kurulu odasını ele geçirmemizi söyledi. Biz de dediğini yaptık. Ama bu, sonucu şimdiden belli, umutsuz bir çabaydı. Yönetim kurulu odasında, MDD'ci olarak ancak on-oniki kişi vardık. Oysa salon, koridorlara kadar TİP yönetimi yanlılarıyla doluydu. Yönetim kurulunun kapısı-

nı tutmuş, içeri kimseyi sokmuyorduk. TİP yanlıları bizi inadımızdan vazgeçirmek için ikna etmeye çalışıyorlardı. Ben, kapıdaki, kırmızı yanaklı, uzun kirpikli, elâ gözlü, köylü görünümlü, sevimli bir gençle tartışıyordum. Aynı zamanda GYK İstanbul delegesi bu genç, son derece yumuşak bir havada, direnmemizin boşuna olduğunu anlatmaya çalışıyordu bana. Ben de, GYK toplantısının neden meşrû olmadığını izah etmeye çalışıyordum ona. Binadaki gergin havaya rağmen ikimizin tartışması son derece dostane bir havadaydı. İşte, Çapa Öğretmen Okulu Fikir Kulübü'nden GYK üyesi İbrahim Kaypakkaya'yı ilk kez böyle tanımıştım.

Hava neredeyse kararmaya yüz tutmuştu. Yönetim Kurulu odasındaki işgâlimiz sürüyordu. Karnımız da iyice acıkmıştı. Cengiz Çandar ve Osman Kiper'i, dışarı, ekmek almaya yolladık. Gerekirse sabaha kadar bekleyecektik burada. İçeriden, zaferlerini kutlayan SD'cilerin türkü sesleri duyuluyordu. Ne var ki, içeride işgâl devam ederken bu kutlama, henüz gereken coşku havasına kavuşamıyordu. Bir an önce bertaraf edilmemiz gerekiyordu. Sonunda bunu, zor kullanarak yaptılar. Cengiz Çandar ve Osman Kiper, ekmekleri yüklenmiş odaya geri dönerken, Kürt sosyalistlerinden Şekip, tabancasını çekip onları koridorda tutukladı. Daracık koridorda itiş kakış başladı. İşin şiddete varacağını görüp işgâle son vermeye ve binayı terk etmeye karar verdik. Doğu, yiğitliğe halel getirmemek için, odayı bir şartla terkedeceğimizi ilân etti. GYK üyelerinin imzalarını kontrol edecek, gerçekten çoğunluk olup olmadığını tespit edecekti. SD'ciler bu talebi sevinerek kabul ettiler. Doğu, imzaları üstünkörü kontrol eder gibi yaptı ve çoğunluk olduğunu "tespit" etti. Ardından, Doğu önde biz arkada, marşlar söyleyen SD'ci kalabalığın arasından geçerek, tek sıra halinde FKF binasını terk ettik.

* * *

Üniversite işgâllerinin hemen ardından, İstanbul'a demirleyen Amerikan 6. Filo'suna karşı İstanbul'da eylemler başlamıştı. Gençler, çeşitli eylemlere girişmiş, Dolmabahçe'den karaya

çıkan Amerikan askerlerinin üzerine boya atmışlardı. Polis, gece yarısı, eylemci gençleri yakalamak bahanesiyle İTÜ yurdunu basmış, Vedat Demircioğlu adlı öğrenciyi pencereden atarak ölümüne sebep olmuştu.

Vedat Demircioğlu'nun ölümü, İstanbul'daki olayların iyice büyümesine yol açtı. Vedat Demircioğlu'nun ölümünü protesto eden öğrenciler, Dolmabahçe'de demirlemiş 6. Filoya karşı yürüyüşe geçtiler. FKF İstanbul Sekreterliği ve İTÜ Talebe Cemiyeti, bir "provakasyonu" önlemek bahanesiyle, Gümüşsuyu'nda, FKF üyelerinden oluşan bir baraj kurarak, Dolmabahçe'ye akan öğrencilerin önünü kesmek istedi. İTÜ Talebe Cemiyeti Başkanı Hasan Yalçın, burada bir konuşma yaparak, "anarşistlere karşı uyanık olunması" uyarısında bulundu. Deniz Gezmiş'in ve bu tür bütün hareketlerde onun yanıbaşında yer alan Mustafa Gürkan'ın başını çektiği gençler, önce FKF'lilerin ve bir kısım İTÜ'lünün, sonra da polis ve jandarmanın barajını yararak Dolmabahçe'ye indiler ve yakaladıkları Amerikan askerlerini denize attılar.

Ankara, yalnız yaz sıcağıyla değil, İstanbul'daki anti-emperyalist olayların heyecanıyla kaynıyordu. Bir kitle hareketi söz konusu değildi Ankara'da. Ama, o günlerde Vietnam'da sürmekte olan Vietkong gerillalarının Saygon'a düzenledikleri "Tet" saldırılarının da yarattığı coşkuyla, biz MDD'ciler istim üzerindeydik. Her akşam, FKF'de ya da Mülkiyeliler Birliği'nde toplanıp, gruplar halinde eylemler düzenliyorduk. Bir keresinde, Kızılırmak Caddesi'ndeki Amerikan Sineması'nı taşladık. Bir başka seferinde, Kavaklıdere'deki Amerikan Yardım Teşkilatını basıp camlarını aşağı indirdik. Zaman zaman, gündüz vakti, Kızılay'da da eylemler yapıyorduk. Bir keresinde, Amerikan Sanayi Bankasını taşladık, bu eylemde Mustafa Kuseyri yakalandı. Kızılay'da, hiçbir şey yapamazsak, akşam kalabalığında ses bombası patlatıp ortalığı heyecana veriyorduk. Bir keresinde böyle bir ses bombası patlatma eylemine Taylan Özgür ve Muzaffer Köklü ile gitmiştim. Bombayı Taylan Özgür patlatmıştı.

En önemli eylemlerimizden biri de Amerikalı askerlerin yo-

lunu kesip dövmekti. Benim bulunmadığım bu tür eylemlerden birinde, Amerikalı askerlerden biri yaman çıkmış, bizim çocuklarla esaslı bir şekilde dövüşüp ellerinden kurtulmuş. Bir keresinde, içinde Fehmi Erbaş ve Cengiz Çandar'ın da bulunduğu bir grupla birlikte, Küçük Esat'taki Dedeman otelinin civarında bir Amerikalı askerin yolunu kesmiştik. Grubun sözcülüğünü, İngilizce bilen Cengiz Çandar yapıyordu. Amerikalı, genç bir askerdi. Cengiz, askere, İngilizce, Vietnam savaşı hakkında ne düşündüğünü sordu. Amerikalı birşeyler mırıldandı. Etrafını çevirenler tarafından fena halde dövüleceğini anlamıştı zahir. Kurbanlık koyun gibi çevresindekilere korkuyla bakıp duruyordu. Cevabı net olmadığı için Cengiz sorusunu tekrarladı. Çocuk iyice korktuğu için nutku tutulmuştu. O anda içimden bir acıma duygusu yükseldi. Amerikan askeri de olsa, o anda, bizim karşımızda savunmasızdı ve mazlum bir pozisyondaydı. Fehmi Erbaş, o meşhur Antep ağzıyla, "bırakın gitsin ulum, ne yapacaksınız, herifi görmüyor musunuz, korkudan altına edecek," dedi. Güldük. Amerikalı, güldüğümüzü görünce rahatlar gibi oldu, o da gülmeye başladı. Hele böyle bizimle birlikte gülen bir çocuğa vurmaya gönlümüz hiç elvermedi. Cengiz, ona İngilizce sıkı bir propaganda çekti ve bıraktık, gitti.

Giderek eylemleri daha organize hale getirmeye karar verdik. Bu eylemlerin bir amacı, Amerika'yı protesto etmekse, öbür amacı da eylemcilikte yeni FKF yönetimini yaya bırakıp, onun "pasifistliğini" ispatlamak, en radikal FKF'lileri MDD'ci saflarda toparlamaktı. Bir akşam, Doğu'nun başkanlığında büyük bir eylem planladık. Eylemin hedefi, son derece gizli tutuluyordu. Doğu, eylemin hedefini yalnızca grup başkanlarına söylemişti. Sekiz grup başkanı, çevresine, en güvendiği arkadaşlarını toplayacak, bir eyleme gidileceğini söyleyecek, ama eylemin nereye olduğunu son ana kadar grup üyelerine sızdırmayacaktı. Dahası, polisi iyice şaşırtmak için, eylemin hedefi olan Kavaklıdere'deki Amerikan Yardım Teşkilatı'ndan epeyce uzaktaki Amerikan Konsolosluğu'nun yakınlarında Münir Aktolga ve birkaç arkadaş, bizim saldırımızdan iki üç dakika önce bir ses bombası patlatacaklardı. Böylece polisin dikkati kon-

solosluğa yönelirken, biz de Amerikan Yardım Teşkilatı'na saldıracaktık. Eylemin hedefinin önceden polise sızdırılması neredeyse imkânsız görünüyordu, çünkü sekiz grup başkanı en "güvenilir" arkadaşlardan seçilmişti. Ben de grup başkanlarından biriydim. Etrafımda, daha çok DTCF'lilerden oluşan altı yedi kişilik bir grup oluşturmuştum. Herkes grubunu kurup, belirlenen saatte olay yerinde olmak üzere, vakit geçirmek için farklı istikametlerde dağıldı.

Belirlenen saat olan gece dokuza üç dakika kala Amerikan Yardım Teşkilatı'nın önüne geldiğimizde, o saatte alışılmamış bir kalabalıkla karşılaştık. Bunun, bizim örgütlediğimiz grupların oluşturduğu bir kalabalık olması imkânsızdı. Üstelik, caddenin iki yanında, son derece kuşku çekici, tanıdık olmayan simalar da dikkatimizi çekmişti. O sırada, kararlaştırıldığı gibi, Münir Aktolga'nın grubu, Amerikan Konsolosluğu'nun önünde ses bombasını patlattı. Bu, aynı zamanda, bize verilmiş bir saldırı işaretiydi. Tam o anda yokuşun öbür tarafından gelen, grup başkanlarından Atıl Ant'ı gördüm, bana bir işaret çaktı, "sakın ha," dedi ardından, "saldırı falan yok, polis haber almış, her taraf polis kaynıyor, bazı arkadaşları da yakaladılar, çabuk uzaklaşalım buradan."

Evet ama bu nasıl olurdu? Saldırının hedefini, en güvendiğimiz grup arkadaşlarımızdan bile saklamışken, polis nasıl olmuştu da bu eylemi öğrenebilmişti? İnanılacak şey değildi. Tabiî, o zaman henüz, sekiz grup başkanından biri olan, bizim meşhur "anti-Dühringci" teorisyenimiz ve komünist marşlar repertuarının ustası Erdal Gökyüzü'nün bir sivil polis olduğunu bilmiyorduk. Erdal Gökyüzü, bu olaydan kısa süre sonra açığa çıkınca ortalıktan kayboldu. Daha sonraki yıllarda, Başbakan Süleyman Demirel'in koruma polisi, Komiser Erdal Gökyüzü olarak arz-ı endam etti.

İstanbul'daki olayları protesto etmek amacıyla bir grup arkadaş, Meclis önünde oturma grevine gitmiş ve gözaltına alınmıştı. Tutuklanan arkadaşlar Ulus'taki Adliye binasına getirildiler, biz de destek vermek için adliye binasına doluştuk. Hepimizin en fedakârı Atalay Savaş, arkadaşlara ekmek alıp getirmek vb.

türü işler için çırpınıp duruyordu. O gün, nedense Adliye binasından erken ayrılmıştım. Sabahleyin bir arkadaş, Atalay Savaş'ın, gözaltındaki arkadaşlara birşeyler yetiştirmek için Adliye binasının önünden aceleyle karşıya geçerken bir minübüsün altında kaldığını, durumunun çok ağır olduğunu bildirdi. Acele kan vermemiz gerekiyordu. Hastaneye koştuk. Kan verdik. O arada, kapının aralığından, can çekişen Atalay Savaş'ı gördüm. Üst kısmı çıplaktı. Nefes alamadığı için çırpmıyor, kendini oradan oraya atıyordu. Bilinci tam olarak yerinde değildi. O anda öleceğini anlamıştım. Büyük bir acı duydum. Atalay Savaş, gerçekten de özveri timsali bir arkadaşımızdı. Onda poz yapmak, gösteriş yapmak, kariyer peşinde koşmak, kendini düşünmek denen şeyin zerresi yoktu. Arkadaşları için çırpınır durur, dur durak demeden, soluk almadan devrim için birşeyler yapma isteğiyle kendini oradan oraya atardı. Ölüm döşeğindeki şu hali, işte bu yüzden, onun açısından hiç de yadırganacak bir şey değildi. Ölüme giderken de çırpınıyor, soluk alamıyor, kendini oradan oraya atıyordu. Kapıyı sessizce kapadım. Böylesine fedakâr insanlar ne kadar az geliyordu bu dünyaya ve ne kadar çabuk çekip gidiyorlardı.

O akşam Atalay Savaş öldü. O acıyla bir anma yazısı yazdım ve *Türk Solu*'nun Ankara bürosunun kapısının altından attım. Yazı, *Türk Solu*'nun yaz aylarındaki sayılarından birinde yayınlandı.

Amerikan aleyhtarı duygularımız zirvesindeyken, Ağustos ayında, başta Sovyetler Birliği olmak üzere, Varşova Paktı ülkeleri, Çekoslovakya'yı işgâl etti. Hepimize tek tek sorsanız, Sovyetler Birliği'nin "revizyonist" olduğunu söylerdik. O dönemde, devrimci gençler arasında Sovyetler Birliği'nin "revizyonist", Çin-Sovyet çatışmasında Çin'in haklı olduğu yargısı egemendi. Saflarımızda Mao Çe tung'un büyük prestiji vardı, ama kimsenin Brejnev'e kulak astığı yoktu. Mao, gerillayı anımsatan haki renk giyisisiyle, Fidel Castro, keza askerî kıyafeti ve koca sakalıyla, Ho Şi Minh, basit, yakasız gömleği, güleç yüzü, sivri sakalıyla bize son derece hitap ediyordu, ama kıravatlı Kruşçev ve Brejnev, bize çok uzak geliyordu. Boliv-

ya dağlarında gerilla mücadelesi yaparken bir yıl önce öldürülen, Küba devriminin kahramanı Che Guevara ise hepimizin idolüydü. Onun, Ant Yayınları'ndan, o günlerde yayımlanmış, *Gerilla Günlüğü* adlı, Bolivya dağlarındaki gerilla mücadelesini anlatan anıları elimizden düşmüyordu. Sovyetler Birliği'ne karşı bu uzaklığımıza rağmen, "Prag baharı"na hiçbir sempati duymuyorduk. Çekoslovak halkının özgürlük özleminden güç alarak Çekoslovakya Komünist Partisi içinde başlayan, Çekoslovak Komünist Partisi Sekreteri Dubçek tarafından benimsenen yenileşme ve özgürleşme hareketini, Amerikan emperyalizmi ile uzlaşma, sosyalist ülkelerin oluşturduğu anti-Amerikan bloku bölmek olarak görüyorduk. "Revizyonist" de olsa, sonuç olarak Sovyetler Birliği, sosyalist bir ülkeydi ve Amerika'ya karşı cephenin bir unsuruydu. Çin'in, Sovyetler Birliği'ne eleştirisi ise farklıydı. Çin, Sovyetler Birliği'ni, Amerika ile uzlaştığı için eleştiriyordu. Yani kısaca özetleyecek olursak, biz, Amerika'ya karşı dünya çapında yürütülen mücadelenin "şahin"leriydik. Amerika'yı zayıflatan her hareketi destekliyor, onu güçlendirdiği *kanısında olduğumuz* her harekete karşı çıkıyorduk. Bu hareket, o yıl dünyanın her yanında yükselen özgürlük mücadelesinin bir parçası olsa, bu anlamda bizim mücadelemizle paralellik taşısa da, tavrımız buydu. Bu yüzden, Amerikan emperyalizmini "güçlendirdiğini" düşündüğümüz Çekoslovakya'daki özgürlük hareketine karşı çıktık ve Sovyet tanklarının Prag baharını ezmesini alkışladık. Bu tavrı almamızın bir diğer önemli nedeni ise, o sırada kıyasıya bir mücadele ve çekişme içinde bulunduğumuz SD'cilerin ve TİP yönetiminin, Sovyet işgâline karşı çıkması ve açıktan açığa kınamasıydı. Mehmet Ali Aybar başta olmak üzere, Behice Boran da dahil tüm TİP yönetimi, Çekoslovakya'nın işgâline karşı tavır almış, çiçeği burnunda FKF Başkanı Zülküf Şahin, işgâli kınayan demeçler vermişti. Örgüt içi siyasî rakiplerimiz işgâli karşı çıktığına göre, bizim de otomatikman işgâli desteklememiz gerekiyordu. İşgali desteklememizin, bunlar kadar önemli bir başka nedeni ise, Mihri Belli başta olmak üzere, MDD'ci hareketin fikir babalığını yapan eski tüfeklerin, Stalinci geleneğin sıkı iz-

leyicileri olmalarıydı. Eski tüfek kuşağı, sıkı Stalinci bir terbiye altında yetişmişti. Bu terbiyeye göre, Sovyetler Birliği'nin çıkarları, dünya devriminin çıkarlarıyla özdeşti. Sovyetler Birliği'ni zayıflatan her hareket otomatikman emperyalizmin kuklası ve karşı-devrimciydi. Eski tüfekler kuşağı, bu anlayışı, belli ölçülerde bize de aktarmıştı.

Gerçi, o sıcak günlerde, Mülkiyeliler Birliği'nde bu sorun üzerine tartışırken, radyodan, Mao Çe tung'un, Çekoslavakya'nın işgâline karşı çıktığını duymak bizi az sarsmamıştı. Amerikan emperyalizmine karşı öylesine kararlı bir tavır içinde olan, hattâ, "barış içinde birarada yaşama" tezi yüzünden Sovyetler Birliği'ni eleştiren Mao Çe tung, nasıl olurdu da, Amerikan emperyalizmini zayıflatan bir işgâl eylemine karşı çıkardı? Dünyada inanamazdık buna. Kısa bir tereddütten sonra, bunun burjuva basın ve radyosunun uydurması olduğuna kendimizi inandırıp iç huzuruna kavuştuk. En iyisi, bu tür "burjuva propagandalarına" kulaklarımızı tıkamaktı.

Bu konuda öylesine bir haklılık ve özgüven duygusu içindeydik ki, FKF'de yapılan bir toplantıda, yeni FKF yönetimini, işgâle karşı çıktığı için köşeye sıkıştırmaktan geri kalmadık. Bu konuda uzun bir konuşma yapmış, FKF yönetiminin Çekoslovak baharını destekleyen, Sovyet tanklarına karşı çıkan tutumunu yerden yere vurmuştum. İşin tuhafı, aslında bu konuda biz son derece yanlış bir yerde olduğumuz, FKF yönetimi, belki de bize karşı ilk kez ideolojik üstünlük sağlama fırsatı yakalamış olduğu halde, yeni yönetimin, bizim keskin eleştiri oklarımız karşısında gerilemesi, işgâle karşı çıktığı için "mahçup" bir tutum takınıp neredeyse özeleştiri yapacak bir noktaya gelmesiydi. Bugün baktığı zaman insan, buna hayret etmekten kendini alamıyor.

Yine o günlerde, artık bağlarımın iyice zayıfladığı *Yordam* dergisinin sahibi Hüseyin Cöntürk'ün evini son kez ziyaret etmiştim. Ben oradayken Haluk Aker de geldi. Hüseyin Cöntürk, Haluk Aker'e dönüp, sanki bir hilkat garibesini gösterirmiş gibi beni göstererek, "Haluk, bak, Gün, Çekoslovakya'nın işgâlinin doğru olduğunu savunuyor," dedi. Zavallı Haluk Aker,

hayretinden neredeyse düşüp bayılacaktı. "Nasıl olur," dedi ağlamaklı, "nasıl olur da, senin gibi duygulu, sanatçı ruhlu bir insan bunu savunabilir, Gün. O gençlerin tankların altında ezilmesine, özgürlüğün boğulmasına nasıl destek verebilirsin?" Bu "gözü yaşlı hümanizm" karşısında, bulunduğum ideolojik konuma inancım bir kat daha artmıştı. İşte bu sanatçılar böyleydi. Bir ton göz yaşı döker, ama sınıf mücadelesinin sertliğini, acımasızlığını bir türlü anlayamazlardı! Haluk Aker'in "gözü yaşlı titrekliğini" görünce, şu "sanatçılık" denen şeyden iyice sıtkım sıyrılmıştı!

* * *

1968'in yaz ayları, bizim için dinamizmle doluydu, sonbahara doğru, yeni gelişmeler bu dinamizmi daha da arttırdı. FKF'de muhalefete düşmüş MDD'ciler olarak, yaklaşan FKF Genel Kongresi'ndeki tavrımızı belirlemek üzere, Türkiye-İş Sendikasında bir toplantı düzenledik. Toplantıda, MDD'ci muhalefetin, Ankara'daki gençlik kesiminin ön saflarında yer alan yaklaşık kırk kadar genç hazır bulundu. ODTÜ'den Münir Aktolga'nın sözcülüğünü yaptığı bir grup, toplantıda, FKF'nin "oportünist" çizgisini değiştirmenin ve yönetimi ele geçirmenin zorluğunu ileri sürerek, FKF'den ayrılmak, yeni bir devrimci gençlik örgütü kurmak gerektiği tezini savundu. İstanbul'daki MDD'ci gençlerin, Deniz Gezmiş'in önderliğinde, Devrimci Öğrenci Birliği (DÖB) adlı, FKF'den ayrı bir örgüt kurmuş olmaları, Münir Aktolga'nın tezini destekleyen bir gelişmeydi. Ne var ki, Ankara'daki durumla, İstanbul'daki durum, birbirinden önemli farklılıklar gösteriyordu. Ankara'da MDD'ci hareket, FKF'nin içinden doğmuştu. İstanbul'da ise, MDD'ci gençlik hareketi, başından beri FKF'nin dışında gelişmiş ve Türkiye Millî Gençlik Teşkilatı (TMGT) türü örgütlerin içinde barınmıştı. DÖB, FKF İstanbul Sekreterliği'nden ayrılarak kurulmuş değildi. DÖB, Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının doğrudan eylem içinde oluşturdukları eylem gruplarına verdikleri addı aslında ve başından itibaren FKF'nin dışındaydı. Münir Aktolga'nın ayrı örgüt kurma tezi toplantıda kabul görme-

di, çoğunluk, 1969 başında yapılacak FKF Genel Kongresi'ne katılma ve orada mücadele etme görüşünü benimsedi. Eğer bu kongrede başarı sağlanamazsa, o zaman yeni bir örgüt kurma fikri gündeme gelebilirdi.

Bu arada, Doğu Perinçek, Erdoğan Güçbilmez ve Şahin Alpay'ın oluşturduğu asistanlar grubu, Vahap Erdoğdu, eşi, ODTÜ'lü Seyhan Erdoğdu ve Münir Aktolga'dan oluşan grupla işbirliği halinde, MDD tezini savunacak bir teorik derginin hazırlıkları içindeydi. Sözünü ettiğim ilk üçlüyle, ikinci üçlü arasında, ilk bakışta herhangi bir farklılık görmek mümkün değildi. Ne var ki, yine de bu üçlüler, kendi aralarında daha sıkı fıkı ilişkileri olan, daha yakın arkadaş, iki farklı gruptu. Biraz yakından bakınca bunu fark etmek mümkündü. Bu yüzden, daha derginin ilk kuruluş çalışmaları sırasında, iki grup arasında, dergiye hâkim olma konusunda sessiz bir iktidar çekişmesi mevcuttu. Doğu Perinçek, belki de bu iktidar çekişmesinde baştan avantajı ele geçirmek için, Yazı Kurulu'nu genişletme önerisini, Vahap Erdoğdu'nun grubuna da kabul ettirmişti. Yazı Kurulu, kimlerle genişletilecekti? Doğu'nun tezi, derginin pratikle bağını kurmak için, yazı kuruluna, gençlik mücadelesinin yeni parlayan önderlerini almaktı. Elbette bu, oldukça doğru bir tezdi, ama arka planında daha başka bir düşünce yatıyordu. Doğu, muhtemelen, kendisinin daha yakın bağı olduğu yeni parlayan gençlik önderlerini, yeni kurulan dergideki iktidar çekişmesinde, yanına çekebileceğini hesap etmişti. İşte bu hesaplar sonucunda, gençlik önderlerinden, SBF'li Cengiz Çandar, Hukuk Fakülteli Atıl Ant ve DTCF'li Gün Zileli, yazı kuruluna davet edildiler. Doğu Perinçek, Yazı Kurulu'na girmemi önerdiği zaman önce şaşırmıştım. Evet, gençlik mücadelesinin ön planında yer alanlardan biriydim, ama benim durumumda olan epeyce arkadaş vardı. Üstelik onların arasında ben, teorik bilgi bakımından, gerilerden gelen biriydim. Cengiz Çandar'a diyeceğim bir şey yoktu. Çünkü o epey zamandan beri MDD'ciydi ve dil de bildiği için bu konudaki teorik bilgisi oldukça iyiydi. Atıl Ant da, benim ancak seyirci konumunda olduğum 1968 başındaki FKF Kongresi'nde

konuşma yapacak ölçüde bir bilgi birikimine sahipti. Ben ise, MDD tezini daha yeni yeni öğrenmeye çalışıyor, teorik tartışmalarda SD'ci rakiplerimi altedebilmek için, Mao'nun *Teori ve Pratik* adlı kitabını didik didik edip, nerede MDD lafı görürsem altını çiziveriyordum. Mao, MDD demişti ya, gerisi önemli değildi, akan suların durması gerekirdi. *Türk Solu* dergisine, Vietnam savaşı konusunda hamasi makaleler döşensem de teorik düzeyimin geri olduğunun kesinlikle farkındaydım. Bütün bunlara rağmen Doğu'nun teklifini kabul ettim. Birincisi, o kadar kişinin içinden "koopte edilmek" hoşuma gitmişti. İkincisi, o zamanki anlayışlara göre, teklif edilen herhangi görevi reddetmenin görevden "kaçmak" biçiminde yorumlanmasına olanak vermek istememiştim.

Başta ben olmak üzere biz gençlik kesiminden gelenler, daha çok Erdoğan Güçbilmez ya da Şahin Alpay'ın evlerinin rahat ortamında yapılan Yazı Kurulu toplantılarında, çoğunlukla dinleyici konumundaydık. En çok fikir serdedenler, asistanlar gurubunun tamamıyla, Vahap Erdoğdu'ydu. Seyhan Erdoğdu da teorik düzeyiyle onlardan geri kalmıyordu. Tartışmalar içinde, derginin adı da belirlenmişti: *Aydınlık*, alt yazısı ise, "Sosyalist Dergi". *Aydınlık* adını, TKP'nin kurucularından Şefik Hüsnü'nün 1920'lerde çıkarttığı *Aydınlık* dergisine atfen ya Doğu Perinçek ya da Vahap Erdoğdu önermişti. Şu anda bunu kesin olarak hatırlayamıyorum. Ama kim önerirse önersin, başka bir isim tartışılmadan, *Aydınlık* ismi hemen benimsendi.

Derginin hazırlık çalışmaları sırasında en çok tartışılan yazılar, *Aydınlık*'ın çıkış yazısı ve Vahap Erdoğdu'nun "Çekoslovak işgâli" üzerine hazırladığı yazıydı. Tabiî ki, Vahap Erdoğdu, yazısında, esasen Çekoslovakya'nın işgâlini savunuyordu. Yazı Kurulu da bu fikirde olmakla birlikte, bazı formülasyonlarda şimdi içeriğini hatırlayamadığım kılı kırk yaran tartışmalar cereyan ediyordu. *Aydınlık* yazı kurulunun çalışma tarzında, imzalı da olsa, yazıların bireysel bağımsızlığı diye bir şey yoktu. İmzalı yazılar bile, Yazı Kurulu'nda satır satır okunup düzeltiliyor, ancak her satırı Yazı Kurulu'nun onayından geçtikten sonra yayımlanabiliyordu. Bu konuda tam bir merkezî disip-

lin sôz konusuydu. Bu çalışma tarzı, dozu giderek artarak sonuna kadar bôyle devam etmiş, uzun yıllar boyunca "Aydınlık Hareketi"nin değişmez ilkesi olmuştur.

Çıkış yazısı, bütün MDD'ci tezleri teorik bakımdan açıklayan uzun bir yazı olacaktı. Bu yüzden, çıkış yazısına çok büyük önem veriliyordu. Bu yazıyı yazma sorumluluğunu "asistanlar grubu" üstlenmiş, kendi aralarında işbirliği yaparak, her biri bir bôlümü kaleme almıştı. Çıkış yazısının hazırlanması sırasında yapılan tartışmalarda ne kadar yetersiz kaldığımı bugün gibi hatırlarım. Bu yetersizliğimi gôrdükçe hem kendime kızıyor, hem de Yazı Kurulu'nda fuzuli olarak bulunduğum düşüncesine saplanmaktan kendimi alamıyordum. MDD'nin formülasyonu için yapılan en kritik tartışmalarda iyice "fuzuli" bir konumda gôrünmemek için sôz alıp birkaç laf da ben etmiştim. Elbette sôylediklerim, tartışmaya hiçbir katkısı olmayan, genel geçer şeylerdi. Tartışmayı yônlendiren Şahin Alpay, buna rağmen, sôzlerimi sonuna kadar dinleme sabır ve nezaketini gôstermişti.

Sonbaharla birlikte, TİP ilçe ve il ôrgütlerinin kongreleri de gelip kapıya dayanmıştı. Bu kongrelere, başından itibaren, Çekoslovakya'daki Sovyet tanklarının gôlgesinin düşmüş olduğunu sôylemek abartma olmaz. TİP yônetimi, ôzellikle Genel Başkan Mehmet Ali Aybar, Çekoslovakya'daki işgâl nedeniyle istim üstündeydi. Mehmet Ali Aybar, bu işgâl olayından ôylesine etkilenmişti ki, Marksizm üzerine, biz MDD'cilerin ortodoks duygularını iyiden iyiye rencide eden yeni tezler üretmeye başlamıştı. Aybar'ın bu tezlerini, ilk kez, TİP Çankaya İlçe Kongresi'nde dinlemiştim.

Aybar, Çankaya İlçe Kongresi'nde yaptığı konuşmada, Çekoslovakya'nın işgâlini kınamasının yanısıra, ilk kez "güleryüzlü sosyalizm"den sôz ederek, Sovyetler Birliği'nin "asık yüzlü sosyalizm"ine karşı bir alternatif sunmuş oldu. Ardından, daha da "ileri giderek", sadece Marx ve Engels'i okumakla yetinmenin doğru olmadığını, ôrneğin Proudhon'u da okumak gerektiğini ekledi. Biz ortodoks Marksistler için artık bu kadarı fazlaydı. Aybar'ın yaptığı, "zındık"lığın dikalâ-

sıydı. İçlerinde benim de yer aldığım, salonun arka tarafındaki bir grup MDD'ci, Aybar'ın bu sözlerini yuhalayarak yanıtladı. Herhalde Aybar, ilk kez, genel başkanlığını yaptığı TİP'in bir kongresinde, kendi partisinin üye ve delegeleri tarafından böylesine açıktan açığa yuhalanıyordu. Bu tür şeylere pabuç bırakmayacak ölçüde sağlam ve korkusuz bir kişiliğe sahip Aybar, yuhalamalara rağmen sözlerini sürdürdü ve biz ortodoks Marksistlerin çığırtkanlığına yüz vermedi.

Doğrusunu söyleyeyim, Proudhon adını, Aybar'dan önce, birkaç kere kulaktan dolma işitmiştim. Proudhon, şu Marx'ın, *Felsefenin Sefaleti*'nde yerden yere vurduğu, "mülkiyet hırsızlıktır," deyişinin mucidi, "küçük burjuva anarşisti" değil miydi? Ama bütün bildiğim bundan ibaretti. O zamana kadar, bildiğim kadarıyla, ne Proudhon'un bir kitabı Türkçeye çevrilmişti, ne de Sol Yayınları tarafından basılan *Felsefenin Sefaleti*'ni okuyup, Proudhon'un Marx tarafından neden eleştirildiğini öğrenmiştim. Aslında Proudhon'a ait olduğu söylenen "mülkiyet hırsızlıktır," sözü kulağa hiç de kötü gelmiyordu, ama nedense Marx, bu deyişi de eleştirmişti. O eleştirdiğine göre, bunda bir hikmet olmalıydı. Önemli olan, bizim "ustalarımızı" izlememizdi. "Küçük burjuva" deyişi, aramızda yaygın bir kınama sözcüğüydü. Bu deyişi, Gorki'nin, *Küçük Burjuvalar* adlı oyunundan hatırlıyordum. Herhalde Gorki de o oyununda "küçük burjuvaları" kınamış olmalıydı. Birisinin "küçük burjuva" olduğunu söylemek, neredeyse onun "aşağılık bir lağım faresi" olduğunu söylemekle aynı şeydi. Bununla birlikte, aramızda sık sık, küçük burjuva alışkanlıklarımızı terk etmemiz gerektiği de konuşulurdu. Demek bu "küçük burjuvalık" denen şey, kötü bir hastalıktı. Ondan sakınmalıydık, çünkü bu mikrobu kendi içimizde de barındırmaktaydık. "Küçük burjuva" deyişinin ayrılmaz bir parçası olarak kullanılan "anarşizm" konusunda ise aramızda iyiden iyiye bir kafa karışıklığı söz konusuydu. İçimizden birisi, "bozguncu" bir davranışta bulunduğu zaman, bunun "anarşistlik" olduğu söylenirdi. Öte yandan, en atılgan arkadaşlara da, "anarşist" lâkabı uygun görülürdü. Yani "anarşistlik" biraz *başıbozukluk*, biraz da *aşırı cesur* olmak gi-

bi, kısmen olumsuz, kısmen de delikanlılığımıza uygun düşen bir olumluluk öğesini içeren karmakarışık bir şeydi kafamızda. Ama, "anarşizmin" teorik yanı hakkında bilgimiz kocaman bir sıfırdan ibaretti. Proudhon'un "anarşist" fikirleri konusunda hiçbir şey bilmiyorduk. "Küçük burjuvazi"nin istikrarsız ve bireyci davranış tarzıyla "anarşizmi", kafamızda belli belirsiz birleştirsek de, bu yalnızca sezgilere dayanan bir "bilgi"ydi ve karşımızdakine bunu teorik olarak izah edebilecek bilgi birikiminden yoksunduk.

Aybar'ı yuhalamamıza yol açan ise, onun, bir "küçük burjuva anarşistinin" de okunması gerektiğine ilişkin bir görüş ileri sürmüş olmasından çok, ezberlediğimiz Marksist önderler soyzincirinin dışında bir isim kullanmış olmasıydı. Aybar, o anda, Proudhon yerine, J.J.Rousseau, J.P.Sartre, J.Stuart Mill, Churchill, Thomas More, E.H. Carr ya da o sırada ismini bilmediğimiz Marksist tarihçilerden, örneğin, Eric Hobsbawm'ın ismini de kullanmış olsaydı, fark etmezdi. Marx, Engels, Lenin, Stalin, Mao, Lin Biao, Ho Şi Minh, Castro, Che Guevara dışında kimin ismini duyarsak duyalım, kulağımıza yabancı geleceği için yuhalayacağımız kesindi.

Bu kongreden birkaç hafta sonra yapılan TİP Ankara İl Kongresi'nde daha da kötü şeyler yaşandı. Bu kötü şeylerin başında, Ankara il delegesi olarak tarafımdan yapılan konuşma geliyordu. Konuşmam güya MDD'ci tezleri izah etmeyi hedeflemişti. Oysa, kongrede Genel Merkez adına bulunan Behice Boran'ı kişisel olarak da hedef alan, ajitatif tekrarlarla dolu, kışkırtıcı bir mahalle camii vaazından başka bir şey çıkmadı ortaya. Zaten iyi bir konuşmacı değildim. Hele bir de, "gerçekler" adına ezberlediğim formülleri ajitasyonla karışık bir havada ortaya dökünce, ortaya berbat bir şey çıkmıştı. Ne var ki, "hedefime" de ulaşmıştım. Konuşmam SD'cileri kızdırmış, Behice Boran yaptığı konuşmada, ismimi zikrederek bana yanıt vermişti. Şimdi düşünüyorum da, Behice Boran gibi tecrübeli bir insanın, bu gencin zırvalamalarını kaale almaması daha doğru bir davranış olurdu.

Benim konuşmam, Behice Boran'ın yanıtı ve karşılıklı atış-

malarla kongrenin ortamı iyice gerilmiş, MDD'cilerle SD'ciler arasında o yıl boyunca süregelen gerilim, Ankara İl Kongresi'nde zirve noktasına ulaşmıştı. Böyle bir atmosfere bir kıvılcım yeterdi. Nitekim o da gecikmedi. Salonun arka taraflarında MDD'cilerle SD'ci TİP görevlileri birbirine girdi. Salon bir anda karıştı. Sandalyeler havada uçuştu. Bir ara Fehmi Erbaş'a gözüm ilişti. Nereden geçirdiyse eline bir hortum geçirmiş, önüne gelene kamçı gibi indiriyordu. Çıkan bu kavgada Behice Boran'a da birkaç darbe indirildiği söyleniyordu. Somut olarak gözlerimle görmedim, ama inanırım, olmuştur.

Ankara il Kongresi başlamadan, Trabzon'dan kongreyi izlemeye gelmiş, cezaevi arkadaşım Kenan Ölmez'in, o esprili Laz şivesiyle ifade ettiği düşünce ve duyguları, o sırada, taşra solunun MDD-SD çekişmesine bakışını çok güzel yansıtıyordu. Kenan, beni kapıda çevirmiş, "ne o oğlim, nedur bu yaptiginuz, MDD'sine de siçarum, SD'sine de, zaten şünün şürasında bir avuçuz be içine ettiğimün adamlaru, partiyi parçaladunuz mu ortada MDD de kalmaz, SD de. Aklınizü hamsüyle mi yediniz ulan, faşüstlere yem edeceksünüz bizi ha oralarda," diye uzun, küfürlü bir diskur çekmişti. Ama sağduyunun sesine kulak asan kimdi?

O hararetli günlerde, sokakta, lise arkadaşım Sinan Kazım Özüdoğru'ya rastladım. Sinan, liseyi bitirdikten sonra, yeni bir yaşam tarzı denemeye karar vermiş ve ayakkabı boyacılığı yapmaya başlamıştı. Onu, önündeki boya sandığı ile gördüğümde pek de şaşırmamıştım. Sinan, orijinal tavırlara ve yönelimlere sahip bir gençti. Şimdi de ayakkabı boyacılığını deniyorsa bildiği bir şey vardı, demek ki. Ayaküstü biraz lafladık. Bana, boya sandığının çekmecesinden çıkarttığı, Gorki'nin *Benim Üniversitelerim* adlı kitabını gösterdi iftiharla. Devrimcilerin sokaktan yetişmesi gerektiğini söyledi. Söylediği her sözcüğe tutkuyla inandığı belliydi. Her kitle hareketinin içinde yer aldığını, ama herhangi bir örgütle bağı olmadığını belirtti. Örgütler, "sokağa" inmeliydi, işte kendisi bunu bireysel olarak gerçekleştirmişti. Yine de TİP ve FKF'deki MDD-SD çekişmesini merak etmekten kendini alamıyordu. Neydi bu çatışmala-

rın içyüzü allahaşkma? Ona, aradaki bu ayrılığın nedenlerini özetle anlatabilir miydim? Kısaca özetledim. Elbette bu özetlemem, tamamen MDD'ci bakış açısına dayanıyordu. İlgiyle dinledi. Benden, bu konuda okuması gereken kitapların neler olduğunu sordu. Birkaç kitap ismi söyledim. Ayrıldık.

Yine o günlerde, Cengiz Çandar, beni bir "eski tüfek"in mobilyacı dükkânına götürdü. Küçükesat taraflarındaki bu mobilyacı dükkânı, bildiğimiz mobilyacılardan biraz daha farklı, entellektüellere hitap eden bir üretim yapıyordu. Kalın deriden yapılma, rejisör koltuklarına benzeyen iskemle koltuk karışımı şeylerdi bunlar. Bu iskemleleri bizzat dizaynlayan ve imal eden, dükkânın sahibi, eski tüfek, Halim Spatar'dı. O zamanlar kırkbeş yaşlarında gösteren Halim Spatar'ın şivesinde hafif bir "Rum" tınısı belli belirsiz seziliyordu. Daha sonraki yıllarda bu tınının, Spatar'ın Giritli olmasından ileri geldiğini öğrenecektim. İş arasında, Halim Spatar'la biraz sohbet ettik. Spatar, hem orijinal deri iskemlelerini imal etmeyi sürdürüyor, hem de bizimle çene yarıştırıyordu. Gösterişsiz, doğal bir insan olduğu izlenimini edinmiştim. O da, diğer eski tüfekler gibi, MDD tezini ve *Türk Solu* çizgisini destekliyordu. Tam ayrılacağımız sıra, bizi bir köşeye çekip, geçenlerde Mihri Belli'ye, "iyi güzel de parti n'oluyor Mihri, bu iş partisiz olmaz," dediğini söyledi, sesini hafifçe alçaltarak. Onun "parti"den, TİP'den daha *eski* bir *partiyi* kastettiğini anlayacak kadar bilgimiz vardı.

Bu arada okullar da açılmıştı. Yeni öğrenim yılına, Fikir Kulübü üyeleri olarak, yeni bir dinamizimle girmiştik. İyice zayıflayan Fakülte yönetiminin Fakülte içi yasaklarını *de facto* delmeye kararlıydık. Nitekim, Fakülte'nin açıldığı ilk günlerde, devrimci sloganlar yazılı büyükçe bir kartonu, kimseden izin almadan, bir masanın üstüne çıkıp, kantinin duvarına çaktım. Ben bu eylemi yaparken, sekiz on kadar öğrenci toplanıp ne yaptığıma baktılar ve çaktığım kartonda yazılanları okudular. Bu topluluğun içinde yer alan, zayıf, kara kuru, yağız bir genç dikkatimi çekti. Meraklı topluluk dağıldığı halde o kıpırdamamış, pankartı ve beni izlemeyi sürdürüyordu. Masadan aşağı at-

ladım. Yüzümdeki iyimser tebessümle yanına yaklaştım. Bu yağız anadolu delikanlısının, yaptığım eylemi sempatiyle izlediği belliydi. Yanına yaklaştığımı görünce, biraz çekingen bir ifadeyle, "iyi de, okul idaresi indirmez mi onu buradan," diye fısıldadı. Büyük bir kendime güvenle, "indirirlerse yenisini asarız," dedim. Kendimi tanıttım, el sıkıştık. Daha sonraki dönemde, başımızdan birçok ortak macera geçecek Hüsamettin Kurultay'la böylece tanışmış oldum.

Aynı günlerde, Fakülte'nin kantininde, bir başka taşralı gençle daha tanıştım. Ne var ki, bu genç, bizim fakülteden değildi. O yıl, naklini İstanbul'dan SBF'ye aldırmıştı. Üstünde, kumaşı eprimiş, o zamanki modaya uygun olarak bele hafifçe oturan kahverengi bir pardesü vardı. O da esmer, yanık tenliydi. Oldukça zayıftı. Daha sonra öğrendiğime göre, o sırada tüberküloz hastası Tarsuslu bu gencin adı Oral Çalışlar'dı. İstanbul'da, Deniz Gezmiş'lerin DÖB çevresinde yer almış Oral Çalışlar, Ankara'ya gelir gelmez, devrimci çevrelerle tanışmak istemiş, DTCF'yi de bu amaçla ziyaret etmişti.

MDD-SD tartışmaları, yeni öğrenim yılında, bütün hızıyla devam ediyordu. SBF'nin yakınındaki bir salonda, bu konuda MDD'cilerin ağırlıkta olduğu, Doğu'nun ve Erdoğan Güçbilmez'in konuşma yaptıkları bir toplantı düzenlenmişti. Epeyce elektrikli geçen toplantıda ODTÜ'lü bir grup da bulunuyordu. Bu grubun, henüz kararsız olduğu, yaklaşan FKF Kongresi'nde alacağı tavrı belirlemek için bu tür toplantıları izlediği söylenmişti bize. ODTÜ'lü grup, tartışmalara katılmamış, sessizce izlemekle yetinmişti. Bu sessiz grubun içinde, daha da sessiz biri dikkatimi çekmişti. Tartışmaları tek bir sözcük kaçırmamacasına, büyük bir ciddiyetle izleyen, tipini Vietkong gerillalarına benzettiğim bu genç, Hüseyin İnan'dan başkası değildi.

SBF kantininde yapılan bir SBF Fikir Kulübü toplantısındaki tartışmayı da anımsıyorum. Bu tartışmada, SBF'li Yusuf Küpeli ve Mustafa Kemal Çamkıran, yaptıkları ateşli konuşmalarla, SD'cilerin sözcüsü Kurthan Fişek'i köşeye sıkıştırmışlardı. Çamkıran, ayakta, bir bacağını iskemleye dayamış, elinde Mao'nun bir kitabı, oradan bazı satırları vurgulu bir şekil-

de okuyor, arada bir başını kaldırıp, parmağını SD'cilere doğru sallayarak, "Mao Çe tung yoldaş der ki," diyordu. İkisi de askerî parka giymiş, M.K. Çamkıran ve Yusuf Küpeli'nin yüksek dozdaki militan havalarından oldukça etkilenmiş, içimden, "ben de bit pazarından bir parka alıp sırtıma geçirsem iyi olacak," diye düşünmüştüm.

Gençlik içinde MDD'cilerle SD'ciler arasındaki fiilî iktidar kavgaları ise, yeni dönemin Fikir Kulübü kongrelerinde patlak verdi. Kongreler son derece önemliydi, çünkü FKF Genel Kongresi'ne gönderilecek delegeler bu kongrelerde belirleniyordu. Ayrıca, hangi tarafın ne kadar Fikir Kulübü yönetimini ele geçirdiği de, FKF Kongresi'ndeki psikolojik ortamı etkileyecek önemli bir kıstastı. Bu yüzden, her iki kesim de canını dişine takmış, son kozlarını oynuyordu. FKF binasında yapılan DTCF Fikir Kulübü Kongresi, bu mücadelenin ilk provalarından biri oldu. Kongreye kırk kadar üye katılmıştı. Fikir Kulübü'nün eski üyeleri, çoğunlukla SD'cileri destekliyordu. Ben ve o yılki işgâl eylemleriyle Fikir Kulübü'ne akın eden yeni üyeler ise MDD'ci saflardaydık. Fikir Kulübü'ndeki eski arkadaşlarımın çoğu, Ertan Çelikkol, Gökhan, Gürsen Topses vb. SD'ci saflarda kalmışlardı. Kongrede hararetli tartışmalar yapıldı. Ancak tartışmaların sonucunda kimsenin saf değiştirmeye niyeti yoktu. İki taraf da âdeta taşlaşmıştı ve tarafların güçleri neredeyse birbirine eşitti. Böylesine bir ortadan bölünmenin varacağı yeri görmemek için aptal olmak gerekiyordu. İki taraf da iktidarı ele geçirmek için elinden geleni yapacak, işlerin aleyhine gelişme gösterdiği noktada da çamura yatacaktı. Nitekim öyle oldu. Kongrenin sonlarına doğru, verilen bir SD'ci önergenin sonucuna itiraz eden biz MDD'ciler oylamanın yenilenmesini istedik. SD'ciler bunu kabul etmeyince, itiş kakış başladı, salon bir anda karıştı. Ben, eski arkadaşlarımdan Gökhan ve Ertan Çelikkol'la yaka yakaya geldiğim bir sırada, onların arkasından uzanan bir el, şakağıma bir yumruk indirdi. Aslında bu, yumruktan çok, itmeye benzer bir şeydi. Uzun boylu Gökhan'ın arkasındaki "yumruğun" sahibini görünce hayretten donup kaldım. Bu, sanat çevresinden arkadaşım, "bunalımlı"

sanatçı Gürsen Topses'ti. Belki de bana yumrukla itme arası bir müdahalede bulunduğu için, zaten bunalımlı o sanatçı yüzü iyice ağlamaklı bir hal almıştı. Bana kızgınlığını ya da benimle ilgili hayal kırıklığını ifade eden birşeyler mırıldanıyor, ama o acılı dudaklardan dökülen kırık dökük sözcükleri benim bile anlamam mümkün olmuyordu. Uzunca süren itişip kakışmadan sonra, biz MDD'ciler, Kongrenin "meşrû olmadığı"nı ileri sürerek salonu terk ettik. Hep birlikte, Konyalı öğretmenlerin, Maltepe taraflarında, bir bodrum katındaki, MDD'cilerin karargâhı olarak kullanılan evlerine gidip acil bir toplantı yaptık ve bundan sonraki hattı harekâtımızı planladık.

Yazı Kurulu'nda yer aldığım *Aydınlık Sosyalist Dergi*'nin, Kasım ayının başında çıkan 1. sayısı MDD'ci saflarda büyük bir yankı yarattığı gibi, MDD-SD çekişmesinde, MDD'cilerin büyük bir ideolojik üstünlük sağlamalarına neden oldu. MDD'ciler, yalnızca teorik planda değil, pratik alanda da büyük bir atılım içindeydiler. Deniz Gezmiş ve arkadaşları, Samsun'dan "Mustafa Kemal yürüyüşü" başlatmışlardı. Yürüyüş kolunun, yol üzerindeki kasabalara uğraya uğraya Ankara'ya yaklaştığı haberleri geliyordu. Bazı arkadaşlar yürüyüşe bir yerinden katılmak için yola çıkmışlardı bile. Ankara'da da yürüyüşün Ankara'ya ulaştığı gün gerçekleşecek büyük mitingin hazırlıkları yapılıyordu. Yürüyüşçüler, Ankara'daki Dev-Güç'ün başkanı durumunda bulunan, eski Millî Birlikçi Kadri Kaplan ile de bağlantı halindeydiler.

Ne var ki, yürüyüş kolu Ankara'ya yaklaştıkça, sağcı kesim büyük bir provakasyon havasına girmişti. Sağcı gazetelerin manşetlerinde bu konuda her gün uydurma, kışkırtıcı haberler yer alıyordu. Sağcı gazeteler, solcuların Ankara'ya kızıl bayrakla yürüdüklerini yazıyorlardı. Tabiî ki, bu tamamen uydurmaydı. Ancak, yürüyüşte tuhaf bazı şeyler olduğu da gerçekti. "Kızıl bayrak" haberlerinin yayılmasına yol açan, yürüyüşçülerin taşıdıkları Türk bayrağının aleminin kaybolmasıydı. Yürüyüşçülerin içinde bulunan birisi, bayrağın alemini kaşla göz arasında çıkarıp yok etmişti. Bunun, sağcıların provakasyonuna kolaylık sağlamak için yapılan polisiye bir numara olduğu açık-

tı. Evet ama, bir avuç uzun yürüyüşçünün arasına sızıp bayrağın alemini yürüten kim olabilirdi?

Bu provakasyon havasını daha da yoğunlaştıran şey, yürüyüşçülerin Ankara'ya varacakları 10 Kasım gününden üç dört gün önceki sağcı gazetelerin yayımladıkları bir haberdi. Bu haberi, Doğu Perinçek'in asistanlar odasında, bana, Erdoğan Güçbilmez'le Doğu Perinçek gösterdi. İkisi de son derece tedirgindi. Haber şu mealdeydi: Yürüyüşçüler 10 Kasım'da Ankara'ya girdiğinde kan akacaktı. Solcular o gün bir ihtilal provası yapacak, bomba ve silâhlarla bütün üniversiteleri işgâl edeceklerdi. Bu haberi görür görmez, aklıma, DTCF'li Sami Gürler'in kendi evinde düzenlemekte olduğu ne idüğü belirsiz toplantılar geldi hemen. Bu toplantılardan, ne olup bittiğini öğrenmek için oraya katılmalarını söylediğimiz birkaç Fikir Kulübü üyesi aracılığıyla haberdardık. Onlardan aldığım haberleri Doğu ve Erdoğan Güçbilmez'e aktardığım için, onlar da bu gelişme hakkında bilgi sahibiydi. Sağcı gazeteleri okur okumaz, aynı benim gibi, her ikisinin de aklına hemen Sami Gürler'in toplantıları gelmişti. Çünkü, haber aldığımıza göre, Sami Gürler, gerçekten de, yürüyüşçülerin Ankara'ya gireceği 10 Kasım günü DTCF'ni silâh zoruyla işgâle hazırlanıyordu. Biz, toplantılara katılan Fikir Kulübü üyelerimiz aracılığıyla, onları bu plandan vazgeçirmeye çalışıyorduk. Ama şimdi, artık iş bu kadar ayyuka çıktığına göre çok daha acil tedbirler almamız gerekiyordu. Doğu'yla, Erdoğan Güçbilmez, Sami Gürler'in toplantılarının bu provakasyonun bir parçası olduğunu söylediler ve duruma derhal müdahale etmemi istediler benden. Şu tesadüfe bakın ki, o gün öğleden sonra, Sami Gürler'in evinde bir toplantının yapılacağını biliyordum. Hemen harekete geçtim.

O günkü toplantıda, bizim Fikir Kulübü'nden Vahdi Çağlayan da bulunacaktı. Biraz da, içeride böyle bir arkadaşımın bulunduğunu bilmenin verdiği güvenle, Sami Gürler'in, Bahçelievler'de, bir apartmanın bodrum katında bulunan evinin kapısını çaldım. Gerçi, toplantılara Fikir Kulübü adına katılan Vahdi Çağlayan da toplantıların havasından oldukça etkilenmiş, giderek bize karşı ketum davranmaya, fazla bilgi verme-

meye başlamıştı, ama yine de içeride bir arkadaşımızın olması önemliydi, en azından beni kapıdan çeviremezlerdi. Nitekim, kapıyı aralayan kişiye Vahdi'nin adını verince içeri kabul edildim. Kapının girişi ayakkabı ve palto doluydu. Dar koridordan yürüyüp bir odaya girdim. Toplantı yapılan odada onbeşe yakın kişi vardı. Ancak perdeler kapalı olduğundan içeridekilerin yüzünü seçmekte güçlük çekiyordum. Gözlerim karanlığa biraz alışınca bir köşede oturan bizim Vahdi'yi seçtim. Bir masanın başında, toplantıda bulunan diğerlerinden farklı bir havada, takım elbiseli iki kişi dikkatimi çekti. Yaşları, bizlerden biraz daha büyük gösteren bu iki kişiden biri, benim kim olduğumu sordu. Fikir Kulübü'nden olduğumu söyledim. Adam birdenbire elini beline attı, ceketinin altından kocaman bir tabanca çıkarıp masanın üstüne koydu. "Arkadaş madem aramıza katıldı, o da silâh üzerine yemin etsin," dedi. Sami'lerin takımının böyle silâh külâh işleriyle fazla içli dışlı olduklarını bildiğimden şaşırmamıştım. Şaşırtıcı tek şey, giyimlerinden ve havalarından, o zamanki devrimci gençlik hareketinin tamamen dışında oldukları anlaşılan bu iki kişinin, toplantıyı yönlendirmekte bu denli iktidar sahibi olmalarıydı. "Neden yemin edecekmişim," diye itiraz ettim. Bu sefer şaşırma sırası, takım elbiselilerdeydi. Böyle gizli ve önemli bir toplantıya katıldığıma göre yemin etmem gayet doğalmış, bu, "devrimci örgütlenmenin" ilkesiymiş, güvenlik böyle sağlanabilirmiş vb. Bu diskurlara pabuç bırakmaya hiç niyetim yoktu. "Beni buradaki arkadaşların çoğu tanır," dedim, "yemin etmeme gerek yok. Buyrun devam edin toplantıya." Bu meydan okuma karşısında takım elbiseliler geri çekilmek zorunda kaldılar. Toplantı devam etti. Tahmin ettiğim gibi, 10 Kasım günü DTCF'nin işgâl edilmesi planlanıyor, gerekli dinamit ve silâh tedarikinden söz ediliyordu. Söz aldım, cebimdeki gazeteyi çıkartıp gösterdim, bu koşullarda DTCF'yi işgâl etmeye girişmenin sağcıların körükledikleri provakasyona *objektif olarak* hizmet etmek anlamına geleceğini söyledim. Bunları söylerken, toplantıda bulunanları suçlayıcı bir havaya girmemeye, onların "iyi niyetli" girişimlerinin başkaları tarafından kullanılabileceği noktasına vurgu yapma-

ya özen gösterdim. Oyun bozulmuştu. Ortadaki gazete en büyük kanıttı. Kimsenin bu saatten sonra bana itiraz edip işgâl girişimini sürdürmekte ısrar edecek hali yoktu. Böyle bir şey yapacak birisi, her kim olursa olsun, açıkça provakatör damgasını yerdi. Takım elbiseliler önce biraz kemküm ettiler. Ama kanıtların açıklığı karşısında onlar da dayanamadılar ve toplantı, yeni bir gelişmeye kadar DTCF'ni işgâl girişiminin ertelenmesine karar verilerek dağıldı. Sami de hiçbir itirazda bulunamadı. O takım elbiselileri, bir daha, hayatımın hiçbir aşamasında görmedim. Bunlar, tahminime göre, provakasyonun içinde bulunan MİT mensubu subaylardı.

"Mustafa Kemal Yürüyüşü"ne yönelik provakasyon ortamı, Dev-Güç'ü yönlendiren Kadri Kaplan ve diğer Millî Birlikçileri de ürkütmüştü. Yürüyüş için Valiliğe başvuruda bulunan 27 Mayıs Derneği ve Kadri Kaplan, başvurularını geri çekince, yürüyüşün yasal olarak Ankara'ya girmesi imkânsız hale geldi, başta Deniz Gezmiş ve Cihan Alptekin olmak üzere yürüyüşçüler, Ankara yakınlarında yürüyüşlerine son verip SBF'ye yığıldılar.

SBF kantininde tam bir kargaşalık hüküm sürüyordu. Deniz Gezmiş ve arkadaşları, patlamamış birer mermi gibi kantinde bir aşağı bir yukarı dolaşıyorlardı. O sırada gözüme, bir yıl önce Aybar'ın Vietnam toplantısında gördüğüm Gönül Erendil takıldı. Onu ikinci kez görmüş, derhal tanımıştım. Ama o, hâlâ, benim farkımda bile değildi. Bu sefer kantinde, yemek kuyruğunda bekliyordu. Elinde, ısırılmış bir elma vardı. O sırada SBF'li Alp Orçun, Gönül'ün elindeki elmayı arzu ettiğini ifade eden bir işaret yaptı Gönül'e uzaktan. Gönül, elinde bir gülle tutar gibi elmayı öylece havada tutuyordu. Müthiş bir zerafet vardı bu elma tutuşta. Alp Orçun'un elmayı talep edişiyle onun elma tutuşu arasında sanki cinsel bir iletişim vardı. Bu belki böyle değildi de, ben böyle algılamıştım. Gönül'ün tam arkasında duruyordum. Uzanıp elmayı almak geldi içimden. Buna cesaret edemedim. Ama o sahne de gözümün önünden hiç gitmedi.

Deniz'ler başta olmak üzere hepimiz potansiyelimizi boşaltacağımız birşeyler aranıyorduk. Bunu bulmakta da gecikme-

dik. O gün, Spor ve Sergi Sarayında TİP'in Genel Kongresi vardı. MDD'ciler olarak hep birlikte kongreyi "izlemeye" gideceklik. Deniz en önde, aşağı yukarı yüz kişilik bir grup halinde yola koyulduk. Spor Sergi Sarayı'nın dinleyici bölümüne girip oturduk. TİP Genel Kongresi'nin Divan Başkanlığı'nı, TİP'ten bağımsız milletvekili seçilmiş Çetin Altan yapıyordu. İlçe ve il kongrelerinde gereken başarı gösterilemediğinden MDD'ci delegeler son derece azdı. Ne var ki, MDD'cilerin kongredeki güçsüzlüğü, bu kez, SD'ci cephenin bölünmesine, Genel Kongre'de farklı SD'ci grupların kendi aralarında iktidar mücadelesine girişmelerine yol açmıştı. Üç SD'ci grup kıyasıya mücadele ediyordu. Birinci grup, Aybarcılardan oluşuyordu. İkinci grubu oluşuranlar ise, Behice Boran-Sadun Aren taraftarlarıydı. Üçüncü grup, o sıralarda Ant Yayınları'nın yayımladığı kitabında "İslamcı-Doğucu cephe"[2] tezini ortaya atan İdris Küçükömer'in başını çektiği gruptu. Esas çekişme, Aybarcılarla, Borancılar arasında cereyan ediyordu. Aslında kendisi de Çekoslovakya'nın işgâline karşı çıkmasına rağmen, Boran, Aybar'ın "güleryüzlü sosyalizm" tezini fazla ileri giden, sosyalist bloku bölen, "anti-Sovyet" bir girişim olarak değerlendirmiş, Aybar'ın tezlerine karşı çıkan SD'cilerin bu kesimi, giderek, yeniden muhafazakâr-Sovyetçi, yurtdışındaki, sadık Sovyetçi TKP'ye benzer bir çizgi izlemeye başlamışlardı.

Biz MDD'ciler ise bu ayrılıkları değerlendirecek "taktik incelikten" yoksunduk ve SD'cilerin, hattâ TİP'in tümünü karşımıza alan bir tutum içindeydik. Nitekim, salonda ne olup bittiğini anlamaya bile gayret etmeden, inadım inat, "bağımsız Türki-

2 İktisat Fakültesi Profesörü İdris Küçükömer'in "İslamcı-Doğu'cu cephe" tezi, MDD'ci tezin tam zıt ucunu oluşturuyordu. Küçükömer'e göre, MDD'cilerin göklere çıkartığı Kemalist "asker-sivil aydın zümre", ülkedeki en halk karşıtı ve reaksiyoner kesimi oluşturuyordu. O güne kadar bütün solun topyekün "sağcı" diye nitelendirdiği islamcı hareket ise, halkın, bu bürokratik reaksiyoner diktatörlüğe karşı tepkisinin ifadesiydi. Tarihte "ilerici" olarak görülen bütün hareketler, yani Jön-türk devrimi, Kemalist devrim ve 27 Mayıs hareketi, aslında halk karşıtı karşı-devrimlerdi. Bu hareketlere karşı çıkan Hürriyet İtilaf, Serbest Fırka, DP ve bugünkü İslamcı hareket, İslamcı-Doğu'cu halk cephesiydi ve aslında bu hareketler sola görece daha yakındı. Küçükömer'in bu tezleri, MDD'ci saflarda büyük bir tepkiye yol açmıştı.

ye" sloganıyla ortalığı inletmeye başlamıştık bile. Divan Başkanı Çetin Altan bizi birkaç kere sessiz olmaya davet etti, ama ona kimse kulak asmadı. Bunun üzerine, pazubentli TİP görevlileri etrafımızı çevirdi. Bir kavganın çıkması an meselesiydi. TİP görevlilerinin çoğunu, geçmişteki olaylardan, özellikle *Dönüşüm* olaylarından tanıyordum. Faşist saldırganlara karşı omuz omuza mücadele ettiğimiz arkadaşlarımızdı çoğu. İşte ressam Mehmet Sönmez! Nasıl hatırlamazdım gömleği baştan başa yırtılmış Mehmet Sönmez'in sağcılarla korkusuzca dövüştüğünü! Şimdi bir kavga çıksa, bu sefer onunla yaka yakaya gelecektik. Gerçekten trajik bir durumdu. Ama duygular, olayların çelikten yasaları karşısında çok fazla etkili olamıyordu, ne yazık ki. Bir ara Mehmet Sönmez yanıma geldi. "Gün, uzaklaşın buradan, yoksa kötü olacak," dedi. Ne demek istediğini anlamıştım. O da bir çatışma istemiyordu. Ama çatışma çıkarsa da bize zor kullanmaktan geri kalmayacaktı. Biz de öyle!

Ufak tefek birkaç itiş kakıştan sonra salonu terk etmeye karar verdik. Deniz, uzun boyuyla önümüze düştü yine. Salondan çıktık. Uzaklaşmak üzereydik. Tam o sırada, şu anda ismini unuttuğum, Hukuk Fakülteli gençlerden biri, bir arabanın üzerine çıkarak TİP'li görevlilere küfürler savurmaya başladı. Bu, açık bir provakasyon, kavgayı zorla tahrik etmekti. Neyse ki, içimizde sağduyu hâkim oldu da bu Hukuk Fakülteli genç etkisiz hale getirildi ve bir olaya sebebiyet vermesine olanak tanınmadı. Olaylar büyümeden oradan uzaklaştık.

Aydınlık Sosyalist Dergi'nin 1. sayısını FKF İstanbul Sekreterliği'nde satmak ve tanıtmak, tabiî bu arada biraz da, yaklaşan FKF Kongresi'yle ilgili nabız yoklamak için Doğu Perinçek'le birlikte İstanbul'a gittim. İstanbul Sekreterliği'nin Aksaray taraflarındaki binasında pek de dostça bir havada karşılandığımızı söyleyemem. Gerçi epey dergi sattık, ama tartışmalar pek verimli geçmedi. Daha doğrusu kimse bizimle yakından temas kurmak ve tartışmaya girmek istemiyordu. Daha çok uzaktan laf atmakla yetiniyorlardı. Aralarından Ömer Güven'i hatırladığım Sekreterlik binasında bulunanlar, tartışma biraz gelişir gibi olunca, sanki bir yerden talimat almış gi-

bi tartışmayı kısa kesiyor, önlerindeki satranç tahtalarına eğiliyorlardı yeniden.

İstanbul'a gitmişken, *Türk Solu* binasını ziyaret etmemek olmazdı elbette. Eski tüfeklerden Vecdi Özgüner, Sevinç Özgüner ve Şaban Ormanlar'ı, ünlü sendikacılardan İsmet Demir'i ve derginin sorumlusu Bora Gözen'i orada ilk kez tanıdım. Bir gün de, Doğu, Hikmet Kıvılcımh'yı Göztepe'deki muayenehanesinde ziyaret etti. Ben bu ziyarete katılmadım. Ancak, dergileri ulaştırmak üzere, Kıvılcımlı'nın muayenehanesine daha sonra gittim. Kıvılcımlı'yla Doğu'nun görüşmelerinin sonuna yetişmiştim. Hikmet Kıvılcımlı, ilerlemiş yaşına rağmen sırım gibi bir adamdı. Muayenehanesinden çıkıp tren istasyonuna kadar birlikte yürüdük. Bembeyaz saçları ve derin çizgiler oluşmuş yüzü, onun binbir badireden geçmiş, yirmi yıldan fazlası hapishanelerde yıpranmış ömrünün öyküsünü anlatıyordu. İlerlere bakarak, dimdik yürüyor, bir yandan da birşeyler anlatıyordu bize. Öylesine hızlı yürüyordu ki, ona yetişmekte güçlük çekiyorduk. Dogmatizmden, Lenin'in farklı konseptlerde söylediği sözlerin mekanik olarak farklı koşullara uygulanmaya çalışılmasının yol açtığı kafa karışıklığından söz etmişti bize, birlikte yaptığımız o kısa yolculukta.

O günlerde, Amerika'nın temsilcisi Cyris Vence Türkiye'ye gelmişti. Cyris Vence'in Türkiye'ye gelmesini protesto etmek üzere derhal harekete geçtik. Havaalanında toplanarak Cyris Vence'in uçağının inmesini beklemeye başladık. Ne var ki, görevliler, Cyris Vence'in uçağını başka bir yere indirdiler ve böylece bizim protestomuzu önlediler. Hevesimiz kursağımızda kalmıştı. Bunca hazırlıktan sonra Cyris Vence'i protesto edememiş olduğumuz için büyük bir öfke içinde Esenboğa Havaalanından şehre geri döndük. Hiç de dağılmak niyetinde değildik. Amerika'yı protesto etmek için mutlaka birşeyler yapmalıydık. Gruplar halinde şehrin çeşitli bölgelerine dağıldık. ODTÜ'den Münir Aktolga ve Muammer Soysal'ın yönlendirdiği bir grubun içindeydim. Grubumuz, akşam karanlığında Küçükesat taraflarında bulunan Amerikan Bowling salonunu basmaya karar verdi. İki katlı bir binaydı burası. Kapıdaki bekçiler, önce bizim bi-

naya girmemizi önlemeye çalıştılar. Önleyemeyeceklerini anlayınca ortadan toz oldular. Muammer Soysal önümüzde, binaya girdik. İçeride, Amerikalı birkaç genç kız ve delikanlı bowling oynuyordu. Bizi görünce bir olay çıkacağını sezinlediler. Ama, soğukkanlılıklarını koruyarak bowling oyunlarına devam ettiler. Onları iki üç dakika kadar izledik. Sonra, Muammer Soysal oyun alanına atlayarak, bir Amerikalı kızdan, İngilizce, topu kendisine vermesini istedi. Bunun üzerine kız, acı bir feryat koparttı korkuyla. Sanki bu feryat, bizim için bir işaret görevi yerine getirmişti. Ağır bowling toplarını elimize geçirdiğimiz gibi salondaki geniş camlara fırlatmaya başladık. Camlar büyük bir gürültüyle kırıldı. Artık önümüze ne gelirse kırıp geçiriyorduk. Amerikalılar bir köşeye sinmiş, dehşetle bizi izliyorlardı. O anda, gözüme Muzaffer Köklü ilişti. Bütün telefon hatlarını teker teker kopartıyordu. Kırıp dökme işlemi aşağı yukarı beş dakika kadar sürdü ve sonunda kaçmaya karar verdik. Polis neredeyse gelirdi.

Küçükesat'ın sokaklarında kaçmaya başladık. O civardaki evlerin tuhaf bir yapısı vardı. Bir evin bahçesine giriyorduk, önümüze çıkan dik bahçe merdivenlerinden tırmanıp bir başka sokağa çıkıyorduk. Böylece kat kat sokaklara tırmandık. Ancak bir merdivenden tırmandığımızda, sokakta bir polis arabası görünce gerisin geri dönmek zorunda kaldık. Beş altı kişilik bir gruptuk. Muzaffer Köklü de bizimle birlikteydi. Ama, bir ara ortalıktan kayboldu ve onu bir daha göremedik. Başka bir bahçeye girip merdivenlerden tırmandık, sonunda, Kavaklıdere Sineması'nın yakınlarında bir yerden sokağa çıktık. Grupta bulunan Akın Atauz, yakınlarda bir yerlerde nişanlısının evinin olduğunu, oraya gitmemizi önerdi. Kabul ettik. Akın Atauz'un peşinden yolda ağır ağır yürümeye başladık. Çevreye karşı, hiç acelesi olmayan, gezintiye çıkmış bir grup görüntüsü vermemiz gerekiyordu.

Bir yokuştan yukarı doğru çıkarken, sivil görünümlü bir araba bizi bir süre izledikten sonra yanımızda durdu. İçinden iki sivil indi. İçlerinden biri, gayet dostane bir havada, "nereye gidiyorsunuz böyle çocuklar," diye sordu, sanki gezintimize ka-

tılmak istermiş gibi bir havada. Bunların sivil polis olduğunu anlamamak için eşek olmak gerekirdi. Akın Atauz, sinemadan çıktığımız, nişanlısının yakınlardaki evine gittiğimiz yanıtını verdi. Sivil polislerden biri, Akın Atauz'un ellerini sanki okşuyormuş gibi bir havada yumuşakça, ama sıkı sıkıya tutmuştu. Hani kaçmaya teşebbüs ediverirdi falan belki. Ya demek, sinemadan çıkmıştık ve nişanlımızın evine gidiyorduk, öyle mi? Evet ama çevrede cereyan eden olaylardan hiç haberimiz olmamış mıydı? Örneğin Amerikalılara karşı girişilen bazı hareketlerden. Hayır olmamıştı. Hayret doğrusu, bizim gibi üniversiteli gençler, nasıl olur da böyle olayların içinde yer almazlardı. Siviller lafı uzattıkça uzatıyorlardı. Kaçmaya kalkışsak kaçardık, ama bu, suçu açıkça kabullendiğimiz anlamına gelecekti. Öte yandan, bu uzayan sohbet havası hiç de hayra alâmet değildi. Nitekim, biraz sonra, bir polis cipi hızla yaklaştı ve içinden sekiz on kadar resmi giyimli polis atladı. Böylece, sivillerin bu "dostane" sohbeti neden uzattıkları anlaşılmış oldu. Ama artık çok geçti. Kaçma olanaklarımız tamamen ortadan kalkmıştı. Ben de içlerinde olduğum halde bir kısmımızı sivillerin arabasına bindirdiler. Birkaç arkadaş da arkadaki polis cipine bindirildi.

Arabalar, Necatibey Caddesi'ndeki Çankaya Karakolu'nun önünde durdular. Nasıl olduysa, komiserlerin gafletinden yararlanıp kapı kenarına oturmuş Akın Atauz, araba durur durmaz kapıyı açtığı gibi koşarak kaçmaya başladı. Komiserler silâhlarına davranıp "dur" diye bağırdılarsa da Akm'ı durdurmaları mümkün olmadı. Bizi, nezarete attılar. Yakalananlar arasında, sekiz kişilik çöpçü yürüyüşünden tanıdığım, ODTÜ'lü Mehmet Ali Zarifoğlu da vardı. Zarifoğlu'yla başbaşa verip, Akın Atauz'un kimliğini bize sorduklarında ne cevap vereceğimizi kara kara düşünmeye başladık. Ne var ki, bu kaygılı akıl yürütme çok uzun sürmedi. Onbeş dakika kadar geçtikten sonra nezarethanenin kapısı açıldı ve Akın Atauz, uzun boyu ve gür, uzun bıyıklarıyla içeri iteklendi. Ne var ki, Akın, kaçmış olmasının, "doğal vatandaş haklarını" ortadan kaldırdığı kanısında değildi. Kapı kapanmadan önce, kendisini içeri itek-

leyen komisere, "telefon edip aileme yakalandığımı haber verebilir miyim," diye sordu. Komiser, "hadi oradan," diye bağırdı, "hem kaçar, hem de ailesine haber vermemizi ister. Nerede o yoğurdun bolluğu." Kapı gürültüyle kapandı.

Biraz sonra, bizim hücreye "iftira"dan yakalandığını söyleyen gençten biri kondu. Bu tutuklunun bilinç "düzeyi" ve bilgi "birikimi", hepimizi şaşırtacak boyutlardaydı. Arada bir, zenginlere küfür ediyor, "ah ulan Çetin Altan neredesin, gelip bizi kurtarsan ya buradan," diye sesleniyor, ardından bizim tepkimizi gözlüyordu. Bu yüksek "bilinç düzeyi" bizden gerekli karşılığı bulamayınca, "iftiraya uğramış sosyalistimiz" sıkılmaya başladı, kapıyı vurarak, polislerden, kendisini "bu komünistlerin" arasından almalarını talep etmeye başladı. Zavallı, herhalde, polislerin zorlamasıyla oynamak zorunda kaldığı oyunun kısa sürede semere vereceğini ummuş olmalıydı.

Sabaha kadar nezarette bekletildik ve sabah, Ulus'taki Adliye Binasına götürülüp mahkemeye çıkarıldık. Bir kez daha tutuklansam hiç şaşırmayacaktım artık. Aynı şey ikinci kez yaşanınca bütün ilginçliğini kaybediyordu. Ne var ki, tahminlerimizin tersine, mahkeme, ifadelerimizi aldıktan ve aleyhteki tanıkları dinledikten sonra bizi serbest bıraktı.

FKF Genel Kongresi, 1969 yılının Ocak ayı başında İstanbul'da açılacaktı. 1968 yılının son günü, bir grup arkadaşla SBF'de buluşup kongre için İstanbul'a hareket edecektik. Çantamı sırtlanıp SBF'ye yollandım. Akşam vakti SBF yurdunun alt bölümüne girdiğimde tam bir savaş sonrası manzarasıyla karşılaştım. Girişteki koca camlar tuzla buz olmuş, iskemleler kırılmıştı. Meğer ben gelmeden bir saat önce, sağcılar, SBF yurduna bir toplu saldırı düzenlemişler. Özkan Mert, faşistleri nasıl püskürttüklerini anlatıyordu heyecanla. Gece geç vakit, Yusuf Küpeli ve Özkan Mert'le birlikte, İstanbul'daki FKF Kongresi'ne katılmak üzere, otobüsle yola çıktık. Otobüsümüz gecenin karanlığında hızla ilerlerken, geride kalan, yalnız Ankara'nın ışıkları değil, aynı zamanda 1968 yılıydı.

V.
1969-1970
Yarılma

FKF III. Kongresi, MDD'ciler için son düelloydu. Ya kongrede yönetimi ele geçirecektik, ya da FKF'yi terkedip, MDD'ci çizgide yeni bir gençlik örgütü kuracaktık. Aslında bu durum, İstanbul'da fiilen gerçekleşmişti. Deniz Gezmiş'in başını çektiği DÖB, başından itibaren FKF İstanbul sekreterliğinin dışında gelişmişti. DÖB'lüler, bu kongrede de sonucu dışarıdan izliyorlardı. MDD'cilerin FKF yönetimini ele geçirmesi halinde, örgütlerini feshedip FKF'ye katılacaklardı. Ancak DÖB'lülerin beklentisi ters yöndeydi. FKF'nin ele geçirileceğine pek inanmıyorlardı. FKF dışında örgütlenmekten doğan haklı çıkma güdüsünün bu inanmazlıktaki rolünü bilemiyorum elbette.

Kongre, 4 Ocak 1969 günü, Aksaray Küçük Opera Tiyatrosu'nda açıldı. İlk boy ölçüşme, divan başkanlığı seçiminde yaşandı. SD'cilerin adayı Adil Özkol divan başkanlığına seçildi. Bu, MDD'ciler açısından hiç de iyi bir başlangıç değildi. Ne var ki, oyunu sonuna kadar sürdürmekte kararlıydık. İdeolojik üstünlüğümüze inanıyorduk ve iki gün sürecek kongredeki gelişmelerin ne olacağını kimse şimdiden söyleyemezdi. Nitekim, eleştiriler ve konuşmalar maddesine geçilince, MDD'ci kanat, müthiş bir ideolojik saldırıya geçti. Artık, bir önceki kongrede olduğu gibi, "MDD'ci olmadığımız"

ya da "TİP'e bağlı olduğumuz" gibi ideolojik örtülere de ihtiyaç duymuyorduk. Her şey açık açık konuyordu ortaya. MDD tezinin "doğru"luğu, büyük bir özgüvenle izah ediliyordu konuşmacılar tarafından. Elbette, MDD'ci konuşmacılara bu özgüveni sağlayan en önemli şey, teorik üstünlükten çok, 1968 yılında yükselen öğrenci hareketleri ve büyük anti-emperyalist dalgaydı. Tezlerini, gençliğin anti-emperyalist mücadelesinde aktif olmak noktasında yoğunlaştıran MDD'ciler, böylece, yelkenlerini, yükselen gençlik mücadelesinin rüzgârıyla dolduruyorlardı. SD'ciler ise, bu konudaki ikircikli tutumlarıyla, gençliğin güvenini gün be gün yitirmekteydiler. Aslında, Türkiye'nin kapitalist olduğu, "millî burjuvazi" diye bir kesim olmadığı, "asker sivil aydın zümre" denen şeyin, Türkiye'nin yönetici bürokrat eliti olduğu yönündeki teorik tezleriyle, bir mitingde, SD'ci Doğan Tarkan'ın bize karşı büyük bir inançla haykırışı bugün gibi gözlerimin önünde olan, İspanya İç Savaşındaki anarşistlerin temel sloganlarından, "toprak köylünün, fabrika işçinin" sloganlarıyla (biz, "millî burjuvazi"yi ürküteceği gerekçesiyle bu slogana karşı çıkıyorduk) ve Çekoslovakya'nın işgâline karşı aldıkları doğru tavırla, bugün baktığım zaman, SD'cilerin, MDD'cilerin teorik tezleri karşısında daha bir üstünlükleri olduğunu düşünüyorum. Nitekim, içlerinde Sinan Cemgil, Hüseyin Cevahir, Necmi Demir, İlkay Alptekin (Demir), Hüseyin İnan, İbrahim Kaypakkaya, Hasan Yalçın gibi, daha sonraki dönemde en zorlu görevleri üstlenecek aktivistlerin de bulunduğu çok sayıda devrimci genç, eğer MDD'ci saflara gelmekte epeyce tereddüt etmişse, bunun nedeni, teorik tartışmada SD'cilerin daha tutarlı ve "sol" bir havalarının olmasıydı. Ne var ki, aynı tutarlılığı ve "sol" görünümü pratikte sürdüremeyen SD'ciler, gençliğin anti-emperyalist mücadelesinin gerisinde kalmışlardı. MDD'cileri, SD'cilerin karşısında üstün kılan tek şey, işte pratik mücadele konusundaki bu durumdu. MDD'ciler aktif pratik mücadeleyi temsil ediyorlardı. SD'ciler ise bu konuda epey ayak sürüyen, bürokratik bir havadaydılar. Yoksa, MDD'cilerin teorik üstünlüğü değildi, başarıyı getiren. Tabiî bütün bunlara, SD'cilerin, bu

en kritik dönemde, "Aybar'cı" ve "Boran'cı" diye bölünmelerini de eklemek gerekir.

MDD'cilerin sözcülerinden, ben, Münir Aktolga, Erdoğan Güçbilmez, Doğu Perinçek, Nihat Emeksiz, Atilla Sarp, Sait Kozacıoğlu, Mustafa Ulusoy, Nedim Öztaş, Mehmet Demir, Ömer Özerturgut vb. ardarda kürsüye çıkarak yaptığımız etkili konuşmalarla SD'cileri hallaç pamuğu gibi attık. Zülküf Şahin ve Veysi Sarısözen, eleştirilere karşılık vermeye çalıştılarsa da etkili olamadılar. Konuşmaların sonucunda kongrenin havasında, MDD'cilerin lehinde önemli bir değişiklik meydana gelmişti. Kongrenin en kalabalık delegasyonunu oluşturan ve divan seçimlerinde SD'ci aday Adil Özkol'a oy veren ODTÜ delegasyonunun tereddüt içine girdiği, MDD'cilere sempatik bakmaya başladığı haberleri gelmeye başlamıştı. Aynı gelişme, yine kalabalık bir delegasyona sahip İTÜ açısından da söz konusuydu. Dolmabahçe olayları sırasında "anarşistlere karşı uyanık olma" çağrısı yapmış İTÜ Talebe Birliği Başkanı Hasan Yalçın'ın saf değiştirdiği ve MDD'cileri destekleyen bir konuşma yapacağı da kulağımıza gelen haberlerdendi. Kongrenin ilk günü bu gelişmelerle kapandı.

O gece, biz Ankara'dan ve İstanbul dışından gelen delegeler, İstanbullu FKF'liler ve DÖB'lüler tarafından Kadırga Yurdunda konuk edildik. O akşam da kongre kulisi, Kadırga Yurdunun odalarında, İstanbul dışı delegeler arasında bütün hızıyla sürdü. Her odadan, çeşitli delegelerin, MDD'cileri dinleme talepleri geliyordu. Biz MDD'ciler, delegelerin bu çağrılarına sevinerek karşılık veriyor, o odadan o odaya koşuyor, delegelerin MDD'cilik hakkındaki son tereddütlerini gidermeye çalışıyorduk. Öyle ki, ziyaret ettiğimiz her oda, domino taşları misali bir bir düşüp, MDD saflarına geçiyordu.

Ertesi gün Kongre açıldığında MDD'cilerin üstünlük sağladığı hemen hemen belli olmuştu. Kürsüye çıkan konuşmacılar, MDD saflarına katıldıklarını ilân ediyorlardı. Bunlardan en önemlisi, Hasan Yalçın'ın yaptığı konuşmaydı. Nefesimizi kesmiş, Hasan Yalçın'ın ne diyeceğini bekliyorduk. Hasan Yalçın, heyecanlı ve etkili bir konuşma yaptı. Herhalde konuşmasını

yeterince dikkatli dinlememiş olacağım ki, bir ara, onun ağzından, "her iki tarafa da karşıyım," sözlerini duyunca, fena halde bozuldum. Şu kritik anda edilecek laf mıydı bu? Yanımda Doğu Perinçek oturuyordu. Kulağına eğilip, Hasan Yalçın hakkındaki hayal kırıklığımı kendisine ifade ettim. Neyse ki, Doğu, Hasan'ın sözlerini yanlış anladığımı, onun "her iki tarafa da karşıyım" derken, SD'ciler içindeki Aybar'cı, Boran'cı çatışmasını kastettiğini söyledi de yüreğime su serpildi. Hasan Yalçın'ın bu açıklaması, meğer, SD'ci FKF'lilerin yeni bir taktiğini önlemeye yönelikmiş. Veysi Sarısözen, kongrenin kaybedildiğini anlayınca, SD'cilere yönelen suçlamaları Aybar'cıların sırtına yükleyip, Boran'cı kesimi eleştirilerin hedefi olmaktan kurtarmak istiyormuş, yaptığı konuşmada bu tür imalarda bulunmuş. Benim politik tecrübem, bu kadar ince politik oyun ve imâları anlayacak boyuta ulaşmamıştı henüz.

Kongrenin sonuna doğru, MDD'cilerin kongreyi kazandığını SD'ciler bile kabul eder bir havaya girmişlerdi. Sıra seçimlerdeydi. MDD'cilerin başkan adayı bendim. Gerçi böyle bir göreve aday gösterilmek benim için büyük bir gurur kaynağıydı, ama bir yandan da böyle önemli bir görevi almak konusunda içten içe önemli kaygılar taşıyordum. Birincisi, kendimi bu önemli görevi yerine getirecek kadar yeterli görmüyordum. Ne var ki, koşullar beni böylesine öne çıkartmış, bu görevi getirip dayatmıştı. Bir gün önce, muhalefetin adayı olarak kendimi biraz daha rahat hissediyordum. Çünkü kazanmamız o sırada uzak ihtimaldi. Ama şimdi! Artık kazanmamız neredeyse kesinleşmişti. Şimdi ne halt edecektim? Öte yandan, beni tereddüte sevkeden çok önemli bir etken de annemdi. Yirmiüç yaşında bir genç olarak annemden ne kadar koptuğumu iddia edersem edeyim, bu meraklı ve çocuklarına düşkün kadının manevi etkisinden tam anlamıyla kurtulduğum söylenemezdi. Nitekim, işte böyle kritik bir anda annemin gölgesi üstüme düşmüştü. FKF Başkanı olmak, evden iyice kopmayı getirecekti kaçınılmaz olarak. Böyle bir görevin sorumlulukları çok büyüktü. Lenin'in "24 saat devrimcilik" dediği cinsten bir yaşama girmek gerekiyordu. Artık anneme şuradayım burada-

yım diye haber vermem de imkânsızdı. Bu da annemle aramda büyük bir huzursuzluğa yol açacaktı. O güne kadar belli ölçüde bir bağımsızlıkla durumu idare etmiş, annemin merakıyla bağımsızlığım arasında belli bir denge kurmuştum. Ama bu denge şimdi tamamen alt üst olacaktı. Annemin baygınlıklar geçirdiğini şimdiden görür gibi oluyordum. Hay allah, kazanırsak ne yapacaktım gerçekten? Dıştan belli etmediğim bu kaygılar beni içten içe yiyip bitiriyordu. Neredeyse, hoşlanmadığı bir tanıdığını ziyaret etmek zorunda kalıp da, kapının ziline basarken, içinden "inşallah evde yoktur," diye dua eden bir insanın ruh hali içindeydim. Hem bütün yüreğimle kazanmamızı istiyor, hem de bir aksilik olup başkanlıktan bir şekilde kurtulmak için içimden dualar ediyordum.

Hayatımda ilk kez dua ettim ve Tanrı da bu ilk duayı ödüllendirmekte gecikmedi, hem kongreyi kazandık, hem de bir takım aksilikler sonucunda benim başkanlığım suya düştü.

Usta bir politikacı olan Veysi Sarısözen, kongreyi kaybettiklerini anlayınca, MDD'ci kanadın lideri Doğu Perinçek'e gelerek kendisiyle görüşmek istediğini söyledi. Doğu'yla Veysel dışarı çıkıp ayaküstü görüştüler. Doğu'nun bize aktardığına göre, Veysi, örgütün bölünmesini istemediklerini, bu yüzden ayrı liste çıkartsalar bile, aslında kendilerine bağlı delegelere, bizim listeye oy verdireceklerini söylemiş, bu yüzden bizim listede kimlerin aday olacağını önceden öğrenmek istediğini belirtmiş. İlk politik deneyimlerini, 1960'lı yılların başlarında, babası Sadık Perinçek'in izinden giderek, Ekrem Alican'ın lideri olduğu Yeni Türkiye Partisi'nin (YTP) gençlik kollarında edinen Doğu, kendisinden beklenmeyecek bir safdillikle Veysi'nin bu tuzağına düşüp, ona, listemizdeki en önde gelen isimleri vermiş. Veysi ise, kendilerine bağlı delegelere tam tersini telkin etmiş. MDD'cilerin listesindeki fazla sivri olmayan isimlere oy vermelerini, ama Doğu'nun en önemli adaylarını elemelerini söylemiş. SD'ci kesim bunu, şu şekilde ustalıkla uyguladı: SD'ciler, MDD'cilerin listesindeki SBF adaylarından, Doğu'nun ismini verdiği Cengiz Çandar'ın adını sildiler, ama aynı listedeki, Yusuf Küpeli'ye oy verdiler. DTCF'nin adaylarından, be-

nim adımı sildiler, ama daha az sivri gördükleri Mehmet Yüksel'e oy verdiler. Fen Fakültesi'nden Ömer Özerturgut'un adını sildiler, ama ikinci plandaki diğer adaya oy verdiler. Hukuk Fakültesi'nin ön plandaki adayı Atıl Ant'ı sildiler, ama diğer adayı destekliediler. Böylece, o zamana kadar MDD'cilerin ağır topları olarak bilinenler elenip Genel Yönetim Kurulu'na giremezken, bir anlamda MDD'cilerin "B" takımı, Genel Yönetim Kurulu'na girdi. Veysi Sarısözen, böylece, MDD'cilerin "Pirus zaferi"nin koşullarını ustaca bir politikayla gerçekleştirmiş oldu. Hem, MDD'cilerin kaçınılmaz zaferi teyid edilerek örgütün bölünmesi engellenmiş, hem de MDD'cilerin en keskin takımı elenerek, GYK'da, SD'cilerin gelecekteki yönetimi etkileme olanakları yaratılmıştı. Bu aynı zamanda, bir daha, FKF'de ve daha sonraki Dev-Genç'te, yönetimi asla ele geçiremeyecek, hattâ örgütten atılacak SD'cilerin, gelecekteki Proleter Devrimci Aydınlık'ın (PDA) çekirdeğini oluşturacak kadroya indirdiği önemli bir darbeydi. Bu kadronun SD'ciler tarafından elenmesi, o yılın sonlarına doğru MDD'ci saflarda meydana gelecek Kırmızı Aydınlık-PDA bölünmesinde, Kırmızı Aydınlık kesimine büyük avantaj sağlamıştır.

MDD'ciler, GYK'da çoğunluğu sağlamasına sağlamışlardı ama, benim ve başkan olma kapasitesinde görülebilecek diğer arkadaşların elenmesiyle ortaya başkanlık konusunda bir boşluk çıkmıştı. Şimdi kim başkan olacaktı? Doğu'ya, Yusuf Küpeli'yi önerdim. Diğer birkaç arkadaş da benimle aynı fikirdeydi. Ne var ki, Yusuf Küpeli'nin o ana kadarki konumu ve yönelimi, böyle bir sorumluluğu almaya pek elverişli görünmüyordu. Çünkü Yusuf, FKF içindeki mücadeleye karşı oldukça kayıtsızdı. Kafayı, bir yolunu bulup Küba'ya gitme ve orada "devrimci eğitim"den geçme fikrine takmıştı. Kongreye bile, öylesine gelmişti, bize takılıp. Ne var ki, GYK'ya seçilen MDD'ci üyelerden hiçbiri Yusuf Küpeli çapında gözükmüyordu. Mecburen Yusuf Küpeli'ye önerilecekti başkanlık görevi. Aslında bu görevi Yusuf'un kabul edip etmeyeceği de belli değildi. Sonunda, ayaküstü, Yusuf'a başkanlık görevini alıp alamayacağı soruldu. Yusuf epeyce tereddüt geçirdi. O zama-

na kadar yaptığı bütün planları bir yana atması, dahası, böyle önemli bir görevi üstlenecek bir ruh hali içine girmesi gerekiyordu. Epeyce tereddüt ettikten sonra Yusuf Küpeli görevi kabul etti.

Genel Yönetim Kurulu, kongreden birkaç gün sonra, Ankara'daki FKF binasında toplandı. GYK, Yusuf Küpeli'yi başkan seçti. Ama iş bununla bitmiyordu. Merkez Yönetim Kurulu'nun oluşturulması da bir meseleydi. Çünkü GYK'da hâlâ, SD'cilerin önemli bir ağırlığı vardı. Bu ağırlık, MYK'ya da yansıyacaktı ister istemez. Sonunda MYK şu isimlerden oluştu: Yusuf Küpeli (Başkan), Mehmet Demir (Genel Sekreter), Tunç Çetin Özkarar (Sayman), Münir Ramazan Aktolga, Çağatay Anadol, Tuncer Eşsizhan, Ruhi Koç, Mustafa Ulusoy, Süleyman Coşkun. MYK üyelerinden Çağatay Anadol ve Süleyman Coşkun, SD'ciydiler. FKF'liler arasında nedense "faşist Süleyman" lâkabıyla bilinen Süleyman Coşkun, yönetime, Yusuf Küpeli'yle kişisel arkadaşlığı sayesinde girmişti. FKF İstanbul Sekreterinin belirlenmesinde de bir çekişme yaşandı. Rahmi Aydın, MDD'ciler adına İstanbul Sekreteri olmak için epey kulis attı, ama SD'ciler hiç olmazsa bu mevziyi ellerinde tutmak için bütün ağırlıklarını koyup, İstanbul Sekreteri olarak Sıtkı Coşkun'un seçilmesini sağladılar.

Yusuf Küpeli, FKF Başkanı seçildiği ilk andan itibaren, FKF'de MDD'cilerin yönetimi ele geçirmesinde tayin edici bir rol oynamış Doğu Perinçek'e karşı bir tavır içine girdi. Bunda, Yusuf Küpeli'nin de Doğu Perinçek kadar dominant bir karakter olmasının önemli bir rolü vardı. Yusuf Küpeli, tamam, başkanlık görevini kabul etmişti, ama bu, Doğu'nun kuklası olacağı, onun her dediğine kafa sallayacağı anlamına gelmiyordu. Yusuf, başından itibaren, her davranışıyla bunu Doğu'ya hissettirdi. Yusuf'un bu tavrı almasında diğer bir önemli etken, SD'cilerin Doğu'yu, "Mihri Belli'nin adamı" ve "koyu cuntacı" olduğu gerekçesiyle hayli hedef almış ve bir ölçüde yıpratmış olmalarıydı. Yusuf, SD'ciler tarafından yıpratılmamış yeni bir MDD'ci başkan olarak, FKF içindeki SD'ci kanatla belli bir denge kurmaya çalışıyordu. Öte yandan, Yusuf'un, Do-

ğu'ya sırt çevirmesindeki en önemli etkenlerden biri de, o zamana kadar FKF içindeki mücadelede ön plana çıkmamayı ve geri planda kalıp daha çok teorik çalışmalarla ilgilenmeyi tercih eden Mahir Çayan'ın yakın arkadaşı olmasıydı. Mahir Çayan, Yusuf Küpeli'nin, tesadüflerin sonucunda FKF başkanlığını ele geçirmesini, kendi hedefleri açısından çok önemli bir mevzi olarak görmüş ve Yusuf aracılığıyla FKF'de yönlendirici bir iktidar mevziini ele geçirdiğini düşünmüştür. Ancak, iktidar paylaşım kabul etmez. Eğer, Mahir, Yusuf aracılığıyla FKF'de etkili olacaksa, bu, aynı zamanda, Doğu'nun FKF yönetimi üzerindeki etkisinin kırılmasını gerektiriyordu. Bu çekişme, aynı zamanda, MDD'ci saflarda 1969 yılının sonlarına doğru patlak verecek Kırmızı Aydmlık-PDA çekişme ve bölünmesinin de rüşeymidir.

FKF'de yeni yönetim oluştuktan sonraki günlerden birinde, FKF binasını temizlemek için toplanmıştık. Doğu da oradaydı. O sırada yeni başkanımız Yusuf Küpeli büyük bir azametle içeri girdi. Yusuf, zaten oldukça öfkeli ve aksi bir kişiliğe sahipti. Başkan olunca, bu nitelikleri sanki daha da sivrilmiş gibi geldi bana. Doğu ise, Yusuf'un azametini görmezlikten gelip son derece alçakgönüllü bir tutum takınmaya çalıştı onun karşısında. Yusuf içeri girince ayağa kalktı, hafifçe sekerek yanına gitti ve elini Yusuf'un omuzuna koydu. "Yusuf, sen hepimizin başkanısın, emret dediklerini yapalım," dedi, "bak, bugün de temizlik yapmak için geldik buraya, hizmetindeyiz." Bu alçakgönüllü sözler, ona oldukça hileli görünmüş olacak ki, Yusuf, Doğu'ya hiç yüz vermedi ve homurdanmakla yetinip başkanlık odasına doğru yürüdü. Dıştan bakıldığında önemsiz gibi görünen, iki lider arasında cereyan eden bu küçük olay, FKF ve daha sonra Dev-Genç içinde meydana gelecek gelişmelerin habercisiydi aslında.

* * *

Aydınlık Sosyalist Dergi'nin bürosunda, nihayet, Mihri Belli ile tanışmam mümkün oldu. Orta yaşlarda, sert görünüşlü, çatık kaşlı, ama esprili bir adamdı Mihri Belli. Onu on yıl ön-

cesinden, bizim mahallede kaldıkları zamandan tanıyordum, ama bu seferki karşılaşmamız bambaşka koşullarda olmuştu. O zaman, top peşinden koşan bir çocuktum. Şimdi ise, Yazı Kurulu üyesi bir gençlik önderi. O zaman, "Rusya'dan gelen karı-koca komünisti" merakla gözleyen bir yeni yetmeydim. Şimdi ise, işte Mihri Belli'nin karşısına geçmiş, Millî İstihbaratçıların evimize gelip babamdan Mihri Belli'nin davranışlarını takip etmesini istediklerini anlatan yetişkin bir devrimci. Mihri Belli gibi büyük bir şahsiyet karşısında hâlâ belli bir çekingenliğim vardı, ama şimdi görece daha eşit koşullardaydık onunla.

FKF'de MDD'ci yönetimin kurulması, Fikir Kulüplerinde de yönetimlerin teker teker MDD'cilerin eline geçmesini getirdi. MDD'cilerin imzalarıyla, SBF kantininde toplanan DTCF Fikir Kulübü'nün olağanüstü kongresinde yönetimi ele geçirmemiz bu sefer hiç de zor olmadı. SD'ciler en ufak bir direnme göstermeden yönetimi bize teslim ettiler. Olağanüstü kongrenin sonunda seçilen yeni yönetim tamamen MDD'cilerden oluştu. Ben de DTCF Fikir Kulübü'nün yeni başkanı seçildim.

Felsefe Bölümü'ndeki ikinci yılda da dersleri izlemeyi sürdürüyordum bir yandan. Sosyoloji dersinde, her öğrencinin bir sosyolog üzerinde seminer hazırlaması gerekiyordu. Hakkında seminer hazırlanacak isimler arasında Marx'ı görünce hemen talip oldum. Seminerde Marx'm ekonomi politiğini ve tarihsel materyalizm teorisini anlatacaktım. Onbeş günlük sıkı bir çalışmadan sonra Marx'la ilgili semineri hazırladım ve sıra bana gelince kalkıp semineri verdim. Elbette son derece Marx yanlısı, hattâ biraz da propagandif bir seminerdi bu. Seminer sırasında, karşımda beni dikkatle dinleyen bir kız dikkatimi çekti. O zamana kadar sınıfta birkaç kere rastladığım, fakat pek ilgilenme fırsatı bulamadığım bu kızın, seminerimin yanısıra bana da bir hayli ilgi gösterdiği dikkatimden kaçmadı. Seminerden sonra yanına gidip semineri nasıl bulduğunu sordum. Beğendiğini söyledi. O gün okuldan birlikte çıktık. Onu, bahçelievlerdeki evine kadar götürdüm. Evinin yakınlarında ayrılmadan önce, akşam karanlığının basmasından yararlanıp

onu dudaklarından öptüm. Karşılık verdi. Ufak tefek, çekik gözlü, hafifçe Japonları çağrıştıran Esin'le ilişkimiz böylece, o akşam başlamış oldu. Sonraki günlerde birlikte Gazi Çiftliği'ne gezmeye gittik. Aşkla birbirimize sarılıyor, yollarda büyük bir tutkuyla öpüşüyorduk. Hattâ bir keresinde, Gazi Çiftliği taraflarında, tenha bir sokakta öpüşürken, arkamızdan çalan acı bir korna sesiyle irkildik. Bir trafik polisi arabası yanımızdan hızla geçerken, içindeki polisler, bize elleriyle uyarı işaretleri yaptılar. Hay allah, burada da rahat yoktu!

Esin, solculara sempati besleyen bir kızdı. Ne var ki, oldukça çekingen bir doğası vardı. Beni çok "aşırı" buluyordu. Kendi kendine bana, "komünist"in kısaltılmışı olan "kom" adını takmıştı. İkide bir "neden 'kom'sun sen," diye sorup duruyor, gözümün eylemden, mücadeleden başka bir şey görmediğinden şikâyet ediyordu. Oysa onunla evlenebilirdim, birlikte güzel bir yaşam kurabilirdik. Esin'den, onun yumuşak doğasından hoşlanıyordum, ama burası kesindi ki, ne evlenmeyi düşünecek, ne de mücadeleyi bir kenara koyacak bir ruh hali içindeydim, bunu o da biliyordu.

FKF'nin yeni yönetimi, Ege bölgesindeki tütün üreticilerinin tütün taban fiyatlarının yükseltilmesi yönündeki taleplerini ele alan bir dizi eylem yapmayı planlamıştı. Ege Bölgesindeki Akhisar ve Ödemiş kasabalarında tütün mitingleri yapılacaktı. Özkan Mert'le ben de eylemlere katılmaya karar verdik. Ziya Öztan, her zamanki "sinizmiyle" bizimle dalga geçiyordu. Ne yapacaktık oralara gidip? Bizden başka "kahraman" kalmamış mıydı? Mitingi falan boş verip, Tavukçu'da kafayı çekmek daha hoş olmaz mıydı? Özkan'la ben, Ziya'nın "sinizmi" karşısında direniyor, devrimci eylemden geri kalmamamız gerektiğini söylüyorduk. Ziya'ya bizimle birlikte gelmesini teklif ettik, ama ne Ziya bizi, ne de biz Ziya'yı ikna edebildik.

Bu eylem, aynı zamanda, FKF'de yönetimi ele geçiren MDD'ciler içinde oluşmaya başlayan iki rakip kesim arasında bir yarışma niteliğindeydi. FKF başkanı Yusuf Küpeli'nin yanısıra, o zamana kadar pratik eylemlerden uzak duran Mahir Çayan, ailesi Ödemişli Mustafa Kemal Çamkıran, FKF içinde-

ki Ziraat Fakültelilerin lideri konumundaki Atilla Sarp ve FKF içindeki önde gelen liderlerle pratik eylemlerde bağlarını sıkılaştırmaya önem veren Doğu Perinçek de, bu önemli eylemde yerlerini almışlardı. Eylem boyunca, gerek Mahir Çayan, Yusuf Küpeli ve onlara yakın konumdaki M. Kemal Çamkıran, gerek Atilla Sarp, gerekse de onlarla rekabet halindeki Doğu Perinçek, eyleme katılanlar içinde kendilerine yakın olanlarla arkadaşlıklarını pekiştirmeye önem verdiler. Mahir Çayan, köy çalışmalarına katılmaktan çok, gezi boyunca, esas olarak SBF'li eylemcilerle yakın bağlar kurmaya, arkadaşlıkların doğurduğu yakınlıklardan yararlanarak kendi takımını oluşturmaya çalıştı. Aynı şeyi Doğu Perinçek de yaptı. Doğu, Cengiz Çandar, Ömer Özerturgut ve benimle yakın arkadaşlık ilişkileri geliştirmeye özen gösteriyor, bu yakın ilişkilerden yararlanarak, Mahir, Yusuf, Çamkıran ve Atilla'nın aleyhinde kulis atmaktan da geri kalmıyordu. Eylemler boyunca Yusuf'la Doğu arasındaki gerilim ve çekişme, gözle görülecek kadar belirgindi.

İlk durağımız Akhisar'dı. Üssümüz, Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) binasıydı. TÖS'de mahalli devrimcilerle birlikte köy çalışmalarını planladık. Üçer, dörder kişilik gruplar oluşturarak köylerin yolunu tuttuk. Köylülerin bize karşı tavırları olumluydu. Esasen, köylüleri konuşturma ve dinleme yöntemini seçmiştik. Bu yöntem, oldukça başarılı oluyordu. Bir köy kahvesine girip oturuyor, üniversiteli gençler olduğumuzu, köylülerin problemlerini dinlemeye geldiğimizi söylüyorduk. Hemen baştan mitingden söz etmiyorduk. Köylüler etrafımızı çevirip başlıyorlardı anlatmaya. Tabiî ki, en büyük dertleri tütün taban fiyatlarının düşüklüğü ve fiyatlardaki bu düşüklüğün kendilerini tefeci-tüccarlara yem yapmasıydı. Devlet tekeli, açılışın ilk günü, taban fiyatını son derece düşük ilân edince, köylüler ister istemez, daha yüksek fiyat almak umuduyla tüccarların kapısına koşuyorlardı. Ama tüccarlar, taban fiyatının çok az üstünde bir fiyat veriyorlardı. Bunun üzerine köylüler, tek tek bütün tüccarların kapısını çalıyorlardı. Aralarında anlaşma halinde olan tüccarlar, fiyatı yükseltmek yerine, daha da düşürüyorlardı. Bunun üzerine köylü, ge-

risin geri, ilk fiyatı veren tüccara gidiyordu tütününü satmak için. Ama insafsız tüccar, bu kez, ilk verdiği fiyatı da düşürüyor, devletin verdiği taban fiyatının altında bir fiyat veriyordu. Köylü çaresiz, yeniden devletin kapısına dayanıyor, düşük taban fiyatından tütününü satmak istiyordu. Ne var ki, bu kez, devlet de ilk açılışta verdiği fiyatı bir kez daha düşürüyordu. Artık ilk açılış fiyatından tütününü satabilmek bile bir ayrıcalık haline geliyordu. Sonunda köylü, tütününü, açılıştaki fiyatın çok aşağısından devlet tekeline ya da tüccara satmak zorunda kalıyordu. Öte yandan, köylünün büyük kısmı, tefeci-tüccarlara önceden borçlu hale getirildiği için tütününü, baştan, en düşük fiyattan, bağımlı olduğu tefeciye vermek zorundaydı. İşte bu çark böyle işliyordu.

Sohbet koyulaşınca köylüler büyük bir istekle kalem kâğıda sarılıp üretim masraflarını hesaplıyorlardı. Tütün üretimi çok emek, çok masraf isteyen, zahmetli bir işti. Özellikle ilâçlama ve gübreleme masrafları köylünün belini büküyordu. İlaç ve gübre satıcıları, kasabadaki tefeci-tüccarlardı. İster istemez ilacı ve gübreyi onlardan borca alıyor, böylece bağımlı hale geliyorlardı. Tütünlerini sattıkları zaman bu satıştan elde ettikleri gelirin büyük kısmı o yılki borçlarına gidiyordu. Geçinmek için tüccardan yeniden yüksek faizle borç almak zorundaydılar. Bu kısır döngünün sonucunda köylünün battığı borç bataklığı, içinden çıkılır gibi değildi. Artık köylünün burasına gelmişti. Bu yüzden gençlerin taban fiyatları için yapacakları gösterilere katılmak yönünde büyük bir istek gözleniyordu. Köylü, belki bundan bir umar gelir diye gençlere sarılmıştı âdeta. Evet, hepsi, köycek geleceklerdi yapılacak mitinge. Her köyde durum aşağı yukarı böyleydi. Köylüler bizi bağırlarına basıyor, evlerinde konuk ediyorlardı.

Gerçi, zaman zaman bazı köylerde, AP'lilerin örgütlediği, tefecilerle yakın bağlara sahip unsurlara da rastlamıyor değildik. Bunlar, aynı zamanda köyün mütegallibesi konumundaki zengin köylülerdi. Kırmızı yüzlü, şişman, düşman bakışlı bu unsurlar, orta halli ve yoksul köylüleri susturup ön plana çıkıyor, bizim "komünist olup olmadığımıza" ilişkin provakatif soru-

larla köylülerin aklını çelmeye, onları ürkütmeye çalışıyorlardı. Zaten bu tür unsurların meydana çıktığı yerlerde, köylülerin davranışından hemen anlıyorduk durumu. Köylüler, her yerde yaptıkları gibi sandalyelerini çekip etrafımızda çember oluşturacakları ve bize çay ısmarlayacaklarına, kendi masalarında bizi sessizce izliyor, sorularımıza yanıt vermekte çekingenlik gösteriyorlardı. Böyle bir durumla karşılaştığınızda anlayın ki, kahvede köylünün çekindiği, mütegallibeden birileri vardır, zaten onlar da kendilerini kısa süre içinde ortaya koymakta gecikmeyeceklerdir.

Köylere dağılan gruplardan bir kısmı, eğer akşam köylerde kalmayıp kasabaya dönmüşlerse, TÖS binasında değerlendirme toplantıları yapıyor, çalışmalarının sonuçlarını diğer arkadaşlarına aktarıyorlardı. Gelen raporlar genellikle olumluydu. Köylünün yüzde doksanı propagandaya olumlu yanıt veriyor, mitinge geleceğini söylüyordu. Bazı köyler, bunun da ötesine geçip oldukça öncü bir rol oynamaya başlamıştı. Bu köylerden ön plana çıkan köylüler bizimle fiilî bir bağ içine girmişlerdi. Yapılan toplantılara bazen onlar da geliyor, mitingin organizasyon işlerine fiilen katılıyorlardı. Eğer köylerde kalmamış, Akhisar'a dönmüşsek, geceleri, otel parası vermemek için TÖS binasında, sandalyelerin üzerinde uyuyorduk. Köy çalışmaları dört beş gün kadar sürdü, sonunda, mitingin yapılmasından bir gün önceki akşam, aşağı yukarı tam kadro, TÖS binasında toplanıp, son bir değerlendirme toplantısı yaptık.

Bu toplantıda, ertesi günkü mitingte alınacak önlemler, mitingin takdim konuşmacılığını kimin yapacağı, kimlerin konuşmacı olacağı vb. konuları kararlaştırıldı. Alınacak önlemler özellikle çok önemliydi, çünkü AP yanlısı tefeci-tüccarlar, Akhisar kasabasının içinde, aleyhte yoğun bir propagandaya girişmişlerdi. Mitinge saldırı düzenlenmesi ihtimali vardı. Hatırladığım kadarıyla, Yusuf Küpeli köylerde olduğundan bu son toplantıya katılamamıştı. Bu nedenle Doğu, toplantıda inisyatifi ele geçirdi. Mitingte konuşmacıları kimin takdim edeceği noktasında tartışılırken, Doğu, Atilla Sarp'ı önerdi. Geçmişte TİP Gençlik Kolları Başkanlığı yaptığından Atilla'nın konuş-

ma deneyimi oldukça iyiydi. Atilla, bu görevin kendine önerilmesi üzerine dramatik bir havada ayağa kalkıp Doğu'ya doğru ilerledi, onun önünde sessizce, ama itiraz eder bir havada durdu. Doğu'yla bir süre karşılıklı bakıştılar. Sonunda Doğu dayanamayıp, "ne koyun gibi yüzüme bakıp duruyorsun Atilla," dedi. Bu sözler üzerine gülmekten kendimizi alamadık. Atilla ise son derece ciddiydi. "Ben bu mücadeleye çok uzun vadeli girdim, Doğu," dedi sonunda, "kendimi şimdiden deşifre etmek istemiyorum." Doğu, bu sözler üzerine, haklı olarak, "canım sen uzun vadeli girdin de, biz kısa vadeli mi girdik yani," dedi. Bunun üzerine Atilla, görevi kabul etmek zorunda kaldı.

Miting, ertesi gün, Akhisar İstasyonunun karşısındaki boş alanda, Atilla Sarp'ın açış konuşmasıyla başladı. Biz gençlerin dışında, çeşitli köylerden üç bin kadar köylü mitinge gelmişti. Bazı pankartlarda şu sloganlar yazılıydı: "Biz tarlada yanıyoruz, siz plajda", "biz tütün dikiyoruz, siz apartman", "hak verilmez alınır", "doğru söyle arkadaş, emekçiden yana mısın, yemekçiden yana mı", "işçi-köylü-gençlik omuzomuza". Köylüler, konuşmacı olarak kürsüye çıkmakta büyük istek gösteriyorlardı. Tam o sırada şehrin elektrikleri kesildi. Bu, büyük ihtimalle, tüccar yanlılarının bir tertibiydi. Ne var ki, bu provakasyona rağmen, kürsüye çıkan köylüler bağırarak seslerini duyurmaktan geri kalmadılar. Konuşmalar başladıktan kısa süre sonra, istasyon tarafında, niyetinin hiç de iyi olmadığı anlaşılan ikiyüz kişilik bir kalabalık dikkatimizi çekti. Bu, yerel AP teşkilatının ve tefecilerin, mitingi basmak üzere örgütlediği bir güruhtu. Kalınca sopalara çaktığımız pankartlarımızı elimizde sıkı sıkı tutuyorduk. Herhangi bir saldırı anında, kendimizi bu pankart sopalarıyla savunacaktık. Köylüler, miting alanına gittikçe daha fazla yaklaşan, cüretini arttırıp sloganlar atmaya başlayan bu güruha karşı büyük bir öfkeye kapılmışlardı. Birbiri ardından kürsüye çıkıyor, tefeciler tarafından nasıl sömürüldüklerini haykırıyor, kışkırtıcı kalabalığın laf atmalarına yanıt veriyorlardı. Bu arada Akhisar köylerinden Süleyman Çavuş adlı, kır sakallı, yaşlı bir köylü kürsüye çıktı. Yumruğunu havaya kaldırarak ateşli bir konuşma yaptı. "Ben Süleyman Çavuş,"

diye kendini tanıttı, "işte ben yıllarca tefeciler ve tüccarlar tarafından sömürülmüş bir yoksul köylüyüm," diye devam etti, saldırganlara hitap ederek, "çoluk çocuk sabahlara kadar tütün kırdım, ter döktüm, ama tüccarlar her seferinde emeğimin ürününü elimden yok pahasına aldılar, burada toplananların köylü olmadığı, dışarıdan geldiği söyleniyor. Hayır, yalan. Biz Akhisar köylüleri burada çoğunluktayız, bu gençler de bizi desteklemeye geldiler." Süleyman Çavuşun bu konuşmayı yaparken, yumruğu havada çekilmiş resmi, daha sonra, benim mitingi anlatan yazımla birlikte *Türk Solu*'nda (18 Şubat 1969, sayı: 66) yayımlandı ve o yıl çıkmaya başlayan *İşçi-Köylü* gazetesinin logosunun sağ tarafında, köylü mücadelesinin sembolü olarak sürekli yer aldı.

Süleyman Çavuşun bu konuşması tefecilerin adamlarından oluşan kalabalığı iyice çileden çıkarttı, saldırganlıklarını daha da arttırarak kürsüye taş atmaya başladılar. Artık biz de sabrımızın sonuna gelmiştik. Kürsüye iyice yaklaşan saldırganları geri püskürtmek üzere harekete geçtik. Pankart sopalarımızla dövüşmeye başladık. Karşı taraftakilerin de öyle pek fazla donanımlı olduğu söylenemezdi, herhalde köylülerin bizimle birlikte dövüşeceğini hesap etmemiş olacaklar ki, onlarda da taş ve sopadan başka bir şey yoktu. Kısa bir çatışmadan sonra kalabalığı dağıttık, köylüler hızlarını alamayıp, önlerine kattıkları tefecilerin adamlarını sokak aralarına kadar kovaladılar.

Miting, böylece, bizim zaferimizle sona ermiş oldu. Köylülerle birlikte, sloganlar atarak Akhisar sokaklarında bir yürüyüş yapıp, TÖS binasına geldik. Sağcıların TÖS binasına da saldıracakları söyleniyordu. Polis, bizim kasabayı bir an önce terk etmemiz için baskı yapıyordu. Bizi kasabadan çıkaracak otobüsler TÖS binasının önüne getirilmişti polis tarafından. İşi tadında bırakmanın, bu zafer havasıyla kasabayı terk etmenin daha iyi olacağını düşünüp, polisin kasabadan bir an önce ayrılmamız önerisini kabul etmeye karar verdik. O ana kadar bize refakat eden köylülerle vedalaşıp otobüslere binerek Akhisar'dan ayrıldık.

Ne var ki, bunun, polisin bir tuzağı olduğu kısa sürede an-

laşıldı. Otobüslerimiz Akhisar dışına çıktıktan kısa süre sonra yolumuz jandarma tarafından kesildi. Saldırganlardan bazıları dövüldükleri gerekçesiyle savcılığa şikâyette bulunmuşlardı. TÖS'de bulunduğumuz sırada tutuklama yapmaya cesaret edemeyen güvenlik güçleri, bunu, kasaba dışında, gözlerden uzak bir yerde yapmayı uygun görmüştü. Şikâyetçilerin verdiği tanıma göre jandarma komutanı, İzmirli arkadaşlardan Burhan Atalay'ı tutuklamak istedi. Bunun üzerine otobüslerden inip, Burhan'ı vermemek için direnişe geçtik. Yollara oturarak jandarma araçlarının geçmesini engelledik. Ne var ki, bunun umutsuz bir direniş olduğu açıktı. Öte yandan, jandarma komutanı, ifadesi alındıktan sonra arkadaşımızın bırakılacağına yemin billah ediyordu. Bu noktada da, Yusuf'la Doğu arasında, liderlik çekişmesinden doğan bir çatışma yaşandı. Yusuf, bence doğru olarak, direnmeyi bırakmamız ve Burhan'ın götürülmesine izin vermemiz görüşündeydi. Doğu ise, duruma uymayan keskin bir tavırla direnmemiz gerektiğini ileri sürüyordu. Sonunda Yusuf ağırlığını koydu, kendisinin FKF Başkanı olarak inisyatifini kullandığını belirtti, bunun üzerine direnişe son verip otobüslere bindik yeniden.

Akhisar'dan sonraki durağımız Ödemiş'ti. Akhisar'daki olaydan sonra, burada da bir saldırıyla karşılaşmamız muhtemel görünüyordu bize. Olayları abartmaya bayılan sübjektivist bir karaktere sahip Ödemişli Mustafa Kemal Çamkıran, önüne gelene, büyük olaylar çıkacağını söylüyor, "kan gövdeyi götürecek" deyip duruyordu.

Akhisar'da olduğu gibi Ödemiş'te de, gruplara ayrılarak köylere dağıldık. Çok sayıda köy dolaştık. Mitingden bir akşam önce TÖS'de yaptığımız toplantıda M. Kemal Çamkıran, ateşli bir konuşma yaparak "kan-gövde" edebiyatını tekrarladı. Bu konuda Çamkıran'la Doğu arasında küçük bir tartışma da meydana geldi. Neyse ki, tartışma daha fazla büyümedi.

Ertesi gün, beklentilerin aksine miting sakin geçti. Bu sefer açış konuşmasını FKF Başkanı Yusuf Küpeli yaptı. Konuşmacılar arasında Çamkıran da vardı. Köylüler mitinge büyük ilgi göstermişti. Miting başarıyla sona erdi. Köylülerle vedala-

şıp İzmir'e doğru yola çıktık. İzmir'e geri dönerken, tesadüfen Çamkıran'la yanyana düşmüştük. Yolda, sohbet olsun diye, Çamkıran'a, çalışmalarımıza başından sonuna kadar katılan TİP'li köy muhtarının çok yiğit birisi olduğunu söyledim. Başıyla, sertçe onayladı. Sözünü ettiğim muhtarın adını unuttuğumdan, onun adını sordum Çamkıran'a. Son derece ters bir tavır takınıp, "niye sordun, ne yapacaksın," dedi sertçe. Kıpkırmızı olmuştum. Çamkıran'la o zamana kadar yakın bir arkadaşlığımız olmamıştı. Keskin tavırlarını hep uzaktan izlemiştim. Ama bana karşı böyle bir tavır takınacağını hiç tahmin etmemiştim. Laf olsun diye sorduğum bir soruya böylesine sert yanıt verip kalbimi kırması için hiçbir neden yoktu. Ne yani, polis miydim ben? İnsan, ancak polis olarak kuşkulandığı birini böyle tersleyebilirdi. Çamkıran'ın bu ters tutumu üzerine sohbeti yarıda kesip, içime kapandım. Anlaşılan, ona karşı daha dikkatli olmam gerekiyordu.

İzmir'de, Ankara'ya dönmeden önce ilginç bir gün yaşadık. İzmir FKF sekreterliğine yerleştikten sonra, aramızdaki birkaç kız arkadaşı orada bırakarak, büyük bir kalabalık halinde İzmir Genelevini ziyaret ettik. İzmir Genelevinde çok güzel kadınlar olduğu söyleniyordu. Buraya kadar gelmişken, bu güzel kadınları görmeden dönmek olmazdı! O zamanlar, sonradan oluşacak ahlâki refleksler yoktu sol saflarda. Bu yüzden, bir genelevi topluca ziyaret etmekte hiçbir acaiplik görmemiştik. Hattâ, aramızda en kabadayılarımız ve kesesine güvenenlerimiz kadınlarla yukarı katlara bile çıktılar.

Daha sonra, yapılmakta olan seçimler dolayısıyla, "Devrimci" gruba destek vermek üzere, bir özel üniversiteyi ziyaret ettik. Üniversitenin son derece burjuva bir atmosferi vardı. Sanırım İzmir'in zengin ailelerinin çocukları okuyorlardı bu üniversitede. Mini etekli, son derece şık giyimli burjuva kızlarını görünce hepimizin gözleri dışarı fırladı. Çamurlu ayaklarımızla, uzamış sakallarımızla ve hırpani parkalarımızla yumuşak halıların üzerinde yürürken tam bir barbarlar ordusuna benziyorduk. Kızlara hava atmak için bu "barbar" görünümümüzü daha da abarttığımız kesindi.

Evet ama, neredeydi bu "devrimci" grup? Konferans salonuna gitmemiz söylendi. Oraya girdiğimizde bizi tam bir sürpriz bekliyordu. "Devrimci" gruptaki kızların ve oğlanların bize benzer hiçbir tarafları yoktu. Son derece şık giyimli, zengin çocuklarıydı bunlar. Neden sonra anladık ki, bu "devrimci" grubun bizim anladığımız devrimcilikle hiçbir ilişkisi yokmuş. Meğer bu grup, "savaşma seviş" sloganını kendine temel alan, "seksüel devrim"i savunan gençlerden oluşuyormuş. Onlara, şöyle epeyce yukarılardan, ters ters baktıktan sonra, aynı barbar görünümümüzle çıkıp gittik özel üniversiteden.

* * *

Doğu Perinçek, o günlerde Sırma Ersanlı adlı bir kızla flört etmeye başlamış ve bu flört ilişkisi kısa sürede ileri boyutlara ulaşmıştı. Sonunda, Doğu ve Sırma, SBF'lilerin "Köpekköy" adını taktıkları, SBF'nin arkasındaki, kısmen gecekondulardan oluşan mahalledeki bir apartman katını kiralayıp birlikte oturmaya karar verdiler.

Sırma'nın ailesi, İstanbul'un Bebek semtindendi ve Sırma'yı değil, ama kızkardeşi Büşrü Ersanlı'yı, uzaktan hatırlıyordum. Büşra, Perihan teyzenin, o sıralarda ilkokulda okuyan kızı Beyhan'ın (Süberker) sınıf arkadaşıydı. Beyhan, bizden yaşça küçük ve biraz da safça bir kızcağız olduğundan onunla sık sık kafa bulurdum. Bir gün Beyhan ağlayarak bize gelmiş, anneme, "Nihal teyze, biliyor musun arkadaşımı kaybettim," demişti. Ben de, arada sırada tutan o sinik alaycılığımla, "iyi arasaydın, koltuğun altına falan kaçmıştır," diye dalga geçmiştim. Meğer, Beyhan'ın "kaybettiğini" sandığı sınıf arkadaşı, bu Büşra'ymış. Beyhan, onun çok hasta olduğunu duyunca, öldüğüne karar vermiş ve ağlaya ağlaya bize gelmiş.

Babası Efes Pilsen şirketinde müdürlük yapan ve Arnavutköy Kız Koleji'nde okumuş Sırma, o dönemdeki birçok uyanık üst sınıf çocuğu gibi sola yönelmiş, bu ortam içinde Doğu'yla tanışmıştı. Hoş ve oldukça zeki bir kızdı. Doğu'nun, ailesinden bağımsız böyle bir eve çıkması, doğrusu oldukça işime gelmişti. Böylece onu, daha sık, çekinmeden ziyaret etme olanağına ka-

vuşmuştum. Üstelik bu ziyaretlerimi sıklaştırmamın bir başka nedeni daha vardı. Sırma'nın, uzaktan uzağa izlediğim ve kendisine tuhaf bir çekim duyduğum Gönül Erendil'in, Arnavutköy Kız Koleji'nden yakın arkadaşı olduğunu öğrenmiştim. Sırma'yla arkadaşlığı ilerletirsem, bu vasıtayla Gönül'le de tanışabileceğimi hesap ediyordum.

Nitekim, hesabım Bağdat'tan dönmedi. Sırma'nın arkadaşı Gönül'e ilgimi Doğu'ya çıtlatmıştım. Doğu da bunu Sırma'ya söylemiş. Bir gün, "Köpekköy"deki evlerinde beni, Gönül'le tanıştırmaya karar vermişler. Sanki hiç haberim yokmuş, öylesine uğramışım gibi gidecektim onlara, Gönül de orada olacaktı. Muhtemelen Gönül, benim geleceğimi gerçekten bilmiyordu. O akşam, bütün enerjimi toplayarak Doğu'yla Sırma'nın evine gittim. Gönül, o zamanın modası alçak sedirlerden birinde, bir bakır sininin yanında oturuyordu. "Aaa, misafiriniz varmış, rahatsız ettim," dedim, numaradan. Aman canım, ne rahatsız etmesi. Gönül yabancı sayılmaz. Yakın arkadaşımızdır. Eh, öyleyse biraz oturabilirim falan. Stratejimi, Gönül'ü şaşırtmak ve esprilerimle sıradan birisi olmadığımı göstermek üzerine kurmuştum. Şaşırtmanın en iyi yolu, onu önceden tanıdığımı söylemekti. Kendisiyle ilgili, daha önce aktardığım iki enstantaneyi anlattım. Aybar'm toplantısında onun tam arkasında oturuyordum, ben onu inceliyordum, ama o bunun farkında bile değildi. SBF'de, yemek kuyruğunda da tam arkasındaydım, onun elinde bir elma vardı. Ne var ki, beni yine fark etmemişti. Böylece ona ilgimi dolaylı yoldan hissettirmiş, onda belli bir ilgi yaratmıştım. Şimdi sıra esprilerdeydi. Ardarda patlatıyordum esprileri. Benim, daha çok kelime oyunlarına dayanan espri tarzım Sırma'yı güldürüyordu. Ama Gönül için aynı şeyi söylemek pek mümkün değildi. Ayıp olmasın diye hafifçe gülümsüyordu, ama bu, benim için başarısızlık göstergesinden başka bir şey değildi. Bu telaş içinde, her zamanki sakarlığımla, bir de şarabı kilime dökmeyeyim mi! Gecenin sonuna doğru bütün neşemi kaybettim, bir kenara çekilip konuşmaları dinlemeyi tercih ettim. Başarısızlığım ayan beyan ortadaydı. Böyle durumlarda hep olduğu gibi, bü-

tün hevesim de bir anda sönmüştü zaten. Artık bir an önce çekip gitmek istiyordum oradan. Gecenin bir vakti Gönül, kalkmak isteyince, son bir umutla, ona SBF yurduna kadar refakat etmeyi önerdim. Kabul etti, birlikte çıktık. Yokuş aşağı iniyorduk. Ortalık zifiri karanlıktı, yollar taşlıydı. Birkaç kez sendeleyince, elimi tutmasını teklif ettim. Şöyle hafifçe tuttu. Öylece ayrılacağımız noktaya kadar geldik. Elimi tutmuş olmasından cesaret alarak, ayrılmadan önce, "Gönül, arasıra görüşmeye ne dersin," diye sordum, bütün cesaretimi toplayıp. Gönül hiç bozuntuya vermedi, "görüşüyoruz ya işte," dedi. Bu, teklifimin kibarca reddiydi. (Tabiî, Gönül'ün o sırada, SBF'li İlber Ortaylı ile flört ettiğinden habersizdim). Başımdan aşağı bir kova kaynar su döküldü sanki. Öylece ayrıldık. Yolda giderken, beceriksizliklerimi düşünüyor, kendime lânetler yağdırıyor ve Gönül'ü bir daha görmeyeceğime, kendi kendime söz verip duruyordum.

16 Şubat 1969 günü, İstanbul'un Taksim Meydanı'nda, polis güçleriyle AP güdümlü dinciler tarafından birlikte düzenlenen provakasyon sonucu, FKF'nin öncülüğünde 6. Filoyu protesto eden göstericilerin saldırıya uğradığı, tarihe "Kanlı Pazar" adıyla geçen olayda, Ali Turgut Aytaç ve Duran Erdoğan adlı işçilerin katledilmesi, bir yıl önceki Vedat Demircioğlu'nun ölümünden sonra, iktidarın, artık kitle hareketlerine, ölümle sonuçlanan şiddet olaylarıyla yanıt verdiğinin en açık göstergesiydi. Olaylar, giderek, görece barışçı niteliğini yitiriyor ve şiddet tırmandırılıyordu. Bu gelişme, hepimizde, o zamana kadar olmadığı ölçüde gergin bir ruh haline yol açmış, devrimci saflar, giderek, bir "ölüm-kalım savaşı" havasına girmeye başlamıştı.

Bir savaş havasına girmemizle birlikte, propaganda ve ajitasyonda da gözle görülür bir sığlaşmanın ortaya çıkması gecikmedi. Bu sığlaşmanın en belirgin göstergesi, Amerika'ya karşı mücadelede kolaycı sloganlara yönelme eğilimiydi. Halkı kolayca harekete geçireceği düşünülen, daha çok ahlâki nitelikli sloganlar ve sözcüklerdi bunlar. Giderek, "Amerikan emperyalizmi" yerine, "Amerikan gavuru" türü, dini duyguları gıcıklayacak terimler kullanılmaya başlanmıştı. Bu da yetmemiş,

"Amerikalıların karılarımıza kızlarımıza sarkıntılık ettikleri" türü, halkın namus duygularını harekete geçirmeyi hedefleyen nitelemeler yer alır olmuştu FKF bildirilerinde. Kulağı tırmalayan bu tür sözcük ve nitelemelere tek tek üyeler olarak ne kadar tepki göstersek de, bir eleştiri konusu haline getirmiyorduk. Düşünün, MDD-SD tartışmasında bir araba laf edilmiş, onca eleştiri yapılmış, ardından, o yılın sonlarına doğru Kırmızı Aydınlık-PDA kapışmasında keza, laf kalabalığından göz gözü görmez olmuştu, ama şu yukarıda sözünü ettiğim nokta, bütün bu laf kalabalığı içinde, bir eleştiri olarak yüzde bir oranında bile yer tutmamıştı. Ne tuhaf! İçine girilen savaş ortamının *zorlukları*, ideolojik plandaki *kolaycılığın* müsebbibi oluyordu demek ki!

Böylesi bir savaş havası, polise karşı tutumumuzda da sertleşmeye yol açmıştı. O günlerde, benim de mezun olduğum Atatürk Lisesi karışmıştı. Lisenin Müdürü "Deli Veli" lâkaplı şahsın, bir öğrenciyi döverek kolunu kırması, Atatürk Lisesi öğrencilerinin müdüre karşı eylemlere girişmesine yol açmıştı. Atatürk Liseli gençler, DTCF yakınlarında olduğu için, bizlerle bağlantı kurmuş, yardımımızı istemişlerdi. Atatürk Lisililerin, "Deli Veli"ye karşı yürüyüş yapacakları gün, onları desteklemek için, Fikir Kulübü'nden Daşar Karadağ ve Abdurrahman Taşçı'yla birlikte Atatürk Lisesi'nin önüne gitmiştik. Polis, okulun önünde olağanüstü önlemler almıştı, her taraf sivil polis kaynıyordu. Daşar Karadağ'la Abdurrahman Taşçı, benden ayrılıp okulun bahçesinde toplanan liselilerle temasa geçmeye çalışırken, sivil polisler tarafından yakalanıp polis arabasına kondular. Onların yakalandığını uzaktan görünce, oradan bir an önce uzaklaşmam gerektiğini düşündüm ve arka sokaklardan DTCF'ye doğru yollandım. Ne var ki, sivil polisler beni de tespit edip, peşime düşmüşlerdi. Sivil polisler tarafından takip edildiğimi anlayınca yürüyüşümü hızlandırdım, bir sokağın köşesini döndükten sonra bir apartmanın girişine saklandım. Beni gözden kaybeden sivil polisler, önümden hızla geçip gittiler. Sivil polislerden, kısa boylu, kalın kaşlı, takım elbiselisine, nedense, özel olarak gıcık olmuştum. Polisleri atlattıktan

sonra, başka bir yoldan DTCF'nin önüne geldim. O sırada Atatürk Liseliler de yürüyüşe geçmiş, DTCF'ne doğru geliyorlardı. Bizim DTCF Fikir Kulübü üyeleri, liselileri karşılamak üzere, okulun bahçesinin önüne birikmişlerdi. Liseli yürüyüşçüler bize doğru yaklaşırken, DTCF'nin bahçe girişine toplanmış sivil polislerin arasında, beni takip eden sivil polisi seçtim. Onu iyiden iyiye göz hapsine aldım. Liseli yürüyüşçüler tam DTCF bahçe girişinin önüne geldiklerinde, o gıcık olduğum sivil polise saldırıp şakağına bir yumruk indirdim. Yumruğu vurduğum da dahil olmak üzere böyle bir saldırıyı hiç beklemeyen sivil polisler, hep birlikte silâhlarına davrandılar. Ateşlemediler, ama silâhlarını bize doğrulttular. Bunun üzerine hep birlikte DTCF'nin bahçesine kaçtık. O günlerde hâlâ üniversite özerkliği geçerli olduğundan sivil polislerin girmelerinin yasak olduğu bir bölgeydi burası.

Öfkeme kapılıp tam anlamıyla provakatif bir eylemde bulunmuştum. Polisler, paniğe kapılıp ateş etselerdi, birilerinin ölmesine ya da yaralanmasına neden olabilirdim. Ne var ki, o günlerde, arkadaşlarımın bana "anarşist" yakıştırmasını uygun gördükleri bu tür davranışlarımdan ders çıkaracak bir ruh hali içinde değildim. Yine o günlerde yapılan, şimdi niteliğini hatırlayamadığım bir mitingin sonunda, göstericilerle bazı sivil polislerin tartışması sırasında, bir sivil polise daha vurmam, I. Şubenin sivilleri tarafından iyiden iyiye mimlenmeme yol açtı. Bundan sonra, siviller, beni yakalamak için özel bir çaba gösterdiler. Yine bir mitingde, yürüyüş kolunun en arkalarında kalmıştım. Bir de baktım, üç dört kişilik bir sivil polis timi, yürüyüşün en arkalarında olmamdan yararlanarak bana iyice yaklaşmış, içeri almak için fırsat kolluyor. Bunu farkedince, derhal yürüyüşçülerin içine daldım ve arkadaşlara haber verdim, beni korumaları için. Miting bittikten sonra da, Tandoğan Meydanı'ndan, arkadaşların koruması altında ayrıldım.

Okuldaki faaliyetlerimiz, Fikir Kulübü'nün güç toplaması oranında iyice yoğunlaşmıştı. Yeni üyelerle öylesine güçlenmiştik ki, Fakülte yönetimi artık bizi muhatap almak zorunda kalmıştı. Bu durumu fırsat bilerek, DTCF Fikir Kulübü Başka-

m sıfatıyla, Dekanın makamına çıkarak, DTCF Fikir Kulübü için pano talep ettim. Dekan bu talebimi kabul etti, içteki yeni binanın kantininde pano için yer gösterdi bize. Bunun üzerine derhal panomuzu asıp, propagandaya başladık. Tabiî bu duruma Sosyal Demokrasi Dernekleri ve Ülkü Ocakları çok bozuldular. Onlara pano verilmezken, Fikir Kulübü'nün pano alması ne demek oluyordu? O dönemde, sosyal demokratlarla yakın ilişkilerimiz vardı, hattâ ülkücülerden bazılarıyla bile diyaloğumuzun olduğunu söyleyebilirim. Biz pano alınca, birkaç ülkücü bana gelip, kendilerinin de "yeşil komünist" olduklarını, Dekandan onlar için de pano istememi rica ettiler. Elbette onların "yeşil komünist" laflarına inanacak göz yoktu bende. Ne var ki, bu eşitsizlik, bizleri de az buz rahatsız etmiyordu. Madem pano veriliyordu, doğrusu, herkese verilmesiydi. Hem de böylece, onların "mağdurluğun" avantajlarından yararlanmaları önlenmiş olurdu. Bu düşünceyle, yeniden çıktım Dekan'a. Sosyal demokratlar ve ülkücüler için de pano yeri gösterilmesinin doğru olacağını hatırlattım. Eşitlik ilkesi bunu gerektiriyordu. Dekan biraz şaşırır gibi oldu, ama eşitlik argümanımı kabul etti. Evet, onlara da yer gösterilecekti.

Böylece kantinde Fikir Kulübü'nün, Sosyal Demokratların ve Ülkücülerin panoları yanyana yer aldı. Bunun hemen ardından, panolarda bir söz düellosu da başlamakta gecikmedi. Daha çok ülkücülerle biz atışıyorduk. Ülkücüler, bozkurt figürlerinin etrafını malûm anti-komünist argümanlarla donatmışlardı. Bu arada Fikir Kulübü'nün "komünist" olduğunu imâ etmekten de geri kalmıyorlardı. Biz de kendi panomuzda onlara yanıt veriyorduk. Tartışmaya arasıra sosyal demokratlar da katılıyordu, kendi argümanlarıyla. Bu fikir tartışması, o zamana kadar böyle bir atmosfere hiç alışık olmayan DTCF öğrencilerinin ilgisini çekmişti. Zaman zaman panoların önünde, tartışmaları okuyan öğrenci grupları oluşuyordu.

Okulda siyasî faaliyetlerin serbestlik kazanması, ülkücülerle devrimciler arasında giderek gerginleşen, karşılıklı gösterileri de getirdi beraberinde. Kantinin bir köşesindeki birleştirilmiş masalar devrimcilere aitti. Derslerden çıkan devrimciler solu-

ğu artık bu köşede alıyorlardı. Tam karşı köşede de ülkücüler yerleşmişti. Her iki köşe de kendisinin daha kalabalık olduğunu göstermek için çaba harcıyordu. Giderek bu çabalar, marş söyleme yarışıyla bir üst noktaya tırmandı. Ülkücüler milliyetçi marşlar söylüyor, biz de devrimci ve enternasyonalist marşları terennüm ediyorduk. Gerçi, bu gerilimli duruma rağmen, barışçı ortam henüz bozulmuş değildi. Bir anlamda, her iki taraf da elense çekerek birbirini yokluyordu.

Bizim ülkücülerden üstün olduğumuz bir yan daha vardı. O da, pano faaliyetinin yanısıra, kantinde kitap ve dergi satışına girişmemizdi. Bizim köşenin hemen önündeki bir masada sergiliyorduk devrimci yayınları. Özellikle Sol Yayınları'ndan borca aldığımız kitaplardı bunlar. Kitapları sattıkça paralarını ödeyip, yenilerini alıyorduk. Bu bahsi geçerken, 12 Eylül döneminde tutuklandığı sırada yediği dayak sonucu beyin kanamasından ölen İlhan Erdost'a "1000 lira" borcumu unutmadığımı da belirtmeliyim.

* * *

Bir Nisan akşamı, Kızılay'dan eve gidiyordum. Hava kararmaya yüz tutmuştu. Gökdelenin önünden geçip Maltepe'ye doğru yöneldiğim sırada, Gökdelenin oralardan birisinin beni ismimle çağırdığını duydum. Akşamın karanlığında önce kim olduğunu seçemediğim bir kız, Gökdelenin önünde bana el ediyordu. Gönül Erendil'in ta kendisiydi bu. Yanına varınca, bana, hiç beklemediğim samimi bir havada, "Gün, bir arkadaşımı bekliyordum, gelmedi, beni sinemaya götürür müsün," dedi. Lafı mı olurdu! Birlikte, Sıhhiye'deki Ankara Sineması'na gittik. Ne film oynadığı önemli değildi. Sinemaysa sinemaydı işte. Galiba bu, Gönül için de önemli değildi. Film başlamıştı. Yanyana geçip oturduk. Bir süre sonra kolumu onun koluna dayadım. Bir tepki göstermediğini görünce elini tuttum. O da benim ellerime sarıldı. Artık, olanlar olmuştu.

Aceleci ve sabırsız bir yapıya sahip olduğumdan, işi fazla uzatmadan, ona ertesi gün için randevu verdim. Strazburg Caddesi'ndeki evin o öğleden sonra, Annem ve Can tarafından tah-

liye edilmesini temin etmekten de geri kalmadım tabiî. Gönül'le buluşunca, ona bizim eve gitmemizi önerdim. Kısa bir tereddütten sonra kabul etti. Evde, holdeki sedirin üzerine yanyana oturduk. Gönül, kedimizi görünce kucağına aldı, sevmeye başladı. Bu sevme eylemine ben de katıldım. Ellerimiz kedinin tüyleri üzerinde buluştu. Öpüşmeye başladık. Beş dakika kadar sonra benim, içerideki odada bulunan yatağımdaydık. Gönül'ün eteğini çıkarttım, bacaklarında, uzun bir file, kilot-çorap vardı. Onu da çıkartmak isteyince itiraz etti. Bir kere daha denedim. Yine bırakmadı. Bunun üzerine, hayatım boyunca unutamayacağım bir kabalık yaptım ve "ne direniyorsun, bakire olmadığını biliyorum," sözleri ağzımdan çıkıverdi. Bunu nereden "bildiğimi" şimdi hatırlayamıyorum. Muhtemelen biz erkekler arasında, çevremizdeki kızlara ilişkin bir takım dedikodulardan edinmiştim bu "bilgi"yi. Bu sözlerim üzerine, Gönül, suratıma esaslı bir tokat aşketti. Hayatımda bir kızdan ilk kez tokat yiyiyordum. Fena halde bozulmuştum. Hem tokatı yediğim, hem de yaptığım eşekliğin farkına vardığım için. Yatakta üç dört dakika kadar, kıpırdamadan, öylece kaldık. Şimdi ne olacaktı? Buz kesilmiştim. Ne var ki, biraz sonra şehvet üstün geldi. Nasıl olduysa yeniden öpüşmeye başladık.

Ne var ki, yaşadığımız bu kötü olay, sevişmemiz sona erdikten sonra, aramızda buzdan bir duvar gibi yükseldi. Giyinip evi terk ettik. Onu gideceği yere kadar götürmeyi bile teklif etmedim. Sokağa çıkar çıkmaz, yeniden görüşeceğimize ilişkin hiçbir şey konuşmadan ayrıldık. Yeni başlayan bir ilişki, daha ilk gününde hüsranla sonuçlanıvermişti işte. Büyük bir üzüntü ve sıkıntı içindeydim.

Birkaç gün serseri mayın gibi dolaştım ortalıkta. Ne Gönül'e yaptığım korkunç hakareti, ne de Gönül'ü unutabiliyordum. Sonunda, onu yeniden aramaya karar verdim. SBF öğrencisi Gönül, o sırada, Mithatpaşa Caddesi'ndeki TRT Genel Müdürlüğünde çevirmen muhabir olarak çalışıyordu. Yine SBF öğrencisi FKF'lilerden, Nuri Çolakoğlu ve İpek Erkeller (Çalışlar) de aynı yerde görevliydiler. Alt kattaki müracaat bölümüne gidip Gönül Erendil'le görüşmek istediğimi bildirdim. Biraz sonra mer-

divenlerden inen Gönül'ün solgun, hüzünlü yüzünü görünce, ona âşık olduğumu anladım. Onunla çok daha derin bir ilişkiye girmek için büyük bir tutku duydum. Ama bakalım, o buna karşılık verecek miydi? Ayaküstü konuştuk. O günkü davranışım için özür diledim. Onunla arkadaşlığımı geliştirmek istediğimi söyledim. Bana bir şans vermesini rica ettim. Sonunda kabul etti. Randevulaştık. Dünyalar benim olmuştu.

Gönül'le böylece uzun sürecek, köklü bir ilişki başlamış oldu. Ne var ki, kısa süre sonra, Gönül'ün hayatında, benim bilmediğim bazı şeyler olduğunu fark etmekte gecikmedim. Benden bir takım ilişkilerini gizlediği izlenimi edinmiştim. Ama yanlış anlar ya da kıskançlığıma yorar diye ona bunu açmaya cesaret edemiyordum. Zaten gizemli bir görünüşe sahip Gönül'ün bu hali, ona yakınlaştıkça sanki daha da yoğunlaşmıştı.

Bir gün buluştuğumuzda, Gönül, heyecanla elime bir anahtar tutuşturdu. Doğu'yla Sırma'mn "Köpekköy"de birlikte kaldıkları apartman dairesinin anahtarıydı bu. O akşam evde kimsenin olmayacağını, anahtarla içeri girip kendisini beklememi söyledi. Sabaha kadar birlikte olabilecektik böylece. Büyük bir heyecanla, "Köpekköy"deki eve koştum o akşam. O zamana kadar birçok kızla çeşitli ilişkiler yaşamıştım, ama bir kadınla aynı yatakta hiç sabahlamamıştım. Böylesine yoğun bir ilişkinin nasıl bir şey olduğunu müthiş merak ediyor, Gönül'e sarılacağım anı büyük bir sabırsızlıkla bekliyordum. Gönül'ü beklerken zamanı boşuna geçirmemek için yanıma Lenin'in *Bir Adım İleri İki Adım Geri* adlı kitabını almıştım. Masa lambasını yakıp masanın başına geçtim. O gizemli ve heyecanlı bekleyiş ortamında Lenin'in bu ağır kitabını okuyup birşeyler anlamayı denedim. Olmuyordu işte! Kafama hiçbir şey girdiği yoktu. Lenin de, öyle kılı kırk yaran şeylerden söz ediyordu ki! Biraz daha hayattan, anlaşılır şeyler yazsa olmaz mıydı? Sonunda, kitabı kapattım. Gönül de bir hayli gecikmişti. O sırada SBF'nin önünden gelen bazı gürültüler duydum. SBF'li öğrenciler, muhtemelen bir gece gösterisine girişmişlerdi. Bana neydi canım, her eyleme koşturmak zorunda da değildim ya, oturup Gönül'ü beklemek en iyisiydi. Odada bir aşağı bir yukarı dolaştım. Zaman hızla geçiyor,

ama Gönül ortalıklarda gözükmüyordu. Geceyarısı olmuştu neredeyse. Büyük bir merak ve sabırsızlıkla, hattâ biraz da bozularak yatağa uzandım. Belki de gelmeyecekti. Artık gösteri falan da bitmişti. Gece, tam bir sessizliğe bürünmüştü. Gecenin karanlığındaki her sesi tetikte dinliyordum. Sonunda apartman kapısının açıldığını ve yaklaşan ayak seslerini duydum. Gönül'dü bu, başkası olamazdı. Yerimden fırladım. Gerçekten de oydu. Birbirimize sarıldık. Neden geciktiğini sordum. TRT'den bir karı-kocanın kendisini yemeğe davet ettiklerini, yemek sırasında da, yaşadığı "ilişkiler" dolayısıyla kendisine öğüt vermeye kalkıştıklarını söyledi. "Gidişatını" beğenmiyorlarmış da. Bu sözler, kafamdaki soru işaretinin daha da büyümesine neden oldu, ama o an bir şey söylemedim. Böyle sıkıcı şeyler konuşmanın zamanı mıydı, aşkın o insanı alıp götüren kanatlarına kendini bırakmak varken!

* * *

Bir öğle vakti, evden çıkmış, Maltepe Camii'nin önünde dolmuş bekliyordum. Maltepe Camii'nin önündeki büyük kalabalık dikkatimi çekti. Önemli birisinin cenazesi kaldırılıyor olmalıydı. Merak edip, kalabalığa yaklaştım. Yargıtay Başkanı İmran Öktem'in cenazesinin kaldırılmak üzere olduğunu öğrendim. O sırada, cami avlusunun duvarlarına tırmanmış, içlerinde yeşil bereli ve sakallıların da bulunduğu bir topluluk, musalla taşında bekleyen İmran Öktem'in cenazesine karşı bir gösteri başlattılar. Bu dinci kalabalık, "dinsizlerin cenaze namazı kılınmaz," diye bağırıyor, cenazeyi yuhalıyordu. İmran Öktem'i, anneannemlerin evinin bulunduğu, Demirtepe'deki Sümer Sokak'tan tanıyordum. Perdeleri her zaman açık duran bir zemin katında otururdu. Bu evin önünden geçerken, dört yanı ağır ciltlerle donanmış salona bir göz atmadan edemezdim. Galiba içerideki bu kitap bolluğuydu ilgimi çeken. Evde, sanırım İmran Öktem'in kızı olan hoşça bir hanım da vardı. İmran Öktem ise, yüzü hiç gülmeyen, ciddi bir zattı.

Ölmüş birisine yapılan bu saygısızlığa karşı büyük bir tepki duyup, İmran Öktem'in cenazesinin bulunduğu tarafa doğ-

ru seğirttim. Dinciler iyice gemi azıya almış, cami avlusunu taşlamaya başlamışlardı. Güvenlik güçleri, cenazeye gelmiş devlet erkânını korumak üzere bir çember oluşturmuştu. O sırada, hayatımda ilk kez İsmet Paşa'yı gördüm. Bir subay, bu ufak tefek ihtiyarı korumak üzere tabancasını çekmiş, kalabalıkta yol açmaya çalışıyordu. Ortada cenaze namazını kılacak imam falan da görünmüyordu. Cenazeye yapılan bu saygısızlık karşısında herkes donup kalmıştı. Biraz sonra, kalabalığın arasında, içlerinde Hüseyin Cevahir'in de olduğu bazı FKF'liler dikkatimi çekti. Onlar oraya nasıl gelmişlerdi, bilmiyorum. Dinciler, yapacaklarını yaptıktan sonra, biraz geriye çekilip sloganlar atmaya başladılar. Zaten amaçları cenaze namazını engellemekti, sanırım bunu da başarmışlardı. Bir grup, cenaze namazı kılınmayan İmran Öktem'in tabutunu omuzlara alıp camiden çıktı. Cenazeye gelen kalabalık da onları izledi. Ben de en önde, tabutu taşıyanlar arasındaydım. "Kahrolsun gericiler," diye slogan atarak Strazburg Caddesi'nden aşağı doğru yürüyüşe geçtik. Bu tuhaf cenaze alayı, öfkeli yürüyüşünü, sloganlar eşliğinde, Sıhhiye'ye kadar sürdürdü. Sıhhiye'de tabut, bir cenaze arabasına kondu ve dağıldık.

Bu olay, Türkiye çapında büyük bir tepkiye yol açtı. MDD'cilerin, "asker sivil aydın zümre" dediği kesim, dincilerin bu eylemine karşı toplu halde ayağa kalkmıştı. Ertesi gün, "gericiliği kınamak" amacıyla, bütün yargı organı üyelerinin, bütün üniversite öğretim üyelerinin ve neredeyse bütün devlet erkânının, cübbeleriyle katıldığı ve Anıtkabir'de sona erecek büyük bir yürüyüş düzenlendi. Bu "devletsel" yürüyüşe, FKF de bütün gücüyle katıldı. Muhteşem bir kalabalık vardı. Ankara'nın merkezi, neredeyse bütünüyle yürüyüşe akmıştı. Hukukçular, yargıçlar ve öğretim üyeleri, cübbelerini giymiş, sıralar halinde en önde yürüyorlardı. Sivil halk onları izliyordu.

Ne var ki, Anıtkabir'in girişinde, bir kısım FKF'linin katıldığı bir olay, bu devletsel gösterinin "birlik" havasını bir ölçüde gölgeledi. Hatırladığım kadarıyla, içlerinde, Cengiz Çandar, Atıl Ant, Mahir Çayan, Münir Aktolga ve bir kısım ODTÜ'lü FKF üyesinin de bulunduğu bir grup, ODTÜ Rektö-

rü Kemal Kurdaş'ı, Anıtkabir'e sokmak istemedi. Bunun nedeni, birkaç ay önce, Kemal Kurdaş'm, gençlerin büyük protestolarla karşıladığı, Vietnam'da Amerikan Elçisi olarak bulunduğu dönemdeki faaliyetleri dolayısıyla "Amerikan kasabı" diye anılan, Türkiye'ye Amerikan Elçisi olarak atanan Kommer'in, ODTÜ'ye yaptığı ziyareti kabul etmiş olmasıydı. Bu ziyaret sırasında bir kısım ODTÜ'lü, Kommer'in arabasını yakmış ve bu gençlerden bazıları yakalanarak tutuklanmıştı. Bu olay üzerine, devrimci gençler, Kommer'i ODTÜ'ye kabul eden Kemal Kurdaş'ı hedef alan bildiriler yayımlamış, Kurdaş'ı Amerikancılıkla itham etmişlerdi.

Anıtkabir'in geniş merdivenlerinde meydana gelen görüntüyü çok iyi hatırlıyorum. Merdivenlerde yolu kesen FKF'li grup, Kemal Kurdaş gibi bir Amerikancının "bu kutsal mekâna" giremeyeceğini belirtiyor, Kemal Kurdaş'ın etrafında kenetlenmiş cübbeli öğretim üyeleri ise, eylemi yapan gençlere, kınayıcı nazarlarla bakıyorlardı.

Bu olay, daha sonra, Kırmızı Aydınlık-PDA çekişmesi sırasında, PDA'nın, Kırmızı Aydınlıkçıların "maceracılığı"na ilişkin gösterdiği delillerden biri oldu. Ne var ki, olayın yaşandığı sırada, daha sonra PDA saflarında yer alanlar, böyle bir eylemi önleme yönünde herhangi bir çaba göstermedikleri gibi, daha sonra PDA'nın ön saflarında yer alan Cengiz Çandar ve Atıl Ant gibi isimler, olayın başını çekenler arasında yer almışlardır. Yani, ideolojik argümanlar, daha sonraki tarih yazımında üretilmektedir, olayların yaşandığı sırada ise, olayın içinde yer alan kişilerde bir homojenlik olmadığı gibi, tutumlarda da bir netlik söz konusu değildi.

"Asker sivil aydın" zümrenin bu devletsel gövde gösterisinden sonra, MDD'ci saflardaki cunta beklentileri iyiden iyiye yoğunlaşmaya başlamıştı. *Yön* dergisinin kapanmasından sonra, bu sefer *Devrim* adlı dergiyi çıkartmaya başlayan Doğan Avcıoğlu'nun önderliğindeki "ilerici cunta" yanlısı kesim de bu havayı körüklüyordu. *Türk Solu* da aynı havadaydı.

Bu havanın ürünü olarak, FKF, Tandoğan Meydam'nda, 19 Mayıs Gençlik bayramını kutlama mitingi düzenlemişti. Çok iyi

hatırlıyorum, Doğu, iyiden iyiye havaya girmişti. Mitingden birkaç gün önce, böyle zamanlarda hep yaptığı gibi, gözleri parlayarak bana doğru gelmiş, kulağıma eğilip, anlamlı bir şekilde, "mitinge geleceksin değil mi, birşeyler olacak artık," demişti.

Gerçekten de, 19 Mayıs mitinginin sonunda olaylar çıktı. Mitingin bitiminde, Doğu Perinçek'in başını çektiği bir kesim, FKF yönetiminin uyarılarını dinlemeyerek Tandoğan Meydanı'ndan Kızılay'a yürümeye kalkıştı. Aslında böyle bir yürüyüş için ne haklı bir sebep, ne de kitlede, bu konuda bir istek ve potansiyel vardı. Zorlama bir eylemdi. Buna rağmen biz *eylemci*ler, eylemden geri kalmamak güdüsüyle Kızılay'a doğru yürüyüşe geçenlerin arasına katıldık. Polis önce, bir çatışma çıkmaması için yürüyüşçüleri uyarmakla yetindi. Yürüyüşün başında bulunan Doğu, uyarıları dinlemedi, yürüyüşü sürdürdü. Maltepe'ye kadar öylece geldik. Ankara Emniyet Müdürü Nazmi İyibil, Doğu'nun yanına giderek, yürüyüşü yarıda kesmesi için ikna etmeye kalkıştı. Doğu, onu dinlemedi ve Kızılay'a gitmemizin en doğal hakkımız olduğunu ileri sürdü. O anda bana öyle geldi ki, sanki Doğu, bir çatışma çıkmasını bilinçli olarak istiyor ya da polisin kendisini gözaltına almasını kışkırtıyordu.

Nitekim olanlar oldu. Sonunda, Nazmi İyibil, polisine saldırı emri verdi. Saldırı karşısında fazla direnemedik, polisi yuhalayarak sokak aralarına çekildik. O arada, ilk hedef durumundaki Doğu'nun polis tarafından gözaltına alındığını gördüm.

Doğu, bu "kör parmağım gözüne" eylemi neden örgütlemişti? Bugün baktığım zaman, bunun, birbirine bağlı iki nedeni olduğunu düşünüyorum. Birincisi, İmran Öktem olayından sonra "asker sivil aydın zümre"nin hareketlenmesinin yarattığı cunta beklentilerinin, bu tür eylemler ve çatışmalar yoluyla daha da yoğunlaştırılması isteği olabilir. Bunun yanısıra, ikinci neden, Doğu'nun, FKF içinde, Yusuf Küpeli ve Mahir Çayan'la giriştiği liderlik yarışmasında, bu tür eylemler yoluyla pratik önderliği ele geçirme girişimi olabilir. Doğu, bunu, 1968 yazında, Zülküf Şahin yönetimine karşı denemiş ve pratik önderliği ele geçirme başarısını göstermişti. Bu sefer, aynı şeyi, Yusuf'un önderliğini işlemez hale getirmek için denemiş

olması çok muhtemeldir. Üstelik o sırada, daha sonra PDA hareketini oluşturacak, Doğu'nun başını çektiği kesim, rakiplerine karşı "maceracı" suçlamasını henüz gündeme getirmiş değildi. Bu suçlama 1969 yılı sonbaharından itibaren ortaya çıktı. 1969 yılının ortalarında ise, iki kesim arasında henüz "kim daha eylemci" yarışması söz konusuydu. Kaldı ki, daha sonra da, PDA, cuntaya kolaylık sağlayacak "maceracı" eylemlerden çok, cuntacı safları "böldüğünü" düşündüğü "maceracı" eylemlere karşı çıkmıştır.

Doğu ve yakalanan diğer arkadaşlar mahkemeye çıkartıldıktan sonra, 21 Mayıs günü serbest bırakıldılar. 21 Mayıs gecesi, Mihri Belli'nin annesinin, Demirtepe'deki evinde, o dönemde, İstanbul ve Ankara'da gençlik mücadelesinin en ön safında yer alanların katıldığı bir değerlendirme toplantısı düzenlendi. Mihri Belli'nin de hazır bulunduğu bu toplantıyı kimin örgütlediğini bilmiyorum. Bu toplantıda şu şahıslar vardı: Mihri Belli, Deniz Gezmiş, Mahir Çayan, Doğu Perinçek, Gülten Çayan (Mahir Çayan'ın eşi), Yusuf Küpeli, Cengiz Çandar, Mustafa Lütfü Kıyıcı, Tarık Almaç, Mustafa Kemal Çamkıran, ben, Ömer Özerturgut, Oral Çalışlar.[1]

Oral Çalışlar'ın da belirttiği gibi, bu değerlendirme toplantısı, o zamanki MDD'ci gençlik önderlerinin bu ölçüde geniş çaplı, ilk ve son toplantısıydı. Bu tarihî toplantıda, daha sonraki bölünmelerde oluşacak örgütlerin belli başlı bütün önderleri, neredeyse tam kadro oradaydı. Toplantıda, kadın olarak, sadece, Mahir Çayan'ın eşi Gülten Çayan vardı. Onu, hayatımda ilk ve son kez, orada gördüm. Hoş, sessiz, hanım hanımcık bir kızdı.

Toplantı, FKF içindeki iki rakip kesimin düellosu niteliğindeydi. Bu düelloda, Mihri Belli'nin yanısıra, Deniz Gezmiş'in temsil ettiği İstanbul kesimi, daha çok ortada ve uzlaştırıcı bir konumdaydı. Mahir Çayan, çatışan taraflardan birine dahil olduğu halde, o toplantıda, nedense çok ön planda gözükmedi. O kesimin sözcülüğünü, büyük ölçüde, FKF Başkanı Yusuf Küpeli yaptı. Diğer kesimin sözcüsü ise Doğu Perinçek'ti. Ömer

1 İsimler, Oral Çalışlar'ın sıralamasına göre verilmiştir. Oral Çalışlar, *68' Başkaldırının Yedi Rengi*, Temmuz 1988, Milliyet Yayınları, s. 119.

Özerturgut da, birkaç kere söz aldı. Ama, toplantının bütünü, Doğu ile Yusuf'un atışmaları ve Mihri Belli'nin uzlaştırıcı olmaya çalışan konuşmalarıyla geçti.

İlk saldırıyı Doğu yaptı. Doğu, Yusuf'un başkanlığındaki FKF yönetiminin, TİP "oportünistleriyle" uzlaştığını ve "millî"ci güçlerin cephe birliğini sağlamakta gereğince çaba göstermediğini ileri sürdü. Konuşması oldukça sert ve hırpalayıcıydı. Doğu'nun, Yusuf'u tecrit edip, "asker sivil aydın zümre" ile ittifaka pek meraklı Mihri Belli'nin ve İstanbul kesiminin desteğini almaya çalıştığı anlaşılıyordu. Buna karşılık, Yusuf, Doğu'nun, son 19 Mayıs yürüyüşünde olduğu gibi, "provakatif eylemler" yoluyla FKF önderliğinin otoritesini sarsmaya çalıştığını, "millî"ci güçler içindeki, FKF'yi kuyruğuna takmak isteyen "küçük burjuva cuntacı" güçlerin ayak oyunlarına karşı uyanık bir tutum alan FKF yönetiminin bu tutumunu, TİP "oportünistleriyle" uzlaşmak diye çarpıttığını belirtti. Aslına bakılacak olursa, Doğu'nun "asker-sivil aydın zümreci" yaklaşım tarzı, Mihri Belli'ye ve onun çizgisine daha sempatik bakan İstanbul kesimine ve Deniz Gezmiş'e daha yakın düşüyordu. Zaten, Doğu'nun da amacı, bu ideolojik yakınlıktan yararlanarak, Yusuf'u, TİP "oportünizmiyle" uzlaşan biri olarak gösterip tecrit etmekti.

Mihri Belli'ye gelince. Yarılmak üzere olan bütün siyasî hareketlerin liderlerinin yaptığı gibi, kanatlar arasında denge kurma ve uzlaştırma çabası içindeydi. "Asker-sivil aydın zümre"yle ittifak konusunda Doğu'ya daha yakın düşmekle birlikte, FKF'nin yönetimine hâkim Yusuf-Mahir kesimiyle de arayı açmamaya çalışıyordu. Mihri'nin amacı, MDD'ci gençlik mücadelesini, yaklaşmakta olan "sol" cunta girişimlerinde birlik halinde ve güçlü tutmaktı. Ancak bir bölünme önlenebilirse, "sol" cuntanın iktidara gelmesi halinde yapılacak pazarlıklarda istenen ağırlık sağlanabilirdi. Bu yüzden M.Belli, içten içe Doğu'nun "millî cephe" konusundaki titizliğine hak vermiş olsa bile, onun keskinliğinden uzak kalmaya, onunla arasına bir mesafe koymaya çaba gösterdi.

Doğu'nun toplantıdaki bir diğer önemli taktiği, "devrimci

partinin zorunluluğu" fikrinin ateşli savunucusu rolüne girerek, bu konuda büyük zaaf içindeki Mihri Belli'yi sıkıştırmak ve yakın gelecekte meydana gelmesi artık ufukta görülmeye başlayan bölünmede, eğer Mihri Belli, "doğru safta" yer almayacak olursa, parti fikrini ilk olarak ortaya atmış ve Mihri'nin bu zaafına zamanında işaret etmiş olmanın avantajını elinde tutmaktı. Doğu, bunu yaparken, ayrıca, Mihri'nin "devrimci parti" konusunda ayak sürüyen tutumundan şikâyetçi olan Mahir Çayan ve Deniz Gezmiş kesimi ile de bir ideolojik yakınlık kurmaya çalışıyordu. Ama, açıkça tahlil etmek gerekirse, aslında, bu "devrimci parti" fikri, uzun vadede, Doğu'nun kendi örgütünü kurma hazırlığı olmanın yanısıra, kısa vadede, Mihri Belli'yi teslim alıp kendi safına çekmek için bir şantajdı. Çünkü Doğu, Mihri'nin, bütün hesaplarını "sol" cunta üzerine kurduğunu ve "devrimci bir parti" kurmaya hiç mi hiç niyeti olmadığını çok iyi biliyordu. Bu toplantıda Doğu, "devrimci parti" fikrini ortaya atarak, Mihri'ye, Yusuf-Mahir kesimiyle mücadelede kendi safında yer almazsa, kendisinin de, "devrimci parti" fikrine daha fazla istekli görünen Deniz-Yusuf-Mahir kesimiyle elele verip, kendisini yalnız bırakacağı, onu iyiden iyiye sıkıştıracağı mesajını vermiş oluyordu. Üstelik, o toplantıda ilk kez ortaya atılan bu "devrimci parti"nin nasıl bir şey olduğu noktasında da bir netlik yoktu ortada. Doğu, bunu ileri sürerken, TİP'e alternatif yeni bir legal "devrimci parti"den mi, yoksa "proletaryanın öncüsü" olmaya namzet bir "çelik çekirdek"ten mi söz ediyordu, en azından o toplantıda, bu konuda bir netlik ortaya çıkmadığı gibi, biz "Doğu taraftarları" da ilk kez bu kadar açık bir şekilde ortaya atıldığına tanık olduğumuz bu "yeni fikir" konusunda bir netliğe sahip değildik. Bu bulanıklığa rağmen, Doğu'nun ortaya attığı "devrimci parti", daha çok "öncü çelik çekirdek"i imler gibiydi ki, zaten Mihri Belli'nin bu konudaki ürkekliği de, imâyı böyle anladığının belirtisidir. Çünkü, ömrü illegal TKP deneyleriyle geçmiş Mihri Belli'nin, artık yeniden bu tür zorlu deneylere girişmeye ne isteği, ne de gücü vardı. O, bütün hesaplarını, "sol" cuntanın iktidarı ele geçirmesinden sonra MDD'ci güçlerin ik-

tidardan alacağı pay üzerine kurmuştu. Belki, BAAS iktidarlarında Komünist Partilerinin oynadığı role benzer bir rol oynamak üzere, legal bir "devrimci parti" kurulmasını, ancak Sovyetler Birliği destekli, BAAS benzeri bir "sol" iktidarın kurulmasından sonra düşünebilirdi.

Zaman zaman bağırış ve çağırışlarla, ağır suçlamalarla geçen toplantı, herhangi bir sonuca varılamadan dağıldı. Aslında bu toplantı, MDD içindeki yarılmanın net bir şekilde ortaya çıkışının ilânı gibiydi. Öyle ki, toplantıya katılan gençlik önderleri, Mihri Belli'nin annesinin evini bile, kendilerine *yakın* ideolojik eğilimleri ifade eden gruplar halinde terk ettiler. Nitekim, toplantıyı birlikte terk eden, benim de içinde bulunduğum gruptaki isimleri çok net hatırlıyorum: Doğu Perinçek, Ömer Özerturgut, Cengiz Çandar ve Oral Çalışlar.

Bu beş kişi, gecenin o saatinde, toplantıdaki sert tartışmaları aralarında tahlil ederek, yürüye yürüye, yakındaki Kızılay Parkına geldi. Doğu, Mihri Belli'nin tutumundan dolayı büyük hayal kırıklığı içindeydi. Deniz Gezmiş ve İstanbul kesiminden de istediği desteği bulamamıştı. Parktaki bir banka oturarak yaptığımız değerlendirmeler sırasında Doğu, "*devrimci parti*" fikrine, toplantıdakinden daha büyük bir vurgu yaptı ve fikrini biraz daha netleştirdi. Evet, kastettiği bir "öncü çekirdek"ti, bunu hemen, vakit geçirmeksizin kurmak gerekiyordu. Böyle bir "öncü çekirdek" olmadan hiçbir mücadele başarılamazdı. Mihri Belli'nin yaptığı gibi bu konuda ayak sürümek, "asker sivil aydın" zümreyle kurulacak ittifakta da bizi güçsüz kılar, bu kesimi daha ileri noktalara sürüklemekte büyük bir zaafın ortaya çıkmasına yol açardı. Doğu, ayrıca, Yusuf-Mahir kesiminin, hattâ Deniz Gezmiş'in başını çektiği İstanbul-DÖB kesiminin *kendi "illegal çekirdeklerini" kurduklarından da kuvvetle* kuşkulandığını ileri sürdü. Bu kuşkusunu bu kadar kuvvetle vurgulamasının nedeni, muhtemelen, bizi, hemen harekete geçmeye ikna etmekti. O halde "*biz*" neden hâlâ oyalanıyor, Mihri Belli'den "icazet" bekliyorduk. Elimizi çabuk tutmalı, böyle bir "öncü çekirdeğin" temellerini hemen, şimdi atmalıydık. Gecenin o saatinde hepimiz büyülenmiş gibiydik, Do-

ğu'nun tahlilleri ve *aciliyet* tezleriyle. Zaten, devrim için her şeyi yapmaya hazır bir ruh hali içinde olduğumuzdan böyle bir çekirdeğin temellerini atanlar arasında olmaktan ancak gurur duyardık. Öyleyse ne duruyorduk? Her "çelik çekirdek" böyle küçük bir grubun cesur kararlar vermesiyle oluşmamış mıydı? Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi (RSDİP)'nin ilk çekirdeğini kuranlar kaç kişiydi sanki? Öyleyse bu gece, burada, şu beş kişi de böyle bir başlangıç yapmaya neden cesaret etmesindi? Bunda hepimiz hemfikir olduk ve böyle büyük bir karar vermenin huzuruyla evlerimize dağıldık. Böylece, 21 Mayıs 1969 tarihinde, geceyarısına yakın bir saatte, Ankara'nın Kızılay Parkı'nda, bu beş kişi, gelecekte Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi (TİİKP) adını alacak, PDA hareketinin illegal çekirdeğinin kurulmasına karar vermiş oluyordu.

* * *

Aydınlık Sosyalist Dergi'nin Haziran başında çıkan 8. sayısında, ilk kez kendi imzamla bir yazım yayımlanmıştı. Bu yazıda, Behice Boran'ın birkaç ay önce çıkmış kitabını, MDD'ci bakış açısından eleştiriyordum. Teorik bir dergide, böyle önemli bir konuda yazımın çıkıyor olması beni son derece heyecanlandırmıştı. Bu yüzden, o sayının basımıyla özel olarak ilgilendim. Ulus'ta bulunan matbaada yapılan ciltleme faaliyetine bizzat katıldım. Hattâ keski makinesinin başına geçip, dergilerin kenarlarını kesme işini bile yaptım. Dergi bir an önce piyasaya çıkmalıydı ki, okuyucular benim bu "müthiş" yazımı okuyup bir güzel "bilinç"lensinler.

Yazım yayımlandıktan bir süre sonra, arkadaşlarla birlikte, *Yön*'ün yerine çıkmaya başlayan *Devrim* dergisinin Adakale Sokak'ta, Türk Hukuk Kurumu'nun üstündeki bürosuna uğramıştık. Bize göre "asker-sivil aydın zümre"nin radikal görüşlerinin temsilcisi *Devrim* çevresi, millî demokratik devrim aşamasında, sosyalistlerin önde gelen müttefiklerindendi. Bu yüzden, bu çevreyle dostluk ilişkilerine önem veriyorduk. Salondaki büyükçe masanın başında, derginin çalışanlarından Uluç Gürkan ve Hasan Cemal'le sohbet ediyorduk. O sırada içeriye,

derginin yönetmeni Doğan Avcıoğlu girdi. Bizim MDD'ci gençler olduğumuzu öğrenince yakından ilgilendi. Bir süre sonra lafı, bizim derginin 8. sayısında çıkan Behice Boran'la ilgili yazıma getirdi. Yazıyı çok beğendiğini, yazarının, "Behice Boran'ın hakkından iyi geldiğini" söyledi. Arkadaşlardan biri, "yazarı burada" diyerek beni gösterdi. Doğan Avcıoğlu, "yapma yahu, sahiden sen misin," diye sorduktan sonra, kalkıp yanıma geldi ve beni yanaklarımdan öptü. Doğan Avcıoğlu'nun gösterdiği bu samimiyet karşısında dört köşe olmuştum.

Bu arada, Gönül'le ilişkimiz iyice ileri boyutlara varmıştı. Artık sürekli buluşuyor, birlikte olmak için hiçbir fırsatı kaçırmıyorduk. Haziran ayında, Gönül'ün annesiyle, babası General Muzaffer Erendil, yaz tatili için bir askerî yaz kampına gitmişlerdi. Gönül, evde, beş-altı yaşlarındaki erkek kardeşiyle birlikte kalıyordu. Buluşmak için yer sıkıntısı çektiğimizden, bu fırsatı değerlendirdik. Gönül'ün, beni, küçük kardeşine, üniversiteden arkadaşı diye yutturması hiç de zor olmadı. Eve yerleştim. Üç-dört gün birlikte kaldık. Orada kaldığım günlerden birinde, evi gözlediğinden kuşkulandığımız genç bir adam dikkatimizi çekti. Kimin nesiydi bu adam? Sakın polis olmasındı? O günkü deli dolu ataklığımla, sokağa çıkıp adamın peşine takıldım. Adam, peşine takıldığımı farkedip adımlarını hızlandırdı. Bunun üzerine iyice kuşkulanıp koşar adımlarla peşinden seğirttim. Adam, benim hızla kendisine doğru yaklaştığımı görünce koşarak kaçmaya başladı. Yaklaşık iki yüz metrelik bir koşturmacadan sonra adamı yakaladım. Ufak tefek bir tipti, benimle başa çıkamayacağı ortadaydı. "Dur, nereye kaçıyorsun," diye bağırdım, "polis misin sen?" Genç, korku içinde yalvarmaya başladı, polis olmadığına yemin billah ediyordu. Ellerini havaya kaldırtıp esaslı bir üst araması yaptım. Üstünden silâh falan çıkmadı. Ne biçim polisti bu? Adamın yalvar yakar olması da polis olduğu kuşkusunu azaltıyordu. Bunun üzerine, evin çevresinde ne işi olduğunu sordum. Genç, titreyerek, bir yakınına bakındığını söyledi, ama pek inandırıcı değildi. Sonunda, bıraktım gitti. Muhtemelen, yaz aylarında boşalan evleri gözetleyen bir hırsızdı.

DTCF'de sınav dönemine girilmişti. İkinci sınıfın sonunda yapılan baraj sınavlarına hazırlanmam gerekiyordu. Ama bırakın bu zor sınavlara hazırlanmayı, o yıl kitabın kapağını bile açmamıştım. Sınavlara girmeye de hiç niyetim yoktu. Okula sadece, Fikir Kulübü'nün faaliyetleri için gidiyordum.

1969 yılının ortalarında, yeni bir üniversite işgâlleri dalgası yükseldi. Bu kez, işgâller, Ankara'da değil, İstanbul'da başlamıştı. Gerekçe, Meclisin, Üniversite Reform Tasarısı yasalaşmadan tatile girmesi ve bir kısım öğretim üyesinin, bu durumu protesto etmek amacıyla Üniversitedeki görevlerinden istifa etmeleriydi.

Ne var ki, bu işgâller, en azından Ankara için rahatlıkla söyleyebilirim ki, bir yıl öncekinin tersine, geniş öğrenci kitlesinin spontane hareketi değil, FKF'nin, öğrenciler üzerindeki prestijinden ve örgütlülüğünden aldığı güçle dayattığı bir "öncü eylemi"ydi. Gerçi öğrenci kitlesi bu eyleme itiraz etmemiş, hattâ önemli ölçüde katılmıştır ama, bu eylemde, aşağıdan gelen dalganın tadını bulmak zordur. Her şey, büyük ölçüde, FKF İstanbul Sekreterliği'nden ve FKF Merkezinden verilen kararlarla yürütülmüş, öğrenciler de bu kararları izlemişlerdir.

İstanbul'da başlayan işgâl eylemlerinin ardından Ankara'da da işgâllere girişmeye karar verilen FKF'deki kalabalık toplantıda, Ankara'nın üniversite ve fakültelerindeki Fikir Kulüplerinin önde gelen üyeleri hazır bulunmuştu. Aslına bakılacak olursa, ben de dahil, orada bulunan FKF yönetici ve üyeleri, böyle ani bir işgâle girişmek konusunda tereddütlüydük. Öğrenci kitlesinde böyle bir kaynaşma söz konusu değildi. Öğrenciler, İstanbul'daki olaylardan etkilenmesine etkilenmişlerdi, ama bu, onların, Ankara'da da aynı nitelikteki eylemlere girme isteğinde olduklarını göstermezdi. Ne var ki, öğrenciler, FKF gibi, iyi örgütlü ve öğrenci kitlesinin güvenini kazanmış bir "öncü güç"ün eylemini izlemeye hazır bir konumda görünüyorlardı. Bu tartışmalı toplantıda, bazı Fikir Kulübü önderleri, acilen işgâllere girişmek konusundaki tereddütlerini dile getirdiler. Ama, FKF Başkanı Yusuf Küpeli, derhal eyleme girişmek konusunda kararlıydı. Aniden, bir

sandalyenin üzerine çıkarak son derece öfkeli ve ajitatif bir konuşma yaptı. Bu konuşmadan hepimiz etkilendik. Zaten o konuşma sırasında öyle bir hava oluşmuştu ki, kimsenin karşı çıkmaya cesareti kalmamıştı artık. Çünkü, Yusuf Küpeli, işgâllere zaten karar verilmiş gibi, sandalyenin üzerinde sağa sola acil talimatlar vermeye başlamıştı bile. Salonu büyük bir heyecan kaplamıştı. Hepimiz, okullarımızdaki işgâl eylemlerini o gece ya da sabaha karşı başlatmak üzere FKF binasını gruplar halinde terk ettik.

O gece, bir arkadaşın bodrum katında toplandık. DTCF'yi nasıl işgâl edeceğimizi planladık. Herhangi bir faşist saldırı ihtimaline karşı molotof kokteylleri hazırladık ve sabahı bekledik. Sabahın ilk ışıklarıyla birlikte, yanımızda bir kutu molotof kokteyliyle DTCF'nin yolunu tuttuk. Bu hazırlık biçimi bile, işgâlin, bir öğrenci hareketinden çok, bir "öncü" eylemi olduğunu göstermeye yeter. Öğrenciler, sabah okula geldiklerinde, *de facto* bir işgâlle karşılaşacaklardı.

Sabahın o erken saatinde bizi karşılarında gören Fakülte'nin müstahdemleri olağanüstü bir durum olduğunu anlayıp, paniklemişlerdi. Fakülte'nin geniş giriş kapısına doğru giderek, kapıyı güzellikle açmalarını, yoksa kırarak gireceğimizi ihtar ettim. Müstahdemler sorumluluk almaktan korktukları için kapıyı açmakta çekingenlik gösterdiler. Biz ise bu duruma önceden hazırlıklıydık. Yanımızda getirdiğimiz bir tuğlayı kapının camına fırlatarak kırdım ve bu kırıktan içeri girerek kapıyı açtım. Müstahdemler, zaten sağa sola kaçışmışlardı. İçeri girdikten sonra masa ve sıraları kapıya yığdık. Böylece işgâl eylemi başlamış oldu.

Öğrenciler, sabah dokuzdan sonra geldiklerinde, kapının ardındaki masa ve sandalyeleri görünce DTCF'nin işgâl edildiğini anladılar. En aktifleri bize katıldı. Diğerleri ise, bir tatil havasına girerek dağıldılar. Çoğu memleketinin yolunu tuttu.

İşgal eylemi sürerken, bir gündüz vakti, birisinin beni dışarıdan çağırttığı haberi geldi. Kapıda yığınak olduğundan, öğrenciler bile içeriye ancak bizlerin özel izniyle girebiliyordu. Normal zamanlarda kapı görevlisi müstahdemlerin görev yap-

tığı girişteki odanın penceresinden çıktım. Bir de baktım Esin. Benimle konuşmak istediğini söyledi. Okulun bahçesinde tenha bir yere çekilip konuştuk. Bana işlerin iyice tehlikeli bir mecraya girdiğini, bu gidişle hapsi boylayacağımı söyledi. Bütün isteği, bu işleri bırakıp onunla bir an önce evlenmemdi. Beni ailesiyle tanıştırmak istiyordu. Belki de o günün ruh hali içinde, biraz da Gönül'le girdiğim ilişkinin etkisiyle, fazlasıyla sert bir yanıt verdim. Kendisinin düşündüğü gibi biri olmadığımı, arkadaşlarımı asla yarı yolda bırakamayacağımı söyledim, sert bir havada. Ayrıca onunla evlenmeyi falan da düşünmüyordum. Söylediklerim onu üzdü. Başını önüne eğip ağlamaklı, uzaklaştı. O akşam çok yorgun olduğumdan nöbette kalmayıp eve gittim. Annem de evde yoktu. Biraz sonra kapı çalındı. Esin, kapıda duruyordu. Çekinerek, içeri girebilir miyim, dedi. Kapıyı açtım, girdi. Öğlenleyin olanlardan üzüldüğünü, benim yolumu değiştirmek gibi bir niyeti olmadığını söyledi. Annemin yokluğundan da yararlanıp kucaklaştık. Bu, sondu, ikimiz de bunu çok iyi biliyorduk.

Geceleri, okulun giriş kapılarında nöbet tutuyorduk. Nöbet işlerini genellikle ben ayarlıyordum. Her an bir faşist saldırı olabilirdi. Ama esas sorun içerideydi. Çünkü Sami Gürler'in takımı, işgâlde, Fikir Kulübü yönetiminden ayrı baş çekme eğilimindeydi. Bizim otoritemizi tanımıyor, ayrı bir sınıfta toplanıp kendi başlarına kararlar alıyorlardı. O sırada, daha sonra Dev-Genç yöneticiliği yapacak Şaban İba ve bizim Fikir Kulübü'nün üyesi olmakla birlikte Sami'lerle de ilişki içinde bulunan Selçuk Polat, Sami Gürler'le birlikte hareket ediyorlardı. Sami'lerin, bir yıl önceki işgâlde olduğu gibi, başıboş, provakatif bir havaları vardı. Bu durumdan büyük tedirginlik duyuyorduk. Üstelik silâhlı olduklarından onlara Fikir Kulübü'nün otoritesini kabul ettirecek durumda da değildik. Yalnızca, uzaktan, ne yapıp ettiklerini kontrol altında tutmaya çalışıyorduk. Ne var ki, bu kontrol son derece yetersizdi. Her an bir provakasyonla yüzyüze gelebilirdik. Bu durumda, Sami'lerin grubunu en azından çekingenliğe sevkedecek bir önlem düşündüm. Bu önlem, SBF Fikir Kulübü'nün yardımına başvurmaktı. Eğer, Sami'ler,

SBF'lilerin bizim arkamızda olduğunu görürlerse, ayaklarını denk alabilirlerdi. O sırada SBF Fikir Kulübü'nün başkanlığını yapan Oral Çalışlar'a haber saldım, amacım, Sami'lere karşı bir gövde gösterisi yapmaktı. Oral, yanında beş altı SBF'liyle DTCF'ye geldi. Bu açık destek, sanırım Sami'leri ürküttü ve provakatif eylemlerde bulunmalarını önleyen bir etki yaptı. Oral Çalışlar, bana, herhangi bir durumda kendilerine haber salmamız halinde derhal DTCF'ye kuvvet göndereceklerine ilişkin söz verdi. Biraz rahatlamıştım.

İşgal eylemi sürerken, bir gece, alarma geçtik. Faşistlerin DTCF'ye saldırıda bulunacağına ilişkin bir haber almıştık. Molotof kokteyli ve sprey bombalarının dışında hiçbir silâhımız yoktu. Bu bombaların da, tabancalı bir saldırı halinde fazla etkili olması beklenemezdi. Üzerimizde, sözünü ettiğim bombaların dışında, bıçak ve sopadan başka savunma aracı yoktu. Kapılara doğru devrilmiş masaların arkasında mevzilendik. Nöbet gruplarını dolaşıp gözden geçirdim. Durum pek parlak görünmüyordu. Aşağı yukarı otuz kadar öğrenci vardı gece nöbetinde. Bu kadar kişiyle ve söz konusu cephaneyle ciddi bir saldırıya karşı direnmemiz güçtü. Bütün gece tetikte bekledik. Sabahın ilk ışıklarıyla birlikte rahatlar gibi olduk. Eh, artık hava aydınlandığına göre, en azından bu geceyi atlatmıştık. Ama yanılmıştık. Sabahın ilk ışıklarıyla birlikte, yirmi-otuz kişilik bir faşist grubunun DTCF'nin bahçesinde toplandığını gördük. Hepsi ceket giymiş faşistlerin, ceketlerinin altında tabanca taşıdıklarına kesin gözüyle bakılabilirdi. Zaman kaybetmemek gerekiyordu. Bir an önce SBF'ye haber yollamalıydık. Fikir Kulübü üyelerinden Sinan Eren'e verdim bu görevi. Arka taraftaki duvardan atlayıp, Tıp fakültesinin ve Hacettepe Üniversitesi'nin bulunduğu istikametten, faşistlere gözükmeden, kestirme yollardan SBF'ye gidip, acil takviye isteyecekti. Sinan duvardan atlayıp uzaklaştı. Faşistleri en azından yarım saat oyalamamız gerekiyordu.

Faşistler, bizim de silâhlı olabileceğimizi hesaba katarak ihtiyatlı hareket ediyorlardı. Ön tarafta toplanmış, aralarında, nasıl hareket edeceklerini, nereden saldıracaklarını tartışıyor

olmalıydılar. Mevziye yatmış, bombalarımızı hazırlamış, büyük bir dikkatle onların hareketlerini gözlüyorduk. Derken, faşistlerden biri, okulun kapısına doğru ilerledi ve elini beline atıp bir tabanca çıkarttı. Kapıyı kendi isteğimizle açmamızı, aksi taktirde kötü olacağını belirten kısa bir konuşma yaptı. Hiç yanıt vermedik. Ortalık yeniden ölüm sessizliğine büründü. Faşistler kapıyı açmamız için belli bir süre vermişlerdi. Bu sürenin dolmasını bekliyorlardı. Liderleri ikide bir saatine bakıyordu. Faşist lider, sonunda "askerlerine" hücum emri verdi. Ellerinde tabancaları Fakülteye doğru ilerlemeye başladılar. İkinci katın balkonundan arkadaşlar birkaç sprey bombası fırlattılar, ama bu, onların cesaretini kırmadı. Kapıya iyice yaklaştılar. O anda, bizim sprey bombalarının cılız sesine benzemeyen, bir el bombası çapında, büyük bir gürültü duyduk. Faşistler geriye doğru kaçıştılar. Arkadaşlar, SBF'li yardım birliklerinin arka binanın duvarından geldiğini haber verdiler. O yana doğru koştum. O anki manzara bugün gibi gözümün önündedir: SBF'den, Yusuf Küpeli, Mahir Çayan, M. Kemal Çamkıran, Cengiz Çandar, Oral Çalışlar, Mustafa Kaçaroğlu, İlhami Aras, Hukuk Fakültesi'nden Atıl Ant vb., duvarın üstündeki dikenli telleri aralayıp sürünerek içeriye girmeye çalışıyorlardı. Onları görünce yüreğimiz kabardı, yoldaşlarımız yetişmişlerdi işte, artık faşistlerle ölümüne dövüşebilirdik. Onları teker teker içeri aldık duvardan. Sinan da aralarındaydı. Aferin Sinan'a! Görevini tam anlamıyla yerine getirmişti.

Çok kısa bir durum değerlendirmesi yaptıktan sonra, en iyi savunmanın saldırı olduğuna karar verdik. Zaten faşistler, Yusuf Küpeli'nin fırlattığı Filistin bombasıyla iyice paniğe kapılmışlardı. Saldırıya geçmenin tam zamanıydı. Fakülte'nin ön kapısını açtık ve elimizdeki sopalarla faşistlerin üzerine saldırdık. Faşistler, bizim böylesine büyük bir cesaretle saldırıya geçtiğimizi görünce, herhalde arkamızda büyük bir kalabalık olduğunu düşünmüş olacaklar ki, çil yavrusu gibi sağa sola kaçışmaya başladılar. Birkaç tanesini caddenin öbür tarafına geçmeden yakaladık ve sopalarımızla fena halde hırpaladık. Bunlardan biri kendini bir otobüsün içine atarak canını zor kurtar-

dı. Bu an görüntülenmiştir.[2] Bu fotoğrafta, M.K. Çamkıran en öndedir. Onun hemen arkasında ben, solak olduğum için sol elimdeki, Sinan da sağ elindeki sopayı havayı kaldırmış, fotoğrafta görünmeyen faşistin kafasına indirmek üzereyiz. Bizim bir adım gerimizde İlhami Aras, yine elinde sopa, bize bakıyor, biraz ileride Kaçaroğlu hızlı adımlarla bize yaklaşıyor, daha yakında ise Oral'la Mahir koşarak geliyorlar. Bu fotoğrafın çekilmesinden birkaç saniye sonra, faşist, fotoğrafta görünen otobüse atlayarak kaçacaktır.

Bu olaydan sonra, DTCF de dahil, işgâl eylemleri yaklaşık bir hafta daha devam etti. Sonunda öğrenci taleplerinin kabul edilmesi üzerine, FKF yönetimi tarafından eylemlere son verilmesi kararı alındı. İşgallerin bittiği gün, bütün fakülte ve üniversitelerin eylemcileri DTCF'nin bahçesinde toplandı. Amaç, başarıyla sona eren işgâlleri son bir eylemle taçlandırmaktı. Evet ama, eylemin hedefi ne olacaktı? İşte bunu hiç kimse bilmiyordu. DTCF'nin bahçesinde toplanmış yaklaşık beş bin kişilik kalabalığa önce FKF Başkanı Yusuf Küpeli hitap etti. Ardından, tek tek her fakülteden işgâl eylemine öncülük eden FKF'liler, çıkıp, kısa ya da uzunca konuşmalar yaptılar. İyi bir konuşmacı olmadığım halde ben de kalabalığa merdivenlerden birşeyler geveledim. Söylediklerimin son derece basmakalıp şeyler olduğunu hatırlıyorum. Evet ama bu uzun tiradlara ne gerek vardı? Konuşmalar neden uzatıldıkça uzatılıyordu? Bununla, polise, Kızılay'a doğru yürünmeyeceği, bunun sadece bir mitingden ibaret olduğu izlenimi verilmeye çalışıldığı ve böylece polisin gevşeyip önlem almasının önlenmek istendiği daha sonra anlaşılacaktı. Artık DTCF önündeki kalabalığın da tekdüze konuşmalardan gına getirmeye başladığı bir sırada aniden Kızılay'a doğru yürüyüşe geçtik. Buna, yürüyüşten çok, koşma demek daha doğru olur. Polis tedbir almadan, bir an önce Kızılay'a ulaşmak istiyorduk. Evet ama, Kızılay'a ulaştıktan sonra ne olacaktı? Bunu kimse bilmiyordu. Hattâ FKF Başkanı Yusuf Küpeli'nin kafasında bile

2 O günün basınında yayımlanan bu fotoğraf, yıllar sonra Turban Feyizoğlu'nun *Mahir* (Gökkuşağı Yayınları, 1996, İstanbul) adlı kitabında yer almıştır.

bir plan olduğunu söylemek zordur. Bu koşturmacayla, hiçbir engelle karşılaşmadan Kızılay-Gökdelen'e kadar geldik. Gökdelen'e yaklaştığımızda Bakanlıklara giden caddenin güçlü bir polis barikatıyla kapatılmış olduğunu gördük. Bu, bizi, ister istemez Cebeci tarafına dönmeye sevketti. Burada TİP'lilerle FKF'liler arasında kısa süren hararetli bir tartışma cereyan etti. TİP'li ressam Mehmet Sönmez ve diğer TİP'liler, yakındaki AP Genel Merkezini basmamızda ısrar ediyorlardı. Atıl Ant'ın başını çektiği FKF'liler ise, bunun iyi bir hedef olmadığını, biraz ilerideki Amerikan-Tuslog binasına gitmemiz gerektiğini söylüyorlardı. Sonunda FKF'liler ağır bastı ve öfkeli kalabalık, Cebeci'ye doğru giderken sol tarafta bulunan Tuslog binasına yöneldi. Tuslog'un önüne gelince, işgâller sırasında savunma amacıyla hazırladığımız ve o anda çoğumuzun üzerinde bulunan sprey bombalarını fitilleyip binaya attık. Binanın camları tuzla buz oldu. O arada, bizim Fakülte'den Sıvaslı Sami'nin, tabancasını çekip üst katlara ateş ettiğini gördüm. Sami'ye karşı son derece güvensiz olduğumdan, o anda, onun bu eylemi bana, yeni bir provakasyon olarak gözükmüştü.

Bina, kale gibi korunaklı olduğundan içeri girmemiz imkânsızdı. Öte yandan, polisin olay yerine gelmesi an meselesiydi. Üst katlara kaçmış Amerikalı askerler, sanki bizi daha da tahrik etmek ister gibi üst katlardan üstümüze bira şişeleri yağdırıyorlardı. Cam kırmaktan ve sprey bombası atmaktan daha etkili birşeyler yapmalıydık. O anda gözümüze, binanın önündeki bir Amerikan jipi çarptı, bütün hırsımızı ondan alacaktık. Kalabalığın içinden öne fırlayan Deniz Gezmiş ve Mustafa Kemal Çamkıran, jipi devirmek için yaylandırmaya başladılar. Biz de yetiştik ve cip ters yüz edilip ateşe verildi. O anda, olay yerine gelmekte olan polis sirenlerini duyduk. Yapacağımızı yapmıştık, artık kaçmanın zamanıydı. SBF'ye doğru koşmaya başladık. Bu arada, kaçarken, fitilleyip binaya fırlatmayı unuttuğum bir sprey bombasını, itiraf etmeliyim ki, polis korkusuyla, yere attım. O anda, silâhını bırakıp kaçan bir gerillanın ruh hali içindeydim. Bu korkaklığımı, kimseye itiraf edemesem bile hiç unutmadım.

Kaçıp SBF'ye sığındık. Yürüyüşün önde gelenleri, SBF yurdunda bir odada toplanmıştık. O günlerde, kendisine yöneltilen "küçük burjuva acelecisi" suçlamasına, "proleter tembeli olmaktansa, küçük burjuva acelecisi olmayı tercih ederim," dediği rivayet olunan Deniz Gezmiş, yeniden dışarı çıkıp polisle çatışmamızda ısrar ediyordu. Belki de, biraz önceki korkaklığımı örtmek ya da affettirmek için, ben de böyle keskin bir eylemden yana çıktım. Neredeyse çoğunluğu sağlayacaktık ki, SBF Başkanı Oral Çalışlar duruma müdahale edip, bunun gereksiz bir eylem olacağını ileri sürdü. Biz de fazla ısrar edemedik. Tuslog baskını eylemi de böylece sona ermiş oldu.

İşgaller bittikten sonra, ne olur ne olmaz diye bir süre eve gitmedim. Başka fakültelerden birkaç arkadaşın polis tarafından tutuklandığını duymuştum. Birkaç geceyi arkadaşların evlerinde geçirdim. Ancak evde yapmam gereken birçok iş vardı. İşgal eylemlerinin sonuçları hakkında *Türk Solu* dergisine bir yazı hazırlamam gerekiyordu. Daktilom evdeydi. Bir gece uğrasam bir şey olmaz diye düşünerek gece geç vakit eve gittim. Annem merak ve telaş içindeydi. Can da öyle. Onları yatıştırdım. Yatak odasındaki masanın başına geçip daktiloda yazımı yazmaya başlamıştım ki, aniden kapı çalındı. Kim olabilirdi bu saatte? Perdeyi aralayıp dışarı baktım. Bizim evin hemen yanında bulunan Huzur pavyonun önündeki siyah arabayı görür görmez, kapıdakilerin polis olduğunu anladım. Polisin eline geçmemekte kararlıydım. Işıkları söndürüp yatak çarşaflarım hızla birbirine bağlamaya başladım. Çarşaflarla arka bahçeye sarkıp kaçmaktı niyetim. Annem ve Can, niyetimi anlamış, bütün güçleriyle beni engellemeye çalışıyorlardı. Kapıdakiler, "Gün, çabuk kapıyı aç, içeride olduğunu biliyoruz,"diye bağırıyorlardı. Demek, evi gözlemiş ve içeri girdiğimi tespit etmişlerdi. Ama artık onlara kulak astığım yoktu. Can'a ve anneme de. Bir yandan onları itekliyor, bir yandan da çarşafları bağlamayı sürdürüyordum. Annem, aşağı sarkarken düşeceğimden korktuğu için gözyaşları içinde bana yalvarıyordu. Ama onu dinleyecek durumda değildim. Çarşafların bağlanmasını tamamladıktan sonra balkon kapısına yöneldim. O sı-

rada sokak kapısının çatırdadığını duydum. Polisler daha fazla bekleyemeyip kapıya yüklenmişlerdi. Neyse ki, annem kapıyı önceden zincirlediğinden hemen içeri giremiyorlardı. Artık kaybedecek bir saniye bile yoktu. Annem sokak kapısına yöneldi. Ben de balkona çıktım. Ancak çarşafları balkon demirine bağlayacak kadar bile zaman olmadığını anlayıp çarşafları balkonda bıraktım, balkon demirinin alt kısmına tutunarak aşağı katın balkonuna sarktım. Bir iki sallandıktan sonra kendimi bıraktım ve aşağı balkondaki odunların üzerine düştüm. Bu çok tehlikeli bir girişimdi. Balkonu tam olarak tutturamayıp üç kat aşağıya da düşebilirdim, bu durumda sağ kalmam zayıf ihtimaldi. Ama o anda bunu düşünecek durumda değildim. Denemiş ve başarmıştım işte.

Aşağı kattaki balkonun kapısını açıp odaya girdim. Aşağı katta, bir ana-kız kalıyordu. Girdiğim oda, bizimki gibi yatak odasıydı ve kadınla kızı aynı geniş yatakta birlikte yatıyorlardı. Yabancı birisinin karanlıkta yatak odalarına girdiğini görünce korku içinde birbirlerine sarıldılar, bu hazin manzarayı karanlıkta bile görebiliyordum. Onları sakinleştirmek için, "korkmayın," diye fısıldadım, "ben üst kattaki komşunuzum, evi polis bastığı için buraya atlamak zorunda kaldım. Lütfen bağırmayın." Onları iyice inandırmak için ışığı bir saniye için açıp beni tanımalarını sağladım ve ışığı yeniden söndürdüm. Açıklamalarım ana ile kızını yatıştırdı. Eve, bir hırsızın ya da tecavüzcünün girdiğini sandıklarından, açıklamalarım onlara müjde gibi gelmiş olmalıydı. Kadın yataktan kalktı, üzerine bir gecelik giydi, içeriden bir yastık getirip bana oturmamı söyledi. Oturmadım, perdeyi aralayıp polis arabasına baktım. Araba yerinde duruyordu. Üst kattan gürültüler geliyordu. Üst katın gölgeleri Gölbaşı Sineması'nın duvarına vurduğundan oradaki hareketliliği izleyebiliyordum. Öylece, ses çıkarmadan ononbeş dakika kadar bekledik. Sonunda yukarıda ışıklar söndü, gürültüler kesildi. Merdivenlerde ayak sesleri duyduk. Perdeyi aralayıp yeniden baktım. Polisler siyah arabaya binip uzaklaştılar. Ne var ki, tehlike geçmiş sayılmazdı. Birazdan gelip bütün katları aramaları işten bile değildi. Kadına ve kızına, arka

taraftan kaçmak isteğimi söyledim ve bana en uygun yolu tarif etmelerini istedim. Kız, büyük bir gayretle yolu tarif etti. Kömürlüklerin yanında bir ağaç vardı, ona tırmanıp kömürlüklerin üstüne çıkar, oradan da komşu bahçeye atlayabilirdim. Teşekkür ettim, kapıdan çıkarak kızın sözünü ettiği ağaca tırmanıp kömürlüklerin üstüne atladım. Tam komşu bahçeye atlayacakken bizim bahçeden bir gürültü duydum. Annemdi bu. Onunla konuşursam gürültü olacağını düşünerek ses vermedim, komşu bahçeye atlayarak koşmaya başladım. Annemin sonradan anlattığına göre, içeri giren polisler beni bulamayınca hayretler içinde kalmışlar. Daktilodaki yazıyı görmüşler, ancak annem, onları, yazıyı kendisinin yazdığına inandırmış. İşin ilginç yanı, evi allak bullak eden polisler, balkondaki birbirine bağlı çarşafları fark etmemişler. Annem ise, benim balkondan atlayıp öldüğümü düşünüyormuş. Polisler gittikten sonra, bahçeye, benim "cesedimi" bulmak için inmiş. Kömürlüklerin üzerindeki gölgemi fark ettiği halde, bu gölgenin bana ait olduğuna bir türlü inanamamış.

Bahçelerden atlaya atlaya, bir zamanlar gittiğim Sarar ilkokulunun bahçesine çıktım. Sarar okulunun çok yüksek, sivri, demir parmaklıkları vardı. Zar zor onları da aştıktan sonra yola çıktım ve sakin bir şekilde yürümeye başladım. Artık sokaktaki vatandaşlardan biriydim. Ne eksik, ne fazla. Evet ama, bu saatte nereye gidecektim? Aklıma ilk gelen yer, Gönül'ün, Kızıltoprak Caddesi'ndeki, arkadaşlarıyla paylaştığı ev oldu. Üstelik, bunca maceradan sonra, polis nezareti yerine sevgilimin kollarında sabahlamak kadar cazip bir şey olabilir miydi?

Gecenin geç saatinde Gönül'ün evinin kapısını çaldım. İçeridekiler telaşlandılar, bu saatte kim bu gelen diye? İçeri girip durumu kısaca özetledim. Gönül'ün evi paylaştığı kızlar, yatışıp tek tek odalarına çekildiler. Ben de Gönül'e birlikte, onun odasına geçtim.

Ertesi sabah, Gönül, Sırma aracılığıyla Doğu'ya haber saldı, Doğu eve geldi. Durumu görüştük. Birkaç gün zorunlu olarak orada kalacaktım. Sonra başka bir yere aldıracaktı beni. Doğu'ya, anneme haber yollamasını ve iyi olduğumu bildirmesi-

ni söyledim. O sıralar Doğu, *İşçi-Köylü* gazetesini çıkartma hazırlıkları içindeydi. Boş kalmayayım diye bana da bazı yazı görevleri verdi. *İşçi-Köylü* gazetesinde daha sonra tefrika halinde yayımlanan "Mehmet ile Tanju" hikâye serisini yazma fikri, ilk kez, Gönül'ün evinde saklandığım sırada doğdu kafamda. Mehmet, fakir bir ailede doğan bir çocuktu, Tanju da, ismine uygun olarak zengin bir ailede doğmuştu. İkisi de, kendi sınıfsal koşulları içinde büyüyor, Mehmet, Tanju'nun fabrikasında işçi oluyor ve Tanju'ya karşı sınıf mücadelesini başlatıyordu. Bu basit ve oldukça kaba saba "sınıf mücadelesi" öyküsü, bana devrimci saflarda yaygın bir ün kazandırdıysa da, aslında öykücülüğümün kötü bir sonla noktalanmasından başka bir şey değildi. Ben hapise girdikten sonra, "Mehmet ile Tanju"yu sürdürme "nöbet"ini, şair Özkan Mert devralmış, Özkan, Mehmet ve Tanju'yu Amerika'da, ırkçılık konusunda karşı karşıya getirmek üzereyken, gazete yöneticileri bile, bu trajikomik hikâyenin saçmalığına karar verip, diziyi sona erdirmişler.

Bir akşam, Gönül, eve çok üzgün ve bitkin geldi. Kürtaj olmuştu. Ben de çok üzüldüm. Ama, sabık babanın ben olup olmadığım ve Gönül'ün bir başka ilişkisinin olduğu konusunda kuvvetli kuşkular taşıyordum kafamda. O gece, uzun tartışmalar sonucunda, bana, başka bir ilişkisinin olduğunu itiraf etti. Çocuğun benden mi, yoksa diğer ilişkisinden mi olduğundan emin değildi. TRT'de çalışan bir adamdı bu. Hattâ bana onun resmini de gösterdi o akşam. Ama artık ilişkisi sona ermişti. Bende karar kılmıştı. Bir süre tereddüt ettikten sonra, doğru söylediğine ikna olarak, onunla ilişkimi sürdürmeye karar verdim.

Birkaç gün sonra, benim gibi aranan Atıl Ant'la birlikte, Erdoğan Güçbilmez'in evinde kalmaya başladık. Bir gün, Münir Aktolga, benimle bir konuda görüşmek için ziyaretimize geldi. Beni bir köşeye çekerek, Anamur'da bir kamp kurduklarını, orada gerilla eğitimi yapacaklarını, benim de gelmek isteyip istemediğimi sordu. Daha sonra *Kırmızı Aydınlık* çevresini oluşturacak Münir Aktolga kesimi, ideolojik bakımdan Doğu'lara daha yakın konumda olmama rağmen, gösterilerdeki mili-

tan tutumumdan dolayı beni kendilerine yakın görüyor, belki de bu tür çalışmalara katarak, henüz açığa çıkmamış, ama gittikçe yaklaşan bölünmede beni kendi saflarına kazanacaklarını umuyorlardı. Teklif bana pek cazip gelmemesine rağmen, yüzüm tutmadığı için geri çeviremeyip, kabul ettim. Münir, bana ertesi gün için randevu verdi. Öğle vakti, beni otobüs terminalinde bekleyeceklerdi, biletler alınmıştı.

Ertesi gün çantamı hazırlayıp terminalin yolunu tuttum. Buluşma yerinde beni Hüseyin Onur karşıladı. Birlikte, Anamur'a gidecek otobüsün önüne geldik. Diğer arkadaşlar otobüsteydi, selâmlaştık. Tam otobüsün basamağına adımımı atmıştım ki, içgüdüsel bir irkilmeyle geriye dönüp baktım ve çok iyi tanıdığım Birinci Şube polislerinden biriyle göz göze geldim. Adam, iki üç adım gerimde beni izliyordu. Hüseyin Onur'a, aceleyle, "polis takibi var," dedikten sonra hızla oradan uzaklaştım, terminalden koşarak çıkıp bir taksiye atladım. Demek, Anamur grubu takip altındaydı. Bu grubun faaliyetinden polis haberdardı, tabiî nasıl haberdar olduğunu bugün bile bilmiyorum.

Erdoğan Güçbilmez'in evine gidip Atıl Ant'ı durumdan haberdar ettim. Erdoğan'ın evinin de tespit edilmiş olabileceğini düşünerek evi terk ettik. Gönül'lerin evine gittik. Orada, FKF İstanbul kesiminden Melek Ulagay'a ve o sırada evli olduğu kocası Ahmet Aker'e rastladık. Onlarla biraz sohbet ettik, İstanbul'daki durum hakkında bilgi aldık. Melek Ulagay çok güzel bir kadındı. Oradan çıktıktan sonra, Atıl'la ben, birbirimize, onun güzelliğine duyduğumuz hayranlığı itiraf ettik. Ne var ki, durum böyle şeylerle vakit geçiremeyecek kadar sıkışıktı. Kendimize, en azından o akşam için güvenlikli bir ev bulmamız gerekiyordu. O akşam, Doğu'nun, Mihri Belli'nin evinde olacağını biliyorduk. Oraya gidip yardım isteyecektik ondan. En azından, geçici bir yer bulabilirdi bize. Mihri Belli'lerin evine gitmeden önce Erdoğan Güçbilmez'in evine uğrayıp eşyalarımızı alalım dedik. Evde yalnızca Erdoğan'ın temizlik işlerini yapan kadın vardı. Kadıncağız, Atıl'la beni görünce, heyecan içinde, evin bir saat önce polis tarafından basıldığını söyledi. Ace-

leyle eşyalarımızı alıp çıktık. Polisin böylesine faal olduğu koşullarda Mihri Belli'nin evine gitmek de tehlikeliydi, ama başka çaremiz yoktu.

Mihri Belli'nin evi kalabalıktı. Doğu'ya kapıda durumu anlattık. Doğu, biraz sonra, eski komünistler çevresinden birisiyle birlikte geldi. Geçici olarak bu kişinin evinde kalacaktık. Evinde kaldığımız karı koca, çok şen şakrak, esprili insanlardı. Onlarda kaldığımız süre boyunca esprilerle ve benim kelime oyunlarına dayanan "Ali fıkraları"yla birbirimizi güldürdük. Orada kalırken, bir akşam, Doğu, heyecanla geldi, bize, Bülent Ecevit'i, SBF'yi ziyareti sırasında yuhaladıklarını ballandıra ballandıra anlattı. Atıl da ben de, bu eylemden hoşlanmamıştık. Bunun sekter ve "millî cephe"yi bölen bir eylem olduğu kanısındaydık. Bu eleştirimizi Doğu'ya da söyledik. Doğu, bir süre direndikten sonra eleştirimize hak verdi ve eylemin hatalı olduğunu kabul etti. Bu olay, daha sonraki Kırmızı-Beyaz Aydınlık yarılmasında, bizim tarafımızdan, Kırmızı Aydınlık'çıların "maceracılığı"nın delillerinden biri olarak ileri sürülecekti.

Daha sonra, Doğu'nun üniversiteden arkadaşı bir öğretim üyesinin evine geçtik. Orada da birkaç gün kaldıktan sonra, diğer bir eve taşındık. Gittiğimiz her evde, önce, bir polis baskını anında evin kaçılacak yerlerini tespit ediyordum, bu konuda neredeyse uzman olmuştum artık.

Sonunda, Atıl Ant'ın Ankara'da kalmasına, benim ise, Cengiz Çandar'la birlikte İstanbul'a gitmeme karar verildi. Evet ama, yollar tehlikeli olabilirdi, özellikle Ankara çıkışının tehlikeli olduğu çok açıktı. Bir tanıdığın arabasıyla Kızılcahamam'a kadar gittik, oradan bir otobüse atlayıp İstanbul'un yolunu tuttuk. Bizi Ankara dışına çıkaran tanıdığın bir arkadaşının İstanbul'daki Bağlarbaşı semtinde bulunan, metruk, ahşap evinde kalacaktık. İlişkiler önceden kurulmuştu.

İstanbul'a sabahın erken saatlerinde indiğimizde, şimdi nasıl olduğunu hatırlamıyorum, FKF Başkanı Yusuf Küpeli, Hüseyin Cevahir ve Ziya Öztan'la buluştuk. Onlar da, bir başka otobüsle İstanbul'a gelmişlerdi. Otobüsten, Kızıltoprak taraflarında inmiştik. Daha gün yeni ağarıyordu. Cengiz ve Yusuf,

SBF'den Cüneyt Akalın ve İpek Erkeller'in evlerinin yakınlarda olduğunu, onlara gidip biraz dinlenmemizi ve kahvaltı yapmamızı önerdiler. Kızıltoprak'ın bahçeli, orta sınıf evlerinin önünden geçerken, Yusuf Küpeli'nin, küçük burjuvazinin kendi kabuğuna çekilmiş o huzurlu yaşamına lânetler savurduğunu bugün gibi hatırlarım.

Cengiz'le Yusuf, İpek'lerin evinin buralarda bir yerlerde olduğunu biliyorlardı, ama hangi ev olduğundan tam emin değillerdi. Şu ev mi, bu ev mi diye aranırken, bir evin penceresinden, yarı yarıya aralanmış bir perdenin arkasından kabak kafalı bir adamın bizi, endişeyle, hattâ neredeyse düşmanca nazarlarla süzdüğünü fark ettik. Cengiz, adamı tanıdı. Bu, İpek'in babasıydı. Adam, sabahın bu saatinde FKF'lilerin kendi evlerini aradığını anlamış olacak ki, bizi göz hapsine almıştı. Yine de bozuntuya vermedik. Evin çevresinde biraz dolandıktan sonra kapıyı çaldık. Uzun bir sessizlikten sonra kapı nihayet açıldı. Sanırım, bizim eve alınıp alınmamamız konusunda İpek'le annesi ve babası arasında uzunca bir tartışma geçmişti. İpek, kapıyı açıp bizi içeri aldı. Annesi ve babası ortalıkta gözükmüyordu. Evde soğuk bir havanın estiğini anlamamak için aptal olmak gerekirdi. Biz yine de kaygısız bir şekilde eve serildik. Yusuf, uzun konçlu postallarını çıkartmış ve evin içini felâket bir ayak kokusu sarmıştı. Çok oturmayacaktık canım! Biraz dinlenip, kahvaltı ettikten sonra, bir de Cüneyt'lerin evini ziyaret edecektik. Dediğimiz gibi yaptık.

Cüneyt'lerin evinde daha sıcak bir şekilde karşılandık. Çünkü Cüneyt'in babası, Doğan Avcıoğlu taraftarı bir bürokrattı. Biz gençlerle memleket meseleleri üzerine sohbet etmek hoşuna gitmişti. Hava biraz ısınınca, denize girmek istedi canımız. Cüneyt'in tedarik ettiği mayoları giyip sandalla denize açıldık.

Uzun bir gündü. Öğleden sonra, Cüneyt'in o sıralarda flört etmekte olduğu, yine SBF'den Şule Zaloğlu'nun (Perinçek) Heybeliada'da bulunan evini de bir ziyaret edelim dedik. Şule'lerin evi çamlar içinde bir yazlıktı. Tam bir sayfiye havasına girmiştik.

O akşam, Cengiz'le ben, bize kalacak yer olarak gösterilen

Bağlarbaşındaki metruk köşkün yolunu tuttuk. Yakınlarda oturan ev sahibini bulduk. Adam bizi kalacağımız metruk köşke götürdü. Akşam karanlığı bastığından ve köşk mumla aydınlatıldığından, burası tam bir "perili köşk" görünümündeydi. İçeride doğru dürüst eşya yoktu. Olanlar da son derece eski püskü şeylerdi. Döşemenin tahtaları bastıkça gıcırdıyordu. Hattâ bazı tahtalar yerinden çıkmıştı, alt kat gözükü yordu bu boşluklardan. Yürürken çok dikkatli olmamız gerekiyordu, maazallah insan aşağıyı boylayabilirdi. Üzerimize kirli yorganları çekip uyumaya çalıştık.

Birkaç gün sonra bu evden ayrıldık. Yolumuz nasıl olduysa Arnavutköy'e düştü. Tam emin değilim ama, ben, eski günlerin nostaljisiyle Cengiz'i oraya sürüklemiş olabilirim. Arnavutköylü berber Hüseyin'in dükkânı yerinde duruyordu. İçeri girdik. Berber Hüseyin, her zamanki gibi burnuna düşürdüğü gözlüklerinin üzerinden bana şöyle bir baktı ve şıp diye tanıdı. Eski dostlar olarak hararetli bir sohbete daldık. Ne var ki, söz MDD meselesine ve bizim "Maoculuğumuza" gelince karşılaşmamızın sıcaklığında bir azalmanın meydana geldiğini fark ettim. Moskova çizgisine sıkı sıkıya bağlı ve bu konuda "nuh deyip peygamber demeyen" berber Hüseyin, TİP içindeki "bölücülüğümüz" nedeniyle bizi bir güzel haşladı. Çin'in "dünya sosyalist hareketi" içindeki "bölücü"lüğü neyse, bizim TİP içindeki "bölücü"lüğümüz de bunun küçük bir örneğiydi ona göre. Çin'i bilmiyorum ama, bize yönelik eleştirilerinde içten içe hak verdiğim noktalar az değildi. Onun sert çıkışlarını biraz da şakaya vurarak geçiştirmeye çalıştım, her şeye rağmen dostça ayrıldık. Bu, "ustam" berber Hüseyin'i son görüşümdü.

Cengiz'in Ankara'ya dönmesi gerekiyordu. Dönmeden önce, benimle bir röportaj yaptı. "Aranan bir öğrenci lideriyle" yapılan bu röportaj, *Türk Solu*'nun 1969 yaz sayılarından birinde yayımlandı. Bu röportajda bol bol devrimci ahkâm kestiğimi, yıllar sonra, arkadaşım Emrah Cilasun, arşivinden bana röportajın bir kopyasını yolladığı zaman fark ettim.

O günlerde Doğu da, *İşçi-Köylü* gazetesini çıkartmak üzere, yanında Ömer Özerturgut ve teknik işlerden sorumlu Ya-

vuz Tarakçıoğlu'yla birlikte İstanbul'a gelmiş, *Türk Solu* bürosunda üs kurmuştu. Tehlikeli olacağı için oraya gitmiyordum, ama çalışmalardan haberdardım. Doğu'yla da arasıra görüşüyorduk. Doğu, amcasının Kocamustafapaşa semtindeki evlerinde kalmamı teklif etti. Oraya geçtim. Sanırım, amcası, ailesiyle birlikte, yaz dolayısıyla, memleketleri Erzincan'a gitmişti. Ev bomboştu. Erzak tedarikini, Doğu'nun amcasının oğlu Doğan Perinçek yapıyordu. O sıcak yaz günlerinde, ağaçlıklı, serin bir bahçeye bakan bir evde yatağa yan gelip kitap okumak güzel bir şeydi. Yanımda, o günlerde çıkmış, Selahattin Hilav'ın çevirdiği, Isaac Deutcsher'in *Stalin* adlı kitabı vardı. O gün o kitabı, tek satırını bile atlamadan okumuştum, ama şimdi baktığım zaman, o gün bu kitaptan hiçbir şey anlamadığımı rahatlıkla söyleyebilirim. Eğer anlasaydım, yıllarca, keskin bir Stalin savunucusu olur muydum hiç!

İşçi-Köylü gazetesi nihayet çıkmış, MDD'ci saflarda coşkuyla karşılanmıştı. İstanbul'u birlikte teptiğimiz Ziya Öztan'dan, ayrıca Doğu'dan, gençlik gruplarının bu yeni gazeteyi büyük bir hevesle Taksim Meydanı'nda, Cağaloğlu'nda ve başka yerlerde sattıklarının haberini alıyordum.

Bir gün, Ziya'yla birlikte, vapurla anadolu yakasına geçerken, yanımda oturan birinin okuduğu *Akşam* gazetesinin ana manşeti çarptı gözüme: "Çarşafları birbirine bağlayarak balkondan atlayıp kaçan gencin annesi anlatıyor..." Aman Tanrım! Annemdi bu! Vapurdan iner inmez bir *Akşam* gazetesi aldık. Gazeteci Ahmet Kahraman (onunla hep böyle günlerde karşılaşırdık zaten) annemle röportaj yapmıştı. Gazetede annemin bir fotoğrafı ve benim vesikalık bir resmim yer alıyordu. Annem uzun uzun, o meşum geceyi, benim nasıl çarşafla aşağı indiğimi (gerçek bu değildi tabiî, alttaki komşuları korumak için böyle anlatmış olmalıydı), kendisinin beni öldü sanıp bahçede arayışını vb. ayrıntılarıyla anlatıyordu. Bu röportajda anlatıldığı şekliyle, çarşafla aşağı inme öyküsünün insanların hayal dünyalarını iyice kışkırtması sayesinde büyük bir üne kavuşmuştum. Ne var ki, gazetede resmimin çıkması hiç de hoş değildi. Bu bende bir paranoyaya bile yol açtı. Herkesin *Akşam* gazetesinin

o günkü nüshasını okuduğu ve o resimdeki kişinin ben olduğumu keşfettiği türünden bir paranoya. Yüzüme birisi dikkatle bakınca beni tanıdığı zehabına kapılıyordum.

Ankara'dan gelen haberler iyiydi. Başlangıçta tutuklanan birkaç işgâlci öğrenci, bir ay kadar hapis yattıktan sonra, çıktıkları ilk duruşmada tahliye edilmişlerdi. Demek, ortada ciddi bir durum yoktu. Bunun üzerine, Ankara'ya dönüp teslim olmamın doğru olacağına karar verdik ve kısa süre sonra Ankara'ya döndüm.

Yaklaşık bir aylık ayrılık, Gönül'e aşkımı alevlendirmişti. Onu sevdiğimden emindim artık. O da beni özlemişti. Birbirimizin kollarına atıldık. Ne var ki, bizi şimdi yeni bir ayrılık bekliyordu. Teslim olmak zorundaydım. Tutukluluğumun ne kadar süreceği belli değildi. Çok uzun bir süre olmayacağı belliydi bunun, ama ayrılık ayrılıktı işte.

Avukatlarımla temasa geçerek Ulus adliyesinde savcılığa teslim oldum. Savcı ifademi aldıktan sonra beni nöbetçi mahkemeye sevketti. Hakkımdaki gıyabi tutuklama vicahiye çevrilerek tutuklandım ve Ankara Merkez Cezaevi'ne gönderildim.

Artık yabancısı değildim buraların. Bütün prosedürü ezbere biliyordum. Geniş kapıdan girer girmez üstün aranır. Kişisel ıvır zıvırına el konur ve tecrit hücresine yollanırsın. Tecrit hücresinde de üç yıl öncesine göre hiçbir değişiklik yoktu. Aynı kırık dökük tahta ranzalar, aynı, köşedeki pis pis kokan helâ, aynı dertli insanlar, aynı sıkış tepişlik. Birkaç gün orada kaldıktan sonra, bilindiği üzre, saçlarımız kesildi ve koğuşlara nakledildik. Bu kez, odalar halindeki 8. Koğuş'a değil de, onun hemen yanındaki, doğrudan avluya açılan 7. Koğuş'a verilmiştim. İçeride, benden önce tutuklanan, Atilla Sarp, Ziraatlılar grubu, DTCF'den Kamil Erdem, Azer Yaran ve İsmail (soyadını unuttum) vardı. Arkadaşlar, o yaz sonu günlerini içeride gırgır şamatayla geçiriyorlardı. Hapishane ortamı, bana, üç yıl öncesine göre daha az sıkıcı gelmişti. Belki de bu, artık bu ortama alışmamdan geliyordu, bilemiyorum. Üstelik artık, siyasî olmayan mahkûmlardan da arkadaşlarımız vardı. Habip Toprak adlı, hırsızlıktan yatan Diyarbakırlı bir genç bizimle iyice sıkı fı-

kı olmuştu. İçtiğimiz su ayrı gitmiyordu. Çektirdiğimiz her fotoğrafa mutlaka Habip de dahil oluyordu. Derken günün birinde Habip tahliye oldu. Hepimizle teker teker vedalaştı, adresler alınıp verildi vb. Habip'in tahliyesinden bir saat kadar sonra, bazı tutuklular büyük bir kızgınlık içinde gelip bizi buldular, Habip'ten yanıp yakınıyorlardı. Meğer Habip, tahliye edilmeden önce, koğuştaki komşularının nesi var nesi yoksa bavuluna doldurmuş. Mahkûmlar şimdi yakın arkadaşımızın hesabını bizden soruyorlardı. Ama biz ne yapabilirdik ki! Demek, bu çocukta alışkanlık gibi bir şeydi "yürütmek".

1966 yılındaki ilk tutuklanmamdan tanıdığım ünlü kabadayı Erol Seven, aradan üç yıl geçtiği halde, hâlâ hücrede tutuluyordu. Türkiye'de gelişen sol atmosferin etkisiyle Erol Seven, içerideki solcu öğrencilerle bağlantıya geçmişti. Hücresinde zaman geçirebilmek için, gardiyanlar aracılığıyla, biz solcu öğrencilerden kitap istetip duruyordu. Biz de onun bu taleplerini elimizden geldiğince karşılıyorduk. Daha çok roman türü kitaplardı yolladıklarımız.

İlk çıktığımız duruşmada avukatların tahliyem yönündeki talebi reddedildi ve gerisin geri cezaevini boyladık. Artık giderek sabırsızlanmaya başlamıştım. Üstelik Ziraatlılar grubu başta olmak üzere arkadaşlar tek tek tahliye oluyorlardı. Tahliyelere hem seviniyorduk, hem de içimize bir mahzunluk çöküyordu. Özellikle, mahkûmların "sığır sayımı" dediği akşam sayımından sonra koğuşlara tıkıldığımız zamanlar. Akşam mahzunca iniyordu mapusaneye ve insan koyulaşan gölgelere bakıp yalnızlığı ve kapanmışlığıyla kahroluyordu.

Hapisteyken, dışarıdan bir haber geldi. *Aydınlık Sosyalist Dergi*'nin Yazı Kurulu, Münir Aktolga'yı derginin sahipliğinden almış, onun yerine ben, Atıl Ant, Cengiz Çandar ve Ömer Özerturgut'tan oluşan dört kişilik bir sahipler kurulu atamıştı. Bu, Aydınlık hareketindeki bölünmenin açıkça su yüzüne çıktığı ilk olaydı. Bu görevi kabul edip etmediğim soruldu bana. Kabul ettiğimi söyledim. Ne var ki, Yazı Kurulu'nun bu görev değişikliği, *Aydınlık* dergisinin ilk çıkacak sayısında ilân edilen bir karar olmanın ötesinde, yasal olarak bir şey ifade etmiyor-

du. Çünkü derginin resmi sahibi yine Münir Aktolga'ydı. Nitekim bu, daha sonra işlerin iyice karışmasına neden olacaktı.

Bir ay sonra çıktığım ikinci duruşmada tahliye oldum. Birçok arkadaş ve tanıdık gelmişti cezaevi kapısına. Çıkışta, tanıdıklarla kucaklaştık. Sırma, Gönül ve annemle birlikte bir taksiye atladık ve annemin, İstanbul'daki evimizi satıp o parayla aldığı Farabi Caddesi'ndeki eve yollandık. Ben de bu evi ilk kez görecektim. Annem, benim yokluğumda Gönül'le tanışmış, onu şimdiden gelini olarak benimsemişti.

* * *

Hapisten çıkar çıkmaz çalışmaların içine balıklama daldım. Sonbaharın gelmesiyle ortalık hareketlenmişti. Mücadele gittikçe sertleşiyordu. Buna paralel olarak, gerek MDD'cilerle SD'ciler arasındaki tartışma, gerekse MDD'cilerin kendi içindeki gerilim, şiddet eğilimlerine yolları açacak şekilde evriliyordu. Kürt sosyalistleri, MDD'cilerin Türk milliyetçisi eğilimlerine duydukları tepkiyle bu kesin saflaşmada SD'cilerin yanında yer almayı tercih etmiş, saflarını kesin olarak belirlemişlerdi. Artık, SD'cilerle göğüs göğüse geldiğimiz, bazen kavgayla sonuçlanan toplantılarda, karşımızda Kürt sosyalistlerini de buluyorduk. Bu, bizim açımızdan can sıkıcı bir durumdu. Kürt devrimcilerinin, FKF'nin dışında kendi Doğu Devrimci Kültür Ocakları'nı kurmalarını anlayışla karşılasak bile, Kürt devrimcileriyle karşı karşı gelmek, onları "TİP oportünistleri"nin yanında görmek hiç de hoş değildi. Ne var ki, Kürtlerin büyük çoğunluğunun bizim değil de, TİP'lilerin safında yer almasının MDD'ciliğin gerçekten Türk milliyetçisi sloganları kendine şiar edinmesinden kaynaklandığını bir türlü düşünemiyorduk, düşünecek durumda değildik. Çünkü MDD'ci saflar, faşist saldırılarıyla iyice gerginleşen siyasî ortam içinde, tam bir savaş havasına girmiş, "sol" cunta beklentileri gözlerimizi karartmıştı.

1969 sonbaharında, Ankara'da, Kürt devrimcileriyle ilişkilerimizin iyice gerginleşmesine yol açan bir olay meydana geldi. Üstelik bu olayın baş aktörü bendim. TİP, Cebeci'ye yakın Ce-

mal Gürsel Meydam'nda bir miting düzenlemişti. Şu anda mitingin konusunu bile hatırlamıyorum. Zaten bu hiç önemli değildi. Önemli olan bizim orada boy göstermemiz, hattâ TİP'in mitingini sabote etmemizdi. Bir grup halinde mitinge gittik ve MDD'ci sloganlar attık. Bu, TİP'li militanları iyice kızdırdı. Bizi mitingten atmak istediler, direndik, atamadılar. Ne var ki, TİP'in militanları arasında çok sayıda Kürt sosyalisti genç de vardı. Bunlardan bir kısmını kişisel olarak da tanıyordum. İtiş kakış ortamında bunlardan birkaçı, bana kin bağladıklarını belli eden tehdit edici hareketlerde bulundular uzaktan, aldırmadım. Meğer aldırmamakla hata etmişim.

Bu olaydan birkaç gün sonra Gönül'le birlikte SBF'den çıkmış, yokuş aşağı iniyorduk. SBF'nin yanındaki yolun köşesinde bir kahve vardı, meğer bu kahve Kürtlerin üstlendiği bir yermiş. O zamana kadar bunu bile bilmiyordum. Aniden, kahveden, birkaç gün önce bana tehdit edici bir şekilde parmağını sallayan Kürt gençlerinden birkaçı fırladı ve bana doğru hızla koşmaya başladı. Önce ne olduğunu anlayamadım, benimle konuşmak istediklerini sandım. İyice yakına geldiklerinde niyetlerinin hiç de bu olmadığını anlama ferasetini gösterdim. Ama iş işten geçmişti. Daha önce FKF'de Cengiz'i ve Osman' tutuklayan Şekip adlı iri yarı Kürt genci, "sen miydin ulan o gün mitingi basan" diyerek suratıma sunturlu bir yumruk indirdi. Dayak yemek zaten onur kırıcı bir şeydir, hele bu dayağı bir de sevgilinizin yanında yiyiyorsanız, artık yerin dibine geçtiğinizin resmidir. Kürt gençleriyle fiziki güç anlamında başa çıkamayacağım kesindi. Bütün mahçubiyetimi yenip, Gönül'e, "sen aşağı doğru yürü,"diye bağırdım ve SBF'ye doğru kaçtım. Çünkü daha ağır bir dayaktan kurtulmanın tek yolu buydu benim için. Nitekim, Şekip ve arkadaşları, SBF'den yardım gelmesi ihtimalini düşünerek peşime düşmediler. Bunun üzerine ben de, takviye almak üzere hızla koşarak SBF yurduna gittim.

Şu tesadüfe bakın ki, o sonbahar akşamı, Filistin'den yeni dönmüş ve ortalıkta Filistin gerillalarının giydiği lastik ayakkabılarla dolaşan Deniz Gezmiş de dahil, neredeyse herkes SBF yurdundaydı. SBF yurdunda pek seyrek görünen Mahir Çayan

da oradaydı. Kantine girip TİP taraftarı Kürtlerin saldırısına uğradığımı söyleyince, kantindeki bütün MDD'ciler seferber oldular, hep birlikte yeniden SBF'nin yanındaki kahvenin oraya indik. Kendimi, dayak yiyince abilerini çağıran küçük çocuklar gibi hissediyordum.

Kürt sosyalistleri, SBF'den aşağı inen otuz kırk kişilik kalabalığı köşede karşıladılar. Sayıları daha az olmasına rağmen, çekinmeden MDD'cilerin karşısına çıktılar. Şekip de aralarındaydı. İki grup arasında tartışma başladı. Kürtler, benim TİP mitinginde saldırganlık yaptığımı söylüyor, SBF'liler ise, kendi arkadaşlarının SBF'nin yanıbaşında herhangi bir nedenle saldırıya uğramasını sineye çekemeyeceklerini belirtiyorlardı. Ne var ki, iki taraf da kavgaya niyetli gözükmüyordu. MDD'ciler, haklı olarak, Kürt sosyalistleriyle açıktan açığa kapışmayı hiç mi hiç istemiyorlardı. Öte yandan Kürt sosyalistleri de MDD'cilerin gücünü hesaba katmak zorundaydılar. MDD'cilerin sözcülüğünü Mahir Çayan ve Deniz Gezmiş yürütüyordu. Her ikisi de yatıştırıcı bir çizgide ele aldılar meseleyi. Neyse, Kürtler de bu aklı başında yaklaşıma olumlu yanıt verdiler ve bir kavga çıkmadan uzlaşmaya varıldı. İki taraf da kendi karargâhına gerisin geri döndü. Bu arada ben, yediğim yumrukla ve sevgilimin yanında dövülmenin hazmedilmez ağırlığıyla kalakaldım.

* * *

Sonbaharla birlikte olaylar hızlanmış, daha önemlisi, 1960'lı yılların sola yönelik siyasî cinayetleri birbiri ardından tırmanışa geçmişti. İstanbul İTÜ'nün önünde, Orman Fakültesi öğrencisi Mehmet Cantekin faşistler tarafından vuruldu. Bundan kısa süre sonra İstanbul Üniversitesi'ne saldıran dinciler Battal Mehetoğlu'nu öldürdüler. Aynı günlerde, ODTÜ'lü Taylan Özgür, Beyazıt'ta bir sivil polis tarafından açılan ateşle öldürüldü. Polisin ve faşistlerin üstüste işlediği bu üç cinayet, devrimci gençlikte büyük bir heyecana ve gerilime yol açtı.

Bu arada, Ekim ayında yapılacak genel seçimlerin yaklaşması dolayısıyla MDD'ciler, TİP'in dışında bağımsız devrimci

adayları destekleme kampanyası açmışlardı. Aydın ilindeki bağımsız devrimci aday, Sökeli köylü önderlerinden Hüseyin Güzel'di. Hüseyin Güzel'in seçim kampanyasını desteklemek üzere, Doğu Perinçek'in liderliğinde Söke'ye hareket ettik. Grupta, şimdi hatırladıklarım arasında, Basm-Yayın'dan Aktan İnce ve Hukuk'tan Mustafa Kuseyri de vardı.

Söke'de, TÖS binasında karargâh kurduk. Hüseyin Güzel başımızda olduğu halde Söke'nin köylerini dolaşmaya başladık. Hüseyin Güzel, eskiden AP'yi destekleyen, devrimci dalganın yükselmesiyle birlikte devrimci saflara katılan bir köylüydü. Ne var ki, fötr şapkasıyla, boynundaki fotoğraf makinesiyle ve göbeğiyle, yerel bir politikacıdan pek farklı bir görünüşü yoktu. Üstelik, gittiğimiz her yerde, Doğu Perinçek'i, köylülere, AP milletvekili Sadık Perinçek'in oğlu olarak tanıtması başta Doğu olmak üzere, hepimizin yerin dibine geçmesine neden oluyordu. Doğu, böyle bir ilâna gerek olmadığı yolunda Hüseyin Güzel'i birkaç kere kibarca uyardıysa da Hüseyin Güzel, bu tutumunda ısrar etti. Anladığımız kadarıyla, bu yolla köylüler üzerinde etkili olmak istiyordu. Bakın, demek istiyordu köylülere, koca AP milletvekilinin oğlu benim seçilmem için uğraşıyor. Bizi, öyle hiç arkası olmayan garibanlar sanıp önemsemezlik etmeyin sakın! Hüseyin Güzel, köylülerin dar görüşlülüğünü ve yararcılığını çok iyi biliyordu, çünkü onların içinden çıkmıştı. Niyeti, köylülere yeni düşünceleri aktarmaktan çok, onların kadim önyargılarına dayanarak destek toplamaktı.

Ne var ki, köylerdeki propagandamız, önyargılarından kurtulmamış köylüleri ikna etmediği gibi, TİP'e sempati besleyen yoksul köylüleri de memnun etmedi. Çünkü, propagandamızın önemli bir bölümü, TİP'in karalanmasına ayrılmıştı. TİP yanlısı yoksul köylüler, bu iç çekişmelerden hoşlanmıyorlardı. İç tartışmalar içeride kalmalıydı, böyle bir seçim döneminde, yeni bir sol parti olan TİP'i karalamanın âlemi yoktu. Bu eleştirilerini açık açık dile getirdiler. Biz ise onların "oportünizmi" bir türlü kavrayamadıklarını düşünüyor, TİP'i gözlerinden düşürmek için daha da ısrarlı bir karalama kampanyası sürdürü-

yorduk. Sonuç olarak kampanya, her bakımdan başarısız oldu. Söke ve cıvarındaki köylerde solu destekleyen hatırı sayılır sayıdaki köylü kitlesi Hüseyin Güzel'i seçimlerde kesinlikle desteklemedi.

Bu arada, Söke'de meydana gelen bir olay yüzünden gözaltına alındık. Bir kahvede AP'lilerin seçim toplantısı vardı. CHP'liler bize de haber saldılar, birlikte toplantıyı izlemeye gittik. İzmir'den gelen bir konuşmacı, daha geçenlerde polis tarafından öldürülen arkadaşımız Taylan Özgür'e ilişkin saçma sapan iddialarda bulununca dayanamayıp kalabalığın arasından laf atarak adamı susturduk. Ortam iyice gerilmişti. CHP'liler olay çıkacağını anlayınca, "biz gidiyoruz" diyerek hep birlikte toplantıyı terk ettiler. Biz de biraz daha kaldıktan sonra topluca ayrıldık oradan.

Ertesi gün, TÖS binasında, geleneksel devrimci yemeği, peynir, ekmek, domates ve üzümle karnımızı doyururken polisler içeri dalıp, Doğu'yu, Mustafa Kuseyri'yi, beni ve İzmirli arkadaşlardan birkaçını gözaltına aldılar. Gözaltında, AP'lilerin bizden şikâyetçi olduklarını öğrendik. Savcılığa çıkarıldık. Birkaç saatlik bekleyişten sonra ifadelerimiz alındı ve mahkemeye çıkmadan serbest bırakıldık.

* * *

FKF Kongresi gelip çatmıştı. FKF, 1969 yılının başında MDD'cilerin eline geçtiğinden beri önemli ideolojik ve yapısal değişimler geçirdiğinden artık isminin değişmesi gündemdeydi. 1960'dan önce, ilk kez SBF'de kurulan "Fikir Kulüpleri" çok eskide kalmış bir addı. Dönemin revaçta ismi "Devrimci"ydi. Üstelik bu, "Millî Demokratik Devrimci" nitelemesine de uyuyordu. Bu yüzden, MDD'ci hareketin içinde gittikçe belirgin bir hale gelmiş iki hizip de bu ad değişikliğinde hemfikirdi. Böylece, daha kongre toplanmadan hazırlanan tüzük değişikliği taslağında FKF'nin adı Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (TDGF) olarak değiştiriliyor, bunun kısaltılmış ifadesi olarak da "Dev-Genç" adı benimseniyordu. Bu ad, kısa sürede tuttu, hattâ örgütün üyeleri bile TDGF'yi

neredeyse tamamen unuttular. Bu adın tutmasında, özellikle köylü kitlelerinin hayal gücünün büyük payı olduğunu belirtmeliyim. Köylüler, her zaman kendilerini olağanüstü güçlerin desteklediğini tahayyül ederler, bu, karşılarındaki büyük güçlerle başa çıkabilmeleri için onlara moral verir. İşte Dev-Genç tam da böyle bir ihtiyaca cevap vermiştir. Arkalarındaki güç, hem gençtir, hem de devdir. Bu yüzden köylüler, çoğul haliyle, "Dev-Genç'liler gelmiş" demez, "Dev-Genç gelmiş" derlerdi. Çünkü Dev-Genç, çoğul değil, tekildi. O, koca adımlarıyla her yere yetişen dev bir gençti.

MDD'ci hareket içindeki iki hizibin diğer konularda anlaşmaları, ad konusunda olduğu kadar kolay olmadı. Daha kongre öncesinde iki taraf da başkan adaylarını ileri sürmüşlerdi. Doğu Perinçek'in başını çektiği kesimin başkan adayı bendim. Yusuf Küpeli-Mahir Çayan kesimi, doğrudan kendi adayını ileri sürmek yerine Mihri Belli'nin adayını destekleme tutumunu benimsemişti. Mihri Belli'yle önemli ayrılıkları olmasına rağmen, Mahir Çayan kesimi, o anda, Doğu Perinçek kesimine karşı ittifak halinde görünmenin daha doğru olacağını düşünüyor, Mihri Belli ile ayrılıkları geri plana atıyordu. Deniz Gezmiş ve DÖB kesimi ise, aktif mücadele konusunda Mihri Belli'den memnun olmamakla birlikte, "asker-sivil aydın zümre"nin darbeciliğine daha fazla vurgu yapması nedeniyle Mihri Belli'nin yanında yer alıyordu. Bu durumda, Mihri Belli kesiminin ideal adayının Atilla Sarp olması son derece doğaldı. Çünkü Atilla Sarp, Mihri Belli ile yakınlığının yanısıra, Mahir Çayan ve Deniz Gezmiş kesimleriyle de ilişkileri olan ve bunlar arasında denge kurabilecek birisiydi.

Mihri Belli kesimi ile Doğu Perinçek kesiminin başkan adayları belli olduktan sonra, sıra, iki tarafın uzlaşmasına geldi. Çünkü, her şeye rağmen henüz bölünme gerçekleşmiş değildi. Mihri Belli bütün gücüyle bölünmeyi önlemeye ve uzlaşmayı sağlamaya çalışıyordu. Bir yandan Mahir ve Deniz kesimini, "kahraman gençler" diye pohpohluyor, diğer yandan "kimileri de yazı yazar" diyerek Doğu Perinçek kesiminin "hakkını vermeye" çalışıyordu. Aslında, olaya o günden ba-

kınca bölünme o kadar da kaçınılmaz görünmüyordu. Çünkü mücadelede hepimiz içiçeydik. İdeolojik ayrım diye getirilen şeyler, aslında sonradan büyütüldüğü kadar önemli değildi. En azından bölünmeyi gerektirecek kadar önemli oldukları söylenemezdi.

Mihri Belli'nin evinde uzlaşma görüşmeleri yapıldı. Daha sonra "Beyaz Aydınlık"ın "kapalı kapılar ardında pazarlıklara giriştik" diyerek özeleştirisini yaptığı bu pazarlıkların sonunda, Mihri'nin adayı Atilla Sarp'ın başkan, benim de Genel Sekreter olmama karar verildi. Bu uzlaşmayı yaparken, elbette yönetim kurulunun diğer üyeleri de söz konusu olmuştu. Dokuz kişilik yönetimde beş kişilik bir çoğunluk elde ettiğimizi düşünerek başkanlığı Atilla Sarp'a bırakmaya razı olmuştuk. Yönetim Kurulundaki çoğunluğumuz vasıtasıyla başkanı da yönlendireceğimizi hesap etmiştik. Tabiî evdeki hesap çarşıya uymadı, o başka. Böylece kongreye gidildi. Anlaşılacağı üzere, bütün kongreler gibi, Dev-Genç I. Kongresi de küçük bir azınlığın iktidar pazarlıkları tarafından manüple edilmiştir. Kongre üyelerinin, çoğunluğun iradesi denilen şey, bir palavradan ibarettir.

Kongreye uzlaşmayla gidildiğinden, kongre delegelerinin ve FKF'den Dev-Genç'e dönüşen örgütün üyelerinin gözü önünde "birlik" oyunu oynandı. Aslında iki taraf da alttan alta birbirinin kuyusunu kazmaya devam ediyordu, ama kongrede yapılan konuşmalarda ayrılıklara değinmemeye özellikle dikkat ediliyordu. Gerçi, bütün bu gösterilere rağmen ortam gergindi ve oyunun kurallarına gereğince dikkat etmeyen bazı konuşmacılar fazla ileri gidip "ayrılıkçı" konuşmalar da yapabiliyorlardı. Ama her iki tarafın şefleri esasen denetimi ele almışlardı, bu yüzden, aslında bir ayrılık kongresi olan Dev-Genç Kongresi, "birlik" halinde noktalandı. Üstelik bu "birlik", örgüt içinde tamamen yenik düşmüş sosyalist devrimcilere karşı bir haçlı seferiyle taçlandırıldı. SBF Fikir Kulübü, kendi üyesi Sadun Aren'in ihracı yönünde bir önerge verdi ve önerge delegeler tarafından onaylandı. Böylece, SBF Fikir Kulübü'nün kurucularından Profesör Sadun Aren örgütten ihraç edilmiş oldu. Bu ihraç önergesi, kısa sürede delegeler arasında bir tasfiye isterisi-

nin yaygınlaşmasına yol açtı. Bütün Fikir Kulüplerinin delegeleri, kendi "oportünistlerini" liste haline getirerek divana ihraç önergeleri sundular. Önergeler birbiri ardına oylanıyor, eller kalkıp iniyordu. Kimse, kalkıp da, "yahu, kimdir bu örgütten attıklarınız, suçları neymiş," diye sormuyordu. Tam bir yargısız infaz ortamı doğmuştu. Benim öncülüğümde, DTCF Fikir Kulübü'nün "oportünistlerini" ihraç etmek için biz de bir önerge hazırlamıştık. Tam önergeyi sunacağımız sırada, Doğu Perinçek öfkeyle yanımıza gelip, "nedir bu yaptığınız," diye sordu. Ne yaptığımızı ona da izah ettik, büyük bir gururla. Hiç beklemediğimiz bir tepki gösterdi. "Örgütten adam atmakla oportünizmin üstesinden gelinir mi sanıyorsunuz," dedi kızgınlıkla. O anda Doğu'nun haklı olduğu kafama dank etti. Yaptığımız gerçekten de rezaletti. İhraç etmek istediklerimiz, iyi kötü bizimle birlikte mücadele vermiş arkadaşlarımızdı. Önergeyi vermekten vazgeçtik. Ama zaten olan olmuş, belki yüze yakın üye, bir çırpıda örgütten ihraç edilmişti.

Kongre çalışmaları sürerken, kapıda, eski hapishane arkadaşım, Trabzonlu Kenan Ölmez'e rastladım. Kenan, o her zamanki ciddi-komik tavrıyla beni yine bir köşeye çekti. "Ne ülen olim bu yaptıginüz, sıçayım sizin teorinize. TİP'ü bırak dedünüz bıraktık, MDD'cü ol dedinüz oni de oldik. Şimdi de çıkarmışsünüz bir aktüvist-pasüfist yarulması daha. Ha nedür olim bu ettiğünüz bize. Trabizonda faşistler anamizi belliyor, siz burada birbirinizi yiyorsunuz. Pok yiyün emi! Nedür ulan paylaşamadiğiniz, köpoğlular..." diye esaslı bir diskur daha çektikten sonra, o içten sevecenliği ile, "sen bana bakma" der gibilerden, yanağımı okşayıp uzaklaştı. Ben zaten ona hiç kızmazdım ki. Aslında, onun devrimci sağduyunun sesi olduğunu içten içe hep sezinlemişimdir. (Kenan Ölmez, daha sonraki yıllarda, Trabzon'da faşistlerle meydana gelen bir çatışmada ağır yaralandı, aylarca hastanede yattı, sağlam bünyesi sayesinde ölümden döndü. Daha sonra, belki de bu ağır yaranın sonucunda hastalanıp öldüğünü duydum.)

Kongre bittikten sonra, sıra kongre sonrası ayak oyunlarına gelmişti. Kongrenin sona erdiği akşam, yeni Dev-Genç bi-

nasında yeni başkan Atilla Sarp'ın başkanlığında Merkez Yönetim Kurulu'nun ilk toplantısı yapılacak, Başkanın dışındaki diğer görevler tespit edilecekti. Bu görevlerden en önemlisi Genel Sekreterlikti. Çünkü Genel Sekreter, aşağı yukarı ikinci başkan konumundaydı ve pratik önderlik, okul dernekleriyle bağ onun elindeydi. Yukarıda da belirttiğim gibi, pazarlıklar sonucunda benim Genel Sekreter olmama karar verilmişti.

O akşam yapılacak Merkez Yönetim Kurulu'nun toplantısından önce SBF kantininde Atilla Sarp'a rastladım. Atilla, böyle zamanlarda hep yaptığı gibi, dramatik bir poz takınarak beni bir kenara çekti. Uzun uzun yüzüme baktıktan sonra nihayet konuştu. "Gün," dedi, "seni severim, ama ben senin değil, İrfan Uçar'ın Genel Sekreter olmasını istiyorum." Pek şaşırmadım, içinde bulunduğumuz ayrılık koşullarında benim yerime İrfan Uçar'ı Genel Sekreter yapmak istemesi doğaldı. Cevabının ne olacağını bildiğim halde, "neden," diye sordum. "Çünkü," dedi, "onunla daha uyumlu bir çalışma içinde olacağımı düşünüyorum." Oldukça açık sözlüydü. Böylesi bir açık sözlülük karşısında, "hayır, olmaz," demenin kariyeristlik, istenmediğim bir görev için ısrar etmenin yüzsüzlük olacağını düşündüğümden, hiç tereddütsüz, "tamam, önemli değil," deyiverdim. Atilla sevincinden neredeyse düşüp bayılacaktı, yine de elinden geldiğince duygularını dizginlemeyi becerdi. Evet ama, ben şimdi bizim arkadaşlara ne hesap verecektim? "En iyisi"nin onlara bir şey söylememek, Merkez Yürütme Kurulu toplantısı sırasında Atilla'nın getireceği teklifi beklemek olduğunu düşündüm. Aslında bu kararım, işin içeriği bir yana, bana inanmış arkadaşlarımı, salt yumuşak yüzlülüğümden, üstelik onlardan habersiz, yüzüstü bırakmak değildi de neydi?

O akşam, Dev-Genç binasındaki yönetim kurulu odasında toplandık. O sırada Merkez Yönetim kurulunda çoğunlukta olduğumuzu sanıyorduk. Bizim kesimi oluşturan beş kişi şunlardı: ben, Ömer Özerturgut, Oral Çalışlar, Aktan İnce, Ergun Aydınoğlu. Öbür kesimin isimleri ise şunlardan oluşuyordu: Atilla Sarp, İrfan Uçar, Ahmet Bozkurt, Tuncay Çelen. Ne var ki, daha bu ilk toplantıda, bizden yana olduğunu sandığımız Er-

gun Aydınoğlu'nun sallantıda olduğu ortaya çıktı. Nitekim, kısa süre sonra Ergun Aydınoğlu saf değiştirdi, böylece, Merkez Yönetim Kurulu'ndaki beş kişilik çoğunluğumuz dört kişilik azınlığa dönüştü.

Atilla Sarp, toplantının hemen başında, İrfan Uçar'ın genel sekreterliğini gündeme getirdi. Arkadaşları önceden haberdar etmediğim için, bu, bizim kesim açısından sürpriz oldu. Çünkü, daha önce yapılan pazarlığa göre otomatikman benim Genel Sekreter olmam gerekiyordu. Ömer Özerturgut ve Oral Çalışlar, Atilla'nın önerisine anında karşı çıktılar. Ben önce sessiz kaldım. Ömer ve Oral benim de kendileri gibi direnmemi bekliyorlardı. Ne var ki ben, Atilla'nın önerisini umursamaz bir havadaydım. Hele, tartışmaların iyice düğümlendiği bir noktada, ben "peki öyle olsun, ne yapalım," gibi bir tutum takınınca, Ömer ve Oral iyice bozuldular. Kendi genel sekreter adayları bile Atilla'nın önerisine karşı çıkmayınca onların direnişi de anlamını yitirdi, sonunda duruma razı olmak zorunda kaldılar. İrfan Uçar Genel Sekreter seçildi.

Toplantıdan çıkınca Oral ve Ömer, benim tutumumu eleştirdiler. Ben de, "bırakalım bu tür kariyer kavgalarını," türünden birşeyler geveleyerek durumu geçiştirmeye çalıştım. Birlikte *Aydınlık Sosyalist Dergi* bürosuna gittik. Durumu Doğu'ya aktardığımızda Doğu önce şaşırdı ve kızdı. Fakat benim, "kariyerist bir görüntü vermemek gerektiği", önemli olanın Merkez Yönetim Kurulu'ndaki çoğunluğumuz olduğu yönündeki izahlarım karşısında biraz yumuşayıp, "peki öyle olsun bakalım," dedi gönülsüzce. Ama Dev-Genç içindeki iktidar mücadelesini o gece kaybettiğimizi galiba hepimiz içten içe biliyorduk.

* * *

Bundan sonra her şey doludizgin bölünmeye doğru ilerledi. Her iki taraf da hazırlıklarını yarılmanın fiilen gerçekleşeceği ana göre yapmaya başladı. Aslında birbirine karşıt iki kamp çoktan oluşmuştu. Bütün mesele, fırtınanın patlayacağı anın beklenmesiydi. Dev-Genç Kongresi'nden, bölünmenin fiilen ortaya çıktığı 1970 Ocak ayı başına kadar geçen ikibuçuk

aylık sürede, çeşitli Dev-Genç forumlarında iki taraf arasında açık tartışmalar cereyan etti. Pratik eylemlerde iki kamp açıkça ayrı çizgiler izledi. Tartışmalar, teorik planda, Şahin Alpay'ın *ASD*'nin 12. sayısında yayımlanan yazısında ileri sürülen, "proletaryanın öncülüğünün objektif ve sübjektif şartları yoktur" görüşünün "millî burjuva kuyrukçuluğu" olup olmadığı, Che Guavera, Douglos Bravo gibi gerilla liderlerinin "maceracı" çizgiyi mi, yoksa "doğru devrimci" çizgiyi mi temsil ettikleri, pratikte çeşitli eylemlerin "maceracılık" olup olmadığı noktalarında yoğunlaşmıştı. Görüleceği gibi, bize o gün pek hayatiymiş gibi gelen bu konular, hiç de öyle büyük kavgaları, devrimci hareketi ortasından yaracak ölçüde bir kapışmayı gerektirmiyordu. Ortada, ne I. Enternasyonal'deki komünizm-anarşizm, ne de II. Enternasyonal'deki sosyal şovenizm-enternasyonalizm çatışması benzeri büyük ve tayin edici bir durum vardı. Kaldı ki, I. ve II. Enternasyonal'deki bu bölünmelerin bile, gerçekten gerekip gerekmediği, bölünen taraflarca, daha sonradan, büyük anlamlar yüklenerek bizlere yutturulup yutturulmadığı tartışma konusudur. Bunun tartışılması bir yana, ortada şöyle bir gerçek vardır: bütün bölünmeler, esas olarak örgüt liderlerinin ya da lider çevrelerinin örgüt içi iktidar kavgalarının ürünüdür. Ayrılık noktaları, bu kavgaların gerekçesini oluşturmak için, liderlerin önayak olmasıyla, o gün, hattâ kısmen de daha sonra imal edilir. Elbette, bölünmelerin anlamsızlığını vurgularken, bugünkü kimi sol partiler gibi, içindeki bölüntü ve hiziplerin bile sahip çıkmadıkları, ruhtan yoksun kadavraların varlığını savunmak değil amacım. O günkü devrimci hareketin, Dev-Genç'in bir ruhu, bir canı vardı. Hareket, canlı bir organizma olarak düşmanlarıyla savaş halindeydi. Yarılma, işte böyle hayatiyet dolu, dövüşen bir organizmayı canevinden vurmuş, yaralamış, kendisine daha şiddetli saldırılar düzenlemeyi planlayan düşmanın karşısında, yaralı bir av hayvanı gibi zayıf, bitkin düşürmüştür.

Deniz Gezmiş'le aramızda, birbirimizi hep pratik mücadelenin içinde, en önlerde görmekten, öyle bilmekten ileri gelen, güvene ve sempatiye dayalı bir dostluk vardı. Oturup şöyle de-

rinlemesine bir sohbet yapma olanağı bulamamıştık ama, daha çok eylemlerde birbirimizi gördüğümüzde sempatiyle birbirimize gülümser, ayaküstü birkaç laf ederdik. Bir gün SBF Öğrenci Derneği'nin önünden geçerken, o sırada içeride bulunan Deniz Gezmiş beni görmüş, heyecanla ayağa fırlayıp seslenmişti, "Gün, bir dakika dursana, sana bir şey soracağım," diye. Sonra koşarak yanıma geldi, elinde, o günlerde Ant Yayınları'ndan basılmış Douglas Bravo'nun kitabı vardı. "Gün," dedi, yüzündeki o her zamanki çocuksu gülümsemesiyle, "Doğu'yla yeni konuştum. Douglos Bravo'ya 'küçük burjuva anarşisti' diyor. Sen de ona katılıyor musun?" Kendisi gibi militan olarak gördüğü benden almak istediği yanıtın, "hayır, katılmıyorum," olması gerektiğini biliyordum. Ama ne yazık ki, o sırada ben de Doğu gibi düşünüyordum. Daha doğrusu, Doğu'nun, Latin Amerikalı devrimcilere biçtiği "küçük burjuva anarşisti" yaftasını ben de benimsemiştim. Üzülerek, Deniz'e, "evet, katılıyorum," demek zorunda kaldım. O boncuk gibi koyu renk gözleri bulutlandı bir anda, "yapma be Gün, sen de mi," diye söylendi üzüntüyle. Brütüs gibi ben de, o kısa ömrünü polikacılığın "p"sinden anlamadan tamamlama dürüstlüğünü gösteren bu katıksız devrimciyi sırtından mı hançerlemiştim?

SBF'de yapılan bir forumda Mao Zedung ve "kitle çizgisi" üzerine cereyan eden bir tartışmayı hatırlıyorum. Bizim kampa açıktan açığa yapılan eleştiriler üzerine kürsüye çıkıp, "Mao Zedung Düşüncesi"ni savunmuş, "yürütülen maceracı eylemlerin" Mao'nun "kitle çizgisi" anlayışına aykırı olduğunu ileri sürmüştüm. Karşı kampın buna verdiği yanıt elbette, bizim "kampus Mao'cusu" olduğumuzdu. Çünkü o sırada hiç kimse, Mao'yu açıkça karşısına almıyordu. Mao'nun sol yayınları tarafından basılan kitapları çok revaçtaydı. Mustafa Gürkan, bana yanıt verdiği konuşmasında, beline tabanca gibi soktuğu Mao Zedung'un *Teori ve Pratik* kitabını göstermiş, "Gün arkadaş, bak burada Mao ne yazıyor biliyor musun," diye sormuştu, "kitle çizgisi, kitlelerden bir kol mesafe önde olmaktır." Bunu söylerken, kolunu sağ tarafındaki hayali kitlelere doğru uzatmıştı. Mao gerçekten böyle bir şey diyor muydu o kitapta bil-

miyorum, ama açık olan, Mustafa Gürkan'ın verdiği bu örneğin salondaki kalabalık tarafından çılgınca alkışlandığıydı. Kimse birbirini gerçek anlamda dinleyecek durumda değildi. Kitleyi coşturan parlak jestlerin ve lafların kısa vadede daha çok taraftar topladığı kesindi.

DTCF Fikir Kulübü'nde de tartışmalar sürüyordu. O sıralar DTCF Fikir Kulübü Başkanı olarak hâlâ büyük prestije sahiptim. Ne var ki, Che Guevara'nın maceracı olup olmadığı tartışmasında birkaç arkadaşla birlikte takındığım tutum, bu prestijin önemli bir darbe yemesine yetti de arttı. O sıralar, devrimci gençlik hareketi içinde, Che Guevara'nın "maceracı" olduğunu söylemeye cesaret etmek, kendi politik geleceğini yok etmekle aynı anlama geliyordu. İşte biz, "Mao Zedung Düşüncesi" uğruna bunu yaptık ve Fikir Kulübü içindeki desteğimiz hızla azaldı.

Yeni Dev-Genç yönetimi, o zamanki solun genel yönelimine uygun olarak, oldukça Kemalist bir çizgi izliyor, Sosyal Demokrasi Dernekleri Federasyonu (SDDF) ile, solun liderliği konusunda bir rekabete girişmiş bulunuyordu. Daha doğrusu, gençlik hareketinin liderliği Dev-Genç'teydi, ancak eski FKF'li Nail Gürman'ın liderliğindeki SDDF de gençlik içinde güç topluyor, Dev-Genç'in gençlik hareketi içindeki liderliğini zorlamaya çalışıyordu. Dev-Genç yönetimi ise, "küçük burjuvaziyi döverek adam etme" türü tuhaf bir teoriye uygun olarak, sosyal demokrat gençlere karşı dışlayıcı, hattâ yer yer zorbaca bir çizgi izliyor, darbeci Doğan Avcıoğlu'nun sağ kolu Uluç Gürkan'ın desteklediği, sosyal demokrat tabanla hiçbir ilişkisi olmayan bazı kişileri, "gerçek sosyal demokrat" diye lanse etmek gibi saçma sapan politik manevralara başvuruyordu. Biz ise bu politikayı, MDD'nin, "bütün ilerici güçlerin ittifakı" çizgisine aykırı bularak eleştiriyorduk. ODTÜ Öğrenci Birliği seçimlerinde Dev-Genç'lilerin sosyal demokratları dövmesinin ardından, Mahir Çayan'ın SBF'deki sosyal demokratların panosunu indirmesi, Dev-Genç'in izlediği politikanın belirgin örnekleriydi.

Tandoğan Meydam'nda SDDF'nin düzenlediği mitingde kürsünün Dev-Genç tarafından zorla ele geçirilmesi ise bu politi-

kanın zirve noktasını oluşturuyordu. Dev-Genç Genel Sekreteri İrfan Uçar'ın önderliğindeki bir grup Dev-Genç'li, kalabalığı yararak kürsünün çevresini sarmış, SDDF Başkanı Nail Gürman zor yoluyla kürsüden indirildikten sonra İrfan Uçar kürsüden ajitatif bir konuşma yapmıştı. Bizim, karşı kampı eleştirmek için taktik nedenlerle bu olayı kullanmamız bir yana, olay gerçekten rezaletti. Dev-Genç, "dev"leştiği oranda sağduyudan yoksunlaşıyor, gemi azıya alıyordu.

Dev-Genç'in kendi içindeki kaynaşmalar da bu fütursuz gidişin belirtilerinden biriydi. SBF bodrumlarında meydana gelen bazı olaylar, örgüt içindeki polis paranoyasının had safhaya ulaştığını gösteriyordu. Bu olaylardan, Dev-Genç Başkanı Atilla Sarp sayesinde dolaylı olarak haberdar olmuştum. Bir gün, Atilla'ya, Mithatpaşa Caddesi'nin yakınlarında rastladım. Bana (aramızda, hiçbir siyasî ayrılığın bozamadığı bir dostluk vardı) SBF'lilerden dert yandı. Dev-Genç üyesi bazı gençlerin, esrar satıcısı oldukları gerekçesiyle SBF bodrumlarında işkenceye çekildiğini söyledi. Atilla'dan, SBF bodrumlarında işkenceye çekilen bu gençlerin arasında, bizim Fikir Kulübü'nden Kamil Erdem'in ve Atatürk Lisesi'nden arkadaşım ve bizim Fikir Kulübü'nün üyesi Timur Bilgiç'in de bulunduğunu öğrendiğimde şok oldum. Kamil Erdem, tanıdığım, güvenilir bir gençti. Timur'u liseden tanıyordum, ama yakın arkadaşlığımız yoktu, son zamanlarda Fikir Kulübü'ne üye olmuştu. "Peki, nedir onlardan öğrenmek istedikleri," diye sordum Atilla'ya. Düşünceli, başını salladı, "galiba esrar kullanıyorlarmış ve diğer devrimci gençleri de esrara alıştırıyorlarmış," dedi. Başlıbaşına bu mantık bile, devrimci gençlik hareketinin özgürlükçü özelliklerini kaybetmeye başladığını ve uçuruma doğru sürüklendiğini göstermeye yeterdi. Düşünün bir, batıda 1968 kültür devriminin sembolü "esrar", Türkiye'deki devrimci gençlik hareketi içinde bir "suç unsuru" olarak görülüyordu. Bu, olayın bir yanıydı. Diğer yanı ise daha da korkunçtu. Daha Türk polisi bile *sistematik* işkencelere başlamamışken, devrimci gençlerin işkenceye böylesine fütursuzca eğilim duymaları insanı irkiltecek boyuttaydı. Atilla'ya, kendisi-

nin Dev-Genç başkanı olduğunu hatırlatıp, otoritesini kullanması gerektiğini belirttim. Çaresizce omuz silkti, "beni dinlemiyorlar," dedi, "görünüşte başkan olmak yetmiyor, SBF'de otorite başkalarının elinde." Bununla, daha sonradan Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (THKP-C) adlı örgütün öncü kadrosunu oluşturacak, Mahir Çayan'ın teorik önderliğini yaptığı çekirdeği imâ ettiği açıktı.

Daha sonra, bu olayın başka bir boyutunu daha öğrenecektim. SBF'deki bu "operasyon"un bir diğer nedeni, bizim de eskiden beri kuşkulandığımız Sami Gürler'in "gizli örgütü" içinde meydana gelen bir hesaplaşmaymış. Bu örgütün içinde yer alan Şaban İba ve bizim Fikir Kulübü'nden Selçuk Polat, "liderleri" Sami Gürler'den kuşkulanıp SBF'lilere bu kuşkularını açmışlar. Sami Gürler, "tutuklanıp" önce SBF bodrumlarında sorgulanmış, sonra ODTÜ'de "gözaltında" tutulmuş, ama bir yolunu bulup buradan kaçmış. Bu olaydan sonra Sami Gürler, bir daha devrimci gençlik hareketi içinde görünmedi. Bu karanlık şahıs neyin nesiydi, gerçekten bir provakatör müydü, yoksa gerçek bir maceracı mı, bilmiyorum. Daha sonraki akıbetinden de haberdar değilim. Bu olayın daha ayrıntılı bir anlatımı, Turan Feyizoğlu'nun, *Mahir* adlı kitabının (Gökkuşağı Basın-Yayın, İkinci Baskı, Haziran 1996, İstanbul) 261-263. sayfalarında bulunmaktadır.

Günlerden bir gün, Dev-Genç'in ön saflarında yer alan arkadaşlardan biri, aramızdaki "ideolojik ayrılıklara" rağmen, belki de eski dostluğumuza dayanıp, "gizli bir mesele" konuşacağını söyleyerek, beni, ailesiyle birlikte oturduğu Küçük Esat taraflarındaki evine davet etti. Oldukça meraklanmıştım. Neydi bu "gizli mesele" ve neden özel olarak benimle konuşmak istiyordu? Bir akşamüstü gittim. Beni davet eden arkadaş, yüzüme anlamlı anlamlı baktıktan sonra, "Gün," diye söze girdi, "bu söylediklerimi kimseye söylemeyeceğinden eminim." Başımla onayladım. Sesini alçaltarak devam etti: "Eski komünistlerden biri Ankara'da illegal dolaşıyor." Bu sözleri, sanki, "başımda bir belâ dolaşıyor," der gibi, biraz kaygılı bir havada söylediği dikkatimden kaçmamıştı. Ne var ki, ağzından lafları iple çek-

mek gerekiyordu. Eee, ne olmuş yani, kimmiş bu "illegal dolaşan" eski komünist? Yine sustu bir süre ve sonra şu bilgiyi verdi: bu "illegal dolaşan" komünistin takma adı "Gözlüklü Mehmet Efendi"ymiş. Bu "Gözlüklü Mehmet Efendi", Doğu Berlin'de üslenmiş Zeki Baştımar'ın yönetimindeki TKP'ye karşı olduğu gibi, ülke içindeki eski tüfeklere ve Mihri Belli'ye de karşıymış. Ülkeye Bulgaristan üzerinden, "tebdil-i kıyafet" yapıp, gizli olarak girmiş (bunu söylediği an, gözümün önüne Ignazio Silone'nin *Ekmek ve Şarap* romanındaki, yüzünü tendürdiyot sürerek buruşturup, faşizmin ökçesi altındaki İtalya'ya papaz kılığında, gizlice giren roman kahramanı gelmişti). Çeşitli işçi ve gençlik önderleriyle görüşüp "illegal yeni bir komünist partisinin" kurulması gerektiği yönünde propaganda yapıyormuş. Bu arada onunla da görüşmüş. Ben bu duruma ne diyormuşum? "Gözlüklü Mehmet Efendi" denen şahsı o zamana kadar ne görmüş, hattâ ne de işitmiştim. Fikirlerinin ne olduğunu bile bilmiyordum. "Ne diyebilirim ki," dedim, "eğer güvenilir bir kişiyse, elbette görüşlerini dinlemekte ve değerlendirmekte yarar olabilir. Ama ne kadar güvenilebileceğini bilemem tabiî." Arkadaş, bu cevabımdan sonra mevzuyu değiştirdi. Belki, içinden çıkamadığı bir durumda benim görüşümü almak istemişti. Tereddüt, hattâ biraz da endişe içindeydi. Bunun ötesinde, "Gözlüklü Mehmet Efendi" adına bir nabız yoklaması olabilir miydi bu? Pek sanmıyorum. Daha sonraları bu "Gözlüklü" kişinin esrarengiz ziyaretlerini birkaç kişiden daha dinledim. Adamın Türkiye'nin o günkü hayhuyu içinde "illegalite adına" bir başarı sağlayabildiğini sanmıyorum.

* * *

MDD hareketi, Kemalist milliyetçilik yolunda gemi azıya almış ilerliyordu. Mihri Belli, 1969 yılının yazında meydana gelen öğrenci tutuklamalarından sonra *Türk Solu* dergisinde yazdığı bir başyazıda, tutuklanan öğrencilerden Münir Aktolga'nın annesinin öğretmen, benim babamın da subay olmasından hareketle, bu tablonun "asker-sivil aydın zümrenin" hangi safta olduğunu gösterdiğini ileri sürecek ölçüde aklını yitirmiş-

ti. Devrimci gençlik hareketi de, Atatürkçü ritüellerde kraldan fazla kralcı bir tutum alarak orduya göz kırpma görevini gereğince yerine getiriyordu. Nitekim 1969 yılının 10 Kasım'ındaki Atatürk'ün ölüm yıldönümü törenleri, bu tür gösteriler için yeni bir vesile oluşturmuştu.

Öncelikle, sabah 9'u 5 geçe, DTCF önünde meydana gelen bir olaydan söz etmeliyim. O malûm anda bütün fabrikaların düdükleri ve devlet dairelerinin sirenleri hep bir ağızdan ötmeye başlayınca, Fakülte'nin önünde büyük bir huşu içinde saygı duruşuna geçmiştik. O sırada caddede bir adamın, "saygı duruşuna uymayarak" yürüdüğünü gördük. Belki de adam sağır ya da kördü de, herkesin yerinde donup kaldığının farkında değildi. Ya da Atatürk düşmanı bir "gerici"ydi. O zamanlar aklımıza başka bir olasılığın gelmesi imkân dahilinde değildi. Yanımda Selçuk Polat ve diğer arkadaşlar vardı. Adamın "Ata"ya yaptığı bu saygısızlığa çok öfkelenmiştik, ama yeni bir saygısızlık yapıp saygı duruşunu bozamıyorduk. Gözlerimiz yerinden uğramış bir şekilde, yolda sakince, kendi halinde yürüyen adamı izliyorduk. Fabrika düdükleri susar susmaz bir ok gibi yerimizden fırladık, o ağır yürüyüşüyle ilerideki köprüye biraz daha yaklaşmış olan adamı yakaladık. Doğrusunu söyleyeyim, ben en öndeki gayretlilerden değildim. Hattâ, adamın başına gelecekleri tahmin ettiğimden, kasıtlı olarak biraz geride kalmayı tercih etmiştim. En önde Selçuk Polat olmak üzere diğer arkadaşlar adamın üzerine çullandılar. Her an faşist bir saldırı ihtimaline karşı bellerinde bulundurdukları sopaları çekip adamı dövmeye başladılar. Ufak tefek orta yaşlı bir adamdı. Ben yanma geldiğimde iyice haşat olmuştu. Neden dayak yediğini anlamayan gözlerle merhamet dilenerek çevresine bakınıyordu. Biraz daha dövülürse hastanelik olacağı kesindi. Hâlâ Fikir Kulübü Başkanı olmamın verdiği otoriteyle arkadaşların adamı daha fazla dövmesini önledim. Adamcağızın başı kanamıştı. Soran gözlerle çevresine bakıp duruyordu. İçimden adama karşı bir merhamet duymama rağmen, duygularımı belli etmedim ve "hadi bakalım uzaklaş buradan," dedim, sertçe. Adam, en azından saldırganların elinden kurtul-

manın verdiği sevinçle, başından akan kana rağmen dediğimi yaptı. Bu olayı asla unutamam. O gün bizim için fazla önemli olmayan bu olaydan çıkarılacak o kadar çok ders vardır ki. O Kemalist isteri dalgasının bizi o an yeni tür faşistlere dönüştürmüş olması değildir çıkarılacak en büyük ders. O dönemin en cesur gençleri olmakla övünen bizlerin aslında korkağın da korkağı olduğumuzu ortaya koyar bu olay. Daha da önemlisi, bu kollektif saldırganlıkta, içten içe buna katılmayan birisinin, adamı savunurken bile, ona horlayarak davranmak zorunda hissetmesidir kendisini. İnsanın üzerindeki en büyük baskının, sistemin ya da devletin baskısı olmayıp, çevresinin, yakın arkadaşlarının toplumsal baskısı, kınanma korkusunun baskısı olduğunu gösterir bu. Bu yüzden, üç beş arkadaşının kınayıcı nazarlarına dayanamayacak kadar korkak bir genç olduğumu saptamak zorundayım.

Aynı gün, Anıtkabir ziyaret edildikten sonra DTCF'nin önünde toplanıldı. Polis, 1969 işgâllerinin bitiminde olduğu gibi, aniden Kızılay'a doğru yürüyeceğimizi hesaplayarak bütün gücünü Sıhhıye'ye yığmıştı. Oysa bu seferki plan değişikti. Polise, Kızılay'a yürüneceği gibi bir izlenim verilmişti, ama esas hedef Ulus'taki eski Meclis binasıydı. Buraya yürünecek, eski Meclis'in önünde anti-emperyalist bir bildiri okunacaktı. Çünkü eski Meclis, "bağımsızlık" savaşı veren "anti-emperyalist" bir meclisti. MDD'ci gençlik kendi seleflerini bu Meclis'te bulduğunu gösterecek, bu münasebetle Atatürk'ün yolundan gidildiğine ilişkin bir mesaj verilmiş olunacaktı. Plan başarıyla uygulandı. Hiçbir polis engeliyle karşılaşılmadan Ulus'taki eski Meclisin önüne gelindi. Omuzlara alınan Hüseyin Onur, malûm "bağımsızlık bildirisi"ni okudu ve polis olay yerine yetişmeden dağıldık.[3]

10 Kasım'dan kısa bir süre sonra, Dev-Genç içinde ipleri iyi-

3 Hasan Cemal, *Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım*, adlı anılarında, *Devrim* çevresinin, içlerinde Hukuklu Mustafa Kuseyri'nin de bulunduğu ve "Basın-Yayın Komünü" diye bilinen Dev-Genç'lilerle anlaşma halinde, bu yürüyüşte polislerin üzerine bomba atılmasını planlandığını açıklamaktadır. Amaç, böylesi bir olayla radikal darbeyi yakınlaştırmaktır. Ne var ki, plan, bizlerin Kızılay yerine, Ulus'a yürümemizle bozulmuş.

ce eline geçirmiş Mihri Belli'nin önderliğindeki fraksiyonun, Doğu Perinçek fraksiyonunu Dev-Genç yönetiminden temizlemesi gündeme geldi. Ekim ayındaki güçler dengesi açısından Dev-Genç yönetiminde bu kadar ağırlıkta olmamız doğaldı, ama yaklaşık bir ay içinde güçler dengesi aleyhimize bir seyir izlemişti. Önceleri iki fraksiyonun kavgasının nasıl sonuçlanacağını izleyen taban, artık yönetimden yana akmaya başlamıştı. Üstelik Mihri Belli fraksiyonu, halihazır yaygın fikirlere daha fazla sırt dayama eğilimindeydi. Doğu Perinçek fraksiyonunun yönelimi daha fazla "put kırıcı" bir görünüm veriyordu. Gerçi o da, Che Guevara putuna saldırırken, başka bir puta, Mao Zedung putuna sarılmıştı.

Artık, Dev-Genç yönetimindeki ağırlığımızın altyapısı yavaş yavaş çöküyordu. Bu durumda yönetimden temizlenmemiz de daha kolaydı. Nitekim bu temizlik, iki fraksiyon arasındaki ilişkilerin kopma noktasına geldiğinin de göstergesiydi. Genel Yönetim Kurulunda operasyon kısa sürede tamamlandı. Ben de dahil yönetimdeki dört kişinin görevleri sona erdirildi ve yerlerine yeni dört kişi seçildi. Artık sıra, fiilî kopmanın gerçekleşmesine gelmişti.

* * *

Fiilî yarılma, 1969 yılının son ayının son günlerinde gerçekleşti. İçinde benim de bulunduğum *Aydınlık* Yazı Kurulu'nun çoğunluğu, Doğu Perinçek'ten yana tavır aldı. Azınlık ise, Vahap Erdoğdu, Seyhan Erdoğdu ve Münir Aktolga'dan oluşuyordu. Yani, derginin kuruluşu sırasında bir araya gelen iki blok da taraftarlarından bir kayıp vermeden ve karşı taraftan hiç kimseyi safına çekemeden birbirinden ayrılmış oluyordu.

Bölünmeden hemen önce, Mihri Belli ile son bir görüşme yapıldı. Görüşme için Şahin Alpay'la ben görevlendirilmiştik. Mihri Belli'ye gidecek ve ideolojik ayrılık noktalarımızı ortaya koyacaktık. Bu ayrım noktaları şunlardı: 1. "Maceracı" tutum ve eylemlere karşı tavır alınması; 2. "Ordu kuyrukçuluğuna" son verilmesi (aslında o güne kadar biz de ordu kuyrukçusu olduğumuz halde, ayrılığın ortaya çıkması üzerine, bu zaa-

fı Mihri Belli kesiminin sırtına yüklemeye karar vermiştik.); 3. Kürt sorununda kararlı bir tutum alınması ve Kürtlerin kaderini tayin hakkının savunulması (bu da, ayrılığı netleştirmek için yeni imal edilmiş bir talepti); 4. "Mao Zedung Düşüncesi" konusunda net bir tutum takınılması (ayrılığın netleşmesiyle birlikte, kendimize alelacele bir ideoloji bulma endişesiyle, Maoculuk köşesini tutmaya karar vermiştik. Aslında, "Maoculuğu" ya da "Latin Amerikacılığı" benimseyen her iki grubun da yaptığı, bir "ideoloji kapmaca" oyunundan ibaretti). Mihri Belli'nin bu noktalarda ayak sürüyeceği ve kabul etmeyeceği kesindi. Ama zaten bu saatten sonra önemli olan, bu talepler çevresinde yeniden birlik olmak değil, ayrılığımızı "haklı" bir temele dayandırmaktı.

Ben, Mihri Belli'nin evine giderken, hâlâ birlik konusunda bir umut taşıyor, belki de Mihri Belli, bu "makûl" talepleri kabul eder diye düşünüyordum. Bölünme hiç de istediğim bir şey değildi. Bunun fiilen gerçekleşmiş olduğunu göremeyecek kadar naifmişim demek ki o zamanlar.

Görüşme beklendiği şekilde geçti. Şahin Alpay, bir ültimatom havasında taleplerimizi ileri sürdü. Mihri Belli, bunlara karşı görüşlerini belirtti kısaca ve görüşme bitti. Soğuk bir görüşmenin sonunda yine soğuk bir havada evden ayrıldık. Evden çıkar çıkmaz, Şahin Alpay neşeyle gülümsedi ve "oh be kurtulduk" dedi. Onun bu sevincini paylaşacak durumda olmadığım gibi, neşesini hayretle karşılamış, ama duygu ve düşüncelerimi ona açmamıştım. Bir devrimcinin, devrimci hareketin bölünmesine sevinmesini bir türlü aklım almadığı halde sessiz kalmayı yeğlemiştim.

Bundan sonra beklenen şeyler hızla yerine geldi. Daha önce, Yazı Kurulu'nun kararıyla *Aydınlık Sosyalist Dergi*'deki "sahipliğine son verilen" Münir Aktolga, halen derginin resmi sahibi olarak gözüktüğünden, yasal hakkına dayanarak dergiye el koydu. Başlarında Ahmet Say olmak üzere bir grup, dergiye gelerek ne kadar masa, sandalye varsa alıp yeni tutulan büroya taşıdı. Bu duruma aşağı yukarı hazırlıklıydık. Hiç vakit kaybetmeden, Valiliğe, *Proleter Devrimci Aydınlık* adlı yeni bir der-

gi için başvurduk ve kapağı bile basılmış derginin üst kısmına alelacele *"Proleter Devrimci"* yaftasını ekledik. Her sayısı farklı bir renkte çıkan derginin o sayısı mavi renkteydi. Numarası 15 olan derginin yanına 1 sayısını da ekleyiverdik. Kısa süre sonra, Mihri Belli kesimi, *Aydınlık Sosyalist Dergi*'nin 15. sayısını hazırlayarak piyasaya çıkarttı. Rengi kırmızı olan bu sayıda, Mahir Çayan tarafından kaleme alınan uzun bir "yeni-oportünizm" (bu, bize diğer kesimin verdiği addı) eleştirisi yer alıyordu. Her iki rakip *Aydınlık,* kısa aralıklarla piyasaya çıktı ve toplantılarda yanyana boy gösterdi. Militanlar her iki dergiyi de alıp tartışmaları izlemeye çalıştılar. *Proleter Devrimci Aydınlık*'ın Şubat 1970 sayısı beyaz renkte, *Aydınlık Sosyalist Dergi*'ninki ise kırmızı renkte olduğundan olay, "Kırmızı Aydınlık-Beyaz Aydınlık" bölünmesi olarak anıldı. Bu adlandırma "kırmızı Aydınlık"çıların işine gelmişti. Çünkü bu yolla kolayca Rus devrimindeki "Kızıllar, Beyazlar" anıştırması yapılabiliyor, PDA hareketi kastedilerek "Kahrolsun Beyazlar" sloganı atılabiliyordu.

Bana şimdi, "bölünme kaçınılmaz mıydı" diye soracak olursanız, cevabım, "hayır, değildi," olacaktır. Tabiî, bir şartla: eğer hiziplerin başındaki liderler, en başta da Doğu Perinçek, bölünmeyi istemeseydi. Kanımca, Doğu Perinçek, o zamanki liderlerin içinde, kendisinin bir "misyon" için dünyaya geldiğine en fazla inanan kişiydi. Bu "misyon adamı" olma bilinci, onun bütün davranışlarına, hayata bakışına, yiyip içişine, yürüyüşüne, oturup kalkışına, çevresindekilerle ilişki kuruş tarzına, her şeyine, her şeyine yansıyordu. Öyle ki, onun bu dominant "misyon adamı" tavrı, çevresinde bir manyetik alan yaratıyor, bu manyetik alanın içinde yer alan bizlerin de onu aynen onun istediği gibi görmemize, onun çekim alanına girmemize yol açıyordu. Elbette, her şey Doğu Perinçek'in iradesine bağlıydı demek istemiyorum, bölünmeyi teşvik eden bir sürü objektif gelişme de söz konusuydu. Ama buna rağmen, eğer Doğu, bölünmeyle ortaya çıkan bir hareketin tek ve değişmez lideri olmayı çok öncelerden kafasına koymamış, buna uygun bir strateji izlememiş, iradesini, samimiyetle devrimcilerin bö-

lünmemesi yönünde kullanmış olsaydı, bölünme önlenebilirdi, iç tartışmalar kaçınılmaz olarak devam ederdi elbette, ama ortaya PDA adlı bir bölüntü çıkmaz, en azından o günkü devrimci çoğunluk bölünmeden yoluna devam edebilirdi. Diğer liderlerin sorumluluklarına burada değinmiyorum, sadece bölünmede tek bir liderin iradesinin bile ne kadar tayin edici olduğunu anlatmak istiyorum.

* * *

1969 yılına ilişkin olayların anlatımını burada bitirirken, 1968'de zirvesine ulaşan ve daha sonra "1968 hareketi" diye anılan 1960 hareketi üzerine birkaç söz söylemek istiyorum.

1960'larda, Doğu'da ve Batı'da iki büyük "kültür devrimi" yaşandı. Ne var ki, bu iki "kültür devrimi", politik paralelliklerine rağmen, niteliksel olarak birbirinden farklıydı. Her ikisi de, Vietnam savaşı temelinde Amerikan emperyalizmini hedef almakla birlikte, merkezi Çin olan Doğu'daki "kültür devrimi"nin harekete geçirici saiki, *milliyetçilik*ti. Batı'daki kültür devrimi ise, esas olarak *özgürlükçü* bir yönelimi temsil ediyordu. Doğu'daki "kültür devrimi", milliyetçilik temeline dayandığından otoriterdi ve var olan otoriter yapıları hedef alırken, yerine daha da otoriter milliyetçi yapıları geçirmeyi hedefliyordu. Batı'daki kültür devrimi ise, gerek kapitalizmin, gerekse de reel sosyalizmin otoriter yapılarını hedef alıyor, günlük yaşamı daha özgürlükçü temelde yeniden kurmayı hedefliyordu. Bu yüzden, Batı'da, Doğu'da pek göze çarpmayan akımlar ortaya çıkmış ya da yeniden canlanmışlardı: feminizm, liberter yeni sol, existansializm, anarşizm, situationizm.

Türkiye, Doğu ile Batı'nın geçiş yolu üzerinde olduğundan, her iki "kültür devrimi"nden de etkilenmiştir, ne var ki, Türkiye'de sonunda ağır basan eğilim, otoriter milliyetçilik olmuş, harekete rengini bu eğilim vermiştir. Bu yüzden, 1960 hareketinden, ne kapitalizmi kökten hedef alan, ne de reel sosyalist bürokrat partileri eleştiriye tâbi tutan eğilimler çıkmış, bunun yerine, esasen, daha sonra bir kısmı iyiden iyiye hâkim yapılarla içiçe geçen, bir kısmı ise, merkeziyetçi-Stalinist partiler

biçiminde örgütlenen otoriter-milliyetçi hareketler doğmuştur. Daha 1960'larda bile egemen eğilimin ağırlığı altında ezilen özgürlükçü eğilim, varlığını bugünlere kadar güç belâ sürdürebilmiştir.

Her toplumsal hareket, geride, müziğiyle, resmiyle, edebiyatıyla, tiyatrosuyla, sinemasıyla ve ritüelleriyle, kendini anımsatacak bir kültür bırakır. Dönüp geriye baktığımız zaman, Türkiye'nin 1960 hareketinin, 1960'ların başlarındaki oluşum döneminde göze çarpan, daha önce örneklerini verdiğim, özellikle edebiyat ve tiyatro alanındaki kültürel gelişmelerin dışında, geride, sahip çıkılacak öyle pek değerli bir kültür mirası bırakamadığını, bıraktıklarının ise, Kemalist-milliyetçi ritüellerin bir tekrarı olduğunu görüyoruz. Bunu saptamak için, 1960 hareketinin zirvesini oluşturan 1968-69 yıllarında, gösterilerde söylenen şarkı ve marşları anımsamak yeterlidir: 1960'ların sonlarına doğru yaygınlık kazanan, "Ey Dev-Genç'li, Ey Dev-Genç'li, Savaş vakti yaklaştı..." diye başlayan marş, Cumhuriyetin kuruluş dönemlerinde bestelenmiş "Eskişehir" marşının, sözleri değiştirilmiş halidir. "Tanklarıyla toplarıyla gelseler dahi bağımsız olacak halkın ülkesi" marşı ise, yine aynı sözcüklerle başlayan, ama "halkın ülkesi" diye değil, "Türkün ülkesi" diye devam eden milliyetçi nakaratın hafifçe değiştirilmiş şeklidir. "Ankara'nın taşına bak..." diye başlayan ve "NATO üssü sağı solu" diye devam eden marş da, bilindiği gibi, araya NATO'yla ilgili bir sıkıştırma yapılmış ünlü Kemalist marşın ta kendisidir. "Hoş gelişler ola, Mustafa Kemal paşa" türküsü, o dönem devrimci gençlerinin en popüler şarkılarından biriydi ve bütün Kemalist tonlarıyla birlikte, tarafımızdan iştiyakla söyleniyordu. Bu örnekleri daha da uzatmak mümkündür, ama yeterli olduğunu sanıyorum. Aşık İhsani'nin ve diğer halk ozanlarının daha popülist nitelikteki türkülerinin, nispeten yeni bir havayı dillendirdiği söylenebilir, ama bu türkülerin de çoğu, milliyetçi ve Kemalist bir bakış açısının ötesine pek seyrek geçerler. Edebiyat ve diğer sanat kolları açısından da yaratıcı, ya da en azından, 1960 hareketinin özgünlüğünü ortaya koyacak eserler parmakla sayılacak kadar azdır. Ya-

ni, 1960 Türkiye hareketi kendine özgü bir kültür yaratamamış, 1920'lerdeki Kemalist-milliyetçi akımın gölgesinde kalarak, onu yeniden canlandırmanın ötesine geçememiştir. Ve şunu net bir şekilde söyleyebiliriz ki, Kemalist-milliyetçi ideolojinin esas sahibi egemen sistem tarafından bastırılan Türkiye'nin '68 hareketi, varlığı ve yönelişiyle, egemen sisteme karşı, onun ideolojisi kullanılarak mücadele edilemeyeceğini kanıtlayan esaslı bir örnek oluşturmuştur.

* * *

MDD hareketi artık birbirine düşman iki kampa ayrılmıştı. Elbette Kırmızı-Aydınlıkçılar bize göre epeyce çoğunluktaydılar. Hareketin ana gövdesi onların safında kalmıştı. Ne var ki, PDA hareketi de, hareketin "kaymak kesimini" kendine çekebilmişti. Hareketin daha okuyan yazan kesimi bizim tarafımızdaydı. Durumu çaktırmıyorlardı ama, Kırmızı-Aydınlık hareketi için az buz bir kayıp değildi bu.

Birbirlerinden temelde hiçbir önemli farklılıkları olmayan devrimci militanlar, yukarıdan örgütlenen yarılmaya paralel olarak, birbirlerine, ideolojik tartışmanın boyutlarını aşan düşmanca gözlerle bakmaya başlamışlardı. Gerçek hayatta arkadaş olan, aynı saflarda çarpışan, aynı meyhanede dertleşen bu gençler, şimdi kendilerini zorlayarak arkadaşlarına tavır alıyor, böylece, çevrelerinden, "ideolojik zaaf içinde" bulundukları damgasını yemekten kaçınmaya çalışıyorlardı.

Aynı şey bizim Fikir Kulübü için de söz konusuydu. Bir an için yukarıdan örgütlenen yarılmanın bizim Sosyalist Fikir Kulübü'ne yansımadığını farzetsek, aramızda hiç de öyle büyük ayrılıklar çıkacağı filan yoktu. Okuldaki çalışmalarımızı birlik halinde gayet güzel yürütüyorduk. Ne var ki, hiçbir şey tecrit edilmiş bir dünyada yaşanmıyordu. Olumlu şeyler gibi olumsuz şeyler de dış dünyadan gelip sizi kendi selüne katıyordu.

Yarılmaya ve DTCF Fikir Kulübü'ndeki tartışmalar prestijime belli ölçülerde gölge düşürmesine rağmen, Başkan olarak ağırlığım hâlâ devam ediyordu. Bunun önemli bir nedeni, DT-

CF Talebe Cemiyeti seçimlerinin elinin kulağında olmasıydı. Sadece DTCF Fikir Kulübü'nde prestij sahibi olmakla kalmıyordum, aynı zamanda ve çok daha önemli olarak DTCF'li öğrenci kitlesi arasında da yaygın bir prestije ve desteğe sahiptim. Yaklaşan Talebe Cemiyetleri seçimlerinde Devrimci Grubun doğal başkan adayıydım. Benim yerime başka bir başkan adayı çıkartmak, devrimcilerin seçimleri kaybetmesiyle aynı anlama gelirdi. DTCF Fikir Kulübü'ndeki Kırmızı Aydınlık yanlıları bunun çok iyi farkındaydılar. Bu yüzden, "köprüyü geçene kadar ayıya dayı diyelim" misali, Talebe Cemiyeti seçimleri sonuçlanıncaya kadar ne bana ilişmeye, ne DTCF'deki PDA'cıları sıkıştırmaya, ne de benim Talebe Cemiyeti seçimlerindeki başkan adaylığıma ses çıkartmaya niyetleri vardı.

Ne var ki, ideolojik ve politik ayrılıkların ilk salvoları, DTCF'ye de yansımakta gecikmemişti. SBF'de ve ODTÜ'de devrimciler, bırakın aşırı sağcıları, sosyal demokratları bile dövmeye, panolarını indirmeye başlamışlardı. Dev-Genç'lilerde, üniversitelerdeki öğrenci kesiminin desteğine sahip olmak bir nevi iktidar sendromuna, küstahlaşmaya yol açmıştı. Oysa bizim DTCF'de durum farklıydı. Evet, DTCF'de de Sosyalist Fikir Kulübü en güçlü gruptu, haftalık toplantılarımıza, en az beş-on yeni üye katılıyor, Fikir Kulübü'nün üye sayısı hızla yükseliyordu. Buna rağmen DTCF'nin yapısı farklıydı. Bir kere, Talebe Cemiyeti halen sosyal demokratların elindeydi, yeni seçimlerde kimin kazanacağı, öğrenci kitlesinde gözle görülür bir sola kayma olmasına rağmen, henüz belli değildi. Öte yandan DTCF öğrencisi, Filoloji, Tiyatro ve Felsefe bölümleri hariç, ODTÜ ve SBF'den farklı olarak daha taşralı bir karaktere sahipti ve onun bu taşralılığı, hem siyasî gruplara daha ihtiyatlı yaklaşmasına, hem de bizim, Fikir Kulübü olarak, ona daha dikkatli davranmamıza yol açıyordu. Herhangi bir yanlış adımımız, herhangi bir sekter tutumumuz, ihtiyatlı ve ürkekçe de olsa bize yavaş yavaş yaklaşan bu kitlede ters bir tepkiye yol açabilirdi. Bu yüzden biz, ODTÜ ve SBF'nin tersine, sosyal demokratlarla son derece dostça ilişkiler geliştirdiğimiz gibi, aşırı sağcı ülkücülerle şiddet içeren bir çatışmaya girmemeye, onların si-

yasî faaliyetlerini engelleyerek öğrencinin gözünde zorba görünümüne bürünmemeye özen gösteriyorduk. Ama bu politikanın da sonu gelmişti artık. Çünkü, ODTÜ ve SBF'yi taklit etmekte ellerini çabuk tutan bazı Kırmızı-Aydınlık yanlısı Fikir Kulübü üyeleri, ilk iş olarak "faşistleri dövme" ve "okula sokmama" politikasını uygulamaya girişmişlerdi.

Hemen seçimler öncesindeydi. Propaganda çalışmaları başlamıştı. Bir sabah okula geldiğimde, Raşit Serdengeçti adlı arkadaş, koşarak yanıma gelip, bildiri dağıtan faşistleri esaslı bir dövdüklerini, bildiri dağıtmalarını önlediklerini ve okuldan attıklarını "müjdeledi". Benden, "iyi halt etmişsiniz," yanıtını alınca önce şaşaladı, sonra da o tombul kırmızı yanaklarında belli belirsiz bir gülümseme belirdi. Tabiî, ona PDA'cıların "pasifist" olduğunu söylememişler miydi? İşte ispatı! Bakın, PDA'cılar faşistlere karşı"kararlı mücadeleyi" önlemek istiyorlardı işte. Raşit, bunu keşfetmenin keyfiyle, etekleri zil çalarak uzaklaştı yanımdan.

O sırada faşistleri döverek okuldan atmak kadar saçma ve faşistlerin işine yarayacak bir tutum olamazdı. Çünkü iş, üç beş faşisti atmakla bitmiyordu. Dövülen ve okuldan atılan faşistler kendi sınıflarında, çoğu taşralı birçok arkadaş ilişkisine sahiplerdi. Bu çocuklar, sağ eğilimli olsalar bile, doğrudan doğruya faşist değillerdi, derslerini geçip okulu bitirmek en büyük amaçlarıydı, ama arkadaşlarına yapılan muameleye göz yummaları onurlarına dokunuyordu. Bu yüzden arkadaşlarına sahip çıktılar. Okula sokulmayan "faşist"lerin sayısı, bir anda, beş-on kişiden yüzlere fırladı. Böylece faşistler, rüyalarında görseler inanamayacakları "mağdur" bir taraftar kitlesine sahip oldular. Bu, yaklaşan seçim ortamında onlar için büyük avantajdı ve normal koşullarda bizimle asla boy ölçüşemeyecekleri halde, bu nedenle, seçimlerde, biraz sonra belirteceğim gibi, hatırı sayılır ölçüde oy topladılar.

Seçim kampanyası, son derece hararetli geçti. Artık DTCF'nin o eski "çiçek-böcek" isimli kantin grupları silinmişti. Seçime esas olarak beş grup katılıyordu: Fikir Kulübü temelli "Devrimciler Grubu"; AP eğilimli ve eski cemiyet ağa-

larından oluşan, Hür Düşünce Kulübü temelli "Büyük Türkiye Grubu"; başını Nezir Şemikanlı'nın çektiği, Kürt devrimcilerinin oluşturduğu, DDKO ile bağlantılı "Ulusal Devrimciler Grubu"; Sosyal Demokrasi Derneği temelli "Sosyal Demokratlar Grubu" ve Ülkü Ocaklı temelli "Milliyetçiler Grubu". Seçimden önceki bir hafta boyunca sürekli bildiri dağıtıldı, okul içinde afişler asıldı. DTCF, o güne kadar böylesi politik ve canlı bir seçim kampanyası görmemişti. Seçimden iki gün önce, DTCF Konferans salonunda, grupların kendilerini tanıtma toplantılarında, gruplar arasında sert fikir tartışmaları cereyan etti. "Devrimciler Grubu"nun konuşmacısı bendim. Burada yapılan konuşmalarda, esas olarak "Milliyetçiler Grubu"nu ve "Büyük Türkiye Grubu"nu hedef aldım. Özellikle, "Büyük Türkiye Gurubu"nun eski cemiyet ağalarından oluştuğunu vurguladım. Bu konuşmalar, toplantıları izleyen öğrencilerden büyük destek aldı. Öğrenci kitlesinin eğiliminin bizden yana geliştiği gözle görülecek kadar netti. "Ulusal Devrimciler Grubu"nun varlığı, solcu öğrenciler arasında bir ölçüde kafa karışıklığı yarattıysa da, yayımladığımız bildirilerle bu karışıklığın önüne geçtik. "Ulusal Devrimci Grup"a karşı düşmanca bir tavır takınmamakla birlikte, "devrimci eğilimi" esas bizim grubun temsil ettiğini öğrencilere anlatmayı başardık. Öte yandan, "Sosyal Demokrat Grup", seçimleri kazanacağına son derece güveniyordu.

Seçim günü geldi çattı. Öğrenci kitlesinde oy kullanma konusunda büyük bir istek vardı. Katılım çok yüksekti. Öğrenciler, derslere girmek yerine, uzun kuyruklarda beklemeyi tercih etmişlerdi. Ağır ağır ilerleyen bu kuyruklarda da öğrenciler arasında hararetli tartışmalar cereyan ediyor, öğrenciler, daha oy kullanmadan, oy verecekleri grubun propagandasını yapıyorlardı.

Öğleye doğru, kendilerine pek güvenen "Sosyal Demokratlar Grubu"nda bir panik havası doğdu. Seçimleri "Devrimci Grup"un kazanmakta olduğunu tespit etmiş olacaklar ki, bizimle bir "ittifak" görüşmesi yapmayı önerdiler. Tabiî gerekçeleri farklıydı. Bize, "faşistlerin kazanması" tehlikesinden söz

ediyor, taraftarlarımıza sosyal demokratları desteklemelerini telkin etmemizi istiyorlardı. Faşist tehlikesi karşısında paniğe kapılıp onları destekleyeceğimizi umuyorlardı. Tabiî bu saatten sonra bu oyuna gelecek değildik. Bununla birlikte, görüşme önerilerini geri çevirmedik. Sosyal demokratların liderleri, okulun bahçesinde park etmiş özel bir arabanın içinde üslenmişlerdi. Onlarla görüşmek üzere arabaya bindim. Bu arada, şimdi adını unuttuğum, Fikir Kulübü üyelerimizden Samsunlu bir arkadaş da, benimle birlikte arabaya bindi. Oysa ona böyle bir görev vermemiştim. Kırmızı Aydınlıkçı bu arkadaş, anlaşılan, Sosyal Demokratlarla tek başıma ne görüşeceğimi merak etmiş olmalıydı. Onun bu davranışını fazlaca gayretkeş bulduysam da sesimi çıkartmadım. "Sosyal Demokratlar Grubu"nun liderleri, dertlerini açtılar. Yukarıda açıkladığım gibi, faşistlerin seçimi kazanma tehlikesi olduğunu söyleyip, kendilerini desteklememizi, taraftarlarımıza, sosyal demokratlara oy vermelerini söylememizi talep ettiler. Onları sessizce dinledikten sonra, bunun imkânsız olduğunu söylemek üzere daha ağzımı yeni açmıştım ki, Samsunlu arkadaş kendini arabadan atıp, bağırmaya başladı: "Arkadaşlar, dikkat, Gün davamızı satıyor, sosyal demokratları desteklemeye karar veriliyor." Yaptığı, gerçekten de tam anlamıyla bir kışkırtmaydı. Bu kışkırtmanın önüne geçmek için, sosyal demokratlarla görüşmeyi yarıda kesip, arabadan indim ve Samsunlunun yanına gittim. "Neler saçmalıyorsun sen," diye bağırdım. Karşılıklı bağrıştık. Arkadaşlar etrafımıza toplandı. Bunun üzerine arkadaşlara, Samsunlunun söylediği gibi bir durum olmadığını, yalnızca sosyal demokratların kendilerini desteklememizi istediklerini, bizim tutumumuzun ise, o ana kadar olduğu gibi, seçimlerde "Devrimci Grup"un kazanması için çalışmak olduğunu açıkladım. Açıklamalarım yeterli oldu ve arkadaşlar işlerinin başına döndüler. Samsunlu da sesini kesti. Bunun üzerine arabaya dönüp sosyal demokratlara tutumuzu açıkladım.

Akşam sandıklar açıldı ve oy sayımına geçildi. "Devrimci Grup"la "Sosyal Demokrat Grup" çekişiyordu. Onları "Milliyetçi Grup" izliyordu. Sonunda sonuçlar açıklandı: "Devrim-

ci Grup", 700 küsur oyla seçimleri kazanmıştı. "Sosyal Demokrat Grup" 600 küsur oyda kalmıştı. Onu, 400 küsur oyla "Milliyetçi Grup" izliyordu. "Milliyetçi Grup", yukarıda açıkladığım "mağduriyet" propagandasıyla, umulandan fazla oy almıştı. Sosyal Demokratlar ise umduklarını bulamamış, karşımızda ağır bir yenilgiye uğramışlardı.

Gecenin geç vakti olmasına rağmen DTCF Konferans salonu tıklım tıklım doluydu. DTCF öğrencilerinin yanısıra, başka okullardan çok sayıda Dev-Genç üyesi de salonu doldurmuştu. Oyların sayımıyla görevli asistan sonuçları açıklayınca, kazanan grup adına çıkıp kısa bir konuşma yaptım. Konuşmamı bitirince beklenmedik -daha doğrusu benim açımdan beklenmedik- bir şey oldu, salonda bulunan Dev-Genç'lilerden bir kısmı bellerindeki tabancaları çekip zaferi kutlamak amacıyla havaya ateş etmeye başladılar. Tabiî bu olay salonda cereyan ettiğinden havaya sıkılan kurşunlar salonun tavanına sıkılmış oldu. En azından yirmi yirmibeş silâhtan çıkan mermilerle DTCF Salonunun tavanı kalbura döndü. Bu bir yana, seçimlerin sonuçlarını heyecanla bekleyen ve devrimcilerin kazandığı açıklandığı zaman büyük sevinç gösterilerinde bulunan DTCF öğrencileri, sıkılan silâhlarla iyiden iyiye ürkmüşlerdi. DTCF öğrencisi böyle şeylere alışık değildi. O güne kadar DTCF'de, dışarıdan yapılan birkaç saldırının dışında, DTCF öğrencisinin yakından tanık olduğu silâhlı çatışmalar yaşanmamıştı. "Zafer şenliği" adına silâh patlatan Dev-Genç'lilerin yaptığı, münasebetsizlikten başka bir şey değildi. Bu, kitleler açısından yanlış olduğu kadar, polise açık vermek açısından da yanlıştı. Nitekim, daha sonraki polis operasyonlarında yakalanan Dev-Genç üyeleri, tabancalarının, bırakın markasını, seri numarasına kadar polis tarafından bilindiğini anlatacaklardı.

DTCF seçiminin "Devrimci Grup"un zaferiyle sonuçlanmasının ardından sıra görev bölüşümüne gelmişti. Görev bölüşümü, Dev-Genç binasında yapılacaktı. O güne kadar, benim başkanlığım konusunda en ufak bir tartışma bile söz konusu olmamış ve ben, öğrenci kitlesine, "Devrimci Grup"un başkan adayı olarak lanse edilmiştim. Ne var ki, DTCF Talebe Cemi-

yeti tüzüğüne göre başkan, doğrudan öğrencilerin oyuyla değil, yönetim kurulu üyelerince seçiliyordu. İşte bu aşamada, işin içine yeniden klasik "cemiyetçilik" oyunları girdi. Görev bölüşümünün yapılacağı gün, DTCF Talebe Cemiyeti toplantısına, dışarıdan bazı Dev-Genç üyeleri de katılmak istedi. Bunların başında, o sırada Kırmızı Aydınlık'ın aktif unsurlarından, SBF'li Murtaza Bor geliyordu. Anlaşılan, Murtaza Bor'a, duruma müdahale etmesi yönünde bir yerlerden talimat verilmişti. Ben o sırada hâlâ, devrimciler arasında ayrım görmediğim için Murtaza Bor ve yanındaki diğer birkaç Dev-Genç'linin toplantıya katılmasında bir sakınca görmedim. Murtaza Bor, toplantıda tutumunu açıkladı. Benim Talebe Cemiyeti Başkanı olmamı sakıncalı görüyordu. Üstü örtülü sözlerle ifade ettiği şey, sakıncanın benim PDA'cı olmamdan doğduğuydu. Son derece bozulmuş ve kırılmıştım. Hayır, sadece Murtaza Bor'un sözlerine değil, o zamana kadar omuz omuza mücadele ettiğimiz Yönetim Kurulu üyelerinden bir tekinin bile buna itiraz etmemesine de. Eskiden beri iktidar odaklarında rekabet etmeyi şerefsizce bir tutum olarak gören bir anlayışa sahiptim. Büyük bir kırgınlıkla başkan adaylığından çekildiğimi açıkladım. Yerime bir isim zaten ayarlanmıştı. Ömer Özdal'dı yeni aday. Eller kalktı indi. Ömer Özdal oy birliği ile Talebe Cemiyeti Başkanı oldu. Sonraki günlerde, öğrenciler, Talebe Cemiyeti koltuğunda beni değil de Ömer Özdal'ı görünce şaşkınlıklarını belirtmişler, ama ellerinden ne gelirdi ki. Ben de birkaç kırgın öğrenciye rastladım. Bana yapılanın haksızlık olduğunu ifade ettiler. Onlara söyleyecek fazla bir şeyim yoktu. Zaten artık neredeyse okulla ilişkimi tamamen kesmiştim. Artık PDA'nın köy çalışmalarına yönelmiştim bütün gücümle.

* * *

1970 yılının başlarında gençlik mücadelesi şiddet bataklığına saplanıp kalmış, artık ilerlemez hale gelmişti. Hattâ, tedrici bir gerileme içine girdiğini bile söylemek mümkündür. Dev-Genç'i büyük bir coşkuyla destekleyen öğrenci kitlesi, özellikle okullardaki, "faşistlerle düello" havasının etkisiyle çekin-

genlik, desteğini devrimcilerden bütünüyle çekmemekle birlikte, pasif bir tutum içine girmişti. 1968'in, hattâ 1969'un coşkun kitle eylemlerinin yerini giderek küçük aktif grupların "öncü eylem"leri almıştı. Bunda, devrimcilerin dayanağı olarak öğrencileri değil de, fakülte binalarını gören anlayışın büyük payı vardı. Bu anlayışa bağlı olarak Dev-Genç, kısır bir, "fakülteleri elde tutma" politikasının içine yuvarlanmıştı. Fakülteleri elde tutabilmek için faşistler fakültelerden atılıyor, derslerine devam etmeleri önleniyor, bu durumda gittikçe aktifleşen ve taraftar toplayan faşistlerin dışarıdan yapacağı silâhlı saldırılara karşı fakülte binalarında öncü Dev-Genç gruplarının sabah akşam demeden nöbet tutması gerekiyordu. Dev-Genç üyelerinin okul içindeki etkinlikleri neredeyse bütünüyle fakülte bekçiliğine ve kapıcılığına indirgenmişti. Bu bir yana, Dev-Genç üyeleri bu tür nöbetlerde bitkin düşerken, geniş öğrenci kitlesinden giderek kopuyorlardı. Hattâ giderek öncü Dev-Genç gruplarıyla öğrenci kitlesi arasında bir gerilim de yaşanmaya başlanmıştı. Dev-Genç'liler, "öncünün aktifliği" oranında pasifleşen ve sorumluluk almaktan kaçman öğrenci kitlesinin "pasifliğine" kızıyor, öğrenci kitlesi de Dev-Genç'lilerin fakültelerin gerçek patronları gibi davranması karşısında sessiz bir küskünlük içine giriyor, içine kapanıyor ve gerçekten pasifleşiyordu.

Öte yandan, şiddet, Dev-Genç'in kendi iç ideolojik mücadelesine de yansımaya başlamıştı. Dev-Genç içinde artık sosyalist devrimci kalmamıştı. Sosyalist devrimciler örgütten ayrılıp kendi Sosyalist Gençlik Örgüt'lerini (SGÖ) kurmaya girişmişlerdi. Dev-Genç içindeki ideolojik kavga, Kırmızı Aydınlıkçılarla PDA'cılar arasındaydı ve o günlerde bütün hızıyla devam ediyordu. İşin kötü yanı, başlangıçtaki, bir ölçüde ilerletici olduğu bile söylenebilecek hararetli tartışmalar, yerini fiilî itip kakmalara, giderek dayak atmalara, silâh çekmelere, silâhlı tehditlere bırakmaya başlamıştı.

Bu şiddet salvosunun ilk kurbanlarından biri de bendim. SBF'deki tartışmalı bir Dev-Genç toplantısında, Dev-Genç yönetiminde hâkim konumda olan ve tabanda da PDA'cıları

azınlığa düşüren Kırmızı Aydınlıkçıların fiilî saldırısına uğradım. Bugün tartışma konusunu ve saldırının nereden kaynaklandığını bile hatırlamıyorum. Hatırladığım tek şey, şiddetli bir tartışma sırasında benim itiraz ederek birşeyler söylediğim, o arada ortalığın karıştığı, eğer yanlış hatırlamıyorsam, Dev-Genç yönetim kurulu üyesi Ahmet Bozkurt'un bir sıranın üzerinden çeneme şiddetli bir tekme indirdiğiydi. Kafamda şimşekler çaktı ve bir an için yere düştüm, fakat kısa sürede toparlanıp gözlerimi açtığımda Aktan İnce'ye de aynı şekilde saldırıldığını gördüm. Neyse ki kavga uzun sürmedi. Ama bu kısa süreli kavgada biz PDA'cılar, ben ağır şekilde olmak üzere, Kırmızı Aydınlık'çılardan esaslı bir dayak yemiştik. Böylesi ölçüsüz bir şiddet, SD'ci-MDD'ci yarılması sırasında bile yaşanmamıştı. Ama daha bu açılıştı. Devamı, üst düzeylere tırmanarak gelecekti.

İTÜ Talebe Cemiyeti seçimleri gündemdeydi. Bu seçim, aynı zamanda, Kırmızı Aydınlıkçılarla PDA'cılar arasında bir boy ölçüşme olacaktı. Çünkü, diğer üniversitelerin tersine, İTÜ'de PDA'cılar hayli güçlüydü. Kırmızı Aydınlıkçılar, bu son kaleyi de PDA'cıların elinden almakta kararlıydılar. Bizim kararlılığımız da onlardan geri kalmıyordu. Bunun en iyi göstergesi, bir otobüs dolusu PDA'cının, başlarında PDA'nın lideri Doğu Perinçek olmak üzere, İTÜ'deki arkadaşlarını desteklemek üzere İstanbul'un yolunu tutmalarıydı.

İTÜ Talebe Cemiyeti seçimleri, diğer fakültelerden biraz daha farklı bir seçim sistemine sahipti. Seçim, öğrencilerin kongresi biçiminde oluyordu. Bu iş için İTÜ konferans salonu hazırlanmıştı. Salonun alt kısmını İTÜ öğrencileri doldurmuştu. Balkon kısmında ise dinleyiciler yer alıyordu. Dinleyici bölümünün sol tarafına, Ankara'dan gelen bizlerle birlikte, İstanbul'daki PDA'cılar yerleşmişti. Sağ taraf ise Kırmızı Aydınlıkçılarla hıncahınç doluydu. Daha başından itibaren gergin bir atmosfer vardı. Kongre başlamadan, balkonun sağ bölümündeki, başını Enver Nalbantoğlu'nun ve Nahit Töre'nin çektiği Kırmızı Aydınlıkçılar, bizi imâ ederek, "kahrolsun Beyazlar" sloganını atmaya başladılar. Biz de şimdi içeriğini anım-

sayamadığım sloganlarla karşılık verdik. Kongre başladı. Yanılmıyorsam kongre başkanlığını PDA'cılar kazandı. Bu, ortamı daha da gerginleştirdi. Özellikle balkon kısmında karşılıklı laf atmalar başladı ve kısa süre sonra beklenen gerçekleşti. Ortalık bir anda karıştı. Kısa bir itişip kakışmanın ardından, hepimizi hayretten donduran bir olay meydana geldi. Kırmızı Aydınlıkçılar grubunun başında bulunan Nahit Töre, arkasında kendisini izleyen birkaç arkadaşıyla birlikte, silâhını çekerek üzerimize yürüyüp, silâhını ateşledi. Bu, kırmızı Aydınlıkçılarla PDA'cılar arasında o zamana kadar meydana gelen çatışmalarda hiç tanık olunmamış bir şeydi. O zamana kadar tabanca türü bir silâh, devrimciler arasındaki çatışmada hiç kullanılmamıştı. Çatışmanın böyle bir noktaya tırmanmasında elbette silâhı çeken ve ateşleyen Nahit Töre'nin büyük bireysel sorumluluğu vardı. Bunun Kırmızı Aydınlıkçılar tarafından önceden planlanmış bir olay olması ihtimali çok zayıftır. Nahit Töre, silâhım önce bize, bazı arkadaşların söylediğine göre Doğu'ya doğrultmuştu. Son anda yanındaki arkadaşlarından biri eline vurdu ve silâhtan çıkan kurşun tavana saplandı. Nahit Töre'nin niyeti gerçekten üzerimize ateş etmek miydi bilmiyorum, ama son anda birisinin onun tabancayı tutan eline vurduğunu net bir şekilde gördüm. Arkadaşların sonradan söylediğine göre, Nahit Töre'nin Doğu'ya özel bir kişisel kızgınlığı varmış. Doğu, o sıralarda başkaları için de sık sık yaptığı gibi, Nahit Töre'nin "polis" olduğunu söyleyip duruyordu çevresinde. Buna ben de tanık olmuş, hattâ Doğu'nun propagandasının etkisiyle Nahit'e "polis" gözüyle bakmaya başlamıştım. Söylendiğine göre, Doğu'nun, kendisi hakkında söyledikleri Nahit'in de kulağına gitmiş ve bu yüzden silâhı çektiğinde özel olarak Doğu'yu hedef almış. Tabiî bunların hepsi spekülasyondan ibaret, doğruluk derecesini bilemem.

Nahit'in silâhı patlatmasından sonra ortalık iyice karıştı. Arkadaşları, Nahit'i olay yerinden uzaklaştırmaya çatışırken iki grup arasında şiddetle bir kavga cereyan etti. Kavga sırasında Aktan İnce'yi hatırlıyorum. Aktan bizim saflarda olmakla birlikte, Kırmızı Aydınlıkçıların özel olarak saygı gösterdikleri bir

arkadaştı. Aktan, bu saygıdan yararlanarak Kırmızı Aydınlıkçıların arasına dalıp, kavgayı önlemek için onları geriye doğru iteklemeye çalıştı. Kırmızı Aydınlıkçılar, ona duydukları saygıdan dolayı üzerine saldırmadılar, hattâ bir ölçüde durakladılar. Aktan onlara sakin olmalarını telkin etti. Zaten bir süre sonra kavga duruldu. Kongre devam etti ve Talebe Cemiyeti seçimlerini PDA'cıların adayı Tarık Almaç kazandı.

Otobüslerle gelen PDA'cı grup, *Türk Solu* bürosundan, *İşçi-Köylü* gazetesinin eski sayılarının balyalarını yüklenerek Ankara'ya dönmek üzere yola düştü. Sırtımızda balyalarla Karaköy'den karşıya geçmek için vapura binmek üzereyken, Kırmızı Aydınlıkçılardan Necmi Demir'i gördüm. Necmi, sessiz, efendi bir arkadaştı. Eliyle işaret ederek beni yanına çağırdı, belli ki birşeyler söylemek istiyordu. Yanına gittim. Kulağıma eğilip, dikkatli olmamızı, polis tarafından takip edildiğimizi söyledi. Teşekkür ettim, ayrıldık. Durumu Doğu'ya bildirdim. Gerçi takip edildiğimizi gösteren bir işaret tespit edememiştik, ama yine de daha dikkatli olmaya karar verdik. Kadıköy'den bir otobüs kiralayıp Ankara'nın yolunu tuttuk. Otobüs hareket ettikten sonra tanımadığımız iki yolcu otobüse binmek istedi. Aslında otobüste doğru dürüst yer yoktu. Muavin, yolcuları tanıdığını, biraz sıkışırsak onları da almamızın mümkün olacağını söyledi. Razı olduk. İTÜ seçimlerini kazanmış olmak neşemizi arttırmıştı. Yol boyunca marşlar, türküler, şarkılar söyledik. Yabancı yolcular bile şarkılarımıza katıldılar. Ne var ki, sabaha doğru Ankara girişinde yolumuz polis araçları tarafından kesildi. Otobüse aldığımız iki yabancı yolcu, otobüsten inip sivil polislerin arasına karışınca, acıyıp arabaya aldığımız refakatçilerimizin polis olduklarını idrak edebildik. Otobüs, Emniyet Sarayının önüne çekildi. Toplu halde gözaltına alındık. Herhalde epey kalabalık olduğumuzdan, bizi müteferrika denen o berbat yere atmayıp, Siyasî Şubenin koridorlarında beklettiler. Sabahı orada ettik. Sonra teker teker ifadelerimiz alındı ve salıverildik.

İki grup arasındaki rekabet, kitle hareketlerinde de kendini gösteriyordu. PDA hareketi, Maocu, "köylerden şehirlere" iddi-

asına uygun olarak köy çalışmalarına zaten önem vermeye başlamıştı. *İşçi-Köylü* gazetesi köylerle bağ kurmakta çok elverişli bir araçtı. Gazetenin fiilî yöneticisi Ömer Özerturgut, benim de yardımımla, köylülerle ciddiye alınacak bir mektuplaşma ağı kurmuştu. Her gün gazeteye köylerden onlarca mektup yağıyor ve bu mektuplara düzenli olarak yanıt veriliyordu. Bir süre sonra bu mektuplaşmalar somut bağlara dönüşüyordu. Zaten köylü hareketi de bir yükseliş içindeydi. Yoksul köylülerin toprak mücadelesinin yanısıra, Ege'nin, Karadeniz bölgesinin, orta Anadolu'nun küçük üretici köylüleri de, ürün fiyatlarının arttırılması için mücadeleye girişmiş, bu mücadelelerinde devrimcilerin desteğini talep etmeye başlamışlardı. Dev-Genç de, bütün gücüyle bu mücadelelere destek veriyordu. Ülkenin dört bir yanında üretici mitingleri yapılıyordu. PDA, benim başkanlığımda bir köy çalışma ekibi kurmuştu. Küçük, ama son derece hareketli, dinamik bir gruptu bu. Nerede bir üretici hareketi varsa oraya yetişiyorduk. Elbette Dev-Genç'liler de orada oluyordu. İki grup da, arasındaki rekabete rağmen, köylülerin önünde çatışmamaya, birlikte hareket etmeye özen gösteriyordu.

Bir yıl önceki tütün mitingleri 1970 yılının başında bir kere daha tekrarlandı. Bu mitinglere, Dev-Genç üyesi sıfatıyla biz PDA'cılar da katılmıştık. Bölünmeye rağmen, bizim çıkartmaya devam ettiğimiz *İşçi-Köylü* gazetesi bu mitinglerde büyük işlev gördü. Kırmızı Aydınlıkçılar, kitle çalışmasında önemli bir işleve sahip olduğunu gördükleri *İşçi-Köylü* gazetesini satmamıza ses çıkartmadılar. Akhisar'da, tütün piyasasının açıldığı gün, ayağımızın tozuyla, "tütününü ıspanak fiyatına satma" başlıklı *İşçi-Köylü* gazetesini satmaya başladık sokaklarda. Köylüler büyük bir açlıkla etrafımızı sarıp, neredeyse birbirlerini çiğnercesine gazete satın almaya çalışıyorlardı. Bu aşırı ilgi karşısında biz bile şaşırmıştık.

Daha sonra, bir yıl önce olduğu gibi, gruplar halinde köylere dağıldık. Bizim grupta, iki PDA'cı ve üç Kırmızı Aydınlıkçı vardı. İç çatışmalarımızı asla ön plana çıkartmadan, birlikte, köy köy dolaşarak köylüleri mitinge çağırıyor, propaganda yapıyorduk. Yolumuz, Mescitli adlı bir köye düşmüştü. Bu köy-

den herhangi bir tanıdığımız olmadığından, önümüze gelen ilk kahveye dalmıştık. Nereden bilecektik bu kahvenin AP'lilere ait olduğunu? İçeri girip oturduğumuzda, köylülerin uzaktan uzağa yabanıl bakışlarından bir sorun olduğunu anladık, ama artık çok geçti. İster istemez propagandamızı sürdürecektik. Etrafımızda bir boşluk oluşmuştu. Kimse yanımıza gelmekten yana gözükmüyordu. Giyimlerinden yoksul köylü oldukları anlaşılan bazı köylülerin bize karşı hayırhah bir tutum içinde oldukları, ama yanımıza gelmeye çekindikleri bakışlarından anlaşılıyordu. Biz propagandaya başlayınca, kahvenin sahibi olduğu anlaşılan kırmızı yüzlü, şişman bir adam, bizden bir an önce pılımızı pırtımızı toplayıp köyden uzaklaşmamızı talep etti. Bu köy "komünistlerden" hazetmezdi, hükümete karşı yapılan kışkırtmalara köylünün karnı toktu. Hıncahınç kalabalık kahvede iyiden iyiye soğuk rüzgârlar esiyordu. Böyle bir durumda ne yapmamız gerektiğine bir türlü karar veremiyorduk. Geri basmak hiçbirimizin işine gelmiyordu. İçimizden birisi geri bassa, diğer grubun bunu daha sonra öbür grubun aleyhine kullanacağı kesindi. Bu tedirgin bekleyiş ortamı içinde, kahveye, orman bekçisi olduğu anlaşılan, eli tüfekli bir adam girdi. Bize karşı çıkan kahvenin sahibi, bu eli tüfekli adamla birşeyler konuştu fısıltıyla. Eli tüfekli, gözünü kırpmadan bize bakıyordu. Bu bakışlarda hiç de dostça bir anlam okunmuyordu. Tam o sırada bir silâh sesiyle irkildik. Adam, kalabalığın orta yerinde, hemen üstümüzde sallanan lüks lambasını hedef alarak tüfeğini ateşlemişti. Ne var ki, adamın tüfeğinden çıkan mermi lüks lambasına isabet etmemiş, hemen yanıbaşında, duvara saplanmıştı. Herhalde AP'lilerin niyeti, lüks lambasını patlatıp, karanlıktan yararlanarak bizi bir güzel sopalamaktı. Bu koşullarda, orada daha fazla kahramanlık taslamanın anlamsız olduğu açıktı. Yine de yiğitliğe bok sürmemek için, ertesi günkü mitingi anons ettikten sonra, kahveden çıktık. Gecenin karanlığında nereye gideceğimizi bile bilemeden önümüze çıkan keçi yollarından körlemesine ilerledik. Yarım saat sonra peşimizden bazı köylüler koşarak gelip çevremizi sardılar. Bu köylülerin havası tamamen değişikti. Bizi köye ge-

ri dönmeye ikna etmeye çalışıyorlardı. Bizi CHP'lilerin kahvesinde ağırlayacaklardı. Bilmeden AP'lilerin kahvesine düşmüştük. Bu sıcak ilgiden çok sevinmiştik. Ne var ki, köyden, onların önerisini kabul edemeyecek kadar uzaklaşmış, uğramamız gereken diğer köyün iyice yakınına gelmiştik. Onları mitinge beklediğimizi söyleyip, dostça el sıkışarak, hedefimiz olan diğer köye doğru ilerledik.

Akhisar ve Ödemiş tütün mitingleri başarıyla tamamlandıktan sonra İzmir'e döndük. Ankara'ya döneceğimiz gün, Ege Üniversitesi'nin Kimya Fakültesi'nde öğrenci derneği seçimleri olduğu, bu seçimleri izlemeye gideceğimiz söylendi bize, Dev-Genç yöneticileri tarafından. Gittik. Bir anfide, oylar sayılıyordu. Öğrenciler anfinin sıralarında oturmuş sonuçları ilgiyle izliyorlardı. Bir asistan oyları herkesin gözü önünde teker teker açıp, okuyordu. Seçimlerde "Devrimciler grubu" ile "Sosyal Demokratlar Grubu" yarışıyordu. O ana kadar açılan oylardan anlaşıldığına göre seçimi sosyal demokratlar önde götürüyordu. İzmirli devrimci gençler başta olmak üzere devrimciler bu durum karşısında öfke içindeydiler. O sırada, Basın-Yayın Komünüyle bir takım ilişkileri olan Feyzullah adlı sırık gibi uzun boylu, zayıf genç, Basın-Yayınlı Aktan İnce'yi ve beni bir kenara çekerek, "devrimcilerin seçimi kaybetmesine karşı birşeyler yapmak," gerektiğini söyledi. Ne yapılabilirdi ki? Feyzullah, o sivri zekâsıyla çözümü bulmuştu. Oyların sayımı sırasında kavga çıkarılacak, o kargaşalık sırasında sandıktaki gerçek oylar bir torbaya doldurulurken, yerine, hepsi "Devrimci Gruba" ait sahte oylar yerleştirilecekti. Aktan İnce, bu sivri zekâlı öneriyi benimsememişti. Ben de öyle. Hattâ bu öneriye büyük infial duymuştum. Ne var ki, Feyzullah, planı için, orada bulunan Dev-Genç yöneticilerinden onay almış görünüyordu. Bütün derdi, Aktan İnce'yi de ikna edip işin içine katmaktı. Aktan, olaya katılmayacağını belli etti. Ama planı önlemek için aktif bir tutum da takınmadı, hoşnutsuz bir havada uzaklaşıp gitti. Oysa ısrar etse, bu rezaleti belki önleyebilirdi. Benim ise böyle bir şansım hiç yoktu. Çünkü Dev-Genç'liler üzerinde, Aktan kadar bile etkim kalmamıştı artık.

Plan yürürlüğe kondu. Feyzullah, oyları sayan asistanın yanındaki sosyal demokrat görevliye birşeyler söyledikten sonra suratına yumruğu indirdi. Asistan şaşırıp kalmıştı. Onun şaşkınlığını ve hattâ diyebilirim ki, korkusunu daha da arttıran ise, Feyzullah'ın yanındaki, şimdi kim olduğunu hatırlayamadığım Dev-Genç'linin, elini oy sandığına daldırıp gerçek oyları boşaltması, yerine sahtelerini boca etmesiydi. Olay ayan beyan, herkesin gözü önünde cereyan ediyordu üstelik. Öğrenciler, bu açık sahtekârlığı ıslıklayıp yuhalayarak protesto ettiler. Ama Feyzullah bu protestolara da aldırmadan, korkudan bembeyaz kesilmiş asistana, tehditkâr bir havada oyları saymaya devam etmesini söyledi. Asistan korkusundan denileni yaptı. Artık çıkan bütün oylar "Devrimcilere" aitti. Asistan, açtığı her zarftan sonra "Devrimciler" diye inledikçe, yüreğim bir vurgun daha yiyiyordu. Seçim kazanılmış, ama yürekler kaybedilmişti.

İki grup arasındaki ideolojik çekişme ve rekabet, o dönemde yükselmeye başlayan üretici mitinglerinde kimin daha etkili olacağı noktasında da devam ediyordu. Gerçi PDA'nın, Dev-Genç'in dört bir yana kol salmış örgütlenmesiyle baş etmesi imkânsız bir şeydi, ama yine de, Dev-Genç'in düzenlediği üretici mitinglerinde PDA'cılar olarak boy göstermek için büyük bir çaba gösteriyorduk. Nerede bir üretici mitingi olduğunu duysak, birkaç kişiyle de olsa orada bitmeyi, "hareketin şerefi" açısından zorunlu görüyorduk. Akhisar mitinginin ardından, Samsun'un Alaçam ilçesinde, Dev-Genç'lilerin, benzeri bir tütün mitingi düzenlediği duyar duymaz Cüneyt Akalın'la ben soluğu Alaçam'da aldık. Oldukça kalabalık bir mitingdi. Köylüler, büyük bir coşkuyla miting alanını doldurmuşlardı. İki kişi de olsak, miting alanında *İşçi-Köylü* gazetesi satma görevini yerine getirmekten geri durmadık. Daha sonra bu mitingi anlatan bir yazı, Cüneyt ve benim imzamla *Türk Solu* dergisinde yayımlandı (Sayı: 123, 24 Mart 1970).

Bunun ardından, Erdoğan Güçbilmez ve Hukuk Fakültesi'nden İsmet Tufan Yazıcı'yla birlikte, Bartın TÖS Başkanı Ali Eralp'in çağrısıyla, TÖS'te bir konferans vermek üzere Bartın'a gittik. Buradaki dinleyicilerimiz daha çok aydın kesimdendi.

Erdoğan Güçbilmez, aydın kesimlere konuşma yapmakta oldukça deneyimliydi ve başarılı bir konuşma yaptı. İsmet Tufan ve benim için ise aynı başarıdan söz edilemez.

O günlerde, hükümet, Amerika'nın baskısıyla haşhaş ekimini yasaklamıştı. Haşhaş üreticisi köylüler büyük bir huzursuzluk içindeydi. Her yerden "haşhaş yasağını protesto" etmek için gösteri yapma talepleri geliyordu. Haşhaş yasağından mağdur yerlerden biri de Malatya'ydı. Malatyalı devrimci köylü önderleri, Teslim Töre, Süleyman Kırteke, Köse Polat, Hacı Tonak, Mehmet Ali Özdoğan, Doğan Örs, Mehmet Tekin vb. bir bildiri yayımlayarak köylüleri haşhaş yasağına karşı mücadeleye çağırmışlardı. Dev-Genç, bu mücadelenin örgütlenmesine önayak oldu. Malatya'da büyük bir köylü mitingi düzenlendi. Tabiî, bizim köy çalışması grubu da orada hazır ve nazırdı. Mitingin bir hafta öncesinden Malatya'nın köylerine yönelik bir çalışma düzenlenmişti. Bizim köy çalışma ekibi, önce, köylü önderlerinden Mehmet Ali Özdoğan'ın evinde konakladı. Mehmet Ali Özdoğan, bütün varlığıyla devrime bağlanmış, devrimcileri, hiçbir fraksiyon ayrımı yapmaksızın bağrına basan gerçekten içten ve örnek bir devrimciydi. Kendisine yönelecek eleştirileri dikkate almadan bizi evinde barındırdı, verdiği bilgilerle çevre köylerde yapacağımız çalışmalara yardımcı oldu. Gerçi Dev-Genç'liler de, PDA'cı köy ekibinin varlığından pek hoşlanmamakla birlikte, bizi açıkça dışlama tutumu almadılar ve bilahare köy çalışmalarında bize de görev verdiler. Biz de ayrı baş çekmek yerine Dev-Genç'in disiplinine tâbi olmayı doğru bulduk, onların verdiği görev çerçevesinde köylere dağıldık. Ben, Örenli devrimci bir arkadaşla köylere gönderildim. Ören civarındaki, Karaterzi, Dedeyazı, Çimiş, Kömbekavak, Gölpınar vb. köylerini bu arkadaşla birlikte dolaştık, birlikte propaganda yaptık.

Sonunda miting günü gelip çattı. Mitinge, Malatya'nın özellikle alevi köylerinden yoğun bir katılım oldu. Mitingin sonunda, en önde Dev-Genç başkanı Atilla Sarp olmak üzere yürüyüşe geçildi. Ne var ki, yürüyüşün sonuna doğru bir polis provakasyonu, olayların patlak vermesine neden oldu. Hatırladı-

ğım kadarıyla, polis, ortada hiçbir neden yokken, birkaç Dev-Genç'liyi herkesin gözü önünde gözaltına almaya kalkıştı. Böyle bir tutum, olayları açıkça davet etmek anlamına geliyordu. Elbette yürüyüşçüler, böyle aleni bir gözaltına alma girişimine sessiz kalamazlardı. Nitekim, polisin yuhalanmasının ardından ortalık karıştı. Polis de bunu bekliyormuş gibi kalabalığa copla saldırdı, kalabalık geri çekilirken saldırıya taşlarla cevap verdi. Ne var ki, böyle bir saldırı beklenmediği için kalabalığın direnişi uzun sürmedi, polis güçleri, yürüyüşü, sona ermeden dağıtabildi.

Yürüyüşün zorla dağıtılmasının ardından Dev-Genç Malatya örgütünün binasında toplandık. Bir değerlendirme yapılacaktı. Dev-Genç Başkanı Atilla Sarp Malatya'dan ayrıldığı için toplantıyı Mustafa Kemal Çamkıran yönetiyordu. Zaten pek geniş olmayan salon tıklım tıklım doluydu, kalabalık, merdivenlere kadar taşmıştı. Biz PDA'cılar, mitingin bozgunla sonuçlanmasını fırsat bilerek söz alıp ardarda eleştiri oklarımızı fırlattık. Salondaki ortam iyice gerginleşmişti. Birkaç Dev-Genç'li bize yanıt vermeye çalıştı, ama yanıtları etkili olamadı. Bunun üzerine, toplantıyı yöneten Mustafa Kemal Çamkıran ayağa kalkarak ajitatif bir konuşma yaptı. "Arkadaşlar," diye seslendi salondaki kalabalığa, "siz bu yeni oportünistlerin marifetlerini bilmezsiniz. Size onların ne haltlar yediklerini birazdan teker teker anlatacağım." Çamkıran'ın bu konuşması gergin ortamı tam anlamıyla patlama noktasına getirmişti. Bir kavga çıkması için küçük bir kıvılcım yeterliydi.

Bizim PDA köy çalışması ekibinde doğrudan doğruya köylü bir arkadaş da vardı: Kütahya'nın Değirmendere köyünden Mevlut Karakaya. Mevlut Karakaya, 1960'lı yıllarda kendi köyünde bir köy kütüphanesi kurmuş, bu yüzden jandarma zulmüne uğramıştı. *Aydınlık Sosyalist Dergi*, bir sayısında Mevlut Karakaya'nın hikâyesini özetlemişti. Bundan kısa süre sonra Mevlut, Ankara'ya gelmiş, derginin idarehanesinde yatıp kalkmaya başlamıştı. Sanırım, artık köyünde barınamaz hale gelmişti. Mevlut, yaşça bizden daha büyüktü. O sıralar otuz yaşlarında olmalıydı. Büroda kalmasının karşılığı olarak büro-

nun günlük işlerini, temizliğini vb. yapıyordu. Zamanla kitle çalışmalarına da katılmaya başladı, giderek köy çalışma ekibinde yer aldı. Mevlut bizim gibi "politik" eğitimden geçmediğinden lafını esirgemez, ağzına geleni pat diye söyleyiverirdi. Bu yüzden başına az iş gelmemiştir. İşte Mevlut'un bu "patavatsızlığı", Malatya Dev-Genç toplantısında patlamaya neden olan kıvılcım görevini gördü. Çamkıran'ın ateşli konuşmasının hemen ardından kalkıp Çamkıran'a, "yeni oportünist demekle ne kastediyorsunuz, oportünistin yenisi, eskisi nasıl oluyormuş," diye alaylı bir soru yöneltince, zaten istim üstündeki Dev-Genç'lilerden bazıları Mevlut'a saldırdılar. Salonda PDA'cı olarak, toplasanız ancak on kişi kadar vardık. Böyle bir kavgada dayak yememiz kesindi. Nitekim öyle oldu. Ne var ki, salonun hıncahınç dolu olması bir ölçüde bizi koruyan bir faktördü, çünkü kavgacılar, o sıkışıklıkta rahat hareket edemiyorlardı. Mevlut'u korumak için biz de girdik kavgaya mecburen. O kargaşalıkta yere düştüm. Birkaç kişi üzerime çullandı. O arada, eski arkadaşım Fehmi Erbaş'ın sesini duydum. Fehmi, karşı taraftan olduğu halde, "Gün'e vurmayın ulan, Gün'e vurmayın," diye feryat ediyor, üzerime çullananları bütün gücüyle engellemeye çalışıyordu. Fehmi, Antepliydi. Onun için arkadaşlık, ideolojik kavgalardan önce geliyordu. Ne olursa olsun ben onun "yiğit arkadaşı"ydım, bu yüzden gözünün önünde dayak yememe seyirci kalamazdı. Aynı safta yer aldığı arkadaşları onu bu davranışından dolayı kınayacak bile olsalar o bu tutumu almıştı, almak zorundaydı. Bazı davranışlar, bazı anlayışlar o kadar büyük oluyor ki, onları ideolojik çatışmanın kızgınlığı bile eritemiyor.

Sonunda kavga ve toplantı sona erdi. Tasımızı tarağımızı toplayıp Ankara'ya yollandık.

1970 yılının ilk yarısı, iki MDD'ci kesim arasında yoğun tartışmalarla geçti. Bu arada, yaşanan ideolojik mücadelenin seyrinde tuhaf bir değişim meydana gelmişti. Bölünme olmadan önce, bizim karşımızda yer alan ve MDD hareketi içinde çoğunluğu oluşturan kesim, bizi soldan sıkıştırıyordu. Özellikle Şahin Alpay'ın, *Aydınlık Sosyalist Dergi*'nin 12. sayısın-

da yayımlanan ve "objektif şartlar-subjektif şartlar" tartışmasını açan yazısı, bu "soldan" sıkıştırma için çok elverişli koşullar yaratmıştı. Aslında Şahin Alpay'ın yaptığı, Mihri Belli'nin, "proletaryanın devrime öncülük etmesinin objektif ve subjektif koşulları oluşmamıştır," teorisinin, daha teorik terimlerle ve daha Marksist bir terminolojiyle izahından başka bir şey değildi. Ama şu işe bakın ki, bu teorinin gerçek sahibi Mihri Belli'yle aynı safta yer alanlar, bu teoriyi açıklamaktan başka bir suçu olmayanları politik olarak köşeye sıkıştırıyorlardı da, yanıbaşlarındaki müttefiklerinin bu teorinin gerçek sahibi olduğu konusunda tek laf etmiyorlardı. Zaten politika denen şey de buydu: düşmanının en ufak açığını kullan, o sırada ittifak içinde olduklarının açıklarını ise örtbas et!

Ne var ki, bölünme meydana gelip Mihri Belli kesin olarak karşı safta kalınca, bu kez PDA aynı politik oyunu oynamaya, Kırmızı Aydınlıkçıları, soldan sıkıştırmaya başladı. Mihri Belli "cuntacı" değil miydi? O halde, o güne kadar Mihri Belli'nin kuyruğunda cuntacılık yapan PDA, cuntacılığın sıkı bir eleştirisine girişir, böylece rakibini köşeye sıkıştırırdı. Mihri Belli "legalist" değil miydi? O halde, o güne kadar legalizmin savunucusu PDA, aniden "anti-legalist" kesilir, Mihri Belli'nin şahsında Kırmızı Aydınlık'ın "sağcı" yönelimini açığa vururdu. Gerçi, daha önceki "maceracılık" eleştirisi de tamamen bir kenara bırakılmış değildi, ama enikonu ikinci plana itilmişti, şimdi bütün vuruşlar "sol"dan yapılıyor, üstelik de bu vuruşlar Kırmızı Aydınlık'ın önderliğini enikonu tedirgin ediyordu. Çünkü o dönemde solcu kitle sürekli sola kaymaktaydı, hiç kimse sağda bir konum edinmekten hoşlanmıyordu. Solun içinde sağda yer almak doğrudan doğruya itibar kaybetmek anlamına geliyordu. Nitekim, PDA'nın bölünmeden sonraki ilk iki üç ayda "sol"dan yaptığı saldırılar, Kırmızı Aydınlık cephesinde sarsıntılara ve güç kaybına yol açmaya başlamıştı.

Bu gelişme, Kırmızı Aydınlık önderliğinin hem içine kapanmasına, savunmaya çekilmesine ve baskıcı bir tutum takınmasına yol açıyor, hem de gün geçtikçe daha fazla demagojiye baş vurmasına neden oluyordu. Kırmızı Aydınlıkçılar ar-

tık çoğunlukta olmanın verdiği kendine güveni yitirmeye başlamışlardı. Öte yandan PDA'cılar azınlıkta da olsalar çelik bir top gibi birbirlerine kenetlenmişlerdi ve ideolojik mücadelede kendilerine güven gelmişti. İşte 1970'in ilk yarısında, ideolojik mücadele böyle bir seyir izliyordu. Bu seyir, ideolojik tartışmaların gittikçe sertleşmesine, demagojik bir hal almasına yol açıyordu.

Bu tür ideolojik tartışma toplantılarından çoğunu hatırlıyorum. En büyüklerinden biri, Dev-Genç'in SBF anfisinde yapılan Genel Yönetim Kurulu toplantısında cereyan etmişti. Merkez Yönetim Kurulu'ndan çıkarılmıştık, ama Genel Yönetim Kurulu'na Kongrede seçildiğimiz için bu kurula üyeliğimiz devam ediyordu. Bu kurulu ideolojik mücadele platformu olarak kullanacaktık. O sırada teorik planda yeni takviyeler de almıştık. Bunların en önemlisi, Amerika Birleşik Devletleri'nin Yale Üniversitesi'nde tahsilini tamamlayıp yurda dönen Halil Berktay'dı. Eski komünistlerden Erdoğan Berktay'ın oğlu Halil Berktay, ABD'deki Yale Üniversitesi'nde sıkı bir Maocu olarak yetişmiş, Amerika'daki Maocu Labour Party'den öğrendiklerini Türkiye'ye aktarmak üzere, teorik bakımdan tam donanımlı olarak yurda geri dönmüştü. Amerika'da tarih okuması da Marksist teorik bilgisini derinleştiren bir diğer faktördü. İngilizceyi ana dili gibi biliyordu ve teorik bakımdan son derece donanımlıydı. Anlayacağınız, dil, kültür ve teorisyenlik bakımından Şahin Alpay'dan geri kalır yanı yoktu ve PDA'nm yavaş yavaş kurmakta olduğu teorik üstünlüğe katkısı gerçekten önemliydi. Onunla PDA bürosunda ilk tanıştığımda, içimden, bu "muhallebi çocuğu" da kim diye geçirmiştim, ilk anda. Fakat sonra, ilk andaki yadırgamayı atlatmış, onunla arkadaş olmuştum. Halil, Genel Yönetim Kurulu toplantısından önce, takımının elemanlarına talimat veren koçlar gibi bana durmadan birşeyler anlatıyor, şunu da söyle, bunu da söyle deyip duruyordu. Zaten elimde Lenin'in ve Mao'nun kitaplarından oluşan neredeyse yirmi kitaplık bir yığın vardı. Kürsüye bunlarla çıkacaktım, çünkü her birinden yığınla alıntı okumam gerekiyordu. O dönemler ideolojik tartışmanın anlamı, alıntı sava-

şı yapmaktan başka bir şey değildi. Bu yetmiyormuş gibi şimdi bir de Halil Berktay'ın anlattıklarını aklımda tutmam gerekiyordu. Onun söylediklerini durmadan not alıyordum. Bu argümanların ne kadarını kullanacağım kürsüye çıkınca belli olacaktı.

Sonunda konuşma sırası bana geldi. O ağır kitaplarla kürsüye çıkışımı hiç unutamamam. Bu kadar kitabın kürsüye taşındığını gören izleyicilerin arasından bir gülüşme dalgası bile geçmişti. Ben de, "siz gülün bakalım, bunların içindekilerle sizin canınızı okuyacağım," der gibilerden başımı sallamıştım gülenlere. Ne var ki, kürsüdeki performansım, kitapların ağırlığıyla doğru orantılı olmadı. Halil Berktay'ın anlattıklarını hatırlama çabası, kendi inisyatifimle kazanacağım kadarıyla bir başarıyı bile ortadan kaldırdı. Kürsüde kekeleyip duruyordum. İkide bir kitapları karıştırıyor, okuyacağım alıntıyı bulmaya çalışıyordum. Alıntıyı bulamadığım zaman telaşlanıyor, bu kez söyleyeceklerimi unutuyordum. Sonunda alı al moru mor indim kürsüden. Bu, PDA'yla birlikte benim de yenilgimdi, rezil olmuştum.

Bu arada, yakın bir zamanda artık evlenmeyi düşündüğüm Gönül, yanıma gelerek, bana, İstanbul delegelerinden İlkay Alptekin'in (Demir), Arnavutköy Amerikan Kız Koleji'nden arkadaşı olduğunu, istersem onunla konuşabileceğini söyledi. İstanbul delegasyonu büyük ölçüde Kırmızı Aydınlıkçıydı. Muhtemelen İlkay da o kesimi destekliyordu. Ama yine de bir umut, Gönül'e, İlkay'la konuşmasını söyledim. Bir süre sonra Gönül geldi. Evet, tahmin ettiğimiz gibi, İlkay da karşı tarafı destekliyormuş, ama özel bir not da eklemiş bu desteğine. *Kırmızı* Aydınlık'ın bütününü desteklemiyormuş aslında. Kırmızı Aydınlık'ın içinde en tutarlı bulduğu Mahir Çayan'ı destekliyormuş. İlkay'ın, bu özel notu, Kırmızı Aydınlık içinde kısa süre sonra meydana gelecek yeni yarılmaların habercisiydi.

1970 yılının, Dev-Genç'in tarihinde, hem bir zirve, hem de başaşağı gidişin başlangıcı olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim. Zirveydi, çünkü Dev-Genç, ülke çapında gençlik kitlesi üzerinde tartışılmaz ve rakipsiz bir egemenlik kurmuştu. Bununla da

kalmamış, Dev-Genç adı, işçi ve özellikle köylü kitleleri üzerinde sihirli bir etki yapan, etkili ve esrarlı bir güce dönüşmüştü. Dev-Genç, neredeyse bir partinin fonksiyonlarından fazlasını yerine getirmeye başlamıştı. Her yerde emekçi gençlerden ve köylülerden oluşan yerel Dev-Genç grupları fışkırıyordu. Dev-Genç'in ünü ve etkisi kendi boyunu bile aşmıştı. Ne var ki, kenarlara doğru yayılma bütün gücüyle sürerken, Dev-Genç'in merkezinde yozlaşma ve bozulma eğilimleri kendini göstermeye başlamıştı bile. Dev-Genç'in merkezî güçleri, büyük ölçüde "faşistlerle kavga"ya ve "okulların korunması"na hapsedilmişti. Bu kısır mücadele, merkezdeki güçlerde yavaş yavaş yorgunluk ve bıkkınlık eğilimlerinin ortaya çıkmasına yol açmaya başlamıştı. Bunun ötesinde, Ankara ve İstanbul gibi büyük kentlerde yürütülen ideolojik mücadele, giderek ilerletici olmaktan çıkmış, esas olarak demagojik bir mahiyet kazanma eğilimine girmişti. Artık kürsülerde, o dogmatik alıntı yarışı bile görünmez olmuştu. Evet, ideolojik mücadele başından beri dogmatikti, ama dogmatizmin yerini demagojinin alması daha da üzüntü vericiydi. Dogmatizm, belki çaresi bulunabilecek bir hastalıktı. Ama demagojinin hiçbir çaresi yoktu, hastayı doğrudan ölüme götürürdü.

Sayısız örneğini yaşadığım bu tür demagoji örneklerinden en can alıcısını şu anda da bütün canlılığı ile anımsıyorum. Bir seferinde, yine SBF anfisinde hararetli bir tartışma hüküm sürüyordu. Kürsüde Dev-Genç Başkam Atilla Sarp vardı. Hatırladığım kadarıyla mevzu, Doğu'nun, köylü önderlerinden Hüseyin Güzel'i hapishanede yattığı sırada ziyaret edip etmediğiydi. Doğu, aslında hapishaneye ziyarete gittiğini anlatmak için çırpınıp duruyor, çevresindeki bazı kişileri tanık gösteriyordu. Ne var ki, Hüseyin Güzel de dahil tanık gösterdiği kişiler, orada kalkıp Doğu'nun lehine birşeyler söylemeyi göze alamıyorlardı. Toplantıda tam bir çoğunluk isterisi hâkimdi. Doğu'nun gösterdiği tanıklar kürsüye tek tek çıkıp onu yalanladıkça Dev-Genç üyeleri keyifle kahkahayı basıyorlardı. Bu arada olay, Dev-Genç Başkanı Atilla Sarp'ın kürsüye çıkıp o zamana kadar görülmemiş ölçüde korkunç bir demagojiye başvurmasıyla zirve nok-

tasına tırmandı. Atilla Sarp, kürsüden, Doğu'ya şöyle aşağılayarak baktı ve "bileklerine kelepçenin soğuk demiri değmemiş olanlar, hapishanenin ne olduğunu bilmezler arkadaşlar," diye haykırdı. Üstelik, bu iğrenç demagojiye başvuran Atilla Sarp, o zamana kadar topu topu bir ay hapis yatmıştı. 1969 yazının sonunda Merkez Cezaevi'nde birlikte kalmıştık. O, bizden bir hafta kadar önce tahliye olmuştu. Zaten o salonda bulunanların hepsini alsanız, en fazla hapis yatanınki bir ya da iki ayı geçmezdi. 1969 yılının sonunda Yusuf Küpeli ve Mustafa Kemal Çamkıran, Bingöl Erdumlu'nun evinde yakalanmış ve kesintisiz altı ay hapis yatmışlardı. Bu kesintisiz hapislik hepimizin gözüne çok uzun görünmüştü o zaman. En fazla tutuklanan Deniz Gezmiş'in kesintili tutukluluklarını toplasanız beş altı ayı geçmezdi. Yani açıkçası, Atilla'nınki demagojiden başka bir şey değildi. Ama acı olan, Dev-Genç üyelerinin büyük çoğunluğunun bu tür ucuz demagojilere prim veren bir ruh hali içinde olmalarıydı. (Dev-Genç'li kızlar da dahil olmak üzere hapishane tespihlerini parmakların arasında dolandırarak şaklatmak, o dönemin modalarından biriydi.)

* * *

1970 yılının ilk yarısı, aynı zamanda PDA'nın içindeki gizli çekirdeğin illegal örgütlenme çabalarına hız verdiği bir dönem oldu. 1969 yılının 21 Mayıs'ı gecesi beş kişi arasında geçen o olaydan sonra uzun süre bu illegal örgütlenmeden söz edilmedi. Sanki her şey o gecenin büyüsü içinde olup bitmiş, sonra da karanlıklara gömülüp unutulmuştu. Hepimiz, o gece son derece hararetli konuşmalar yapan ve örgütün kurulmasını zorlayan Doğu'dan bekliyorduk inisyatifi. Fakat Doğu, bu olaydan sonraki aylarda illegal örgütlenme konusunda hiçbir imada bulunmamıştı. Her şey yine eskisi gibi legal dergi faaliyetleri biçiminde yürüyordu. Peki ama kurulan illegal çekirdek ne olacaktı? Bunu tutup dergi bürosunda konuşmak olmazdı. Hattâ imâ yoluyla hatırlatmak dahi olacak şey değildi. Arasıra aklımdan, acaba beni illegal çekirdeğin dışında tutup kendileri ayrıca örgütleniyorlar mı türü düşünceler de geçmiyor değildi. Ama ne-

den böyle bir şey yapsınlardı? Birkaç kere konuyu Doğu'ya açmayı düşündüm, fakat sonra vazgeçtim. Bu gibi konularda fazla ısrarlı görünmek hoş bir şey değildi.

Bölünmenin gerçekleştiği günlerde Doğu, bizlere illegal çekirdeği imâ yoluyla hatırlatmaya başlamıştı. Anlaşılan artık bu çekirdeğin pratikte bir işlevi olacağını düşünüyordu. Bir süredir, yüzünde esrarengiz bir gülümsemeyle yanımıza gelip, "bir gün toplanalım," demeye başlamıştı. Tamam da, toplantıyı sağlayacak, yine kendisiydi. Biz hazırdık. Böylece bir süre daha geçti. Bölünme gerçekleşti. PDA, ayrı bir hareket olarak örgütlendi. Bundan sonraki aylarda Doğu'nun yüzündeki esrarengiz gülümseme daha da belirgin bir hal aldı ve sonunda bizi topladı.

Hatırladığım kadarıyla bir görev bölüşümü yaptık, kurucu Merkez Komitesi'ni genişletmeye, Ankara ve İstanbul'da birer il komitesi örgütlemeye karar verdik. Bu, örgüte yeni üyeler almaya başlamak anlamına geliyordu. Örgütlenme tamamen yukarıdan aşağı ve kooptasyon usulüyle yürüyordu. Merkez Komitesi'ne ilk alınan üye Hasan Yalçın oldu. Ankara İl Komitesi'nde Hasan Yalçın ve Atıl Ant görevlendirildiler. Atıl Ant'a bağlı olarak bir yayın hücresi kuruldu. Bu hücre Atıl Ant ve eniştesi Nejat Bayramoğlu'ndan oluşuyordu. Baskı makinesi, Nejat'ın evinde, tavan arasında, gizli bir bölmede saklanıyordu. İstanbul İl komitesi ise, Bora Gözen, İbrahim Kaypakkaya ve Mehmet Altun'dan oluşmuştu. Komitenin sekreteri, Bora Gözen'di. Hücre faaliyeti tek tek bağlarla sürdürüldüğünden, İstanbul İl Komitesi Sekreteri Bora Gözen'le bir tek Doğu'nun bağı vardı.

Örgütlenme, yavaş yavaş aşağılara doğru ilerliyordu. Ankara'da, Ankara İl Komitesi'ne bağlı olarak birkaç hücre örgütlenmişti. Ne var ki bu hücreler, herhangi bir üretim birimi ya da okul temeline dayanmıyordu. Daha çok PDA çevresindeki en güvenilir, en kararlı unsurlar "parti"leniyor ve üçer kişilik hücreler halinde bir araya getiriliyordu. Aslında bu hücrelerin somut pratikte pek bir şey yaptıkları yoktu. Çünkü pratik faaliyet, legal planda, esas olarak da *İşçi-Köylü* satışları etra-

fında yürütülüyordu. Bu durum, 12 Mart sonrasına, Erim Hükümetinin, sol'a saldırıya girişip legal dergileri kapatmasına kadar, aşağı yukarı böyle sürmüş, PDA hareketi esas olarak legal bir hareket olarak kalmıştır. "İllegal örgütlenme", pratikte pek fazla bir işlev yerine getirmemiş, yalnızca, o dönemin modasına ayak uydurmanın ve rakip hareketlerin illegal örgütlenmelerinden geri kalınmadığını göstermenin, "bakın biz de illegal parti olarak örgütleniyoruz" diyerek en aktif militanları hareket çevresinde tutmanın süsü olarak kullanılmıştır.

İllegal örgütlenme çalışması, PDA'nın normal hiyerarşisini bir ölçüde alt üst etmişti. Örneğin, PDA'nm en önemli teorisyenlerinden Şahin Alpay, "burjuva eğilimleri" nedeniyle, illegal örgütlenmede, basit bir parti üyesi konumundaydı. DTCF'lilerin ağırlıkta olduğu bir hücrede görevliydi. Yine PDA'nın önemli unsurlarından Erdoğan Güçbilmez, parti üyesi bile yapılmamıştı.

Bu arada, PDA, ülkedeki genel atmosfere uygun olarak hızla "sol"a kaymaktaydı. Mao'nun "kırlardan şehirlere" stratejisinin benimsenmesiyle, köylerde tutunmaya yönelik çalışmalar yapılmaya başlanmış, örgütlenen birkaç köy çalışması hücresi, köylerde uzun vadeli çalışmalara yollanmıştı. Yine bu "sola" kaymanın ve köylere ağırlık vermenin sonucu olarak, Çin'deki Kültür Devrimi'ni taklit eden bir "proleterleşme" kampanyası açılmıştı. PDA'nın etrafındaki taraftarların çoğu, çeşitli fakültelerde okuyan orta sınıftan gençlerdi, hattâ bir kısmı üst sınıflardan gelen kolej eğitimi görmüş, yabancı dil bilen gençlerdi. Çoğunluk, kentli orta sınıf yaşamından kopmuş değildi. Oturdukları semtler, genellikle orta sınıfın yaşadığı semtlerdi. "Proleterleşme" kampanyası, bu sınıfsal konumu yapay olarak değiştirmeye yönelikti. Taraftarlar gecekondu semtlerine taşınmaya teşvik ediliyordu. Bununla da kalınmayıp, "mülksüzleştirme" yönünde girişimler de başlamıştı. "Mülksüzleştirme"nin amacı, bir yandan sınıfsal konumları değiştirmek, diğer yandan da (sanırım esas olan da buydu) harekete malî destek sağlamaktı. Bunun için evlerdeki teyp, müzik dolabı vb. gibi "lüks" eşyalar bağışlanmaya başlandı. Bu bağışlama faaliyetinin gereğince hızlı

yürümediği düşünülmüş olacak ki, bir süre sonra bazı aktif elemanların öncülüğünde evlere baskınlar yapılıp geri kalan "lüks" mallara el kondu. Bu el koyma işleminin en hızlı uygulayıcısı Hasan Yalçın'dı. Taraftarlar, bu "proleterleşme" kampanyasından çok hoşnut olmasalar da "devrimcilik" adına ses çıkartmıyor, hattâ mallarına el konmasına taraftarmış gibi görünmek zorunda hissediyorlardı kendilerini.

"Proleterleşme" kampanyasını yaygınlaştırmak için toplantılar yapılıyordu. Bu toplantılardan birinde, Erdoğan Güçbilmez, bu konudaki kuşkularını açık açık dile getirdi ve kendisinin böylesi bir gidişe ayak uyduramayacağını dürüstçe ortaya koydu. Kampanyaya muhalefet ediyor değildi, ne var ki, kendisi bu işte yoktu. PDA içindeki, benim de aralarında bulunduğum, daha çok köylü kökenli gençlerden oluşan dinamik bir kesim, kampanyanın başını çekiyordu. Erdoğan Güçbilmez'in açıklamaları kınayıcı nazarlarla karşılandı, ama yapılacak bir şey yoktu. Katılmayanlar katılmazdı, böylece geri kalırlardı, ilerlemek isteyenler ise ilerlerdi. Nitekim o günden sonra Erdoğan Güçbilmez, dergiye yazı yazmaya devam etmekle birlikte görece geri çekildi, süreç içinde de hareketten koptu.

"Proleterleşme" kampanyasının mağdurlarından biri de Şahin Alpay'dı. Şahin Alpay, SBF'de asistandı. Üst sınıftan geliyordu. Kolej eğitimi görmüştü, çok iyi yabancı dil biliyordu. Evliydi ve bir kız çocuğu vardı. Kızıltoprak Caddesi'nde gayet güzel döşenmiş bir evde yaşıyordu. Eşi de kendisi gibi burjuva kökenliydi. Teorik olarak bu gelişmelere bir itirazı olmamakla birlikte Şahin'in pratikte böylesi bir "proleterleşme"ye ayak uydurması bir hayli zor görünüyordu. Mesele evdeki birkaç "lüks" eşyayı vermekle bitse yine iyiydi. Şahin Alpay illegal parti örgütünün üyesiydi ve parti disiplinine her bakımdan uymak zorundaydı. Bakalım burjuva yaşamını gerçekten terk etmeye hazır mıydı? Bunu denemenin en iyi yolu, ona illegal parti örgütü kanallarından zor bir görev vermekti. O sırada parti üyelerinin tam anlamıyla "proleterleşmelerini" sağlamak için, üyeler belli dönemler için inşaat işçiliği yapmaya zorlanıyordu. Köy kökenli gençler bu tür görevlere seve seve koşu-

yorlardı. Ama Şahin Alpay için böyle bir görevi yerine getirmek neredeyse imkânsız gibi bir şeydi. Böyle bir inşaat işçiliği görevini yapmaya razı olsa bile, "burjuva" görünüşüyle bunu yerine getirmesi çok zordu. İnşaatlara gittiği zaman müteaahhitler onun bir inşaat işçisi olmadığını şıp diye anlayıvereceklerdi. Buna rağmen illegal kanallardan Şahin Alpay'a inşaat işçiliği görevine gitmesi talimatı verildi. Böyle bir saçmalığa itiraz etmekle birlikte Şahin sonunda boyun eğdi ve bir aylık bir süre için inşaatlarda çalışmak için işinden izin alıp İstanbul'un yolunu tuttu. Orada başına neler geldiğini ayrıntılı olarak bilemiyorum. Ama sonucun hiç de parlak olmadığı açıktı. İnşaatlara girmekte oldukça zorlanmış ve müteahhitlerin kuşkusunu çekmişti. Sonunda tanıdık birinin inşaatında işe girmeyi başarmış, ancak bu kez de inşaat işçilerinin kuşkulu bakışları altında ezilmişti. Buna da razı olmuş, ancak hayatında eline kürek almamış Şahin, büyük güçlüklerle karşılaşmıştı. Elleri su toplamış, patlamış ve yara olmuştu. Hayatlarında ilk kez gözlüklü bir inşaat işçisi gören işçiler onunla alay etmişlerdi. Sonunda bir aylık sınavı tamamlayarak eve döndü Şahin. Aslında böyle bir deneyin saçmalığını biz de görmüyor değildik, ama "proleterleşmek" de öyle kolay iş değildi, bu yollardan geçilecekti kaçınılmaz olarak.

Mao'nun Kültür Devrimini taklit eden "Proleterleşme" kampanyası sırasında zaman zaman bazı sıkıntı verici durumlar da ortaya çıkıyordu. Örneğin, hareketin lideri konumundaki Doğu Perinçek o sıralarda Sırma Ersanlı ile evlenmişti ve Doğu'nun babası AP milletvekili Sadık Perinçek, oğluyla gelinine, oturmaları için, Emek mahallesinde iyi döşenmiş, güzel bir ev satın almıştı. Doğu ve Sırma, yeni doğan bebekleri Zeynep'le (Perinçek) birlikte bu evde oturuyorlardı. Evet ama, bu ne perhiz, bu ne lahana turşusu demez miydi elâlem! Bir yandan taraftarlara "proleterleşmelerini" söyleyip, evlerindeki ıvır zıvıra bile "lüks eşya" diye el koyup, bir yandan da hareketin liderinin lüks sayılabilecek bir evde oturması ve üstelik bunu mülkiyetinde tutması olacak şey değildi. Bu, hareketteki herkes gibi, biz önde gelenlerin de dikkatini çekiyordu. Hattâ bir

keresinde, sanırım Ömer Özerturgut bu durumu çıtlatmıştı da. Bunun üzerine bir illegal Merkez Komitesi toplantısında Doğu, bizlere durumu açtı, şu anda özel mülkiyetinde bulunan evin aslında hareketin mülkiyeti olduğunu deklare etti. Evi hemen satmak kârlı bir iş olmayacaktı. Ama gerek görüldüğü an, ev, hareketin kararıyla satılabilecekti. Nitekim, eğer yanılmıyorsam, daha sonraki yıllarda bu işlem gerçekleşti de. Ev, muhtemelen, 12 Mart döneminin ardından satılıp, parası harekete aktarıldı. Ne var ki, zaten hareketin bütün mülkiyeti, Doğu Perinçek'e aitti.

PDA'nın esas pratik faaliyetinin *İşçi-Köylü* satışları olduğunu söylemiştim. *İşçi-Köylü* gazetesi her onbeş günde bir yayımlanıyordu. Gazetenin her sayısı 30 bin ya da 40 bin adet basılıyordu. Bu, oldukça yüksek bir rakamdı. Gazetenin 25 kuruşluk fiyatı o güne göre de düşüktü. Gazete esas olarak gecekondu semtlerinde, Ulus ve Kızılay gibi, kalabalığın yoğun olduğu semtlerde satılıyordu. Ancak satıştan önce, gazetenin abonelere postalanması işlemi vardı. Biz taraftarlar gazetenin çıkışını heyecanla bekliyorduk. Gazete balyalar halinde büroya gelince abonelere gazete postalama faaliyeti başlıyordu. Bu faaliyet gerçekten zevkli, kollektif bir çalışmaydı. Bir yandan gazeteleri katlayıp, üzerlerine adres yazarken, bir yandan da hep birlikte devrimci marşlar söyleyip inancımızı pekiştiriyorduk.

Bundan sonra sıra, Kızılay ve Ulus'a toplu gazete satışına çıkmaya geliyordu. Aşağı yukarı otuz-kırk kişilik kalabalık gruplar halinde çıkıyorduk satışa. Bunun nedeni, bir yandan halka güçlü bir görüntü vermek, diğer yandan polisten ya da faşistlerden gelebilecek saldırılara topluca karşı koyabilmekti. Akşamın kalabalık saatlerinde, topluca bağırarak sloganlar atıyor ve gazete satıyorduk. *İşçi-Köylü*'nün bu şekilde toplu satışı, 1965 yılındaki *Dönüşüm* satışlarından etkilenmenin ürünüydü, hattâ ortalığı gürültüye boğmakta *Dönüşüm* satışlarını bile gölgede bırakmıştık.

Daha sonra, küçük gruplar halinde gecekondu satışları başlıyordu. Neredeyse tek tek kapıları çalarak ısrarlı bir satış faaliyeti yürütüyorduk. İnsanlar, kapılarına kadar gelen bu gençleri

genellikle geri çevirmeyip, 25 kuruş karşılığında gazeteyi satın alıyorlardı. Dönüşte her grup paraları sayıyor ve ne kadar gazete sattığını ilân ediyordu. Gruplar arasında satış konusunda "devrimci yarış" söz konusuydu.

Gazete satışları sırasında başımıza bazı olaylar da gelmiyor değildi. Bir keresinde, Ulus'ta kalabalık bir faşist grubunun saldırısından kıl payı kurtulup tabanları yağlamıştık. Bir seferinde de Kızılay'da gazete satarken sivil polislerin baskınına uğradık. Siviller, ben de içlerinde olmak üzere dört beş kişiyi gözaltına aldılar. 1. Şube polisleri beni gözaltına alıp esaslı bir sopalamak için zaten ne zamandır fırsat kolluyorlardı. Sonunda bu fırsatı yakalamışlardı işte. İki polis koluma girmiş beni Necatibey Karakolu'na götürürken, bir de baktım bizim arkadaşlardan, tiyatro oyuncusu Erkan Yücel, yanında birkaç arkadaşla birlikte bizi takip ediyor. Erkan, bana işaretle, "polislere saldırıp seni kurtaralım mı" diye sordu. Ben böyle bir saldırıyı göze alamadım ve Erkan'a "yapmayın" dedim, yine işaretle. Necatibey Karakolu'ndan Emniyet Sarayı'na götürüldüm. Yakalanan diğer arkadaşlardan ayrı bir hücreye kondum. Burada, her gelen polis kapıyı aralayıp bakıyor, "bu muymuş polislere yumruk atan," dedikten sonra içeri girip beni bir güzel pataklıyordu. Sabaha kadar epey dayak yedim. "Dersimi" almıştım.

Bir diğer olay da gecekondu semtlerinde başımıza geldi. Gazete satarken aniden karşımıza iki sivil polis çıktı ve bizi kovalamaya başladı. Kaçarken polislerden biri beni pardesümden yakaladı. O sırada bizim arkadaşlardan Nuri Türkeeş, büyük bir özveri gösterdi, polisin üzerine saldırıp, omuz atarak kurtulmamı sağladı. O şaşkınlık anında kendisi de kaçmayı başardı. Böylece polislerin elinden kurtulduk.

PDA'nın önemli faaliyetlerinden biri de, ideolojik eğitim çalışmaları ve ideolojik konulardaki seminerlerdi. PDA, ideolojisini yeni inşâ eden bir hareket olarak - ki varlık nedeni buydu - bu tür seminerlere çok büyük önem veriyordu. Seminerler önce, Türk Hukuk Kurumu'nun üzerinde bulunan PDA bürosunun genişçe salonunda, genellikle akşamları ve hafta sonları yapılıyordu. Daha sonra, katılımın artması üzerine, alt kat-

taki, başkanlığını Prof. Muammer Aksoy'un yapmakta olduğu Türk Hukuk Kurumu'nun salonuna taşındı. PDA bürosunun kapı komşusu, Doğan Avcıoğlu'nun çıkarttığı *Devrim* dergisiydi. *Devrim* dergisiyle iyi ilişkilerimiz vardı.

PDA'nın seminerleri, Mao'nun kitapları başta gelmek üzere, Marksist klasikler üzerine oluyordu. İki ya da üç kişilik gruplar bir kitabın sunulması görevini üstleniyor ve kitabın bölümlerini sırayla sunuyorlardı. Ondan sonra da tartışmalar başlıyordu. Kitapları sunanların teorik düzeyi dikkate alınmıyordu. Kim göreve talipse, teorik düzeyine bakılmadan ona görev veriliyordu. Elbette gruplar oluşturulurken, "ileri" ve "geri" düzeydekilerin belli bir harmonisi göz önüne almıyordu. Bu sunuş çalışmaları, PDA çevresindeki birçok kişinin teoriyle daha yakından ilgilenmesine yol açmıştır. Bu seminerlere, PDA'cı olmayan bir kısım entellektüel de katılıyordu. Yıllar sonra Yavuz Alogan'la tanıştığımda, beni o seminerlerden tanıdığını söyleyince şaşırmıştım. Meğer o sıralar, o da, Troçkist, genç bir entellektüel olarak bu seminerleri izlermiş.

PDA'nın oluşmasıyla birlikte, yukarıda sözünü ettiğim "proleterleşme" kampanyasının yanısıra ve buna paralel olarak, başka önemli ideolojik değişimler de yaşanıyordu. Bu değişimlerden en önemlisi, PDA'nın sınıfsal tabanıydı. PDA'nın taraftarlarının büyük çoğunluğu, özellikle İstanbul ve Ankara'daki, kolej eğitimli orta sınıf çocuklarıydı. İstanbul Çapa Öğretmen Okulunda, Ankara'da, DTCF, Gazi Eğitim Enstitüsü ve Fen Fakültesi'nde okuyan bir kısım köylü kökenli genç de vardı, ama bunlar azınlıktaydı. PDA'nın ilk oluştuğu sırada, çeviri faaliyetlerine ağırlık vermek amacıyla bir çeviri bürosu kurulması kararı alınmış, bunun için, yabancı dil bilen PDA taraftarlarına bir çağrı yapılmıştı. Ankara'daki PDA bürosuna bu toplantı için gelenler, salonu hıncahınç doldurmuştu. Orada, PDA'nın çevresinde çok sayıda kolej eğitimli, yabancı dil bilen genç kız ve erkeğin bulunduğunu görmüştüm. Bu orta sınıf taraftar kitlesi, uzunca bir süre PDA'nın çevresinde kalmıştır. Ne var ki, alttan gelen bir başka dalga, PDA'nın bu sınıfsal konumunu belli ölçülerde değişikliğe uğratıyordu.

Birincisi, belki de PDA'nın Maocu "köylü devrimi" stratejisine ağırlık vermesinin sonucu olarak, gittikçe daha fazla sayıda köylü kökenli üniversiteli genç PDA'ya yönelmeye başlamıştı. İkincisi ve daha önemlisi, *İşçi-Köylü* gazetesinin taşrada yayılması, köylerde bir *İşçi-Köylü* ağı kurulması ve köy çalışmalarına gittikçe daha fazla ağırlık verilmesiyle birlikte, köylerde doğrudan doğruya köylülerden oluşan bir PDA'cı taraftar kesimi oluşmaya başlamıştı. Bu taraftarlar, artık giderek Ankara'ya, PDA bürosuna ziyarete gelmeye başlamışlardı. Böylece PDA bürosunda tuhaf bir görüntü de ortaya çıkıyordu. Bir yanda mini etekli kolejli kızlar, bir yanda poturlu köylüler. Bu tuhaf karışım, saflarda bazı uyumsuzlukların da ortaya çıkmasına yol açıyordu. Örneğin büroyu ziyarete gelen köylüler, mini etekli kızları görünce şaşalıyor, hattâ bunu yadırgadıklarını az çok hissettiriyorlardı. Bu yadırgama, köylü kökenli üniversiteliler için de söz konusuydu. Başlangıçta, bu duruma ses çıkartmayan köylü kökenli gençler, büroyu ziyaret eden köylülerin rahatsızlığını gerekçe göstererek yavaş yavaş seslerini yükseltmeye başlamışlardı. Bu kızlar, biraz daha "makûl" etekler giyseler iyi olmaz mıydı acaba? Bakın işte köylüler onları yadırgıyordu. Halkımızın hissiyatına duyarsız kalmamalıydık vb. Köylü kökenli gençler, giderek, *İşçi-Köylü* satışlarına katılan mini etekli kız arkadaşlara da itiraz etmeye başlamışlardı. Bu kızların görünümü, sokakta, halkla ilişkilerimizi olumsuz etkiliyordu. En azından gazete satışına çıkarken mini eteklerini çıkartsalar iyi olurdu vb. Bu yöneliş, giderek safları etkiliyor, PDA'nın ideolojisinde "köylücü" bir muhafazakâr yönelimin gittikçe ağır basmasına neden oluyordu.

Kolej kökenlilerle büroya gelen köylüler arasındaki ilişkilerde de bazı uyumsuzluklar söz konusuydu. Örneğin kolej kökenli gençler sınıfsal eğilimlerine uygun olarak kendi aralarında arkadaşlık kurmayı, kendi aralarında espri yapmayı ve şakalaşmayı tercih ediyorlardı daha çok. Büroya gelen köylülerle bağ kurmakta zorluk çekiyorlardı. PDA önderliği bu durumu fark etmiş, kolejli arkadaşları, "kitle bağlarına gereken önemi vermedikleri" gerekçesiyle eleştirmeye başlamıştı. Bu konu-

da en fazla eleştiriye uğrayanlardan biri de Şahin Alpay'dı. Şahin'in diğerlerine göre daha fazla eleştirilmesinin nedeni, aynı zamanda PDA'nın önderlerinden biri olarak görünüyor ve tanınıyor olmasıydı. Köylüler onu yazılarından tanıyor ve tanışmak istiyorlardı. Oysa, fakültelerdeki çatışmalara katılmadığı için eleştirildiğinde, "çocuklar, ben sizin gibi elime sopa alıp fakültede nöbet tutamam ki, buna yapım müsait değil," diyen Şahin, teorik olarak "köylü devrimini" savunsa da, pratikte köylülerle al takke ver külâh olmaya hiç de niyetli görünmüyordu. Bir seferinde, PDA bürosunun odalarından birinde, büroyu ziyarete gelen köylülerle sohbet ediyorduk. O sırada Şahin Alpay kapıda belirdi, orada bulunanlara selâm bile vermeden, gayet soğuk ve üstten bir havada, Doğu'ya bir yazı uzattıktan sonra çıkıp gitmek istedi. Doğu yerinden fırlayıp Şahin'i büronun kapısında yakaladı ve geri getirdi, köylülerle tanıştırdı. Şahin isteksizce köylülerin elini sıktıktan sonra kaçar gibi gitti yeniden. Daha sonra Doğu, Şahin'i, bir Yazı Kurulu toplantısında bu yüzden bir hayli eleştirdi. Şahin ise, kendini "yapay" davranamayacağını söyleyerek savunmaya çalıştı.

PDA hareketi, yeni inşâ edilen bir hareket olduğundan, daha önce de belirttiğim gibi, ideolojik çizginin oluşturulmasına büyük titizlik gösteriliyordu. Özellikle ayrılıktan sonraki ilk aylarda hareketin önde gelenleri olarak, "Mao Zedung Düşüncesi" (o zamana kadar biz "Mao Çe tung" diye bilirdik, bunun "doğru"suna, titiz "dilbilimsel çalışmalardan" sonra Şahin Alpay ve Halil Berktay karar vermiş, bu kullanım, PDA'yı Mao konusunda gizliden gizliye uzman kabul eden solun diğer kesimi tarafından da benimsenmişti) üzerine derin ve çetin tartışmalara girmiştik. Çünkü iş, salt "Mao Zedung düşüncesi"ni kabul etmekle bitmiyordu. Bir hareketi var etmek için gerekli "ideoloji kapmaca" oyununa uygun olarak onun önemli aksesuarlarını da kabul etmek gerekiyordu ki, bunların en başında, o sıralar artık kulağımıza sık sık çalınmaya başlayan "Sovyet sosyal-emperyalizmi" teorisini kabul etmek geliyordu. "Sovyet revizyonizmi" demek kolaydı da, yıllar yılı bütün Türk solunun, kendisini, savunuculuğunu yapmakla gö-

revli addettiği Sovyetler Birliği'ni "emperyalist" ilân etmek öyle kolay iş değildi. Ne var ki, "Mao"cu olmanın "kolay" olduğunu da kimse söylememişti. Maoculuğun rantını yemek istiyorsak, onun gereklerini de dört dörtlük yerine getirmek zorundaydık. Önderlik içinde bu konuda farklı eğilimler vardı. Doğu ve Ömer Özerturgut, (aynı zamanda Erdoğan Güçbilmez, ne var ki, Erdoğan, "proleterleşme" kampanyasında tökezlediği için onun pek fazla ağırlığı kalmamıştı artık) daha ihtiyatlı adım atmaktan ve Türkiye toprağından kopacak ölçüde bir taklitçiliğe gitmemekten yanaydılar. Evet, Sovyetler Birliği, ÇKP'nin dediği gibi "sosyal-emperyalist"ti ama (bu "sosyal" takısını, ÇKP, savaş taraftarı sosyal-demokrasiyi betimlemek için ortaya atan Lenin'den tevarüs etmişti) biz de bunu aynı ÇKP gibi iki kelimede bir kullanmak zorunda mıydık bakalım? Yıllarca Sovyetler Birliği'ne tapmış Türk solunun geniş kesimlerini ikna etmek için daha ihtiyatlı ve daha kendine özgü bir Maoculuk yürütmek akıllıca olmaz mıydı? Üstelik, PDA saflarında, Mihri Belli'nin karşısında yer almaya cesaret etmiş, *Türk Solu* çevresindeki eski komünistlerin de bu konuda belli bir direnci söz konusuydu. Daha onları bile ikna edememiştik. İstanbul'da, PDA safında yer almış "eski tüfeklerle" yapılan bir toplantıda bu konudaki direnç enikonu ortaya çıkmış, genç Berktay, amcaları, eski TKP'li Berktay'ları (İlhan ve Aslan Berktay) bu konuda ne yaptıysa ikna edememişti. Eski TKP'liler içinde bu konuda en kararlı tutumu alan Halim Spatar olmuştu. Onun bu yeteneği göstermesinin nedeni dil bilmesi ve diğer eskilerden farklı olarak Çin yayınlarını dikkatle izlemesiydi. Vecdi Özgüner de ona yakın bir tutum almıştı, ama iş bu ikisiyle bitmiyordu.

İhtiyatlılık yanlıları, PDA'nın daha pragmatik kanadını oluşturuyordu. Yani aslında bu bir pragmatik-dogmatik çatışmasıydı. İhtiyat yanlısı pragmatikler, Maoculuğu daha çok pragmatik amaçlarla, yeni bir hareket inşâ ederken itibar sahibi bir ideolojinin rantını yemek düşüncesiyle benimsemişlerdi. Ancak bu benimseme, başka bir yararı ortadan kaldırmaya yol açmamalıydı. Örneğin, PDA safına kazanılabilecek eski tüfekleri ya da

başka aydınları ürkütmeye hiç gerek olmadığı gibi, "Maoculuğumuz" "asker sivil aydın zümrenin" "öncü gücü" olan ve yeni bir darbeye hazırlanan ordu mensuplarıyla aramızı açacak bir sivrilikte ortaya konmamalıydı.

Doğu ve Ömer'in ihtiyatlı tutumlarının karşısında, Ankara'daki teorisyenler kesimiyle (başta Halil Berktay ve Şahin Alpay), İstanbul'daki "köylücüler" kesimi yer alıyordu. Gerçi bu iki kesimin hareket noktaları farklıydı. "Teorisyenler" kesimini yönlendiren, onların gözlerini âdeta kamaştırmış (ve kör etmiş) ÇKP yayınları ve diğer yabancı Maocu partilerin yayınlarıydı. Halil Berktay, Amerika'daki Maocu Labour Party'nin ateşli ve dogmatik bir taraftarı olarak dönmüştü yurda. Şahin Alpay deseniz, ÇKP önderliği diyor başka bir şey demiyordu. Onların arkasından, her şeyden çok ÇKP parti hiyerarşisinde 2. adamın, 3. adamın vb. kim olduğunu merak eden ve bu hiyerarşi önünde kölece bir boyun eğiş içinde bulunan Cengiz Çandar geliyordu. Yani, bu kesimi yönlendiren, okudukları ve bağlandıkları dış ideolojik kaynakları körü körüne izleme güdüsüydü. İstanbul'daki "köylücü" kesimde de güçlü bir ÇKP tapıncı söz konusuydu. Ne var ki, Çapalı İbrahim Kaypakkaya'nın ve Robert Kolej'li Garbis Altınoğlu'nun dogmatizmleri biraz daha farklıydı. Onlar, Türkiye'de olan biten her şeyi, çağdaş ideolojik kaynaklardan çok, ÇKP'nin 30'lu ve 40'lı yıllarda yürüttüğü köylü savaşı açısından değerlendiriyorlardı. Dertleri günleri, "Çin gibi bir köylü ülkesi olan" Türkiye'de, aynı Çin'de olduğu gibi bir köylü savaşının başlaması ve kırlardan şehirlerin kuşatılmasıydı. Bu bağlamda, bu köylü savaşının öncülüğünü yapmış Mao Zedung'un başında bulunduğu ÇKP bize ne diyorsa onlar aynen tekrarlanmalıydı. ÇKP, Sovyetler Birliği'ne "sosyal-emperyalist" diyorsa, biz de demeliydik. Yoksa köylü savaşının gerektirdiği stratejiden ayrılmış olurduk. Ankara'dakilerin, İstanbul'dakiler kadar güçlü bir köylü savaşı tutkusu içinde olmadığı açıktı. Daha doğrusu onların tutkusunu belirleyen, "doğru ideolojik hattın" izlenmesiydi ki, bunun yolunu da ÇKP'den başkası çizemezdi. İstanbul'dakilerin tutkusu ise, "doğru ideolojik" çizgiden önce, köylü savaşı için ge-

rekli olanları yapmaktı. Hareket noktaları, salt bir kitabi "doğru çizgi"den çok, pratikte, bir an önce köylü savaşının başlatılmasıydı. İdeolojik çizginin doğruluğu buna hizmet edeceği için önemliydi. Biz, daha çok öğrenci hareketinin önderliğinden PDA'nın liderliğine sıçramış olanlara gelince, tartışmaları, biraz da şaşkınca izliyor, ne tarafa hak vereceğimize bir türlü karar veremiyorduk. Allah kahretsin, bu fikri meseleler öyle kolay kolay ele avuca gelmiyordu ki, Nasreddin Hoca gibi, bir tarafı dinliyor, ona hak veriyordunuz, ardından diğerini dinliyor, bu kez, onu haklı buluyordunuz.

Bu konuda, İstanbul'dakilerin de katılmasıyla önemli bir Yazı Kurulu toplantısı yapılmıştı. Halil Berktay, 1969 yılında yapılan ÇKP 9. Kongresi'nde Lin Biao tarafından sunulan ÇKP Merkez Komitesi raporunun çevirisini getirip Yazı Kurulu'nun önüne koymuştu. Bu raporda "Sovyet sosyal-emperyalistleri"ne şiddetle saldırılıyor ve Sovyetler Birliği, aşağı yukarı Amerika'yla eşit ölçüde tehlikeli bir "süper devlet" olarak niteleniyordu. O gün için bu, bize göre oldukça yeni ve aşırı bir değerlendirmeydi. Üstelik daha iki yıl önce Çekoslovakya'nın Sovyet tankları tarafından ezilmesini "Amerikan emperyalizmine karşı mücadele" adına destekleyen biz değil miydik? Şimdi bu değerlendirmeyi aynen kabul edip biz de aynı şekilde veryansın edecek miydik Sovyetler Birliği'ne? Farklı güdülerle de hareket etseler, İstanbul'un "köylücüleriyle" Ankara'nın "teoricileri" aynı safta yer alıp bu raporun dergide yayımlanmasında ve aynı tutumun benimsenmesinde ısrar ettiler. Doğu ve Ömer, belli ölçülerde sürüklenmekle birlikte, buna karşı direnmeye çalıştılar. Cereyan, "sıkı Maoculardan" yana estiği için onların bu direnişi, salt frene basıp arabayı biraz olsun yavaşlatmaya hizmet etti. Sonunda, ÇKP 9. Kongre raporunun PDA yayınlarından broşür olarak basılmasına karar verildi. Ama dergide bu tutum, adım adım savunulacak, insanları şok etmemeye çaba gösterilecekti.

Yukarıda da belirttiğim gibi, ideolojik inşâya gösterilen titizliğin ürünü olarak, PDA'da çıkan yazılar, ilk sayısından itibaren, Yazı Kurulu'nun titiz denetiminden geçiyordu. Daha önce-

ki *Aydınlık Sosyalist Dergi* döneminde bile yazarların daha fazla özerkliği söz konusuydu. Örneğin Hikmet Kıvılcımlı'nın yazılarının satırına bile dokunulamazdı. Bunun ötesinde, derginin bütününü bağlayan, örneğin Şahin Alpay'ın "Objektif subjektif şartlara" ilişkin yazısında bile, Yazı Kurulu'nun müdahaleleri belli sınırlar içinde kalmıştı. Daha doğrusu bu tür yazılarda, Yazı Kurulu'nun müdahaleleriyle yazarın özerkliği arasında bir denge söz konusuydu. Eğer yazıya imzasını atan yazar bir görüşte diretiyorsa, Yazı Kurulu'nun onun bu diretmesini belli ölçülerde dikkate alması söz konusuydu. PDA döneminde ise, yazarın bireysel özerkliği aşağı yukarı tamamen ortadan kalkmıştı. İpler tamamen Yazı Kurulu kollektifinin elindeydi, yazıya son biçimini Yazı Kurulu (esas olarak da Doğu Perinçek) veriyordu, yazıya herhangi bir yazarın imzası konsa bile böyleydi bu. Bunun gerekçesi de, PDA'nın, ideolojik rakipleri karşısında kollektif bir sorumluluğu temsil etmesiydi. Burada çıkan her yazı, bütünü bağlıyordu, bu yüzden yazarın özerkliği diye bir şey olamazdı. Gerçi, bu bütün yazılar için söz konusu değildi. Örneğin, o sıralarda PDA'ya yakın bir konumda olan ve konuk yazar olarak, feodalizm konusunda Muzaffer Erdost'la teorik bir tartışmaya girişen Korkut Boratav'ın yazılarına dokunulmuyordu. Ama bunun nedeni, Korkut Boratav'ın yazılarının PDA'yı bütünüyle bağlamamasıydı. İşte bundan dolayı, Doğu Perinçek'in kendi yazıları da dahil olmak üzere, Şahin Alpay, Erdoğan Güçbilmez ve Halil Berktay gibi teorisyenlerin yazıları, Yazı Kurulu'nda satır satır okunuyor, her cümle didik didik ediliyor ve yazı, kollektif bir düzeltme ve gereğinde sansüre tâbi tutuluyordu. "Proletaryanın doğru ideolojik çizgisinin" inşâsı uğruna yazarlar da bu duruma boyun eğmiş, bu uygulamayı peşinen kabul etmişlerdi.

Yazı Kurulu'nun özel uygulamalarından biri de, o sırada en hararetli safhasında olan PDA ile Kırmızı Aydınlık arasındaki ideolojik savaşa ilişkin yazıların, sanki her bir satır Allah kelâmıymış gibi, Talmutik bir dille kaleme alınmasıydı. Bu, sanırım, Stalinist geleneği tevarüs etmiş Maoist hareketten ve Çin'den kopya edilmiş bir uygulamaydı. O sıralar, *Peking Revi-*

ew türü, İngilizce basılan ve ÇKP'nin resmi görüşlerini dile getiren dergilerde yayımlanan yazılar da benzeri bir dilde kaleme alınıyordu ve her cümle bir dinsel kelâm havasında sunuluyordu. Bir de Doğu'nun icat ettiği bir yenilik söz konusuydu, ideolojik mücadele yazılarında. Kırmızı Aydınlık'ın, PDA'ya yönelik teorik yazılarını kaleme alan Mahir Çayan'dı ve Mahir Çayan, imzasını bu yazılara açık açık koyuyordu. PDA'da ise, yazıların kollektif denetimden geçmesine paralel olarak, bu tür önemli yazılarda kişisel imza giderek daha az kullanılır hale gelmişti. Doğu, Mahir Çayan'a yanıt veren yazılarda Mahir Çayan'ın adının kasıtlı olarak kullanılmamasında ve sanki soyut birisine yanıt veriliyormuş gibi davranılmasında ısrarlıydı. Gerekçesi, Mahir Çayan'ın "kariyerist" olduğu ve adını vererek Çayan'ın "kariyerizmi"ne katkıda bulunmamaktı. Yanıt yazıları ayan beyan Mahir Çayan'ın satırlarını hedef aldığı, hattâ zorunlu kalındığı zaman ondan alıntılar yapıldığı halde, Mahir Çayan'ın ismi bilinçli olarak verilmiyordu. "Kariyerizm"in ruh halini, en iyi kariyaristler biliyordu demek ki!

* * *

PDA ile Kırmızı Aydınlık arasındaki ideolojik çatışma bütün hızıyla sürüyordu. Bütün Fikir Kulüpleri bu çatışmayla çalkalanıyordu. DTCF Fikir Kulübü de bunun dışında değildi. PDA'cılar olarak Fikir Kulübü'nde azınlığa düşmüştük, ama bu, yenildiğimiz anlamına gelmiyordu. Azınlıkta da kalsak inatçı bir çekirdek olarak direnişimizi sürdürüyor ve toplantılardaki ideolojik tartışmalarda Kırmızı Aydınlıkçıları iyiden iyiye köşeye sıkıştırıyorduk. Bizim okuldaki Kırmızı Aydınlıkçıların "ideolojik düzeyi" pek yüksek olmadığından bize yanıt vermekte zorlanıyorlardı. Böyle toplantılardan birinde, heyecanlı ve telaşlı bir Kırmızı Aydınlık taraftarı olan Raşit Serdengeçti, bizim ideolojik taarruzlarımız karşısında epeyce sarsıldıklarını görerek, dönüp kendi arkadaşlarına, "arkadaşlar ben demedim mi bu PDA'cıları toplantılarda konuşturmayalım diye, işte konuşturursak sonucun ne olacağı ortada, bizi altediyorlar," diye yakınmıştı.

Raşit'in bu uyarısı dikkate alınmış olacak ki, bundan sonraki Fikir Kulübü toplantılarından birinde, PDA'cıların Fikir Kulübü'nden atılması gündeme geldi. Toplantıya başkanlık eden Selçuk Polat, sanki basit bir gündem maddesinden söz ediyormuş gibi, Fikir Kulübü'nün içindeki PDA'cıların (benim de içinde bulunduğum önde gelen isimleri saymıştı) atılması önerisini getirdi. Oysa bu, Dev-Genç tüzüğüne tamamen aykırı bir öneriydi. Çünkü, Dev-Genç tüzüğüne göre, örgütten atılacak üyelerin önce Disiplin Kurulu'na sevkedilmeleri, savunmalarının alınması ve kararın Disiplin Kurulu tarafından verilmesi gerekiyordu. Selçuk Polat, daha önce hep birlikte SD'cilere yaptığımız gibi, bu tüzük hükümlerini hiçe sayarak, atılmamızı, orada bulunan üyelerin oylarına sundu. Kalkıp itiraz ettik. Tüzük maddelerini hatırlattık, tüzükte, toplantıda bulunan üyelerin oylarıyla örgütten atma diye bir hüküm bulunmadığını belirttik. Selçuk Polat'ın yanıtı, Dev-Genç'in, "burjuva tüzük hükümlerine" uymak zorunluluğunun olmadığı şeklindeydi. Bu, o sırada Dev-Genç'e hâkim olmaya başlayan keyfiliğin tipik bir örneğiydi. Üyeler çoğunlukla sessiz kalmışlardı. Durumu kavramakta zorluk çeken birkaç yeni üye, PDA'cı olmadıkları halde itiraz edecek gibi oldular. Selçuk Polat onların itirazlarını da geçiştirdi ve oylamaya geçti. Böylece üyelerin ellerini kaldırmalarıyla örgütten "ihraç" edilmiş olduk. Artık Dev-Genç içinde aklı selimin hükmü geçmiyordu. Öyle ki, "ihraç" gibi son derece ciddi bir önlem bile ciddiyetsizliğe binmişti. Dev-Genç içinde üyelik denen şey de anlamını yavaş yavaş yitiriyordu.

Bu gemi azıya alan keyfilik ortamı sürüp giderken, günün birinde, liseden eski arkadaşım Sinan Kazım Özüdoğru'ya rastladım SBF kantininde. Sinan tamamen değişmişti, o eski romantik havasını bir yana atmış, sert bir militan görünümüne bürünmüştü. Yüz hatları bile olağanüstü gergindi artık. Dev-Genç'in etkili militanlarından biri haline geldiği her davranışından anlaşılıyordu. Onun bu görüntüsüne rağmen, eski arkadaşlığımızı hatırlayarak, Sinan Kazım'a doğru ilerledim, gülümseyerek. Beni gördü ve görmezlikten geldi. Yanındaki diğer

militanlarla sertçe birşeyler konuşarak çekip gitti. Şaşkın bir vaziyette öylece kalakaldım kantinin ortasında. Demek ideolojik savaş dalgası, artık arkadaşlıkları da silip süpürüyordu. Çok tehlikeli bir gidişti bu, çok.

Her gün, şu ya da bu fakültede faşistlerle çatışma olduğu haberleri geliyordu. Farklı fakültelerdeki militanlar hızla çatışma çıkan fakülteye seferber ediliyordu. Mücadelenin faşistlerle çatışmaya kilitlenmesini onaylamamakla birlikte, bizim de zaman zaman bu koşturmacaya katıldığımız oluyordu. Ne de olsa devrimciydik ve faşistlere karşıydık, eğer faşistler bir fakülteye saldırıyorlarsa, elbette orayı savunmak için Dev-Genç'lilerle aynı safta dövüşecektik.

Bir gün, Tıp Fakültesi'nin faşistler tarafından basıldığı haberi geldi. Devrimciler, Hacettepe Üniversitesi'nde toplanıyorlarmış faşistlerle çatışmak için. Biz de gittik. Dev-Genç Başkanı Atilla Sarp'ın başkanlığında kırk elli kadar Dev-Genç'li toplanmıştı. Faşistlerin Tıp Fakültesi'nden çıkıp Hacettepe'ye de saldıracakları söyleniyordu. Sopalarla donanıp, saldırıyı beklemeye başladık. Biraz sonra, Tıp Fakültesi tarafından üç faşistin, Hacettepe'ye doğru geldikleri haberi ulaştı bize. Gerçekten de üç genç, yokuşu ağır ağır çıkarken çevrelerini kolaçan ediyorlardı. Hacettepe'nin devrimcilerin elinde olduğunu bildikleri halde böylesine fütursuzca yaklaşmaları oldukça tuhaftı. Muhtemelen devrimcilerin toplanıp tedbir aldığını bilmiyorlardı da, durumu yakından tespit etmek için keşfe çıkmışlardı. Kendilerinin tanınmayacağını düşünüyor olmalıydılar. Oysa Tıp Fakülteli devrimciler üçünü de çok iyi tanıyorlardı, üçü de azılı faşistlerdendi.

Üç kişilik grup iyice yaklaşınca aniden saldırıya geçtik. Faşistler neye uğradıklarını şaşırdılar, gerisin geri kaçmak istediler, ama artık çok geçti. Üçü de farklı yönlere koşmaya başladı ve biraz sonra yakalandılar. Hacettepe tarafına kaçanının peşinden koşanlar arasında ben de vardım. Büyük korku içinde olduğu belliydi. Yakalanacağını anlayınca, bir duvarın dibine büzülüp, ellerini korkuyla yüzüne siper ederek, "n'olur vurmayın abi, kalp hastasıyım, ölürüm," diye yalvarmaya başladı. Ne

var ki, ona en önde yetişenler bu yalvarmalara kulak asacak gibi görünmüyorlardı. Hacettepe'den Kenan isminde iri yarı bir arkadaş, yalvaran sağcı genci ayağının altına almış, yer misin yemez misin demeden darbeleri ardı ardına indiriyordu. Çocuğun yüzü gözü kan içinde kalmıştı. Üstelik, soluk alıp vermekte güçlük çekişi, "kalp hastası" olduğu yolundaki beyanına inandırıcılık katıyordu. Yanlarına geldiğimde -ki, bütün bunlar on-onbeş saniye içinde olup bitmişti- sağcı genç haşat olmuştu. Buna rağmen Kenan ve diğerleri, allah yarattı demeden darbelerini acımasızca ve nereye vurduklarına bakmadan ardarda indirmeye devam ediyorlardı. Ağzı burnu kan içindeki genç, gittikçe kısılan bir sesle yalvarmasını sürdürüyordu. O anda, dayak yiyen gence karşı büyük bir acıma duydum içimde. Sağcı da olsa bizim gibi bir gençti. Bu kadarı da fazlaydı artık. Tamam, vurmuştunuz vuracağınız kadar işte! Kenan'a, "yeter bu kadar, bırak," diye bağırdım. Yumruğu havada bana döndü, gözlerinde vahşi parıltılar vardı. Önerime şaşırmış gibi duraladı bir an için, sonra bir şey söylemeden yumruklarını indirmeye devam etti. Müdahalem, dayak yiyen sağcı genci biraz umutlandırmış olacak ki, bu kez benim ellerime sarıldı. Ne var ki, Kenan'ı durdurmak mümkün değildi. Artık dayanamadım. "Dur, vurmasana ulan," diye bağırdım. Ardından da "sana emrediyorum, vurmayacaksın," diye ekledim. Bu sert uyarı karşısında biraz geriledi Kenan. O an için Dev-Genç yöneticiliğimin çoktan sona ermiş olduğunu bile hatırlayamamış olacak ki, deminki vahşetiyle hiç de uyuşmayan yumuşak bir sesle, "ama faşist o," diyebildi sadece. "Ne olursa olsun, görmüyor musun adamın halini, yeter," dedim. Bıraktı. Sağcı genç, yediği dayaklara üzüleceğine, daha fazla dayak yemekten kurtulduğuna sevinmişti. Bana minnetle baktı ve "sağol abi," diye fısıldadı. Onunla böylesi bir "duygusal" yakınlaşma da hiç işime gelmezdi doğrusu. Zaten PDA'cıların "faşistlerle uzlaştıkları", "pasifist" oldukları Dev-Genç'lilerin diline pelesenk olmuştu. Bunun pratikteki örneğini kanıtlamanın âlemi yoktu. Sertçe, "gel bakalım şöyle," dedim ve itekledim. "Bize her şeyi anlatacaksın." Bunu dediğim anda, bu sefer kendimi, sanıkları sorguya

götüren 1. Şube polisi gibi hissetmenin rahatsızlığını duydum. O sırada Dev-Genç başkanı Atilla Sarp geldi yanımıza. O da dayağın kesilmesine taraftar görünüyordu. Öbürlerini de yakalamış ve dövmüşlerdi. Sağcı gençlerden birinin başı, kafatası görünecek derecede derin bir yara almıştı.

Atilla beni bir kenara çekip, sanırım eski arkadaşlığımızın hatırına benden bir ricada bulundu. "Gün," dedi, "bu herifler beni tanırlar, onun için ben muhatap olmak istemiyorum. Sen onları hem götür Hacettepe'de yaralarını sardır, hem de biraz sorgula bakalım." Kabul ettim, Atilla'nın bana böyle bir görev vermesi biraz da hoşuma gitmişti. Üstelik benim varlığım, faşist gençlerin, maazallah Kenan gibilerinin eline düşmesini önlemiş olacaktı.

Gençleri Hacettepe'ye götürdük. Devrimci yanlısı hemşirelerden, gençlerin yaralarını sarmalarını rica ettik. Hemşireler bir dediğimizi ikiletmediler, gençlerin yaralarını temizleyip kafalarını bir güzel sardılar. Benim kurtardığım genç, biraz da korkudan, baygın gibiydi. Daha direngen gibi görünen diğerlerine döndüm. "Faşizmin kötülükleri" üzerine kısa bir nutuk çektikten sonra, amaçlarının ne olduğunu, Hacettepe'ye niye geldiklerini sordum. Biri oldukça dik başlıydı. Kendisinin milliyetçi olduğunu, vatanı için savaştığını söyleyerek beni yanıtlamış oldu. Kenan olsa ağzına bir tane patlatıp sustururdu onu. Ben, öyle yapmak yerine gençle tartışmaya giriştim. Sözünü esirgemeden çatır çatır tartıştı benimle. Doğrusunu söylemem gerekirse, çocuğun dik başlılığı, sözünü sakınmaması büyük bir cesaretti ve beni de etkilemişti. Son söz babında birşeyler daha söyledikten sonra Atilla'nın yanına gidip, bunların pek fazla bir şeyden haberdar görünmediklerini, ama kararlı faşist olduklarını, ne var ki, böyle fikri bir konuda pratikte bir şey yapılamayacağını söyleyip serbest bırakmamızı önerdim. Atilla da atılan dayağı yeterli görmüş olacak ki, bana katıldı, faşistleri serbest bıraktık.

* * *

Bir cuma akşamıydı (Dev-Genç tarihine ilişkin kitaplar o akşamın tarihi olarak 22 Mayıs 1970'i belirtiyorlar). PDA büro-

sunun altındaki Türk Hukuk Kurumu'nda seminer izliyorduk. Seminerin tam orta yerinde, birden Basın-Yayın Komününden (onlara böyle ad vermiştik. PDA'nın safında yer alan, Aktan İnce'nin liderliğindeki Basın-Yayın'lılar hep birlikte dolaşır, hep birlikte yemek yer, hep birlikte yatıp kalkar, birbirlerinden hiç ayrılmazlardı, biraz dışa kapalı, esrarengiz ve sekter bir havaları vardı, öte yandan silâha düşkünlükleri dolayısıyla, PDA'dan farklı bir yönelim içindeydiler. 12 Mart döneminde PDA'yı terkederek ünlü Ziraat Bankası soygununu gerçekleştirdiler) Aktan İnce, yanında diğer birkaç arkadaşıyla birlikte, telaşını saklamaya çalışarak (ama yine de gözden kaçacak gibi değildi), semineri izlemekte olan Oral Çalışlar'ın yanına geldi ve kulağına birşeyler fısıldadı. Oral hemen yerinden fırlayıp, Basın-Yayın'lılarla birlikte hızla dışarı çıktı. Olağanüstü birşeyler olduğunu anlamıştım. Ben de dışarı çıkıp Oral'ı yakaladım, "ne oluyor" diye sordum. Oral, kulağıma, "Basın-Yayın'a gel, Mustafa Kuseyri, bir kaza kurşunuyla ölmüş," dedi. Şok olmuştum. Nasıl kaza kurşunuyla yani? Oral yeni bir soru sormamı beklemeden koşup sokağın başından bir dolmuşa atlayarak uzaklaştı. Ben de arkasından başka bir dolmuşa atladım.

Mustafa Kuseyri, hepimizin sevdiği, çok değerli bir arkadaşımızdı. Uzun boyuyla her eyleme katılan, en önde dövüşen, ama çatışma bittikten sonra tevazuyla ve sessizce geri plana çekilen, o ender rastlanan dava adamlarındandı. Ege köylerine propagandaya gittiğimizde, "ben propagandadan anlamam," diyerek minibüste uyumayı tercih ederdi. Kitle çalışması ve propaganda denen şeyle arası pek iyi değildi. Ama eylem oldu mu, o minibüste uyuklayan, karşısındakinde neredeyse tembel olduğu izlenimini uyandıran Mustafa Kuseyri aniden değişir, en öne atılır ve kendini sakınmadan çatışmaya girerdi. Bu yüzden, içimizde en çok gözaltına düşenlerden biriydi. Antakyalı bir eşraf ailesinden geliyordu. Ama ailesiyle ve düzenle bütün ilişkilerini kesmişti. Onu motive eden tek şey devrimci mücadeleydi. Son dönemlerde, sanırım biraz da silâha düşkünlüğünden dolayı, Hukuk Fakültesi'nde öğrenci olmasına rağmen, Basın-Yayın komünüyle dolaşmaya başlamıştı, hattâ de-

nebilir ki, bir anlamda Basın-Yayın komününe katılmıştı. Artık zamanının çoğunu onlarla geçiriyor ve eylemlere de onlarla birlikte katılıyordu.

Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin bitişiğinde bulunan Basın-Yayın Yüksek okulunun girişine yaklaşırken elli kişilik bir kalabalığın bağırıp çağırmakta olduğunu gördüm. Karanlıktan tam seçemiyordum ama, sloganlarından bizim arkadaşlar olduklarını anlıyordum. Biraz daha yaklaşınca en önde Aktan İnce ve diğer Basın-Yayın'lılar olmak üzere, bir kısım SBF'linin, "faşist katiller," "katillerden hesap sorulsun," diye bağırdıklarını gördüm. Ne var ki, sloganlar her zamankinden cılız çıkıyor gibi geldi bana. Sloganları atanlarda sanki bir isteksizlik vardı ya da teatral bir havadaydılar. Durumu kavramakta gecikmedim. Kuseyri kaza kurşunuyla ölmüştü, fakat bazı aklıevveller, böyle yaparak hem kazaya sebebiyet veren devrimciyi (daha sonra Nejat Arun adlı Basın-Yayın'lı arkadaş olduğunu öğrenecektim bunun) korumuş olacaklardı, hem de olayı faşistlerin üstüne yıkarak anti-faşist bir gösteri örgütlemek için bir vesile yaratmış olacaklardı. Böylece bir taşla iki kuş vuracaklardı. Öyle sanıyorum ki, ilk anda akıllarına gelen bu yola biraz da korku ve telaşla, üzerinde uzun boylu düşünmeye zaman bulamadan başvurmak zorunda kalmışlardı.

Mustafa Kuseyri'nin ölüsü, Basın Yayın'ın hemen girişinde, sağdaki bir odada, hiç dokunulmadan öylece duruyordu. Pencerenin yakınındaki bir koltukta, bacaklarını uzatmış oturuyordu. Sağ şakağından aşağı doğru akan ve artık pıhtılaşmaya yüz tutmuş ince bir kan sızıntısını görmeseniz, rahatlıkla uyuduğunu düşünebilirdiniz. Başı hafifçe sağ ön tarafa doğru sarkmıştı, ama çok belirgin bir sarkma değildi bu. İşin ilginç yanı, ellerinin böğründe birbirine kavuşmuş vaziyette durmasıydı. Yüzü sapsarıydı, ama yaşarken de yüzünde belli bir sarılık olduğundan bunu çok fazla yadırgamamıştım. Ben odanın kapısına geldiğimde ve bu anlattıklarımı gözlediğimde cinayet masasından polisler odanın içinde maddi delilleri toplamaya başlamışlardı bile. Bir tane mermi çekirdeği bulmuşlardı. Koltuktaki ve diğer yerlerdeki parmak izlerini tespit et-

meye çalışıyor, yerlerde birşeyler arıyorlardı. Bu arada delilleri toplayan polislerden biri, yerinden doğrulup kapıda durmuş içeriyi gözleyen bizlere doğru geldi ve "ben meslek hayatımda böyle cinayet görmedim," dedi, "katilin yanıbaşına kadar sokulduğunu görmemiş olmalı. Çünkü gördüğünüz gibi hiçbir direniş belirtisi yok. Belki de uyuyordu." Ne var ki, polis bunları, kendisi de pek inanmaz, neredeyse bizi uyutmak istermiş gibi bir tavırla söylemişti. Belki de olayın içyüzünü bildiğimden, bana öyle gelmişti.

Dışarıdaki kalabalık bir anda binlere ulaşmıştı. Sürekli olarak katilleri ve faşistleri lânetleyen sloganlar atılıyordu. O sırada, bir kaynaşma oldu Basın-Yayın'ın kapısında, söylendiğine göre, 1. Şube Müdürü Altan Ünal, olay yerine gelmişti. Altan Ünal'ın gelişi, dışarıdaki nümayişlerin artmasına neden oldu. Çünkü bir hafta kadar önce SBF'li Dev-Genç'lilerden Oktay Etiman, Dikmen'deki Amerikan üssüne yapılan baskına katıldığı gerekçesi ile gözaltına alınmış, kendisine işkence yapıldığı haberleri dışarı sızmıştı. Altan Ünal, 1. Şube müdürü olarak, bu işkencelerden sorumlu görülüyordu. Bu nedenle, protestolar bir anda Altan Ünal'a yöneldi. O sırada SBF Dekanlığı görevinde bulunan Muammer Aksoy, Altan Ünal'ın başına bir şey gelmemesi için onu neredeyse korumaya alarak Kuseyri'nin bulunduğu odanın kapısına getirdi. İşte o anda olanlar oldu. Görebildiğim kadarıyla içlerinde Mustafa Kemal Çamkıran ve Sinan Kazım Özüdoğru'nun da bulunduğu bir grup Dev-Genç'li, Altan Ünal'a saldırdı. Muammer Aksoy, bütün çabasına rağmen Altan Ünal'ın yumruk darbeleri yemesini önleyemedi. Daha sonra duyduğumuza göre o kargaşalıkta Altan Ünal'ın tabancası da devrimci gençler tarafından alınmıştı (bu tabanca, 12 Mart'tan sonraki tutuklamalar sırasında bir yerde ele geçirildi). Altan Ünal, bir miktar dayak yedikten sonra, Muammer Aksoy'un da yardımıyla Dev-Genç'lilerin elinden kurtulup, SBF'yi terk etti.

İki gün sonra Mustafa Kuseyri için yapılan yürüyüş, o dönemin en büyük katılımlı yürüyüşlerinden biri oldu. Ankara, neredeyse bütünüyle ayağa kalkmıştı, "faşistlerin bu alçakça cina-

yetine" karşı. Bütün yürüyüş boyunca sol kollar havadaydı (biz PDA'cılar, inadım inat, geleneksel komünist selâmı olarak, sağ kollarımızı dirsekten bükerek kaldırıyorduk yumruklarımızı). Göstericiler, Anıttepe'den Hukuk Fakültesi'nin önüne kadar, yol boyunca, faşizmi lânetleyen sloganlar attılar. Hukuk Fakültesi'nin önünde Uğur Mumcu bir konuşma yaptı.

Bundan sonraki günlerde, hatırlamadığım bir nedenden, bir kere daha polis nezaretine düştüm. Polisler gidip gelip bana Altan Ünal'ın silâhını kimin aldığını soruyorlardı. Bilmediğimi söyledim her seferinde. Bir ara, silâhı benim aldığımı bile iddia ettiler. Ama bu besbelli ki, bir blöften ibaretti. "Koca" 1. Şube müdürünün silâhının alınmış olması polisleri çileden çıkartmıştı, bunu bir türlü hazmedemiyorlardı.

* * *

1970 yılının ortalarında meydana gelen 15-16 Haziran olayları, Türkiye'de 1960'ların başından itibaren yükselen emekçi sınıfların mücadelesinin hem büyük ve beklenmedik bir patlamayla ortaya çıkan doruk, hem de mücadelenin bu doruktan baş aşağı hızla inişinin başlangıç noktasıydı.

İşçi-Köylü gazetesi her ne kadar işçi ve köylü mücadeleleriyle çok yakından ilgileniyormuş gibi gözükse de, bu mücadelenin patlayacağının ilk işaretlerini bile tespit edememişti. Yalnız biz mi, bütün sol hareket gafil avlanmış, patlak veren işçi hareketi karşısında şaşkına dönmüştü. Elbette bunun başta gelen nedeni, sol hareketin ana gövdesinin işçi sınıfının dışında oluşuydu. Buna, solun kendi iç kavgaları sonucu gelişmeleri takipten aciz bir hale gelmiş olmasını da ekleyebiliriz.

15 Haziran gününün akşamı İstanbul'dan Bora Gözen büroya telefon ederek İstanbul'da büyük bir işçi ayaklanması olduğunu, gerek göstericilerden, gerekse polisten ölenler bulunduğunu bildirdi ve Ankara'dan takviye istedi. İşçiler ertesi gün de, İstanbul'un her yerinde yeniden yürüyeceklerdi. İşte, o tarihî 15-16 Haziran olayından bizler böylece haberdar olmuş olduk. İşçilerin neden ayaklandıklarını bile doğru dürüst bilmiyorduk. Belli belirsiz duyduğumuza göre, DİSK'li işçiler, hükü-

metin sendika yasasını değiştirme girişimine karşı direniyorlardı. DİSK'li sendikacılar, yasal sorumluluğu üstlenmemek için doğrudan doğruya ön plana çıkmamakla birlikte, işçilere, "yürüyüşe cebinizde mendille gelmeyin" mesajını vermişlerdi. Bunun anlamı, "her şey olabilir, eliniz boş gelmeyin"di. Biz bunları hemen o gün ya da ertesi gün öğreniyorduk, daha önce değil.

İstanbul'dan gelen haber üzerine hemen bir ekip kurup, trenle İstanbul'un yolunu tuttuk. Sekiz on kişi kadar vardık. Grubun yöneticileri, ben ve Oral Çalışlar'dı.

O sabah İstanbul'a indiğimizde şaşkın ördekten farkımız yoktu. Ne işçilerle bir bağımız vardı, ne de yürüyüşlerin nerede olacağını biliyorduk. En iyisi PDA bürosuna gidip oradakilerden bilgi almaktı. En azından onlar birşeyler biliyor olmalıydılar. Vapurla Karaköy'e geldiğimizde Ankaralı TİP'lilerden bir grupla karşılaştık. Onlar da büyük bir coşku içindeydiler. Aralarından Ayı Atilla'yı (Atilla Arsoy) net bir şekilde hatırlıyorum. Biz Karaköy tarafına gelirken, onlar da Kadıköy tarafına geçiyorlardı. Daha sonra yol boyunca başka TİP'li ve Dev-Genç'li gruplara da rastladık. Demek herkes seferber olmuştu, bütün sol aktivistler işçilerin eylemini duyar duymaz yollara dökülmüşlerdi. Bu, gerçekten de gurur vericiydi. Sol, kaderini işçi mücadelesinde görüyordu, bu güzeldi de, bu kadar apansız ve hazırlıksız yakalanmak da solun hanesine yazılacak önemli bir eksi puandı.

Büro'da bizi Bora Gözen karşıladı. Her zaman ağır ve güven verici bir tarzda, heyecanlanmadan konuşan Bora Gözen, aynı soğukkanlılığını koruyordu. Bize durumu kısaca özetledi, çeşitli bölgelere dağılmamızı önerdi. Birinci büyük işçi kolu, bir gün önceki gibi Kartal-Pendik tarafından Kadıköy'e doğru ilerleyecekti. Bazı arkadaşlar şimdiden oraya gitmişlerdi, Ankara'dan gelenlerden bir kısmı da oraya gitse iyi olurdu. Peki oraya gittiklerinde ne yapacaklardı? Onu Bora da bilmiyordu. Herkes kendi başının çaresine bakacaktı. İşçi kitlesinin arasına dalınacaktı, devrimci sloganlar atılacaktı. Diğer büyük kol Alibeyköy tarafından geliyordu. Bu kolun başını ünlü Demirdöküm işçileri çekecekti. Oral'la ben Alibeyköy tarafına gitme-

ye karar verdik. Zaten ortada somut bir yönetim olmadığından isteyen istediği yere gidebilirdi. Belki de böylesi daha iyiydi. Olayların hızlı akışı, durgun ortamlarda kararlaştırılan örgütsel yapıları ve kararları alt üst etmişti. Bir otobüse atlayıp Alibeyköy'ün yolunu tuttuk Oral'la birlikte. Oradaki İşçi-Köylü bürosunda görevli Hüseyin Karanlık'ı, Ahmet Özdemir'i, Ali Taşyapan'ı ve diğer arkadaşları bulmaya çalışacaktık.

Alibeyköy'de büyük bir kargaşalık hüküm sürüyordu. Arkadaşları bulamamıştık. Bu arada herkes, birazdan Demir Döküm işçilerinin, yürüyüşün başını çekmek üzere fabrikadan çıkacağını söylüyordu. Biz de diğerleriyle birlikte Demir-Döküm'lüleri bekliyorduk. Sıcak bir havaydı. Çevrede içecek birşeyler bulmak da hayli zordu. Alibeyköy'deki daha küçük fabrikaların işçileri de bizim gibi, bölgenin öncüsü Demir-Döküm'lüleri bekliyordu. Sonunda Demir-Döküm'lüler gözüktüler. Mavi tulumları ve işçi başlıklarıyla, buharlaşan sıcağın içinden mavi bir deniz gibi dalga dalga geliyorlardı. Biraz daha yaklaştıklarında yüzlerindeki o öncü gururunu gördüm. Ciddi ve kararlıydılar. Aralarından bazıları, sıcaktan dolayı mavi ceketlerini çıkartıp başlarına sarmışlardı, üst kısımlarında yalnızca fanilaları vardı. İşçiler, muhtemelen kendilerinin yaptıkları dev bir tabloyu taşıyorlardı. Bu tabloda, bir işçi, yumruğunu patronların ve sarı sendikacıların kafasına indiriyordu.

Oral'la ben de karıştık Demir-Döküm işçilerinin arasına. Geçtiğimiz yerlerde diğer fabrikaların işçileri de bize katılıyor, kalabalık büyüdükçe büyüyordu. Belediye ve devlet dairelerinde çalışan memurlar da işlerini bırakıp dışarı çıkmış, önlerinden geçen işçileri alkışlıyorlardı. Devamlı sloganlar atılıyordu. Biz de daha çok anti-emperyalist nitelikte sloganlar atıyorduk. İşçiler bu sloganları yadırgamamakla birlikte, aralarındaki bazı genç işçilerin dışında bize pek katılmıyorlardı. Yürüyüşün ön kısmında, başlarında Nahit Töre'nin bulunduğu Dev-Genç'liler de vardı. Onlar da sloganlar attırıyorlardı. Yol boyunca hiçbir güvenlik önlemine rastlamadık. Yürüyüş kolu uzun bir yol katettikten sonra hiçbir taşkınlıkta bulunmadan (yalnızca bir fabrikanın önünde duruldu, patronun, yürüyüşe katılmasınlar di-

ye içeriye kitlediği işçiler, kapılar zorlanarak dışarı çıkarıldı ve yürüyüşe katılmaları sağlandı) başlangıç noktasına geri döndü. Bizim bulunduğumuz yürüyüş kolunda, kadın işçiler nispeten azdı. Bunun nedeni, kadın işçilerin yoğun olarak çalıştığı tekstil ve kimya işkollarının Alibeyköy'de nispeten az bulunmasıydı. Alibeyköy, daha çok ağır sanayide yoğun olarak çalışan erkek işçileri barındırıyordu.

Yürüyüş böylece, herhangi bir olay çıkmadan sona erdi. Bu arada, Kartal tarafındaki yürüyüşte olaylar çıktığı haberleri gelmişti. Akşam, Bora Gözen'in öncülüğünde, yine aynı bölgede bir işçi temsilcileri toplantısına gittik. Orada, İstanbul ve İzmit'te sıkıyönetim ilân edildiğini öğrendik. İşçi temsilcileri bundan sonra izlenecek stratejiyi tartışıyorlardı. Bize, doğal olarak, pek söz düşmedi. Ne yapılacağını, en iyi, mücadelenin orta yerindeki işçiler bilirdi. Oradan çıktıktan sonra ben, o günkü yürüyüşün haberini kaleme almak üzere, daha sonra Aydınlıkçılardan ayrılmış küçük bir fraksiyonun iç hesaplaşmasında öldürülecek Adil Ovalıoğlu'nun, ailesiyle birlikte kaldığı, Üsküdar taraflarındaki evine gittim. Adil ve kardeşi Sami (Sami de daha sonraki yıllarda, Ankara Yükseliş'de, faşistlerle giriştiği bir silâhlı çatışmada öldürülecekti) ile birlikte bir odaya çekilip haberi yazmak üzere bilgilerimizi ve notlarımızı ortaya döktük. O arada, sol parmağım sandalyeye kısıldı ve sol işaret parmağımın tırnağı kırıldı, parmağımı hemen orada sardık ve çalışmaya devam ettik (parmağımdaki bu ezilmenin izini hâlâ taşırım). Yazdığımız haberi (oldukça şiirsel bir yazıydı) hemen Ankara'ya göndermek üzere seferber olduk. Bu yazı, 15-16 Haziran olaylarından hemen sonra yayımlanan *İşçi-Köylü* gazetesinin manşetinde, "Yiğitler döner mi er meydanından" başlığıyla yayımlandı.

Ertesi gün, İstanbul'dan ayrılmadan önce, Bakırköy tarafındaki işçi arkadaşlardan son duruma ilişkin bilgi almak için Bakırköy'e gittik. Birkaç genç işçi gelmişti. Bize Bakırköy cıvarındaki fabrikalarda işçilerin ruh hali konusunda bilgi verdiler. Anlattıklarına göre, sıkıyönetimin ilân edilmesi, işçi kitlesinde ihtiyatlı davranma eğilimine yol açmış olmakla birlikte, işçile-

rin öfkesi yatışmış değildi. Devletin baskı önlemleri gevşedikten sonra yeniden eyleme geçmeyi düşünüyordu fabrikalar. Bize bu bilgileri veren genç işçilerden İsmet Dişbudak'ı hatırlıyorum. Bakırköy taraflarında, orta büyüklükte bir fabrikada çalışıyordu. İsmet Dişbudak, 12 Mart döneminde, Ankara'daki İsrail Elçiliği'nin yakınlarında, üstündeki saatli bombanın zamansız patlaması sonucunda parçalanarak can verecekti.

* * *

Bu bölümü bitirirken, 15-16 Haziran işçi mücadelesiyle doruğuna ulaşan 1960'lı yılların mücadelesini, bu mücadelenin parçalarını oluşturan toplumsal kesimler ve sınıflar açısından kısaca tahlil etmenin gerekli olduğunu düşünüyorum.

Bu metnin neredeyse tümü, benim de içinde yer aldığım gençlik mücadelesini anlattığı ve tahlil ettiği için burada elbette, ideolojik kaynaklarım Kemalist-milliyetçilikten aldığı ayan beyan ortada olan gençlik kesimini yeniden tahlil etmeye gerek görmüyorum. Ancak gençlik mücadelesinin içindeki kadınların durumunun özel olarak ele alınması gerekmektedir. 1960'lı yıllarda, Türkiye'de, 1980 sonrasında ortaya çıkan feminizmin adı bile bilinmiyordu. Feminizmi bırakın bir yana, hareket içinde kadınların özel sorunlarına ilişkin bir şey de yoktu ortada. Bu yıllarda, özellikle gençlik mücadelesinin saflarına çok sayıda kadın militan katılmasına ve bu kadın militanlar en fedakârca görevleri yerine getirmesine rağmen, birkaç istisna hariç, kadınlar önder görevlerde yer alamamış, kenarda kalmış ve erkeklerin yardımcısı rolünü oynamaya zorlanmışlardır. FKF ve Dev-Genç'in Genel Yönetim Kurullarına, Merkez Yönetim Kurullarına, Sekreterlik Kurullarına ve Fikir Kulüplerininin başkanlarına baktığımız zaman bu durum çok net bir şekilde görülür. İlk yönetim kurullarında Şirin Yazıcıoğlu, Dudu Körücekli, Aysel Aytan, Elif Gönül Tolon gibi kadın isimlerine rastlanmakla birlikte, mücadelenin daha da yükseldiği 1968-69-70 yıllarındaki kurullarda artık neredeyse hiçbir kadına rastlanmamaktadır. Ben, Fikir Kulübü Başkanlığı yapan tek bir kadın arkadaş hatırlamıyorum.

Öte yandan, 1960'lı yılların sonları hariç tutulmak üzere, Türkiye solunun, batıdaki "cinsel devrim"den belirli ölçülerde etkilendiğini söyleyebiliriz. Sola katılan gençlerin esas olarak orta sınıf kökenli olmalarının da etkisiyle, bu yıllarda gençlik içindeki kadın-erkek ilişkilerine görece bir özgürlük havası hâkim olmuş, kızlar ve erkekler, bekâret denen şeye aldırmadan evlilik dışı ilişkilere girebilmişlerdir. Ne var ki, bu görece özgürlük, altmışlı yılların mücadelesinin doruğa doğru tırmandığı ve taşra kökenli gençlerin sol saflara akın ettiği 1968 yılından itibaren yerini tutuculuğa bırakmış, kısmen taşra kökenli gençlerin etkisiyle, ama esas olarak da solun kendini iktidara aday görmeye başlamasıyla, kadın-erkek ilişkilerinde, "halkımız ne der" mantığı giderek egemenliğini kurmuştur. Bu gelişmenin sonucunda, o zamana kadar evlilik dışı-sevgili ilişkisi yaşayan gençler nikâh dairelerinin yolunu tutmuşlardır.

1960'lı yıllar, Gramsci'nin "ideolojik hegemonyanın taşıyıcıları" olarak gördüğü aydınlar kesiminde büyük bir sola kaymaya tanık oldu. O dönemde, aydın, hattâ sanatçı olmak, solcu olmakla eşdeğer gibiydi. Safları, üniversitelerden mezun olan ve "istikballeri" sistemin dışlileri içinde hiç de "parlak" görünmeyen gençlerle gün be gün kalabalıklaşan aydın kesim, sistem içinde ayrıcalıklı konumunu kaybetmenin acısıyla, "yeni bir düzen" arayışına girmiş, aydınlar, tahayyül ettikleri bu "yeni düzen"de "mürekkep yalamış" olmanın ayrıcalıklarının restore edileceğini ummuşlardır. 27 Mayıs askerî hareketinde bu restorasyonun başlangıcını gören aydınlar, gerek TİP, gerekse Yön hareketi kanalından, kendi özlemlerini ve geleneksel milliyetçi-Kemalist ideolojilerini sol harekete de empoze etmişlerdir. Egemen sistemin tatmin edemediği genç, "idealist" subayların da önemli bir ağırlıkta olduğu ve emekçilere en yakın kesimini taşralı öğretmenlerin oluşturduğu aydın kesimin "yeni düzen" beklentisi, 12 Mart askerî harekâtıyla büyük bir hayal kırıklığına dönüşmüş, bundan sonra aydınlar kesimi, 1980 sonrasına uzanan bir süreç içinde, yeniden sisteme adapte olma yönünde akmaya başlamıştır.

Kürt hareketi, 1960'lı yıllarda, solun ana akımına paralel ola-

rak, ama onunla bütünleşmeden, kendi özerk yapısını aşağı yukarı koruyarak, önce "doğu popülizmi", daha sonra ise "ulusal-kültürel haklar" biçiminde gelişti. "Doğu sorunu" önceleri, *Yön* dergisinde, "doğu'nun geri kalmışlığı", Kemalist perspektifiyle gündeme getirildi. Daha sonra TİP içindeki, doğu bölgesinde "nüfuz sahibi" solcu Kürt aydınları ve Kürt kökenli milletvekilleri, "doğu sorunu"nun, Kürt sorunu olduğunu hatırlatan çıkışlar yapmaya başladılar. 60'lı yılların ortalarında TİP içindeki Kürt kökenli aydın ve gençlerin önayak olduğu "doğu mitingleri", egemen ideolojinin "Kürt tabu"sunu kıran bir etki yaptı, sorunun, açıkça "Kürt sorunu" olarak gündeme gelmesini ve tartışılmasını sağladı. Bunun kaçınılmaz sonucu, üniversitelerde okuyan ve MDD hareketinin Türk milliyetçisi yönelimindense TİP'in SD çizgisini kendilerine daha yakın bulan Kürt gençlerinin, kendi "millî kimlikleri"ni ön plana çıkararak örgütlenmeye başlamalarıydı. Doğu Devrimci Kültür Ocakları'mn (DDKO) ortaya çıkışı böyle oldu. Solcu Kürt gençlik hareketi, böylesi özerk bir yapı edindikten sonra, Türk soluyla aynı paralelde mücadele verse de, bir daha Türk soluyla kaynaşma yönünde bir gelişme göstermedi, tersine hareket, "Kürt milliyetçiliği" yönünde ilerleyerek, ayrı örgütlenme kanalına gün geçtikçe daha fazla yöneldi.

1960'lardaki mücadelenin derinlerinde işçi ve köylü kitlelerinin (özellikle köylülerin harekete geçmesinde neredeyse tayin edici rolleri olan ve yukarıdaki aydınlar kesiminde de ele alınabilecek o zamanın köy öğretmenleri burada anılmayı haketmektedirler) yükselen mücadelesinin bulunduğunu tespit etmek gerekir. Köylü kitleleri, geleneksel düzen partilerine oy vermeye devam etseler de, TİP'in ve genel olarak solun "düzen değişikliği" ve toprak reformu propagandasından bir hayli etkilenmiş, solun verdiği cesaretle çeşitli toprak işgâli eylemlerine girişmişlerdi. O yıllarda herkesin kulağına çalınan, Atalan, Göllüce, Turanlar vb. köylülerinin mücadelesi, bunların sadece en ünlüleridir. Topraksız ve az topraklı köylülerin bu toprak mücadelesi eyleminin ardından, 1960'lı yılların sonlarına doğru bir üretici küçük köylü mücadelesi dalgası gelmiş, bu müca-

deleyi destekleme sorumluluğu, TİP'in elimine olduğu koşullarda, Dev-Genç'in sırtına binmiştir. Dev-Genç'in üniversitelerdeki mücadelesinin durgunluk ortamına girdiği ve kitleselliğini yitirmeye başladığı koşullarda yükselen bu dalga gerçekten şaşırtıcıdır ve 1969-70 yıllarındaki mücadelenin neredeyse ana gövdesini oluşturmaktadır. Ne var ki bu dalga, ne kadar ani ortaya çıkmışsa, köylülüğün dağınık yapısı ve kendine özgü bir örgütlenmeden yoksun olması dolayısıyla, o ölçüde kısa ömürlü ve dayanıksız olmuş, 12 Mart'a doğru sönüp gitmiştir. Elbette, köylü kitlelerinin yükselen mücadelesinden söz edilirken, o sırada merkez üssünü Malatya'nın Kürecik-Ören ve Dersim bölgelerinin oluşturduğu, alevi kökenli köylü kitlelerinin gençlik mücadelesine verdiği büyük destek de ihmal edilmemelidir. Doğu bölgesindeki alevi köylü kitlelerinin mücadeleye verdiği desteğin, toprak ya da ürün fiyatları talebinden çok, solun propagandasının, alevi köylülerinin geleneksel "düzen karşıtlığı"na hitap etmesinden, solun, alevi kitlesinin kadim düşmanı İslamcı ve gelenekçi kesimlerle boğuşuyor olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Solun yükselişiyle bir paralellik taşısa da, 1960'lı yıllardaki işçi kitlelerinin mücadelesinin kendine özgülüğü gözden kaçırılmamalıdır. İşçi mücadelesi iki farklı kanaldan gelişti. Bu kanallardan biri, İsmet Demir gibi karizmatik sendikacı ve işçi önderlerinin örgütlediği, son derece istikrarsız bir yapıya sahip, maden, yol, inşaat vb. gibi mevsimlik işçilerin ya da temizlik işçilerinin mücadelesidir. Bu işçi kitlesi, "geçicilik" özelliğinden gelen oldukça ilginç bir, aniden motive olma, umulmadık vahşi grevlere ve eylemlere girişme yeteneğine sahipti ve bu eylemleri ancak, İsmet Demir gibi, bürosundaki masasından işleri idare etmeye hiç de niyetli olmayan, "doğrudan eylemci" sendikacılar yönlendirebilirdi. İkinci kanal ise, birincisine göre çok daha istikrarlı bir yapıda olan, büyük bir ağırlıkla İstanbul-İzmit havzasında yoğunlaşan ağır sanayi işçilerinin mücadelesiydi. Ağır sanayi işçileri, elbette yukarıda sözünü ettiğim mevsimlik işçiler kadar hızlı motive olmuyorlardı, ama ağır ağır ve adım adım örgütlenerek, iğney-

le kuyu kazar gibi sabırla ilerleyerek büyük kitlesel eylemler gerçekleştiriyorlardı. Ağır sanayi işçilerinin mücadelesinin bel kemiğini "sarı sendikaların" hâkimiyetinden kurtulma mücadelesi oluşturuyordu. Ağır sanayi işçileri, Türk-İş adlı sendikalar federasyonunun, kendilerinin ekonomik çıkarlarını savunmadıklarını ve patronlarla işbirliği yaptıklarını anlamış, onun yerine alternatif olarak gördükleri DİSK'e yönelmişlerdi. Türk-İş'e bağlı bir sendikadan DİSK'e bağlı bir sendikaya geçmek kolay iş değildi, yerine göre, son derece zahmetli ve hattâ gizli örgütlenme çabalarını, gereğinde de kitlesel grev ve işgâllere gitmeyi gerektiriyordu. İş DİSK'e geçmekle de bitmiyor, bu sefer DİSK'in önderliğinde formüle edilen ekonomik taleplerin kazanılması için grevlere gitmek, daha önemlisi, bu grevleri başarıya ulaştırmak gerekiyordu. DİSK'li sendika önderliği büyük bir ağırlıkla TİP'in kurucusu ya da yöneticisi ve taraftarı sendika önderlerinden oluşuyordu. Sanayi işçilerinin DİSK tercihi, aynı zamanda siyasî bir tercih anlamı taşıyor, ağır sanayi işçilerinin sola yönelişinin göstergesi oluyordu. Bu bağlamda şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, ağır sanayi işçilerinin sendika değiştirme ekonomik mücadelesi, aynı zamanda ağırlığını soldan yana koyan bir siyasî ve toplumsal mücadeleydi.

Sendikacılar bir yana, doğrudan üretimde bulunan işçilerin arasından da azımsanmayacak sayıda solcu-önder işçi çıkmış, bunlar öncelikle büyük ağırlıkla TİP'in saflarında yer almış, daha sonraki gelişmeler içinde bir kısmı MDD'ci saflara da gelmiştir. Ne var ki, tek tek işçilerin, gerek TİP, gerekse MDD hareketinin önderliği içinde önemli bir ağırlık oluşturmalarını beklemek, işçi sınıfına "ilahi" misyonlar yükleyen metafizik bir yaklaşım olur. Tek tek işçiler sol hareket içinde etkili olamadılar, çünkü üretim içindeki konumları buna elverişli değildi. Sabahtan akşama kadar tezgâh başında ter döken bir işçinin, bütün zamanını bu işlere harcama olanağına sahip bir gençle ya da aydınla boy ölçüşmesi olanaksızdı. Öte yandan, solcu işçilerin okuma ve kendilerini geliştirme olanakları da son derece kısıtlıydı. Keza bu konularda ağzı laf yapan gençlerle ve aydınlarla başa çıkabilen işçi sayısı son derece kısıtlıy-

dı. Ama bütün bunlar, PDA kurulduktan sonra bir Yazı Kurulu toplantısındaki tartışmada, daha önce ortaya attığı "işçi sınıfının önderliğinin objektif ve sübjektif koşulları yoktur" teorisini haklı çıkarma çabası içindeki Şahin Alpay'ın, "arkadaşlar, bana bir tane sosyalist işçi gösterir misiniz, ben şu zamana kadar hiç sosyalist işçiye rastlamadım," görüşünü haklı çıkartmaz. Şahir Alpay, belki kendi yaşam koşullarından dolayı o dönemde hiçbir "sosyalist işçi"yle tanışmamış olabilir, ama bu, o günkü mücadelede çok sayıda ön plana çıkmış devrimci ve sosyalist işçinin varlığını ortadan kaldırmaz.

İşçi kitlelerinin mücadelesi, devrimci hareketle bir paralellik taşımış olmakla birlikte, onun dümen suyunda yürümemiş, gittikçe kitleselleşerek kendi mecrasında akmış ve devrimci gençlik mücadelesinin durulmaya başladığı 1970 yılında, 15-16 Haziran direnişini ortaya koyarak dostu düşmanı şaşırtmıştır.

VI.
1970-1971
Darbe

15-16 Haziran işçi hareketinin ardından ilân edilen ve Türk burjuvazisinin korkusunun bir yansıması olan Sıkıyönetim, aslında bir yıl sonraki 12 Mart askerî darbesinin ilk işaretiydi. Toplumsal olaylarla başa çıkamayan burjuvazi, çareyi, gittikçe daha çok ordunun müdahalesinde görmeye ve bunu adım adım uygulamaya başlamıştı. Ne var ki, ordu konusunda olmadık hayallere kapılmış olan MDD'ci hareketin bölüntülerinden hiçbirinin bu konuda uyanık bir tutum içinde olduğu söylenemez. MDD'ci hareketin tümü, "asker-sivil aydın zümre"nin, dolayısıyla ordunun ilericiliği konusunda büyük bir ilüzyon içindeydi. Kırmızı Aydınlık kesiminin bu konudaki aymazlığı, *Kurtuluş* adlı kitlesel yayın organında "Sıkıyönetim tarafsız olmalıdır" başlığını atacak ölçüye varmıştı. PDA hareketinin ise, politik rakibinin bu gafını kullanıp onu eleştirmekle birlikte, ordu konusunda daha uyanık bir tutum içinde bulunduğu söylenemez. Evet, PDA, bölünmeden sonra, rakibini yıpratabilmek için aniden sağdan "sola" sıçramış ve "burjuva devlet teorileri"ni eleştirmeye başlamıştı, ama bu salt taktiksel bir değişimdi. Özünde PDA da, Mihri Belli ya da Kırmızı Aydınlık hareketi gibi, ordu ve Kemalizm konusunda önemli ilüzyonlara sahipti.

Nitekim, daha sonra Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi (TİİKP) adını alacak o zamanki PDA'nın illegal çekirdeğinin darbeye ilişkin tahlilleri incelendiği zaman bu ilüzyonun etkileri görülebilir. O zamanki PDA illegal çekirdeği, "parti üyeleri"ne yayımladığı birkaç tamimde, "darbe ihtimalleri" üzerine tahliller yapmıştır. Bu tahliller, "ilerici" ve "sağ" darbe ihtimallerinden söz etmekte, bu darbelerin her birine karşı alınacak tutumu belirlemektedir. "İlerici" darbe ihtimali karşısında, bu darbeden talep edilecek önlemler sıralanmakta, böyle bir darbenin yozlaşıp sağa kayması ihtimaline karşı yapılması gerekenlerden söz edilmektedir. Anlaşılacağı üzere, PDA, Kırmızı Aydınlık'm kendini biraz da "safça" ele veren ordu karşısındaki teslimiyetçi tutumunu eleştirdiği dönemde bile, daha mahçup bir şekilde de olsa, "ilerici" bir darbenin hiç de fena olmayacağını, bunun "proletaryanın" lehine kullanılması gerektiğini düşünmekteydi.

Diğer yandan, PDA'nın, Kırmızı Aydınlık'ın sıkıyönetim karşısındaki tutumuna yaptığı "soldan" eleştirilerin, Kırmızı Aydınlık saflarında enikonu etkili olmaya başladığını belirtmek gerekir. Bu eleştiriler Kırmızı Aydınlık saflarında kargaşalığa neden olmakta, hattâ, 1970 yılının sonlarına doğru Kırmızı Aydınlık saflarında Mihri Belli kesimi ile Mahir-Yusuf kesimi arasında meydana gelecek bölünmeyi hızlandırıcı bir etki yapmaktaydı. PDA'nm eleştirisinin de etkisiyle, *Kurtuluş*'un yukarıda sözü edilen sayısı, Kırmızı Aydınhk'ın birçok militanı tarafından dağıtılmamış, duyduğumuza göre, okullarda *Kurtuluş* balyalarına el konup dağıtılması engellenmişti.

Sıkıyönetime rağmen, Dev-Genç'in ve genel olarak solun kitle hareketlerini sürdürme çalışmalarında bir yavaşlama olmamıştı. Hattâ diyebiliriz ki, kentlerdeki öğrenci mücadelesinde bir gerileme ve içine kapanma yaşanırken, taşrada, köylük alanlarda, özellikle küçük üretici köylülerin ürün fiyatlarının yükseltilmesi talebi çevresindeki kitlesel hareketi bir yükseliş içindeydi ve gerek Dev-Genç, gerekse PDA'nın bir avuç köylük bölge militanı bu mücadelelere yetişmek için oradan oraya koşturuyordu.

Yaz başlarında ilk durağımız Söke'ydi. Verimli Söke ovası, yoksul köylülerle, Fahri Tanrıman ve Hilmi Fırat gibi büyük toprak ağaları arasındaki çelişkinin çok yoğun yaşandığı bir bölgeydi. Büyük ölçüde pamuk ekilen Söke ovasının neredeyse yarısına yakınının Fahri Tanrıman'a ait olduğu söyleniyordu. Bu topraklarda, özellikle yaz aylarında çok sayıda tarım işçisi çalışıyordu. Bu tarım işçilerinin bir kısmı Ağrı gibi uzak Doğu bölgelerinden geliyordu. Bir kısmı ise, Ege'nin iç bölgelerindeki dağ köylerinden gelip, sivrisineklerin saldırılarından korunmak için kurdukları derme çatma naylon çadırlarında ya da toprak ağalarının ahır benzeri barınaklarında kalıyordu. Bu aylarda, o sıcağın ortasında, bu insanların sefaleti insanı gerçekten isyan ettirecek boyutlardaydı. Bu yoksul insanlar, kendilerini buralara getiren dayıbaşılarının nezaretinde tarlalara sevkediliyor, şafağın söküşünden, akşam alacasına kadar, günde onüç, ondört saat çapa sallıyor, pamuk topluyorlardı. Üstelik, ağalarla dayıbaşıların pazarlığı sonucunda belirlenen ücretleri de son derece düşüktü. Söke ovasının Kuşadası tarafına açılan tarafındaki Samsun dağlarının eteklerinde dizili ve onun karşısındaki Beşparmak dağlarının başlangıç noktasında bulunan köylerde yaşayan yoksul köylüler de tarım işçiliğine gidiyorlardı bu aylarda. Ama onların durumu, sabahın alacasında römorklarla taşınan dışarıdan gelen işçilerle karşılaştırıldığında, hiç değilse barınma olanakları açısından daha iyi görünüyordu. Zaten, Söke'nin yoksul köylülerinin, "dış" işçilerden acımayla söz etmeleri de bunu gösteriyordu. Öte yandan, maddi olanakları, "dış" işçilere göre biraz daha iyi olan Söke köylülerinin bilinç düzeyi oldukça yüksekti. Söke, ülkenin en fazla politize olmuş ve sol kesimin mücadelesinden en fazla haberdar birkaç önde gelen bölgesinden birini oluşturuyordu. Bafa Gölü'nün hemen yanıbaşındaki Serçin köyü, bu bölgede balık avlama hakkı konusunda ağalara karşı yıllarca mücadele vermiş olmasıyla ünlüydü. Serçin'den daha yukarıda, Beşparmakların eteklerinde kurulu Avşar köyü ise, ileri bilince sahip TİP'li köylülerden oluşan bir çevreyi barındırıyordu. Bizim hedefimiz, Mao'nun "kırlardan şehirlere stratejisi"ne uygun ola-

rak Söke'de kalıcı bağlar kurmaktı. Bunun için Söke'nin içindeki mahalli devrimcilerle bağ kuracak ve oradan da, başta Serçin ve Avşar olmak üzere, köylere açılacaktık.

Ne var ki, bu konuda önümüzde önemli zorluklar vardı. Çünkü Söke'nin mahalli devrimcileri, bir ikisi hariç, neredeyse bütünüyle Kırmızı Aydınlık grubunu destekliyordu. Onlarla bağlantı halindeki köylü liderler de, doğal olarak bu gruba eğilim gösteriyorlardı. Gerçi, taşranın hiçbir yerinde, mahalli devrimciler, kentlerde olduğu kadar keskin bir tutum içinde değillerdi ideolojik ayrılıklar konusunda. Onlar sağduyularını henüz kaybetmedikleri için, belli bir grubu destekleseler de, desteklemedikleri gruba karşı düşmanca bir tutum almıyor, propaganda faaliyetlerini önlemek gibi bir tavra asla girmiyorlardı. Sökeli mahalli devrimcilerin ve Söke köylerinden devrimci köylülerin oluşturduğu Söke Dev-Genç binasına adım attığımız sırada mahalli devrimciler ve köylü önderleri işte böyle bir tutum içindeydiler. Bizi düşmanca olmayan bir havada karşıladılar. Bizimle belli oranlarda tartışmalarına rağmen, Dev-Genç binasında yatıp kalkma önerimizi geri çevirmediler, zaten gittiğimizde net bir şekilde gördüğümüz gibi, uzunca bir dükkân büyüklüğündeki Dev-Genç binasında hem *Kurtuluş*, hem de *İşçi-Köylü* gazeteleri yanyana satılıyordu. Bunu, herhangi bir gösteriş amacıyla değil, gayet doğal bir davranış olarak uyguluyorlardı, güzel olan da buydu.

Söke çalışmasına, bizim, Ali Mercan, Askar Yılmaz, Hüsamettin Kurultay gibi daha çok köy kökenli arkadaşlardan oluşan köy ekibi üyelerinin yanısıra, Atıl Ant, Şahin Alpay ve Ömer Madra gibi arkadaşlar da katılmışlardı. Söke Dev-Genç'te bir gün kaldıktan sonra Avşar köyüne geçtik. Orada bizi, devrimci köylü önderlerinden, TİP üyesi Durmuş Uyanık konuk etti.

Avşar köylüleri, Avşar Türkmenlerinin bütün özelliklerini taşıyorlardı. Neredeyse bütün köy, sarı saçlı ve mavi gözlüydü. Kendisi de sarışın, mavi gözlü, orta yaşlarda bir köylü olan Durmuş abi, keskin zekâsı ve bilge tavırlarıyla daha baştan insanda saygı uyandırıyordu. TİP üyesi Durmuş abi, MDD mu-

halefetiyle birlikte tutum almış bir köylü önderiydi. Son bölünmede, Sökeli diğer köylülerle birlikte Kırmızı Aydınlık'a yakın bir tavır almış olmakla birlikte, bizim argümanlarımızı da dikkatle dinlemekten yana bir tutum içindeydi. Uzun uzun tartıştık. Ne var ki, grubumuzdaki, Şahin Alpay ve Ömer Madra gibi kent ve burjuva kökenli arkadaşları pek gözü tutmamış gibiydi. Bunun bazı nedenleri de yok değildi. Özellikle Şahin ve Ömer, köy çalışmasından çok, turistik bir gezi havasındaydılar. Örneğin böyle bir yere gelirken, kentsel alışkanlıklarını bir kenara bırakmayıp yanlarında tuvalet kâğıdı getirmeleri, Durmuş abinin gözünden kaçmamış, köylülerin bu tür "lüks" alışkanlıkları yadırgayacaklarını, üstü örtülü bir şekilde, kibarca imâ etmişti. Üstelik, Atıl, Şahin ve Ömer, kendi aralarında fazlaca şakalaşıp, kıkırdıyorlardı. Bugün baktığım zaman, onların bu tutumunda bir acaiplik görmüyorum, ama o günün "ciddi devrimci çalışma" ortamında bu tür davranışların köylüler tarafından yadırganacağını düşünüyor, onların fazlasıyla şen şakrak hallerine içten içe bozuluyorduk.

Durmuş abiye, Mao'nun köylü stratejisini anlattık büyük bir hararetle. Kafası yatmış gibiydi. Ama yine de konuyu, kılı kırk yaran sorularla irdelemekten geri kalmıyordu. Silâhlı mücadeleye taraftar olduğumuzu gördüğüne sevinmişti. Evet ama ya pratik! Diğer kesim bizim "PDA pasifistleri" olduğumuzu söylüyordu. Acaba bunda gerçek payı olabilir miydi? Örneğin, Avşar köylüleri ve çevredeki diğer devrimci köylüler, toprak ağalarının ambarlarını bombalamayı planlıyorlardı. Biz bu konuda ne düşünüyorduk acaba? Birden duraklamıştık. Şimdi ne yanıt verecektik? Bu, sakın, Mao'nun sözünü ettiği, köylülerde var olan "gezgin asi çeteler" ideolojisinin bir belirtisi olmasındı? Evet, biz de ağalara karşı bazı şiddet eylemlerinin yapılmasına taraftardık, ama bu, kitle çizgisinden kopmadan yapılmalıydı. Bir avuç köylünün "terörizmi" değildi bizim istediğimiz. Bu tür eylemler geniş köylü kitleleri tarafından desteklenecek miydi bakalım? Durmuş abi, belli ki bu fikri, bizim silâhlı mücadeleye pratikte ne kadar yatkın olduğumuzu anlamak ve sınamak için ortaya atmıştı. Gerçekten köylülerde bu tür eğilim-

ler ve hazırlıklar da olabilirdi, bilemiyorum. Durmuş abi, bizim "kitle çizgisi" konusundaki endişelerimizi dikkatle dinledikten sonra, tartışmayı daha fazla uzatmadan kapattı. Belli ki, kafasında, bizim ne ölçüde devrimci olduğumuzu, bizimle sonuna kadar gidilip gidilemeyeceğini tartışıyordu.

Söke Dev-Genç'te de birkaç gün kaldık. Mahalli devrimcilerle ve köylülerle ufak yollu tartışmalar yaptık. Ama tartışmanın her iki tarafının da çelişkileri keskinleştirmekten yana olmadığı belliydi. Pratikteki tutumlarımız, mahalli devrimcilerin takdirini kazandı. Çünkü, dışarıdan gelen Dev-Genç'liler otelde kalırken, biz, paramız çok kısıtlı olduğundan, Dev-Genç binasındaki iskemlelerin üzerinde yatıp kalkıyorduk. Sabah erkenden uyanıp, Dev-Genç binasını bir güzel süpürüyor, temizliyorduk. Bu, Mao'nun "halka yük olmamak ve halka hizmet etmek" ilkesinin pratikteki uygulamasıydı. Bu tutumlarımızla, mahalli devrimcilerin gözünde bir miktar sempati topladığımızı söyleyebilirim.

Söke Dev-Genç binasındaki tartışmalar sırasında, mahalli devrimciler, bizden, o sırada Kırmızı-Aydınlıkçıların yaptığı bir propagandanın gerçeğe ne kadar uygun olup olmadığını öğrenmek istediler. Doğu Perinçek'in, Efes Pilsen'in patronunun kızıyla evli olduğu doğru muydu? Bu, doğru değildi. Doğu'nun evli olduğu Sırma'nın babası, Efes Pilsen Şirketinde maaşlı çalışan bir mühendisti. Açıklamalarımızın ne kadar inandırıcı olduğunu bilemiyorum tabiî. "Efes-Pilsen'in patronunun kızıyla evli olma" propagandası, 12 Mart dönemine kadar ısrarla sürdürülmüştür.

Köy çalışmaları, genellikle *İşçi-Köylü* gazetesinin kurduğu bağlarla sürdürülüyordu. Söke'den dönüşte, gazeteye, Maraş'ın Göksun ilçesinden yollanan bir mektubun çağrısıyla, bizim köy ekibi, bu kez Göksun'un yolunu tuttu. Yola çıkmadan önce, Göksun'un köylerinden bir köy öğretmeninin yazdığı mektupta sıralanan orman köylülerinin taleplerini bildiri haline getirip teksir makinasında çoğaltarak yanımıza almayı da ihmal etmemiştik.

Verilen adres, Göksun'da, Orman köylülerinin uğrak yeri

olan bir kahveydi. Mektubu postaya attıktan dört beş gün sonra karşılarında *İşçi-Köylü* ekibini gören, mektubu kaleme alan köy öğretmeni ve orman köylüleri, şaşırıp kaldılar. Bu ne süratti böyle! Üstelik elimizde, onların taleplerini içeren bildirilerle birlikte Göksun'da bitivermiştik. Köy öğretmeni ve köylüler, bizim bu acilci eylemciliğimizi takdir ettiklerini enikonu belli ettiler, ama bir yandan da o kadar acele eyleme geçmeye hazır olmadıkları anlaşılıyordu. Yani hemen, şimdi çıkıp bu bildirileri kasabada dağıtmak mı istiyorduk? Acaba bildiri için kaymakamlıktan izin almak gerekmez miydi? Üstelik bu kasabada Ülkü Ocakları da oldukça güçlüydü. Başımıza bir şey gelmesindi. O delifişekliğimizle bizde duracak göz mü vardı? Bildiri dağıtmak herkesin en doğal hakkıydı, izin almak diye bir sorun yoktu. Hem bildiri dağıtacak, hem de *İşçi-Köylü* satacaktık (bu, Allahın emriydi!). Eğer tehlikeli buluyorlarsa bu işi onların yerine biz de yapabilirdik (bu da o zamana kadar savunduğumuz "kitle çizgisi" anlayışına pek uygun düşmüyordu ya, neyse!). Ama onlar da uyanık olmalı ve bizi kollamalıydılar. Köylüler, delidolu eylemciliğimiz karşısında sokaklara dökülmemize razı oldular sonunda. Göksun küçük bir yerdi. Bizi uzaktan kollayacaklardı.

Köy ekibimize, yukarıda bazılarının adını saydığım köy kökenli genç arkadaşların yanısıra, yine köy kökenli Latif Güvercin de katılmıştı bu kez. Latif, gözüpek olduğu ölçüde gözleri fazlasıyla miyop bir arkadaştı. Gözlüklerinin kalınlığı ile ünlüydü. Maazallah herhangi bir kavga çıkıp gözlüğü düşerse körden farksız hale gelirdi. Ona, gözlüklerine mukayyit olmasını söyleyip, hiç bilmediğimiz Göksun'un toprak yollarına düştük. Kasabalılar, o zamana kadar hiç görmedikleri ve bağıra çağıra slogan atarak gazete satmaya çalışan ve bildiri dağıtan bu gençlere biraz uzaktan, biraz da yadırgayarak bakıyorlardı. Kasabaya inmiş alevi kökenli dağ köylülerinin (onları giyimlerinden ve gür, sarkık bıyıklarından tanıma yetisini edinmiştik artık) tavrı ise daha sıcaktı. Hattâ bazıları açık açık desteklerini dile getiriyorlardı.

On-onbeş dakika sonra, çevremizde yabani ve düşmanca ba-

kışlı bazı kasabalı gençlerin toplanmakta olduklarını, ıslıkla kendilerine benzer diğerlerini de başımıza toplamaya çalıştıklarını fark etmekte gecikmedik. Anlaşılan, köylülerin sözünü ettiği Ülkü Ocaklılar faaliyete geçmişti. Bu durumda yavaş yavaş, ama çaktırmadan üssümüz olan kahveye geri çekilsek iyi ederdik. Ne var ki, Ülkü Ocaklıların peşimizi bırakmaya niyetli olmadıkları anlaşılıyordu. Kahvenin önüne gelince biraz rahatladık. Çünkü Göksun'un Alevi-Kürt kökenli orman köylülerinin bizi yarı yolda bırakmayacakları ayan beyan ortadaydı. Bizi desteklemek ve Ülkü Ocaklıların herhangi bir saldırısına karşı korumak üzere topluca kahvenin önüne çıkmışlardı. Ceketli bazı köylülerin bellerinde tabanca taşıdıklarını anlamamak için aptal olmak gerekirdi. Anlayacağınız, sırtımız sağlamdı. Bu arada, etrafımızı saran Ülkü Ocaklılarla aramızda şiddetli bir söz düellosu başladı. Dört bir yandan atılan laflara yerinde ve cesurca yanıtlar veriyor, onların "sömürücülerin uşakları" olduklarını çevrede toplanan kasabalılara duyurmaktan da geri kalmıyorduk. İçlerinden biri, bir ara, Dev-Genç'li Mustafa Kuseyri'yi kendi arkadaşlarının öldürdüğünü söyleyince (demek sağ kesim bunu çoktan diline dolamıştı da, bizim haberimiz yoktu) iyice çileden çıktık. Kısa süreli bir itiş kakış oldu Ülkücülerle aramızda, ama arkamızdaki köylü kitlesi, onların cesaretini kıracak ölçüye varmış olacak ki, fiilî saldırıyı ileri götürmeye cesaret edemediler ve geri çekildiler. Biz de bunun üzerine kahveye girdik.

Aradan beş-on dakika geçmişti ki, jandarmalar kahveyi bastı. Jandarma başçavuşu, *İşçi-köylü* gazetelerindeki bıyıklı emekçi figürlerini gösterip, "işte Stalin'in resimleri" diyerek derin tarihî bilgisini ortaya koydu. Suç delilleri apaçık ortadaydı! Şöyle jandarma karakoluna kadar teşrif etmeye ne derdik acaba? Sadece dışarıdan gelen yabancı gençleri, yani bizi gözaltına alıp götürdü, köylülerle şu sıra dalaşmaya pek niyeti yoktu anlaşılan. Karakolda bekletilmeksizin savcılığa sevkedildik. Nezaretin penceresinden dışarı baktığımızda, hiç tanımadan da olsa, emekçi köylülere güvenmekle ne kadar doğru hareket ettiğimizi bir kere daha anladık. Köylüler, hükü-

met binasının çevresini sarmış, sessizce sonucu bekliyorlardı. Bu sıkıcı görevi istemeden de olsa yerine getirmek zorunda olduğunu her haliyle belli eden Savcı, kısaca ifadelerimizi aldı ve mahkemeye bile sevketmeden bizi salıverdi. Çevremizde köylülerle yeniden kahveye döndük. Şimdi ne olacaktı? Köylere mi gidecektik, yoksa işi tadında bırakıp kasabadan ayrılacak mıydık? Buna köylüler karar vermeliydi. Köylülerle kısa bir durum değerlendirmesi yaptıktan sonra, onların isteğine uyarak kasabadan ayrılmaya karar verdik. Akşam olmak üzereydi. Köylülerle vedalaştıktan sonra, onların durdurduğu bir kamyonun arkasına atlayıp Ankara'nın yolunu tuttuk. Akşam alacasında, kamyonun üstünde rüzgâra karşı coşkuyla marşlar söyleyerek Ankara'ya doğru ilerliyorduk. İnancımız, tutkumuz ve coşkumuz sonsuzdu. Ne günlermiş!

15-16 Haziran'la şaha kalkan işçi mücadelesi, Sıkıyönetim tarafından baskı altına alınmışken, taşranın dört bir yanında, özellikle küçük üretici köylülerin, "ürün fiyatları" temelindeki mücadelesi büyük bir atağa geçmişti o yaz. Dört bir yandan, köylü mitinglerinin çağrısı geliyordu. Ne tarafa yetişeceğimizi şaşırmıştık. Kırmızı Aydınlık'ın yönetimindeki Dev-Genç de aynı koşuşturma içindeydi. Bu koşuşturma içinde yolumuz, Ege bölgesindeki Salihli'ye düştü. Üzüm üreticisi köylüler büyük bir hareketlenme içindeydiler. Üzüm taban fiyatlarının arttırılması için örgütlenmiş ve bir miting düzenlemişlerdi. Dev-Genç'liler ve biz PDA'cılar da orada bitmekte gecikmemiştik. Ne var ki, üretici mitinglerinin çoğalması oranında yerel hükümet organları da baskıyı arttırdıkça arttırıyorlardı. Kaymakamlık, miting başvurusunun "eksik" yapıldığı gerekçesiyle mitingi iptal ettiğini açıklamıştı. Bu kez karargâhımız TİP'li bir avukatın eviydi. Dev-Genç'liler ve PDA'cılar evi doldurmuştu. Gelen haberlere göre, köylüler Kaymakamlığın kararına uymaktan yana değildi. Ne pahasına olursa olsun yürüyeceklerdi. Bizim için bundan iyisi can sağlığıydı. Madem ki köylüler buna cesaret etmişlerdi, bize de onları desteklemek düşerdi. Dev-Genç'lilerle bu konuda tam bir fikir birliği içindeydik.

Miting saati gelince Avukatın evinden çıkıp mitingin yapı-

lacağı alana doğru yürüdük. Polis, miting alanında tertibat almıştı. Demek niyetleri kötüydü. Ortalıkta köylülerden kimse görünmüyordu. Ama, Salihli'nin kahvelerine biraz dikkatli bakınca durumu kavramakta gecikmedik. Üzüm üreticisi köylüler kahvelere doluşmuşlardı. Zamanı gelince harekete geçecekleri kesindi. Nitekim, bir süre sonra köylülerin kahvelerden boşanıp meydana ilerlediklerini gördük. Yüreğimize su serpilmişti. Meydanda kısa süre içinde, çoğunluğunu köylülerin oluşturduğu iki bin kişilik bir kalabalık toplandı. Polis şefi, elinde megafonla, herhangi bir yürüyüş girişiminin kanunsuz olacağını duyuruyordu. Buna rağmen kalabalık ilerlemek istedi. Polisle göğüs göğüse gelindi. Polis şefi ikinci bir ihtara gerek duymadan polislerine hücum emri verdi. Kalabalık biraz direndikten sonra sokak aralarına doğru çekilmeye başladı. Polislerin, özellikle dışarıdan gelen gençleri hedeflediği anlaşılıyordu. O kaçışma sırasında bir polisin peşime takıldığını gördüm. Yüz metre kadar kaçtıktan sonra birkaç polis tarafından yakalandım.

Çoğu öğrenci, aşağı yukarı yirmi kişi gözaltına alınmıştı. Evinde kaldığımız TİP'li avukat, yanında birkaç mahalli devrimci ve köylüyle birlikte karakola gelip, biz gözaltına alınanlara yiyecek getirdi. Taşrada polisle devrimciler arasındaki ilişkiler, henüz büyük kentlerdeki kadar rijit bir görünüme girmemişti. Polisler, her şeye rağmen biz gözaltındakilere yumuşak davranıyorlardı. Hattâ aralarından bazıları bize "devrimcilik" konusunda sorular bile soruyorlardı, ağzımızdan laf almaya değil, daha çok öğrenmeye yönelik samimi sorulardı bunlar.

Fazla bekletilmeden mahkemeye sevkedildik. Bir PDA'cı olarak mahkemeyi "kürsü" olarak kullanmaya ve bu arada Dev-Genç'lilere "fark atmaya" kararlıydım. Sorgu sırası bana gelince kalkıp ajitatif bir konuşma yaptım. Sanırım bu konuşma mahkemenin o anki atmosferine göre biraz fazla kaçmış ve "ucuz kahramanlık" izlenimi vermişti. Bu gösteriden Dev-Genç'lilerin de rahatsız olduğu belliydi, yine de efendilik gösterip, "devrimcilerin birlik halinde gözükmesi" gereğine halel getirmediler. İfadeler alındıktan sonra salıverildik ve mahke-

me başka bir güne ertelendi. Daha sonra bu davanın nasıl bir sonuca vardığını bile bilmiyorum.

* * *

O hayhuy içinde, Gönül'le Akçay'a, tatile gitme fırsatı bile bulabilmiştim. İki günlük bir tatil de olsa, bizim için büyük bir şeydi bu. Ziya Öztan da bizimle birlikte gelmişti. Yanımıza *İşçi-Köylü* gazetelerini almayı da ihmal etmemiştik. Tren ilerlerken, bu gazeteleri teker teker salıveriyorduk kırlara. Kimbilir, belki bir köylünün eline geçer de "bilinçlenir"di.

Ucuz olsun diye aynı odada kalıyorduk Ziya'yla. Geceleri Gönül'le sevişirken ses çıkartmamak için ne zorluklar çektiğimizi bugün gibi hatırlarım. Tatilden döndükten sonra, sıra evlenme hazırlıklarım hızlandırmaya gelmişti. Mücadele, yakında her birimizin kaderinin ne olacağı belirsiz çetin bir mecraya doğru ilerliyordu. Elimizi çabuk tutup bu tür hukuki formaliteleri bir an önce yerine getirsek iyi ederdik. Evet ama, Gönül'ün, sert bir asker olduğu anlaşılan (o zamana kadar kendisini uzaktan bile görmemiştim) babası, General Muzaffer Erendil'e durumu nasıl açacak ve benim gibi işsiz güçsüz bir gençle kızının evlenmesine onu nasıl razı edecektik?

Gönül, önce teyzesiyle konuşup onun rızasını almamızı önerdi. Zengin ve evlenmemiş bir kadın olan teyzesi, Gönül'ü evlat edinmişti, mirasının ona kalması için. Bu yüzden onun onayını almak önemli bir aşamaydı. Buluşma, bir akşam Gönül'lerin evinde gerçekleşti. Kadıncağızın benden tek isteği, "devrimciliği bırakmam"dı. Elbette bu "küçük" isteği yerine getirmem mümkün değildi. Onun isteğini kabul etmek yerine kadınla sıkı bir ideolojik tartışmaya giriştim. Tartışmanın uzaması ve sertleşmesi üzerine Gönül ağlamaya başladı. Benim de artık kalkmam gerekiyordu. Kapının eşiğinde kadınla, devrimciliği "bırakırsın" "bırakmazsın" tartışmasının son atışmalarını yaparken, kapı açıldı ve içeri Gönül'ün babasıyla annesi girdi. Bunun üzerine, yeniden geçip oturmam gerekti. Bu kez, Muzaffer Erendil'le "Kürt meselesi" üzerine hararetli bir tartışmaya giriştik. Muzaffer Bey'in, "Kürtlerin aslında Türk ol-

duklarına" ilişkin tezlerini bir süre sessizce dinlemek zorunda kaldıktan sonra, bu kez ben tezlerimi ileri sürdüm. "Kürt ulusunun kaderini tayin hakkı" konusundaki "masumane" tezlerim karşısında Muzaffer Bey'in gözleri yerinden uğradı. Yine de nezaketini bozmamak için azami çaba gösterdi. Bir dosya çıkarıp, bu konuda bir papazla yaptığı yazışmalardan pasajlar okudu uzun uzun. Sonunda, ideolojik bir anlaşmaya varamadan kalkmak zorunda kaldım. Gönül'ün teyzesi, sanki daha önce kendisine karşı inatla direnmemişim gibi, Muzaffer Bey'e dönerek, "merak etmeyin, Gün bana söz verdi, bu işleri bırakacak, tahsilini tamamlayacak, evlenmelerinde bence bir sakınca yok," demesin mi? Kapının eşiğinde, benim adıma verilen bu söze bir kere daha itiraz etmek zorunda hissettim kendimi. Ben bir devrimciydim ve devrimciliği bırakacağım konusunda kimseye söz vermemiştim. Teyzanım yalvaran gözlerle bana bakıyordu, "ne olur, şimdilik itiraz etme," der gibilerden. Ama benim, lafta bile olsa böyle bir taahhütte bulunmaya hiç niyetim yoktu.

Neyse, sonunda annemin, Gönül'ü usülen annesinden ve babasından istemesine karar verildi. Annem de bu konularda öyle mahçup, öyle beceriksiz bir kadındı ki! İşin altından nasıl kalktı bilemiyorum. Sonunda iş bağlandı. Artık sıra nikâh muamelelerine gelmişti.

* * *

O yaz, ne tuhaftır ki, Ege bölgesindeki köy çalışmalarıyla bazı tanıdıkların yazlıklarına yaptığımız ziyaretler içiçeydi. O sıkışıklıkta, Halil Berktay'ın ebeveynlerinin Foça'daki yazlıklarına yolum nasıl düşmüştü, bilmiyorum. O mütevazi ama güzel yazlıkta, kızıla çalan güneş ağır ağır denize gömülürken, Halil'in babası, eski komünistlerden Erdoğan Berktay'la karşılıklı oturmuş, içkilerimizi yudumluyor ve sol hareket üzerine tatlı tatlı sohbet ediyorduk. Erdoğan Berktay da MDD çizgisine taraftar olmakla birlikte, bizim "Sovyet sosyal emperyalizmi" tezimizi "asla ve kat'a" onaylamıyordu. Evet ama, bu güzel yaz akşamında keyfimizi kaçıracak sert tartışmalara gi-

rişmenin bir anlamı var mıydı? Üstelik, kalp hastası Erdoğan Bey'i sinirlendirmeye de hiç gerek yoktu. Bu yüzden sohbetin dümenini sakin limanlara doğru kırmayı doğru buldum. Zaten, deniz altında zavallı balıkları acımasızca vurmakta usta Halil Berktay'ın kurbanları da pişirilip sofraya getirilmişti. Halil Berktay'm, o sıralarda genç kızlığa henüz adım atan kızkardeşi Neyir Berktay'm, akşamın ilerleyen saatlerine rağmen bana yüzme öğretme önerisini şakaya vurarak geri çevirdikten sonra, kendimi akşamın rehavetine bırakıp, önüme getirilen kızarmış balıkları afiyetle mideye indirdim. Hayat ne güzeldi! Dostların, yoldaşların arasındaydım. Yarın sabah erkenden yine Ege köylerinin yolunu tutacaktım.

Bir ara yolumuz, Rum kökenli aydın arkadaşlardan Herkül Milas'ın İzmir'in yakınlarındaki yazlığına da düştü. Bu kez yanımda Abdurrahman Taşçı vardı. Herkül'ün yazlığı da mütevazi, güzel bir evdi. Sohbet sırasında, bir ara Herkül bize, baba yadigârı tabancasını gösterdi. Neredeyse tüfek kadar uzun namlulu, çok güzel ve antika bir tabancaydı bu. Eh, silâhlı mücadele de yaklaştığına göre, kırlara doğru şöyle bir açılıp atış talimi yapmak hiç de fena olmayacaktı. Uzun, ince mermileri olan tabancayı (mermilerin çapını bilmeyecek kadar cahiliydim bu konunun) yanımıza alıp bir kır gezintisine çıktık. Silâh sesinin duyulmayacağından emin olduğumuz tenha yerlerde atış talimi yaptık. Silâhın sesi, namlusunun uzunluğuyla ters orantılıydı. Neredeyse biz bile zor duyuyorduk patlayan mermilerin sesini. Öte yandan hiç de iyi nişancılar olmadığımız açıktı. Herkül bizden biraz daha iyi görünüyordu.

Bir grup Dev-Genç'li, Filistin'deki gerilla kamplarında kısa süreli bir eğitim gördükten sonra Türkiye'ye dönerken, Diyarbakır taraflarında yakalanmış ve tutuklanarak Diyarbakır Cezaevi'ne konmuştu. Yakalanan bu gençler, yaklaşık bir yıl sonra, THKO'nun çekirdek kadrosunu oluşturacaktı. Bize gelen haberlere göre, grupta bulunan Ercan Enç ve Müfit Özdeş, PDA'ya eğilim göstermeye başlamıştı. Onları cezaevinde ziyaret edip bağ kurmak üzere küçük bir grup halinde Diyarbakır'a gittik.

Diyarbakır'a daha adımımızı attığımız an, bu bölgenin Ege bölgesinden oldukça farklı ve çetin bir yapıda olduğunu fark ettik. Trenden inip bir kahveye doğru yürürken, at arabası sürücülerinin kamçıyla birbirlerine girdiğini gördük. Arabacılar kamçılarla birbirlerine kıyasıya vururlarken, çevreden kimse olaya karışmıyordu. Girdiğimiz kahvede daha çaylarımızı yeni yudumlamaya başlamıştık ki, çıkan bir kavgayla kahve alt üst oldu. Kendimizi zor attık dışarı. En iyisi bir an önce cezaevine gidip arkadaşları görmek, diye düşündük. Sabahın o erken vakti cezaevininin yolunda üç ayrı kavgaya daha tanık olduk. Demek Doğu halkı, daha önceden de duyduğumuz gibi, sert ve kavgacı bir doğaya sahipti.

Cezaevinin kapısındaki, akrabalarını ziyarete gelen Kürt kadınlarının görüntüsü yürek paralayıcıydı. Üstelik jandarmalar ve gardiyanlar onlara son derece kötü muamele ediyorlardı. Arkadaşları görmek için yaptığımız başvuru ne yazık ki kabul edilmedi ve biz de onları göremeden kös kös geri dönmek zorunda kaldık.

* * *

Gönül'ün maaşıyla, evlendikten sonra oturacağımız Mithatpaşa Caddesi'ninin üzerindeki evi tuttuk. Tavanı basık, cami kubbesi gibi eğri bir çatı katıydı. Odanın kenarlarına doğru gelince, başınız tavana değiyor, eğilmek zorunda kalıyordunuz. Evin kirası, o zamanki parayla 600 liraydı. Ev, şimdiden PDA'nın legal ve illegal köy çalışmalarının yürütüldüğü bir karargâh olarak kullanılmaya başlanmıştı.

Ekim ayında Gönül'le evlenip sürekli olarak bu evde oturmaya başladık. Bu arada Gönül bana, hin-i hacette kullanmam için 6.35'lik bir Laz tabancası satın almıştı. Onu sürekli yanımda taşıyordum. Bir gün evde kurcalarken, tabanca ateş aldı ve mermi o sırada evde bulunan Cengiz Çandar'ın başını sıyırarak duvara saplandı. Neyse ki, ucuz atlatmıştık.

Köy çalışmaları bütün hızıyla devam ediyordu. Bütün çalışmalar bizim evden örgütleniyordu. Girişteki bir bölme, eskicilerden satın aldığımız eski püsküllü köylü elbiseleriyle, köylü kas-

ketleriyle dolmuştu. Arkadaşlar, bu bölmede "tebdil-i kıyafet" yapıp, köylerin yolunu tutuyorlardı. Köy ekiplerinden talebimiz, artık mümkün olduğu kadar köylerde tutunmaları ve yerleşmeleriydi. Ama bu öyle kolay bir iş değildi. Yollanan ekiplerin büyük çoğunluğu bir süre sonra geri dönmek zorunda kalıyordu. Ama inadımız inattı. Geri dönmek zorunda kalan ekipleri yeniden, bu kez başka yerlere yolluyorduk. Narodniklerden farkımız kalmamıştı.

Köy çalışmalarına yollanan ekiplerin yol paralarını kısmen derginin gelirlerinden karşılıyorduk. Ama bu fon oldukça yetersizdi. Arkadaşlar, gittikleri yerlerde kıt kanaat yaşadıkları, bir simit alırken bile uzun uzun düşündükleri halde masrafların altından kalkmak kolay değildi. Bunun üzerine başka yöntemler geliştirmeyi denedik. Bu yöntemlerden biri, karaborsacılıktan bizim saflara gelmiş Ali adlı bir arkadaşın önderliğinde sinemaların önünde karaborsa bilet satmaktı. Bunu ben şahsen denemedim, ama örneğin Ferit İlsever'in, Büyük Sinemanın önünde bu zor görevi alı al moru mor yerine getirmeye çalıştığını hatırlıyorum.

Diğer bir yöntem kitap hırsızlığıydı. Bu işin uzmanı, Muhittin Sirer'le bendim. Benim, cebi delik bir deri ceketim vardı. Elimi bu yırtık cepten uzatıp kitapları astarın içine tıkıştırıyordum. Esas çalışma alanımız Kızılay'daki Koca Beyoğlu Pasajının altında bulunan ikinci el kitapçılardı. Muhittin'le beraber buradaki dükkânlara elimizde bir valizle giriyorduk. Ben dükkân sahibini lafa tutarken Muhittin dükkânın önünde sergilenen kitapları valize dolduruyordu. Şu utanmazlığa bakın ki, ertesi gün aynı kitapları valizle getirip aynı kitapçıya satıyor, böylece köy çalışmalarına ek gelir elde ediyorduk.

Köy çalışma ekiplerinin bir kısmını doğrudan dergi faaliyeti çerçevesinde örgütlerken, bazılarını da illegal parti örgütlenmesi kanallarından seferber ediyorduk. Bu kanaldan köylere kalıcı olarak gönderdiğimiz iki üç ekip vardı. Bu ekiplerden biri de, 12 Mart döneminde Filistin'de İsrail komandoları tarafından öldürülecek Cafer Topçu'yla, aynı saldırıdan sağ olarak kurtulan "Cin Ali" (Ali Ergün) adlı arkadaştı (daha sonra Hu-

kuk Fakültesi'ni bitirip avukat olan "Cin Ali" ufak tefek, gerçekten "cin" gibi bir gençti. 12 Eylül döneminde, Aydın Yalçın'ın çıkarttığı *Forum* dergisinin sağcı yazarlarından biri oldu). Cafer Topçu'yla, Cin Ali'yi, daha önce hikâyesini anlattığım Göksun'un köylerine göndermiştik. Orada, köylerde uzun süre kalmayı başardılar.

O günlerde, şimdi hatırlayamadığım bir nedenden, bir kere daha gözaltına alınıp Emniyet Sarayı'na götürüldüm. Beni sorguya çeken komiser, önce, korkutmak ve yıldırmak için olacak, benim, o günlerde sağda solda sık sık patlatılan bombalardan birinin imalatçısı olduğumu iddia etti. Getirip önüme bir kutu koydu. Kutuda bir takım kablolar, dinamit lokumları ve bir saat vardı. Demek bu, saatli bomba oluyordu. Bir saatli bombayı hayatımda ilk kez görüyordum. Komiser, "bunu sen yaptın değil mi" diye sordu. Reddettim tabiî. Fazla ısrar etmedi. Bunun bir blöf olduğu belliydi. Ardından adresimi sordu. Bizim ev yarı legal olduğu için Mithatpaşa'daki evin değil, her zaman yaptığım gibi annemin Farabi'deki evinin adresini verdim. Komiser bu sefer, "evinin adresini saklıyorsun demek," diye gürledi. "O evde ne haltlar karıştırdığınızı bilmiyor muyuz sanıyorsun," diye eklemeyi de ihmal etmedi. Adresi vermemekte ve böyle bir ev olmadığında ısrar ettim. Bunun üzerine önüme katlanmış bir kâğıt koydu. "Aç bak," dedi. Açtım, gerçekten de bizim Mithatpaşa Caddesi'ndeki evin adresi yazılıydı kâğıtta. Bunun üzerine kabul ettim. Aslında bu, çok büyük bir polisiye başarı sayılmazdı. Çünkü Mithatpaşa'daki evimiz, Adakale Sokak'taki PDA bürosuna çok yakındı. Aradaki trafiği tespit etmek, polis için çocuk oyuncağıydı. Buna rağmen polis şefinin, kâğıdı önüme koyarken başarısıyla şişindiği belliydi. O zamana kadar pek ciddi bir polis takibiyle karşılaşmamış olduğumdan, doğrusu komiserin şişinmesine ben de hak vermiştim.

* * *

O günlerde, köy çalışmaları üzerine İstanbul İl Komitesi'yle görüşmek üzere İstanbul'a gittim. Bora Gözen, İbrahim Kaypakkaya ve Mehmet Altun'la Kumkapı taraflarındaki boş ar-

salarda dolaşarak köy çalışmalarının durumunu gözden geçirdik. Onlara, köylerin adını net olarak vermemekle birlikte, üç illegal köy ekibinin belli bölgelerde köylere yerleştiğini anlattım. Onlar da bana, örgütledikleri köy çalışmalarını aktardılar. İki koldan örgütlüyorlardı çalışmaları. Bazı ekipleri doğrudan doğruya bürodan yolluyorlardı. Birkaç illegal ekibi de ayrıca belli yerlere göndermişlerdi. Bu arada, İbrahim Kaypakkaya, bürodan yürüttükleri çalışmaların sorumluluğunu Metin Göktürk adlı arkadaşa verdiklerini söyledi. Ardından da "bu arkadaştan kuşkulandıkları"nı, onu denetim altında tutmak için böyle bir "sorumluluk" verdiklerini söyledi. Metin Göktürk'ü pek tanımıyordum, elbette onlar daha iyi bilirlerdi, ama "kuşkulandıkları" birine böyle bir sorumluluk vermekteki mantığı pek iyi kavrayamamıştım.

Ertesi gün, *İşçi-Köylü* bürosuna gittim. İçerisi kalabalıktı. Kısa süre sonra buradaki kalabalığın, devlet dairelerindeki marüzatçılar gibi, İbrahim Kaypakkaya'yı beklediğini fark ettim. Bekleyenler arasında, bir gün önce bana sözü edilen Metin Göktürk de vardı. Metin Göktürk, yaşça bizden biraz daha büyük gösteren, kabak kafalı, kızıl bıyıklı, ciddi görünüşlü bir arkadaştı. İbrahim Kaypakkaya'yı büyük bir sabırsızlıkla beklediği gözden kaçacak gibi değildi. İbrahim de geciktikçe gecikmişti. Zaten beklemeyi ve bekletmeyi sevmeyen, sabırsız tabiatlı bir insan olduğumdan, ben de bekleyenlerle birlikte sabırsızlanmaya ve bu gecikmeden, "yönetim" adına sorumluluk duymaya başlamıştım.

Neyse, sonunda, İbrahim Kaypakkaya zuhur etti. Sırtına bir palto atmıştı ve oldukça gururlu, hattâ, söylemeye dilim varmıyor ama, kibirli bir havası vardı. İki yıl önce, Ankara'daki FKF binasında tartıştığım, pembe yanaklı, köylü görünümlü gencin oldukça değiştiğini, havalara girdiğini, onu *İşçi-Köylü* bürosundaki marüzatçıların ortasında yürürken gördüğümde fark ettim. İbrahim bir sandalyeye oturup marüzatçıları teker teker dinlemeye başladı. Marüzatçıların en sabırsızı elbette, kendisine koca köy çalışmalarının sorumluluğu verildiği halde, bu konuda hiçbir somut yol gösterme yapılmadığından şikâyet eden

Metin Göktürk'tü. Metin Göktürk, hiç çekinmeden, gergin bir tonda eleştirilerini ortaya koydu. Kaypakkaya onu sonuna kadar dinlemeden sözünü kesti ve enikonu paylayıcı bir tonda yanıtladı. Nasıl bir yönlendirme bekleniyordu ki! Madem kendisine sorumluluk verilmişti, o zaman Metin Göktürk, inisyatif gösterip köy çalışmalarını örgütlemeliydi. Kimse onu dinlemiyor muydu? Ne münasebet? Eğer arkadaşlar üzerinde otorite kuramıyorsa kabahat onundu. Metin Göktürk itiraz edecek oldu. Sözü bir kere daha kesildi İbrahim tarafından ve "devrimci çalışma tarzı" üzerine bir diskur dinlemek zorunda kaldık. Sonra İbrahim kalktı ve bana "çıkalım" dedi. Onunla dışarıda "daha ciddi" şeyler konuşmamız gerekiyordu. İçten içe Metin Göktürk'e acımış, haksız bir muameleye marüz kaldığını düşünmeye başlamıştım. Üstelik, cesurca eleştirilerini ortaya süren sorumlu bir insan olduğu izlenimini edinmiştim. Bu, hiç de bir polisin tavrına uygun düşmüyordu. Zaten o sıralar, çevremizdeki bazı arkadaşlara, olur olmaz "polis" yakıştırması yapılmaya başlanmıştı PDA önderliği tarafından ve bu beni oldukça rahatsız ediyordu. Bu suçlamaların kaynağını, esas olarak Doğu Perinçek ve Hasan Yalçın oluşturuyordu. Demek aynı hastalık İstanbul'a da sıçramıştı o günlerde.

Dışarı çıktığımızda, mülayim bir havada ve biraz çekinerek, İbrahim'e, Metin'e neden öyle davrandığını sordum. Anlamlı bir şekilde yüzüme bakarak, "onu oyalamaları gerektiğini" belirtti bir kere daha. Hâlâ anlayamamış mıydım uyguladıkları "hile"yi? Ona böyle bir sorumluluk vererek, polisi "kandırmış" oluyorlardı. Polis, esas köy çalışmalarının legal planda yürütüldüğünü sanıyor, onlar da başka bir kanaldan esas köy çalışmalarını sürdürüyorlardı. Evet ama, görünüşte de olsa onun bazı çalışmaları sürdürmesini sağlamak gerekmez miydi? Hayır, gerekmezdi. Çünkü, legal planda da olsa, bu konuda yetenekli arkadaşların tespit edilmesini istemiyorlardı. Bu yüzden, ona bir yandan "yap" derken, arkasından, arkadaşlara "gitmeyin, dinlemeyin" deniyordu. Bu pek "akıllıca" görünen plana yine de aklım yatmamıştı, ama daha fazla sesimi çıkartmadım. Çok yakın gördüğüm çalışma arkadaşlarıma sonuna

kadar güvenmek, onlara fazla itiraz etmemek gibi uzlaşmacı, pis bir huyum vardı. Bu tutumumda, yöneticiler arasındaki "dayanışma ruhu"nun da önemli bir ağırlığı olduğunu tahmin etmek güç değildir.

Bu konuyu kapatırken, Metin Göktürk'e yapılan bu "polis" iftirasının daha sonraki yıllarda da devam ettiğini, ama Metin Göktürk'ün, *Havariler (1972-1983)* adlı kitapta anlatacağım gibi, bu iftiranın üzerine gitme yürekliliği gösterip, birçok benzeri örneğin tersine kendisini akladığını belirtmeliyim. Türk solu, eski tüfeklerden tevarüs ettiği kötü bir özelliğe sahipti: saflara sızan çok sayıda gerçek ajanı tespit edememek ya da iş işten geçtikten sonra tespit etmek, öte yandan, ajanlıkla ilgisi olmayan çok sayıda insana boş yere "polis" damgası vurup, devrimci hayatlarını karartmak.

* * *

O günlerde, Muzaffer Köklü adlı Dev-Genç militanının, polisin kullandığı bir ajan olduğu ortaya çıktı. Bu ilk önce nasıl ortaya çıktı hatırlamıyorum, ama Muzaffer Köklü, gazetelere, polis tarafından kullanılan bir ajan-provakatör olduğunu açıklayan sansasyonel beyanatlar vermeye başladı. Samsun Yürüyüşü sırasında, sağcı basının diline doladığı, Türk bayrağının aleminin çalınmasını gerçekleştiren kişi oymuş meğer. Muzaffer'in açıklamalarını okuyunca, onunla birlikte katıldığımız eylemler filim şeridi gibi gözümün önünden geçti. Taylan Özgür, ben ve Muzaffer Köklü, 6. Filo olayları sırasında, biraz heyecan yaratmak için Kızılay'da ses bombası patlatmıştık. Amerikalıların Bowling salonunu bastığımızda, "polise haber verilmesin diye" telefon kablolarını çekip koparan da oydu. Bowling salonundan çıktıktan sonra apartmanların bahçelerinden kaçmaya çalışırken, birdenbire gözden kaybolmuştu, bundan onbeş dakika sonra da yakalanmıştık. Büyük ihtimalle, *ortadan kaybolduktan* sonra yerimizi polise bildiren Muzaffer Köklü'ydü.

Köklü, bu açıklamalarının ardından, belki de yeni bir provakasyon düzenlemek üzere, belli bir gün ve saat vererek Kızılay'daki Zafer anıtının önünde kendisini "yakacağını" açıkla-

dı. O gün orada, devrimci gençlerin oluşturduğu büyük bir kalabalık toplandı. Ne var ki, sağcılar da boş durmamışlardı. AP gençlik kollarından bazı mafia görünümlü adamlar, ellerinde bir körükle zuhur ettiler. Körük, Muzaffer Köklü'nün yanışını körüklemeyi sembolize ediyordu. Yani sağcılar, yangına körükle gittiklerini anlatmak istiyorlardı.

Ne var ki, verilen saatte Muzaffer Köklü ortalıkta görünmedi. Bunun üzerine, devrimci gençlerin bir bölümü marşlar söyleyerek ve anti-emperyalist sloganlar atarak yürüyüşe geçmek istediler. Polis müdahale edince çatışma çıktı. Kızılay'daki gençlik-polis çatışmasının sonunda çok sayıda genç gözaltına alındı. Galiba, Muzaffer Köklü'nün son provakasyonu da hedefine ulaşmıştı.

* * *

1970 yılının sonbaharında MDD hareketinin âdeta bir amip gibi bölünme süreci iyice hızlandı. Kırmızı Aydınlık hareketi içindeki Mahir-Yusuf kesimi ile Mihri Belli kesimi arasındaki çatlak derinleşti. Bunun yanısıra, MDD'ci kesim içinde, başını Dr. Hikmet Kıvımcımlı'nın çektiği bir "Doktorcu" hareket hızla gelişmeye başladı. Öte yandan, PDA hareketi içinde de bazı çatlaklar su yüzüne çıktı. İstanbul'daki Robert kolejde üsslenen ve başını Garbis Altınoğlu'nun çektiği bir kesim, Hindistan'daki Maocuları taklit eden "aşırı Maocu" bir eğilim oluşturmaya girişmişti.

Ayrılıkların iyiden iyiye bölünmeye evrildiği bu ortamda Dev-Genç kongresi toplandı. Bir yıl önceki kongrede, Kırmızı ve Beyaz Aydınlıkçılar, aralarındaki ayrılığı delegeler önünde nasıl açığa vurmadılarsa, bu kongrede de, Dev-Genç yönetimine hâkim Mahir kesimi ile Mihri Belli kesimi, kongreyi "birlik" görünümü içinde geçiştirmenin yollarını aradılar. Çünkü, karşılarında, Dev-Genç içindeki gücü azalsa da, önemli bir rakip vardı: PDA. PDA'yı Dev-Genç içinden bütünüyle defetmemişken açıkça kapışmak her iki kesimin de işine gelmiyordu.

Dev-Genç kongresi, Kırmızı Aydınlıkla PDA arasında bir ideolojik düello biçiminde geçti. Biz PDA'cılar, artık mücadeleyi

kesin olarak kaybettiğimizi bildiğimiz Dev-Genç içinde, tabana son mesajlarımızı vermeye çaba gösterdik. Sözcülerimizden Ömer Özerturgut ve Erdoğan Güçbilmez, söz alarak, Kırmızı Aydınlıkçıların bize yönelttiği "kampus Maocuları" suçlamalarına yanıt verdiler ve Maoculuğun anlamını açıklamaya çalıştılar. Ömer Özerturgut'un konuşması oldukça etkileyiciydi, ama ne fayda. O sırada kimsenin "güzel konuşmalara" kanıp saf değiştirmeye niyeti yoktu. Yine sözcülerimizden Oral Çalışlar kürsüden görüşlerimizi savunmaya çalışırken, kürsünün arkasında duran Dev-Genç'lilerden biri, herkesin gözü önünde gelip Oral'a bir tekme attı. Biz bu davranışı protesto ettik, ama salonda çoğunluğu oluşturan Kırmızı Aydmlıkçıların, bu hoş olmayan tutumu kınamaya niyetleri yoktu.

Bizim konuşmacılardan sonra kürsüye, Kırmızı Aydınlık'ın görüşlerini açıklamak üzere Mahir Çayan çıktı. İnanmak zordur ama, Mahir Çayan kürsüde tam dört saat kalarak uzun teorik açıklamalarda bulundu. Konuşmasının bir yerinde, Mahir Çayan, PDA'nın Rusya'ya karşı düşmanca yaklaşımını eleştirirken, kongrenin yapıldığı SBF anfisinin arka taraflarından, İstanbullu bir PDA'cı delege (PDA'nın az sayıdaki delegesi sol tarafta topluca oturuyordu), "Rusya sosyal-emperyalisttir" diye bağırdı. Bunun üzerine Mahir Çayan, konuşmasının akışını keserek, bu PDA'cı delegeye şöyle seslendi: "aptal arkadaşım, hataları ne olursa olsun, hemen yanıbaşımızdaki sosyalist bir ülke olan Sovyetler Birliği'ne 'emperyalist' diyemezsin." Salonda büyük bir alkış koptu.

Sonunda seçimlere geçildi. Kırmızı Aydınlık, yakında patlak vereceği enikonu belli olan iç bölünmelerine rağmen seçimlere blok halinde girdi. Bu blokta, elbette Dev-Genç içinde daha büyük güce sahip Mahir-Yusuf kesimi ağır basıyordu ve bu ağırlık GYK listesinde de kendini gösteriyordu. Başkan adayı da Mahirci kesimden Ertuğrul Kürkçü'ydü. Ertuğrul Kürkçü, daha bir buçuk yıl önce, uzun saçlı bir "hippy" olduğu gerekçesiyle Yusuf Küpeli ve Ergun Aydmoğlu tarafından bir Dev-Genç yürüyüşünden çıkarılmış, o dönemin "asi genç"lerinden biriydi. Kongreden beş altı ay kadar önce saçlarını kesip "hippy"likten

vazgeçmiş, Mahir kesimine bağlı sert ve kararlı bir militan olarak temayüz etmeye başlamıştı. Dev-Genç'in Genel Sekreteri ise, lise arkadaşım Sinan Kazım Özüdoğru olacaktı.

PDA delegasyonu olarak, hiçbir kazanma şansımızın olmadığı böyle bir seçimde liste çıkartmamaya karar verdik. Listeler açıklanırken, PDA'cıların liste çıkartmaması, Dev-Genç'liler tarafından alaylı gülüşlerle karşılandı. İstanbul delegasyonundan, Mihri Belli kesimine yakın bir delege olan Mustafa Lütfü Kıyıcı, kürsüden bize, "ayıp yahu, bu kadar konuştuğunuz halde, bir liste çıkartmaya bile cesaret edemiyorsunuz," diye laf attı. Böylece, sonucu daha başından belli olan seçimler, Mahir-Yusuf kesiminin zaferiyle sonuçlandı ve 12 Mart'la birlikte tarihe karışacak Dev-Genç'in son Genel Yönetim Kurulu'yla, son Genel Başkanı Ertuğrul Kürkçü, talihsiz bir dönemin yönetimi olarak işbaşına geçmiş oldu.

* * *

Bir yıl önce olduğu gibi, Dev-Genç Kongresi'nin ardından bir bölünme daha açıkça su yüzüne çıktı. Dev-Genç Kongresi'nde ele güne karşı "birlik" görüntüsü veren Kırmızı-Aydınlık'ın Mahirci ve Mihrici kesimleri birbirlerine girdiler. Bu çatışmanın alanı, Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde düzenlenen "Proleter Devrimciler Konferansı" oldu. Muhtemelen bu konferans, Mihri Belli ve taraftarları tarafından, birliğin gerçekleşmesi ve "proleter devrimcilerin" TİP içinde daha etkin olmalarının sağlanması için düzenlenmişti, ama tam tersi oldu. Bu konferansta, Mahirci kesim, biraz da Dev-Genç yönetimini ele geçirmenin verdiği güvenle, Mihrici kesime karşı bayrak açtı ve böylece "Mihri Belli'nin sağcı çizgisinin" etkisinden kurtulmaya çalıştı. Biz PDA'cılar, olan biteni kenardan izledik. Bir ara konferansın yapıldığı kalabalık salona girdiğimde, şimdi Dev-Genç Genel Sekreterliği görevine gelmiş eski lise arkadaşım Sinan Kazım Özüdoğru'yu gördüm kürsüde. Sinan Kazım, o ünlü bariton sesiyle, Mihri Belli'nin adını vererek açık açık yükleniyor ve onun "sağ oportünist" olduğunu, fazlasıyla sert bir üslupla ifade ediyordu.

Bunun ardından, Mahirci kesim, Mahir Çayan, Yusuf Küpeli, Münir Ramazan Aktolga ve Ertuğrul Kürkçü'nün imzalarını taşıyan bir broşür yayımlayarak bölünmeyi açıkça ilân etti.

Bölünme rüzgârları, Kırmızı Aydınlık'la kısıtlı değildi, bulaşıcı bir hastalık gibi bütün kesimlere hızla yayılıyordu. Yukarıda kısaca değindiğim gibi, PDA'nın İstanbul kesiminde de, PDA Yazı Kurulu'na karşı bir muhalefet gelişmeye ve yayılmaya başlamıştı. Bu muhalefetin merkez üssü, Garbis Altınoğlu'nun başını çektiği Robert Kolej'di. Robert Kolej'deki PDA'cı gençler, o sırada Çaru Mazumdar'ın başkanlığındaki Hindistan Komünist Partisi Marksist-Leninist'in önderlik ettiği Naksalbari'deki köylü gerilla hareketini kendilerine örnek alıyor ve İngilizce bildiklerinden, bu hareketin yayınlarını hızla Türkçeye çevirip elden ele yayıyorlardı. Bu çevirilerden anlaşıldığı kadarıyla, Hintli Maocular, o zamana kadar duyulmamış sloganlar atıyorlardı. Bunlardan biri, "sınıf düşmanının kanma elini bulamayana komünist denmez"di. Bir başkası, "Çin'in Başkanı, bizim de Başkanımızdır" türünden, oldukça dogmatik, Maocu bir slogandı. Yine Robert Kolej'den yayılan söylentilere göre, Naksalbari'deki Maocu gerillalar, bu gerilla savaşını yürütürken, köylü kitleleriyle bağlarını sıkı tutmak için, silâh olarak, köylülerin balta, orak vb. gibi ilkel üretim araçlarını kullanıyorlardı. Gelen haberlere göre, köylü gerillalar, "sınıf düşmanlarını" dehşete düşürmek için, bu ilkel aletlerle öldürdükleri toprak ağalarının kafalarını kestikten sonra köy meydanında sergiliyorlarlardı vb.

Bu, bir hayli dogmatik ve taklitçi önerilerin yanısıra, başını İbrahim Kaypakkaya ve Mehmet Altun gibi arkadaşların çektiği, İstanbul'daki muhalefetin daha ciddi unsurları, PDA merkezine yönelik, üzerinde daha fazla durulması gereken eleştiriler getiriyorlardı. Bu eleştirilere göre, PDA merkezi, her ne kadar Mihri Belli'yi eleştiriyorsa da, kendisi de "Kemalist", "cuntacı" ve "legalist"ti. *İşçi-Köylü*'nün son sayılarından birindeki, 1. sayfayı boydan boya kaplayan silâhlı adam silüeti, silâhlı mücadeleden çok, cunta beklentisini sembolize ediyordu, çünkü bu silâhlı adam, bir gerilladansa, bir ordu mensu-

buna daha çok benziyordu. PDA, Mustafa Kemal'e ve "Kurtuluş Savaşı"na gereğinden fazla vurgu yaparak Kemalizme eğilimini ortaya koyuyordu. Öte yandan, PDA merkezi, son sayılarda ortaya attığı, "Sosyalist kurultay" önerisiyle, "legalist" olduğunu ilân etmiş oluyordu. Bu önerinin amacı, yeni bir legal parti oluşturmaktı. Bu, PDA'nın, bir köylü gerilla mücadelesine ciddi bir şekilde hazırlanmak niyetinde olmadığının göstergesiydi. Nitekim, köy çalışmalarına gereken önemin verilmemesi ve kentlerdeki legal mücadeleye ağırlık verilmesi de bunu ortaya koyuyordu.

Gerek Garbis Altınoğlu kesiminden yayılan fikirler, gerekse İstanbul önderliğinin bir kesiminden gelen eleştiriler, Ankara'da PDA önderliğini de enikonu bir çalkalanma içine sokmuştu. Ankara önderliğinde, bütün bu meselelerin ele alınacağı, esas olarak da İstanbul'la Ankara arasındaki farklılıkların görüşüleceği ve karara bağlanacağı bir toplantı düzenlenmesi eğilimi ağır basmaya başlamıştı. Aslında, ben de İstanbul'dan Ankara'ya ulaşan bu sol salvodan az etkileniyor değildim. Türkiye, topluca sola kayıyor ve "solun içindeki sol" her zamankinden daha çok etkili oluyordu. Bu yüzden, ben de dahil, birçok arkadaşın kulağı "sol"a açıktı. Üstelik, "İlkesiz Birlik Cephesi" adını taktığımız Kırmızı Aydınlık'ın içindeki Mihri Belli'nin teslimiyetçi ve darbeci eğilimleriyle tartışma içinde bulunmak, PDA içinde bu sola kayışa ivme kazandırmıştı.

Bu havayı sezen İstanbullular artık Ankara'yı daha sık ziyaret eder olmuşlardı. Bir gün, Doğu Perinçek'in Hukuk Fakültesi'ndeki asistan odasında İbrahim Kaypakkaya, Mehmet Altun ve Garbis Altınoğlu'na rastladım. Doğu'yla tartışıyorlardı. Doğu'nun, onların karşısında, her zamankinin tersine, savunmada bir havası vardı. Daha sonra, İstanbullularla ben Doğu'nun odasından birlikte çıktık. Daha Hukuk Fakültesi'nin koridorlarında sorularıyla beni sıkıştırmaya başladılar. O sonbahar, PDA'da, benim kaleme aldığım, "Ege Köy Çalışmaları Raporu" yayımlanmıştı. Üçünün de soruları daha çok bu yazıyla ilgiliydi. Yazı, köylere yönelik çalışmayı teşvik etmesi bakımından yararlıydı ama, biraz legalist bir perspektifle yazılmamış mıydı acaba?

Köylere yürüyerek mi gitmiştik (o sırada Çaru Mazumdar'ın, köylere giderken motorlu araç kullanmayı eleştiren bir yazısı çevrilmişti Türkçeye), yoksa motorlu araç mı kullanmıştık? Köy evlerinin damları kiremitli miydi (yine Çaru Mazumdar'ın yazısında Hindistan'da, damı kiremitli evlerin zengin köylülere ait olduğu belirtiliyordu), yoksa kiremitsiz mi? Hele bu son soru oldukça saçmaydı? Çünkü Ege bölgesinde, gezdiğimiz köylerdeki evlerin çoğunun damı kiremitliydi. Bu, Ege'de bir zenginlik belirtisi olarak ele alınamazdı. Bu noktayı belirttim belirtmesine ama, onların karşısında, Doğu'dan da daha fazla savunmada, hattâ biraz boynu eğik bir tutumum vardı. Onlar ise aslanlar gibi kükrüyor, soru üstüne soru soruyorlardı. Derken konu, İstanbulluların, dergi ve gazeteyle ilgili eleştirilerine geldi. Bu eleştirilerin esasını, PDA merkezinde hâkim olan Kemalizm ve darbecilik eğilimi oluşturuyordu. İstanbullular o gün bunu elbette bu kadar açık dile getirmiyorlardı, ama bütün söylediklerinden çıkan sonuç buydu.

Daha sonra aynı arkadaşlara PDA bürosunda da rastladım. Aynı tartışmaları başka arkadaşlarla da sürdürüyorlardı. Ankara'daki arkadaşlardan onlara karşı aktif olarak direnen pek kimse gözüme çarpmadı. Bir ara salonda sohbet ederken, ben her zaman olduğu gibi şöyle ağız dolusu gülmeye kalkıştım. Mehmet Altun, miyop gözlüklerinin ardından ayıplar nazarlarla bana baktı ve kulağıma eğilip, "böyle gülmek sana yakışıyor mu, devrimin bunca ciddi meselesi varken," diye fısıldadı. Bu uyarıya bir anlam verememiş ve müthiş bozulmuştum. Biz Ankaralılar, özellikle kendi aramızda şakalaşmaya, gülmeye bayılırdık. Hattâ bu şakalaşmalar zaman zaman el şakalarına bile dönüşür, kazalara ve yaralanmalara yol açardı. Bir keresinde büroda Atıl Ant'la boğuşurken, omuzum pencerenin camını kırmış ve bir cam kırığı omuzuma saplanmıştı. Belki de biraz "eşek şakasına" kaçan bu şakalaşmanın sonunda oluşan yaranın izini omuzumda hâlâ taşırım. Evet ama, bu "ciddiyete davetin" anlamı neydi şimdi durup dururken? Hani kitle çalışmasında filan olsak biraz olsun anlayacaktım eleştiriyi, ama kendi aramızda gülmeyi eleştirmenin hiçbir haklı mantığı yoktu. Za-

ten donuk ve soğuk bir görünümü olan Mehmet Altun'un bu tutumuna çok kırılmış (tam gülerken ya da şaka yaparken birisi tarafından bozulmaya hâlâ çok kızarım) ve ondan biraz uzak durmaya karar vermiştim.

Muhalefetin etkili olmaya başlaması üzerine, PDA merkezi, İstanbul'a bir çıkartma yapmaya karar verdi. Muhalefetle kendi üssünde karşı karşıya gelinecekti. O günlerde PDA merkezi, yeni bir legal parti için "sosyalist kurultay" önerisini tartışmaya açmıştı. Ne var ki, bu öneri, PDA merkezinin tasarladığı "bütün solun birliği"ni sağlamak yerine, PDA saflarındaki bölünme eğilimini körüklemişti. İstanbul'da, başını Veysi Sarısözen ve Nabi Yağcı'nm çektikleri, sosyalist devrimci eski FKF yönetiminin oluşturduğu *Partizan* grubunun o sırada kendine üs olarak kullandığı TİP Eminönü ilçesindeki bir toplantıda bu "sosyalist kurultay" fikrini savunma görevi bana düştü. Ben, orada, PDA merkezinin "sosyalist kurultay" önerisine uygun olarak TİP'lilere birlik çağrısı yapmak yerine, "TİP oportünistlerine" bir kere daha yüklenen ateşli bir konuşma yapınca ortalık karıştı. Veysi Sarısözen'in başını çektiği eğilimi temsil eden TİP'liler, haklı olarak, "bu ne biçim 'sosyalist kurultay' önerisi," diye sorup tarizde bulundular. Demek, tahmin ettikleri gibi, PDA, gerçekten ve samimi olarak birlik istemiyordu da, bir kez daha kendi Maoculuğunun propagandasını yapma peşindeydi, işte Gün'ün konuşması bunu açıkça ortaya koyuyordu. Tabiî, benim bu tavrımın arkasında yatan, İstanbul muhalefetinin "sosyalist kurultay"ı "legalist" ve "ilkesiz birlikçi" bulan eleştirilerinden etkilenmemdi. Ben, orada Ankara'nın değil, İstanbul'un çizgisini pratiğe geçirmiş ve İstanbulluların takdirini kazanmıştım. Oysa Doğu beni oraya, İstanbulluları "adam etmem" için yollamıştı. Onu, hayal kırıklığına uğrattığım kesindi.

Ankara grubu, benim bu tutumuma rağmen, benimle Cengiz Çandar'ı, İstanbullularla "tartışmaları sürdürmemiz" için İstanbul'da bırakıp döndü. Ne var ki, Cengiz de benimle aynı kafadaydı. Biz ikimiz, "sosyalist kurultay" konusunda İstanbul'u ikna etmek için tartışmalar yürüteceğimize, İstanbulluların argü-

manları karşısında teslim bayrağını çektik ve onların görüşlerine katıldık. Bora Gözen'le birlikte Kürt sorunu üzerine derin bir araştırma yürüttüğü söylenen Kürt devrimcisi Ahmet Kızıler, bizim bu tutumumuzdan özellikle memnun kaldı. Çünkü o sırada, "sosyalist kurultay"a karşı en hararetli tartışmaları yürüten Ahmet Kızıler'di.

Böylece, Cengiz ve ben, tam bir "sosyalist kurultay" muhalifi olarak Ankara'ya döndük. Doğu, tutum değiştirdiğimizi işitince küplere binip, bizi bir güzel haşladı. Cengiz, kısa sürede teslim bayrağını çekti. Ben de, biraz direndikten sonra teslim oldum. Ama, kafamda sol muhalefetin fikirlerinin önemli ağırlığı devam ediyordu.

Sonraki günlerde, bir başka vesileyle İstanbul'a bir kere daha gittim. 12 Mart'ın yaklaşmakta olduğu o günlerde, Garbis Altınoğlu'nun yanısıra, İstanbul önderliğinin diğer unsurları da Robert Kolej'i üs haline getirmişlerdi. Ben de ister istemez, Robert Kolej'in yolunu tuttum. İbrahim Kaypakkaya ve onun Çaba Öğretmen okulundan yakın arkadaşı Muzaffer Oruçoğlu, Robert Kolej'de kalıyorlardı. Ne var ki, onlar artık kentlerdeki legal mücadelelerin hiçbir önemi olmadığını düşünüyorlardı ve köylük bölgelerde kalıcı bir mücadele başlatmanın hazırlıkları içindeydiler. Dolayısıyla ruh halleri de buna göre şekillenmişti. Örneğin Robert Kolej'de çok sayıda PDA'cı genç bulunmasına rağmen, onların günlük mücadelelerine hiç önem vermiyor, hattâ bu mücadelelere yükseklerden bir yerlerden, küçümseyerek bakıyorlardı. O günlerde, Robert Kolej'de öğrenci derneği seçimleri vardı. Robert Kolej'li PDA'cılar, bu seçimlerde, rakipleri sosyal demokrat grubu (okuldaki az sayıda faşistin de kendilerini sosyal demokrat diye kamufle ettikleri söyleniyordu) yenilgiye uğratmak için kolları sıvamışlardı. Bir gün yurt odasında, İbrahim Kaypakkaya ve Muzaffer Oruçoğlu ile birlikte gevezelik ederken, içeriye ah al moru mor, şişmanca bir PDA'cı genç girdi. Büyük bir telaş içinde, karşı grubun faaliyetlerini anlattı ve bizden ne yapmaları gerektiğini öğrenmek istedi. İbrahim ile Muzaffer'in yüzlerindeki, o anda gizlemeye çalıştıkları, ama pek de

beceremedikleri yarı alaycı, yarı küçümseyen ifade bugün gibi gözümün önündedir. Onlar büyük, çok büyük davalara soyunmuşlarken, bu solculuğa özenmiş "burjuva çocuğu" nelerle uğraşıyordu böyle? Çok mu önemliydi yani "burjuva çocuklarının" okuduğu şu kolejde seçimleri kazanıp kazanamamak? Bu duygularını, alaycı sorularıyla bir miktar da açığa vurdular üstelik. Heyecan içindeki genç ise onların bu alaycı tavrının farkında bile değildi, endişe içinde onlara durumu kavratmak için çırpınıp duruyordu.

Ertesi gün, seçimler için yapılan propaganda çalışmaları sırasında, futbol sahasında devrimcilerle sosyal demokratlar arasında kavga çıktı. Kavgaya biz dışarıdan gelenler de katıldık. Ne var ki, bu çatışma, bana sanki, gerçek maçtan önceki tek kale bir antreman gibi gelmişti. Sosyal demokratları, hele hele Robert Kolejli sosyal demokratları herkes gibi ben de küçümsüyordum. Kavga sırasında önüme kapaklanan bir sosyal demokrat gencin suratına bir sol vole patlattım. Bu "şık" volem devrimci gençlerin takdirini toplamıştı, ama ben böyle şeylere pek önem veren bir havada değildim. Bunlar "ufak işlerdi" benim gibi büyük mücadelelere gözünü dikmiş biri için.

O günlerde İbrahim Kaypakkaya bir kere daha Ankara'ya geldi. Onların fikirlerine yakın bir tutum aldığım için benimle daha sıkı bir temas içinde olmak istediği her halinden anlaşılıyordu. Kendi memleketi Çorum köylerinde yaptığı bir çalışmadan dönerken Ankara'ya uğramış. Çorum'daki üretim ilişkileri üzerine tuttuğu notları bir taslak haline getirmişti. İbrahim'in ailesinin, Ankara'nın bir gecekondu semtinde yaşadığı eve giderek yazıyı birlikte okuduk, düzeltmeler yaptık, bu yazı daha sonra, artık haftalık çıkmaya başlayan PDA'da yayımlandı.

İbrahim'in aile ocağındaki ilişkilerini, kısa bir süre için de olsa izleme olanağı bulmuştum, o kısa ziyaret sırasında. Mahalle, yakın akrabalardan oluşan bir alevi mahallesiydi. Çevredeki emekçi insanların neredeyse hepsi İbrahim'i tanıyor ve ona sevgiyle sesleniyorlardı. İbrahim de onlara aynı şekilde karşılık veriyordu. İbrahim'in "halkçılığı"na, yalnız, kendi yakın çevresiyle ilişkilerinde tanık olmamıştım. Yine ziyaretlerinden birin-

de, Ankara Hukuk'taki konferans salonunda oynanmakta olan "Halkın Gücü" adlı bir tiyatro oyununa gittik. Oyunu seyretmeye civar yörelerden köylüler de gelmişti. İbrahim, kasketli köylüleri görünce enikonu heyecanlandı. "Kasketlilerim de gelmiş," dedi gözleri parlayarak, "oyun önemli değil, ben onları burada gördüm ya, yeter."

* * *

1970 yılı bitip 1971 yılına girilirken, PDA'nın Ankara merkezi, sanırım biraz da İstanbul'un, "köy çalışmalarına gereken önemin verilmediği" eleştirisini göğüslemek üzere büyük bir "köy çalışmaları" kampanyası başlattı. Çok sayıda köy çalışma ekibi kurulup, aynı anda ülkenin dört bir yanına seferber edildi. Köy çalışma ekiplerinin istilâsına uğrayan PDA bürosu, sırt çantalarından, bir anda Ankara otobüs terminalinden farksız bir görünüme bürünmüştü. Benim ekipte Cüneyt Akalın ve Korkut Erkan bulunuyordu. *İşçi-Köylü* gazetesine bir hafta önce gelmiş bir köylü mektubundan hareketle, Denizli'nin Çal kasabasına, oradan da Selcenli köyüne gidecek, orada, o zamana kadar hiç karşılaşmadığımız, mektubun sahibi, Hüseyin Sağlık adındaki köylüyü bulacaktık.

Denizli'ye sabaha karşı, ortalık henüz ağarmadan indik. Çal kasabasına henüz minibüs işlemeye başlamamıştı. Mecburen sabahı beklememiz gerekiyordu. O soğukta çevredeki bir sabahçı kahvesine attık kendimizi. Evi barkı olmayan çevredeki diğer garibanlar da buraya sığınmışlardı. Sobanın başında, karbonatla koyulaştırılmış çaylarımızı yudumlayarak ve her kahvede bir tane bulunan bir köy delisinin "raks"ını izleyerek sabahı ettik. Minibüsler işleyince yola koyulduk.

Ovaya yakın bir köy olmakla birlikte, Selcenli köyü'nün hafifçe yokuş bir yolu vardı. Hüseyin Sağlık'ın evi, köyün sonlarındaydı. Hüseyin Sağlık, orta yaşlarda, bir yanağı şark çıbanı dolayısıyla içeri çökük, esmer bir köylüydü. Bizi görünce hiçbir şaşkınlık göstermedi. Bizi evine alıp önümüze iğde tabaklarını koyduktan sonra sohbete koyuldu. Anlattığına göre, yakın zamana kadar MHP'yi desteklemişti. Bunun nedeni, İsmet

İnönü'nün memur diktatörlüğüne duyduğu kızgınlıktı. Alpaslan Türkeş'in, İsmet İnönü devrinde baskıya uğradığını duyduğu için, "bu adam herhalde iyi birisi olmalı" diye düşünmüş ve 1969 seçimlerinde oyunu MHP'ye vermişti. Ama devrimci fikirlerle tanıştıktan sonra fikrini değiştirmiş, MHP'ye oy verdiğine çok pişman olmuştu. Hüseyin Sağlık, sürekli teorik kitaplar okuyan, hayattan ve doğadan, "diyalektik materyalizmi" kanıtlayacak, kendi yaratımı son derece ilginç örnekler veren bir köylü-filozoftu. Üstelik sohbetine de doyum olmuyordu. Neredeyse sabahı ettik, konudan konuya sıçrarken. Öyle ki, açtığımız hiçbir konunun yabancısı değildi. Hiç duymadığı bir konu bile olsa, birkaç dakika bizi dinledikten sonra konuya intibak ediyor ve fikir yürütebiliyordu.

Ertesi gün, Hüseyin Sağlık, "haydin bakalım çocuklar, kahveye gidelim, biraz köylünün arasına karışın," dedi. Onun isteğine uyarak köy kahvesine gittik beraberce. Ne var ki, tam kahveden içeri gireceğimiz sırada, Hüseyin Sağlık, "ben şuradan bir sigara alayım," dedikten sonra bizi kahvenin kapısından içeri iteledi ve ortalıktan kayboldu. Köylüler bizi önce şöyle uzaktan bir süzdülerse de, açılan sohbet üzerine iskemlelerini yavaş yavaş bizim masaya doğru yaklaştırdılar. Ya, demek Dev-Genç'ten gelmiştik (o zaman kitle çalışması sırasında hâlâ Dev-Genç'li olduğumuzu söylemeyi tercih ediyorduk). Yahu bu Dev-Genç gerçekten pek yamandı. Hükümet bile onunla başedemiyordu. Peki, şimdi ne yapmaktı niyetimiz? Köylünün durumunu öğrenmeye gelmiştik demek! Ne olacak, bu köyde de köylünün hali perişandı. Hükümet ve tüccar, elbirliği halinde kuru üzümün taban fiyatını düşürdükçe düşürüyordu. Bu sene de olacağı buydu. Üzüm piyasasının yakında açılacağını bilmiyor muyduk? Canım, hazır Dev-Genç buralara gelmişken civar köylülerin katılımıyla bir üzüm üreticileri mitingi düzenlesek fena mı olurdu?

Hiç de fena olmazdı, ama ne yazık ki, grup arkadaşlarım Cüneyt Akalın ve Korkut Erkan, bir an önce kente dönmek için sabırsızlanıyorlardı. Böyle bir mitinge hazırlanmak en az bir haftayı alırdı. Tam biz aramızda fısıltıyla köylülere ne diyece-

ğimizi tartışırken içeri Hüseyin Sağlık girdi. Sanki bizi ilk kez görüyormuş gibi yaparak, "merhaba gençler, hayrola, nereden böyle," diye sormasın mı? Öyle teatral bir hali vardı ki, gülmemek için kendimi zor tuttum. Köylüler, Hüseyin Sağlık'a biz gençleri "tanıttılar". Ya, demek bu gençler Dev-Genç'tenmiş öyle mi? Bu Dev-Genç çok güçlüymüş canım, dev gibi bir şeymiş, her yerde eli ayağı varmış. Hüseyin Sağlık, efsaneye efsane katarak bizi bir güzel devleştirdi. Sonra, köylülerin miting önerisini duyunca, o da katıldı aynı öneriye. Ancak, artık aramızda karar vermiştik. Özellikle Cüneyt'in bir an önce dönmesi gerekiyordu şehre. Korkut'la ben de, başka köylere doğru yola çıkmak zorundaydık. Köylüler, gitmek istediğimizi görünce ısrar etmediler. Dev-Genç olarak onları biraz hayal kırıklığına mı uğratmıştık acaba?

Cüneyt, Çal'dan arabayla Denizli'ye döndü. Korkut'la ben, Çal'ın komşusu, Uşak'ın Karahallı kasabasına doğru yürüyerek yola çıktık. Önümüze gelen köylere uğraya uğraya, Karahallı'ya gidecek, oradan da arabayla Ankara'ya dönecektik. Önümüze çıkan ilk köy, Karahallı'ya bağlı Sırıklı köyüydü. Sırıklı köyünün kahvesine girdiğimizde, hayretle, köylülerin, "Dev-Genç'in çevrede dolaştığından" haberdar olduklarını gördük. Özellikle köyün gençleri, merakla çevremize toplanmış, anlattıklarımızı büyük bir açlıkla dinliyorlardı. Gençlerden biri, kulağıma eğilip, "bunları bugüne kadar bize hiç kimse anlatmadı," diye fısıldadı. O gece, bunu söyleyen gencin evinde misafir kaldık.

Ertesi gün, köylülerle vedalaşıp Karahallı'ya doğru yola çıktık. Şu aksiliğe bakın ki, Korkut yolda fena halde hastalandı. Herhalde zehirlenmişti. Yeşil yeşil kusuyordu, yüzü sapsarı olmuş, ateşi yükselmişti. Artık yolda yürüyecek hali bile kalmamıştı. Biraz destek vererek, biraz sırtıma alarak onu Karahallı'ya kadar getirmeyi başardım. Akşam olmuş, hava kararmaya başlamıştı. Karahallı, hiç bilmediğimiz, ismi gibi kara kara binalardan oluşan karanlık bir kasabaydı. Belki de o karamsar ruh hali içinde bana öyle gözükmüştür, bilmiyorum. Korkut'u bir kahveye bırakıp, Uşak'a gidecek bir araç aramaya baş-

ladım. Ne yazık ki, o saatten sonra Uşak'a araç işlemediğini öğrendim. Öyleyse otel gibi bir şey bulmamız gerekiyordu. O telaşla ortalıklarda dolaşırken, "devrimci bıyıklı" bir gençle karşılaştım. Ona, Dev-Genç'li olduğumu, arkadaşımın çok kötü hastalandığını, kalacak bir yer aradığımızı söyledim. CHP'li olduğunu öğrendiğim genç, bize yardımcı oldu, kalacağımız han gibi bir yer buldu. Korkut'u oraya taşıyıp yatırdık. Korkut, yarı baygın bir halde, tir tir titriyordu yorganın altında. CHP'li gençle birlikte kahveye indik. Genç, biraz sonra yanında orta yaşlarda bir adamla birlikte geldi. Karahallımn TİP İlçe Başkanı'ymış bu adam. Esnaflıkla geçiniyormuş. Benim Dev-Genç'li olduğumu Karahallılı gençten öğrenmişti. Bana çok candan davrandı. "Nasıl Başkanımız Aybar, sağolsun her bayram bana tebrik kartı yollar," diyerek, defterinin arasından Aybar'ın tebrik kartını çıkartıp gösterdi. Ne diyecektim şimdi, bu karanlık kasabanın, tek umudu partisine tutunan, garîban İlçe Başkanına. Herhalde, bir süre önce TİP yönetimi tarafından partiden ihraç edildiğimden, "Aybar-Aren oportünizmi"nin yaptığı "kötülük"lerden söz edip onun son umutlarını da yıkacak değildim. Mecburen Aybar'ın "iyi ve sıhhatte" olduğunu söyleyip geçiştirdim. İlçe Başkanı, bana biraz Karahallı'daki halkın durumundan söz etti. Bu kasabanın halkı, geçimini, evlerdeki son derece ilkel bez dokuma makinelerinde bez dokuyarak sağlıyordu. Tüccarlar, dokumacılara, metre başına beş kuruşa bez ısmarlıyor ve üretilen bezleri ev ev dolaşıp topluyorlardı.

Korkut sabaha kadar kusup titredi. Sabah bir minibüsle Uşak'a, oradan da Ankara'ya gittik. Korkut'u bir taksiye bindirip evine yolladım. Sonradan anlattığına göre, onu muayene eden doktor, "biraz daha gecikseydin, tahtalı köyü boylayacakmışsın," demiş.

* * *

"Sovyet sosyal emperyalizmi"ne ne kadar karşı olursak olalım, Sovyet Ateşesinin arasıra dergi bürosuna uğrayıp, bize Lenin posterleri, Marx'ın ve Lenin'in Rusya'da İngilizce basılmış kitaplarını bırakmasına karşı hayırhah bir bir tutum takınıyor,

bu "ikram"ları geri çevirmiyorduk. 12 Mart döneminde bir trafik kazasında öldüğünü duyduğum bu Sovyet Ateşesi, bir gün PDA bürosuna, Sovyet Elçiliğinde verilecek bir kokteylin davetiyelerini bıraktı. İki kişilik bu davetiyeye Ömer Özerturgut'la ben talip olduk. Şu "Sovyet revizyonist"lerini bir de yakından görelimdi bakalım!

Sovyet Ateşesi ve diğer Elçilik görevlileri, biz Maoculara nedense aşırı ilgi gösterdiler. Bu ilginin yanında, oraya DİSK ya da TİP adına gelen sendikacı Rıza Kuas bile neredeyse gölgede kalmıştı. Ne var ki, bizim bu "şekere bulanmış mermilere" teslim olmaya hiç niyetimiz yoktu. Ömer Özerturgut, takım elbiseleri ve kıravatlarıyla, hayalimizdeki "revizyonist" tipine tıpatıp uyan genç Elçilik görevlileriyle sıkı bir tartışmaya girişti. Bu genç görevliler, şaşırtıcı ölçüde güzel Türkçe konuşuyorlardı. Yine de Türkçelerinin güzelliği bizi ikna etmeye yetmedi. Takım elbiseli gençlerden biri, "Maoculuğun çok kolay olduğunu" söyledi alaylı bir şekilde. "Al silâhı çık dağa, ne kolay," diye sürdürdü alaylı konuşmasını. Ömer ise, her zamanki dobralığıyla, "tam tersine," diye yanıtladı onu. Bu, "Mao'nun düşmanlarının, revizyonistlerin bir uydurması"ydı. Çevremi dikkatle izliyor, kadeh kaldırıp gülüşenlere bakıp bakıp, "şu revizyonistlerin burjuvalardan ne farkı var, allahaşkına," diye düşünüp, Maocu inancımı pekiştiriyordum. O sırada, Çinlilerin de buna benzer kokteyller düzenlediğinden habersizdim elbette. Biz hâlâ, Çu En Lay'ın, hizmetçi kullanmayı reddedip, konuklarına kendi eliyle çay ikram ettiği masallarına inanmaya devam ediyorduk.

* * *

1971 yılının başlarında darbe söylentileri gittikçe yoğunlaşmaya başlamış, sol da, sağ da bir darbe beklentisi içine girmişti. Ordu içindeki "sol" cuntaların yakında harekete geçeceği söyleniyordu. Öte yandan, sağ cunta olasılığı da az değildi. 15-16 Haziran olaylarından sonra ilân edilen sıkıyönetim, ordunun politik sahneye müdahalesinin ilk aşaması olarak görülebilirdi. Darbe söylentileri ve beklentileri ile birlikte, darbe konusunda-

ki tartışmalar sol kesimde iyice yoğunlaşmıştı. Doğan Avcıoğlu yönetiminde çıkmaya başlayan *Devrim* dergisi, tasarlanan sol darbenin ideolojik ve siyasî organı görevini yerine getiriyordu. Mahirci kesimle bağını kopartan Mihri Belli kesiminin eskiden beri "sol" cuntaya oynadığı biliniyordu. Yeni ortaya çıkan Kıvılcımlı hareketi de, Kıvılcımlı'nın, "ordunun devrimciliği"ni teorize eden tezleri dolayısıyla, böyle bir olasılığa olumlu bakıyordu. Açık bir ideolojik manifestoda bulunmamakla birlikte, "dağa çıkma" ya da "fokocu"luk tutkusu içinde oldukları bilinen ve bütün MDD'ci bölüntüler gibi güçlü Kemalist tezlere sahip Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının da, Amerikan emperyalizmine darbe indirecek bir askerî harekete pek uzak durmadığı biliniyordu. Geriye, PDA ve Mahir-Yusuf kesimi kalıyordu. Bu iki kesim, lafta her türlü askerî darbeye karşı olduklarını söyleseler ve birbirlerini "darbeci" ve "cuntacı" olarak suçlasalar da, MDD hareketinin temelinde bulunan Kemalist ve darbeci tezlerle bağlarını kopartmamışlardı. Mahir kesiminin, artık, her ne kadar Mihri Belli'ye "cuntacı" diye saldırsa da, ordu içindeki gelişmelere büyük önem verdiği ve özellikle genç subaylar içinde hızla örgütlendiği kesindi. Gerçi, genç subayların içindeki bu örgütlenme illâ "cuntacı"lık olarak görülmeyebilir, işçi-köylü devrimi peşindeki bir hareket de, orduyu bölmek amacıyla ordu içinde, özellikle genç subaylar arasında örgütlenebilir, böyle bir çaba tek başına "cunta"cılığın göstergesi olarak alınamaz, ama Mahir kesiminin bakış açısı ve yönelişi bununla sınırlı değildi. Mahir'ler de, güçlü Kemalist tezlere sahiptiler ve ordu üst kademelerindeki cunta faaliyetlerine hiç de ilgisiz değillerdi. Daha sonraları ortaya çıktığı gibi, bu "ilgi", cuntacılarla iktidar pazarlıkları ve herhangi bir "ilerici darbe" anında, polis güçlerinin yönetimini ele geçirme planları yapma noktasına kadar gitmiş.

Kanımca, o dönemde, iktidar yolu olarak parlamentoda güçlenmeyi hedef almış TİP dışında, iktidara oynayan hiçbir "sol" grup, yaklaşan "sol" bir askerî darbe ve bu darbe sonrasında iktidardan pay kapma ihtimaline karşı kayıtsız değildi. Buna, PDA merkezi de dahildi. Bu anlamda İstanbul muhalefetinin

eleştirileri o kadar da yersiz görülemez. Doğu Perinçek başta olmak üzere PDA merkezi, durumu dikkatle izliyor ve bir "sol" darbenin, "olumlu" yönde nasıl etkilenebileceğinin hesaplarını yapıyordu. Ancak, bir yandan da, o dönemdeki sola kaymaya ve bir "sol" darbe anında onu etkileyecek somut bir "halk gücüne" sahip olmak gerektiği düşüncesine uygun olarak, PDA, esas olarak köylük bölgelerde bir köylü gücü yaratma planını pratiğe geçirmenin yollarını da arıyordu. Tabandaki militanlar giderek böyle bir yönelişe göre şekillenmeye başlamışlardı. Bu planın aracı ise öncelikle güçlü bir "çelik çekirdek" inşâ etmekti. Bu yüzden o günkü PDA'nın pratik faaliyeti, bu "çelik çekirdek"in örgütlenmesi ve köylerde tutunmak üzerinde yoğunlaşmıştı.

Bir askere darbeye doğru hızla ilerleyen o günlerde, Ankara'da her gece, çeşitli yerlerde, kimin attığı bilinmeyen bombalar patlıyordu. Bir akşam, havanın artık kararmaya yüz tuttuğu bir saatte, Kızılay, bir kere daha bomba sesleriyle sarsıldı. İnsanlar panik içinde sağa sola kaçışıyorlardı. Gökdelenin önünde kalabalık bir polis gücü, Bakanlıklara giden caddeyi kesmiş, oradan geçen bütün araçları arıyor, kimlik kontrolü yapıyordu. Aksi gibi, benim de Kavaklıdere'de oturan annemlere gitmem gerekiyordu. Polis kordonunu nasıl geçeceğimi düşünürken, birisinin bana adımla seslendiğini duydum. Bu, bir taksinin içinde bana el eden Yusuf Küpeli'den başkası değildi. Yusuf, aramıza ideolojik ve örgütsel ayrılıklar girmesine rağmen hâlâ sevdiğim ve güvendiğim bir arkadaştı. Onu, taksinin içinden bana el ederken görünce, bu sevgimde bir azalma olmadığını hissettim. O tarafa doğru seğirttim. Yusuf, "ne tarafa gidiyorsun," diye sordu. "Kavaklıdere'ye," diye yanıtlayınca, "atla, ben de oraya gidiyorum," dedi. Sevinerek bindim taksiye. Bu sevincimin nedeni, Kavaklıdere'ye kadar bedava gitmek değil, Yusuf'un bana eskisi gibi yakınlık göstermiş olmasıydı. Ne var ki, taksiye bindiğim an, Yusuf'un deminki samimi havasından eser kalmadı. Beni hiç tanımıyormuş gibi davranıp, bir çift laf bile etmedi. Belki bunda, biraz sonra arabamızın polis kontrolünden geçecek olmasının yarattığı gerginliğin de rolü ola-

bilir. Ben, yine de, sessizliği bozmak için, "bomba patlatılmış galiba yine," dedim. Yusuf, burnundan, "hıhı" diye bir ses çıkartmakla yetindi. Ben de sesimi kestim bunun üzerine. Arabamız, neyse ki, karambola gelip, aranmadan ve polis sorgusuna tâbi tutulmadan polis kordonunundan geçti, şöför Kavaklıdere'ye doğru gazladı. Yol boyunca da hiçbir şey konuşmadık. İçimden, Yusuf'un beni arabaya davet etmesiyle, o andaki suskunluğu arasındaki çelişkinin nedenini çözmeye çalışıyordum. Kavaklıdere'ye yaklaşınca, "ben şurada ineyim," dedim, yine de Yusuf'un beni arabasına davet etmesini bir siyasî yakınlaşma vesilesi olarak değerlendirmekten vazgeçmemiş olacağım ki, tam inerken, "Yusuf, arasıra görüşelim yahu," dedim, saf, saf, o da yine "hıhı" dedi burnunun ucuyla ve araba uzaklaştı. Şu Yusuf, anlaşılmaz adamdı vesselâm!

Her ne kadar Dev-Genç'liler, PDA'cıları "pasifist" olarak görüyor ve "yazı yazmaktan başka bir şey bilmezler" diye lanse ediyorlardıysa da, PDA'cıların, Dev-Genç'lilerin yöneldiği eylem türlerinden tamamen uzak oldukları o kadar da doğru değildi. Biz de, o günkü genel ortamdan etkilenmenin ve "pasifistlik" suçlamasını sahiplerine iade etme güdüsünün sonucu olarak, zaman zaman bazı Amerikan binalarına karşı çeşitli saldırılar düzenliyorduk. Örneğin bir keresinde, Gönül, ben ve Abdurrahman Taşçı, annemlerin evinden çıkıp, yakındaki Amerikan AID binasının arka tarafına ses bombası atmış ve şöyle bir geziye çıkmışız gibi, rahat rahat eve dönmüştük. Bir keresinde de, herhalde Vietkong gerillalarına özenmenin sonucu olarak, şair Özkan Mert, Abdurrahman Taşçı ve ben, aynı binanın önündeki bir direkte sallanan Amerikan bayrağının ipini çözerek aşağı indirmiş, benzinle yakmış ve bu "büyük" eylemi telefonla gazetelere duyurmuştuk. Ertesi gün bu haberin gazetelerde yer almadığını görünce de fena halde hayal kırıklığına uğramıştık tabiî.

Zamanın gittikçe azaldığını görmenin telaşıyla illegal örgütlenmeyi hızla inşâ etmeye girişmiştik. Bu, bir sağ darbeye karşı direnmenin esas aygıtı olacaktı. Gerçekleşen bir "sol" darbe de olsa, böyle bir aygıt, bu darbeyi "olumlu" yönde ge-

liştirmek için yine çok gerekliydi. Bu yüzden toplantı üzerine toplantı yapıyor ve örgütü geliştirmenin yollarını arıyorduk. Bir illegal yayın hücresi şimdiden yayıma hazır hale getirilmişti. Birkaç hücre, köylerde yerleşmeye yönelik çalışmaların içine sokulmuştu. İllegal çekirdeğin üye sayısı, bir yıl öncesine göre birkaç misli artmıştı, ama bu sayının çok kabarık olduğu sanılmasın. Üye sayısı, toplasanız 40-50 kişiyi geçmezdi. Legal alana göre şekillenmiş PDA hareketinin illegal örgütlenmeye geçmesinin önünde bir hayli zorluklar vardı. Önderlik, her şeye rağmen legal mücadelenin rahat koşullarından kendini kurtaramıyordu.

İllegal örgütlenme faaliyetlerine bağlı olarak, bir gün, Ankara İl Komitesi'nin toplantısına katıldım. Buluşma, Emek Mahallesinde, sokakta gerçekleşti. Çünkü, o dönemde, büro, ev gibi yerlerin dinlenme ihtimali göz önüne alınarak bu tür toplantılar, daha çok pastane vb. gibi yerlerde yapılıyordu. Bu buluşmaya, benim dışımda Doğu Perinçek ve Ankara İl Komite'sinden sorumlu Merkez Komitesi üyesi Hasan Yalçın'la, Ankara İl Sekreteri Atıl Ant gelmişti. Buluşup yolda yürümeye başladık. Kendimize uygun bir pastane arıyorduk. O sırada, Doğu, önünden geçtiğimiz iki katlı, gemi lombarı gibi yuvarlak bir penceresi olan, derme çatma bir bahçenin içindeki bir evi gösterdi, çevrede bu evin MİT'e ait olduğunun söylendiğini belirtti. İlgilenmiştik. Terkedilmiş görünümdeki, panjurları kapalı bu ev gerçekten MİT'e ait olabilir miydi? Bunu nasıl öğrenebilirdik? İçimizden biri kapıyı çalıp şöyle bir içeriye baksa acaba birşeyler anlayabilir miydi? Şu işe bakın ki, bu saçma ve çocukça öneri dördümüzün de aklına yatınıştı o an için. Peki kim çalacaktı kapıyı? Elbette, sivri zekâlıların en atağı olarak ben! Diğer üçü ağır ağır yürürken, ben, çitleri bile olmayan bahçeye girip, o akşam alacasında, kapının el biçimindeki tokmağını iki kere tıklattım. Kapı anında açıldı. Hafif şişmanca, kumral bir adam, endişe dolu bakışlarla beni süzdü ve korkunç, davudi bir sesle, "kimi arıyorsunuz" diye sordu. O anda, buranın bir MİT binası olduğuna hiçbir kuşkum kalmamıştı. Evet ama, bu korkunç MİT mensubunun elinden nasıl

kurtulacaktım? Çünkü adam, soruyu sormakla yetinmemiş, âdeta beni içeri almak istermiş gibi, kapının dışına çıkıp üzerime doğru yürümüştü. "Süleyman Bey'i arıyordum," (bu isim de nereden gelmişti aklıma birden!) dedim, "herhalde yanlış olacak, burası değil..." "Kaç numara aradığınız," diye üsteledi adam bu kez, bir yandan da omuzumun üzerinden ileride bir yerlere bakınıyordu. Başımı hafifçe döndürüp göz ucuyla adamın baktığı yere ben de baktım. Bizimkilerdi işte! Yollarında doğru dürüst yürüselerdi ya, ne gezer. İkide bir başlarını çevirip bizim tarafa doğru bakıyorlardı. Adamın durumdan kuşkulanması için bütün koşullar tamamdı. Ben işi daha fazla uzatmamak gerektiğini kavrayıp, "27 numara" diye bir numara attım kafadan ve adamın beni içeri çekmesi ihtimalini düşünerek kapıdan uzaklaşıp yola doğru ağır ağır yürümeye başladım. Adamın enikonu kuşkulandığı kesindi, ama artık olan olmuştu bir kere. Adam kuşkucu nazarlarla bana ve çevreye bakarken yola çıkıp bizimkilerin arkasından seğirttim. Arkalarından yetişip olan biteni anlattım. Buranın bir MİT binası olduğuna artık hiçbir kuşkumuz kalmamıştı. Bununla birlikte arkadaşlar, adamla yüzyüze gelmedikleri için benim kadar telaşlanmamışlardı.

Emek mahallesinde bir pastaneye girdik, illegal örgütlenme sorunlarını konuşmak için. Aradan ancak beş dakika geçmişti ki, deminki adam, kafasında bir fötr şapka, üzerinde sütlü kahverengi, kısa bir montla pastaneye girdi ve bize hiç bakmadan birşeyler ısmarladı, ayaküstü. Arkadaşlara, takip edildiğimizi, deminki adamın pastanede olduğunu söyledim. Tabiî ki, en iyisi kalkmaktı. Çıktık. Adam da peşimizden. Böylesi bir cüretkârlık da fazlaydı artık, bizi takip ettiğini göstermek istiyordu sanki. Karşıya geçip bir manav dükkânına girdi. En iyi savunma saldırıdır taktiğine uygun olarak biz de üstüne gidip manava girdik. Adam, bizim bu saldırgan tutumumuzdan ürküp dışarı çıktı. Bu oyunu daha fazla sürdürmesek iyi olurdu. Oradan geçen bir taksiyi durdurup, Maltepe tarafına sürmesini söyledik. Amacımız, oradan bir an önce uzaklaşmaktı. Maltepe taraflarında inip sokak aralarından Gençlik Caddesi'ne çık-

tık. Gördüğümüz ilk pastaneye daldık. Oh be, takipten kurtulmuştuk işte. Artık örgütlenme sorunlarımıza dönebilirdik. Pastanede birkaç çiftin dışında kimse yoktu o akşam vakti. Onlar da kendi dünyalarındaydılar. Konuşmaya başladık.

Aşağı yukarı onbeş dakika kadar geçmişti ki, içeriye bir er girdi, aranan gözlerle çevresine şöyle bir bakındıktan sonra doğru bizim masaya ilerledi ve hiç duraksamadan, "beni komutanım yolladı sizi uyarmam için," dedi, "haberiniz olsun, takip ediliyorsunuz." Şaşkınlıktan donup kalmıştık. Doğu, "kim yolladı seni kardeşim, komutanın kim," diye sordu, dostça bir havada. Er, "daha fazla bir şey söyleyemem, kusura bakmayın" dedikten sonra dönüp pastaneden çıktı. Demek şiddetli bir takip altındaydık, buraya kadar izlenmiştik. Üstelik üzerimizde, illegal örgütlenmeye ilişkin bazı notlar vardı. Pastaneden çıktığımız an gözaltına alınacağımız kesindi. Hiç değilse üzerimizdeki delilleri yok etmeliydik. Hasan Yalçın ve Atıl Ant, imha faaliyetine başlamışlardı bile. Zaten notlar esas onlara aitti. Peki kimdi bu esrarengiz komutan? Bizi uyarmak gereğini neden duymuştu? Tahminimize göre, bizi uyarmak için eri yollayan, telsiz konuşmalarına tanık olan "ilerici" bir genç subaydı. Epey tereddüt ettikten sonra her şeyi göze alıp dışarı çıktık. Dışarıda in cin top oynuyordu. Ne tutuklamaya gelen vardı, ne bir şey. Bir taksi çevirip Doğu'ların Emek Mahallesindeki evinin yolunu tuttuk.

* * *

Türkiye bir darbeye doğru hızla sürüklenirken, soldaki, özellikle MDD'ci bölüntülerdeki şiddet "tutkusu" da önüne geçilmez bir sel haline gelmeye başlamıştı. Kırmızı Aydınlık hareketine yönelik bir yıl önceki "maceracı"lık eleştirileri dolayısıyla bu konuda biraz geri planda durmakla birlikte, PDA bile, bu yönde sürükleniyordu. Ben de dahil, bazılarımız artık belimizde silâhla dolaşıyor, böylece, Dev-Genç'lilerin bize yönelttiği "pasifist" suçlamasını pratikte yalanladığımızı düşünüyorduk. Hele Dev-Genç'liler! Onlar, artık silâhlarını her fırsatta göstermenin yollarını aramaya başlamışlardı. Bazen, bir "za-

feri" kutlamak, bazen bir şeyi "protesto" etmek için silâhlarını çekip havaya ateşliyorlardı. Kimin üstünde silâh var, kimin üstünde yok, gençlerin yürüyüşlerinden anlaşılır olmuştu artık.

Üstelik bir de şu, "Eskişehir marşı"ndan kırpılarak yapılma "Dev-Genç marşı" vardı! "Ey Dev-Genç'li, ey Dev-Genç'li/ Savaş vakti yaklaştı/ Al silâhını eline/ emperyalizme karşı" denirken, bazıları bu son dizeyi "al silâhı vur beline" diye söyler ve bu arada kalçalarına doğru hafifçe vurarak, bu "talimatı" zaten yerine getirdiklerini gösterir olmuşlardı.

Ortalıkta, kimsenin ne olduğunu tam olarak açıklayamadığı bir "devrimci şiddet" lafıdır dolaşıp duruyordu. Bu, bazen "faşistlerin dövülüp okullardan atılması", bazen "polisle çatışma", bazen olur olmaz silâh gösterme ya da patlatma, bazen askerî bir darbe, bazen kırsal ya da kentsel alanlarda başlatılacak bir devrimci gerilla hareketi, bazen sağa sola bomba atma, bazen de "emperyalizmin beşinci kolu oportünistlerin dövülmesi" anlamında kullanılıyordu.

Daha önce de birkaç kere sözünü ettiğim gibi, biz PDA'cılar, bu "devrimci şiddet"ten en fazla nasibini alanlar arasında geliyorduk. Artık Dev-Genç toplantılarında keyfi bir biçimde bize söz verilmiyor ya da sözümüz kesiliyor, bazen de tartaklanarak salonun dışına atıldığımız oluyordu. Yusuf Küpeli'nin yönettiği SBF anfisindeki böyle toplantılardan birinde, Doğu Perinçek söz istemiş, bunun üzerine, Yusuf Küpeli, "yeni oportünistlere söz vermiyoruz," diyerek keyfiliği zirve noktasına taşımıştı. Bu keyfilik karşısında Doğu, salondaki çoğunluğun aleyhimize olmasına ve dayak yeme ihtimalimiz bulunmasına rağmen, "senin babandır yeni oportünist, nasıl keyfi bir şekilde söz hakkımı engellersin," diyerek kürsüye yürümüş, buna rağmen, Yusuf'un, ona söz verilip verilmeyeceği konusunu salonun oyuna sunmasıyla söz hakkı, çoğunluğun oylarıyla engellenmişti.

Bir başka olay daha hatırlıyorum. Hukuk Fakültesi'nin konferans salonunda, Hukuk Fakültesi Fikir Kulübü'nün Kongresi yapılıyordu. PDA'cıların oldukça güçlü olduğu bu Fikir Kulübü'nün üyesi Doğu, söz almış, kürsüde konuşuyordu. Ben ve bazı arkadaşlar, anfinin arkalarından onu izliyorduk. Doğu, la-

fını esirgemeden, hattâ biraz da tahrik edici bir havada Dev-Genç yönetimine yüklendikçe yükleniyordu. Bir süre sonra, herhalde Doğu'nun kışkırtıcı sözleri kendisine iletilmiş Dev-Genç yönetimi, başlarında Ertuğrul Kürkçü olmak üzere salona zuhur etti. Suratlarından düşen bin parçaydı. Geçip ön sıralardan Doğu'yu dinlemeye koyuldular. Bir olay çıkacağını anlamış, alarma geçmiştik. Nitekim beş-on dakika sonra tahminlerimizde yanılmadığımızı gördük. En önde Ertuğrul Kürkçü ve arkasından da diğer yöneticiler ve Dev-Genç'liler, aniden yerlerinden fırlayıp kürsüde konuşan Doğu'ya doğru hızla koşmaya başladılar. Bunu görünce bizler de kürsüye doğru koştuk, Doğu'yu korumak için. Doğu, bu ani atak üzerine, önünde konuşma yaptığı kürsüyü kaldırıp üzerine doğru gelenlere savurdu, kendini savunma güdüsüyle. Bu arada biz de yetişmiştik. PDA'cılarla Dev-Genç'lilerden oluşan, aşağı yukarı yirmi kişilik bir kalabalık, kürsünün bulunduğu yerde tekme yumruk birbirine girdi. Bu arada ben de, arkadaşlarının arasında lâkabı "Panço Villa" olan, Nail Karaçam adh, oldukça iriyarı, Panço Villa gibi gür, uzun ve sarkık bıyıklı Dev-Genç'li arkadaşla yaka yakaya geldim. Onun benden iri ve güçlü olduğu tartışma götürmezdi. Üstelik ikimizin de "devrimci şiddet"in gereği olarak, "emperyalizmin soldaki uzantısı"sı "oportüniste" esaslı birkaç yumruk geçirmesi gerekiyordu. Ne var ki, o benim kazağımdan, ben de onun kazağından tutmuş çekişip duruyorduk da, bir türlü birbirimize vurmaya gönlümüz elvermiyordu. Kavga kısa sürede sona erdi, taraflar birbirinden ayrıldı, Nail'le ben de birbirimizin kazaklarını bırakıp ayrıldık.

Ne yazık ki, Nail Karaçam, bu olaydan yaklaşık bir hafta sonra, Fen Fakültesi'ne faşistlerçe düzenlenen bir baskın sonucunda hayatını kaybetti.

* * *

Olaylar hızla tırmanırken, devlet güçlerinin ve polisin baskısı da gittikçe artıyordu. Emniyete düşenlere işkence yapıldığına ilişkin haberler sıklaşmaya başlamıştı. Öte yandan, o zamana kadar sadece adını bilip, sık sık terennüm ettiğimiz Mil-

lî İstihbarat Teşkilatı (MİT) da, arasıra boy göstermeye başlamıştı ortalıkta. Örneğin, Hukuk Fakültesi'nin PDA'cı önderlerinden Atıl Ant, bir gün PDA'nın Adakale Sokak'daki bürosuna gelirken, bir minibüs dolusu "sivil" tarafından kaçırılmak istenmiş, neyse ki, uyanık davranıp koşarak kapağı büroya atmıştı. O sırada ben de bürodaydım. Sivillerin, Atıl'ı neredeyse büronun kapısına kadar kovaladıklarına tanığım. Atıl'ın sanısına göre, ne idüğü belirsiz bu adamlar, işte MİT'çi denilen o esrarengiz şahsiyetlerin ta kendisiydiler, bunlar bildiğimiz 1. Şube polisi değil, MİT görevlileriydiler ve amaçları, Atıl'ı kaçırıp bilinmeyen bir yerde esaslı bir sorguya, belki de işkenceye çekmekti.

Bu olaydan bir süre sonra, benzeri bir olay benim de başıma geldi. Şimdi nedenini tam olarak hatırlıyamıyorum, Fen Fakültesi'nde, devrimcilerle polis arasında büyük bir çatışma çıkmıştı. Oral Çalışlar'la ben de oradaydık. O sırada polis artık "Üniversite Özerkliği"ni iyice ihlâl eder hale gelmişti. Ne var ki, Fen Fakültesi'ndeki bu direniş, o günlerde "öncü eylemcilerin" kitle desteğinden yoksun bir azınlık eylemi olmaktan oldukça uzak, esaslı bir kitlesel hareketti. Fen Fakülteliler, öğretim üyesiyle, asistanıyla, öğrencisiyle, hattâ müstahdemiyle, polise karşı bölünmez bir kitle halinde savaşıyorlardı. Asistanlar, Fen Fakültesi'nin laboratuvarından öğrenci kardeşlerine patlayıcı kimyasal maddeler taşıyor, hattâ gereğinde bu maddeleri polise kendileri fırlatıyorlardı. Fen Fakültesi'nin direnişi sonucu polisler caddeye kadar geriye çekilmek zorunda kalıyor, sonra yeniden toparlanıp saldırıya geçiyorlardı. Bu kez biz geri çekilip binaya giriyor ve güçlerimizi topladıktan sonra karşı saldırıya geçiyorduk. Bu karşılıklı kovalamaca-kaçmaca oyunu dört beş kere tekrarlandıktan sonra polis okulun dışına çekildi. Yaklaşık bir saat kadar bekledikten sonra, Oral'a gitmek zorunda olduğumu söyleyip, Fakülte'nin bahçe kapısından dışarı çıktım. Karşıya geçip dolmuş beklemeye başladım. Ortalıkta polis falan görünmüyordu. Demek tamamen çekip gitmişlerdi. O sırada, bir minibüs önümden geçti ve iki üç metre ötemde durdu. Minibüsün içinden bir adam yarı yarıya dışarı eğilip ba-

na el etti. O anda, üzerinden çok az zaman geçmiş, Atıl Ant'ın kovalanması olayı geldi aklıma. Minibüs, aynı şekilde sivillerle doluydu. Adamın çağırdığı yönde minibüse doğru ilerleyeceğime, karşıya, Fen Fakültesi'ne doğru koşmaya başladım. Bir ara arkama baktığımda iki sivilin hızla peşimden koştuğunu gördüm. Ne var ki, ben Fakülte'nin bahçesine girince peşimden gelmeye cesaret edemediler.

* * *

O günlerde, PDA bürosunda, oldukça aktif olduğu gözlenen bir sima peydah oldu. Bu, Doğu'nun "işte size önder bir işçi" diye bize iftiharla tanıttığı Halis Özkan adlı, Karadenizli bir işçiydi. Halis Özkan, işini gücünü bırakmış ve bir "profesyonel devrimci" olarak saflardaki yerini almıştı. Şahin Alpay istediği kadar hiç "devrimci işçi" tanımadığını söylesin dursundu bakalım! İşte Halis Özkan bu devrimci, "öncü işçi" tipinin ete kemiğe bürünmüş örneğiydi. Verilen her göreve fırtına gibi koşuyor, katıldığı köylü mücadelelerinin bilgilerini derleyip toplayıp, o sırada haftalık olarak çıkmaya başlayan *Proleter Devrimci Aydınlık* dergisinde uzun yazı dizileri haline getiriyordu. Teorik düzeyi de oldukça "ileri" gözüken bu "işçi önderi"nin hazırladığı "Turanlar köylülerinin mücadelesi"ne ilişkin yazı dizisi, Halis Özkan isminin saflarımızda iyice parlamasına yol açmıştı. Doğu'nun onu bir hayli cilalayan propagandasının da etkisiyle (Doğu'nun durup dururken bazı kişileri fazlasıyla göklere çıkaran bir huyu vardı)[1] artık Halis Özkan'ı, "proletarya partisi"nin ortalıkta dolaşan, insan suretinde bir timsali olarak görüyor, onun üzerine titriyorduk.

Çetin günlerin yaklaşmakta olduğu önsezisiyle köylerde kalıcı olarak tutunmak üzere bütün olanaklarımızı kullanmaya karar vermiştik. Artık kentlerde normal yaşantımızı sürdür-

1 Bir lider figürü olarak Doğu Perinçek'in, bu ve buna benzer karakter özelliklerini, onu yönlendiren güdüleri, gelişiminin henüz şekillenip yeterince netlik kazanmadığı, 1960'lı yılları anlatan bu kitapta değil, 1970'li ve 1980'li yılları anlattığım *Havariler (1972-1983)* ve *Sapak* (1983-1992) adlı kitaplarımda etraflı olarak ele alıyorum. "Proletaryanın timsali" Halis Özkan'ın ne olduğu da *Havariler*'de anlatılıyor.

mek yerine, köylerde bir köylü gibi yaşamanın yollarını arayacaktık ne yapıp ne edip. Bu yüzden eşlerimizle ilişkilerimiz de son derece istikrarsız bir döneme girmişti. Gönül'le, her an birbirimizi artık göremeyeceğimiz koşulların doğabileceğini konuşmuştuk zaten. Bunun bir sonucu olarak da, evde beslediğimiz kedimizi, arkadaşlardan, müzisyen Sarper Özsan'a emanet etmiştik.

Benim alanım Ege'ydi. İzmir'de, Ali Karşılayan'la Nina Bencuya'nın yönetimindeki İşçi-Köylü Bürosu'nu üs olarak kullanıyordum. Bu bürodaki arkadaşlardan Kenan Mortan, bizlere evini de açmıştı. Babasının evinde müstakil bir odası vardı. İzmir'de gecelediğimiz zamanlar bazen bu odada kalıyordum. Kenan'ın odası ikinci bir İşçi-Köylü bürosundan farksızdı. İşçi-Köylü balyaları ve ruloları neredeyse tavana kadar uzanıyordu. Kenan, "hali vakti yerinde" denen bir aileye mensuptu. Ne var ki, o günün devrimci ortamı içinde iyice radikalleşmiş ve varıyla yoğuyla mücadeleye katılmıştı. Beni pek değil, ama Ankara'dan İzmir'e gelen, örneğin Abdurrahman Taşçı gibi diğer arkadaşları tedirgin eden "kötü" bir huyu vardı. Çok soru soruyordu. Abdurrahman Taşçı, Kenan'ı bu yüzden bir keresinde açık açık eleştirmişti. Bu soru sorma huyu, daha sonra Kenan Mortan'ın başına çok işler açacaktı.

İzmir'de kısa bir süre kaldıktan sonra, kalıcı köylük alanlar tespit etme çalışmasının ilk adımı olarak Germencik'in Turanlar köyüne gittim. Turanlar köyü o zamanlar çok ünlü bir köydü, çünkü bu köyde yıllardan beri toprak mücadelesi veriliyordu. Yukarıda da belirttiğim gibi, *İşçi-Köylü*'de ve haftalık *Proleter Devrimci Aydınlık*'da Turanlar köylülerinin mücadelesi ile ilgili yazılar çıkmıştı. Köydeki temel bağlantımız, Kabil Konyalı adlı yaşlı bir Yugoslav göçmeniydi. Pala bıyıklarıyla ve kendine özgü konuşma tarzıyla çok tipik bir insan olan Kabil Konyalı, kendi anlatımına göre, Yugoslavya'da partizan savaşına da katılmıştı. Hafif Yugoslav göçmeni aksanıyla, bize ikide bir, "dağ taş insan olunca, devrim de olacaktır," derdi. Bununla kastettiği, anladığım kadarıyla, kitlelerin ayağa kalkmasıydı.

Kabil Konyalı, yoksul bir köylüydü. Kendisi gibi yoksul da-

madıyla aynı evi paylaşıyordu. Onlarda kalırken, arasıra birlikte kahveye de çıkıyorduk. Köylüler, dışarıdan köye gelen gençlere alışıktılar. Ne var ki, gördüğüm kadarıyla, bu köy, hayal ettiğimiz sürekli kalma koşullarına uygun değildi. Zaten yoksul olan Konyalıların bizi sürekli barındırma koşulları olmadığı gibi, bir ova köyü olan Turanlar fazlasıyla göz önünde bir köydü. Baskı koşullarında, burada bizi anında avlarlardı. Üstelik, daha önceki ziyaretler dolayısıyla, Kabil Konyalı'nın evi, herkes tarafından "devrimcileri barındıran" bir ev olarak biliniyordu. Burası, ancak geçici bir uğrak yeri olarak kullanılabilirdi.

Orada dört beş gün kaldıktan sonra, yukarıda özetlediğim bakış açısına uygun olarak, Turanlar köyünden ayrılıp İzmir'e döndüm. Bu kez, Ankara'dan bana katılması için gönderilen, faşistler tarafından öldürülen Kürt kökenli devrimci Mehmet Cantekin'in kardeşi Mahmut Cantekin'le birlikte Söke'ye gittik. Mahmut Cantekin, saygıyı hakeden öldürülmüş bir devrimci gencin kardeşi olmanın ötesinde fazla özelliği olmayan, hattâ biraz da bunun rantını yeme havasında, oldukça çocuksu bir gençti. Diğer arkadaşlar ve ben, ona, abisi dolayısıyla gereken saygıyı gösteriyorduk, ama bazı çocuksu davranışları çekilecek gibi değildi. Örneğin, Bafa Gölü'nde balık avı dolayısıyla ağalarla yıllarca çatışmış Söke'nin Serçin köylüleriyle kahvede sohbet ederken, bir köylüye, damdan düşer gibi, "illegal örgütlenme"den söz etmesi, bu tür davranışlarına bir örnektir. Köyden ayrıldıktan sonra, bana, "tamam, ben köy gerilla birimini kurdum bile," demesi ise, sorunu ne kadar yüzeysel kavradığının göstergesidir.

Mahmut Cantekin'le birlikte, bu kez, Söke'nin, Samsun dağı eteklerindeki köylerini de gezdik. Atburgazı, Yazburgazı vb. gibi köylere, somut hiçbir bağımız olmadığı halde büyük bir cesaret ve kendimize güvenle giriyor, köy kahvesinde propaganda yapıyorduk. Elbette bu, pek akıl kârı bir iş değildi. Toprak ağalarının adamlarına rastlamamız an meselesiydi. Nitekim birkaç yerde böylesi rastlaşmalar oldu da. Neyse ki, o sırada köylerde sayıları o kadar da azımsanmayacak devrimci köy-

lüler mevcuttu. Onların bize sahip çıkmasıyla, başımıza bir şey gelmeden yolumuza devam etme olanağı bulduk.

Samsun dağının eteklerindeki gezimizi bitirdikten sonra, kafamıza esip, Samsun dağına tırmanarak dağın öteki yanında bulunan Kuşadası tarafına inmeyi planladık. O zamanlar, devrimci romantizmimiz sonsuz olduğundan, bu tırmanışla kendimizi dağda dolaşan gerillalar gibi görüyorduk biraz da. Dağa tırmanırken, kıl çadırlarıyla konaklamış göçebelere rastladık. Kapitalizmle son derece sınırlı ilişki içinde, neredeyse kapalı bir ekonomide yaşayan bu göçebeler, kadim geleneklerini aşağı yukarı olduğu gibi sürdürüyorlardı. Geleneksel konukseverlikleriyle bizi kıl çadırlarına davet edip ellerinde ne var, ne yoksa ikram ettiler. Onlara da propaganda yaptık. Ama bizim sözünü ettiğimiz şeylere son derece yabancı olduklarını anlamakta gecikmedik. "Devrimci" sözcüğünü bile bilmiyorlardı, ama yürekleri büyüktü. Bizim kim olduğumuzu bile bilmeden yiyeceklerini paylaşmaya can atıyorlardı.

Sonunda Samsun dağının zirvesine vardık. Şimdi Ege Denizi bütün haşmeti ve maviliğiyle ayaklarımızın altındaydı. Kendimizi dağdan aşağı bırakıverdik, mavinin ve yeşilin içine doğru.

İzmir'e döndükten sonra, bu kez, Nina Bencuya'nın erkek kardeşinin (ismini unuttum ne yazık ki) kılavuzluğunda Tire taraflarına doğru yola çıktım. Buradaki köylerden birinde yaşayan devrimci bir köylüyle tanıştıracaktı beni. Söylediğine göre, bu köylü, bir su yatağının kenarında kum ocağı işletiyordu. Nina'nın kardeşi, köylüyü alıp geldi. Ali Rıza, orta yaşlarda bir adamdı. Bizi köyde barındırmasının tehlikeli olacağını söyleyerek, o gece kendi kum ocağında kalmamızı önerdi. Kum ocağında Siirtli Kürt işçiler çalışıyordu. Çok ağır bir işti yaptıkları. Günün yirmidört saati, kum ocağına gelen kamyonlara ıslak kumları kürekle dolduruyorlardı. O gece orada kalırken bu Siirtli işçilerin ağır iş koşullarını, uyku durak bilmeden kürek sallamalarını düşündüm. Bu insanlar yapacaktı aslında devrimi, ama her şeyden habersizdiler. Sorunlardan biraz haberi olan, onların patronu durumundaki, bizi buraya getiren köylüydü. Bu çelişki bana acı verdi. Sabaha kadar uyuyamadım,

hem kamyonların karanlığı yaran kirli sarı farlarından, hem de tedirgin edici, çelişkili düşüncelerden dolayı.

Yeniden İzmir'e döndüm, bu sefer, yanıma İzmirli arkadaşlardan Suat Kızılyallı'yı alarak, Edremit'in yolunu tuttum. Edremit'te bir Orman İşçileri Sendikası vardı. Bu sendikayla bizden önce Dev-Genç'liler bağ kurmuş, o bölgede bazı çalışmalar yürütmüşlerdi. Sendikanın başkanını bulacaktık önce.

Sendika başkanı, Edremit'in orman köylerinden bir köylüydü. Bizi olumlu karşıladı. Köyüne gitmemizi önerdi, kabul ettik. Edremit'in Kazdağı, gerçekten olağanüstü güzellikte bir dağdı. Her yandan çavlanlar akıyordu. Sıcaktan terlediğiniz bir sırada, küçük bir koruluğa daldığınız an, neredeyse üşüyecek ölçüde bir serinlikle karşılaşıyordunuz. Koruluktan çıkınca yeniden ısınıyordunuz. Kazdağı, ağaç kesim bölgesiydi. Toprak yollarda durmadan ağaç taşıyan kamyonlara, bazen de eşekli köylülere rastlıyorduk. Bize kılavuzluk eden sendika başkanı, öyle pek "politik bilince" sahip birisi değildi. Ama yerel mücadelede başarılı bir önder olduğu, çevre koşullarını iyi bildiği anlaşılıyordu. O sıralar dogmatizmin doruğundaydık. Arka ceplerimizden Mao'nun Kızıl Kitabı'nın Çin'de basılmış Türkçe versiyonunu eksik etmiyorduk. Bir müminden farkımız yoktu. Mola verdiğimizde, cebimizden çıkarttığımız Kızıl Kitap'tan bölümleri, karşımızdakinin düşünce, ruh hali ve tepkisini dikkate almadan, dua eder gibi birbiri peşisıra okumaya başlıyorduk. Sendika başkanı, sanırım bu mümince tavra pek bir anlam verememekle birlikte, herhalde bir bildikleri vardır diyerek, bizi sessizce ve hiçbir yorum yapmadan dinliyordu.

Böylece köye vardık. Burası, kılavuzumuzun söylediğine göre bir Türkmen köyüydü. Tesadüf, o gece de bir köy düğünü varmış. Bizi oraya davet etti. Daha düğün başlamadan, başları yazmalı, ayakları çıplak, ayak bilekleri halhallı, uzun boylu, zarif Türkmen kızları, düğün evine başlarının üzerinde tepsiler taşıyorlardı.

Davul zurnalı bir köy düğünüydü. Suat'la ben de halaya katıldık. Ben, kent çocuğu olduğumdan bu konuda zaten beceriksizdim. Suat benden de beceriksiz çıktı. İncecik bacaklarını sa-

ğa sola bir savuruşu vardı ki, köylülerden birine çarpacak diye ödüm kopuyordu. Çok saf ve iyi bir insan olmakla birlikte, "saksı yetiştirmesi" bir genç olan Suat'ın hal ve tavrının, konuşmasının, kentte bile tuhaf karşılanırken, köyde dikkat çekmemesi mümkün değildi. Onun bu hâlini "kamufle etmek" için az ter dökmemiştim.

Birkaç köy ziyaretinin ardından, çok zor koşullar altında yaşamlarını sürdüren, ağaç kesimi yapan ve bize, ayakta durulamayan, zemini toprak, neredeyse iki metre karelik naylon çadırlarında pekmez ekmek ikram eden orman işçilerine "sendikalaşmanın önemi" üzerine propaganda yaptıktan sonra, kılavuzumuzla vedalaşıp yolumuza devam ettik. Kazdağı'nın zirvelerine yakın bir yerde yaşamakta olan *İşçi-Köylü* okuyucusu bir orman işçisine ulaşmaktı amacımız. Yokuş yukarı uzun ve zorlu bir tırmanıştan sonra, sözünü ettiğim orman işçisiyle oğlunun yaşamakta oldukları tahta kulübeye vasıl olduk akşam karanlığı bastırırken. Adam, kim olduğumuzu, nereden geldiğimizi öğrenince çok sevindi, bizi kulübesine konuk etti. Öylesine susamıştık ki, kocaman bardaklarla ikram ettiği ve kana kana içtiğimiz çayın tadını bugün bile hissederim damağımda. Yorgunluğumuza rağmen, çıtır çıtır yanan odunların önünde sıcaktan gevşemiş bir halde, tatlı bir sohbeti geç saatlere kadar sürdürdük. Bu kuş uçmaz kervan geçmez dağ başında bir orman işçisiyle devrim üzerine sohbet ediyor olabilmek, göğsümüzü gururla kabartmaya yetmişti.

* * *

Ege gezim, evet henüz köylerde yerleşmemizi sağlayamamıştı ama, köylük bölgelerde, gereğinde kullanabileceğimiz önemli ve kalıcı bağlar geliştirmemize yol açmıştı. Bu da, şimdilik, küçümsenecek bir şey değildi. İkinci bir turda bu bağların daha da gelişeceği inancı ve iyimserliğiyle Ankara'ya döndüm ve arkadaşlara da bu yönde iyimser bir rapor sundum.

Ege'ye doğru yeni ve daha köklü bir sefere çıkma hazırlıkları içindeyken, 12 Mart 1971 günü, öğle ajansından, ordunun hükümete bir muhtıra verdiğini öğrendik. Demek elimizi daha da

çabuk tutmamız gerekiyordu. Yeni durumu arkadaşlarla görüşmek üzere o akşam İstanbul'a hareket ettim. Arkadaşlar, İstanbul Hukuk Fakültesi'nde, 12 Mart Muhtırası karşısında "devrimcilerin tutumunun" tartışılacağı bir forum düzenlendiğini söylediler. Oraya gittik. Kürsüde konuşanların büyük çoğunluğu, Dev-Genç İstanbul Sekreterliği'nin sorumlularıydı. Genel hava, AP iktidarına son veren (Demirel Hükümeti, bir gece önce, kuvvet komutanlarının muhtırası sonucu istifa etmişti) ordu muhtırasını desteklemek yönündeydi. Gerçi konuşmacılar, "devrimci taleplerin gerçekleşmesi kaydıyla" türünden "çekinceler" de belirtiyorlardı, ama bu, göründüğü kadarıyla, muhtırayı desteklemenin kılıfından ibaretti. Kürsüye PDA adına, o sırada Hukuk Fakültesi'nde asistan olan Bülent Tanör çıktı ve genel havayla biraz ters düşen, daha "çekinceli" bir konuşma yaptı. Ne var ki, o genel heyecan ortamında bu tür "çekincelere" kimsenin kulak asmaya niyeti yoktu.

Hemen Ankara'ya döndüm yeniden. PDA Yazı Kurulu'nun, kocası Bevent Enç, ODTÜ'de öğretim üyesi olan, Mürüvvet Enç adlı bir kadın arkadaşın Yıldızevler'deki evinde toplandığını öğrenip akşam vakti oraya gittim. Mürüvvet'in yerden aydınlatmalı evi oldukça genişti ve lüks eşyalarla döşenmişti. Evde, Hasan Yalçın, Doğu Perinçek ve Halil Berktay vardı. Halil Berktay, daktilonun başında, ertesi gün çıkacak haftalık *Proleter Devrimci Aydınlık*'ın 12 Mart muhtırası karşısındaki tutumunu açıklayan başyazısını yazıyordu. Arkadaşlar, tartışmalara katılmak üzere Ömer Özerturgut'un da geleceğini söylediler. Ömer Özerturgut, dairenin numarasını bilmiyordu, bu yüzden birimizin aşağı inip, saat dokuzda onu aşağıdan alması gerekiyordu. Göreve ben talip oldum. Üzerimdeki tabancayı evde bırakıp aşağı indim. Ömer'i bekleyeli daha beş dakika olmuştu ki, önümde aniden bir araba durdu ve içinden inen polisler üstümü arayarak, kimliğimi sordular. İçimden, tabancayı yukarıda bırakma feraseti göstermiş olmama şükrederek kimliğimi gösterdim, o sırada polislerin yanına çevre evlerden çıkan birileri geldi. Polislere, "yakaladınız mı, anarşist miymiş," diye sordular. Demek beni kuşkulu biri olarak tespit edip poli-

se ihbar eden bunlardı. Polis, onları yatıştırırcasına, "merak etmeyin, her tarafta ekiplerimiz var, kuş uçurtmayız, sizler evlerinize gidin," dedi ve sonra bana dönüp, burada ne aradığımı sordu. Ben de, bir arkadaşımı beklediğimi söyledim. Kaldığım evin numarasını sorunca, "81" yerine, "93" diye attım kafadan. "93" numaralı dairenin zilini çalıp sorsalardı hapı yutacağım kesindi, neyse ki böyle bir şey yapmadılar. Üstümden "tehlikeli" bir şey çıkmadığı ve kimliğimi ibraz ettiğim için beni serbest bıraktılar. Yukarı çıkıp durumu arkadaşlara anlattım. Peki ama, Ömer ne olacaktı? Bu kez Hasan Yalçın indi aşağı ve Ömer'i bulup getirdi.

Halil de başyazıyı bitirmişti zaten. Oturup yazıyı tartışacaktık artık.

12 Mart dönemi başlamıştı, ama ben de dahil, o gece, orada bulunanların hiçbiri, henüz, yeni, yepyeni bir baskı döneminin başladığının tam olarak bilincinde değildi.

* * *

Nitekim, 12 Mart'tan sonra çalışmalar, darbeyle kurulan Erim Hükümeti Nisan ayı başında solculara yönelik haçlı seferini başlatıncaya kadar sanki bir askerî darbe olmamış gibi, bir ay kadar aynı tempoda sürdürüldü. Bu, özellikle PDA açısından çok nettir. Silâhlı mücadeleyi başlattıklarını ilân eden Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO), özellikle Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (THKP-C) gibi örgütler ("öncü savaş" anlayışlarıyla, örgütlenme tarzlarıyla, ideolojileriyle birbirine ikiz kardeş kadar benzeyen bu iki örgütün ayrı varoluşlarına yol açan tek şey, farklı liderliklere sahip olmalarıydı), Dev-Genç'in çalışmalarını ya da yayın faaliyetini tamamen bırakmamakla birlikte, hiç değilse esas olarak, iddialarına uygun bir yöneliş ve örgütlenme içine girmişlerdi. Ama PDA, sanki 12 Mart muhtırasından sonra her şey normale dönmüş gibi bir ruh hali içinde legal çalışmayı esas almayı sürdürüyordu. Bu anlamda, İstanbul muhalefetinin eleştirileri iyice anlam kazanıyordu.

Nitekim, bu "normale dönüş" ruh hali içinde, Nisan ayının başlarında, Erim hükümetinin saldırıyı başlatmasından hemen

önce, İstanbul muhalefetinin gündeme getirdiği konuları ele almak ve tartışmak üzere, Ankara Hukuk Fakültesi'nde, PDA'nın önde gelenlerinden otuz kadar kişinin katıldığı (bu bir illegal aygıt toplantısı değil, PDA Yazı Kurulu'nun genişletilmiş bir toplantısıydı) geniş bir toplantı yapıldı. Bu toplantıya İstanbul muhalefeti bütün gücüyle katıldı.

Toplantıya geçmeden önce meydana gelen, asla unutamayacağım bir olaydan burada söz etmem gerekiyor. Hukuk Fakülteli PDA'cılardan İmdat Balkoca adlı bir arkadaş vardı. O günlerde yaygınlaşmaya başlayan polis paranoyasının bir uzantısı olarak, İmdat Balkoca'nın da polis olabileceği söylentileri yayılmaya başlamıştı PDA önderliği içinde. Şu aksiliğe bakın ki, toplantının yapılacağı gün İmdat Balkoca da orada bulunuyordu. Eğer yanılmıyorsam, Doğu tarafından, Oral Çalışlar'a, İmdat Balkoca'yla konuşması ve onu toplantıdan uzaklaştırması görevi verilmişti. Oral bu göreve beni de kattı. Ben de aptal gibi onun peşine takıldım. Oral, İmdat'ı bir odaya çekerek, kendisini hafif yollu sorguya tâbi tuttu ve İmdat'ın yüzüne karşı, kendisinin polis olduğundan kuşkulandığımızı açık açık deklare etti. İmdat Balkoca, bu suçlama karşısında şaşkına döndü. Ben ise müthiş utanmıştım. Çünkü Oral'ın ileri sürdüğü "deliller" ipe sapa gelmez şeylerdi, İmdat'ın polisliğini somutlayacak hiçbir şey yoktu ortada. Çok şaşırmasına rağmen İmdat, efendiliğini bozmadı ve sorulara aklı başında yanıtlar verdi. Oral'ın da zor durumda kaldığı açıktı verilen yanıtlar karşısında. Ama görevini, verilen talimat çerçevesinde tam olarak yerine getirmek zorundaydı. Ciddi ve suçlayıcı havasını hiç bozmadan, İmdat'a, toplantıya katılamayacağını ve oradan derhal uzaklaşmasını hatırlattı Oral. İmdat itiraz etmedi ve kırgın bir şekilde çekip gitti. Yerin dibine geçmiş ve içimden bir daha bu tür "sorgulamalara" katılmayacağıma, kendi kendime söz vermiştim. Bu sözümü ne yazık ki tutamadığım, *Havariler (1972-1983)* adlı kitabımdaki anlatımlarımda görülecektir.

İstanbul muhalefeti, bu toplantıda, PDA merkezine açık açık yüklendi. Eleştiriler ilk kez ve böylesine sistemli bir şekilde ifade ediliyordu. İstanbul grubunun sözcülüğünü, Doğu'nun da-

ha bir yıl önce, "zehir gibi bir arkadaş", "bütün Marksist-Leninist eserleri devirmiş" diye övdüğü İbrahim Kaypakkaya ve onun Çaba Öğretmen okulundan yakın arkadaşı, yine köylü kökenli Muzaffer Oruçoğlu yapıyordu. Muzaffer Oruçoğlu, son derece sert ve dramatik jestlere sahip bir konuşmacıydı. Toplantıda bulunanlara sanki tanrısal bir kattan seslenir gibi bir havası vardı. Öte yandan İstanbul'dan Yücel Sayman ve Bülent Tanör gibi genç aydınlar da İbrahim'in eleştirilerini destekleyen bir havadaydılar. PDA merkezi adına eleştirileri Doğu Perinçek yanıtlıyordu daha çok. Bu toplantıda da Doğu'nun savunmacı havası devam ediyordu. Genel sola kayış içinde, Doğu, solla göğüs göğüse gelmek yerine onu yatıştırma yoluna gitmeyi tercih etmişti. İstanbul grubunun köy çalışmalarına gereken önemin verilmediği eleştirisi karşısında bir ara Doğu bana dönerek, "Gün, anlatsana allahaşkına yapılan çalışmaları," diye haykırdı. Benim anlatacaklarımdan medet umduğu enikonu belliydi. Ben de söz alarak Ankara'daki köy çalışmalarını genel hatlarıyla anlattım. Ama benim de, eleştirilerden etkilenmiş, boynu eğik bir halim vardı. Sanırım anlattıklarım muhalefeti tatmin etmedi. Toplantı, pek somut bir sonuca varılamadan dağıldı. Ortada tek bir sonuç vardı, o da, PDA'nın da, Kırmızı Aydınlık gibi, yeni bir bölünmeye doğru evrildiğiydi. O toz duman içinde, PDA genişletilmiş Yazı Kurulu'nun, Türkiye'nin nerelere doğru evrildiğini tahlil etme yeteneğinden yoksun olduğu ayan beyan ortadaydı. Nitekim, bu toplantıdan iki üç gün sonra darbeci hükümetin sola yönelik darbesi geldi. Yayınlanan arama listelerinde PDA yazı kurulunun diğer üyeleriyle birlikte benim de ismim yer alıyordu.

VII.
1971-1972
Kapanış

Ankara'dan derhal ayrılmam ve Ege bölgesine, köylere gitmem gerekiyordu. O son geceyi Gönül'le, bir arkadaşın evinde geçirdik. Aslında bu gecenin Gönül'le son gecem olduğunun ben de tam olarak bilincinde değildim. Evet, bir ayrılık söz konusuydu, belliydi bu ama, yakında neden tekrar buluşmayalımdı? Peki nasıl haberleşecektik birbirimizle? Gönül'e, İzmir Etibank Müdürü Nejat abimin iş adresini verdim. Oraya yazarsa, ben uğrayıp mektupları abimden alabilirdim.

Sabah erkenden kapının çalınmasıyla uyandık. Ev sahibi kapıyı açtı. Doğu Perinçek ve Ferit İlsever, bana son talimatları vermeye gelmişlerdi. Gönül bana sıkı sıkı sarılıp yataktan kalkmamı önlemeye çalıştı. Belki de birbirimizi uzun süre göremeyeceğimiz, bunun kesin bir ayrılık olduğu içine doğmuştu. Onun kollarından sıyrılıp hızla giyindim ve odadan çıktım. Doğu ile Ferit beni bekliyorlardı. Ayaküstü son durumu konuştuk, somut bağlantıları belirledik ve aceleyle çekip gittiler. Gönül'le vedalaştıktan sonra ben de hemen Ege'nin yolunu tuttum.

Üzerimde kendi kimliğim olduğu için (güya bir yıldan fazla bir zamandır "illegal çalışma" yapıyorduk, ama kendimize doğru dürüst bir sahte kimlik bile ayarlayamamıştık) trenle yolculuk etmek daha işime gelmişti. Trende kimlik kontro-

lüne rastlamak daha az olasılıktı. Benimle birlikte yolculuk yapan iki arkadaş daha vardı: Ercan Enç ve Müfit Özdeş. Birbirimizi tanımıyormuş gibi, ayrı ayrı kompartmanlarda yolculuk yapıyorduk. Onlar pulmandaydı, ben ise üçüncü mevkiyi tercih etmiştim.

Gece, bavulların konduğu kısma tırmanıp uyumayı denedim. Ama ne mümkün! Aşağıda diğer yolcular sohbet edip duruyorlardı. Bir ara laf dönüp dolaşıp Deniz Gezmiş'e geldi. Yolculardan biri, Deniz Gezmiş'e verip veriştiriyordu. Ayıp değil miydi, misafirimiz Amerikalıları kaçırıp fidye istemek. Bu, hiç, Türk misafirperverliğine sığar mıydı falan. Yerimden şöyle bir doğrulup aşağı doğru sarktım ve adamı pürdikkat dinlemeye başladım. Adam, bir gencin kendisini dikkatle dinliyor olmasından yeterli bir uyarı işareti almış olmalı ki, aniden vites değiştirip bu kez Deniz Gezmiş'i övmeye başlamasın mı? Şu Deniz Gezmiş ne kahraman bir insandı. Vatanı, milleti için fedakârca mücadele etmişti. Amerikan gâvurlarının memleketimizde ne işi vardı? Bu gülünç övgüleri duyduktan sonra yeniden sırtüstü dönüp uyumaya çalıştım. Adam da sesini kesti.

İzmir'e varır varmaz, İzmirli arkadaşlarla temasa geçtik. Onlarla da bazı planlar yaptıktan sonra Ercan, Müfit ve ben, daha önce Suat Kızılyallı'yla gittiğimiz Edremit Kazdağı Orman İşçileri Sendikasının yolunu tuttuk. Benim önceden tanıdığım sendika başkanını bulduk. Sendika başkanı bizi yine olumlu karşıladı. Ona, orman işçilerinin sendikal örgütlenmesine yardımcı olmaya geldiğimizi söyledik. Sendikanın anahtarlarını bize verdi. Şimdilik orada yatıp kalkabilirdik.

Hiç zaman kaybetmeden Kazdağına tırmandık. Orman işçilerinin nerelerde çalıştığını, nerelerde toplandığını aşağı yukarı biliyordum. İş başında kalabalık bir orman işçisi topluluğu görünce hemen onlara yaklaştık. Kazdağı Orman işçileri sendikasından geldiğimizi, sendikalaşmanın yararı üzerine kendileriyle konuşmak istediğimizi söyledik. Hemen mola verip etrafımıza halka oldular. Önce ben, ardımdan Ercan Enç, sendikalaşmanın faydalarıyla başlayıp darbeci hükümetin halk düşmanı faaliyetleriyle devam eden sıkı birer nutuk çektik işçilere.

İşçilerin propagandamıza yanıtı genel olarak olumluydu. Sendikalaşmanın gereği üzerine sözlerimizi başlarıyla onayladılar, hattâ yer yer araya girip kendileri de birkaç sözle olumlu katkıda bulundular. Hükümet aleyhtarı sözlerimizi ise hayırhah bir sessizlikle dinlediler. Onlarla el sıkışıp başka bir topluluğa doğru ilerledik. Yolda aramızda konuşurken, yakın zamana kadar THKO'lularla teması olan Müfit Özdeş, "THKO'lular bizim yaptığımız bu kitle çalışmasını görseler şaşkınlıktan küçük dillerini yutarlardı," dedi, "onların aklı basmaz böylesine cesur bir kitle çalışmasına."

Sendikada yatıp kalkarak, çevredeki bakkallardan aldığımız ekmek ve peynirle karnımızı doyurarak bu kitle çalışmasına üç dört gün devam ettik. Ne var ki, bir akşam yakınımızdaki kahvede dinlediğimiz bir haber, bu çalışmayı bırakmak zorunda kalmamıza yol açtı. Radyonun haberine göre, Türkiye'nin İsrail Büyükelçisi Efraim Elrom, İstanbul'da, bir grup "terörist" tarafından kaçırılmıştı. Bu haberin hemen ardından Başbakan Yardımcısı Sadi Koçaş'ın, son derece sert bir dille yaptığı konuşmayı dinledik. Sadi Koçaş, Elrom'u kaçıranları tehdit etmekle kalmıyor, ülkedeki bütün sol eğilimli kişilerin "makabline şamil" (yani geriye dönük) bir şekilde tutuklanıp yargılanacaklarından söz ediyordu. Koçaş'm konuşmasının ardından uzun arama listeleri okunmaya başlandı. Arama listelerinde, diğer Aydınlık Yazı Kurulu üyeleriyle birlikte benim de adım tekrarlanıyordu.

Artık sendikada kalmamız imkânsızdı. Her an basılabilirdik. Ancak o gece ilçeden ayrılmamız mümkün değildi. İlçede önceden tanıdığımız, tabelâcılık yapan TİP üyesi bir genç vardı. Onu bulduk. "Bu gecelik benim dükkânda kalabilirsiniz," diyerek anahtarı verdi. O geceyi, ilân bezlerinin, tabelâların ve boyaların arasında, keskin vernik kokularını soluyarak geçirdik. Sabah yola düştük. Ercan Enç ve Müfit Özdeş Ankara'ya dönecek, silâh, teksir makinesi, köy çalışması yapacak eleman vb. gibi ihtiyaçları karşıladıktan sonra yeniden Ege bölgesine döneceklerdi. Ben ise önce izmir'e gidecek, orada arkadaşlarla bağlantı kurduktan sonra Söke tarafına geçe-

cek, Avşar'daki devrimci köylülerle bağlantı kuracak ve o bölgede barınma koşullarını sağlayacaktım. Onlar İzmir'de üslendikten sonra, Söke'ye, benim yanıma Hüsamettin Kurultay adlı arkadaşı yollayacaklardı.

* * *

İzmir'e geçtim. Üslerimizden biri, Devrim Balköse ile Özcan Balköse adlı arkadaşların eviydi. Onların evinde bir iki gün oyalanıp, bu arada kendime uyduruk bir sahte kimlik sağladıktan sonra (doğrudan doğruya nüfus cüzdanı değil de bir muhtarlık kimlik belgesiydi bu, üstüne kendi resmimi yapıştırmıştım, damgası bile yoktu doğru dürüst), o sırada İzmir'e gönderilmiş, görevlendirilmeyi bekleyen Oral Çalışlar'ın teyzesinin oğlu Teoman Erten'i yanıma alarak, daha önce sözünü ettiğim, Ödemiş'teki kum deposuna doğru yola çıktım. Amacım, Teoman'ı oradaki köylü arkadaşa emanet etmek ve ondan, Teoman'ın köylerde barınma koşullarını sağlamasını istemekti. Ben de oradan Söke'ye geçecektim.

Kum deposunu bulduk. Rıza'ya isteğimi anlattım. Rıza, köylünün çok tedirgin olduğunu, ama bir çaresine bakmaya çalışacağını söyledi. Kum deposu aynı vahşetiyle işlemeye devam ediyordu. Tek değişiklik işçilerdeydi. Eski Siirtli işçiler gitmiş, yerlerine yine doğu bölgesinden başka işçiler gelmişti. Onlar da bize konukseverlik gösterdiler. Tahta sıraların üzerinde yatmamız için yer açtılar, altımıza yorgan verdiler. O geceyi orada geçirdim. Sabah, Teoman'a "gerekli" talimatları ve biraz da moral verdikten sonra Söke'ye hareket ettim. Daha sonra Teoman'ın orada tutunamadığını ve morali bozularak gerisin geriye Ankara'ya döndüğünü öğrenecektim.

Söke'ye giderken bindiğim minibüste az kalsın başım belâya giriyordu. Minibüste biri yaşlıca, diğer üçü genç, dört kişi, devrimcilerin aleyhinde atıp tutuyorlardı. Bunları asmalıymış, kesmeliymiş, hattâ kazığa geçirmeliymiş. Önce dudaklarımı ısırarak kendimi tutmaya çalıştım. Ama edilen laflar gelip gelip beynime çarpıyordu, artık dayanamadım. "Kimi asıyorsunuz siz kardeşim," dedim, "ali kıran baş kesen misiniz

siz..." Aslında bu lafları etmem kendi tutuklama müzekkeremi yazmakla eş anlama geliyordu. O günlerde, devletin yoğun propagandasının sonucu, devrimciler aleyhine büyük bir cadı avı sürüyordu. Şu minibüstekiler gibi çok sayıda işgüzar, devletin, polisin gözüne girmek için, gözlerini kırpmadan sizi ihbar edebilirlerdi. Minibüste önce bir sessizlik oldu. Sonra yaşlı olanları, öbürlerine göz kırpıp, "bu da onlardan gari" dedi, Ege lehçesiyle. Bunun ardından, bu dördünün, "'şöför efendi, minibüsü çek bir karakolun önüne," demeleri işten bile değildi. Ama nedense böyle bir şey yapmadılar. Hattâ seslerini kestiler. Belki de benim silâhlı külâhlı biri olduğumu düşünmüşlerdi. Bir yerlerde indiler. Söke'ye varıncaya kadar arkamdan bir polis otosunun gelip minibüsü durduracağı korkusuyla terler döktüm.

Söke'de minibüsten iner inmez hiç oyalanmadan, kenar yollardan yürüyerek Söke ovasının yolunu tuttum. Hedefim, Bafa Gölünün kenarındaki Serçin köyüne ulaşıp, orada daha önceden tanıdığım devrimci köylülerle bağlantı kurmaktı. İşin kötü tarafı bu devrimci köylülerin evlerini de hatırlamıyordum. Köyün kahvesine gitmek zorundaydım. Bu, o koşullarda çok tehlikeliydi, ama (o sırada, Anadolunun aşağı yukarı bütün kasabalarında olduğu gibi Söke'de de yerel solcular gözaltına alınıyordu) başka çarem yoktu. Kahveye girip oturdum. Biraz sonra tanıdık birkaç köylü yanıma geldi. Onlar da tedirgindi. Buna rağmen biraz hoşbeş ettik. Bir süre sonra aralarından en uyanığı, bana, kahveden birlikte uzaklaşmamızı imleyen bir işaret çaktı. Birlikte çıktık. O önde, ben arkada köy yollarından ilerledik ve bir eve vardık. Bu ev, Serçin'deki devrimci köylü çevresinin en aktiflerinden bir köylüye aitti. Geçmişte, Serçin köylülerinin Bafa Gölünde ağaların koyduğu avlanma yasağına karşı mücadele içinde sivrilmiş bu köylü arkadaş beni hoş karşıladı. Ona, sıkıyönetim tarafından arandığımı, Avşar'daki köylü arkadaşlarla buluşmak isteğimi, gerekirse Beşparmak dağlarına çıkıp oralarda barınacağımı söyledim. Köylü, Avşar'hlarla bağ kuracağını, ama beni köyde bir geceden fazla barındırmalarının imkânsız olduğunu söyledi. Serçin, Söke ovasında, göz

önünde, mimli bir köydü. Her an bir baskın olabilirdi. Nitekim Avşar köylüleri de aynı tedirginlik içindeydiler. Hattâ içlerinden bazılarının şimdiden Beşparmak dağlarına çıktığını duymuştu. Beni o gecelik bir yerde barındıracaklardı. Ama evi şafak sökmeden terk etmem ve Beşparmak eteklerindeki tepelerde onları beklemem gerekiyordu. Gelip beni alacak ve Avşarlılara ulaştıracaklardı.

Şafak sökene kadar kalacağım ev, tek göz bir odaydı. Kundakta bebekleri olan genç bir karı kocaydı odanın sahipleri. Bana köşede bir yer gösterdiler. Kıvrılıp uyumaya çalıştım. Bebeğin sürekli ağlamasına rağmen bir süre sonra derin bir uykuya dalmışım. Ev sahibinin dürtmesiyle uyandım. Şafak sökmek üzereydi. Kalkıp gitmem gerekiyordu. Adam bana gideceğim yolu gösterdi. Henüz zifiri karanlıktı ortalık. Onun gösterdiği yönde körlemesine yürüdüm. Biraz sonra hem sert, hem yumuşak bir şeye çarptım. Acı bir anırmayla irkildim. Bir eşekti çarptığım. Eşekceğiz, ben çarpınca panik içinde anırmaya başlamıştı. Gayri ihtiyari parmağımı dudaklarıma götürüp eşeğe "şıuışşştt" dediğimi fark ettiğim an kendime gülesim geldi. Yoluma devam ettim. Kırlık alana açıldım. Bu iyiydi. Hiç değilse, herhangi bir canlıya çarpma ihtimalim ortadan kalkmıştı. Hava yavaş yavaş aydınlanırken Beşparmakların eteklerindeki bir tepeye vasıl oldum. Üstümde bir gömlek vardı. Şafak vakti hava felâket soğuktu. Biraz çerçöp toplayıp yakarak ısınmaya çalıştım. Soğuk yüzünden her türlü tehlikeyi göze almıştım artık. Güneş yükseldi. Öğleye doğru korkunç bir sıcak bastı tepeyi. Sığınacak bir ağaç gölgesi bile yoktu. En kötüsü de susuzluktu. Çalıların arasına sığınıp yakıcı güneşten korunmaya çalışarak akşamın serinliğini beklemeye başladım. Ama susuzluk dayanılacak gibi değildi. Görülme tehlikesini göze alarak çevrede su aramaya çıktım. Bafa Gölüne yakın bir yerlerde, kuytuda kalmış su birikintilerine rastladım. Sıcak hava dolayısıyla iyice ılınmış suyu kana kana içtim ve yeniden çalıların arasına döndüm.

Nihayet akşamın serinliği çöktü tepeye. Eğer sabahı orada edeceksem sabaha karşı soğuktan titreyeceğimi biliyordum, ama önemli olan şimdilik yakıcı güneşten kurtulmuş olmaktı.

Tepelerde gelişigüzel dolaşmaya başladım. Serçinliler söz verdikleri gibi gelecekler miydi bakalım? Acaba Avşarlılarla bağlantı kurabilmişler miydi? Bafa Gölünün yakınlarındaki bir tepede endişe içinde beklerken gecenin karanlığı çöktü. Aydınlık bir geceydi. Yarım ay, mitolojik çok sayıda öyküye bin yıllardır beşiklik etmiş Bafa Gölünün o büyülü, ayna gibi yüzeyine vurmuştu. Gerçekten büyüleyici bir manzaraydı. İnsan o sessizlikte ve o sihirli manzara karşısında kendini dünyanın dışında başka, ıssız bir gezegende sanıyordu.

Birdenbire aşağıdan bir yerlerden gelen, sessizliğin içinde devleşen ot çıtırtılarıyla yerimden doğruldum. Birileri geliyor olmalıydı. Uzaktan bir gece kuşu öttü. Sonra mırıltıya benzer birşeyler duydum. O tarafa doğru seslenmeyi düşündüm, ama vazgeçtim. Ya gelenler bizimkiler değilse? Bir süre daha bekledim. Yine bir gece kuşu. bu kez daha yakından ve daha yürek paralayıcı. Bütün dikkatimle sesin geldiği yana baktım. Evet, iki gölge aşağıdan doğru yaklaşıyordu. Yere uzanıp bekledim. İyice yaklaştılar. Serçinli, uzun boylu köylüyü tanır gibi oldum. Ama tam emin değildim. Yaklaşanlar da beni görmüş olmalıydılar. Bir el fenerinin ışığı üzerimden geçti ve ardından, "biziz biziz" diye bir sesleniş. Tamam, bizimkilerdi. Ayağa kalkıp el fenerinin ışığına doğru ilerledim. Serçinli köylüyle, Avşarlı Hüseyin Albak'tı gelenler.

Ufak tefek, tombul, sevimli bir adam olan Hüseyin Albak, "arkadaşı buldun mu," diye sordu. "Hangi arkadaşı," diye soruyla karşılık verdim, şaşırmış. "Hüsamettin'i," dedi, "ben gündüz buralarda bir yerlere bırakmıştım, senin de buralarda olduğunu biliyordu." Kimseyi görmemiştim. Çok kuşkucu, her şeyden nem kapan bir tip olan Hüsamettin Kurultay, Allah bilir çevreden gözükeceği korkusuyla, benim gibi su aramaya falan da çıkmamış, bir çalılığın içine gömülüp kalmıştı. Üçümüz birlikte onu aramaya başladık. Ben, Hüsamettin'in karakterini bildiğimden, Hüseyin'e, onu nerede bıraktığını sordum. "Şuralarda bir tepeydi," dedi, bu tahmini yanıt üzerine onun gösterdiği tepeciğe doğru yürüdük. Biraz sonra, Hüseyin Albak, Hüsamettin'i eliyle koymuş gibi bir çalılığın içinden bu-

lup çıkardı. Zaten yanık, kara kuru bir tip olan Hüsamettin, bir çalılığın içine, sırtında getirdiği yorganı sermiş, orada öylece kalmış ve güneşten yanarak bir Afrikalıdan farksız hale gelmişti. Ona bakınca, kendimin de neye benzediğini tahmin edebiliyordum. Hüsamettin'in dudakları susuzluktan öylesine kurumuş ve birbirine yapışmıştı ki, ağzını açıp "su" diyemiyor, eliyle dudaklarını gösterip, işaretlerle su istiyordu. Serçinli köylü arkadaş hemen aşağılara bir yerlere inip bir su birikintisi buldu ve Hüsamettin'i oraya götürdü. Hüsamettin su içince biraz kendine gelir gibi oldu.

Hüseyin Albak, "arkadaş aşağıda, kayıkta bekliyor, haydin gidelim," dedi. Gölün kıyısına indik. Tanımadığım bir başka köylü, bir kayığın içinde bizi bekliyordu. Dördümüz de kayığa atladık. Kayık, ayla yıkanan gölün çarşaf gibi sularını usul usul yararak karşı kıyıya doğru ilerlerken, Hüseyin Albak, karşı kıyıdan Beşparmak Dağlarına tırmanacağımızı söyledi. Dağa daha önceden çıkmış Durmuş Uyanık ve diğer köylüler, Beşparmaklar'da bizi bekliyorlardı.

Karşı kıyıda, Serçinli köylüyle ve kürek çeken köylü arkadaşla vedalaşıp Hüseyin Albak'm rehberliğinde Beşparmak'lara tırmanmaya başladık. Şafak sökmeye başladığında ağaçlıklı bir yerde mola verip Hüseyin Albak'ın yanında getirdiği çıkından çıkardığı ekmek ve yumurtadan ibaret kahvaltımızı yaptık. Tam toparlanıp yola koyulacağımız sırada bir de baktım Hüsamettin, her zamanki ihtiyatlılığıyla yerlerde sürünerek yumurta kabuklarını topluyor. Geride hiçbir iz bırakmamamız gerekiyor ya! Neyse Hüsamettin'in kılı kırk yaran temizlik faaliyeti bitince yeniden yola koyulduk. Beşparmakların gerçekten beş parmağa benzeyen uzun kayalardan oluşan zirve noktasına yaklaştığımızda, güneş çoktan yükselmişti. Aşağı yukarı dört saat boyunca tırmanmıştık. Zirveye yakın bir kayalıkta Hüseyin Albak bize, "siz buralarda ileri geri dolaşın, burası ufuk çizgisidir, arkadaşlar sizi görüp yanınıza gelirler," dedi. Biraz şaşırmıştık. Bizi neden Durmuş abilerin kaldığı mağaraya doğrudan götürmüyordu ki? Belki o da bilmiyordu mağaranın yerini, belki de ayrıca haber verip, bizi bulma inisyatifini onlara bırak-

mak istemişti. Tabiî bize bir açıklamada bulunmadı. Biz de daha fazla kurcalamadık. Hüseyin Albak bizi orada bırakıp aşağıdaki kayaların arasında gözden kayboldu. Önce şaşkın şaşkın çevremize bakındık. Bir süre Hüseyin Albak'ın dediğini uygulayıp kayalığın üstünde aşağı yukarı dolaştık arkadaşların bizi görmesini sağlamak için. Ama ne gelen vardı, ne giden. Oldukça yorgunduk. Hüsamettin'in yanında getirdiği yorganı altımıza serip sırt sırta uyumaya çalıştık. Birkaç saat sonra susadığımızı farkedip su aramaya başladık.

Beşparmak dağları, çok uzun zaman önce yanardağmış. Bu yüzden esas olarak alüvyonların donarak kayalık haline gelmesinden oluşmuş bir doğal örtüsü vardı. Bu alüvyon kayalıklar, doğanın binbir yıpratıcı etkisiyle, içlerinden akan çavlanlarla değişime uğramış ve daha da oyulmuşlardı. Hüseyin Albak, gitmeden önce bize, susadığımız zaman kayalıkların deliklerinden içeri taş atmamızı, ardından kulağımızı dayayıp su sesini dinlememizi, eğer ses gelirse delikten inip suyun kaynağını bulmamızı tembihlemişti. Biz de öyle yaptık. Taş attığımız bir delikten ses gelince, kayanın bir insan girecek genişlikteki ağzından aşağı süzüldük ve sonunda suyun kaynağına kavuştuk. Burası mağara büyüklüğünde bir oyuktu. Herhalde kışın akan çavlanlar kayayı oyup dev bir çanak haline getirmişlerdi. Çanağın dibinde, yaklaşık yarım metre yüksekliğinde son derece berrak bir su vardı. Suyun içinde dev karıncalara benzeyen böceklerin yanısıra, renkleri kırmızı ve siyaha çalan balıklar görünüyordu. Güneş hüzmelerinin içeri sızıp tatlı gölge oyunları yaptığı dev çanağın içi ve su, son derece serindi. Bu, gerçekten bir doğa harikasıydı. Kana kana su içip, ağırlaşmış ve şişmiş midelerle yeniden yeryüzüne çıktık.

Hüseyin Albak'ın "ufuk çizgisidir" dediği kayalıklara gidip ileri geri dolaşmayı sürdürdük. Artık görsünlerdi de yanımızı gelsinlerdi, ne olur! Gelmezlerse hapı yuttuğumuzun resmiydi. Yanımızda bir kuru ekmek parçası bile yoktu yiyecek. Üstelik gece bastırdığında, o soğukta nasıl uyuyacaktık? Huyunu suyunu bilmediğimiz bu dağ başında aç biilâç yaşamamız imkânsızdı.

Derken, aşağıdan doğru bir ıslık sesi duyduk. Aşağılarda, burunlarının ucundaki boynuzlarla, gergedanlar gibi koşturan iki üç yaban domuzundan başka bir şey göremedik. Ama bu ıslık sesi yine de bir umut ışığıydı. Bizi görmüş olmalıydılar. Nitekim biraz sonra, bir insan silüetinin yukarı doğru tırmanmakta olduğunu gördük. Yaklaşınca tanıdım. Durmuş abiydi bu. Soluk soluğa yanımıza vardı sonunda. El sıkıştık. Durmuş abinin bize ilk sorusu, "silâhınız var mı," oldu. "Yok" dedik. Şöyle bir yüzümüze bakıp o bilinen köylü bilgeliğiyle hafifçe gülümsedi. "Yahu ne cesur adamlarsınız," dedi, "hiçbir köylü buralarda silâhsız dolaşmaya cesaret edemez. Her türlü yabani hayvan vardır burada. Hele yaban domuzları çok tehlikelidir." Cesaretimizin cehaletimizden kaynaklandığını ne o imâ, ne de biz itiraf ettik. Durmuş abiden, daha şimdiden bir "cesaret nişanı" almış olmanın verdiği iyimserlikle onun peşinden seğirttik bayır aşağı.

Büyükçe bir mağaraya girince, yeni "evimize" vasıl olduğumuzu anladık. Bizi bekleyen iki kişi daha vardı mağarada. Biri, elli yaşının üzerinde uzun boylu, iri yarı Avşarlı bir köylü olan İlyas Çakır, diğeri ise, iki yıl önce kendisi için onca yol teptiğimiz, MDD'cilerin bağımsız milletvekili adayı Hüseyin Güzel. Durmuş abi gibi onlar da bizi güler yüzle karşıladılar. Hemen bir çay kaynattılar. Yanında katık olarak sadece kurumuş ekmek, zeytin ve kırmızı biber karıştırılmış damıtılmamış zeytinyağı vardı. O açlıkla bu sofra bile bize oldukça zengin görünmüştü, bayat ekmeği damıtılmamış biberli zeytinyağına daldırıp karnımızı bir güzel doyurduk. Bu arada köylü arkadaşlarla aramızda derin bir sohbet başlamıştı bile. Bize, Söke'deki tutuklamalar nedeniyle, "ne olur ne olmaz" diyerek dağa sığındıklarını anlattılar. Hüseyin Güzel, Kırmızı Aydınlıkçı olmasına rağmen, "bakın burada bu taşın altında buluştuk sizinle, öyleyse aramızda ne ayrılık olabilir," diyerek içimizi rahatlattı. Durmuş abinin grup ayrımı yapmadığını zaten biliyorduk. Öylece akşamı ettik. Hava kararınca lüks lambası yaktılar. Yine birşeyler yiyip yorganlarımıza çekildik. Sabaha kadar deliksiz bir uyku uyudum.

Sabah uyanınca Durmuş abi, beslenmemizi sağlamak için ava çıkmamız gerektiğini söyledi. İçten içe bu öneriden hoşlanmadığım halde, mecburen onlara ayak uydurdum. Av tüfekleri yanlarındaydı. Durmuş abi birkaç yaban domuzuna ateş etti, tutturamadı. "Zaten vursak da faydası yoktu," dedi, "bunların derisi çok kalındır, bizim fişekler işlemez." Yavaş yavaş öğreniyorduk birşeyler, köylü arkadaşların peşinden acemi stajyerler gibi dolaşarak. Sonunda mağaramıza birkaç kuş ve bir porsuk ölüsüyle döndük. Ölülere içten içe acımama rağmen, bir "gerillaya" yakışmayacağı için duygularımı içime gömdüm. Sıra avlarımızın pişirilmesine gelmişti. Kuşların pişirilmesi sorun değildi de, bu porsuk denen mahluk hiç de pişecek gibi görünmüyordu. Köpeğe benzeyen, sert kıllı bir hayvandı porsuk. Kuş ölülerini bir çırpıda mideye indirdik. Ama porsuk bize yâr olmamakta direniyordu. Bir saatten fazla ateşte kızarttığımız halde eti hâlâ çiğdi. Sonunda yarı çiğ eti yemeyi denedik. Beklenenin tersine, köylü arkadaşlar ve Malatya'dan köylü kökenli bir genç olan Hüsamettin benden önce pes ettiler. Biraz açlığın, biraz da rekabet duygusunun itkisiyle, yarı çiğ, sert eti mideye indirerek, Durmuş abiden bir "takdir nişanı" daha aldım.

Dağdaki koşullara gösterdiğim büyük uyumla Durmuş abiyi oldukça şaşırtmıştım. Benim gibi kent kökenli bir "hanım evladının" son derece az eğime sahip pürüzsüz kayaların üzerinden keçi gibi sekerek yürümesi ya da mağaranın epeyce aşağısındaki su kaynağından o ağır su bidonlarını hiç şikâyet etmeden yukarı taşıması karşısında Durmuş abi hayretlerini belirtmekten geri kalmadı. Nereden bilsindi bütün çocukluğumun dağlara, tepelere tırmanmakla geçtiğini. Edremit pazarından satın aldığım, orman köylülerinin giydiği, üstü manda derisi, altı araba lastiği çarığın yardımlarını da inkâr etmemeliyim.

İki üç gün sonra köyden gelen haberler üzerine Durmuş abi ve diğer iki köylü arkadaş dağdan inmeye karar verdiler. Onlar için şimdilik tutuklanma tehlikesi olmadığı anlaşılıyordu. Bu haber ne kadar sevindirici olursa olsun, bizim pek hayrımıza değildi. Bu dağ başında Hüsamettin'le ikimiz yalnız kalacaktık.

Gerçi köylü arkadaşlar, köye indikten sonra bize yiyecek taşıyacaklarına söz vermişlerdi, ama tedirgindik. Ya bizi buralarda unuturlarsa ne olacaktı? Üstelik mağaradaki kurumuş ve yarı yarıya küflenmiş ekmek stoku da tükenmek üzereydi. Endişelerimizi kendimize saklama ferasetini gösterdik yine de. Onları hayır dualarıyla yolcu ettik köylerine. "Kendi gücümüze" güvenmemiz gerektiğini sezmiştik içten içe.

Durmuş abiler ayrıldıktan sonra mağaradaki yaşam iyice sıkıcı ve zor gelmeye başlamıştı. Zaman bir türlü geçmek bilmiyordu. Kendimizi oyalamak için bir takım işler icat ettik. Örneğin kayalıklar arasında bir kütüphane inşâ etmeye giriştik. Çatlamış bir kayanın oyuğu buna çok elverişliydi. Durmuş abilerin bıraktığı sekiz on kadar kitabı bu doğal kütüphaneye yerleştirdik. Bunun dışında, zaman geçirmek ve Beşparmakları daha iyi tanımak için durmadan dolaşmaya çıkıyor, yeni yerler, oyuklar keşfetmeye çalışıyordum. Bu gezintilerim sırasında bir çakalla neredeyse burun buruna geldim. Köpeğe benzeyen, sırtındaki tüyler fırça gibi dik ve sert, fosforlu gözleri neredeyse insanı delip geçecek kadar keskin bakan bu hayvan beni görünce yerinde donup kaldı. Ben de öyle. Neredeyse bir dakika kadar öylece bakışıp durduk. Sonunda çakal efendi bir adım geri atarak savaştan yana olmadığı mesajını verdi, ben de onu taklit edip bir adım geri attım. Bunun üzerine hızla geri dönüp, kuyruğu bacaklarının arasında hızla kaçtı.

Dağda kaldığım gecelerden birinde çok şiddetli bir mide ağrısına yakalandım. Bu, sinir gerginliği nedeniyle mide kasılmasının yol açtığı bir ağrıydı. Sabaha kadar kendimi oradan oraya atarak inleyip durdum. Yapılacak hiçbir şey yoktu. Çünkü mağarada bir aspirin bile bulunmuyordu.

Bir akşam vakti, dağın o gizemli sessizliğine koyu gölgeler inerken, transistörlü radyodan kötü bir haber ulaştı kulağımıza. Mahir Çayan ve Hüseyin Cevahir öldürülmüştü (gerçi daha sonra Mahir Çayan'ın ölmediği anlaşıldı, ama ilk haber böyle verilmişti). Büyük bir üzüntü ve ardından da hüzne kapıldık. Gece kuşunun hazin bağırtılarının yankılandığı o dağ ortamında, hüzün insanı daha çok vuruyordu.

Böylece bir hafta kadar bir zaman geçti. Ekmeğimiz neredeyse bitmişti. Çay idare ederdi, ama yalnızca çay ve şekerle yaşamamız mümkün değildi. Durmuş abilerden de ses seda yoktu. Açlık, bilincimizi etkilemeye başlamıştı. Hüsamettin'le oturup bir durum değerlendirmesi yaptık. Sonunda, tehlikeyi göze alıp Sarıkemer köyüne inerek ekmek satın almaya karar verdik. Yaklaşık bir aylık ekmek stokunu, yanımızda getirdiğimiz çuvallara dolduracak ve gerisin geri dağın yolunu tutacaktık. Özellikle bu çuvallarla dağı tırmanmanın oldukça meşakkatli olacağı açıktı. Ama başka çaremiz yoktu.

Bu karar üzerine bir geceyarısı yola çıktık. Beş saatlik yolumuz vardı. Ancak sabaha Sarıkemer'de olurduk. Sarıkemer, ovanın ucunda, büyükçe bir köydü. Çok dikkatli olmamız gerekiyordu. Hiç oyalanmadan fırını bulduk. Bu kadar çok ekmek almamız fırındaki esmer, yapılı gencin dikkatini çekmiş olmalı ki, nereden olduğumuzu sordu. Yakınlardaki bir tarlada tarım işçiliği yaptığımızı söyledik. Bize inanmazlıkla bakıp, hafifçe gülümsedi. Çevresine göz gezdirdikten sonra, sesini alçaltıp, bize, her tarafın ihbarcılarla dolu olduğunu, dikkatli olmamızı söyledi. Güneşten ne kadar yanarsak yanalım devrimci gençler olduğumuz hâlâ anlaşılıyordu demek ki!

Sırtımızdaki ağır çuvallarla yola koyulduk. Aman allahım, ne ağır çuvallardı bunlar! Sarıkemer'in dışına zar zor sürükledik onları. Yakıcı güneş yükselip üzerimize çullandıkça ilerlememiz iyice güçleşiyordu. Bu ağırlıkları, o güneşin altında, yokuş yukarı, beş saat daha taşıyacağımızı düşündükçe hafakanlar basıyordu. Yarım saat daha sürüklendikten sonra, o uykusuzluk ve yorgunlukla bu işin üstesinden gelemeyeceğimize iyice kanaat getirdik. En iyisi akşam serinliğini beklemekti. Hem o zamana kadar bir yerlerde uyur, güç toplardık. Bu karar üzerine ekmek çuvallarını bir çukura yerleştirip üstlerini otlarla örterek gizledik.

Peki nerede dinlenecektik? Hüsamettin, Söke'de hamama gitmemizi önerdi. Bu teklif bana pek cazip gelmedi. O koşullarda, zaten hiç hazetmediğim hamam gibi bir yerde pineklemeyi devrimci atılganlığıma uygun bulmadım. Bunun yerine,

Söke'nin komşusu Kuşadasına gidip, bana İzmirli arkadaşların adresini verdiği bir arkadaşla ilişki kurmak, "iş çıkarıcı" mantığıma daha uygun düştü. Hüsamettin o kadar istiyorsa gitsindi hamama. Akşama, saat beşte, ekmekleri gömdüğümüz yerde buluşurduk. Pirpirikli Hüsamettin bu önerimi pek beğenmeyip yüzünü ekşitti, ama itiraz etmedi. Böylece ayrıldık. Bir minibüse atlayıp Kuşadası'nın yolunu tuttum.

Kuşadası gibi turistik bir yerde, şortlu kalabalığın arasında yürürken, benim gibi güneşten kavrulmuş, üstü başı dökülen bir "ırgat"ın oldukça dikkat çektiğini fark etmekte gecikmedim. İlişki adresini bulup bir an önce buradan toz olsam iyi olurdu. Kuşadasında çiçekçilik yapan arkadaşı buldum. Arkadaş, evde başkalarıyla kaldığından orada dinlenmemin pek mümkün olmadığı açıktı. Çiçekçi genç, üstüme biraz olsun çekidüzen vermem için bana bir pantolonla siyah bir kazak verdi. Bunları üstüme geçirmeden önce aceleyle evin önünde denize dalıp çıktım. Böylece "hamam" ihtiyacımı da görmüş oldum. Denizden çıkıp, verilen giysileri üzerime geçirdikten sonra genç arkadaşla vedalaşıp oradan uzaklaştım. Şimdilik onunla fazla bir şey yapamayacağım açıktı. Üstelik ondan, şu aksiliğe bakın ki, Cumhurbaşkanının o gün Kuşadası'na geleceğini, bu yüzden kasabada olağanüstü güvenlik önlemleri alındığını öğrenmiştim. Buradan bir an önce uzaklaşmak benim için hayırlı olacaktı.

Ne var ki Söke'ye dönmek için zaman epey erkendi. Biraz daha zaman geçirmem gerekiyordu. Üstelik, o öğle sıcağında fena halde uyku bastırmıştı. Biraz dinlenmek ve zaman öldürmek için bir kıyı kahvesine oturdum. O sırada önümden geçen, turist kalabalığından farklı giyimde, ceketli bir adam dikkatimi çekti. Adam önümden geçtikten sonra on metre kadar ileride durdu ve cebinden çıkarttığı kart gibi birşeylere dikkatle bakmaya başladı. Bu adamın sivil polis olduğu ve elindeki fotoğraflardan beni teşhis etmeye çalıştığı gibi bir hisse kapıldım aniden. Hemen kalkıp ters istikamette uzaklaştım.

Kuşadasının denize doğru uzanan burun kısmında bir kale vardı. Bu kaleye girdim. Ortalıkta kimseler görünmüyor-

du. Burasının, biraz olsun uyuklamak için iyi bir yer olduğunu düşündüm. Kalenin merdivenlerle çıkılan kısmına gidip sırtımı sıcak duvara dayadım ve uyuklamaya başladım. Aradan beş on dakika geçmişti ki, içgüdüsel bir irkilmeyle uyandım. Deminki ceketli adam, gözlerini bana dikmiş, aşağıdan, benim olduğum yere doğru tırmanıyordu. Artık takip edildiğime emindim. Kaybedecek zaman yoktu. Bir an önce Söke'nin yolunu tutmalıydım. Yerimden kalktım ve ağır adımlarla adamın yanından geçip kaleden çıktım. Minibüslerin kalkış noktasına gittim. Ofisten Söke'ye bir bilet aldım. Minibüs henüz boştu, içinde yalnızca iki köylü kadın vardı. Kaçta kalkacağını sordum görevliye. "Ne zaman dolarsa" diye yanıtladı. Saate baktım. Üçü çeyrek geçiyordu. Dörtten önce kalkmayacağı kesindi. İçi sıcaktan kavrulan minibüse binip beklemekten başka çarem yoktu. Aradan onbeş dakika kadar bir zaman geçmişti ki, aynı ceketli adamın minibüse doğru geldiğini gördüm. Onu tam bir göz hapsine aldım. Adam, ofise girip arabanın kaçta kalkacağını sordu. Sonra da çıkıp ofisin yanındaki dükkâna girdi ve dükkân sahibine telefonu kullanmak istediğini söyledi. Tek bir saniye kaybetmemem gerektiğini biliyordum artık. Sivil polis, sırtı bana dönük, telefonla konuşurken usulca minibüsten indim, acele ettiğimi belli etmeyen adımlarla sokağın köşesine kadar yürüdüm, köşeyi döndüm ve hızla koşmaya başladım. Nereye? Elbette kasabanın dışına. Kuşadası'nda daha önce dolaşırken, her zamanki alışkanlığımla kasabanın kaçılacak yerlerini keşfetmeye çalışmıştım. Şimdi bütün hızımla, daha önce saptadığım, zeytinliklerin olduğu bir tepeliğe doğru koşuyordum. Burası hem kasabanın nispeten dışındaydı, hem de hâkim bir konumda olduğundan, kasabayı ve kasabadan çıkan yolu gözleme olanağı vardı. Soluk soluğa tırmandım, bir zeytin ağacının altına mevzilenip beklemeye başladım. Kasaba çıkışı buradan çok iyi görülüyordu. Nitekim biraz sonra beklediğim şey gerçekleşti. Bir polis cipi hızla çıktı kasabadan, beş dakika sonra da aynı hızla geri döndü. Aynı polis cipi üç dört kere turlayıp durdu. Beni aradıkları kesindi.

Şimdi ne yapacaktım? Kasabanın benim gözetlediğim çıkışı,

Söke'ye değil, Selçuk-İzmir tarafına gidiyordu. Söke, tam ters istikamette kalmıştı. Oraya gitmem imkânsızdı. Çaresiz, havanın kararmasını bekleyecek, karanlık bastıktan sonra bu yoldan İzmir tarafına gidecektim. İzmir'e gidersem arkadaşlarla yeniden bağ kurabileceğimi, Ercan ve Müfit'i de alıp yeniden Söke'ye dönebileceğimi planladım kafamdan. Evet, en doğrusu bu görünüyordu. Uzandığım yerde öylece karanlığın basmasını bekledim. O yorgunlukla, tedirgin ve kesintili bir uykuya bile daldım. Karanlık basınca kalkıp yola indim. Tabelâda, Selçuk'a 16 km. olduğu yazıyordu. Selçuk'a ulaşabilirsem, İzmir'e bir araç bulabilirdim herhalde. Bütün mesele Selçuk'a sağ salim ulaşabilmekti. Normal bir yürüyüşle bu yolu dört saatte alırdım. Ne var ki, koşullar normal bir yürüyüşe hiç de izin verecek gibi görünmüyordu. Çünkü polis cipleri her an gelebilirdi. Bu yüzden, önden ya da arkadan bir far gördüğüm zaman hemen yolun kenarına yatmam gerekiyordu.

Düşe kalka yola koyuldum. Böyle ilerlemek oldukça zordu, çünkü neredeyse dakkada bir, önden ya da arkadan bir far görüp yolun kenarına yatmak zorunda kalıyordum. En büyük zorluğu ise sivsinekler yaratıyordu. Dev sivrisinekler, sırtıma geçirdiğim kazağın üzerinden bile sivri iğnelerini derime daldırıyorlardı. En azından yüzümü korumak için bir ara kazağı kafama çektim, ama bu da fayda etmedi. Sivrisinekler benimle sıcak temasa geçmekte kararlıydılar. Sonunda boş verdim, ısırsınlardı ısırabildikleri kadar, alçak yaratıklar! Böylece birkaç kilometre kadar ilerledim. Yorgunluk ve uykusuzluk artık canıma tak demişti. O sırada önüme çıkan bir tatil sitesine daldım. Kıyıdaki bir şezlonga uzandım teklifsizce. Şezlongun dört beş metre ilerisinde, gecenin karanlığından yararlanıp sevişen bir çiftin gölgelerini seyrederek uyumaya çalıştım. Ne var ki, sinirlerim iyice gerilmişti. İçinde bulunduğum durumla, biraz ilerimdeki çiftin yaşamları arasındaki absürd uzaklık, iyice rahatsızlık verici boyutlardaydı. En iyisi kalkıp gitmekti buradan. Onları rahatsız etmemeye çalışarak uzaklaştım. Yola devam. Mehtaplı, aydınlık bir geceydi. Bir ara, uzaktan gelen bir koyun sürüsünün çıngıraklarıyla irkildim. Sabahın yaklaş-

tığının habercisiydi bu. Sevinmiştim. Ne var ki, görünmesem iyi olurdu. Bir çalılığın içine gizlenip sürünün geçmesini bekledim. Ağaçlıklı bir yola geldiğimde Selçuk'a iki kilometre kaldığını öğrendim levhadan. Bir ağaca sırtımı verip ayın ışığıyla ısınmaya çalıştım. Belki saçma gelecek ama gerçekten böyle. Bir ara sahiden ısındığımı bile hissettim. Köpek havlamaları ve bekçi düdükleri eşliğinde Selçuk'a girdim. Çok dikkatli olmam gerekiyordu.

Selçuk'tan sağ salim çıktığımda hava ağarmaya başlamıştı. Yanımdan traktörler geçiyordu. Birine el ettim, durdu. Nereye gittiğimi bile sormadan sürdü. Sürücüyle yol boyunca hiç konuşmadık. Yoldan sapacağı zaman beni indirdi. "Böyle devam edersin, Torbalı ileride," dedi. Biraz sonra bir kamyonu durdurdum. "Torbalıya mı," diye sordu şöför, "evet" dedim. Yolda giderken şöför, "nereden böyle erken" diye sordu. "Bir akrabam var da Torbalı'da," dedim. Yanıtımın pek tatmin edici olmadığının ben de farkındaydım. Şöför hafif kuşkulu, yan yan bana bakıyordu arada bir. Torbalı'nm yakınlarında indim. Daha önceden Torbalı-İzmir arasında tren işlediğini biliyordum. İstasyonu aramaya koyuldum. Havanın iyice aydınlanmasıyla birlikte içime bir iyimserlik gelmişti. Birkaç kişiye sorduktan sonra istasyonu buldum. Sabah sekizde bir tren vardı İzmir'e. İstasyonda yarı uyuklayarak trenin geliş saatini bekledim. Tren biraz gecikerek geldi. Atladım. Tahta sıraya oturur oturmaz iki gecelik uykusuzluğun acısını çıkartırcasına derin bir uykuya daldım. Şimdilik kurtulmuştum.

İzmir'e iner inmez Özcan Balköse'lerin evinin yolunu tuttum. Şu aksiliğe bakın ki, evde kimse yoktu. Dönüp dolaşıp kapıyı defalarca çaldığım halde kimse açmadı. Şimdi ne halt edecektim! İşçi-Köylü bürosu artık yoktu, sıkıyönetim tarafından kapatıldığını biliyordum. Kenan Mortan'ın ailesiyle birlikte kaldığı ev tehlikeliydi, bu evin saptandığına kesin gözüyle bakılabilirdi. Bir otelde kalayım desem, hem cebimde son derece kısıtlı para vardı, hem de kimliğime güvenemiyordum. Göz göre göre tuzağa düşmek olurdu bu. Çaresiz, Nejat abimi arayıp onun yardımına başvurmaya karar verdim. Nejat abim İzmir

Etibank müdürüydü. Etibank'ı bulmam zor olmadı. Nejat abim konforlu genel müdür odasında, masasının başında oturuyordu. Beni karşısında görünce rengi biraz atar gibi oldu, ama belli etmedi. Cebinden çıkarttığı açılmış bir zarfı elime tutuşturdu aceleyle. Gönül'dendi mektup. Oracıkta okuyup cebime attım. Nejat abime, birkaç gece için kalacak bir yere ihtiyacım olduğunu söyledim. Arandığımı biliyordu. Buna rağmen bana yardım etme cesaretini gösterdi. İşyerinden birlikte çıktık. "Önce şu ayaklarındaki köylü çarıklarını değiştirmen gerekir, bu ne hal," dedi. Birlikte bir ayakkabıcıya gittik. Bana satın aldığı kesleri ayaklarıma geçirdim. Şimdi biraz daha kentliye benzemiştim herhalde.

Nejat abim sosyal demokrat eğilimliydi, ama anlaşılan sol çevrelerden de tanıdıkları vardı. Bana teslim olmam için ısrar etti, ısrarının faydasız olduğunu görünce, bazı kişilerle temas kurup bana kalacak bir yer bulmaya çalışacağını söyledi. Beni bir kahveye bırakıp gitti. Yaklaşık iki saat sonra, yanında iki gençle döndü. Gençler beni içtenlikle kucakladılar. Kıvılcımlıcı olduklarını öğrendim. Nejat abime dönüp, merak etmemesini, beni barındıracaklarını söylediler. Nejat abimle kucaklaşarak ayrıldık. Ayrılırken gözlerinin yaşardığını fark ettim. Şöyle iyice bir baktım ona. Sanki babamdı karşımdaki. Dört kardeşin içinde babama en çok benzeyen oydu.

Kıvılcımlıcı gençler beni bir eve götürdüler. Ne var ki, kalacağım yer burası değildi. Burada bir süre beklemem gerekiyordu yalnızca. Birkaç saat sonra dönüp beni Güzelyalı'da, bahçe içinde bir eve götürdüler. Ev sahibi, bir üstteğmendi. Evde sevgilisiyle birlikte kalıyordu. Bana, kendisi evde olmadığı zamanlar sevgilisiyle fazla konuşmamamı tembihledi. Kulağıma eğilip, "geri zekâlının biridir, bakarsın boşboğazlık eder," dedi. Zaten kız da benimle ahbaplık etmeye pek niyetli görünmüyordu. Onların birlikte yattıkları odanın bitişiğindeki salonda, yerdeki bir battaniyenin üzerinde yatacaktım.

O gece deliksiz bir uyku uyudum. Sabah olunca yeniden Özcan Balköse'lerin evinin yolunu tuttum. Yine yoklardı. Nereye gitmişti bunlar! Artık onları bulma umudumu tamamen yitir-

miştim neredeyse. Her saat başı mekanik bir şekilde gidip kapılarını çalıyor, sonra da kös kös geri dönüyordum. Böylece iki gün daha geçti.

10 Haziran 1971 sabahı yeniden denemek üzere Özcan Balköse'lerin evine yollandım. Kapıyı çaldım. Hah tamam! Bu sefer bulmuştum işte. İçeriden bir tıkırtı duymuştum. Onbeş saniye kadar bekledikten sonra kapı açıldı. Karşımda, hiç tanımadığım, tıknaz, gözlüklü, elli yaşlarında gösteren bir adam duruyordu. Adam, "kimi aradınız," diye sordu, sertçe. Bu sertlik hoşuma gitmemişti, ama çaresiz, "Özcan Balköse'yi" dedim. "Ben babasıyım, girin içeri," diyerek, girmem için kapıdan çekildi. Bir tuhaflık olduğunu sezmeme rağmen içeri girme gafletinde bulundum. Adam kapıyı arkasından kapatıp, "Özcan'ı ve Devrim'i polis tutukladı, evde de bir teksir makinası buldular. Sen mi koydun o teksir makinasını," diye sordu, hiç de dostça olmadığı ayan beyan ortada bir tavırla. Anlamazlığa vurarak, "ben ODTÜ'den arkadaşlarıyım. İzmir'e uğramışken ziyaret etmek istedim. Neden tutuklandılar ki!" dedim. "Şimdi karakola birlikte gidelim, orada anlarsın neden tutuklandıklarını," dedi, düşmanca tutumunun dozunu arttırarak. Artık kapana kısıldığımın bilincindeydim. Adamı şöyle baştan aşağı süzdüm. Oldukça güçlü kuvvetli görünüyordu. Orada adama girişsem, onu altedeceğim kuşkuluydu. Üstelik polis tarafından yeni basılmış bir evde çıkacak gürültünün komşuları başımıza toplayacağı kesindi. O anda üstümde bir tabanca olmamasına lânetler okudum içimden. Yine bozuntuya vermeden, hiçbir şeyden haberdar olmadığımda, sadece ODTÜ'den arkadaşları olduğumda ısrar ettim. "Şu kılığına bak. Hiç ODTÜ'lü hali var mı sende, bunları karakolda anlatırsın. Onları sizin yüzünüzden tutukladılar. Kimliğini ver bakayım bana," dedi. Üstümdeki uyduruk kimliği kendisine ibraz ettim. İnanmazlıkla şöyle bir gözden geçirip cebine attı. Bu davranışı bile beni karakola götürmekte kararlı olduğunu göstermeye yeterdi. Tek çarem kalıyordu: karakola giderken yolda kaçmak. Çekinecek hiçbir şeyim yokmuş gibi bir havada, "buyrun gidelim o zaman," dedim. Ben önde, o arkada kapıdan çıktık. Oldukça dar merdi-

venlerden tek sıra halinde indik. Sokak kapısını açıp dışarı çıktıktan sonra ağır kapıyı adamın yüzüne kapayıp hızla koşmaya başladım. Fena bir koşucu sayılmazdım, ne var ki, arkama baktığımda, sonradan hapishanede, Özcan Balköse'den, jimnastik öğretmeni olduğunu öğrendiğim adamın benimle aşağı yukarı aynı süratle, yirmi metre kadar gerimden koştuğunu gördüm. Koşmakla kalsa yine iyi. Bir yandan da, çevresine, "tutun, yakalayın anarşisti" diye bağırarak yardım istiyordu. Mahir Çayan'la Hüseyin Cevahir'in Maltepe'de vurulması olayının üstünden daha bir iki gün geçtiğinden, halkımız istim üstündeydi. Nitekim, arkama bir daha baktığımda, halkımızın, "anarşist avı" çağrısına kayıtsız kalmadığını anladım. Şimdi, jimnastik öğretmeniyle birlikte arkamdan koşanların sayısı en az dört beş kişiyi bulmuştu. Böyle giderse bir süre sonra nefesimin kesileceği ve yakalanacağım kesindi. Başka bir taktiğe başvurmam gerekiyordu. Güzelyalı, bahçe içindeki, genellikle tek katlı evlerden oluşan güzel bir semtti. En iyisi kaçış eylemini bahçelerin içinde sürdürmekti. Sokağın köşesini dönüp, bir evin bahçesine atladım. Bahçelerin çitlerinden atlaya atlaya kaçmaya başladım. Ne var ki, bahçelere atladığımı görmüş, tahta perdelerin arasından nereye doğru kaçtığımı tespit etmişlerdi. Bir tahta perdeden yeniden sokağa atlamaya çalışırken yetiştiler. Bir bacağım tahta perdenin bir yanında, diğeri öbür yanındaydı. Tahta perde oldukça yüksek olduğundan beni bacağımdan tutup aşağı çekemiyorlardı. Üstelik, herhalde bu "meşum anarşistin" silâhsız olamayacağını düşündüklerinden yanıma da fazla yaklaşamıyorlardı. Özcan Balköse'nin babası, bu kez, deminki düşmanca havasının tamamen tersine, babacan ve nasihat verir bir havada, ağır ağır yanıma yaklaşıp, "oğlum, teslim ol, suçun yoksa bırakırlar," falan gibi hayırhah laflar etmeye başladı. O anda öylesine öfke içindeydim ki ona karşı, elini ağır ağır bacağıma doğru uzattığını görünce, "siktir oradan aşağılık herif" diye küfredip bir tekme savurduktan sonra yeniden bahçeye atladım ve kaçmaya devam ettim.

Bu şekilde kurtulmamın imkânsız olduğu açıktı. Son çare olarak bir eve dalıp evde rastladığım insanların insafına sı-

ğmmaya karar verdim. O yaz günü bahçeye bakan mutfak kapıları genellikle açık olduğundan bir eve dalıverdim teklifsizce. Gençten bir kadın çıktı karşıma, "ne olur, sesinizi çıkartmayın, burada biraz soluklanayım," diye yalvardım. Kadın donup kalmıştı korkusundan. O sırada, beni izleyenler, pencereyi vurup, "orada mı" diye sordular, tül perdeden dolayı içerisini net bir şekilde göremedikleri anlaşılıyordu. Her şey kadının kararına bağlıydı. Kadın, cama vurulmasından cesaret almış olacak ki, feryadı bastı. Bu, oradan da tabanları yağlamam için bir işaret anlamına geliyordu. Evden fırlayıp yeniden bahçelerin içinde koşmaya başladım. Başka bir eve girdim. Bu seferki muhatabım yaşlı bir kadındı. Ondan da aynı ricada bulundum. Kadının yüzünde, korkudan çok, endişeyle karışık bir iyilik belirtisi görüp az buçuk umutlandım. Ne var ki, kadın, bana, "oğlum, kendim olsam barmdırırdım seni, ama damadım içeride, seni anında yakalatır, kaç buradan," deyince orada da duramayacağımı anladım. Koşturmaca yeniden başladı. Terden sırılsıklamdım, artık gücüm tükenmenin sınırına gelmişti. Önüme çıkan bir başka eve girdim. Bu ev, sanırım iki katlıydı ve bodruma uzanan merdivenleri vardı. Artık düşündüğüm, yakalanmamaktan çok, bir yere sırtımı dayayıp dinlenmekti. Bodrumdaki eski püskü eşyaların arasında kıvrılacak bir yer aradım kendime. O sırada gözüme bir pencere ilişti. Pencereyi açıp baktım. Bir hücre büyüklüğünde dar bir aralığa açılıyordu. Aralığın duvarı neredeyse üç metre vardı. O halsizlikle bu duvarı aşmam imkânsız görünüyordu. Son bir şans, aralığa girip pencereyi arkamdan kapattım, sanki orada kimse yokmuş izlenimini vermek için ve sağ tarafa gidip aralığın dar kısmına sırtımı dayadım. Geldiklerinde, zayıf bir ihtimalle pencereyi açmayı akıl etmezlerse, beni görmeyebilirlerdi. Tek düşündüğüm, soluk alıp verebilmekti artık. Öylece dört beş dakika geçti. Bu arada, yakında bir yerlerde birkaç kadının kendi aralarındaki heyecanlı konuşmaları dinledim. Biri, "silâhlıymış, öyle mi" diye soruyor, öbürü, "yok canım ne silâhlısı. Genç bir çocuk. Evladım, nasıl da korkmuştu, gözleri kocaman kocaman açılmıştı. Yazık canım, bunlar da ana baba evladı, böy-

le av hayvanı gibi kovalanır mı bu çocuklar," diye, biz gençlere olan duygularını ortaya koyuyordu. O kadının sözlerini hayatım boyunca unutmadım. Bu dünyada, insan avından hazetmeyen, iyi yürekli insanlar da vardı demek, o anda neredeyse ağlayacaktım. Sonra, kalabalık bir kitlenin bodruma daldığını duydum. Kendi aralarında heyecanla bağrışarak eşyaları sağa sola fırlattıkları anlaşılıyordu. Öylece bekledim. Bir dakika kadar sonra pencere açıldı, birisi başını uzatıp hemen geri çekti ve bağırdı: "Gelin gelin, burada." Bir sessizlik oldu ve ardından tabancalı bir el aralığa uzandı: "silâhını bırak, ellerini kaldır ve buraya doğru ağır ağır ilerle."

Ellerimi kaldırmadan pencereye doğru gittim. Beni yaka paça aldılar. Bodrum, polis ve sivil doluydu. İki resmi polis, kollarımı arkaya kıvırıp, "silâhımın nerede" olduğunu sordular. "Silâhım yok," dedim, inanmadılar, yerlere bakındılar bir süre, bir şey bulamayınca, büyük bir zafer havasında beni dışarı çıkardılar. Hayretle, dışarıda belki yüz kişilik bir kalabalığın toplandığını gördüm. Kadınlar benim halimi görünce ağlaşmaya başladılar, hattâ birkaç kadın, "polis efendi kollarını öyle bükmeyin, yazık, o da insandır," deme cesaretini bile gösterdi. Yürüyerek ilerlerken, Özcan Balköse'nin babası yanıbaşımızda bitiverdi. Bu zaferin aslan payının kendisine ait olduğunu göstermek istiyordu belli ki, polise yaltaklanarak, "eee... memur bey, hep sizler yakalayacak değilsiniz ya, biz de üzerimize düşen görevi yapacağız elbette," dedi.

Karakolda, sıkıyönetim görevlisi oldukları anlaşılan iki yüksek rütbeli subayın karşısına çıkarttılar beni. Dışarıdaki kalabalık, karakolun camlarına üşüşmüş, içeride olup bitenleri görmeye çalışıyordu. Subaylardan beyaz giysilisi, "amacın nedir" diye sordu. "Amacım, Türk ve Kürt halklarının kurtuluşudur," diye yanıtladım yüksek sesle. "Götürün" dediler, bir hücreye kondum, herhalde oracıkta intihar etmeyeyim diye, ayağımdaki keslerin bağlarını çözüp aldılar. Hemen, cebimdeki Gönül'ün mektubunu hatırladım. Mektupta önemli bir şey yoktu, ama zarfın üzerinde Nejat abimin adresi yazılıydı. Bu mektubu bir an önce yok etmeliydim polisler gelmeden. Mek-

tubu ve zarfı küçük parçalara ayırıp oturduğum bankın altına saklamaya çalıştım. Biraz sonra geldiler, ilk ifademi almak için. Geniş bir masanın başına oturttular. Biraz sonra, kendisinin İzmir Emniyet Müdürü olduğunu söyleyen bir adam geldi. "Her şeyi doğru anlatacaksın bize, yoksa canına okurum," diye tehditler savurdu. Bu tehditler beni etkilemezdi, ama ne yazık ki, beni hücreden aldıktan sonra, yırtılmış mektubun parçalarını bulmuş ve birleştirerek mektubun Nejat abimin adresine yazıldığını saptamışlardı. İnkâr ettim Nejat abimi gördüğümü. Bunun üzerine Nejat abimi de gözaltına alacaklarını söylediler. İşte bu kötüydü. Yarım saat sonra, Nejat abim, bembeyaz bir suratla içeri girdi. Ağlayarak bana sarıldı, bir yandan da, "Gün, söylesene her şeyin doğrusunu, ben senin arandığını biliyor muydum," dedi, böylece tiyoyü vermiş oldu bana. Nejat abimi gördüğümü kabul ettim, ama o benim arandığımı bilmiyordu, ona İzmir'e gezmeye geldiğimi söylemiştim. Bunun üzerine Nejat abimi serbest bıraktılar. İfademi aldıktan sonra beni Sıkıyönetime teslim ettiler.

Sıkıyönetimin nezarethanesi kümes gibi bir yerdi. Benden başka tutuklular da vardı, ama hiçbirini önceden tanımıyordum. Orada birkaç gün kaldıktan sonra, beni İstanbul sıkıyönetimine teslim edeceklerini söylediler. Benim gibi tutuklu bir teğmenle birbirimize kelepçelenerek dört jandarma ve bir başçavuşun nezaretinde trene bindirilerek Bandırma'ya doğru yola çıktık. Trende bizi özel bir kompartmana koydular, kimseyi yanımıza yaklaştırmıyor, tuvalete gittiğimizde kapıyı kapatmamıza bile izin vermiyorlardı. Sonunda Bandırma'ya vardık. Buradan gemiyle İstanbul'a gidecektik. Gemide de bizi kaptan köşkünde konuk ettiler. Jandarmalar yine çevremizdeydiler ve kuş uçurtmuyorlardı. Bir ara kaptan köşkünün yuvarlar lombarından bir adamın başını uzatıp, bana göz kırptığını gördüm. Allah allah, bu da ne demek oluyordu? Yoksa birileri bizi kurtarmaya mı çalışıyordu? Ne var ki, çok geçmeden hayale kapılmanın âlemi olmadığını anladım. Güvenlik kuvvetleri, dört jandarma ve bir başçavuşla yetinmeyi doğru bulmamış, sivil polislerden oluşan ikinci bir güvenlik çemberi daha oluşturmuştu.

Lombardan bana göz kırpan adam, meğer bu sivil polislerden biriymiş, bana göz kırparak, gemide "bizden" birilerinin olup olmadığını anlamaya çalışmış. Yani ben de ona göz kırpacağımı ve gemideki diğer arkadaşlarla temasa geçmesini isteyeceğim. Paranoyak polis kafası işte!

İstanbul polisi tarafından büyük bir iştiyakla karşılandık. Daha gemi kıyıya demirlemeden, herhalde bir botla gemiye çıkan ızbandut gibi polisler, bizi jandarmalardan devraldılar ve kollarımızı arkadan kelepçeleyip, pek kibarca olmayan bir şekilde çekiştirerek gemiden indirdiler. Yolumuz o kadar uzak değildi neyse ki. Ünlü Sansaryan Hanı şuracıktaydı!

* * *

Önce genel tutukluların konduğu alt kattaki geniş müteferrikada tutulduk birkaç saat. Sonra, siyasî tutukluların hücrelerde tutulduğu üst katlara çıkarılıp birer hücreye konduk. Hücreler, Elrom'un kaçırılması olayından dolayı tutuklanan THKP-C'lilerle doluydu. Kapısı açık hücrelerden birinde Ömer Erim Süerkan'ı gördüm. İşkenceden dolayı tabanları patlamıştı. Ayaklarındaki sargı bezleri kan içindeydi. Kapısı açık tutulan hücrenin içinde, yarı baygın yatıyordu. Tanımadığım başka bazı tutukluların da ayakları aynı durumdaydı, ancak polislerin yardımıyla, topallayarak gidip gelebiliyorlardı tuvalete. Aşağı katlardan işkence feryatları duyuluyordu. Eski komünistleri hatırladım. Bu eski han, onların da feryatlarına az mı tanık olmuştu?

Hücremin kapısı genellikle açık tutuluyordu. Bir ara, Deniz Gezmiş'in yakın arkadaşlarından Cihan Alptekin'i yanımdaki hücreye getirdiklerini gördüm. Gözgöze geldik. Bana başıyla hafifçe selâm verdi. Ben de öyle. Onu aşağı kattaki işkenceden getiren polis, selâmlaştığımızı görünce, Cihan'a, "tanıyor musun onu," diye sordu. Cihan, gayet soğukkanlı, "tanırım, Ankara'dan arkadaşım olur," dedi. Bu açık yanıt üzerine polis de üsteleyecek bir şey olmadığını anlamış olacak ki, daha fazla bir şey sormadı.

Bir süre sonra bir sivil polis, elinde kâğıt kalemle geldi. On-

ları bana verdi ve "bu kâğıtlara her şeyi doğru olarak yazacaksın, hiçbir şey eksik olmayacak, ona göre," dedi ve hücrenin kapısını kapatıp gitti. Ne yazacaktım ki! Polisin bildiği legal şeyleri, o yarı karanlık hücrede, kocaman harflerle yazarak kâğıtları doldurmaya çalıştım. Bir ara Dev-Genç yöneticiliği yapmıştım, *Aydınlık* Sosyalist Dergi'nin ve PDA'nın yazı kurullarında bulunmuştum. DTCF Sosyalist Fikir Kulübü Başkanlığı yapmıştım. Arandığımı öğrenince İzmir'e kaçıp barınacak bir yer aramıştım kendime. ODTÜ'den tanıdığım Özcan ve Devrim Balköse'nin evine giderek onlardan bana yardımcı olmalarını isteyecektim. Eve gittiğimde tutuklandıklarını bilmiyordum. Onların da benim geleceğimden haberleri yoktu vb. Böyle bir ifadeyle polisin tatmin olmayacağı kesindi, ama elimden de fazlası gelmezdi. Kapıyı çalıp ifademi polise teslim ettim, aşağıdan gelen feryatları, işkenceye götürülenlerin ayak seslerini dinleyerek beklemeye başladım. Birkaç saat sonra kapı açıldı. İfadeyi teslim ettiğim polis, "gel bakalım," dedi, acımasız bir bakışla. Tamam işte, sıra bana gelmişti. Şimdi beni aşağıya indirecek ve icabıma bakacaklardı. Yerimden doğruldum ağır ağır. "Eşyalarını da al" komutunu duyunca rahat bir soluk aldım. Demek işkenceye götürmüyorlardı şimdilik. Eşyam falan da yoktu zaten. Sıcak olduğu için çıkartığım kazağımı alıp kapıdan çıktım. Bir başka sivil polis beni teslim aldı. Büyük bir sorumluluk duygusuyla kolumdan sıkı sıkı tutup aşağıya indirdi. Devir teslim işlemlerini yaptı ve birlikte çıktık Sansaryan Hanı'ndan.

Bir cipe bindirildim. Nereye gidiyorduk böyle! Sanki içimden sorduğum soruyu duymuş gibi, "Selimiye kışlasına, Sıkıyönetim'e teslim edeceğim seni" dedi sorumlu polis memuru.

Selimiye kışlasında, cezaevi koğuşundan çok, öğrenci yurduna benzeyen bir koğuşa kondum. Yarı yarıya boş koğuşun sakinleri çevremde toplandılar. Çoğu, benden yaşlı gösteren işçilerdi. Hattâ içlerinden birkaçı elli yaşının üzerinde gösteriyordu. Kısa süre içinde, bu işçilerin aynı yerden ve aynı "suçtan" getirildiklerini öğrendim. Karadeniz Ereğlisi'nden demir çelik işçileriydi bunlar. İşçilerin "Ayşe" adını taktıkları fırına "sabo-

taj yapmaktan" getirilmişlerdi. İşçiler şakayla, "Ayşe'yi patlatmaktan getirildik" diyorlardı. Hepsi devrimci işçilerdi. Aralarında, doğrudan doğruya fabrika işçisi olmayan ve örgütlü-siyasî faaliyetlerden tanınan tek kişi vardı: Sina Çıladır. Onun adını daha önce duymuştum. Yakından tanıma olanağını da bulmuş oldum. Sina Çıladır, otuz yaşlarında gösteren, zayıf, çelimsiz, açık renk saçlı, kısık sesle ve vurguyla konuşan birisiydi. Bu konuşma tarzının, sağır olmasından ileri geldiğini kısa sürede anladım. Sina Çıladır, sizin sesinizi duymuyor, ancak dudaklarınızın hareketinden ne dediğinizi anlıyordu. Bu yüzden, onunla konuşurken dudak hareketlerinizi netleştirmek zorundaydınız. Bu, onda da aynı şekilde dudaklarını abartılı bir şekilde hareket ettirme alışkanlığına yol açmıştı.

İşçiler, hoş sohbet, cana yakın insanlardı, aralarındaki emekçi dayanışması, daha ilk bakışta farkediliyordu. O kadar ki, bu dayanışmaları, kendileriyle de kısıtlı değildi. Nitekim, yaşlıca bir işçi, üzerimde bir gömlek ve kazaktan başka hiçbir şey olmadığını görüp, bana kendi gömleklerinden birini vermişti.

Diğer tutuklular arasında, Mahir Çayan'ın kardeşi, Hüseyin Ergün'le, Kürt edebiyat adamlarından Mehmet Emin Bozarslan da vardı. Hüseyin Ergün'ü, olaylarla bir ilgisi olmadığı halde, sırf Mahir'in kardeşi olduğu için tutmuşlardı, sessiz, kendi halinde bir gençti. Abisi Mahir Çayan'ın da o sırada hastaneden, Selimiye'nin hücrelerine getirildiği söyleniyordu. Çok sıkı korunan bu hücrelerin önünden, ifadem alınmak için götürülürken, iki kere ben de geçtim. Bir askerin önünde nöbet tuttuğu hücrede, yere serilmiş bir yorganın dışında hiçbir eşya olmadığını net bir şekilde gördüm. O sırada tutuklu belki de başka bir yere götürülmüş olduğundan içeride kimseyi göremedim. Bu, Mahir Çayan ya da Ömer Ayna'nın hücresi olmalıydı.

Mehmet Emin Bozarslan, orta yaşlarda, güler yüzlü, koyu renk gözleri, karşısındakini derinden inceleyen, mütevazi bir insandı. Benim adımı duyunca yakından ilgilendi. Onun ranzasında birkaç akşam sohbet ettik. O sırada oğlu, şair Gani Bozarslan'ı tanımıyordum. Bu güçlü ve talihsiz şairle tanışmamız için, 1976 yılının gelmesi gerekecekti.

Selimiye'de bir subay, alelusul ifademi aldı ve beş-altı günlük konukluğumun sonunda, Ankara Sıkıyönetimine devredilmek üzere yeniden, bu sefer eskisinden de fazla sorumluluk duygusuna sahip tıknaz bir polise teslim edildim. Polis beni kendisine kelepçeledi ve halkın arasına daldık. Neredeyse bir aydır ilk kez, tutuklu olmayan insanların arasında yürüyordum. Ne var ki, ben, onlardan farklı bir dünyadandım.

Elleri kelepçeli bir vaziyette normal halkın arasında dolaşmak insanda tuhaf duygular yaratıyordu. Bir yandan, diğerlerinden farklı olduğunuzu hissedip gururlanıyor, öte yandan, hakkınızda neler düşüneceklerini tahmin edip kaygılanıyordunuz. İçinizden, "katil ya da hırsız değilim, siyasî bir tutukluyum, suçum iktidara karşı çıkmaktan ibaret" diye bağırmak geliyordu. Böyle bir levha taşımanıza izin verseler ne iyi olurdu.

Otobüsle gidecektik. Otobüste birkaç meraklı, benimle değil, ama polisle konuşup suçumu öğrenmek istedi. Polis, ketum bir tutumla suçumu söylemek istemedi. Ben, onun yasağını delip , siyasî tutuklu ve Dev-Genç'li olduğumu söyleme fırsatı buldum birkaçına. Otobüs gece yollarda durduğunda tuvalete giderken bile kolundaki kelepçeyi çözmedi. Bir kolum kapının dışında, ona bağlı olarak işemek zorunda kaldım.

Böylece Ankara'ya vasıl olduk. Ankara Emniyeti'nde neyse ki bekletilmedim. Bütün korkum burada yeniden ifadeye çekilmekti. Ankara Emniyeti'ndeki polisler tanıdık olduklarından "konukseverliklerini" daha "candan" davranışlarla gösterebilirlerdi. Neyse ki, devir teslim işlemleri olağanüstü bir hızla yürüdü ve kendimi Dışkapı'daki, Sıkıyönetime bağlı, Yıldırım Bölge Cezaevi denen yerde buldum. Ne tuhaf! Her şey göreceydi. İnsan hapse girdiğine üzülmüyordu da, polisin "müşfik ellerinden" ve polis ifadelerinden kurtulduğuna seviniyordu.

* * *

Yıldırım Bölge Cezaevi denen yer, bir hapishaneden çok, bir tatil kampı havasındaydı. Üstelik eş, dost, tanıdık, hepsi buradaydı. Sadi Koçaş'ın, Elrom olayından sonra ilân ettiği "makabline şamil" açıklamasından sonra başlatılan "cadı avı", birçok

devrimcinin yanısıra, o dönemin solcu ve ilerici çok sayıda aydınını da vurmuştu. Birçoğunu şu anda somut olarak anımsayamıyorum, ama örneğin Doğan Avcıoğlu net olarak gözlerimin önünde. O yaz sıcağında Doğan Avcıoğlu başta olmak üzere çok sayıda aydın ve Dev-Genç'li, şortları ayaklarına geçirmiş, sabahtan akşama kadar koğuşa girmeden kalınabilen avluda güneşin keyfini çıkarıyorlardı. Bu avlu, doğrudan caddeyi görebiliyordu. Tutuklular da gelen geçeni, tek sıra tel örgünün ardından gözleme olanağına sahiptiler. Tutukluların yakınları, tel örgünün öbür yanından, içeridekilerle işaretleşebiliyor, hattâ eşya ya da yiyecek getirdiklerini, bağırarak veya işaretlerle tutuklulara duyurabiliyorlardı. Bununla kalsa yine iyi. Sevgi Sosyal'ın *Şafak* ve *Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu* romanlarına konu olan kadınlar kısmı da, yüz metre kadar aşağıda bulunuyordu, bu mesafeden kadın ve erkek tutuklular birbirleriyle rahatlıkla işaretleşebiliyorlardı. Valla, cezaevi dedikleri buysa, can sağlığıydı!

Akşamları, tek katlı bir barakadan ibaret koğuşa kapatıldığımızda bir başka cümbüş başlıyordu. Tutuklular, bütün deneyimsizliklerine rağmen koşullara çabucak adapte olmuş ve mükemmel bir şekilde örgütlenmişlerdi. Örneğin, en atak gençler, meşrubat dağıtımını ve alım satımını gayet güzel yerine getiriyorlardı. O yaz sıcağında, kasalarla getirilen meşrubatlar, anında müşterilerin eline ulaşıyordu. Sanki herkes halinden memnun gibiydi, bir gırgır, bir şamatadır gidiyordu. Herkes, sanki orada birkaç gün kaldıktan sonra salıverilecekmiş gibi bir ruh hali içindeydi. Koğuşun bu cümbüşü, üstelik belletenleri de olmayan bir yatılı okulu hatırlatıyordu insana.

Tabiî, konukluğumuzun çok daha uzun süreceğini ve bu koşulların geçici olduğunu bilen, "ağır mapus"lar da yok değildi. Ben de onlardan biriydim. Bu "ağır mapusluk" bizlerin davranışlarına da yansıyordu. Daha bir "ağır molla" havalarındaydık ve bu havamızdan, birbirimizi hemen tanıyabiliyorduk. Ben ve benim gibileri, oradaki topluluğun çoğunluğundan farklı olarak, sıcak yataklarımızdan alınıp, "şaşkın ördek" misali getirilmemiştik buraya. Bizler, daha "çetin" bir mücadelenin neferle-

riydik. "Sınıf mücadelesi okyanusunun", yüzmesi epeyce zor sularında ağlara takılıp getirilmiştik ve bu yüzden çevremizdeki cümbüşe daha bir hafifseyen gözlerle bakma hakkını buluyorduk kendimizde. Zaten bu halimiz, topluluğun genelinden farklı bir görünüme sahip olmamızdan da anlaşılıyordu. Yüzlerimiz güneşten yanıp kavrulmuştu, üstümüz başımız dökülüyordu. Oraya ilk getirildiğimde, beni eskiden tanıyanlar bile, daha sonradan bana, kafalarından "kim bu yeni getirilen köylü" diye geçirdiklerini söylemişlerdir.

Tutuklular arasında benim gibi PDA'cı, Alp Hamuroğlu da vardı. Alp'in bırakılması an meselesiydi. Bu yüzden onunla etraflı bir şekilde konuşmam ve dışarıya ulaştırılması gereken mesajları bir an önce aktarmam gerekiyordu. Alp, ben yakalandığımda henüz dışarıdaymış. Benim nasıl yakalandığıma ilişkin birşeyler çalınmış kulağına. "Seni Kenan Mortan yakalatmış, öyle mi" dediğinde, hayretten donup kaldım. "Nereden duydun bunu," diye sordum. Bunun, PDA'cı çevrede herkesin ağzında olduğunu söyledi, "Kenan Mortan polismiş, öyle söyleniyor," diye de ekledi. İşte, polis paranoyasının üzücü bir sonucu daha! Üstelik bu seferki doğrudan doğruya beni de ilgilendiren bir uydurmaydı. Oysa ben, sıkıyönetimin ilânından sonra Ege bölgesine gittiğimde, Kenan Mortan'ı hiç görmemiştim. Paranoyak kafalar neler uyduruyordu yine böyle! Alp Hamuroğlu'na bunun gerçekle hiçbir ilgisi olmadığını net bir şekilde belirttim ve yakalanış öykümü anlattım. Dışarı çıktığında, diğer şeylerin yanında, bunu da arkadaşlara açık açık anlatmasını, yanlışlığın düzeltilmesini söyledim. Alp, dürüst, güvenilir bir arkadaştı. Söylediklerimi, birkaç gün sonra tahliye olduğunda arkadaşlara harfi harfine aktardığından eminim. Ama, ne yazık ki, "polis" suçlaması birinin üzerine bir kere yapıştı mı, kolay kolay sökülüp atılmıyordu. Nitekim, daha sonraları öğrendiğime göre, Kenan Mortan, kendisine yönelik "kuşku"lardan dolayı saflardan uzaklaştırılmış. Oysa son derece çalışkan, samimi bir insandı. Diğer birçokları gibi, ona da yazık edildi!

Yıldırım Bölge, yaşlı, genç, çok sayıda TÖS üyesinin tutuklanmasıyla iyice kalabalıklaşmıştı. TÖS'e yönelik büyük bir

operasyon yapıldığı söyleniyordu. Çok sayıda öğretmen, sırf TÖS üyesi oldukları için tutuklanıyordu. Soruşturmayı, Baki Tuğ adlı bir askerî savcı yürütüyordu. Baki Tuğ, Abdullah adlı, Konyalı genç bir öğretmenin mektuplaşma dosyasını nasıl olduysa ele geçirmiş, bu mektuplaşmalardan, hayali bir "Marksist-Leninist" örgüt imal etmişti. Yıldırım Bölge'deki Dev-Genç'liler, Abdullah'la, "Abdullah örgütü" ya da "Abdullah/M-L" diye gırgır geçiyorlardı. Zavallı Abdullah, zaten bir tevkifata neden olmanın ağır yükü altındaydı, bu alaylar onun belini iyice büküyordu. Öte yandan acımasız savcı Baki Tuğ, mektuplarda adı geçen öğretmenleri bir bir tutuklattırıyor, hiçbir şeyden habersiz, işinde gücündeki bu insanları sıcak aile yuvalarından kopartıp demir parmaklıkların ardına atıyor, kurbanlarının yaşadığı büyük şoktan yararlanarak, tehditle onlardan olmadık ifadeler almaya çalışıyordu. Tutuklamaların gittikçe genişlemesi, listenin Abdullah'ın mektup dosyasıyla kısıtlı kalmadığını, Baki Tuğ'un şantaj, blöf ve tehditlerinin belli ölçülerde etkili olduğunu gösteriyordu. Öte yandan, Baki Tuğ'un amacı, yalnızca bir kısım öğretmeni asılsız suçlamalarla üzmek ve birkaç ay hapis yatırmak değil, bu tutuklamalardan yararlanarak TÖS aleyhinde büyük bir dava açmaktı. Nitekim bunu başardı da. Fakir Baykurt başta olmak üzere, TÖS'ün bütün yöneticileri tutuklanıp, bu imal davanın sanıkları haline getirildiler. İşin komik tarafı, benim de TÖS sanıklarından biri olmamdı.

Yıldırım Bölge'de öğretmenler birbiri ardına tutuklanıp getirilirken, benim de bu "gizli örgüt"ün üyelerinden biri olduğumdan elbette haberim yoktu. İnanın, şu anda bile bu "örgüt"e nasıl dahil edildiğimi, müthiş savcı Baki Tuğ'un beni bu davaya bağlama becerisini nasıl gösterdiğini bilmiyorum. Muhtemelen, mektuplardan birinde, alâkasız bir şekilde adım geçmiş olmalıydı. İfademin alınması için savcılığa çağrıldığımda, bu ifadenin TÖS'e ilişkin olacağı aklımın köşesinden bile geçmemişti.

Baki Tuğ'un karşısına çıkarıldım. Bu, sarışın, hain bakışlı, karşısına getirilen sanığı ani çıkışlarla ve tehditlerle şok et-

mekten neredeyse sadistçe bir zevk alan yüzbaşı Baki Tuğ'la ilk karşılaşmamdı. Öğretmenlerin insanın yüreğini parçalayan hallerine her gün tanık olduğumdan kendisine karşı zaten büyük bir öfke içindeydim. Karşısına çıkarıldığım askerî savcının Baki Tuğ olduğunu öğrendiğim an, öfkem burnuma geldi. Üstelik, savcı beyin, öğretmenlere uyguladığı şok etme yönteminin benim üzerimde de etkili olacağı gibi bir yanılgı içinde olduğu anlaşılıyordu. Daha kapıdan içeri girer girmez, ilk sorusu, "baban subaymış senin, öyle mi" oldu. "Evet, ne olmuş" diye ters ters yanıtladım. "Utanmıyorsun vatana ihanet etmeye değil mi, bir de subay çocuğu olacaksın," dedi. Aman tanrım ne güzel şeydi, o öfkenin bir yanardağ gibi fışkırması insanın yüreğinden. "Esas siz utanın, biz Amerika'ya satmadık bu memleketi," diye gürledim, "babam subaydı, ama o sizden farklıydı, onun Amerika'ya uşaklık yapmaya kalktığını hiç hatırlamıyorum." Şimdi şok olma sırası Baki Tuğ'daydı. Bir an durakladı. Belli, çetin cevizin birisiydi karşısındaki, fiziki görünüşünün yanısıra, duruşundan, konuşmasından da belliydi bu (hayatta, insanın kendisiyle fazlasıyla övündüğü anlar vardır. İşte, Baki Tuğ'a verdiğim o yanıt da, yaşamım boyunca kendimle en fazla övündüğüm andır). Oturmamı söyledi, oturdum. İfademi almaya başladı. Bütün saçma suçlamaları sert bir şekilde reddettim. Bir ara laf nereden geldiyse, Stalin'e geldi. "İdeolojik konularda" da taviz vermeye hiç niyetli değildim. O zamanki anlayışıma ve bilgime uygun olarak, Stalin'in, "Sovyet revizyonistleri" tarafından karalandığını, Sovyet proletaryasının ise ona sahip çıktığını belirttim (tabiî, bu yanıtım yüzümden bugün koltuklarımın kabardığını söylemem mümkün değil). Baki Tuğ açısından durum anlaşılmıştı, karşısındaki "iflah olmaz"ın biriydi, uzun yıllar hapis yatma tehdidi falan ona vız gelip tırıs gidiyordu. Belki bunu anladığı, belki de dik başlılığımdan içten içe etkilendiği için, ifadeyi kısa kesti ve daha saygılı bir tutum takındı. İfadeyi imzaladım ve sıkıyönetim nöbetçi mahkemesinde, hakkımdaki gıyabi tevkif kararı vicahiye çevrildikten sonra, gerisin geri Yıldırım Bölge'ye gönderildim.

Yıldırım Bölge Cezaevi, daha çok gözaltına alınanların konduğu bir yerdi. Gözaltı süresi bitip mahkeme tarafından tutuklananlar, genellikle Mamak Askerî Cezaevi'ne yollanıyorlardı. Benim için de yol yakındı. Nitekim, birkaç gün sonra, benim gibi tevkif edilen birkaç arkadaşla birlikte Mamak Cezaevi'ne sevkedildik.

Mamak Askerî Cezaevi, Mamak'taki askerî tümenin içinde, sırtını Hüseyin Gazi Dağı'na dayamış, daha önce tutuklu askerlerin konduğu, hâlâ bazı asker tutukların başka cezaevlerine sevkedilmeyi bekledikleri bir cezaeviydi. Buradan kaçmanın çok zor olduğu söyleniyordu. Cezaevinin askerî birliğin içinde bulunmasıydı bu zorluğun esas nedeni. Nitekim, anlatıldığına göre, daha önce buradan iki asker tutuklu parmaklıkları keserek kaçmış, ne var ki, tümenin dışına çıkamadan yakalanmışlardı.

İdare bölümünde işlemlerimiz yapıldıktan sonra iki ağır demir kapıdan geçirildik ve koğuşların bulunduğu bölümlere konduk. O sırada, Yıldırım Bölge gibi, Mamak Cezaevi de henüz sıkı bir disiplin altında değildi. Koğuşların kapıları sabahtan akşama kadar açık tutulduğundan farklı koğuşlardaki tutuklular birbirlerini görebiliyor, avluda birlikte volta atabiliyor ve koğuş ziyaretleri yapabiliyorlardı. Koğuşların kapıları ancak saat dokuzdan sonra kapanıyordu. Yalnızca, Deniz Gezmiş'in de içinde bulunduğu THKO sanıkları, "Ön-Hücreler" denen, bir koridorun üzerine dizili hücrelerden oluşan bir bölümde kapalı tutuluyorlardı. THKO'luların diğer tutukluların arasına karışması yasaktı. Gerçi, tutukluların anlattığına göre, Deniz Gezmiş, arasıra bu yasağı delip diğer koğuşlara dalıyor, başçavuşların yalvar yakar olmasıyla "Ön-Hücreler"e yeniden dönüyormuş. Demir kapılardan girdiğimde, işte böyle bir anı ben de yakaladım tesadüfen. "Ön-Hücreler"den kaçan Deniz, başçavuşların nezaretinde kendi bölümüne geri götürülüyordu. Tam, kendi bölümünün kapısından girmek üzereyken, uzaktan beni görünce, "vay Gün, seni de mi getirdiler" diye seslendi ve yanındaki başçavuşları takmadan, o koca adımlarıyla gelip bana sarıldı, öpüştük. Benim için çok duygulu bir andı.

İçeride birçok tanıdıkla karşılaştım. Tutukluların büyük çoğunluğu, Dev-Genç'ten arkadaşlarımdı. Bizim Dil-Tarih'ten de Dev-Genç'li tutuklular vardı. 12 Mart günü Dil-Tarih'e faşistler tarafından yapılan saldırı sonucu çıkan çatışmada tutuklanmışlardı. Bunlardan, Yusuf Cacım ve Taylan adlı arkadaşların sağ elleri, ateşledikleri dinamit lokumu ellerinde erken patladığından kopmuştu. Bütün tanıdıklarla tek tek kucaklaştık. Dışarıdayken birbirimizi düşmanca bakışlarla süzdüğümüz arkadaşlar da dahildi buna. Hapishane ortamı, bütün yapay ayrılıkları, düşmanlıkları ortadan kaldırmış gibi görünüyordu.

İkinci koğuşta kalıyordum. Yıldırım Bölge'deki gibi, burada da koşullar iyi sayılırdı. İdarenin gözle görülür bir baskısı göze çarpmıyordu henüz. Tutuklular, mutfaktaki askerlerin izniyle kendilerine güzel yemekler yapıyorlardı. 9 Mart Cunta girişimini ihbar eden Atıf Erçıkan'ın evini Sarp Kuray'la birlikte bombalamaktan tutuklu, FKF ve Dev-Genç'ten arkadaşım Ruhi Koç'un masaya güzelce kabarmış bir tepsi börek getirdiğini gördüğüm zaman, hayretler içinde kalmıştım. Tutuklular henüz büyük bir komün oluşturmamışlardı, daha çok yakın arkadaş çevreleri, küçük komünler halinde yaşıyorlardı. Ama bu, tutukluların birbirlerine yemeklerinden ikram etmelerine, birbirlerini yemeğe davet etmelerine engel değildi. Akşamları, çay ocağına ısmarlanan çaylar çaydanlık içinde getirilip battaniyeye sarılıyor ve bu demleme işleminden sonra elde edilen tavşan kanı çaylar derin sohbetlere eşlik ediyordu.

Ne var ki, buradaki konukluğum da uzun sürmedi. Sanırım, yeni gelen tutuklularla iyice kalabalıklaşmış Mamak Cezaevi'nde biraz yer açmak için, bir kısım tutuklu, yeniden Yıldırım Bölge Cezaevi'ne sevkedildi. Bu sevkiyata ben de dahildim. Gözaltına alınanların sayısı, bir kısmının tutuklanması, bir kısmının da tahliye edilmesi sonucu oldukça azalmıştı. Artık Yıldırım Bölge'nin esas nüfusunu tutuklular oluşturuyordu. Gerçi, yeni gözaltına alınanlar da getirilmiyor değildi. Nitekim, "Kültür Sarayına sabotaj" yapmaktan gözaltına alınan Emil Galip Sandalcı ve arkadaşları da Yıldırım Bölgeye getirilmişlerdi. Ancak, artık tutuklularla gözaltına alınanlar ayrı bölümlerde tu-

tuluyor, temas etmeleri önlenmeye çalışılıyordu. Avluda volta atarken, gözaltında bulunanların bölgesini belirleyen çizgiyi geçmemiz yasaktı. Bu yüzden, Emil Galip'le ve diğer arkadaşlarla ancak işaretleşerek iletişim kurabiliyorduk.

Tutuklanmamın üzerinden neredeyse bir ay geçmişti ki, Temmuz ayında, Oral Çalışlar da Gaziantep'te yakalanıp bizim yanımıza kondu. Oral yakın arkadaşımdı. Onun yakalanmasına ne kadar üzülürsem üzüleyim, böyle samimi bir arkadaşla birlikte bulunmaktan memnundum. Ayrıca, PDA'nın köy ekibinden Askar Yılmaz da Malatya'da tutuklanıp bizim koğuşa konmuştu. Bir süre sonra, babasının gadrine uğradığım Özcan Balköse de bizim yanımıza verildi. Özcan, babasının tutumundan dolayı üzgün, hattâ biraz da mahçuptu. Onu, kendisinin bir sorumluluğu olmadığını söyleyip rahatlatmaya çalıştım. Böylece, Yıldırım Bölge'de dört beş PDA'cı olmuştuk. Koğuşta esas ağırlığı Dev-Genç'liler oluşturuyordu. Dev-Genç'lilerden Münir Ramazan Aktolga, Şaban İba, İlhami Aras, Mustafa Kaçaroğlu, İlhan Kalaylıoğlu, Serdar Mun, Ahmet Oflu, onlarla birlikte hareket eden yazar Erdal Öz ve şu anda hatırlamadığım birkaç isim...

Dev-Genç'liler, koğuştaki ağırlıklarından yararlanarak sağa sola efelenir bir tutum içindeydiler. Gerçi bizimle sürtüşmemeye özen gösteriyorlardı, ama koğuşa getirilen bazı aydınlara karşı tutumları hiç hoş değildi. Bu aydınlardan biri olan Uğur Kökten, Dev-Genç'lilerin efelenmelerine tahammül edemedi ve açıkça meydan okudu. Adamı, üstüne yürüyüp neredeyse döveceklerdi. Neyse ki, başta koğuş sorumlusu Muzaffer Erdost olmak üzere bazıları araya girdiler de, kötü bir olayın meydana gelmesini önlediler.

Koğuşta, tutuklu TÖS'lü öğretmenlerin yanısıra, o zamanın ağzıyla "aydın takımı" denilen, bağımsız aydınlardan oluşan bir grup da vardı ve diğer yakın arkadaş grupları gibi, onlar da bir komün olarak yaşıyor, birlikte yiyip içiyorlardı. Son derece efendi bir insan olan, uzlaştırmacı tavrıyla koğuştaki sürtüşmeleri yatıştırmaya çalışan Muzaffer Erdost ve artık PDA ile ilgisini kesmiş ve müteahhitlik yapmaya başlamış Erdoğan Güç-

bilmez de bu grubun içindeydi. Aydınlara dışarıdan, yakınları çok kaliteli yiyecekler getiriyorlardı. Gözümüzü onların yiyeceklerinden alamadığımızı itiraf etmeliyim. Bir seferinde, Erdoğan Güçbilmez elinde bir kutuyla geldi ve "Gün, yemek ister misiniz, bize fazla da," dedi kutuyu uzatarak. Kutu, lokma tatlılarıyla doluydu. Ne demek, böyle bir ikramı geri çevirecek göz var mıydı bende! Kutuyu alıp arkadaşlara götürdüm ve tek tek ikram ettim. Fakat ne yazık ki, ağzına lokmayı atan, yüzünü ekşitiyordu. Ben de bir tane attım ağzıma. Tuh! Lokma bozulmuş ve ekşimişti. Demek, Erdoğan Güçbilmez, bozulduğu için yiyemedikleri lokmaları çöpe atmak yerine, biz "ikinci sınıf vatandaş"lara vermeyi uygun bulmuştu.

Aydınlar grubu benden, daha doğrusu avluda dolaşırken bulup, eski alışkanlığımın bir ürünü olarak beslemeye başladığım bir kedi yavrusundan şikâyetçiydi. Benim kedi de, koğuştaki zengin beslenme kaynağını tespit etmekte gecikmemişti demek ki. Ranzanın altına girip, aydınların yiyeceklerini çalıyormuş. Bir gün Erdoğan Güçbilmez, bana süzme peynirlerinin üstündeki kedi tırmıklarını gösterdiğinde, kedimin hırsızlığım inkâr etmem imkânsız hale geldi. Erdoğan'dan özür diledim. Ama onu nasıl önleyebilirdim ki? Anlatması çok acı ama, kedim, sanırım hırsızlığı yüzünden, bir "faili meçhul" cinayete kurban gitti. Bir akşam vakti, tam koğuşa kapatılacağımız sırada, kapının önünde bir kalabalık oluştuğunu gördüm. Kedim (zaten küçücük bir şeydi) yerde, can çekişiyordu. Ağır demir kapının arasında sıkışıp kafası ezilmişti. Olayın nasıl olduğunu "hiç kimse" görmemişti. O hayvanın durup dururken kapının arasına kendiliğinden sıkışması pek akla yatkın görünmüyordu. Büyük bir ihtimalle, birileri onu oraya kasıtlı olarak sıkıştırmıştı. Elbette herhangi bir kişiyi suçlayacak delillere sahip değilim, ama bunun bir cinayet olduğundan hemen hemen eminim. Yapılacak başka hiçbir şey yoktu, hayvanın acılarına bir an önce son vermek için bir kovaya su doldurdum ve onu suya sokup boğulmasını sağladım. Hayatımın en büyük acılarından biridir bu.

TÖS tevkifatının baş sanıklarından Abdullah'ın da içlerinde

bulunduğu Konyalı genç öğretmenler, koğuşun en neşeli grubunu oluşturuyordu. Akşam, koğuşun kapısı kapandıktan sonra, şenlik düzenleme işi onlara aitti. Önce tencerelerden imal ettikleri tamburlarla ortalığı hareketlendiriyor, sonra da iyice coşup, ortada birleştirdikleri masaların üzerinde, Konya havalarının eşliğinde, ellerindeki kaşıkları şaklatarak bir güzel göbek atıyorlardı. Gerçi bütün TÖS'lü öğretmenlerin bu genç Konyalı öğretmenler kadar neşeli olduğu söylenemezdi. Çoğu orta yaşlarda, çoluk çocuk sahibi öğretmenlerin, akşam vakti yataklarına çekilip, gizli gizli iç çektiklerini, hattâ ağladıklarını gördükçe içimiz paralanıyordu.

O günlerde, Yıldırım Bölge'de, şimdi nedenini hatırlayamadığım ve üç gün süren bir açlık grevi de yaşandı. Sanırım, Mamak Cezaevi'nde başlatılan açlık grevine biz de katılmıştık. Ne var ki, Yıldırım Bölge'deki bu açlık grevinde yaşanan bazı olaylar, bu açlık grevini, trajediden komedi boyutlarına sürüklemeye yetti de arttı. Koğuş sakinlerinden bazıları, birilerinin "açlık grevi"ndeymiş gibi davranıp, sakladıkları bazı yiyecekleri gizli gizli yediklerini iddia ediyorlardı. Bunu kendi gözlerimle görmüş değilim, ama doğru olabilir. Özellikle orta yaşlı bazı TÖS'lü öğretmenlerin açlığa dayanamadıklarına dair kuvvetli emareler vardı. Ama daha komiği, İlhan Kalaylıoğlu ve Erdal Öz de içlerinde olmak üzere, bazı gayretkeşlerin "açlık grevi kırıcılarını" yakalamak amacıyla "açlık grevi polisi" rolüne bürünmeleriydi. Bu ekip, kuşkulandıkları kişilerin ranzalarına ani baskınlar düzenleyip "zuladaki" yiyecekleri ortaya çıkarma eylemine girişti. Gerçekten de bazı "zulaları" patlattılar. Ama daha da ilginci, "zulaları" yakalananların, "açlık grevi polisi" ekibindeki bazı gayretkeşlerin de kendileri gibi yemek sakladıklarını ve gece yarısı, aynı kendileri gibi çıkarıp yiyeceklerini gizli gizli yediklerini iddia etmeleriydi. Bunun doğruluk derecesini de bilemiyorum tabiî. Neyse ki, bu trajikomik açlık grevi bir an önce sona erdi de, bizde "hırsız-polis" oyununu izlemekten kurtulduk.

Yıldırım Bölge Cezaevi, kaçmaya çok elverişliydi ve ben de kaçmak için fırsat kolluyordum. Cezaevinde kapalı kalmak,

bende, o zamana kadar kendimde hiç tanık olmadığım olağanüstü bir sıkıntıya yol açmıştı. Zaman zaman delireceğimden, abim gibi şizofreni olacağımdan (bu hastalığın baba tarafından irsi olduğu kesindi, çünkü Can gibi, halamın kızı Zühal de şizofreni hastasıydı) korkuyordum. Tuvalete gidip demir parmaklıklara uzun uzun bakıyor, bedenimin parmaklıkların arasından sıyrılıp geçtiğini hayal ediyordum. Kendimi oyalayacak birşeyler bulmalıydım, öte yandan kaçma umudunu canlı tutmalıydım, bu umut yittiği anda çökebilirdim. Şizofreni olmaktan kurtulmamın tek yolunun, kendimi okumaya vermek olduğunu saptadım. Kitaplara gömülerek cezaevi koşullarını unutacak, böylece kendimi tedavi edecektim. Ne var ki, Yıldırım Bölge'de o sırada çok az kitap vardı ve bunlar da daha çok roman türü şeylerdi. Benim ihtiyaç duyduğum ise teorik kitaplardı. Ziyaretçilerin getirdiği bu tür kitaplar idarece geri çevriliyordu. Gerçi daha sonra bu yasak delindi ve cezaevi, Marksist, Leninist teorik kitapların istilasına uğradı, ama o günlerde durum farklıydı. Bunun üzerine, birkaç arkadaşla birlikte, cezaevine el altından teorik kitap sokmanın yollarını aradık. Arasıra koğuşa, bizlerin saçlarım kazımaya gelen bir asker berber vardı. Çok iyi bir çocuktu. Bizi traş ederken çevrede başka nöbetçi bulunmadığından, rahat rahat sohbet edebiliyorduk. Böylece bir dostluk kurulmuştu aramızda. Ona, bize kitap bulmasını ve gizlice getirmesini önerdik. Kabul etti. Kendisine para verdik ve kitapları nereden alacağını söyledik. Gerçekten, berber önlüğünün altına sokup getirdi de. Hiç unutmam, getirdiği ilk kitap, Lenin'in Sol Yayınları tarafından basılmış *Savaş ve Sosyalizm* adlı kitabıydı. Bu kitabı, sanki çölde susuz kalmış bir insan gibi içtim âdeta. Sonra diğerleri de geldi. Artık biraz kendimi toplamıştım.

Bir yandan da, Oral'la birlikte kaçma planları yapıyorduk. Kaçış yolunu uzun uzun düşünmeye gerek yoktu. Bu, öyle bir yoldu ki, âdeta size, "uzun uzun düşünmeyin, en iyisi benim," diyordu. Volta attığımız avluda, ayrıca duvarlarla çevrilmiş hamam gibi bir yer vardı. Burası bazen "ceza hücresi" niyetine kullanılıyordu. Bu "hamam-hücre"nin bulunduğu, duvarlar-

la çevrili küçük avluya girmemiz yasaktı, ama bu yasağın pek önemsendiği yoktu, bu küçük avlunun kapısı açık olduğundan nöbetçilere gözükmeden girilebiliyordu. Oraya girdikten sonra, duvara yaslanmış bir ağaca tırmanıp duvarı aşmak işten bile değildi. Duvar aşılıp aşağı atlandığında, sadece tek sıra bir dikenli tel vardı ve arasından sıyrılıp firar etmek son derece kolaydı. Tek zorluk, biz voltadayken, dikenli tellerin bu kısmını gören bir nöbetçinin sürekli dışarıda nöbet tutmasıydı. Eğer bu nöbetçi atlatılabilirse, iş tamamdı. Oral'la planımızı yapmıştık. Bütün düşündüğümüz nöbetçiyi nasıl atlatacağımızdı.

Ne var ki, bu akıllıca planı yapanın yalnızca biz olmadığını fark etmekte gecikmedik. Dev-Genç'liler de "iş üzerinde"ydiler ve üstelik, kalabalık oldukları için bizden daha fazla olanakları vardı. Ne olur ne olmaz diye, ayağımıza hep ayakkabılarımızı giydiğimizden, bir süre sonra Dev-Genç'lilerin de bizim gibi ayakkabıyla volta attıklarını fark etmemiz zor olmadı. Onlar da bizim ayakkabılarımızın farkındaydılar. Sinirli sinirli birbirimize bakarak, gerilimli bir şekilde volta atıyorduk. Dev-Genç'lilerin de bizim gibi kaçmaya kararlı olduklarını farkedince, Oral'a, onlarla konuşmamız, işbirliği teklif etmemiz gerektiğini söyledim. Son derece ihtiyatlı bir insan olan Oral, "dur bakalım birkaç gün daha" dedi ve ne olduysa bu "birkaç gün" içinde oldu.

Bir akşam, henüz koğuşlara kapatılmadan önce, Oral'a, Münir Ramazan Aktolga'nın ortalıkta olmadığını söyledim. Her tarafa bakındık, gerçekten de yoktu. Akşam sayımında, birisinin Münir adına "burada" dediğini çok net bir şekilde gördük. O sırada yoklamalar son derece gevşek bir tarzda yapılıyordu. Başçavuş koğuşa giriyor ve bir okul mümessili gibi tek tek isimlerimizi okuyordu. Biz de ranzalarımızdan "burada" diye sesleniyorduk. Başçavuşun herkesi isim isim tanıması mümkün olmadığı gibi, birisi alt ranzanın karanlığı içinden sizin yerinize "burada" dese başçavuşun fark etmesi imkânsızdı. Nitekim, Dev-Genç'liler de aynen böyle yapmışlardı.

Münir Ramazan Aktolga'nm kaçtığını, ertesi akşam bizzat Dev-Genç'liler duyurdular idareye. Elbette "Münir" kaçtı di-

yerek değil, "arkadaşımız nerede, gizlice MİT'e mi götürüldü" diye yaygarayı basarak. Amaçları, hem Münir'in kaçtığını ilân ederek, uzun süre onun yerine "burada" deme sıkıntısından ve onunla işbirliği yapmış olma suçlamasından kurtulmak, hem de "baskın basanındır" taktiğine uygun olarak eninde sonunda ortaya çıkacak bu olayda, İdare'yi suçlu psikolojisi içine sokmaktı. Olayı bir gün önce değil de, bir gün sonra açığa vurmalarının nedeni ise, hem Münir'e, bir yerlere sığınması için yeterli zamanı sağlamak, hem de daha sonradan öğreneceğimiz üzere, aynen bizim planımıza göre kaçan Münir'in kaçışına göz yummuş nöbetçiyi suçlanmaktan korumaktı. Evet, Münir, aynen bizim düşündüğümüz gibi duvardan atlamış ve nöbetçinin başını başka yöne "çevirmesiyle" dikenli tellerin arasından sıyrılıp kaçmıştı. Dev-Genç'liler bu askeri nasıl ayarladılar, bu hâlâ meçhuldür benim için. Zaman zaman nöbetçilerle bağ kurmaya, sohbet geliştirmeye çalıştıkları gözümüzden kaçmıyordu, ama bunu bu kadar kısa zamanda sağlamaları gerçekten takdir edilecek bir beceriydi.

Cezaevi Müdürü, bir havacı albaydı. Söylendiğine göre *Devrim* dergisi okuyan ilerici bir insan olan havacı albay, ikide bir koğuşa gelir, dostça bir havada bize, "çocuklar, merak etmeyin, hepiniz yakında çıkacaksınız, sizin bir suçunuz olmadığını biliyorum," der, sonra da anlamlı anlamlı gülerek, "esas suçlular dışarıda" diye eklemeyi de ihmal etmezdi. Dev-Genç'lilerin yarattığı büyük tantanayla Münir'in kaçtığı haberi İdareye ulaşınca cezaevi müdürü pürtelaş koğuşa daldı. Bir yandan, sanki kendisine şaka yapılmış da Münir her an bir köşeden çıkacakmış gibi sağa sola bakınırken, bir yandan da, "ne olacak şimdi çocuklar, eğer kaçtıysa mahkeme de onun suçlu olduğuna karar verecek, halbuki ilk duruşmada tahliye edilecekti," diyerek, Münir hakkındaki endişelerini dile getiriyordu. Oysa durum albayımızın tahmin ettiği gibi değildi. Münir, doğrudan doğruya THKP-C örgütüyle bağlantılı olarak tutuklanmıştı ve Mahir Çayan'larla birlikte yargılanmak üzere İstanbul'a sevkini bekliyordu. Albayımız, tabiî bu ince ayrımları bilecek durumda olmadığından, bütün iyi niyetiyle, hepimizin

bırakılacağını düşünüyor, hattâ bunu can-ı gönülden arzuluyordu. Albay, Münir'i koğuşun içinde o kadar aradı ki (hepimiz ranzalarımızda kıs kıs gülüp duruyorduk), sonunda onun orada olmadığına ve gerçekten kaçtığına ikna olmuş bir vaziyette, üzgün bir ruh haliyle kapıya doğru ilerlerken, birden aklına bir şey gelmiş gibi durdu ve "sakın şurada olmasın" diyerek, diz çökûp ranzaların altına doğru "Münir, Münir" diye seslendi. Artık o anda bütün koğuş, kıs kıs gülmeyi de bir tarafa bıraktı ve her taraf kahkahalarla sarsıldı.

Münir'in kaçışı, her ne kadar bizim kaçışımızı engellese de moralimizi güçlendirmişti. Bizim kaçışımızı engellemişti, çünkü bu olaydan hemen sonra cezaevi müdürü, görevinden alınıp, yerine daha sert biri getirilmiş, avluda dolaşma süresi kısıtlanmış, nöbetçi sayısı olağanüstü arttırılmıştı. Kaçış planlarımızı bir başka bahara bıraksak iyi ederdik.

Cezaevindeki koşulların sıkılaştırılması, tutuklular arasında huzursuzluğa yol açmıştı. Mamak'tan da aynı yönde haberler geliyordu. Nitekim bu huzursuzluk, kısa sürede ürününü verdi. Mustafa Kaçaroğlu ve İlhami Aras'ın Mamak'a sevkedilmesi kararı gelince, Dev-Genç'liler, kimseye danışmadan, *de facto* bir işgâl eylemi başlattılar. Koğuş sorumlusu Muzaffer Erdost, bu eylemin daha da olumsuz sonuçlara yol açacağını söylediyse de dinletemedi. Biz ise, Dev-Genç'lilerden geri kalmama güdüsüyle bu paldır küldür işgâl eylemine katıldık. Kapılar kapatıldı ve arkalarına ranza, masa ne varsa yığıldı.

Aradan yarım saat geçmeden cezaevi, asker ve inzibatlar tarafından sarıldı. Mamak Cezaevi Müdürü Albay Mustafa Kemal Saldıraner ve İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Faik Türün'ün kardeşi olduğu söylenen Ankara Bölge Komutanı, general Tevfik Türünk, herhalde iyice terörize etmek için olacak, koğuşun camlarını kırarak bize, üç dakika içinde kapıları açmamızı, aksi taktirde saldırıya geçecekleri ihtarında bulundular. Bu ihtira hiçbir yanıt vermedik. Aradan birkaç dakika geçtikten sonra gerçekten de başladı saldırı. Izbandut gibi inzibatlar, koca kalaslarla kapıyı dövmeye başladılar. Yaptığımız yığınağın bu saldırıya fazla dayanamayacağı açıktı. Bunun üze-

rine, içeride kalan masaları koğuşun arka kısmına çekip kendimize siper alarak beklemeye başladık. Birkaç dakika içinde kapı göçtü ve içeriye sızan inzibatlar ranzaları iterek yolu açtılar. İşgale karşı çıkmış koğuş sorumlusu Muzaffer Erdost, her şeye rağmen sorumluluğunun gereğini yerine getirme yürekliliğini gösterdi ve Tevfik Türünk'ün karşısına tek başına çıkarak, ona birşeyler izah etmeye çalıştı. Ne var ki, generalin onu dinlemeye hiç mi hiç niyeti olmadığı açıktı. Sinirli, acımasız bir tip olduğu her halinden belli, general Tevfik Türünk, elindeki kamçıyı savurarak, inzibatların en önünde üzerimize saldırdı. "Hangisiymiş o gitmemekte direnenler," dedi ve kendisine gösterilen İlhami Aras'ın suratına kamçıyla vurmaya başladı. Birkaç Dev-Genç'li ve ben, onun bu vahşice saldırısına müdahale etmeye çalıştık. İşte ne olduysa o anda oldu. İnzibatlar, üzerime atılıp beni yere yıktılar. Koca postallar kafama inip duruyordu. Bir ara kendimi kaybeder gibi oldum. Sonra inzibatlar tarafından sürüklendiğimi gördüm. Beni ve Dev-Genç'lilerden Serdar Mun'u döverek ve sürükleyerek, "hamam-hücre"ye attılar. İsyan kısa sürede bastırılmış ve sevkiyat yapılmıştı. Bunun ardından bizim sevkimiz de geldi. Serdar'ı, beni ve başka bazı arkadaşları da Mamak'a sevkettiler. Böylece Yıldırım Bölge Cezaevi dönemi kapanmış oldu.

* * *

Mamak Cezaevi'ne geri döndüğümde havanın oldukça değiştiğini fark ettim. Hayır, disiplin açısından çok önemli bir değişiklik söz konusu değildi. Esas değişikliği, siyasî tutukluların kendi aralarında kurdukları genel komün oluşturuyordu. Siyasîler, küçük küçük arkadaş komünleri yerine, siyasî ya da grup ayrılıklarım da bir yana koyan, tek bir genel komün örgütleme yoluna gitmişlerdi. Bu genel komün, aynı zamanda idareye karşı ortak direnişin de organı görevini yerine getiriyordu. Fikir ayrılıklarını geri plana atan böyle bir mücadele birliği oluşturma fikri gerçekten olumluydu. Ne var ki, bu komünün pratikte işlemesinde, özellikle yiyecek sevkiyatında önemli sorunlar olduğu daha ilk bakışta anlaşılıyordu. O za-

manlar Mamak Cezaevi'ne henüz dışarıdan yiyecek girebildiğinden, genel komün bütün yiyecekleri bir elde topluyor ve sonra da bunları eşit olarak bütün koğuşlara, tutuklulara paylaştırıyordu. Bu işin uygulayıcısı, pratik işlerdeki becerisini her zaman kanıtlamış, Tunç Çetin Özkarar'dı. Yiyecekler koğuşlara ve tutuklulara paylaştırılıyordu paylaştırılmasına da, ortaya pratikte çok komik bir görüntü çıkıyordu. Tunç Çetin Özkarar'ın yiyecekleri paylaştırırken, eşitlik ilkesine riayet etmek için nasıl terler döktüğü bugün gibi gözümün önündedir. Dışarıdan gelen bütün yiyecekleri, herkese eşit dağıtma mantığıyla, örneğin bir kiloluk bir peynir, neredeyse bir karıncaya yetecek büyüklükte ufalanıyor ve tek tek tabaklara konuyordu. O tabakta bir peynir "parçası" olduğunu görmek için gerçekten mikroskopa ihtiyaç vardı. Bu tabloya bakarak insan, merkezî planlama denen şeyin zorluk ve handikaplarını düşünmekten kendini alamıyordu. Tabiî bu "eşitlikçi" uygulamanın mantıksızlığını kısa sürede herkes gördü ve bu kez daha mantıki bir uygulamaya geçildi. Yiyecek komünleri, koğuş bazında tutuldu, ama bu, koğuş komünlerinin tek bir ortak "komünler federasyonu"nda, idareye karşı mücadele kararlarını birlikte almasına engel değildi.

Sonbahara doğru, örgütümüzün önemli isimlerinden Hasan Yalçın ve bir kısım arkadaş, Ankara'daki bir operasyonun sonucunda yakalanıp, Ankara Emniyetinde sorguya, dolayısıyla işkenceye çekildikten sonra Yıldırım Bölge'ye getirildiler. Bir süre sonra da tutuklanarak Mamak'a sevkedildiler. Tutuklanan bir kısım arkadaş, bizim "Vitrin" adını verdiğimiz Dış-B koğuşuna verildi. Koridorun öbür ucunda bulunan ve bizim bölümle teması son derece kısıtlı Dış-B'ye "Vitrin" adını takmamızın nedeni, bu bölümde ağırlıklı olarak, Mümtaz Soysal, Uğur Mumcu gibi aydınların kalması ve onlara, bize göre "daha iyi" muamele edildiği gibi bir önyargı içinde bulunmamızdı. Bizim görüşler, dar hücrelerde tellerin ve camların arkasında gerçekleşirken, "Vitrin"dekiler, doğrudan parmaklıkların iki yanından görüştürülüyor, tutuklu ve ziyaretçisi birbirine dokunma imkânını bile bulabiliyordu. Bir keresinde, tutuklu Mümtaz

Soysal'la, ziyaretçisi Sevgi Soysal'ın parmaklıkların arasından uzanarak birbirlerinin ellerini tuttuklarını gördüğümde neredeyse hasetten çatlayacaktım. (Bunun üzerinden altı ay geçmeden, aynı aydınlara iç koğuşların avlusunda kasıtlı olarak kar küretilirken, hukukçu Uğur Alacakaptan'ın disk kaymasından yatağa düşmesi, aslında daha önceki düşüncelerimizden utanmamızı gerektirirdi.) İşte, Korkut Erkan, Halis Holozlu gibi arkadaşlar, bizim gözümüzde "imtiyazlı" Dış-B koğuşu'na verilirken, arkadaşların, Hasan Yalçın'ın da içlerinde bulunduğu büyük kısmı bizim bölüme konmuşlardı.

O sırada biz, Oral'la birlikte, Dev-Genç'lilerden Mahir Sayın ve İlhami Aras'ın da kaldığı, içinde, o aralıktaki diğer koğuşların da kullandığı bir tuvalet bulunan 5. Koğuş'ta ikâmet ediyorduk. Benden sonra İzmir'de devam eden tutuklamalar sırasında yakalanan Suat Kızılyallı da bizimle birlikteydi. Tutuklanan arkadaşlardan Musa Tanrıkulu bizim koğuşa kondu. İçlerinde, Hasan Yalçın ve bir yıl sonra Filistin'de İsrail komandoları tarafından öldürülecek Gürol İlban'la, Kerim Öztürk'ün de bulunduğu çoğunluk ise, 5. Koğuş'un karşısındaki 4. Koğuş'a kondular. Bu koğuş, PDA'cıların o sırada illegal olarak çıkarttığı *Şafak* adlı yayını basmaktan tutuklanan arkadaşlara atfen "Şafakçılar koğuşu" olarak anılmaya başlandı. Onların yanındaki, İdareyle "iyi geçinme" yanlılarının kaldığı 7. *Koğuş*'a diğer tutuklular tarafından verilen ad ise, "Formoza"ydı.

Hasan Yalçın ve diğer arkadaşlarla özlemle kucaklaştık. Bir ranzaya oturup heyecanla olan biteni birbirimize aktarmaya başladık. O sırada yanımızda biten bizim "saksı yetiştirmesi" Suat Kızılyallı, Hasan Yalçın gibi "büyük bir şahsiyetle" karşılaşmış olmanın verdiği heyecanla ve biraz da Hasan'a kendini gösterme güdüsüyle, ikide bir lafa girip duruyordu. Biraz kuşkucu bir karaktere sahip Hasan Yalçın, hiç tanımadığı bu "tuhaf" gencin, "tuhaf" sorularından huylanmış olacak ki, kulağıma eğilip, "kim bu yahu" diye sordu. Ben de, "bizim İzmirli arkadaşlardan, boş geç, aslında iyi bir çocuktur," diye kulağına fısıldadım. Bunun üzerine, zor günler geçirmiş Hasan Yalçın konuşmasına devam etti. Ne var ki, bizim Suat, araya girip alâka-

sız şeyler söylemekten vazgeçecek gibi görünmüyordu. Bu çocuktan oldum olası sorumluluk duymuştum, ama onu önlemek için ne yapabilirdim ki o anda? Bu tuhaf sohbet böylece sürdü. Sonunda, enikonu rahatsız olan Hasan Yalçın, herhalde Suat'tan kurtulmak için olacak, "biraz voltalayalım" diyerek ayağa kalktı. Ama Suat'tan kurtulması ne mümkün! Sohbetin kesilmesi için zaten fırsat kolladığı anlaşılan Suat, elindeki bir kitabı Hasan Yalçın'a doğru uzatıp, "bu kitabı beraber okuyalım mı" diye sormasın mı? Hayatın genel akışına hiç de uymayan öneriler getirmekte Suat'ın üzerine yoktu. Daha işkenceden yeni kurtulmuş, açlık ve pislikten üstü başı dökülen, bizden bir an önce dışarı haber uçurmak için ne gibi yollarımız olduğunu öğrenmek için çırpınan Hasan Yalçın'ın gündeminde o an onunla "eğitim yapmak" diye bir şey olamayacağını algılayamayacak kadar naifti işte bizim Suat.

Hasan Yalçın, biraz kendine geldikten sonra, bize her şeyi ayrıntısıyla anlattı. Çoğu, Bülbülderesi semtindeki bir örgüt evinde yakalanmışlardı. Polis, *Şafak* basmakta kullanıldığından kuşkulandığı bazı teksir makinelerini ele geçirmişti. Kuşkular en çok Kerim'in üzerinde toplanmış ve bu yüzden en fazla işkenceyi de o görmüştü. Kerim Öztürk ve Hasan Yalçın hariç, yakalanan diğer arkadaşların durumu hafifti. En fazla bir iki hafta daha yattıktan sonra tahliye edilmeleri işten bile değildi.

4. ve 5. Koğuş'un açıldığı geniş aralıkta bir akşam vakti bunları konuşarak volta atarken, şimdi tam olarak hatırlamıyorum, ya Hasan'dan, ya da benden parlak bir fikir çıktı. Madem ki, arkadaşların büyük çoğunluğu tahliye olacaklardı, neden, tahliye edilenlerin yerine durumu daha ağır olanları tahliye ettirmiyorduk? Tahliye işlemlerini yapan başçavuşların tek tek tutukluları, hele daha yeni gelmişlerse, tanımaları imkânsızdı. Tahliye işlemi, tutuklunun künyesine bakılıp, ana adı, baba adı, doğum tarihi sorularak yapılıyordu. Künyenin üstünde tutuklunun fotoğrafı bile bulunmuyordu. Sorulara doğru yanıt veren tutuklu, pekâla başkasının yerine tahliye olabilirdi. Olur mu, olurdu! Bu düşüncemizi, bizden da-

ha ihtiyatlı olan Oral Çalışlar'a da açtık. Onun da aklı yattı. Hele onun aklı yattıktan sonra, planı uygulamamak için hiçbir neden kalmıyordu.

Bizim koğuşta kalan Dil-Tarih'li Musa Tanrıkulu, tahliyesini bekleyenler arasında, bu göreve en uygun olanıydı. Fedakâr, metanetli ve soğukkanlı bir arkadaştı. Tahliyesi geldiğinde, Kerim Öztürk'ün kendi yerine tahliye olması önerimizi duraksamadan kabul etti. Yapılması gereken, Kerim'in, Musa'nın künyesini ezberlemesi ve tahliyesi geldiğinde Musa'nın ortalıklarda görünmemesiydi. Artık gerisi Allaha kalmıştı. Kulağımız kirişte beklemeye başladık.

Nitekim tahliyeler gelmekte gecikmedi. Hasan Yalçın'la, koğuşların açıldığı aralıkta bir akşam vakti volta atarken, "Mülayim Başçavuş" diye andığımız, gerçekten de mülayim bir insan olan görevli başçavuş, parmaklıklı, çifte demir kapının ardından, bize, "tahliyeniz var çocuklar," diye seslendi. Sonra da tahliyeleri gelenlerin isimlerini tek tek okudu ve "hazırlansınlar" dedi. Evet, tahliye edilenler arasında Musa Tanrıkulu da vardı. Bir saniye bile gecikmememiz gerekiyordu. Musa'ya haber verdik, hemen 5. Koğuş'taki yataklardan birine yatıp, battaniyeyi başına çekti. Kimsenin onu ortalıkta görmemesi gerekiyordu. Şimdi önemli olan, vedalaşma sahnelerini fazla uzatmadan Kerim ve yanındaki, gerçekten tahliye olan birkaç arkadaşın bir an önce İdare Bölümü'ne geçmelerini sağlamaktı. En büyük korkumuz, Kerim'i tanıyan birisinin, "vay Kerim tahliye oldun ha! İnanılmaz bir şey" falan gibi laflar edip, öbür tarafta bekleyen "Mülayim Başçavuş"u uyandırmasıydı. Öte yandan "Formaza"lılardan da çekiniyorduk. Onların İdareye ispiyonculuk yaptıklarına o güne kadar doğrudan doğruya tanık olmamıştık ama, İdareyle iyi geçinmeye önem veren bu koğuş sakinlerinin ne yapacakları hiç belli olmazdı. Üçüncü korkumuz ise, Dış-B'de kalan arkadaşlardı. Çünkü tahliye olanlar, işlemleri yapıldıktan sonra, dışarı çıkarılırken Dış-B'nin parmaklıkları önünden geçmek zorundaydılar. Burada kalan Korkut Erkan ve Halis Holozlu'ya durumu haber verme olanağı bulamadığımızdan, onların, durumu ağır olan Ke-

rim'in kendilerinden önce tahliye olmasına fazlasıyla sevinmeleri ve Kerim'e adıyla seslenmeleri oldukça güçlü bir ihtimaldi. Bir vahiy gelir ya da zekâlarında olağanüstü bir sıçrama olur da, inşallah böyle bir şey yapmazlar diye içimizden dua ediyorduk.

Vedalaşmayı olağanüstü kısa kestik. Bu sahneyi yine de oynamak zorundaydık, gayet olağan bir tahliye işleminin bütün ritüellerini yerine getirdiğimizi göstermek için. Kerim, doğal olarak, çok heyecanlıydı. Yakalandığı an, bizim değil, onun işi bitikti. Veda anında, öpüşürken, "yakalanırsam, onun haberi yoktu, şaka yaptık dersiniz, ha," diye fısıldadı kulağıma. Kucaklaştık. Çifte demir kapı açıldı ve Kerim ile diğer arkadaşlar idare bölümüne alındılar. Nereden bilirdik, Kerim'i ölüme yolladığımızı?

"Mülayim Başçavuş"un tutuklulara künyelerini sorduğu oda, bizim aralıktan görünüyordu. Yüreğimiz küt küt çarparak, o anı izledik. "Mülayim Başçavuş", her zamanki mesleki bıkkınlığıyla, Kerim'e birşeyler sordu. Kerim de onu yanıtladı. Sonra ayağı kalktı "Mülayim" ve tahliye edilenlerin önüne düştü. Dış-B tarafına doğru seğirttiler. Bundan sonrasını görmemiz imkânsızdı. Daha sonrası bize anlatıldı: tam da tahmin ettiğimiz gibi, o akşam vakti, yeni tahliyeler olduğunu duyan Dış-B sakinleri, "kim ola bu yeni tahliye edilenler" merakıyla ve âdeta bir "duhuliye seyircisi" ivecenliğiyle parmaklıkların önünde birikmişler. Kerim ve arkadaşları önlerinden geçerken, bizim Korkut Erkan, korktuğumuz gibi, yüksek sesle, "vay Kerim tahliye oldun demek ha," diye seslenmiş. Şu şansa bakın ki, "Mülayim Başçavuş" o hayhuy içinde, bu seslenişe kulak bile vermemiş. Tahliye edilenler bir jipe konarak Mamak askerî bölgesinin dışına çıkarılmışlar. Kerim, diğer arkadaşlardan ayrılarak bir taksi tutup, oradan hemen uzaklaşmış. Böylece, "kaçılamaz" denen Mamak Cezaevi'nden, bir siyasî tutuklu, ilk kez (belki de son kez), hiç akla gelmeyecek bir yoldan firar etmiş oluyordu.

Olay açığa çıktığında, planımız, hiç bozuntuya vermemek ve Kerim'in, Musa uyurken, onun yerine tahliye olma becerisi gös-

terdiğini ileri sürerek sorumluluktan kurtulmaktı. Beklemeye başladık. Bir başka başçavuş, ertesi gün öğlen vakti, mutad olmayan bir şekilde, 5. Koğuş'ta sayım yapacağını söyledi. Anlaşılan, İdare, bir acaiplik olduğunu ya da bir firar olayının gerçekleştiğini haber almış, fakat kimin firar ettiğini henüz öğrenememişti. O zamanki yoklama usulüne göre başçavuş, dikkatle yüzümüze bakarak tek tek isimlerimizi okudu. Okuduğu isimler arasında, tahliye olmuş olması gereken Musa Tanrıkulu ve doğal olarak Kerim Öztürk de vardı. Başçavuş, "Musa Tanrıkulu" dedi, bizim Musa o ciddi-komik görünüşü ve tiz sesiyle, "burada" diye yanıtladı, başçavuş hiç renk vermedi. Başçavuş, "Kerim Öztürk" dediğinde ise biz, gayet sakin, "dün tahliye oldu ya" dedik, sanki tahliye edilen birinin adının okunmasına şaşırmış gibi bir havada. Başçavuş bıyık altından gülerek çıkıp gitti. Beş dakika sonra, tutukluların "Zindancı Nafiz" adını taktıkları, gerçekten de biçimsiz, şişman gövdesiyle ve kısa kesilmiş saçlarıyla bu ada fazlasıyla layık gardiyan Nafiz, etekleri zil çalarak geldi ve "Musa, idareye" dedi, sonra da bizlere sırıtarak, "hapı yuttu," dedi Musa'yı göstererip. Musa yarım saat sonra alı al moru mor geri geldi. Cezaevi yöneticileri onu sorguya çekmiş ve Kerim Öztürk'ün kaçmasını sağlamakla suçlamışlardı. Musa bizim koğuştan alınıp, nedense 4. Koğuş'a verildi.

Ertesi sabah 4 Koğuş'ta yoklama yapan yüzbaşı, "Musa Tanrıkulu" adını duyunca, Musa'ya dönüp, "aptal Musa" demiş. Bütün koğuş bu hitaba kahkahalarla gülmüş. Aslında, yüzbaşının Musa'yı "aptal" olarak nitelemesi, Musa'nın, "ben uyuyordum, haberim olmadan benim yerime çıkmış" ifadesine İdarenin kısmen inandığını gösteriyordu, ama bu da Musa'yı kurtarmaya yetmedi. O gün alelacele tahliye edildi. Kapıdan dışarı adımını atar atmaz, yeniden gözaltına alındı, savcılıkta ifadesi alındıktan sonra yeniden tutuklandı ve cezaevine getirilip 4. Koğuş'a kondu.

* * *

Bir süre sonra ben "Şafakçılar Koğuşu"na, Oral ise, 2. Koğuş'a sevkedildik. Böylece artık yakın arkadaşlarımla aynı ko-

güştaydım. 5. Koğuş'ta bulunan Mustafa Kemal Çamkıran, bir süredir PDA'cılara sempatisini belli ediyordu. O da bizim 4. Koğuş'tan çıkmaz olmuştu. Çamkıran'ın bize yaklaşmasının esas nedeni, sıkı bir Maocu olmasıydı. Diğer grupların artık Maoculuk diye bir iddiaları kalmadığından, Maoculukta ısrar eden Çamkıran'ın PDA'cı olmaktan başka çaresi kalmamıştı. Çamkıran gibi önemli bir ismin bize yaklaşmasından çok mutluyduk. Ona olağanüstü konukseverlik gösteriyorduk bizim koğuşu ziyaret ettiği zamanlar.

Çamkıran'ın da katılmasıyla bizim koğuş tam bir "devrimci okul"a dönüşmüştü. Sabah akşam tartışmalar yapıyor, Türkiye tarihini, Maocu öğretinin gösterdiği yönde irdelemeye çalışıyorduk. En çok tartıştığımız konu, Kemalizm ve Kemalist dönemdi. O sırada bu konuda oldukça "sol"a kaydığımız söylenebilir. Tartışmalarımızdan çıkan sonuç, Kemalizmin bütünüyle reaksiyoner bir akım olduğu ve Kemalist dönemin bütünüyle karşı-devrimci ilân edilmesi gerektiği yönündeydi. Bu fikirler, o sırada PDA içinde cereyan eden Doğu Perinçek- İbrahim Kaypakkaya çatışmasında, Kaypakkaya'ya oldukça yakın bir konuma gelmemize yol açmıştı.

Kemalizme ve burjuva devletinin reaksiyonerliğine ilişkin oluşturduğumuz "sol" fikirler, günlük pratiğimizde, İdareye karşı, Dev-Genç'lilerden daha keskin bir tutum içine girmemize yol açmıştı. Dev-Genç'lilerin İdare'yle yürüttükleri bazı zorunlu ilişkileri, "devletle uzlaşmak" olarak gördüğümüzden, onlara oldukça tepeden bakan, sekter denebilecek bir tutum içine girmiştik. Bu tavrımız, günlük pratikte, çeşitli vesilelerle muhatap olmak zorunda kaldığımız, "devletin somut temsilcisi" gardiyanlara karşı da epey sert bir tutum almamıza neden oluyordu. Gerçi gardiyanlardan bazıları gerçekten de bu sert tutumu hakediyordu, ama hepsi için bunu söylemek zordur. Tutuklulara karşı hiç de olumsuz bir tavır takınmayan, hattâ zaman zaman hayırhah bir tutum içinde olduklarını sezdiren gardiyanlara karşı da aynı sert tutumu sürdürüyorduk. Devletin temsilcilerinin "yaltaklanmalarına" yüz verilmemeliydi! Oysa şimdi baktığım zaman, Dev-Genç'lilerin gardiyanlar-

la ilişkilerinin daha doktrinden arınmış ve insanî bir tutum olduğunu görüyorum. Bizim bu tutumumuz, kaçınılmaz olarak, gardiyanlarda da bir çekingenliğe yol açmıştı. Diğer koğuşların önünde tutuklularla sohbet eden, şakalaşan gardiyanlar, bizim koğuşun önünden hızla geçip gidiyor, zorunlu kalmadıkça bizimle temas etmemeye dikkat ediyorlardı.

O sırada henüz kitap yasağı konmamıştı. Hattâ diyebilirim ki, o bir iki ay, Mamak Cezaevi'nin kitap bakımından en özgür dönemi olmuştur. Her türlü Marksist kitap, hiçbir kontrole tâbi tutulmadan bize teslim ediliyordu. Her yan teorik kitaplarla dolmuştu. Durmadan okuyor, notlar çıkarıyorduk. "Devrimci okul" tam kapasite çalışıyordu. Öyle ki, "Şafakçılar" koğuşu, kısa sürede kitap deposu olarak ün salmıştı hapishanede. Zaman zaman Dev-Genç'lilerin bile gelip bizden kitap istediği oluyordu.

O günlerde İrfan Uçar, İstanbul'dan Mamak Cezaevi'ne sevkedildi. Eski Dev-Genç Sekreteri İrfan Uçar, Elrom'un kaçırılmasından sonra, İstanbul'da bir evde, Necmi Demir, İlkay Demir ve Necati Sağır ile birlikte yakalanmış ve çok ağır işkence görmüştü. Anlatıldığına göre İrfan Uçar, ayaklarının patlamasına yol açan bu ağır işkence sırasında ağzını açıp tek kelime bile söylememişti. Gördüğü işkence dolayısıyla aksayarak yürüyen İrfan Uçar, başta Dev-Genç'liler olmak üzere hepimizden büyük saygı görüyordu. Dev-Genç'liler, ona, hem saygılarından, hem de sanırım İrfan Uçar'ın ağır, babayani görünüşünden dolayı, "Baba" diye hitabediyorlardı. "Baba", herhalde, o günlerde sürmekte olan THKP-C davasında yargılanması yeterli görülmemiş olacak ki, yakında başlayacak, benim de dahil edileceğimi öğrendiğim Ankara Dev-Genç davasıyla ilgili ifadesi alınmak üzere, geçici olarak Ankara'ya sevkedilmişti.

İrfan Uçar, 5. Koğuş'ta kalıyordu. Bir gün Dev-Genç'lilerden biri gelip, "Baba"nın bir teorik çalışma yapmakta olduğunu, bizden, varsa, Marx'ın *Kapital*'ini istediğini söyledi. Vardı, verdik. Teoriyi güncel politikayla kaynaştırmaya pek meraklı biz PDA'cılar, İrfan Uçar'ın işi gücü bırakıp *Kapital* gibi, güncellikle ilişkisi pek dolaylı olabilecek bir kitabı okumasına, bıyık al-

tından gülmeyi de ihmal etmedik tabiî. Ne oluyordu bu Dev-Genç'lilere böyle? Siyaseti bırakıp filozofluğa mı soyunmak niyetindeydiler yoksa? Zaten Atilla Sarp'ın ve başkalarının, volta atarken bile ellerindeki kelime fişlerini ezberlemeye çabalayarak İngilizce öğrenme sevdasına düşmüş olmalarına gıcık oluyorduk. Bunun üstüne bir de, Mahir Sayın'ın Quantum fiziğiyle uğraştığını duyduğumuzda tuhaf olmuş ve bu "siyaset dışılık" üzerine yorumlarda bulunmuştuk, şimdi İrfan'ın bu yeni çalışması yorumlarımıza yeni yorumlar katmamızı sağlayacak nitelikteydi. Nitekim, bir süre sonra, İrfan'ın hazırladığı broşürün taslağı elimize geçince, kanımız iyice güçlendi. O günkü bakışımızla bu broşür, "Menşevik-ekonomist" görüşleri yansıtıyordu ve bir "ricat"ın işaretiydi. İşin teorik yaftalamalar kısmını bir yana bırakalım ama, broşürde oldukça net bir "ricat", hattâ siyasî mücadele alanını terk etme havası olduğu açıktı. Nitekim, İrfan'ın daha sonra izlediği çizgi, bu yargıyı güçlendirecekti.

İrfan hakkındaki hoşnutsuzluğumuzu arttıran bir diğer nokta, İstanbul'dan gelir gelmez, ayağının tozuyla, genel komün birliğini dağıtma yönünde bir öneride bulunmasıydı. İrfan'ın ileri sürdüğüne göre, bu genel komün "mutlak eşitlikçi" bir "sapma"yı temsil ediyordu ve koğuşların "genel refah" düzeyini düşürüyordu. Genel komüne güvenen birçok kişi, durumları elverişli olduğu halde ailelerinden para ve yiyecek gelmesini önlüyor, böylece ortaya yiyecek kıtlığı çıkıyordu. Aslında bu, ne yazık ki, kısmen doğruydu. Gerçekten de bazı tutukluların bu şekilde davrandığına biz de tanık olmuştuk. Öte yandan, "mutlak eşitlikçilik sapması" daha İrfan gelmeden düzeltilmiş ve dışarıdan gelen paralar genel komünde toplanırken, yiyecekler koğuş bazında dağıtılmaya başlanmıştı. "Genel refah" düşüşü, kısmen bir gerçeğe tekabül etse bile, genel komünün varlığı, o günlerde artmaya başlayan idarenin baskılarına karşı bütün cezaevinin ortak direnişini temsil ettiği için çok önemliydi.

İdare baskısını, gerçekten de adım adım arttırıyor, vidayı gittikçe sıkıştırıyordu. İdareyle, tutuklular arasındaki ilk büyük çekişme yoklama meselesinden çıkmıştı. İdare, eski "laubali" yok-

lama usulünü değiştirmek, onun yerine askerî yoklamayı koymak istiyordu. Yani, yoklamalar sırasında ayağa kalkacak, sıraya girecek ve ismimiz okununca da hazırola geçip "burada" diyecektik. Bu, İdare'nin "askerî cezaevindeki tutuklular asker kişi sayılır" bahanesiyle bize askerî disiplini dayattığı ilk hamleydi. O sırada böyle bir şeyi yapmayı hayal bile edemezdik. Tüm cezaevi olarak toptan geri çevirdik İdare'nin talimatını. Böyle bir şeye kesinlikle uymayacaktık. Bunun üzerine İdare baskısını arttırıp, o güne kadar sahip olduğumuz haklarımızı gıdım gıdım kesmeye başladı. Örneğin, koğuşların kapısını gündüz vakti de kapattı ve koğuşlar arasındaki iletişimi asgariye indirmeye çalıştı. Buna rağmen direndik ve askerî yoklamayı kabul etmedik. İşte tam bu sırada İrfan'm, "genel refahı" arttırmak için genel komünü dağıtma önerisi geldi. Bunun yanısıra, İrfan'ın diğer görüşü, İdare'yle çatışıp var olan haklarımızı kaybetmek yerine, askerî yoklama usulünü kabul etmemiz gerektiğiydi. Artık bu kadarı da fazlaydı. Bizim koğuş bunu kesinlikle reddetti. Dev-Genç'liler içinde de, İrfan'ın büyük prestijine rağmen, bunu kabul edenlerin azınlıkta olduğu anlaşılıyordu. Ne var ki, İrfan, komünü dağıtma önerisini Dev-Genç'lilere kabul ettirdi ve genel komün dağıldı. Bu, İdare'nin daha rahat adımlarla ilerlemesi için yolu açmaktan başka bir anlama gelmiyordu.

* * *

1971 yazının sonlarına doğru TÖS davası başladı. Oldukça kalabalık bir davaydı. Daha sonraları tahliyelerle sayı yirmiotuza indi ama, dava başladığı sırada tutuklu sayısı neredeyse yüzelliyi buluyordu. Dava, Dışkapı'daki Sıkıyönetim Merkezinde görülüyordu. Geniş bir bahçe içinde, iki katlı, büyükçe bir binaydı burası. Bahçe kapısında nizamiye bulunuyordu, avukatlar, izleyiciler ve tutuksuz sanıklar bu nizamiye kapısından izinle giriyorlardı. Alt katta, soldaki koridorun üzerinde savcıların odaları bulunuyordu, sağ tarafta, biz tutuklu sanıkların bekletildiği genişçe bir salon vardı. Yukarıda ise, bazıları daha küçük, biri ise oldukça büyük duruşma salonları bulunuyordu.

TÖS davası bu büyük salonda açıldı. Sanıkların arasında, Fakir Baykurt ve diğer TÖS yöneticilerinin yanısıra, davaya herhalde benim gibi uyduruk bir gerekçeyle dahil edilmiş eski öğretim üyesi ve yazar Oya Baydar da vardı. Sanıkların çoğunu, aralarında PDA'cı arkadaşlarımızdan Ali Aslan ve Tuncer Gönen'in de bulunduğu Konya-Selçuk Eğitim Enstitüsü öğrencileri ve yine aynı okuldan mezun genç öğretmenler oluşturuyordu. Bunun nedeni, mektupları yakalanan Abdullah öğretmenin, bu okuldan olmasıydı. Yüzbaşı Baki Tuğ, savcılık makamındaki yerini almıştı. Bir rezaletten başka bir şey olmayan hazırladığı iddianameyi, duruşma öncesinde enine boyuna inceleme fırsatı bulmuş ve İddianamenin "gerekçe" bölümünün, MHP'li bir yazarın kitabından satır satır kopya edildiğini tespit etmiştik. Bu, Baki Tuğ'a daha işin başında yüklenmemiz için önemli bir fırsat veriyordu bize.

O zamanlar Sıkıyönetim Mahkemelerinde, sanığın mahkeme heyetini reddetme hakkı vardı. Bu reddin gerekçesi, yine aynı mahkeme tarafından anında "inceleniyor" ve tabiî ki, reddediliyordu. Yine de red tutumu almak, Sıkıyönetime, onun yargılama usullerine baştan kafa tutmak açısından çok önemliydi. Ben, bu duruşmada, usule uygun olup olmadığını bilmediğim halde, mahkemenin reddine, savcı Baki Tuğ'un reddini de eklemeye kararlıydım. Dilekçemi önceden hazırlamıştım.

Duruşma başlar başlamaz, daha sanıkların yoklamasına bile geçilmeden el kaldırdım, savcı Baki Tuğ'u reddeden ve onun iddianamesiyle, şimdi adını unuttuğum MHP'li yazarın satırlarındaki aynılığı ortaya koyan dilekçemi okudum. Ardından mahkeme heyetini de, "olağanüstü ve halka karşı" bir mahkeme olduğu gerekçesiyle reddettiğimi bildirdim. Benim hemen ardımdan Oya Baydar da kalkıp aynı mealde bir dilekçe okudu ve Baki Tuğ'a yüklendi. Mahkeme, karar vermek üzere duruşmaya ara verdi. Daha baştan bir üstünlük sağlamıştık. Tutuklu ve tutuksuz sanıklar arasında olsun, avukatlar ve dinleyiciler arasında olsun bir zafer ve sevinç havası esiyordu. Hattâ bazı tutuksuz sanıklar ve dinleyiciler, askerlerin arasından ellerini uzatıp beni tebrik bile ettiler.

Ne var ki, Fakir Baykurt ve TÖS yöneticileri biraz kaygılı görünüyorlardı. Savcıyla ve mahkemeyle bu kadar göğüs göğüse bir çarpışmadan yana değildiler anlaşılan. Nitekim, ara verildiğinde Fakir Baykurt yanıma gelerek, kaygılarını ifade etti. Ne de olsa bu TÖS davasıydı ve davanın stratejisini benim değil, onların çizmesi gerekiyordu. Onların kaygılarını, o zamanki mantığımla, içten içe "teslimiyetçi" bulmakla birlikte, bu çıkışımın ardından yeni çıkışlar yapmayacağıma söz verdim. Doğru, dava onların davasıydı esasen ve onların inisyatifini bastıracak aşırı eylemlerde bulunmayacaktım.

Mahkeme heyeti yerini yeniden aldıktan sonra, beklediğimiz gibi, benim ve Oya Baydar'ın taleplerini reddettiğini açıkladı. Baki Tuğ, kırmızı yüzüyle yerinde gerinip duruyor, hattâ sırıtmaya çalışıyordu. Bu sırıtışı bile, hedefi onikiden vurduğumuzun göstergesiydi. Faşist fikirleri ileri sürerken bile özgünlükten yoksun olduğunun, bir yerlerden kopya çektiğinin ortaya çıkmış olması, onun açısından hiç de hoş bir şey olmamalıydı.

* * *

TÖS davasından sonra, Dev-Genç davasının da eli kulağındaydı. Savcılığa çağrılıp ifadelerimiz alınmıştı. Davanın 1971 yılı sonuna doğru başlaması bekleniyordu. Hapishane İdaresinin baskıları adım adım arttırmasına rağmen, Mamak Cezaevi, hâlâ "yaşanılabilir" bir yer olarak görülebilirdi. Bunu sağlayan en büyük etken, hiçbir koşulda yok edilemeyen insan humoru ve neşesiydi. "Ciddi" okuma ve tartışma faaliyetlerinin yanısıra, şaka ve gırgır da yaşamımızın ayrılmaz bir parçasıydı. Hattâ diyebilirim ki, bunlar olmadan, diğer faaliyetlerimiz tatsız tutsuz, yavan bir yemekten farksız olurdu. Şaka ve espri, olumsuz koşullara karşı hep birlikte, kardeşçe bir direnişin harcıydı.

Koğuşun en büyük şakacısı, "Tilki Sabri"ydi (Sabri Uyar). Tilki Sabri, öyle tek bir koğuşla da sınırlanabilecek bir tip değildi, şakalarını, hapishanenin bütün koğuşlarına yaymıştı. Ankara Erkek Teknik Öğretmen Okulu Öğrencisi Sabri, şeytanı

iğnenin deliğinden geçirecek ölçüde teknik beceriye sahip bir gençti. Ona şakalarında yardımcı olan, yine aynı okuldan arkadaşı "Memidik" (Mehmet Özdemir), 1973 baharında, Filistin'de İsrail komandolarının baskını sonucunda öldürülecek Ahmet Özdemir'in kardeşiydi. Memidik, tantanacı Sabri'nin tersine ortalıklarda pek görünmeyen, sessiz sedasız bir gençti, ama "cin fikirler" üretmekte ve beceriklilikte Sabri'den geri kalmazdı. Her ikisi de, Teknik Öğretmen Okulu'nda bir sağcı öğrenciyi pencereden atıp ölümüne sebebiyet vermek suçlamasıyla tutukluydular ve davalarının Dev-Genç'e bağlanması bekleniyordu. İşin içinde cinayet olduğundan, ikisi de kendilerini uzun süreli bir hapisliğe hazırlamışlardı.

Bu ikilinin açamayacakları kapı yoktu. Mahkemelere ya da savcılığa götürülürken kollarımıza vurulan kelepçeleri açmak onlar için çocuk oyuncağıydı. Söylediklerine göre, kafaya koysalar, cezaevinin bütün kilitlerini teker teker açabilirlerdi. Nitekim, birazdan anlatacağım cezaevi ayaklanması sırasında bunun doğru olduğunu kanıtladılar da. Bu çocuklar, öylesine müthiş bir teknik beceriye sahiptiler ki, bu becerilerini ne yapıp ne edip ortaya koymadan rahat edemiyorlardı dense yeridir. İşte koğuşlardaki "mektup" ya da "telgrafla" işletme olayları da bu dürtüden ortaya çıkmıştı. Bunlardan Atilla Sarp'a ve benim de dahil olmamla Hasan Yalçın'a yapılan mektup ve telgraf şakalarını, sevgili arkadaşım Ömer Faruk Cıravoğlu, *Titrek Hamsi Örgütü*[1] adlı kitabında anlattığından ben burada tekrar etmeyeceğim. Benim anlatacağım da bunlara benzer bir başka "işletme" olayıdır.

Dev-Genç'lilerden İrfan Cüre, bizim 4. Koğuş'a verilmişti. ODTÜ'den yakın arkadaşı Tayfun Mater ise, yanılmıyorsam 5. Koğuş'ta kalıyordu. Tezgâhı kuranlar, Tayfun Mater ile Tilki Sabri, kurban ise İrfan Cüre'ydi. Tayfun Mater, İrfan Cüre'nin ODTÜ'den bir kıza âşık olduğunu ve mektuplaştığını biliyordu. Ne var ki, ODTÜ'lü kız, İrfan'a sadece, hapishanedeki bir arkadaşına destek olmak için yazıyordu. Tayfun, kızın mektuplarından birini çalıp Sabri'yle Memidik'e getiriyor. Bizim

1 Pencere Yayınları, 1992.

iki kafadar, kızın el yazısını aynen taklit ederek ve Tayfun'un verdiği bilgilere dayanarak İrfan Cüre'ye bir aşk mektubu döşeniyorlar. Mektubun üzerine "görülmüştür" damgasını vurmak, zarfını yazmak, pulunun üstüne sahte mühürü basmak onlar için çocuk oyuncağı. Oyunu, İrfan dışında bütün koğuş biliyor. Sabri, gardiyanı ayarlamayı da ihmal etmiyor bu arada. Gardiyan sabah gerçek mektupları getirirken, sahte mektup da araya katılıyor. Gardiyan, "mektup" diye seslenerek koğuşun mektuplarını içeri boca ediyor. İrfan mektubunu alıyor, ranzasına çıkıyor ve açıp heyecanla okumaya başlıyor. Hepimiz çaktırmadan onu gözetliyoruz tabiî. İrfan, mektubu okur okumaz, akşamı bile beklemeden büyük bir iştiyakle kaleme kâğıda sarılıyor ve mektubunu gidecek diğer mektupların arasına koyuyor. Tabiî mektup, postaya gitmek yerine oradan yürütülüp "ilgili makamın" önüne gidiyor. Mektubu okuyan Tayfun, Sabri ve Memidik, bu kez buna uygun daha ateşli bir cevap yazıyorlar. Gerekli süre geçtikten sonra, yeni mektup aynı yöntemle İrfan'ın eline ulaşıyor.

Bu uyduruk mektuplaşma böylece bir ay kadar devam etti. Sonunda, sanırım İrfan, mektuptaki bazı falsolardan kuşkulandı ve en yakın arkadaşı Tayfun'u sıkıştırdı da olay ortaya çıktı.

Erkek Teknik'lilerin bizlere yaptığı en büyük iyilik, icat ettikleri elektrikli ısıtma aygıtıyla, her türlü sıcak su ihtiyacımızı gidermemizi, özellikle kendi çayımızı yapabilmemizi sağlamalarıydı. Bu alet prize takılıp bir kova suyun içine sarkıtılıyor ve suyu, bugünkü modern su ısıtıcılarından bile kısa bir süre içinde kaynatıyordu. Bu yöntem o kadar yaygınlaşmıştı ki, artık her koğuşta, Sabri'yle Memidik'in yetiştirdiği bir "ısıtma aygıtı sorumlusu" ortaya çıkmıştı. Hattâ Sabri'yle Memidik'in, bu yöntemle, 1972 yılına girilen yılbaşı gecesi tutuklulara ikram edilmek üzere, iki gün öncesinden fokur fokur ekmek kaynatıp boza imal ettiklerini bile hatırlıyorum.

İdarenin baskıları yoğunlaşıp kitaplara el konulmaya girişildiği zaman da, kitapları zulalamak için olmadık yerler icat edenler, yine Tilki Sabri'yle Memidik'ti. Yaptıkları bu zulalar,

bazen tesadüfen yakalandıysa bile, bizi hapishaneden çıkana kadar idare etmiştir. Örneğin, İdarenin en aklına gelmeyecek zula yerlerinden biri, ekmek dolaplarının altıydı. Sabri ve Memidik, bu ağır dolapların alt kısmını sökerek, en azından elli kadar kitap barındıracak zulalara dönüştürmüşlerdi. Dışarıdan bakınca bu dolapların alt kısmının kitap dolu olduğunu anlamaya imkân yoktu. Tutukluların çoğu da bu zulaları bilmiyordu. Sabri ve Memidik, gündüz, tutuklulardan kitap siparişlerini topluyor, gece herkes yattıktan sonra zulayı açıp istenen kitapları alıyor, geri gelen kitapları da yerine koyuyorlardı. Anlayacağınız, onlar aynı zamanda bizim, son derece yetenekli ve sorumlu kütüphane görevlilerimizdi.

* * *

Büyük bir süratle yürütülen THKO davası 1971 yılının Ekim ayında sonuçlandı ve mahkeme, Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan hakkında idam cezası verdi. Bu idam kararı, genel olarak bütün tutuklularda büyük bir gerilime neden oldu. Bu gerilime, Cezaevi İdaresi'nin, "askerî yoklama"ya ilişkin baskısı da eklenince, Mamak Cezaevi'ndeki "ılıman iklim"in sonu gelmiş oldu. Sonbaharla birlikte soğumaya başlayan havalar, sanki aynı zamanda Mamak Cezaevi'nin üstünde toplanan kara bulutların ve soğuk rüzgârların da habercisiydi. Sonunda ortalık iyice karardı ve fırtına patlak verdi. Baskıları protesto eden 1. ve 2. Koğuş'un bulunduğu bölümdeki tutuklular, nöbetçi ve gardiyanları dışarı atarak kapıları kapadılar ve bu bölümü işgâl ettiler. Kapılar kapanmadan önce bizim bölümdeki tutuklular da o bölüme geçmişlerdi. Şu işe bakın ki, bütün bunlar olurken, Hasan Yalçın, İzmirli Suat Kızılyallı ve ben, savcı tarafından ifadelerimizin alınması için Dışkapı'daki Sıkıyönetime götürülmüştük. Geri döndüğümüzde, bomboş koğuşlarla karşılaşınca şaşırıp kaldık. İsyana katılmayan "Formoza" koğuşundakiler de başka bir yere sevkedildiğinden, bizim bölümde yalnızca üçümüz kalmıştık. İsyanın başlamasıyla bütün dikkatler 1. ve 2. Koğuşlar'ın bulunduğu (bunlar, bizim aralıktaki koğuşlara göre oldukça büyük, 40-50

kişilik koğuşlardı) bölüme yoğunlaştığından bizim bölümdeki boş koğuşların kapıları açık bırakılmıştı. İstediğimiz koğuşa girip çıkabiliyorduk.

Bizim bölümdekilerin de katılmasıyla yaklaşık 150 kişiyi bulan isyancıların en büyük sorunu yiyecekti. İçerideki ekmekler kalabalık bir nüfus tarafından paylaşıldığından ancak iki gün yeterdi. İdare, bizim bölüme ekmek vermeye devam ediyordu, eskiden de kalma bir sürü ekmek vardı, ama bu ekmekleri isyancılara nasıl ulaştıracaktık? Girip çıkabildiğimiz 5. Koğuş'un pencereleri, 1. ve 2. Koğuşlar'ın volta attığı avluya bakıyordu. Belki buradan bir yol bulabilirdik. Biz, ne yapalım ne edelim diye düşünür ve geceleri arkadaşlarla haberleşip çare ararken, Erkek Teknik'lilerin olağanüstü teknik becerileri imdada yine yetişti. Bir gece, avluya bakan kapının camını, özel bir yöntemle sessizce kırdılar ve ellerini uzatıp kapının dışındaki asma kilidi açarak avluya çıktılar. Ama iş bununla bitmiyordu. Pencereler, delinmesi çok güç tel örgülerle kapatılmıştı. Tilki Sabri ve Memidik bunun da çaresini bulmakta gecikmediler. 5. Koğuş'un tuvalet kısmındaki pencereler sonradan tuğlalarla örülmüştü. Bizim teknikerler, bu tuğlaları yerinden oynatıp söktüler ve ekmekleri onlara aktarabileceğimiz kadar bir gedik açtılar. Ekmekler kendilerine aktarıldıktan sonra tuğları yerli yerine koyup gediği kapattılar. Sonra da içeri girip asma kilidi yeniden taktılar. Bütün mesele, kırılan camın fark edilmemesiydi.

Ne var ki, idare bu kırığı fark etti ve ertesi gün damdan avluya inen görevliler (çünkü başka yolları yoktu) camı kırılan kapının üstüne demir bir levha kaynakladılar. Böylece bu yol kapanmış oluyordu. Şimdi ne yapacaktık? İsyancıların aklına "teleferik hat" kurma yöntemi geldi. Onların bölümlerinin penceresiyle 5. Koğuş'un penceresi arasında iple bir hat kuracak ve ekmekleri bu ip aracılığıyla onlara ulaştıracaktık. Evet ama, bunun için önce bizim, 5. Koğuş'un penceresindeki tel örgülerden bir gedik açmamız gerekiyordu. Uğraşıp didinip bunu gerçekleştirdik. Sıra, onların, iplerinin ucunu bize ulaştırmalarındaydı. Şimdi anlatacağım "dâhiyane" fikir isyancılardan hangi-

sinin kafasından çıkmıştı, bilmiyorum. Ama bugün bile düşündükçe gülerim. Yöntem şuydu: isyancılar, mahkûmların artıklarıyla geçinen cezaevinin kedilerinden birini ele geçirmişlerdi. Bir gece, ipi kediye bağlayıp salıverdiler avluya. Zavallı hayvan korkuyla sağa sola kaçmaya çalışıyor, ama bir türlü bizim tarafa gelmiyordu. Yemeğe gelir diye ekmekler mi atmadık, "pisi pisi, gel canım buraya" diye mi yalvarmadık. Hepsi nafile! Kedicik belindeki iple dolaşıp durdu da avluda, bize şöyle bir dönüp bakmadı bile. Sonunda bizimkiler, kediyi gerisin geri çekmek zorunda kaldılar.

Geriye tek çare kalıyordu. İpin ucuna ağır bir şey bağlayıp bize fırlatmak. Nitekim öyle yaptılar. Bir ayakkabıya bağlanmış ip, pencerenin yakınlarına düştü. Bunun üzerine ranzaların altından söktüğümüz tellerden imal ettiğimiz çengellerle iki saatten fazla uğraşarak ipi kendi tarafımıza çekmeyi başardık. Teleferik hat kurulmuştu. İpe bağladığımız bir kutuya doldurduğumuz ekmekleri, bu hat sayesinde onların tarafına nakledebildik.

Bu ekmek sevkiyatının isyancılara büyük yararı olduğu kesindi. Bu sayede direnişlerini daha bir dirençle sürdürmeleri mümkün olmuştu. Ne var ki, böylesi bir sevkiyattan İdare de kuşkulanmış olacak ki bizi, THKO'luların kaldığı "Ön-Hücreler"e bitişik, "Arka-Hücreler"e aldılar. Burası, bir koridora dizilmiş on ya da oniki hücreden oluşan, pencereleri yetişilemeyecek kadar yüksekte bir yerdi.

"Arka-Hücreler"e verilince, duvara vurarak THKO'lularla haberleştik. Hasan Yalçın bu işleri iyi biliyordu. Dışarıdan gelen "aşk" mektuplarının şifrelerini çözmekte de üstüne yoktu. Hattâ, kurduğumuz illegal örgütün adının Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi (TİİKP) olacağını, Hasan Yalçın'ın, o günlerde dışarıdan elimize ulaşan şifreli bir "aşk" mektubunu çözmesiyle öğrenmiştik. Ama mektup şifresi ile duvar şifresi farklıydı. Duvar şifresinde harfler, alfebe sırasına göre bir karenin içindeki yirmibeş küçük kareye yerleştiriliyordu. Harflerin yirmibeş kareye sığması için "i" "ı" ya da "ü" "u" gibi haflerden biri ihmal ediliyordu. İlk vuruşlar karenin bulunduğu yeri yukarıdan,

bir ara verildikten sonra yapılan ikinci vuruşlar ise karenin bulunduğu yeri yandan belirliyordu. Örneğin, 1-1 vuruşuyla "a" harfini, 1-2 vuruşuyla "b" harfini, 2-1 vuruşuyla "f" harfini elde ediyordunuz. Burada önemli olan, haberleşen her iki tarafın da harfleri doğru karelere koymasıydı. Bu haberleşme yoluyla, THKO'luların da direnişte olduklarını ve onların diğer koğuşlardan aldıkları haberleri öğrendik. Bu haberleşme, diğer direnişlerde de işe yarayacaktı.

Artık arkadaşlara yardım edemeyecek olmamız sinirlerimizi iyice germişti. Üçümüz bir hücreye girmiş kendi aramızda konuşuyorduk. Orada ne oldu, Suat Kızılyallı ne laf etti, bilmiyorum. Hasan Yalçın, onun suratına esaslı bir tokat aşketti. Suat kadar ben de şok olmuştum. Daha önceki bölümlerde anlattığım, Atilla Sarp'ın TİP binasında, çaycı çocuğu tokatlaması olayından sonra yaşadığım ikinci şoktu bu. Ne var ki, "şok" olmak, böylesine bir davranışa karşı sessiz kalmak için gerekçe olamaz. Suat Kızılyallı'ya çok acımama rağmen, Hasan Yalçm'la yakın arkadaşlığımı bozmaktan çekindiğim için sesimi çıkartmadım. Sadece suratımı asmakla yetindim. Daha sonra Hasan Yalçın, Suat'ın gönlünü almak için birşeyler söyledi, ama ne fayda. Küçüklüğümde, babamın da, azarladığı bir askerin gönlünü almaya çalıştığına tanık olmuştum. Bu tür pişmanlıkların kırılan gönülleri tamir etmediğini çok iyi biliyordum.

Sonunda İdarenin sabrı tükendi ve bir sabah hapishanenin içine jandarmalar doluştu. Bu, idarenin saldırıya geçeceğinin açık işaretiydi. Bizim oradan, 1. ve 2. Koğuş'a açılan kapı görünüyordu. İsyan bastırmaktan pek hoşlandığı anlaşılan Tevfik Türünk yine isyan bastırma timinin en önündeki yerini almıştı. Cezaevi Müdürü, Albay Mustafa Kemal Saldıraner, isyancılara yarım saat mühlet verdiğini, kapıyı açmadıkları takdirde saldıracaklarını ihtar etti. İçeridekiler ne tartıştılarsa tartıştılar, yarım saatlik mühletin bitimine az kala, kapıları açtılar. Jandarmalar içeri doluştu. Tutukluların döşekleri yerlere atılıp bütün ranzalar dışarı çıkarıldı. Aynı ranza boşaltma eylemi, bizimki de dahil, diğer koğuşlarda da tekrarlandı. Anlaşılan İdare, ranzaları alırsa, bir dahaki sefere isyancıların kapıları kapamasının güç-

leşeceğini düşünüyordu. Bir kısım tutuklu, "Arka-Hücreler"e alındı ve hücrelere kapatıldı. Biz de bir hücreye kapatıldık. Soğuk betonların üzerindeki battaniyelerimizden başka bir şey yoktu oturacak. O berbat koşullarda birdenbire hücrelerden bir sevinç narası yükseldi. Mahir Çayan, Ulaş Bardakçı, Ömer Ayna, Cihan Alptekin ve Ziya Yılmaz, İstanbul Maltepe Askerî Cezaevi'nden tünel kazarak kaçmışlardı. Meğer İdare, aynı şeyi, isyan "bahanesiyle" bölümü kapayan Mamak'taki tutukluların da yapabileceğinden korkup, elini çabuk tutmuş.

* * *

TÖS davası neredeyse haftada iki duruşmayla, aksamadan devam ediyordu. Fakir Baykurt ve diğer TÖS yöneticileri de dahil olmak üzere tutukluların çoğu, ilk dört beş duruşmada tahliye edilmiş, geriye, benim de içlerinde olduğum kırk kadar tutuklu kalmıştı. Bunların da çoğu "Abdullah örgütü" mensubu, Konya-Selçuk Eğitim Enstitüsü öğrencileri ya da mezunu öğretmenlerdi.

Duruşmalara götürülüp getirilirken bir şey dikkatimi çekti. Arabadan indirildikten sonra, birbirimize kelepçelenmeden, ikişerli sıra halinde yukarı çıkarılıyorduk (TÖS'lülerin bir "ayrıcalığı, duruşmalara götürülüp getirilirken çifter çifter kelepçelenmemeleriydi). Yukarı çıkarılırken, bizi getiren teğmen, kafilenin en önünde bulunuyordu, en arkadan da muhafızlar geliyordu. Kırk kişilik kafilenin ön kısmı merdivenleri çıkıp mahkeme salonuna doğru kıvrıldığında, en arkadakiler ve muhafızlar henüz merdivenlerin alt kısmında bulunuyorlardı. Yani kafilenin ortalarında bulunan birisi, hem öndeki teğmene, hem de arkadaki muhafızlara gözükmeden kafileden ayrılıp bir yerlere saklanabilirdi. Kelepçesiz olmak, böyle bir eylem için büyük bir avantajdı. Öte yandan, üst kata çıkıldıktan sonra merdivenlere çok yakın bir yerde, solda bir tuvalet bulunuyordu. İlk elde saklanılacak en iyi yer burasıydı. Kafile geçip mahkeme salonuna girdikten sonra, saklanan kişi tuvaletten çıkarak herhangi biri gibi aşağı inebilir ve kapıdan çıkıp gidebilirdi. Tabiî, bir de elli metre kadar tutan bahçe yolunu ge-

çip, nizamiye kapısından çıkmak vardı. Aşağı inerken, binada görevli birine rastlama ihtimali oldukça kuvvetliydi. Öte yandan, saçlarımızın üç numaraya vurulmuş olması da önemli bir dezavantajdı.

Duruşmalara gidip gelirken yaptığım uzun etüdler sonucunda kararını verdim ve planımı, aynı davada yargılanmakta olduğumuz Ali Arslan'a açtım. Onun da aklı yattı. Bundan sonrası uygulamaya kalmıştı.

Karın tipi halinde yağdığı, çok soğuk bir gündü. O gün öğleden sonra yine duruşmamız vardı. Bu karlı hava da sanki bana "bugün kaç" diyordu. Tanınmamı önlemek için yanıma bir güneş gözlüğü, kafama takmak için de bir kasket aldım. Bunları aldım almasına ama, ele geçersem gözlük ve kasketin aleyhimde delil olacağını da biliyordum. Bu yüzden bunları kullanıp kullanmayacağımdan tam olarak emin değildim.

Her zamanki gibi arabaya doldurulup, Sıkıyönetim mahkemesinin yolunu tuttuk. Arabadan inince, planladığımız gibi, Ali'yle, orta sıralarda yanyana yerimizi aldık. Teğmen her zamanki gibi öne geçti, muhafızlar da arkada kaldılar. Merdivenleri çıktık ve ben soldaki tuvalete kendimi atıverdim. Planın buraya kadarki aşaması kusursuz işlemişti. Ama esas önemli olanı bundan sonrasıydı. Fazla vakit kaybetmeden tuvaletten çıkmam gerekiyordu, çünkü içeride tutukluları tek tek sayan teğmenin eksikliği fark etmesi an meselesiydi. Kasketi ve gözlüğü takıp aynanın karşısında kendime baktım. At hırsızlarına benzemiştim, üstelik de beni önceden tanıyan birisinin bu kamuflaja kanması pek mümkün değildi. Bu yüzden gözlüğü ve kasketi takmaktan vazgeçip cebime tıkıştırdım. O sırada, tutuksuz yargılanan Dev-Genç'li arkadaşlardan biri, o zamanın modası maksi paltosuyla tuvalete daldı. Beni görünce şaşırdı, "Gün sen de mi tahliye oldun," diye sordu. "Evet öyle oldu," diyerek lafı uzatmadan tuvaletten çıktım. Ortalıkta hiçbir görevli yoktu. Karşı koridordan, avukata benzeyen, eli çantalı bir adamın merdivenlere doğru geldiğini görünce onun peşine takıldım ve o önde ben arkada merdivenleri inmeye başladık. Tam merdivenlerden indiğimiz sırada, şu aksiliğe bakın ki, sol

taraftaki kapı açıldı ve nezarethane sorumlusu başçavuşla burun buruna geldik. Başçavuşun gözleri faltaşı gibi açıldı ve gelip ellerime yapıştı. "Nereye gidiyorsun böyle nöbetçisiz," diye sordu, büyük bir heyecanla. Kaçma planım suya düşmüştü. Artık önemli olan, bir takım izahatlarda bulunup paçayı kurtarmaya çalışmaktı. O anda aklıma geldi."Savcıya, Dev-Genç davasının ne zaman başlayacağını soracaktım," dedim, işi saflığa vurup. Gerçekten de Dev-Genç davasının soruşturmasını yürüten savcıların odaları, alt katta, nezaretin karşısındaki koridorun üzerindeydi. Başçavuşun bakışlarından bu açıklamayı hiç de yutmadığı anlaşılıyordu. Ama ısrar etmek zorundaydım. O sırada, bizi duruşmalara getiren teğmen soluk soluğa merdivenlerden inip koluma yapıştı. "Nereye gidiyormuş bu?" diye sordu başçavuşa. Başçavuş da ona, "kaçıyordu," dedi, benim açıklamalarıma hiç de kanmadığı belliydi. Ben ise, oyunumu sonuna kadar oynamak için, "Dev-Genç savcılarım" görmekte ısrar ettim. Bunun üzerine bana refakat ettiler. Bir savcının kapısından başımı uzatıp, "davanın ne zaman başlayacağını" sordum. Böyle alışılmadık bir ziyaret karşısında şaşıran savcı, beni başından savmak için "yakında" diye bir yanıt verdi ve yeniden duruşma salonuna götürüldüm.

Ali Arslan'ın anlattığına göre, tutuklular salona alındıktan iki üç dakika sonra, sayım yapan teğmen bir kişinin eksik olduğunu fark etmiş ve büyük bir telaşla dışarı fırlamış. Bilmiyorum, nezaret başçavuşuna rastlamasaydım da, belki nizamiye kapısından çıkmadan yakalanacaktım. Plan şıktı, ama pratikte çuvallaması için çok neden vardı.

Ertesi gün duruşmaya götürülürken kelepçelendik. Bu, güvenlik güçlerinin alarma geçtiğinin işaretiydi. Kafile ara bölmeden çıkmadan önce, Cezaevi Müdürü Saldıraner yanıma gelip, "ayağını denk al, sonra fena halde canın yanar," diye fısıldadı. Mesajı almıştım!

* * *

Ankara-Dev-Genç davası gelip kapıya dayanmıştı. 226 sanıklı bu davada, PDA'cılar çok küçük bir grup oluşturuyor-

du: Gün Zileli, Oral Çalışlar, M. Kemal Çamkıran, Ali Karşılayan, Suat Kızılyallı, Ercan Enç (davaya sonradan dahil edildi), Zeki Saruhan, Özcan Balköse, Sabri Uyar, Mehmet Özdemir, Halil Yapağılı. Eski PDA'cılardan Erdoğan Güçbilmez ve PDA'nın "Basın-Yayın Komünü" kesiminin başı durumundaki Aktan İnce de sanıklar arasındaydı, ama Erdoğan Güçbilmez siyasetle ilişkisini çoktan kesmişti, Aktan İnce ise, "Basın-Yayın Komünü"nün, eskiden beri PDA'yla kaynaşmayan yapısının sonunda ayrı bir örgütlenmeye dönüşmesiyle, PDA'dan kopmuştu. "Basın-Yayın Komünü" 1971 yılında, o zamana kadarki en büyük siyasî banka soygunu eylemini gerçekleştirmiş, Ziraat Bankası arabasını çevirip, o zamanın parasıyla çok büyük bir meblağ olan 4 milyon liraya el koymuştu. Ne var ki, kısa süre sonra hızlı bir takip ve geniş çaplı operasyonlar sonucunda soygunu yapanlar yakalandılar ve ağır cezalara çarptırıldılar. Örgütün lideri konumundaki Aktan İnce de o günlerde yakalanmasına rağmen, soyguna doğrudan karışmadığı ve aleyhinde verilmiş bir ifade bulunmadığından, soygun davasına değil, Dev-Genç davasına bağlanmıştı. Aktan İnce'nin kurduğu bu, "Basın-Yayın Komünü" temelli örgüt, daha sonra birçok değişimlerden ve liderlik mütasyonlarından geçerek, bugünkü Türkiye İhtilalci Komünistler Birliği (TİKB) adlı örgütü oluşturmuştur.

Davanın büyük çoğunluğunu, doğal olarak, Mahir Çayan'ın öncülüğünde kurulan THKP-C adlı örgüte sempati duyan Dev-Genç yöneticileri ve üyeleri oluşturuyordu. Öte yandan, Kırmızı Aydınlık'ın kendi iç bölünmesinden sonra Mihri Belli kesiminde kalan Atilla Sarp gibi arkadaşların oluşturduğu, sayıları 20-25 kişi kadar tahmin edilecek bir grup da vardı. Çağatay Anadol ve Süleyman Coşkun gibi birkaç TİP yanlısı gencin yanısıra, Uğur Kökten gibi bazı grup dışı aydınlar da, savcıların işgüzarlığı sonucu davaya dahil edilmişlerdi. Diğer Dev-Genç yöneticileriyle birlikte ben ve Oral Çalışlar da, TCK'nın 141'e 1. maddesine göre idamdan yargılanacaktık. Bu kadar çok kişiyi idam edemeyeceklerini biliyorduk, ama muebbedi çoktan göze almıştık.

Dava, 1972 yılının Şubat ayında, Mamak Askerî Birliği'nin içinde, bu iş için özel olarak inşâ edilmiş devasa bir barakada başladı. Biz PDA'cılar, daha yargılamanın ilk aşamasında direnişçi bir inisyatif koymaya ve hattâ mümkünse "başı çekmeye" kararlıydık. Bunun için, duruşmanın açıldığı an okuyacağımız, Mahkeme Heyetini red dilekçelerimizi önceden hazırlamıştık.

Mamak Cezaevi'nden, ikişer ikişer kelepçelenerek, askerî otobüslerle mahkeme salonuna götürüldük. Daha salona girmeden, Sıkıyönetimin bu dava için olağanüstü önlemler aldığını fark ettik. Hele içeri girince! İçerideki manzara, gerçekten anlatılmaya değer. 150'ye yakın tutuklunun herbirine neredeyse bir asker düşüyordu içeride. Üstelik bu askerler, bizi her zaman savcılığa ve mahkemeye götüren muhafızlardan oldukça farklıydılar. Sanki bir savaşa gider gibi hepsi miğferliydi ve daha da komiği, kendilerine verilen emir gereğince, ellerindeki copları her an kafamıza indirmeye hazır bir şekilde, havada tutuyorlardı. Bu duruş şekli askerler için de epey zor olmalıydı. Çünkü bir kişinin elindeki bir ağırlığı beş dakkadan fazla yukarıda tutması epeyce zordur, bir süre sonra kol adeleleri sızlamaya ve giderek korkunç bir şekilde ağrımaya başlar. Herhalde sıkıyönetim sorumluları, bu "güvenlik önlemiyle", ünleri dağı taşı tutmuş "azılı Dev-Genç'lileri" daha başından yıldırmayı hesaplamışlardı. Buna ek olarak, duruşmada olay çıkacağına kesin gözüyle baktıklarından, askerlerin coplarını kaldırmak için "zaman kaybetmemeleri" düşüncesiyle böyle aklıevvel bir çareye başvurmuş olmalıydılar.

Oral, Çamkıran, Tuncer Eşsizhan, Atilla Sarp, Ruhi Koç, Ahmet Bozkurt, Oğuzhan Müftüoğlu, Aktan İnce ve benim de içinde bulunduğum bir kısım Dev-Genç yöneticisi sol ön taraftaki özel olarak ayrılmış bir bölüme oturtulduk. Bu bölüme yönelik önlemler, diğerlerinden de fazlaydı. Önümüzde dizili askerlerden neredeyse mahkeme heyetinin bulunduğu kürsüyü zor görüyorduk. Bu gayretkeşçe önlemler, salona alınan tutuklu Dev-Genç sanıklarında büyük bir sinirsel gerilime yol açmıştı. Aynı havadan, aşağı yukarı otuz kişiyi bulan avukatlar grubu ve arka taraftaki kırk-elli kişilik izleyici topluluğu da olduk-

ça etkilenmiş görünüyordu. Sanki absürd bir tiyatro sahnesini canlandırıyorduk hep birlikte. Mahkeme heyeti henüz yerini almamıştı. Salonda, daha doğrusu o yüksek tavanlı, soğuk, devasa barakanın içinde çıt çıkmıyordu. Bu sessizliğin, her an zıddına dönüşmeye gebe olduğunu anlamamak için geri zekâlı olmak gerekirdi. Askerler, aramızda fısıldaştığımızda bile, korkunç nazarlarla bize bakıp havadaki coplarını sallıyorlardı. Eee, bu kadarı da fazlaydı artık!

Başlarında general Ali Elverdi olmak üzere Mahkeme Heyeti sonunda salona zuhur etti. Usul gereği ayağa kalkar gibi yapıp, kıçlarımızı o sert iskemlelerden birkaç santim kaldırdıktan sonra yeniden oturduk. Mahkeme Başkanı General Ali Elverdi, aynı zamanda birkaç ay önce Deniz'lerin idamına karar verilmesiyle sonuçlanan THKO davasının da başkanlığını yapmıştı. Şu vazife aşkına bakın! İktidar basamaklarını yalayarak general rütbesine yükselmesiyle maruf Elverdi, idam kararlarının "manevi huzurunu" tatmayı bile düşünmeden, kendini, haftanın neredeyse dört günü sabahtan akşama kadar sürdürülecek Dev-Genç davası gibi belâlı ve meşakkatli bir davanın kollarına atıvermişti. Vatan, millet aşkı için kelle koparmayı hayatının baş gayesi haline getirmiş bu şahsiyet, zaten vazifeşinaslığı ve gayretkeşliği ile nam salmıştı. 1960'lı yılların başlarındaki siyasî darbe olaylarını hatırlayanlar, bu zat-ı muhteremin, Talat Aydemir'in 21 Mayıs darbesini bastırmakta kilit bir rol oynadığını anımsarlardı. Anlatılanlara göre, Ali Elverdi, darbeyi haber alır almaz, yanında bir manga askerle Radyoevi'ne gitmiş, nasıl becerdiyse, buradaki darbeci Harbiyelileri tutuklamış ve radyodan hükümet taraftarı bir anonsta bulunmuş, böylece darbenin seyrini değiştirmişti. Ali Elverdi, Mahkeme Heyetinin başında salona girip yerini aldığında, onun hakkında düşündüğüm ilk şey, kendisinin, mecazi anlamda söylemiyorum, gerçek anlamda tıpkı bir köstebeğe benzediğiydi. Bu "köstebekle", iki yıl boyunca, sıcak, soğuk demeden, o kuru iskemlelerin üzerinde sabahtan akşama kadar pinekleyerek burun buruna yaşayacaktık. Tanrım, bu bize verilecek cezaların en büyüğüydü!

Mahkeme Heyeti büyük bir azametle geçip yerine oturduktan sonra, Mahkeme Başkanı Ali Elverdi, usul gereği, şişman gövdesine oldukça aykırı düşen tiz bir sesle, sanıklara, "Mahkeme Heyetine bir itirazınız var mı" diye sordu. Deniz'lere verilen idam kararının haksızlığı ve acımasızlığıyla ve görülmemiş ceberrutluktaki askerî tedbirlerle sabrının son noktasına gelmiş salon, sanki bu işareti bekliyormuş gibi, hep birlikte ayağa kalkıp, "var" diye gürleyerek öfkesini boşaltınca, heyet üyelerimiz âdeta titrediler yerlerinde. O coplu elleri havadaki kurşun asker kalabalığı bir anda kalb paralar gibi hükümsüz kılınmıştı tarafımızdan. Doğrusunu söyleyeyim, bu kadar bir ağızdan, bu kadar onurlu bir gürlemeyi biz bile beklemiyorduk. Hırs, öfke ve biraz da bu büyük "var"ın verdiği zafer duygusuyla tüylerim diken diken olmuştu. Ali Elverdi, pabucun pahalı olduğunu anlayınca, salonu yatıştırma güdüsüyle, "teker teker konuşun" diyerek bizim tarafa döndü ve el kaldırmakta olan bizlere söz verdi. Tam da yerine vermişti sözü. Hepimiz hazırlıklıydık. Oral Çalışlar, arkasından ben, arkasından, Çamkıran, arkasından Tuncer Eşsizhan, arkasından Oğuzhan Müftüoğlu vb. makineli tüfek gibi okuduk red dilekçelerimizi. O sırada bir şey dikkatimi çekti. Nedense bizim aramıza konmamış, arka taraflarda bir yerlere oturmuş İrfan Uçar, o heyecanlı anda, ikide bir ayağa kalkıp, özellikle etkisi altına alma şansı olduğunu düşündüğü Dev-Genç'lilere eliyle "sakin olun", "oturun" diye işaretler yapıyordu. Bizim, İrfan'ı zaten taktığımız yoktu, Dev-Genç'liler de o anda pek takma niyetinde görünmüyorlardı. Bu arada bir başta trajik olay, salondaki gerilimi daha da arttırdı. Sanıklardan Hacettepeli Levent Eren, ağlayarak, emniyette işkence gördüğünü, savcıların ise bir yandan tehdit, bir yandan da serbest bırakma vaadiyle kendisinden arkadaşları aleyhinde ifadeler aldıklarını, bu ifadelerin dava dosyasına konmadığını, ama arkadaşlarının tutuklanmasında kullanıldığını, bundan dolayı büyük vicdan azabı duyduğunu açıkladı, kendisine yapılan bu yasa ve insanlık dışı muamelelerden dolayı mahkeme heyetini reddettiğini beyan etti.

Mahkeme heyeti üyelerinin duvarsı suratlarından bile her şeyi okumak mümkündü artık! Bakın, gördünüz mü şu Dev-Genç'lileri, kendilerinden bekleneni yapmışlardı işte sonunda! Burası mahkeme salonu muydu, yoksa miting meydanı mı? Doğrusu heyet üyelerimiz bu duruma pek alınmışlardı. Madem kendilerini istemiyorduk, peki öyle olsundu, usul gereği duruşmaya ara verip, "adil" bir karar varacaklardı bu konuda. Yargıçlar, sırtlarındaki cübbelerin kendilerine kazandırdığını sandıkları ağır, ama biraz önceki olayların kendilerinde yol açtığı aksak havalarıyla karar için dinlenmeye çekildiler ve beş dakika sonra gelip kararı açıkladılar. Beklendiği üzre talepler reddedilmişti ve istenmeyen bu heyet, "adil yargılama" görevine ister istemez devam edecekti. Önemli değildi, Dev-Genç davasının daha başından ilk "raund" kazanılmış, Dev-Genç, adına layık olduğunu göstermişti ya, yeterdi!

Öğleden sonraki oturumda sanıkların kimlik tespitine geçildi. Saatler süren bıktırıcı bir prosüdürdü bu. Sıra eski Dev-Genç Başkanlarından Atilla Sarp'a gelmişti. Atilla Sarp, büyük bir ciddiyetle gidip mahkeme heyetinin karşısına dikildi.

Duruşma Yargıcı: Adınız...

Atilla Sarp: Tam Demokrat...

Duruşma Yargıcı: Adınızı sordum efendim...

Atilla Sarp: Ben de söylüyorum işte. Adım Tam Demokrat Atilla Sarp.

Duruşma Yargıcı: Nasıl yani? Adınız gerçekten "Tam Demokrat Atilla Sarp" mı?

Atilla Sarp: Evet efendim. Aynen öyle.

Duruşma Yargıcı: Allah Allah! İlk kez böyle bir ad duyuyorum. (Zabıt kâtibine dönerek). Yaz, adı Tam Demokrat Atilla, soyadı Sarp... (Atilla'ya dönerek) Peki kim koymuş bu adı size?

Atilla Sarp: Babam, efendim.

Atilla Sarp'ın babası, 1950'li yıllardaki, "Terziler Tevkifatı" diye bilinen tevkifatta tutuklanmış ve hapis yatmış, mesleği terzilik olan eski bir komünistti. Atilla, tam İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminde doğduğundan, babası, herhalde o zaman-

ki komünistlerin "demokrasi aşkı"yla, oğlunun adının başına gerçekten de "Tam Demokrat" adını eklemiş ve bunu nüfusuna da geçirtmişti. Atilla Sarp'ın nüfus kâğıdında "Tam Demokrat" ibaresi yazılıydı.

Sanıklarla şakalaşmaktan özel bir zevk aldığını daha sonraki duruşmalarda anlayacağımız Ali Elverdi ve diğer heyet üyeleri de dahil, bütün salon kahkahadan kırılıyordu. Sanki bir an için düşmanlık ve gerginlikten oluşan o koca buz kütlesi, güzelim insan sıcaklığıyla eriyip gitmişti. Ama bir an için!

Dev-Genç davası, haftada üç-dört gün devam ediyordu. O soğuk salonda, kuru sandalyelerin üzerinde kıçlarımız ağrıyarak sabahtan akşama kadar oturmak zorundaydık. İlk günkü duruşmada sol-ön taraftaki grubun aktiviteleri mahkeme heyetinin ve güvenlik görevlilerinin gözünden kaçmadığından, bu ön safların bize pek "uygun" olmadığına karar verilmiş ve "sizi şöyle alalım" denerek, salonun sağ-arka kısmına konmuştuk. İşin kötü yanı, duruşmalardaki tutum konusunda bu grup içinde ayrılıklar ve sürtüşmeler baş göstermişti. Sürtüşmenin bir tarafı biz, diğer tarafı ise Atilla Sarp ve Ahmet Bozkurt'tu. Atilla ve Ahmet, bizim "aşırı" buldukları çıkışlarımızdan enikonu rahatsız oluyor ve bunu her fırsatta belli ediyor, hattâ zaman zaman, "kahramanca" çıkışlarımızı beğenmediklerini gösterecek biçimde laf atıyorlardı. Hiç istemediğimiz halde, bu sürtüşmenin, mahkeme heyetinin önünde bir rezalete yol açması an meselesiydi. Nitekim, bu rezalet gerçekleşti de.

Bir duruşma sırasında, doğrudan tanık olmadım ama, Çamkıran'ın sonradan anlattığına göre, Çamkıran, Atilla Sarp'ın kendisine "çaktırmadan" laf atması üzerine, açıktan saldırıya geçti. Benim tanık olduğum manzara şuydu: güçlü kuvvetli bir genç olan Çamkıran, "Tam Demokrat Atilla Sarp"ı, hiç de "demokratça" olmayan bir şekilde boğazından yakalamış, mahkeme heyetinin ve muhafızların şaşkın bakışları arasında, salonun ön kısmına doğru, gerisin geri sürüklüyordu. Bunun üzerine Ali Elverdi, ayağa kalkıp, tiz sesiyle bağırarak, muhafızlardan "Çamkıran'ı tutuklamalarını" istedi. Böylece tutuklu Çamkıran muhafızlarca "tutuklanıp", fena halde dövülerek salondan atıldı. Cezaevi-

ne döndüğümüzde, Çamkıran'ın hücreye konduğunu öğrendik. Çamkıran, bir hafta hücrede kaldıktan sonra yeniden koğuşa verildi. O zamanki keskinliğimizle Çamkıran'ı eleştirmemiş, hattâ hak vermiştik, ama aslında, Atilla'nın "kışkırtmaları" ne olursa olsun, mahkeme heyetinin önünde böyle bir kavgaya girişmek, asgari bir birliği bile koruyamadığımızı ayan beyan ortaya koymak ve Ali Elverdi gibilerinin, "saldırıya uğrayan sanıkların da hakkını" koruyor pozuna bürünmesine olanak sağlamak büyük bir hataydı. Keskinliğin, genellikle düşmanın işine yaradığını gösteren tipik olaylardan biridir bu.

Dev-Genç duruşmaları sırasında meydana gelen başka bir olay, biz tutukluların arasında bomba gibi patladı ve hepimizi şok etti. Korkunç işkencelerde ayakları patladığı halde ağzını açıp tek kelime söylememiş, biz de dahil bütün tutukluların saygısını kazanmış, "Baba" lâkaplı, eski Dev-Genç Sekreteri İrfan Uçar, bir duruşmada kalkıp, "devrimciliği reddettiğini" ve "devlete sığındığını" beyan eden bir dilekçe okudu. İrfan, dilekçesinde, devletten açık açık özür diliyor, onların himayesine sığındığını belirtiyor ve kendisinin "devrimcilerin saldırısından" korunmasını talep ediyordu. Daha önceki olumsuz belirtilerden rahatsız olmamıza ve İrfan'a karşı güvensizlik duymamıza rağmen biz bile şaşkınlıklar içinde kalmıştık. Dev-Genç'liler ise bu ihanet karşısında tam anlamıyla yıkılmışlardı. Haklıydılar da! Güvendikleri en büyük dağlardan birine kar yağmıştı! Aslında hepimiz için koca bir çınar ağacı devrilmişti. Koca çınar ağacını içten içe kurtların kemirdiğini nereden bilebilirdiniz ki!

Mahkeme heyeti, İrfan'ın dilekçesini değerlendirmekte gecikmedi. Bundan sonraki duruşmalarda İrfan, diğer sanıklardan ayrı bir yere oturtuldu. Cezaevi yöneticileri de gereken önlemleri hemen aldılar ve İrfan'ı, ayrı bir bölüme, diğer "Formoza"lıların yanına koydular.

* * *

Dev-Genç savunmasına hazırlandığımız 1972 yılının o karanlık kış aylarında, Mamak Cezaevi'nin üzerine ölümün gölgesi düşmüştü. Deniz'lerin idamına ilişkin prosüdür adım adım

ve hızla ilerliyordu. Yaklaşan felâketi hepimiz iliklerimize kadar hissediyorduk. O günlerde gelen acı bir haber bu ruh halimizi daha da körükledi. Kasım ayında Maltepe Cezaevi'nden kaçan Ulaş Bardakçı, İstanbul'da bir evde, ölüm timleri tarafından sıkıştırılıp öldürülmüştü. Ulaş, ölmeden önce son mermisine kadar dövüşmüştü. Ulaş'la çok yakın bir arkadaşlığımız yoktu, ama eylemler sırasında ne zaman karşılaşsak, ayrılıklardan sonra bile, birbirimize sempatiyle gülümserdik. Aslında çok önemli bir takım işler yaptığı halde kitle eylemlerinde çok fazla ön planda görünmemeye çalıştığı o zamandan belliydi. Daha sonraki gelişmeler içinde yerine getirdiği örgüt içi zor teknik işleri öğrendiğim zaman, bu davranışının nedenini anlamıştım. Çok sempatik, çok yumuşak, güler yüzlü bir gençti. Ama bu yumuşak görünüşün altında çelik gibi bir irade olduğu da kesindi. Son nefesini vermeden önce ölüm timleri karşısında gösterdiği cesaret bunun kanıtıydı.

Dev-Genç savunmasını hazırlamaya başlamadan önce, Dev-Genç'lilere ortak savunma yapma önerisini götürdük. Aslında bunun pratikte mümkün olmadığını biz de biliyorduk, ama politika icabı, "günah bizden gitti" kabilinden, bu öneriyi yapmak gereğini duymuştuk. Dev-Genç'liler önce katı bir tutum takınmadılar, ama bir iki tartışmadan sonra böyle ortak bir savunmanın imkânsızlığı ortaya çıktı. Çünkü biz, savunmaya, "Sovyetler Birliği'nin sosyal emperyalist olduğu"nun konmasında ödün vermez bir katılık içindeydik.

Bunun üzerine kendi savunmamızı hazırlamaya giriştik. Artık TÖS davasından tefrik edilip dosyam Dev-Genç davasına bağlandığından, TÖS duruşmalarına gitmiyordum, bu yüzden bütünüyle savunma çalışmasına yoğunlaşabilirdim. Benimle birlikte hapis yatan Çekoslovak malı Admiral marka emektar daktilomun çatırtıları, sabahtan akşama kadar 4. Koğuş sakinlerinin kafasını ütülüyordu. Savunma ekibi, ben, Hasan Yalçın, Oral Çalışlar ve M. Kemal Çamkıran'dan oluşuyordu. Adı "Dev-Genç savunması" olmasına rağmen, aslında yapmaya çalıştığımız, geniş çaplı ve gerekçeli bir program yazımıydı. Tarihi, ta Osmanlı döneminden itibaren ele alıyor, Cumhuri-

yet dönemine getiriyor, Kemalist dönemi ve sonraki iktidarları tahlil ediyor ve günümüzdeki "faşist diktatörlüğün" karakterine bağlıyorduk. Bununla da kalmıyor, günümüzün dünyasını ve halkların mücadelelerini tahlil ediyor, "Türkiye halklarının" mücadelesinin "dünya devrimi" içindeki yerini irdeliyorduk. Tabiî burada iki kilit sorun, Sovyetler Birliği'nin ve Kemalizmin niteliğiydi. Sovyetler Birliği'nin niteliği konusunda aramızda hiçbir farklı fikir yoktu. Sıkı ve ödün vermez Maocular olarak, Sovyetler Birliği'nin "sosyal emperyalist" bir ülke olduğundan emindik. Maocu teorinin gereği olarak bakışımız, Sovyetler Birliği'nin, Stalin'in ölümünden sonra yozlaştığı ve Kruşçev'le birlikte "yeni burjuvazi"nin diktatörlüğü altına girdiği yönündeydi. Stalin dönemi, tarafımızdan, aşağı yukarı bütünüyle aklanıyordu. Zaten o zaman Stalin ve Lenin dönemlerine ilişkin bilgimiz, Stalin döneminde yazılmış ve Aydınlık Yayınları tarafından çevrilerek basılmış *SBKP (Bolşevik) Tarihi*'yle sınırlıydı. Bu konudaki fikir birliğimiz, Kemalizm ve Kemalist dönem söz konusu olduğunda nispi bir ayrılığa dönüşüyordu. O zamana kadar hareketin resmi görüşü, Kemalizmin "millî burjuvazi"nin ilerici ideolojisi olduğu yönündeydi. Bu görüş, temelde, MDD hareketinin genelinin görüşüyle aşağı yukarı uyum halindeydi. Ancak son zamanlarda, biraz da hareket içindeki, İbrahim Kaypakkaya'nın başını çektiği "sol muhalefet"in etkisiyle belli bir sola kayma olmuş, Kemalist döneme daha sert eleştiriler yöneltilmeye başlanmıştı. Hareket, TKP'nin lideri Şefik Hüsnü'nün görüşlerine sıkıca bağlı olduğundan, TKP'nin Kemalist iktidarla çatıştığı dönemlerde yayımladığı muhalif yazılar, bu sertleşmeye kaynaklık ediyordu. Ne var ki, aynı zamanda Şefik Hüsnü'ye bu bağlılık, Kemalizmin toptan reddedilmesini, "karşı-devrimci" ilân edilmesini önlüyordu. Çünkü, Şefik Hüsnü ve TKP, Kemalizmi zaman zaman ne kadar sert eleştirmiş olurlarsa olsunlar, sonuçta Kemalizmin kuyrukçusuydular.

Bu yüzden, aramızdaki en hararetli tartışmalar Kemalizmin niteliğini saptama noktasında cereyan etti. O sıralar, Hasan'ın, Çamkıran'ın ve benim görüşlerimiz, örgüt içi "sol muhalefet"in

ya da İbrahim Kaypakkaya'nın görüşlerine oldukça benziyordu. Yani biz, "kurtuluş savaşını" reddetmemekle birlikte, Kemalizmin başından itibaren reaksiyoner olduğunu ve kökten reddedilmesi gerektiğini düşünüyorduk. Oral ise, her zamanki ihtiyatlılığıyla buna karşı çıkıyor, hareketin resmi tutumunun bu kadar dışına düşen bir savrulmayı doğru bulmuyordu. Ne var ki, ekipteki üç "baba teorisyen"in baskıları ve o zaman esen "sol" rüzgârın karşısında fazla direnmesi mümkün değildi. Yer yer muhalefet şerhleri koyarak ve adım adım gerileyerek, bizimle uyum içinde olmaya çalıştı. Zaman zaman sert tartışmalarımız da oldu. Üçlünün en ceberrutunun ben olduğunu itiraf etmeliyim. Hattâ, tartışmaların harareti içinde, çatışmadan hoşlanmayan bir doğası olan Oral'ın kalbini birkaç kere kırdığımı bile hatırlıyorum. Şimdi kendisinden özür dilesem kaç para eder ki!

Büyük bir hırsla sarıldığımız Dev-Genç savunmasını neredeyse sona erdirmek üzereydik ki, bir gün (1972 yılının Mart ayı olmalı) Deniz Gezmiş'in, Oral Çalışlar'la görüşmek istediği haberi ulaştı koğuşa. Oral, Deniz'in DÖB döneminden arkadaşıydı ve bize göre daha yakın ilişkileri olmuştu. İdam kararları Temyizden de geçen ve parlamentoda onaylanmayı bekleyen Deniz, Hüseyin ve Yusuf, "Ön-Hücreler"de kalan diğer THKO'lu arkadaşlarından ayrılarak "Arka-Hücreler"e kapatılmışlardı. Havalandırmaya, bizim 4. Koğuş'un pencerelerinin baktığı avluya çıkarılıyorlardı, ama nöbetçilerin sıkı denetimi yüzünden birkaç kelimenin dışında bir şey konuşamıyorduk. Deniz'lerin idamına kesin gözüyle baktığı anlaşılan idare, bu idam mahkûmlarının, tek tek tutuklularla görüşme isteğini geri çevirmiyordu o günlerde. Bu yüzden Oral, İdarenin izniyle gidip Deniz'le görüştü. Oral'ın anlattığına göre görüşmenin özü şuydu: Deniz, Dev-Genç'lilerden, bizim, Dev-Genç savunmasında Sovyetleri "sosyal-emperyalist" ilân edeceğimizi öğrenmişti. Oral aracılığıyla bizden talebi, bunu yapmamamızdı. Şu kritik dönemde, pek "sol" gibi görünen bu tutum, safları iyice bölmekten, hattâ iki düşman kampa ayırmaktan başka bir işe yaramazdı. Şu anda devrimcilerin en büyük ihtiyacı ise birlikti.

Aslında Deniz, bütün "kurtuluş savaşçıları" gibi Mao'ya da büyük sempati duyardı, hattâ Filistin'den döndüğünde, üzerindeki gerilla giysisinin yakasına Mao'nun rozetini taktığına bile tanığım. Ama Mao'ya sempati duymak, hattâ bir çeşit Maocu olmak başka şeydi, Türkiye'nin iç ve dış siyasetinde önemli ağırlığa sahip Sovyetler Birliği gibi bir ülkeyi, hele şu kritik günlerde toptan "emperyalist" ve düşman ilân etmek başka şeydi. Ne var ki, bu konudaki "dediğim dedik, öttürdüğüm düdük" tutumumuzun temelinde, PDA hareketinin varlık-yokluk davası yatıyordu. "Maocuyum" demek, ayrı bir varlık, ayrı bir örgüt olmak için yeterli değildi artık, çünkü herkes bir miktar Maocuydu, bu bir ayrım çizgisi yaratmıyordu. Esas ayrım çizgisi, Sovyetler Birliği'ne "sosyal-emperyalist" deyip dememek noktasındaydı. Bu, PDA'nın ayrı bir örgüt olmasının tek gerekçesiydi aslında. Bu temel ortadan kalktığı an PDA'nın kendisini feshetmesinden başka bir yol kalmazdı. Biz PDA'nın liderleri ise, kişisel geleceğimizi bağladığımız bir hareketin, bir örgütün varlık nedenini kendi ellerimizle ortadan kaldıramazdık, bu bizim siyasî açıdan intiharımız olurdu. Kaldı ki, bunu göze alacak bir lider, liderliğin tümü tarafından anında tasfiye edilirdi. Bu nedenle Oral, gelip bizimle tartışmaya bile gerek görmeden, Deniz'in talebini anında geri çevirdi ve bizim o dönemki beylik teorik argümanlarımızı Deniz'e tekrarladı. Gelip bize danışsaydı da sonuç milim oynamazdı zaten. İçimizden hiç kimse, "yahu bir düşünelim" demeye bile cesaret edemezdi, dese de kimse onu dinlemezdi. Bireyler hiçbir şeyi belirleyemezlerdi kurumların içinde. Aynen en üst rütbeli bir generalin bireysel iradesinin bile, ordu kurumunu izlediği savaş yolundan çevirememesi gibi bir şeydi bu. Böylece, biz PDA'cılar, sevgili arkadaşımız Deniz Gezmiş'i, son yolculuğuna, idam edilmeden önceki son isteğini geri çevirerek uğurlamış oluyorduk.

* * *

Mart ayının sonundaki korkunç bir haber, beynimize bir balyoz gibi indi. Deniz'lerin idamını önlemek için üç İngiliz teknisyenini kaçıran Mahir Çayan, Cihan Alptekin, Ömer Ayna,

Saffet Alp, Ertan Saruhan, Ahmet Atasoy, Nihat Yılmaz, Hüdai Arıkan, Sinan Kazım Özüdoğru ve Sabahattin Kurt, Karadeniz'deki Kızıldere adlı köyde kuşatılıp katledilmişlerdi. Aralarından yalnızca Dev-Genç Başkanı Ertuğrul Kürkçü sağ ele geçirilmişti. Sığındıkları köy muhtarının evine açılan ağır ateş sonucu, üç İngiliz teknisyen de onlarla birlikte yaşamlarını yitirmişti. Operasyonu yöneten Tevfik Türünk gibi gözü dönmüş canilerin kana susamışlığı karşısında, bırakın katledilen arkadaşlarımızı, rehin alınmış İngiliz teknisyenlerinin hayatlarının da hiçbir değeri yoktu. Ölenlerin çoğunu tanıyordum, bazıları arkadaşımdı, Sinan Kazım Özüdoğru, Atatürk lisesinden yakın arkadaşımdı. Daha sonraki yarılma içinde, birbirimizden, selâmlaşmayacak ölçüde uzak düşsek de, Sinan Kazım'ı her zaman sevmiştim. Onun, olayların yol açtığı sert görünümünün altında, nasıl pırıl pırıl, sıcacık bir insan yüreği taşıdığını çok iyi biliyordum. Ölüme neredeyse koşa koşa gitmişlerdi. Hepsi de almyazılarının ölüm olduğunu çok iyi biliyordu. Aslında yoldaşlarının idamını önleyemeyeceklerini de biliyorlardı. Ama o koşullarda ruhlarını yaşatmalarının tek yolu ölümle umutsuz bir düelloya girişmekti. Bunu yaptılar.

Meclis idamları onaylamış, karar, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın önüne gelmişti. Artık hepimiz gün sayıyorduk. Nisan ayının ağır adımları bizlere baharı değil, yaklaşan ölümü hatırlatıyordu sadece. Yemek karavanalarını almak için mutfak kısmına giderken, Deniz'lerin bulunduğu "Arka-Hücreler"in önünden geçerdik. Koğuşun ağır demir kapısı bazen tesadüfen açık olurdu. Onları göremezdik ama, kulağımıza Selda Bağcan'ın "Hapishanelere Güneş Doğmuyor" ezgisi çarpardı hep. Hele Mamak'a güneş hiç doğmuyordu.

Bir gün avukat görüşüne giderken Deniz'e rastladım. Çok dalgındı. Bağlanmamış postallarının bağcıkları, o koca adımlarını attıkça sağa sola savruluyordu. Gözlerinin altı çökmüş ve kararmıştı. Yanındaki nöbetçiye, "burası mı" diye sordu, avukatla hangi kabinde görüşmek istediğini öğrenmek istiyordu. Ziyaretine gelen avukat sanırım Halit Çelenk'ti. O dalgınlığıyla beni görmedi bile.

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay da idamları onaylamıştı. Nisan ayının ortalarında bir gün, Cezaevi Müdürü Saldıraner, tek tek koğuşların önüne gelerek, "arkadaşlarıyla vedalaşmaları için" Deniz'lerin, koğuşları "onbeşer dakika" ziyaret etmelerine izin verdiğini duyurdu. Bu acı verici ziyaret, kasvetli bir akşam üstü bizim 4. Koğuş'ta da gerçekleşti. Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan, nöbetçilerin nezaretinde getirildiler, nöbetçiler içeri girmeyip dışarıda bekleme nezaketini gösterdiler. Üçü, yanyana bir ranzaya ilişti. Aslında konuşacak ne kadar çok şey vardı. Ama bu koşullarda, şu "verilmiş" onbeş dakikada ne konuşulabilirdi ki? Daha çok Deniz'le Hasan Yalçın konuştular, biz de sessizce ve sıkıntıyla dinledik. Deniz, Hasan'a, İstanbul'dan ortak arkadaşlarını soruyor, onların ne yaptıklarını, nerede olduklarını öğrenmek istiyordu. Ne kadar çaba gösterilirse gösterilsin, kırık dökük, zorlama bir sohbetti bu. Bize verilmiş bu onbeş dakikayı tüketmek için çaba gösteriyorduk işte, hep birlikte. Sonunda nöbetçiler zamanın bittiğini haber verdiler. Son kez kucaklaştık.

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın da imzayı basmasından sonra CHP, idamın durdurulmasını sağlamak, en azından geciktirmek için Anayasa Mahkemesine başvurmuştu. Bunun dışında, cellatların önünde hiçbir engel yoktu artık. Nisan ayının ikinci yarısında, Deniz, Hüseyin ve Yusuf açlık grevine başladılar. Oniki gün süren açlık grevini Nisan ayının sonlarında bıraktılar. Açlık grevinden sonra volta atmak için, 4. Koğuş'un pencerelerinin önündeki avluya çıkartıldılar. Çok zayıflamışlardı. Deniz, yine de o her zamanki alaycılığını bırakmamıştı. Yasak olmasına rağmen, THKO'lu arkadaşlarının kaldığı "Ön-Hücreler"in yüksekteki pencerelerine doğru seslenerek onlarla konuşuyor, CHP'nin Anayasa Mahkemesine başvurusunu kastederek,"İsmet Paşa'nın sayesinde beleşten yaşıyoruz," diyordu.

4 Mayıs günü, Deniz'leri kurtarmak için yapılan son bir umutsuz girişimde, Niyazi Yıldızhan ölü olarak ele geçirildi. Arkadaşları tarafından çok sevilen ve "Keko" diye hitap edilen arkadaş canlısı, duygusal "Keko" Niyazi'nin, can yoldaşla-

rının ölümünü görmemek için, bile bile ölümün üstüne gittiğine kuşku yoktu.

5 Mayıs'ı 6 Mayıs'a bağlayan gece, 5. Koğuş'taki tuvalete gitmek için kapıyı çaldım. Gardiyan gelip açtı kapıyı. 5. Koğuş'ta, o geç saatte herkes kendi havasındaydı. Tuvalete girdikten sonra 5. Koğuş'un kapısına geldim ve kapıya vurdum, koğuşuma geri gitmek için. Gardiyan uzun süre gelmedi, sonra gelip, "emir var, açamam" dedi. Allah allah, bu da nereden çıkmıştı şimdi? Tam o sırada, İdare bölümüne bakan parmaklıklı çifte demir kapı açıldı, başlarında, yüzbaşı Burhan Poturna ve cezaevi doktoru yüzbaşı Metin Denli olmak üzere, çok sayıda asker, bizim bölüme geçti. Ama, her zamankinin tersine, neredeyse parmak uçlarına basarak yürüyorlardı. Her zaman sağa sola efelenir gibi bir havaları olan askerlerin bu gece başları önlerindeydi nedense. Bir acaiplik olduğu kesindi. O sırada, koğuşun sessizliği içinde yankılanan bir haykırış duydum: "arkadaşlar, kalkın, Deniz'leri götürüyorlar!"

Üç dört kişi, üst ranzalara çıkmış, cezaevinin dış duvarlarını gören pencerelerden dışarıya bakıyorlardı. O anda pencerelerde gördüğüm, her zamanki koyu karanlığın yerine, çiğ bir sarılıktı. Cezaevinin dış tarafı dev projektörlerle ve Deniz'leri almaya gelmiş çok sayıda aracın farlarıyla gündüz gibi aydınlanmıştı. Tank paletlerinin ve çalışmakta olan araçların korkunç gürültüsünü duydum. Herkes pencerelere çıkmış, dışarı bakıyordu. Ben çıkmadım. Birkaç arkadaşla birlikte aralık bölmeyi gözleyip, oradaki seslere kulak vermeyi tercih ettim. Deniz'lerin koğuşuna yakın mutfak bölümünden, sağa sola koşuşan askerlerin postal patırtıları geliyordu. Sonra ortalık yeniden sessizliğe büründü ve bir kapının gıcırtılarla açıldığını duyduk. Bütün gövdemizle dinlemeye çalıştık sesleri. Ağır zincir seslerini duyduğumuz zaman, prangaya vurdukları yoldaşlarımızı götürmekte olduklarını anladık. Ama bizim önümüzden değil, mutfak kısmından. Mutfak kısmının ön kapısı doğrudan dışarıya açılıyordu. Onları bizim önümüzden geçirmeyi göze alamamışlardı. Cezaevinden hiçbir protesto çığlığı yükselmediği gibi, yoldaşlarımızı uğurlayan birkaç söz de edemedik. Sesimizi kaybetmiştik sanki.

Biraz sonra, Burhan Poturna ve Metin Denli, İdareye açılan parmaklıklı demir kapılardan çıktılar. Çıkarlarken, Burhan Poturna, kapının önünde birikmiş bizlere duyurarak, Metin Denli'ye, "eh artık bir kahve içebiliriz," dedi. Doğru ya, görevlerini yapmış, kurbanlarını, kendileri gibi başka cellatların eline teslim etmişlerdi nasılsa.

Ertesi sabah, bazı arkadaşlar, idamları protesto etmek için, pek etkili olmayan bir açlık grevi başlattılar. Biz de katıldık, ama tutuklularda, aç kalmaya yetecek kadar bile moral yoktu. O sabah, her zamanki gibi, Burhan Poturna başta olmak üzere otuz kırk kadar asker koğuşa doluştu. Mutad yoklama başladı. Direnişlerimiz sonuçsuz kaldığından, birkaç ay önce askerî yoklamayı kabul etmek zorunda kalmıştık. Bu yoklama usulüne göre, koğuş çavuşu, tutuklulara, "hazırol" komutu veriyor, biz de hazırola geçiyorduk, sonra "rahat" diyor, ayaklarımızı yana açıp, ellerimizi arkada kavuşturarak "rahat"a geçiyorduk. Çavuş yeniden "hazırol" komutunu verdikten sonra komutana dönüyor ve "4. Koğuş emir ve komutlarınıza hazırdır, komutanım" diye böğürüyordu. Komutan da, "askerlerini" memnun memnun birkaç saniye süzdükten sonra, "rahat" diyordu. "Rahat"a geçmemiz, rahatladığımız anlamına gelmiyordu elbette. Bu "rahat" komutu, çavuşa verilmiş "başla" komutundan başka bir şey değildi. Komutan "rahat" der demez, çavuş, "sağdan say" komutunu veriyor, bunun üzerine en sağdaki tutuklu yeniden hazırola geçip "bir" diye bağırarak başını yanındakine çevirdikten sonra yeniden "rahat"a geçiyordu. Aynı hareketi yanındaki "iki" diyerek tekrarlıyor ve bu böyle sonuna kadar devam ediyordu. Sayım alındıktan sonra çavuş, "sayım bitmiştir komutanım" diyerek malûmu ilân ediyor, yoklama ekibi, kurulu robotlar gibi ayaklarını yere vurarak koğuşu terk ediyordu.

Burhan Poturna ve askerler koğuşa doluştuğunda, hiçbirimizin kafasında yoklamaya direnmek gibi bir fikir yoktu ya da ekip gelmeden önce böyle bir şey konuşmamıştık. Ama Deniz'lerin idamıyla yaşadığımız acının sonucunda kendiliğinden böyle bir durum doğdu. Çavuşun her zamanki komutla-

rını yerine getiriyorduk getirmesine, ama hareketlerimiz, her zamankinin bir karûkatürü gibiydi. "Hazırol" ve "rahat" komutlarını son derece yavaş, belli belirsiz yerine getiriyorduk. Hattâ yerine getirdiğimiz bile söylenemezdi. Çavuş, "hazırol" diye böğürünce hafifçe yerimizden kıpırdıyor, "rahat" deyince biraz daha kıpırdıyorduk. Ayan beyan bir direnişti bu, ama yarım bir direnişti. Madem böyle bir şey yapacaktık Deniz'lerin anısına, baştan itibaren yoklamayı reddetmeliydik. Hem yoklamayı kabul eder gibi yapıp, hem de yoklamayı protesto eder gibi yapmak anlamsızdı. "Direnişimiz" Poturna'mn gözünden kaçmadı tabiî ki. Gri, ölü balık gözleriyle bizi şöyle bir süzdükten sonra, komutları en ağır ve en belli belirsiz yerine getirdiğim için olacak, suratıma bir tokat aşketti. O anda, tam karşımda bulunan Çamkıran'ın, sanki saldıracakmış gibi yerinde bir hamle yaptığını gördüm. Askerler hemen coplarına davrandılar. Ama diğer arkadaşlardan fazla bir hareket gelmeyince Çamkıran da yerinde kalakaldı. Poturna ve ekibi çıkıp gitti. Tokatı yediğimizle kalmıştık. Şurası kesindi: en boktan direniş, yarım direnişti.

Deniz'lerin idamından bir gün sonra Dev-Genç duruşması vardı. Dev-Genç'lilerle konuşarak, idamları protesto etmek için, mahkeme heyeti salona girdiğinde, ayağa kalkmamayı kararlaştırdık. Bu seferki yarım bir direniş değildi. Esaslı bir protestoydu. Salona giren Ali Elverdi ve diğer heyet üyeleri ayağa kalkmadığımızı görünce durumu hemen anladılar tabiî. Ama restimizi yutmak niyetinde olmadıkları da açıktı. Bunun üzerine, tek tek isim okuyarak, bizleri ayağa kalkmaya davet ettiler. Ne yazık ki, bu noktada direnişimiz bölündü. Atilla Sarp başta olmak üzere, Mihri Belli kesimine dahil olanlar, adları okununca ayağa kalktılar. Biz kalkmamakta direttik. Bunun üzerine, Ali Elverdi, bize, "duruşmadan atma" cezası verdi. Canımıza minnetti.

Artık Deniz, Hüseyin ve Yusuf aramızda değillerdi. Artık, "Arka-Hücreler"den, Selda'nın acılı ezgisi duyulmuyordu. 6 Mayıs 1972, yalnız, hiçbir sıfatın tammlayamayacağı kadar büyük olduklarını idam sehpasındaki duruşlarıyla kanıtlayan bu

üç devrimci gencin, cellat bir rejimin pençesinde boğazlanmasının değil, aynı zamanda, yaklaşık oniki yıl süren "devrimci kahramanlık" döneminin kapanışının da tarihiydi!

10 Nisan 1999 - 4 Ağustos 2000
Londra

5 Mayıs 1972'den hemen sonra başlayan yeni dönemi, 1970'li ve 1980'li yılların büyük kayıplara malolan acı olaylarını, direniş ve çözülüşlerini *Havariler (1972-1983)* ve *Sapak* (1983-1992) adlı kitaplarımda anlatacağım.

Gün Zileli

Ad Dizini*

Abasıyanık, Sait Faik 78, 141, 147, 159
Adalı, Bilgin 231
Ağırnaslı, Niyazi 214, 215
Ahmet Arif 204
Akalın, Cüneyt 232, 370, 412, 481, 482
Akder, Necati 270
Aker, Haluk 230, 231, 232, 299, 300
Akın, Cemal 211, 213, 225, 226, 241, 242, 288, 289
Akseymen, Nihat (R. Yürükoğlu) 168, 169
Aksoy, Muammer 162, 271, 427, 441
Akşit, Şevki 271
Aktan, Alper 239
Aktolga, Münir Ramazan 295, 296, 300, 301, 316, 323, 327, 348, 367, 374, 375, 390, 393, 394, 475, 538, 542
Alacakaptan, Uğur 547
Albak, Hüseyin 511-513
Algan, Ayla 205
Algan, Beklan 205
Ali, Sabahattin 159
Alican, Ekrem 325
Almaç, Tarık 351, 408
Alogan, Yavuz 427
Alp, Saffet 578
Alpay, Şahin 301-303, 385, 393, 394, 415-417, 422-424, 429, 431, 433, 451, 456, 457, 495
Alptekin, Cihan 313, 528, 564, 577
Alptekin, İlkay (Demir) 322, 418
Altan, Çetin 10, 117, 131, 137, 188-190, 314, 315, 319
Altınoğlu, Garbis 431, 472, 475, 476, 479
Altıparmak, Adnan 268

(*) Bu Ad Dizininde,1960'lı ya da daha sonraki yıllarda, devrimci mücadelede ya da devletin idam kararlarıyla hayatlarını kaybetmiş olanların ismi siyah, soyadları hatırlanmayıp yalnızca "lakapları" bilinenlerin lakapları *italik* dizilmiştir. Sonradan evlilik dolayısıyla soyadı değiştiren kadınların adları yazılırken, o dönemdeki soyadları esas alınmıştır. Ancak daha sonra, evlilik soyadıyla tanınanların isimlerinin yanına, parantez içinde daha sonraki soyadları da yazılmıştır. Örgütsel çalışma içinde daha sonradan isim değiştirenlerin o zamanki isimlerinin yanına, parantez içinde, tanındıkları örgüt adları da eklenmiştir.

Altun, Mehmet 421, 468, 475-478
Anadol, Çağatay 327, 567
Ant, Atıl 267, 296, 301, 326, 348, 349, 361, 363, 367-369, 374, 421, 456, 477, 489, 491, 494, 495
Apa, Gazi 170
Aral, Fahri 268
Aras, İlhami 361, 362, 538, 544, 545, 547
Aren, Sadun 160, 161, 169, 240, 314, 381
Arıkan, Hüdai 578
Arolat, Osman Saffet 266, 268
Arsal, Orhan 115
Arslan, Ali 565, 566
Arsoy, Atilla (Ayı Atilla) 229, 443
Arun, Nejat 440
Aslan, Mehmet Ali 221, 556
Aslan, Yusuf 560, 579
Aşan, Emine 276
Aşık İhsani 206, 228, 397
Aşık, Tahsin 284, 285
Ataklı, Mucip 270
Atalay, Burhan 336
Atasoy, Ahmet 578
Atauz, Akın 317, 318
Atay, Falih Rıfkı 111
Ateş, Alev 244
Ateşer, Ural 201
Atsız, Nihal 61
Avcıoğlu, Doğan 10, 107, 193, 209, 349, 356, 370, 387, 427, 486, 532
Aybar, Mehmet Ali 145, 172, 188-190, 198-200, 243, 266, 272, 273, 298, 303-305, 313, 314, 339, 484
Aydemir, Talat 113, 114, 193, 216, 569
Aydın, Rahmi 327
Aydınoğlu, Ergun 383, 384, 473
Ayna, Ömer 530, 564, 577
Aytaç, Ali Turgut 340
Aytan, Aysel 446

Bağcan, Selda 578
Bahadınlı, Yusuf Ziya 146
Bahar, Halil İbrahim 232
Balaban, Mehmet 135
Balkoca, İmdat 503
Balköse, Devrim 508, 529
Balköse, Özcan 521, 522-524, 526, 538, 567
Bardakçı, Ulaş 564, 574
Bartu, Can 38
Başaran, Yaşar 216
Başol, Salim 95
Baştımar, Zeki 390
Bayar, Celal 110, 112
Baydar, Oya 556, 557
Baykara, Barbaros 44
Baykurt, Fakir 205, 534, 556, 557, 564
Bayramoğlu, Nejat 421
Behram, Nihat 232
Behramoğlu, Ataol 175, 176, 205, 232
Belli, Mihri 10, 63, 65, 82, 209, 298, 307, 327-329, 351-354, 368, 369, 380, 381, 390, 393-395, 416, 430, 453, 454, 472, 474-476, 486, 567, 582
Belli, Sevim 63, 65
Bencuya, Nina 496, 498
Berber Hüseyin 138, 139, 141, 371
Berfe, Süreyya 205, 232
Berktay, Aslan 430
Berktay, Erdoğan 417, 464
Berktay, Halil 417, 418, 429, 431-433, 464, 465, 501
Berktay, İlhan 430
Berktay, Neyir 465
Bilgiç, Emin 245, 277
Bilgiç, Sadettin 245
Bilgiç, Timur 192, 388
Birgit, Orhan 183
Birgit, Sevim 183, 184
Bor, Murtaza 404
Boran, Behice 146, 245, 251, 262, 290, 298, 305, 306, 314, 355, 356
Boratav, Korkut 433
Bozarslan, Gani 530
Bozarslan, Mehmet Emin 530
Bozkurt, Ahmet 383, 406, 568, 572

Cacım, Yusuf 537
Cankoçak, Uğur 272
Cantekin, Mahmut 497
Cantekin, Mehmet 377, 497

Cem, Cemil Cahit 61
Cemal, Hasan 355, 392
Cemgil, Adnan 10, 143, 144, 145, 184
Cemgil, Dumrul 144, 145
Cemgil, Sinan 144, 145, 176, 322
Cerit, Münir 285, 286
Cerit, Yalçın 170, 172, 189, 190, 285
Cevahir, Hüseyin 231, 232, 322, 348, 369, 516, 524
Cıravoğlu, Ömer Faruk 558
Cilasun, Ali Haydar 204
Cilasun, Emrah 371
Coşkun, Sıtkı 327
Coşkun, Süleyman 327, 567
Cöntürk, Hüseyin 229, 231, 233, 299
Cumalı, Necati 205
Cüre, İrfan 558, 559

Çağan, Sermet 204
Çağlayan, Vahdi 311
Çakır, İlyas 514
Çalışlar, Oral 308, 351, 354, 360, 361, 364, 383, 384, 439, 443, 473, 494, 503, 508, 538, 549, 567, 570, 574, 576
Çamkıran, Mustafa Kemal 240, 308, 309, 330, 331, 336, 337, 351, 361-363, 414, 415, 420, 441, 552, 567, 568, 570, 572-575, 582
Çandar, Cengiz 271, 291, 293, 295, 301, 307, 325, 331, 348, 349, 351, 354, 361, 369, 374, 431, 466, 478
Çavdar, Mehmet 168
Çayan, Gülten 351
Çayan, Mahir 10, 242, 328, 330, 331, 348, 350, 351, 353, 361, 376, 377, 380, 387, 389, 395, 418, 434, 473, 475, 516, 524, 530, 543, 564, 567, 577
Çelen, Tuncay 252, 383
Çelenk, Halit 271, 578
Çelenk, Serpil 271
Çelenk, Şekibe 271
Çelenk, Ünal 244, 246
Çelik, Rıfat 265
Çelikkol, Ertan 246, 250, 261, 264, 277, 280, 309
Çevik, Kemal 287
Çıladır, Sina 530
Çolakoğlu, Nuri 239, 345

Darendelioğlu, İlhan 112
Değmer, Şefik Hüsnü 302, 575
Deli Veli 341
Demir, İsmet 316, 449
Demir, Mehmet 323, 327
Demir, Necmi 253, 322, 408, 553
Demircioğlu, Vedat 294, 340
Demirel, Süleyman 162, 167, 245, 296
Demirkut, Bülent 88
Denli, Metin 580, 581
Dereli, Emin 213, 214
Devrim, Devlet 128
Dişbudak, İsmet 446
Dizdar, Savaş 177
Durbaş, Refik 232

Ebiri, Kutlay 187
Ecevit, Bülent 369
Edgü, Ferit 160
Efegan, Efgan 76
Ege, Süleyman 206
Elçi, Atilla 225
Elrom, Efraim 507
Elverdi, Ali 569, 570, 572, 573, 582
Emeksiz, Nihat 323
Enç, Bevent 501
Enç, Ercan 189, 217, 465, 506, 507, 567
Enç, Mürüvvet 501
Eralp, Ali 412
Erbaş, Fehmi 191, 271, 295, 306, 415
Erçıkan, Atıf 537
Erdem, Kamil 282, 373, 388
Erdoğan, Duran 340
Erdoğdu, Seyhan 301, 302, 393
Erdoğdu, Vahap 211, 301, 302, 393
Erdost, İlhan 206, 344
Erdost, Muzaffer 206, 433, 538, 544, 545
Erdumlu, Bingöl 420
Eren, Levent 570
Eren, Sinan 360
Erendil, Gönül (Zileli) 243, 244, 313, 339, 344, 345

Erendil, Muzaffer 356, 463
Erenyol, Güler 136, 186
Erez, Mesut 98
Ergüder, Nazif 136
Ergüder, Nebahat 18
Ergüder, Oya 18
Ergüder, Özcan 78, 141, 183, 208
Ergün, Ali (Cin Ali) 467, 468
Ergün, Hüseyin 239, 530
Erkan, Korkut 481, 482, 547, 549, 550
Erkeller, İpek (Çalışlar) 345, 370
Ersanlı, Büşra (Behar) 338
Ersanlı, Sırma (Perinçek) 338, 424,
Ersoy, Mehmet Akif 140
Erten, Rıfkı 216
Erten, Teoman 508
Eşsizhan, Tuncer 327, 568, 570
Etiman, Oktay 441
Evliyaoğlu, Gökhan 111
Eyş, Oya 230
Eyüboğlu, Sebahattin 135

Feyizoğlu, Turan 389
Feyzioğlu, Turhan 161
Fırat, Hilmi 455
Fişek, Kurthan 308

Gabbay, Moris 143
Germiyan, Gürhan 268
Gezmiş, Deniz 294, 300, 308, 310, 313, 321, 351, 352-354, 363, 364, 376, 377, 380, 385, 386, 420, 486, 506, 528, 536, 560, 576, 577, 579
Gökberk, Macit 277
Göktürk, Metin 469-471
Gökyüzü, Erdal 283, 284, 296
Gönen, Tuncer 231, 556
Gözen, Bora 10, 316, 421, 442, 443, 445, 468, 479
Gözlüklü Mehmet Efendi 390
Güçbilmez, Erdoğan 265-267, 301, 302, 308, 311, 323, 367, 368, 412, 413, 422, 423, 430, 433, 473, 539, 567
Gülek, Kasım 247
Güllüşah 206
Gümüşpala, Ragıp 109
Gündüz, Işıtan 268
Güneş, Mehmet 225
Güneşsoy, Sencer 270
Güney, Yılmaz 205
Gürcan, Fethi 114
Gürkan, Mustafa 294, 386, 387
Gürkan, Uluç 355, 387
Gürler, Sami 284, 285, 311, 359, 389
Gürman, Nail 387, 388
Gürsel, Cemal 172, 211, 212, 250
Güven, Ömer 315
Güvercin, Latif 459
Güzel, Hüseyin 378, 379, 419, 514

Habora, Bülent 145
Haktanır, Enver 23, 29, 30-33, 64, 90
Haktanır, Pervin 30
Hamuroğlu, Alp 533
Harputlu, Bekir 249, 263
Hassan, Ümit 177
Hekimoğlu, Müşerref 10, 94
Hızır, Nusret 270, 287, 288
Hilav, Selahattin 147, 372
Holozlu, Halis 547, 549
Hünalp, Ayhan 140

İba, Şaban 359, 389, 538
İlban, Gürol 547
İleri, Rasih Nuri 146
İlsever, Ferit 467, 505
İnal, Fuat 46, 129
İnal, Halil (Zileli Deli Halil) 41, 42
İnal, İlker 46, 129
İnal, Tezer 46, 129
İnan, Hüseyin 308, 322, 560, 579
İnce, Aktan 378, 383, 406, 407, 411, 439, 440, 567, 568
İnönü, İsmet 81, 149, 236, 281, 482
İşçi, Sedat 282
İyibil, Nazmi 350

Kaçaroğlu, Mustafa 361, 362, 538, 544
Kafaoğlu, Aslan Başer 172n
Kahraman, Ahmet 154, 212, 213, 372
Kalaylıoğlu, İlhan 538, 540
Kandemir, Aysen 187
Kaplan, Kadri 270, 310, 313
Karaçam, Nail 493

Karadağ, Daşar 282, 341
Karagülle, Hidayet 116, 117n
Karakaya, Mevlut 414
Karanis, Ayhan 78
Karanis, Kadri 118, 138
Karanlık, Hüseyin 444
Karasu, Bilge 160
Kargılı, Celal 247, 277-280, 283, 285
Karşılayan, Ali 496, 567
Kaypakkaya, İbrahim 293, 322, 421, 431, 468-470, 475, 476, 479, 480, 504, 552, 575, 576
Kemal, Mehmed 107
Kemal, Yaşar 116
Kemerdere, Ahmet Rıfat 151, 178
Keskin, Atilla 242
Ketenci, Ahmet Güryüz 162
Kıraner, Muammer 175
Kırca, Bige (Yalman) 18
Kırca, Coşkun 78, 114, 208, 209, 248
Kırca, Mehmet Ali, 114
Kırteke, Süleyman 413
Kıvılcımh, Hikmet 336, 433
Kıyıcı, Mustafa Lütfü 351, 474
Kızıler, Ahmet 479
Kızılkaya, Enise 160
Kızılkaya, Fuat 152, 236
Kızılkaya, Hayal 160
Kızılkaya, Metin 77, 98, 160
Kızılkaya, Nazire 14
Kızılkaya, Semin 153
Kızılyalh, Suat 499, 506, 547, 560, 563, 567
Kiper, Osman 293
Koç, Ruhi 268, 327, 537, 568
Koç, Şükrü 162
Koçaş, Sadi 507, 531
Koğacıoğlu, Murat 285
Konyalı, Kabil 496, 497
Kotan, Mümtaz 240
Kotan, Orhan 240
Kozacıoğlu, Sait 323
Kozat, Ahmet 268
Köklü, Muzaffer 294, 317, 471, 472
Köksal, Asaf 239
Köksal, Neriman 76
Kökten, Uğur 538, 567
Köni, Hayrünisa 191, 227, 238
Körücekli, Dudu 446
Kuas, Rıza 136, 485
Kunduracı Cafer 262, 263
Kuray, Sarp 537
Kurdaş, Kemal 349
Kurnaz, Gülay (Göktürk) 243
Kurt, Sabahattin 578
Kurultay, Hüsamettin 308, 456, 508, 511
Kuseyri, Mustafa 294, 378, 379, 392n, 439-441, 460
Kutay, Cemal 178, 182
Kutlar, Onat 205
Küçükandonyadis, Lefter 38
Küçükömer, İdris 314
Küpeli, Yusuf 202, 232, 248, 308, 309, 319, 325-328, 330, 331, 333, 336, 350, 351, 357, 358, 361, 362, 369, 370, 380, 420, 473, 475, 487, 492
Kürkçü, Ertuğrul 473-475, 493, 578

Levent, İstemi 191

Madra, Ömer 456, 457
Mahsuni Şerif 206
Makal, Mahmut 149, 237, 238
Mater, Tayfun 558
Mehetoğlu, Battal 377
Memed Fuat 205
Menderes, Adnan 79, 82, 95-97, 110, 113, 236
Mercan, Ali 456
Mert, Özkan 205, 232, 233, 237, 319, 330, 367, 488
Milas, Herkül 465
Mortan, Kenan 496, 521, 533
Mumcu, Uğur 442, 546,
Mun, Serdar 538, 545
Müftüoğlu, Oğuzhan 568, 570

Nalbantoğlu, Enver 406
Namık Kemal 170
Nas, Özgün 279
Nayır, Yaşar Nabi 160
Nazım Hikmet 62, 63, 135, 204, 205, 238, 250, 262, 265

Nefes, Abdullah 176
Nesin, Aziz 62, 271, 272

Oflu, Ahmet 538
Okay, Öcal 111
Olcaytu, Emcet 192
Olgaç, Ersen 271, 292
Orçun, Alp 313
Ortaylı, İlber 340
Oruçoğlu, Muzaffer 479, 504
Ovalıoğlu, Adil 445
Ovalıoğlu, Sami 445
Oyman, Halil 141, 142, 172

Öktem, İbrahim 153
Öktem, İmran 347, 348, 350
Ölçer, Rüştü 213, 226
Ölmez, Kenan 224, 225, 306, 382
Öner, Çetin 153
Öngören, Veysel 232, 244
Örs, Doğan 413
Öz, Erdal 160, 289, 538, 540
Özarda, Reşat 271
Özdal, Ömer 404
Özdemir, Ahmet 444, 558
Özdemir, Mehmet *(Memidik)* 558-561, 567
Özdeş, Müfit 217, 465, 506, 507
Özdoğan, Mehmet Ali 413
Özel, İsmet 176, 201, 205, 232
Özerturgut, Ömer 239, 267, 268, 290, 291, 323, 326, 331, 351, 352, 354, 371, 374, 383, 384, 409, 425, 430, 473, 485, 501
Özger, Arkadaş Z. 231
Özgüden, Doğan 10, 206
Özgüner, Sevinç 316
Özgüner, Vecdi 316, 430
Özgür, Taylan 294, 377, 379, 471
Özkan, Halis 495
Özkarar, Tunç Çetin 327, 546
Özkol, Adil 321, 323
Özlü, Demir 160
Özsan, Sarper 496
Öztan, Ziya 231, 232, 237, 249, 330, 369, 372, 463
Öztaş, Nedim 323
Öztürk, Kerim 547-549, 551
Öztürkler, Ekrem 268
Özüdoğru, Sinan Kazım 191, 306, 435, 441, 474, 578

Pamir, Nuri 58
Pamir, Tolon 58
Pamukçu, Sina 146
Pekman, Aliye 82
Pekman, Önder 82
Pekman, Radife 82
Pekman, Sadi 82
Perinçek, Doğan 372
Perinçek, Doğu 10, 266-268, 272, 273, 276, 290, 291, 301, 302, 311, 315, 323-325, 327, 331, 338, 350, 351, 354, 378, 380, 382, 393, 395, 406, 424, 425, 433, 458, 470, 476, 487, 489, 492, 495n, 501, 504, 505, 552
Perinçek, Feyza (Zileli) 276
Perinçek, Sadık 325, 378, 424
Perinçek, Zeynep 424
Polat, Köse 413
Polat, Selçuk 359, 389, 391, 435
Polatkan, Hasan 96
Poturna, Burhan 580-582

Sabuniş, Fahir 167, 168
Sağır, Necati 553
Sağlık, Hüseyin 481-483
Saldıraner, Mustafa Kemal 544, 563, 566, 579
Saltuk, Rahmi 205
Sanaç, Aydan 57, 175
Sanaç, Neriman 57, 78
Sanaç, Pertev 57, 78, 175
Sandalcı, Emil Galip 537
Sargın, Nihat 253
Sarısözen, Veysi 10, 268, 323-326, 478
Sarp, Atilla 169-171, 199, 271, 292, 323, 331, 333, 334, 373, 380, 381, 383, 384, 388, 413, 414, 419, 420, 436, 438, 554, 558, 563, 567, 568, 571, 572, 582
Sarp, Tebessüm 169, 171, 271
Saruhan, Ertan 578
Saruhan, Zeki 239, 567

Savaş, Atalay 296, 297
Savran, Can 244
Say, Ahmet 10, 394
Sayılı, Aydın 269
Sayın, Mahir 547, 554
Sayman, Yücel 504
Selçuk, İlhan 127, 159, 271
Selek, Cemal Hakkı 145
Selik, Mehmet 173, 174
Serdengeçti, Raşit 400, 434
Sert, Hamit 84
Sertel, Sabiha 140
Seven, Erol 222, 374
Sirer, Muhittin 467
Sonat, Aslan 188
Soner, Işık 276
Soner, Vedat 276
Soysal, Muammer 316, 317
Soysal, Mümtaz 546
Soysal, Sevgi 547
Sönmez, Mehmet 176, 315, 363
Spatar, Halim 307, 430
Su, Ruhi 135, 205, 264
Suda, Orhan 288
Sunay, Cevdet 578, 579
Süberker, Baykan 90
Süberker, Beyhan 338
Süberker, Perihan 20, 90
Süberker, Sırrı 20, 39
Süerkan, Ömer Erim 528
Sükan, Faruk 214
Süreya, Cemal 205

Şahin, Zülküf 291, 292, 298, 323, 350
Şekerbay, Yılmaz 213
Şemikanlı, Nezir 279, 401

Tanman, Fahri 455
Tanör, Bülent 501, 504
Tanrıkulu, Musa 547, 549, 551
Tarakçıoğlu, Yavuz 268, 372
Tarkan, Doğan 322
Taşçı, Abdurrahman 282, 341, 465, 488, 496
Taşyapan, Ali 444
Tekin, Mehmet 413
Tepe, Satılmış 168
Tevfik Fikret 140
Tezgör, Erhan 203
Tirali, Naim 10, 107
Toker, Metin 149
Tolgay, Rüçhan 204
Tolon, Elif Gönül 268, 446
Tonak, Hacı 413
Topçu, Cafer 467, 468
Toprak, Habip 373
Topses, Gürsen 231, 232, 237, 246, 250, 261, 264, 309, 310
Toraganlı, Arif 192
Toskay, Tunca 107
Töre, Nahit 406, 407, 444
Töre, Teslim 413
Tuğ, Baki 534, 535, 556, 557
Turan, Güven 231
Türkali, Vedat 205
Türkeeş, Nuri 426
Türkeş, Alpaslan 114, 174, 482
Türün, Faik 544
Türünk, Tevfik 544, 545, 563, 578

Uçar, İrfan 383, 384, 388, 553, 570, 573
Ulagay, Melek 368
Ulusoy, Mustafa 323, 327
Ulusu, Yavuz 157
Ulutürk, Kudret 239, 240
Umarusman, İsmet 151, 153, 154
Uyanık, Durmuş 456, 512
Uyar, Sabri (Tilki Sabri) 557-559, 561, 567

Ülkü, Necla 282
Ünal, Altan 441, 442
Ünal, Şükrü 213, 225, 226
Ünal, Vecihi 154

Yağcı, Nabi (Haydar Kutlu) 268, 478
Yalçın, Aydın 468
Yalçın, Hasan 250, 294, 322-324, 421, 423, 470, 489, 491, 501, 502, 546-549, 558, 560, 562, 563, 574, 579
Yalçıner, Yılmaz 173
Yalman, Ahmet Emin 76, 134
Yalman, Tunç 76, 134, 178, 208

Yanar, Ahmet 271
Yapağılı, Halil 566
Yaran, Azer 373
Yavuz, Erdal 156
Yazar, Nazım 244
Yazıcı, İsmet Tufan 411
Yazıcıoğlu, Şirin (Cemgil) 176, 203, 446
Yenersu, Işık 105
Yeten, Hakkı 38
Yıldırım, Cemal 89
Yıldızhan, Niyazi *(Keko)* 579
Yılmaz, Askar 456, 538
Yılmaz, Nihat 578
Yılmaz, Ziya 564
Yücel, Can 188
Yücel, Erkan 205, 426
Yücelalp, Ali Orhan 246, 254, 257, 259, 279
Yüksel, Mehmet 326
Zaim, Orhan 153
Zaloğlu, Şule (Perinçek) 370
Zarifoğlu, Mehmet Ali 242, 318
Zileli, Bilsel 51, 165, 187, 236
Zileli, Can 11, 12, 19, 29, 30, 35, 37-40, 50-52, 54, 58-60, 62, 65, 69-71, 77-81, 90, 91, 93-95, 100-102, 104-108, 114, 115, 119, 132, 133, 136, 138, 147, 148, 150-155, 158, 162, 164, 175, 180, 185, 187, 194, 203, 204, 235, 344, 364, 541
Zileli, Necati 11, 18, 42, 51, 64, 97
Zileli, Nejat 11, 12, 97, 60, 61, 505, 521, 522, 526, 527
Zileli, Nihal 11, 118, 202, 338
Zileli, Turgay 12-14, 18, 37, 47, 50, 51, 53, 54, 58, 59, 61, 69, 159, 163, 165, 167, 185, 225, 236, 255, 259, 261
Zileli, Ümit 165, 187
Zorlu, Fatin Rüştü 96

1952, Ankara Çubuk Barajı. Gün Zileli, babası, annesi, abisi Can ve anneannesinin evlatlığı Muammer'le.

1957, Arnavutköydeki evin önünde abisi Can'la birlikte.

1958, Emirgan, Çınaraltı. Soldan sağa: Ahmet, Baykan Süberker, Gün ve abisi Can Zileli.

1965, Ankara. Bige Kırca, annesi Nihal Zileli ve Gün.

1969 Şubat'ı; tütün mitingi için köyleri dolaşan gençler. Yer: Ödemiş, Kemenler Köyü. M.K. Çamkıran, Osman Kiper, Cengiz Çandar, Kemenler Köyü Muhtarı.

Mayıs 1968. DTCF Fikir Kulübü'nün düzenlediği âşıklar gecesinde. Ortada Füsun Altıok ve sağ yanında Metin Altıok.

1968, DTCF'nin önünde. Gün, Necip, Abdurrahman Taşçı.

Şubat 1969. Cengiz Çandar, Özkan Mert, Gün Zileli, Hüseyin Onur tütün mitingi için geldikleri Akhisar tren istasyonunda.

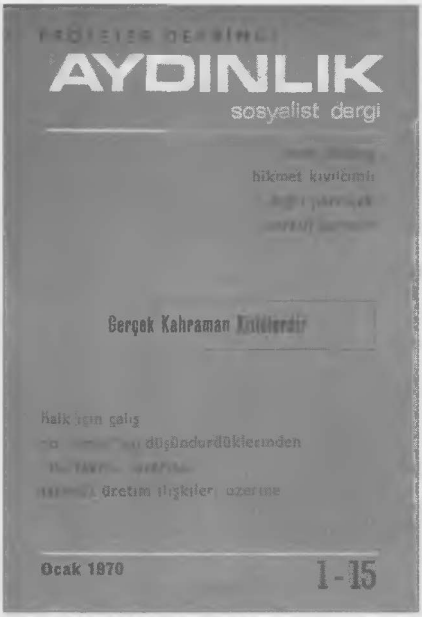

1969 sonbaharı. Ziya Öztan, Gün Zileli ve Okay Gönensin (arka sırada, gözlüklü).

1969 Ağustos'u; Ankara Merkez Kapalı Cezaevi. Soldan sağa: Kamil Erdem, Gün Zileli, Atilla Sarp. Oturanlar: Azer Yaran, İsmail.

Aydınlık Sosyalist Dergi'deki bölünmeden sonra çıkan PDA'nın ilk sayısı.

Haziran 1970. Kenan Mortan, Ömer Karabulut, Gün Zileli, Ali Karşılayan, TİP'in Germencik ilçe kongresinde.

"Gün Zileli, *Yarılma* kitabında 1954-1972 yıllarında yaşadıklarını anlatıyor. Bir otobiyografi olan bu anı kitap, Zileli'nin tanık olduğu bir dönemi bütün canlılığıyla günümüze aktarıyor. 1968 gençliğinin yaşadıklarının ayrıntılı bir fotoğrafının aktarıldığı bu kitapta günümüzün birçok tanınmış isminin de o yıllardaki öyküsünü bulabilirsiniz. *Yarılma* tam anlamıyla bir '68 kitabı... gerçek bir tanıklık."

Oral Çalışlar

"1954-1972 dönemindeki Türk Solu'na ışık tutan anıları, kendi özyaşam öyküsüyle içiçe yer alıyor. Bugün anarşist de olsa geçmişini hüzünlü bir sadakatle hatırlıyor. Kitabın en büyük özelliği, 'Aydınlıkçı' bir solcunun, gerçek bir otobiyografisi olması. Zileli, sansürsüz ve övünmesiz bir dürüstlükle kimseyi, kendisini bile kayırmadan yazmış."

Gülden Aydın

İLETİŞİM 790
ANI 34
9 789750 500312